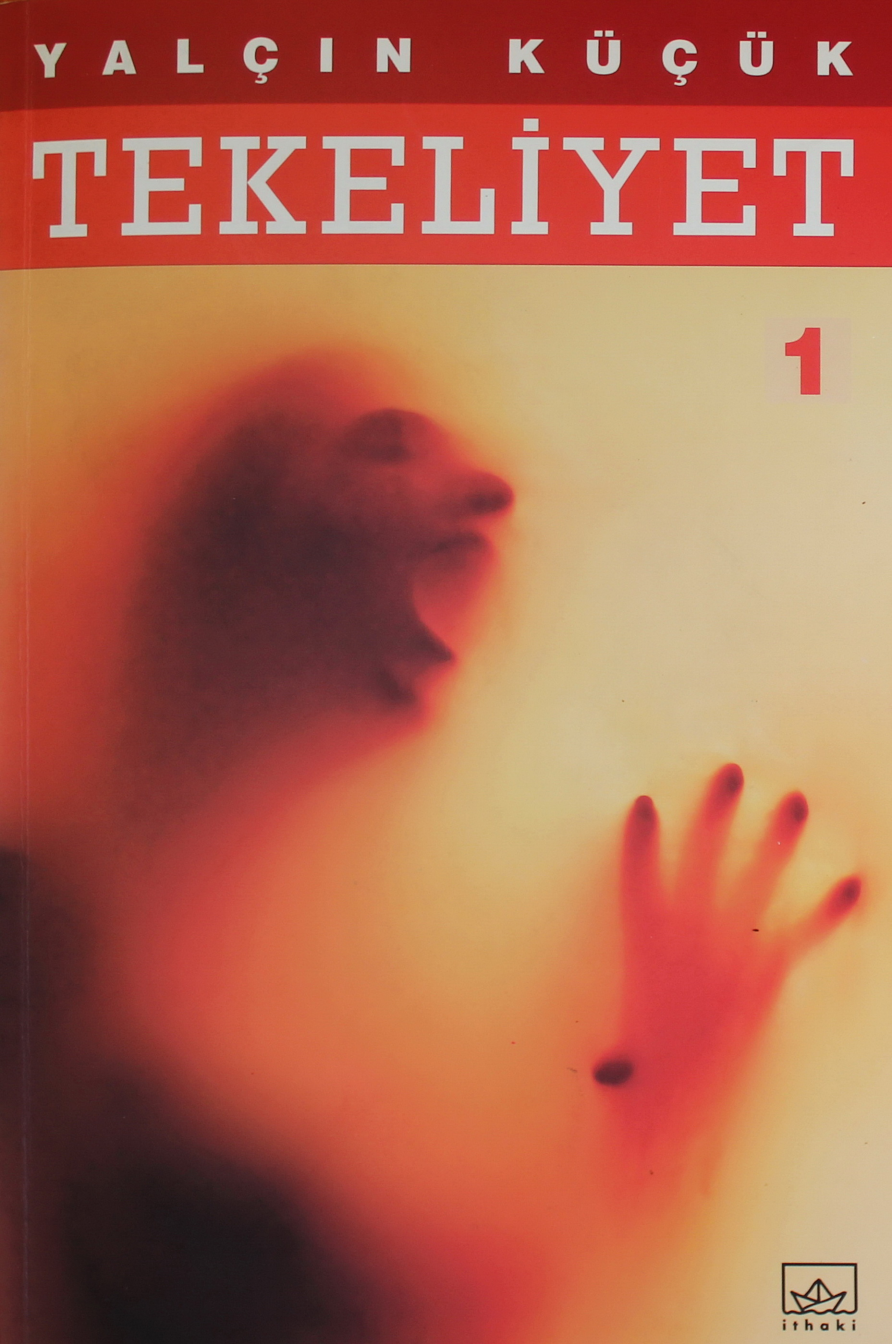
YALÇIN KÜÇÜK

TEKELİYET

1

ithaki

İthaki Yayınları - 228
Tarih Toplum Kuram - 11
ISBN 975-8725-77-7

Yalçın Küçük
Tekeliyet

1. Baskı İstanbul, 2003

Yayına Hazırlayan: Ahmet Öz

© *Yalçın Küçük, 2003*
© *İthaki, 2003*
Yayıncının yazılı izni olmaksızın alıntı yapılamaz.

Yayın Koordinatörü: Füsun Taş
Kapak: Ömer Ülkenciler
Sayfa Düzeni ve Baskıya Hazırlık: Yeşim Ercan
Kapak ve İç Baskı: Kitap Matbaacılık
Cilt: Fatih Mücellit

İthaki Yayınları
Mühürdar Cad. İlter Ertüzün Sok. 4/6 81300 Kadıköy İstanbul
Tel: (0216) 330 93 08 – 348 36 97 Faks: 0 216 449 98 34
www.ithaki.com.tr
ithaki@ithaki.com.tr

Yalçın Küçük

TEKELİYET

ANSİKLOPEDİ

BİRİNCİ CİLT

ithaki

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ CİLT İÇİN ÖNSÖZ 7

BİRİNCİ KİTAP: TEORİ 23

BİRİNCİ BÖLÜM: ORTA ÇAĞ 25

Yeni Feodalite mi? 38

Korku ve Şiddet 86

Ölüsever ve İğreti 165

İKİNCİ KİTAP: PRATİK 209

BİRİNCİ BÖLÜM: BİR KIBRIS TARİHİ 211

Kıbrıs'ın Fethi: Nasi 216

Kıbrıs'ın Terki: Disraeli 229

Kıbrıs'ın Paylaşılması: Kissinger 241

"Türk" Cephesinde 261

Birinci Bölüme Ek: Muhtasar Hürriyet Tarihi 280

Sedat Simavi'nin Tekzibi 283

Aydın Doğan Vakası 285

Hikaye-i Hüda-i 291

Birinci Bölüme Ek Belge 298

İKİNCİ BÖLÜM: PARALEL İSİMLER 299

İkinci Bölüme Ek: Kaynak Mezar Taşları 329

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: BİR KOMPLO TEORİSİ 339

Hegemonya ve İsmet Paşa 340

Hürriyet Partisi ve MBK 344

TİP Yıkıcılığı 349

İki Toplu Idam 355

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: DEVALÜASYON YASASI 359

Altı Devalüasyon ve Altı Rejim 362

1994 382

Devalüasyon ve Anti-Restorasyon 390

BEŞİNCİ BÖLÜM: DESELEKSİYON 409

Hem Bayezid Hem Cem 415
Şeyhler ve Sabetayistler 427
Payidar ve Paydar 444
Sabetayist Üniversitede 448
Beşinci Bölüme Ek Belgeler 456
ALTINCI BÖLÜM: GİZLİ DİNLİ YAŞAM 459
Altıncı Bölüme Ek: Kripto 467
Namaz 469
Dua 476
Zina 477
Altıncı Bölüme Ek Belgeler 1: Avşar ve Ulya 492
Altıncı Bölüme Ek Belgeler 2 493

AD-DİZİN 495
KONU-DİZİN 511

KATKI 1: KORSAKOFLAR VE TEKELİYET 57
KATKI 2: PİRUS VE PÜNİK SAVAŞLARI 81
KATKI 3: KORKU VE ÖZEL POLİS 102
Korumaya Alınanlar 107
Özel GG 110
KATKI 4: LOJMAN MI SEPERASYON MU? 128
KATKI 5: KAÇAK KÖLELER 194
TİT'ler ve Esirler 195
Esir Çocuklar 201
KATKI 6: TMT ÜZERİNE İKİ KAYNAK 273
KATKI 7: DÖRT TEMMUZ TEZLERİ 356
KATKI 8: SABETAYİZM VE EMPERYALİZM 368
KATKI 9: MUHTASAR ERDAL İNÖNÜ TARİHİ 386

BİRİNCİ CİLT İÇİN
ÖNSÖZ

Bu, "tekeliyet", bir söz değil, kavramdır. "Cumhuriyet" veya "devlet" yerine öneriyorum. "Türkiye Cumhuriyeti Devleti" yanlıştı, "Bab-ı Ali Kapısı" benzeri bir yanlışı ve dolayısıyla tekrarı yansıtıyor; çünkü, "cumhuriyet" sözcüğü "devlet" anlamındadır. Siyaset felsefesinde birbirinin yerine kullanıldığını biliyoruz ve şimdi, "cumhuriyet", tekeliyettir. Öyle kullanmalıyız, teorik kaynak ve analizi kitapta var.

* * *

Bir kitap yazmayı planlıyordum, sonra ansiklopedi yazmakta olduğumu fark ettim.

Bir cilt yazdığımı sanıyordum, baskıya hazırlarken iki cilt yazmış olduğumu anladık. Hazırlıklarım, şu anda, yaklaşık beş cilde işaret ediyor; zaman içinde okuyucuma ulaştırabilmeyi planlıyorum.

Her cilt iki kitaptan meydana geliyor ve birisi "teori", diğeri "pratik" adlarını taşıyor. Teori kitabı, teoriktir.

* * *

Sadece "tekeliyet" değil, "tekelokrasi" de yeni bir kavramdır ve "demokrasi" yerine sunuyorum. Artık "demokrasi" kategorisi ile düşünmek, düşünmeye başlarken bir ikiyüzlülüğü kabul etmek anlamındadır. Bu, "tekelokrasi", ikinci cildin teori kitabının ilk bölümünü oluşturuyor.

* * *

Başka dillerden alınan ödünç sözcüklere kendi eklerini ilave etmeye bilim dilinde rastlıyoruz, Batı dillerinden "plan" sözcüğünü, Rusça'da "planirovayt'" yapıyorlar ve Rusça "sovyet", savyet okuyoruz, sözcüğünden ise "sovietization" konstrüksiyonu bilinmektedir. Ben ekleri ödünç almak zorunda kalıyorum; aslında iki ek de asimile edilmiş durumdadır.

* * *

Okumak, yeniden okumaktır.

Burada, Machiavelli, Bodin, Hobbes, Montesquieu'yü yeniden okuyoruz; hiç birinde "demokrasi" yoktur. Bu arada okunmayanları da okuyoruz, Montesquieu'nün Lettres Persanes'ı hâlâ harikadır; Fransa'nın despotik olduğunu söylemek için Doğu'yu öne sürüyordu ve "oryantal despotizm" kategorisinin kaynaklarından birisi olarak kaydediyoruz. Sadece Montesquieu mü, Althusser'in ihmal edilmiş Machiavelli ve Montesquieu etütleri gerçekten mükemmeldir; kısa, yalnız kısa çalışmalarla da büyük derinlikler keşfedilebiliyor.

11 Eylül Saldırısı'ndan sonra Amerika Birleşik Devletleri'nin Afganistan ve Irak işgallerinin en önemli sonucu, New York'taki Abide-i Hürriyet'in denizin dibine inmesidir. Bu heykelin, Abide-i Hürriyet, sulara gömülmesi *Tekeliyet*'in talihidir; okunması ve anlaşılmasını kolaylaştıracaktır, bu anlamda not ediyorum. Sovyet sosyalizminin kendi içinde çöküşü ile hiç hak etmediği bir prestij kazanan ve hatta kazanılmamış bir zaferle taçlanan demokrasinin bu kadar hızla prestij kaybedeceğini hiç tahmim edemedik. Bush'a ve Sharon'a borcumuz büyüktür. "Demokrasi", tarihte sanıldığından çok daha kısa ömürlü ve her zaman kaygan, tarifi aşırı eklektik idi, artık kaybolmuş ve tarihin de-

rinliklerine çökmüştür. Fakat bu çöküş ve kayıp, siyaset felsefesinin kurucularının da anlaşılmasını kolaylaştırmaktan öte, falsifikasyonlarına son verebilecektir, öyle umut ediyorum. Bunlar arasında, filozof Hannah Arendt'e katılıyorum, burjuva devleti en iyi anlayıp yazan Hobbes olmuştur; Carl Schmitt'i ise, Hobbes'a en iyi kılavuz sayabiliriz. Hobbes'un *Leviathan*'ı "tekelokrasi" için de uygun bir okumadır, tavsiye edebiliyorum.

* * *

Bu çalışma, "*Tekeliyet*", ile birlikte, devlet ve özel, Türkiye üniversiter sisteminin de, bir bütün olarak, denizin dibine çökeceğini tahmin ve daha doğrusu temenni ediyorum. Otuz yıllık iç savaşta, artık kendisi olmaktan çıkan üç kurumdan diğer ikisi basın ve yargı, birisi de üniversitedir. Öğrencisi sürüleşmiştir, "sürü", umut ediyorum, üçüncü cildin teori kitabının bölümlerinden birisinin başlığı olabilecektir, bunun faktörleri arasındaysa üniversite müderrisleri en başta bir yerdedir. Yalnız "bozmak için bozulmak gerekir" teoremimizin burada da işlediğini teşhis edebiliyoruz, çünkü, sadece cahiller, sürü imal edebilirler ve dolayısıyla, profesörlerin öğrencilerinden daha cahil oldukları bir yüksek aşamadıyız. Bu, fonksiyon olarak kaçınılmazdır, sürü imal ederken bilgin olmak ve kalmak imkansızdır ve ayrıca uzun iç savaşta profesörler cehalete çok teşne idiler. Artık kadınları pazarlamacılara, güzelleri piar'cılara ve erkekleri mübaşirlere benziyorlar; canlıların, fonksiyonlarına uymaları yollu Darwinist teoremi burada da görüyoruz.

Üniversite müderrislerinin bunların hiç birinden haberleri olmadıklarından eminim. Darülfünun profesörlerini arıyoruz.

* * *

Her iki kampta da, soğuk savaş döneminde yazılan kitapları unutmakla fazla bir kaybımızın olacağını sanmıyorum; propagandist yaklaşım, analiz ve yeni bilgi üretmeyi gölgeliyordu. İki savaş arasında ve hatta, XX. Yüzyıla dönüş kesitinde yazılanları ise bugün daha çok ve ciddiyetle okumak durumundayız. Neden mi, "tekeliyet" bir düzen ise, bu düzenin yönetimine "tekelokrasi" diyorsak, bu "sürü" üzerinedir ve sürüleştirmek bir süreçtir ve korku,

bunun zembereğidir. Bu nedenle despotizm ile korkuyu birbirinden ayrılmaz olarak analiz eden Montesquieu'ye hep bakmak zorundayız. Tekeliyet, ayrılmaz bir biçimde despotik'tir. Fakat bu kadar mı, nasıl halk gidip yerine yurttaş geldiyse ve şimdi de yurttaş, yerini sürü'ye bırakıyorsa, Kafka ve Huxley'yi hiç unutamayız; sürü'nün ve sürüleşmenin büyük habercisidirler. Sovyet düzeninin, Huxley'yi, sosyalizmin karşısına koyma çabalarını bozamamış olması ve Kafka'ya uzak kalması, büyük talihsizliğimizdir.

Daha büyükleri de var. Lenin olmasa, Sovyet Devrimi'nin olmayacağı kesindir ve kendi içinden, "yarattığı yeni insanların" inançsızlığı ile yıkılsa da, kurulması büyük şarkı'dır. Bu ise, son çözümlemede, Lenin'in politik dehasının verimidir, emekçi sınıfların iktidarı için sonsuz hırsının ürünü de diyebiliriz; yalnız dâhiyane olsa da politik olan, bir daraltmadır, bu nedenle Lenin'in beslendiği bütün kaynakları daralttığını tespit zamanı gelmiş olmaktadır. Marx'ı da daralttığı kesindir, fakat Marx'ın kapalı sistemini açarak sağladığı genişleme ile bunu telafi ettiğini biliyoruz. Hobson'da ise, bunu, çıplak olarak görüyoruz. Kuşkusuz biz görüyoruz; görüş genel olmayabilir, çünkü, daralma, bazen de görmemek anlamındadır.

Hobson'un Imperialism'i, 1902 tarihlidir; hem parlamentarizmin bittiğini ve hem de insanın sürüleşmeye başladığını haber veriyordu, Lenin, bunları görmüyordu. Sadece, gelişmenin, dünya ölçüsünde çelişkileri artırıp artırmayacağına ve bunun devletler arasında zıtlıklara yol açıp açmayacağına bakıyordu; çünkü, Lenin'e göre devrim, sivrilmiş çelişkinin ucundadır.

Güzel, ancak insan hem eklemlidir ve hem de eklemlerini kilitleyebilendir; makine ise eklemleri çözüyordu ve bu insanın başının üzerinde duramaması anlamına da geliyordu. Bunu görenler var ve ekonomik ünitelerin büyümesiyle, "tekel" diyoruz, ulusal-siyasal kararların parlamentolardan bürolara kaydığını tespit edenler de çıkıyordu; bu, demokrasinin sonunu teşhis etmek, demektir. Birinci Savaş'tan önce ve hemen sonra, siyaset bilimi, bu teşhislerle yüklüdür.

Bir paradoks ile karşılaşıyoruz; siyaset felsefesinin demokratizmin sona erdiğini gördüğü bir zamanda, sosyalistler, "biz gerçek demokratız" tekerlemesiyle sahneye hakimdiler ve bu, demokrasinin sonunu tahlil edenler için bir hayalin gerçek sayılması safsatası idi. Bittiğine inandıklarının gerçek savunucusu olanlara yaklaşamıyorlardı ve ayrıca sınıfsal nedenleri var; dolayısıyla,

demokratizmi reddedenlerin hepsi sağa gitmek zorunda kaldılar ve gitmeyenleri de, sol öyle sayıyordu. Nazizme gidenleri bile var; bugün siyaset felsefesine dönüş yapan Schmitt bunlardan birisidir ve hem sol ve daha az sağ düşünce tarafından yeniden incelenmektedir.

Tekeliyet'te sağ sayılıp okunmaz olanları yeniden okuma listesine alıyorum.

Bu üslup önceki çalışmalarımda da var.

* * *

Lenin ve Marx'la polemikler yapıyorum.

Artık gereklidir. Yolumuzun, böylece açılacağına kesinlikle inanıyorum.

* * *

Daha önceki çalışmalarımda "metin-içi ek" dediklerimize, artık "katkı" diyoruz, bugün dünyada pek çok bilimsel kitapta yapılmaktadır ve buna, yeni bir kitap türü diyoruz. *Tekeliyet*'te dozajı artırıyoruz; bunlarla geçmiş ve gelecek ile bağlar kuruyorum. Ayrıca, "standart" bilgileri içermesine özen gösteriyorum; ansiklopedi yazımında esastır. Ayrıca bilgi boşluklarına da dikkat ediyorum, doldurmaya çalışıyorum; ansiklopedicilik de budur.

* * *

Her cildin "Pratik" kitabı, bu anlamda, ansiklopedik bir nitelik taşıyor; birinci ciltte, "Bir Kıbrıs Tarihi" ve "Bir Komplo Teorisi" bölümlerini özellikle tavsiye ediyorum. İkinci Ciltte, "Ampul Meselesi" bölümü de özel ilgiye değer, öyle düşünüyorum. "Urfa'da Kripto-Yahudiler" ve "Kürt Yahudileri Etüdüne Başlangıç" da ikinci ciltte dir. Bunların hepsi, tarih ve coğrafyamıza, şimdiye kadar bakılmamış açılardan bakıyor ve bu anlamda, ansiklopedik olmaktan çok uzaktır. Büyük tartışmalar açacağından hiç kuşku duymuyorum. "Devalüasyon Yasası" da bunlar arasındadır.

* * *

Has bilim, çok küçük ve çok basit saptamalar üzerine kuruludur. Newton'un sonsuz küçük ve dolayısıyla limit kavramını icat etmek zorunda kalmasını hep hesaba katmak zorundayız. Marx'ın, bugün hiç de önem vermediğimiz, yazık hâlâ önemli görenler var ve Amerika'dalar, fiyatların değerlerden miniskül sapmaları üzerine ısrarlı analizleri da hep hatırda tutulmalıdır; her ikisi de buradan bir kozmosa ve yasalarına çıktılar. Burada, Newton ve Marx'tan öğrendiklerimizi, isim dünyasına uyguluyorum; yaptığım son derece küçük değişiklikleri teşhis ile önce bunları standardize edip sonra bunlardan yeni strüktürler kuruyorum. Heyecan verici sonuçlara ulaştığımız kesindir; adeta yeni bir tarih yazabiliyoruz.

* * *

Onomastique'le başlasa da sabetayizmi, bir davranışbilimi düzeyine yaklaştırıyorum.

Buradan judaizme ve İslamizme geçmek kaçınılmaz olmaktadır. Bu iklimde bu kadar içiçe girmiş olmaları şaşırtıcıdır ve hep tekrarlıyorum, bilimde başlangıç şaşırmaktır ve bilim, sadece şaşırma fakültesi olanların disiplinidir.

Bilim, görünüş ile özün özdeş olmayışlarından hareket etmek ise, yaptığımız, has bir bilime yol almaktır; bunu, bir davranışbilimi özellikleri kazandırdıktan sonra, rant teorsine bağlıyorum. Rant varsa, içerde tekel ve dış yüzde ise emperyalizm var, demektir. Dolayısıyla tekelist ve emperyalist olmayan bir sabetayizm ile uğraşmıyoruz.

Rantiyeler, bütün yeteneklerin önünü tıkadılar.

Fransız Devrimi, kapitalizmi kurmak için değil, yeteneklerin önünü açmak için yapılmıştır. Aynı yerdeyiz.

Tekeliyet'te yazdıklarım, demek ki, bir çığlıktır.

* * *

Bir sözlük yazmanın yararlı olabileceğini, bana, Anıl Hoca, Profesör Doktor Anıl Çeçen, telkin etti; Anıl'a, teşekkürlerimle birlikte "paralel isimler" sözlüğünü sunuyorum. Anıl Hoca, ayrıca, bu alanda olağanüstü bilgili çıkmıştır, bilmiyordum ve pek çok bulgumu denemek imkanını buldum. Yazım

süresince sık sık buluştuk, anıyorum.

Soner Yalçın'a, daha "iki bin" dergisinde çalıştığı zaman göz koymuştum, irdeleyen bir kafası olduğunu teşhis ediyordum. *Tekeliyet* dönemimde, Menderes'leri de içine alan "sırlı bir ağaç" üzerinde çalışıyordu, sık değil fakat her birinde çok uzun oturduk. Bulgu mübadelesi yapıyorduk, bazı önemli hipotezlere ulaştık, sevgiyle kaydediyorum.

Hep soruyorum, Soner'i, Murat Yetkin'i, bu "matbuat" kabul eder mi; asimile etmesi tehlikesi daha büyük görünüyor ve ben asimile edecek olursa dışına atmasını tercih ediyorum. Soner ile uzlaşmacı olan tartışmalarımız, Murat'ta antagonistik idi; fakat ben çok yararlanıyordum. Murat, sadece güncel değil tarihsel işaretleri olan her türlü kaynağı teşhis ediyor ve bana haber veriyordu; kahvaltı ve yemekleri seminere transforme etme tandansı yüksektir, bir Ankara yaz akşamında, or-an'da ve evinde, Deniz'le yediğimiz üçlü yemek de bunlar arasındadır Özellikle eşi Deniz'e teşekkürlerimle, not ediyorum.

Nazif, bir yüksek bürokrat mı, yoksa "yüksek" gazeteci mi; benim için araştırmacıdır ve belki otuz yıldır birlikte araştırıyoruz. Bulgularına güvenimin tam olduğu anlaşılıyor ve ayrıca en sıkışık anımda, Nazif Eksen, bir "dosya" ile geliyordu, sevgiyle yazıyorum.

* * *

Eğer kaynaklarım zenginse, bunu Ergun'a borçluyum. Bu çalışmamda, Profesör Doktor E. Türkcan'dan çok kütüphanesini sömürdüğümü düşünüyorum. Ergun Hoca, kendinde olmayan önemli kaynaklara işaret etti, kuşkusuz, değişmez özelliğiyle, önemli bulduğu kaynakları okumamı denetlemekten de geri kalmıyordu.

* * *

Mustafa Everdi ve Nasuhi Güngör, yakın zamanda edindiğim dostlarım ve araştırmalarımın kaynakları arasındadırlar; ayrıca bazılarına Taşkın'ın da katıldığı sohbetlerimizin izlerini bulmak zor olmamalıdır. Ankara'dalar, Londra'dan ise Sabri Çarmıklı ve İlhan Tekin de çok yardımcı oldular. Sabri Çarmıklı, iş adamı-doktora öğrencisi kapasitesindedir ve bir Schmitt-sever oldu-

ğu ortaya çıktı, İlhan, life-time araştırıcı denen türdendir, teşekkürlerimi ifade ediyorum.

İzmir'de, "eski tüfek" Hasip ve Hüseyin, beni, kitapçılardan esirgediler, aradığım yerli materyali bulup gönderdiler, ben de sevgilerimi gönderiyorum. Talay, gazete kesme ve kaynak bulma stajına başlamış oldu ve Devrim, yurt dışından kitap siparişlerini hızla yapmayı sürdürdü, sevgim sevgim'dir.

* * *

İstanbul'da Neylan, Yoldaş ve Nuri, Ankara'da Candan, Durmuş ve Doktor Gökhan, yazma hariç, her yardım ve destek işine koştular. Son olarak, Eylül ayı ikinci yarısında, İthaki'de, Füsun Taş ve Ahmet Öz ile, neredeyse "kamp kurduk". Yeni bir kitap biçimi arıyorduk, yanlış yapmamaya çalıştık. Kalanları, yeni baskılarda düzeltmeyi umuyorum ve İthaki'de herkese sevgilerimi aktarıyorum, taze başlangıç'tır.

Kapakları Ömer yaptı; Ülkenciler, hapishanede başladığı grafik sanatı eğitimini, büyük Usta Erkal Yavi'nin yanında sürdürdü. Ben teorik-eylemli kapakları seviyorum. Arka kapaktaki desenler, büyük heykeltraşımız Gürdal'ındır; Erkal ve Gürdal'a sevgilerimi iletiyorum.

* * *

Nüfus İşleri Genel Müdürlüğü'ne girmem zor oldu, danışmadaki memure hanımlar, kapılarında "halkla ilişkiler" yazıyordu, benim isim almak istediğime inanmakta ısrar ettiler, "isimler valilikten veriliyor" diyorlardı, derhal valiliğe gitmemi istiyorlardı ve ben "yanlış anladınız, hanımefendi" diyecek oldum, bunu önce "anlamadınız" sonra da "anlayamazsınız" ve en sonunda da "aptalsınız" şeklinde değerlendirdiler, hepsi birleştiler ve ayakkabılarıyla hücuma geçtiler, kurtuldum. Aziz Nesin'in öykülerinde yazıldığı üzere, devlet dairelerinin kapısında oturan ve sadece çenelerinin hareketiyle gelen "vatandaşı" yönlendiren harika "odacıları" özledim, kapıda demir bariyerler ve elektronik şifreler vardı, önünde döndüm, durdum, fakat inat ettim. İçeriye hâlâ nasıl sızabildiğimi bilmiyorum, tek tek odaları gezdim ve herkes son derece yardımcı oldu ve bütün şefler aradığım bilgilerin neden olmadığının kırk

izahını buldular, yoktu. Bana, uzaydan gelen bir yaratık gözüyle bakıyorlardı, bir adam gelmiş, boynunda kırmızı eşarp, başında Meksika'yı hatırlatan şapkasıyla, "yazarım" diyor, duruma göre "profesörüm" yollu ekliyor ve bilgi arıyordu, "acayip" deyip birbirine haber verdiklerini sezebiliyordum, seyircilerim çoğalıyordu ve ben mi onların yoksa onlar mı benim halime gülmeli bir türlü karar veremiyordum. En sonunda yolum mahzene düştü, masalar, üzerinde makineler ve birbiriyle sohbet eden pek çok hanım vardı; birisinin adı "Hülya" ve diğerinin " Asu" idi, onomastique fantazilerin yararlı olabileceğini düşündüm, derhal "hülya" ve "asu" üzerinde hızlandırılmış bir seminer düzenledim, aradığım bilgiyi verdiler ve her ikisine derin teşekkürlerimi bildiriyorum.

* * *

Paris'te ehliyetimi yitirmiştim, Gebze Kapalı'dan çıkar çıkmaz Ankara Emniyeti'ne başvurdum, kibardılar; kayıt yaptılar, gün verdiler, gittim, ama bildiğim sahneyi yaşayacağımı bilmiyordum, bir polis memurunun yüzü şefe döndü, sadece göz kapaklarını indirdi, şef göz kapaklarını indirerek mukabelede bulundu, "bir sandalyeye oturmaz mısınız" dediler, oturmaktan başka çarem yoktu, beş dakika sonra bir başkası tezahür etti, koyun teslimatına gelmiş bir hali vardı, "buyurun" dedi, buyurdum ve kendimi müteferrika'da buldum.

Nerede, Sansaryan Han'ın müteferrikası, çok ünlüdür, ben öğrenci lideri olarak düşmüştüm, havanın kıt olduğunun anlaşıldığı yerdir, burası da öyleydi, yalnız Sansaryan Han tarihsel ve bu, tarih-ötesiydi. Kaydı yapan memur, "meşhur Yalçın Küçük mü..." diye sevinç belli etti, ben de "evet, meşhur Yalçın Küçük" dedim, sonra, nefes almaktan zorlandığım anlarda kendime kızarak vakit geçirdim, ünlü olmayı sevmem ve hiç kabul etmem, fakat müteferrikaları da sevmiyorum, demek, bu çaresizlik ile ünden yardım umuyordum, bunu anladım ve müteferrika'da, bunun için, kendime çok kızıyordum.

Peki Sabancı ya da Koç ve mutlaka Ülker, neden havayı şişeleyip müteferrika kapılarında satmıyorlar, belki de bilmiyorlar. En azından bir kez satmak lazım, kâr yoludur. Öğrenmelidirler.

Sonra öğrendim, Hikmet-Temren telefonları çalıştırmışlar, müteferrikada

fazla tutmadılar ve bir daha tutuklayamayacaklarını anladıkça daha iyi odalara kaydırdılar, çıktıktan sonra, aynı zamanda başvurduğum pasaportumu almak için bile, bir daha uğramadım. Fakat tarık-i ilm başkadır, engel dinlemiyor, en sonunda, "ögg" için, Emniyet Genel Müdürlüğü'ne gitmeye karar verdim.

Bir kez, Nüfus Genel Müdürlüğü'ne hiç benzemiyor, kapıdan itibaren son derece uygardılar; ama, ne yazık ben, kimi görmek istediğimi bilmiyordum, ne aradığımı da netlikle anlatamıyordum, çünkü bilinmeyen bilgi'yi anlatmak zordur. En sonunda, "beni bir daire başkanına teslim edin" diyebildim, kabul odasında genç ve güzel polis memurelere derdimi anlatmaya çalışırken, birden başkanın kapısı açıldı, "oo... Yalçın Hoca, ne arıyorsun burda, Türk Solu buraya geldiğini duymasın seni ajan ilan eder" diye bağıran Daire Başkanı Mustafa Gülcü idi ve içeriye buyur etti, okuyucum çıktı. Duyan, şube müdürü okuyucularım da koştular, hepsini sevgi ile hatırlıyorum.

Birinci sınıf emniyet müdürü M. Gülcü'nün "ögg" üzerinde büyük bir otorite olması beni çok sevindirdi, makalelerinin hepsini etüt ettim ve başka bir kaynağa ihtiyaç duymadım, hepsi için teşekkür ediyorum. Ben, ülkemizin, hep, zıtlıklar şöleni kurduğuna inanıyorum.

Emniyet'ten bilgi aldım. İlgili *katkı*yı buna göre yazdım.

* * *

Ve özgürlüğün hiç olmadığı bir yer ise üniversitelerdir; bu nedenle bana kaynak sağlayanların başında gelen bir arkadaşımının adını veremiyorum. "Ozgur İpekçi" diyebiliriz, bir üniversitede öğretim üyesi ve şu anda yurt dışında araştırma yapıyor; üniversiteler, at gözlüksüz öğretim üyesine ve herhangi birisinin kendilerinden daha bilimadamı olma ihtimaline tahammül edemezler. Hemen atarlar, ihbar ederler; devlet üniversiteleri, bu alanda, müsecceldir ve vakıf üniversiteleri ise karanlıktır. Devlet üniversiteleri kötü, vakıf üniversiteleri beterdir. Çünkü tekeliyette tekellerin kuruluşudurlar.

Emniyet'ten aldığım bilgi yardımını seve seve yazabiliyorum ve bana, beni ilgilendiren yayınları haber veren ve imkan ölçüsünde sağlayan bir üniversite mensubunun adını gizli tutmak zorunda kalıyorum. Bu, gerçekliktir ve bu zorunlulukla, "gizli örgüt" bağlantısı kurduğum Ozgur İpekçi'ye en derin

sevgi ve teşekkürlerimi gönderiyorum.

* * *

Hızlı yazdım, bazı bölümleri de bir "sır" misali saklıyordum, yayınlanmadan önce, *Tekeliyet*'i kimsenin okumaması, çalışmamın bir ve büyük talihsizliğidir. Fakat "Bir Komplo Teorisi" bölümünü, Aydın Menderes'in okumasını, özellikle, rica ettim. Nedenleri olmalıdır, dostluğum var, değerlendirmelerine güveniyorum. Ayrıca öğrencilik dönemimde aktivist idim, Bayar-Menderes Rejimi'ne karşı büyük mücadele açmıştık, o mücadelenin içinde yetiştim; oradan geliyorum, hepsi güzel, fakat bu talihsiz Aile'yi daha fazla üzmek istemiyordum. Aydın Bey'e, ilettiği değerli görüşleri ve sohbetlerimiz için, teşekkür ediyorum.

* * *

Beşikçi, yayınlamadan önce hukuk denetimi yaptırdığım için beni eleştiriyordu ve ben o zaman da İsmail Hoca'yı haklı buluyordum; gerçi ben, bir ön-sansür için değil hukukcularımın gönül rahatlığıyla savunabilecekleri metinlere ulaşmak için bu yola başvuruyordum. Ne olursa olsun, dün de bugün de, İsmail Beşikci'yi bana yönelttiği eleştirilerinde haklı buluyorum. Ve şimdi bu yolu kaldırıyorum.

Gerekçelerim çoktur, birincisi, artık "hukukun sonu" teşhisimiz var. Üçüncü veya dördüncü cildin terori kitabında bir bölümdür, haber vermiş oluyorum. "Hukukun Sonu" teşhisini pratik planda dayanaklarına kavuşturmak çok kolay görünüyor ve teorik düzlemde sorunlarım var. İkincisi, bu düzende, aydın olmak, bizi "alaylı" hukuk profesörü yaptı, aynı anda bir hukuk profesörü olarak yazıyoruz. Üçüncüsü, devlet, beni mahkum ettiği kanun maddelerini ya ilga etti ya da işlemez hale getirecek değişiklikler yaptı; bütün bunları benden özür dileme olarak anlıyorum. Demek yeni bir dönem kabul edebiliriz.

Unutmuyorum. Taze bir başlangıç sayıyorum.

* * *

Neler mi kazandım; hastalar doktorlarına, sanıklar avukatlarına vurgundur. Ben onlara vurgunum; Ziya Nur Erun, "Kürt Ziya" namıyla maruf, erken göçtü, tkp tevkifatında tutuklu, iri yarı, her savunmada kürsüye bir kez hücumu denerdi. Levent Albay'ım ise hep sakindi, sıkıyönetimde yargıç albaydı ve bir kez yeri salladı; eylülizmin en azgın döneminde, bir askeri mahkeme, 141 ve 142. maddelerin anayasaya aykırılığını tespit ile anayasa mahkemesi'ne gönderme kararı almıştı, iyimserler, ordumuzun solda olduğu savlarının haklı çıktığını düşünerek o gün bayram yaptılar. Halbuki Ordu'nun değil,Yargıç Albay Levent Akyüz'ün marifeti olduğu sonradan anlaşıldı; benim avukatım idi ve şimdi aziz dostumdur.

Fikret'i, sanık sandalyesinden, Öznur'u, tel örgülerin arkasından seyretmeye doyum olmaz; Fikret İlkiz, beni, ince ince savunurdu ve Öznur Gündoğdu, bana, zindana, ince ince giyinip gelirdi. Öznur, bu inceliğinin ötesinde çok bilgili ve militan bir hukukçudur, barış ve disk davalarında tahliye isteklerini, ince ince Öznur söylerdi, tutturuyordu ve Fikret'i anlatmaya gerek yoktur, artık ikisini de daha az görebildiğim için üzülüyorum.

Osman Ergin bir dost ve aynı zamanda çok gerçekçidir. İstanbul'dan Haymana Zindanı'na geldiğinde, belki biraz fazla gerçekçi davrandı, beni otuz yıllık hapse hazırlayıp gitmişti. Eylem ise nöbete, Haymana Zindanı döneminde başlamıştı, mektebi yeni bitirmiş ve stajdan sonra ilk duruşmaya girmişti, ben de "Öcalan Suikasti" ile ilgili olarak devlet yöneticilerini içine alan açıklamaları yapıyordum, maksadım oyun içinde oyunlardan birisini daha bozmaktı, İki Nolu Dgm Başkanı yargıç Turgut Okyay ise çok sinirliydi, açıklamalarımı önlemek elinden gelmiyordu, tansiyon salona yayılmıştı ve Yargıç Okyay'ın sık sık kestiği konuşmamda bir bir kreşendo puanında, arkamdaki nöbetçi askerlerden birisi düşüp bayılıverdi, Eylem Hanim'ın girdiği ilk duruşma gerçekten eylemli başlamıştır. Eylem Tuğrul, beni, Gebze'de de görüşsüz bırakmadı, çok dirayetlidir. Osman'a ve Eylem'e sevgilerimi veriyorum.

Kuşkusuz Gülçin Çaylıgil ile Dursun Ermiş'i unutmam imkansızdır. Ve bütün güzel ve unutulmaz avukatlarım adına, *Tekeliyet*'in bu cildini, Dursun ve Gülçin'e sunuyorum. Dursun'a, "teori" ve Gülçin'e "pratik" düşüyor ve ilaveten benim sevgilerim var.

* * *

Kaç yıl; Paris'ten gönüllü döndüğümde önce Edirne Kapalı'ya kondum ve her gün Edirne Adliyesi'ne götürülüyordum, iddianameler bana veriliyordu, vermekle bitiremiyorlar, otuzdan fazla idi. Ortalama üç yıl normal bir iddiadır ve doksan ya da yüz yıl ediyor; kesinleşenler otuz yılı bulmuştur. Önce erteleme yasası çıktı ve sonra beni mahkum ettikleri bütün maddeler ya kaldırıldı ve ya da bizleri hiç bir şekilde mahkum edemeyecek biçimde değiştirildi. Bu, Avrupa'nın işi değildir; Avrupa nereden bilir bu maddeleri, bizler ve ben mahkum olduğum ve bütün bu mahkumiyetler hukuka aykırı olduğu için öğrenmiştir. Bizim hapsimiz, Avrupa'nın bilgisidir, aydınlanıyorlar.

İlga ve değişiklik, bizim yolumuzu doğrulamaktadır. Doğru çıkmak ve doğru olmak ise sevinçtir. Bu, aydın yolun sevincidir, ben öyle seviniyorum.

Sevincimi, Devrim'e aktardım, benim hapsedilmeme çok sinirleniyordu, sevinmesini istedim. Çok şaşırdım, hiç önemsemedi, "baba, özgürlük için bazılarının yanması gerekir, sen yandın" deyiverdi. Demek, tekeliyet, insanlarımızı, ya sürü ya da filozof yapıyor; fakat, ben yine de yandığımı kabul etmiyorum.

Tekelokrasi ise cezasız süremez ve tekeliyette, "cezaların artışı" yasası yürürlüktedir.

yalçın küçük
ankara-istanbul
30 Eylül İ.Y.

dursun ermiş'e
sağlam dost ve titiz hukukcu
hep borçlulukla
ve sevgilerle, dostlukla
y.k.

Birinci Kitap

TEORİ

Birinci Bölüm

ORTA ÇAĞ

Bütün Orta Çağ bilginleri iştirak halindeler, Dante, *İlahi Komedya* ile, bir Orta Çağ şaheseri yaratmış olmaktadır; bu Dante'nin, Orta Çağ'ın ruhunu yansıttığı ve yaşadığı dönemin bütün hırs ve yönelişlerini haber verdiği anlamındadır.[1] Bilginler bir yana, biz de her okuduğumuzda bu mükemmel eser karşısında şaşırıyorsak, ve fakat, aynı zamanda Dante'yi biliyorsak, bu şaheserin Dante tarafından ortaya konmasına şaşamayız; aydın, şair, İtalyan ulusal dilinin öncüsü, çağının bütün sorunlarına duyarlı, politik savaşların adamı ve bu yolda, ölüm cezasından sürgünle kurtulabilen, sürgünde yaşam için, "başkasının ekmeğinin ne denli tuzlu, / başkasının merdiveninden çıkmanın / ne denli zor olduğunu göreceksin", dizelerini yazarak kendisinden yedi yüzyıl sonrasının sürgünlerinin de iç dünyalarını görebildiğini kanıtlayan, Beatrice'e bakışında Celalettin'in Şems'e tutkusunu hatırlatan bir dünyalıdır. Bu nedenle, *İlahi Komedya*'yı yazmasını, ancak " ilahidir" yüklemiyle ifade etmek durumundayız.

1) "Medieval art and civilisation reached one of its summits with Dante, who mirrors all religious and political aspirations of his medieval world." F. Heer, *The Medieval World-Europe* 1100 1350, London, 1961-1993, p. 11.

Peki nasıl ve *İlahi Komedya*'nın neresinde, Orta Çağ'ın gizi bir düğme, bir dize ya da dizeler demeti olarak saklıdır, Orta Çağ'ı bir çekirdek haline getirsek, *İlahi Komedya*'da nereye saklarız; bu soru ortadadır. Kolay bir cevabı olduğunu sanmıyorum ve bu sorunun burgusundan kurtulamayanların da pek çeşitli önerileri olabileceğini düşünüyorum. Orta Çağ'ın pek usta araştırıcılarından Le Goff; Orta Çağ entelektüellerini de Le Goff'dan okumuş bulunuyoruz, dikkatleri, Dante'nin, önündeki büyük aydınları, Aziz Tomasso'yu, Aziz Bonaventura'yı, de Brabant'ı hem uzlaştırmasına ve hem de Cennet'e yerleştirmesine çekiyor; Le Goff'a göre Dante, böylece, müzmin aydın düşmanlarına pek güzel ve pek kalıcı bir cevap vermiş olmaktadır.[1] Kuşkusuz, karanlık çağ olarak da bilinen Orta Çağ'da aydınların bulunduğunun ortaya çıkarılması ve Dante'nin de bunların en büyüklerine Cennet'te mekan ayırması önemlidir; seviniyoruz.

Fakat ben Cehennem'e bakıyorum; yerin dibine doğru alt alta dokuz çukurdur, Cehennem, bir çukurdan diğerine inildikçe daha cehennem olmaktadır. Dante bu çukurları Latin Şair Vergilius'un kılavuzluğunda geziyor, zaman zaman "usta" diyor; Vergilius'tan çukur çukur ya da daire daire Cehennem'in konuklarını öğrenmektedir, dizelere döküyor. Benim ilgimi, en cehennem olan alta doğru dokuzuncu ve son kat çekmektedir; burada en büyük günahkarlar kalmaktadır. Dante'nin ölümsüz dizeleri, bize, bu ölümlü büyük günahkarları duyurmaktadır; bunlar dünyada en büyük günahları işleyenlerdir. Daha doğrusu işledikleri daha öncelerde kalsa da, Orta Çağ'da en büyük günah sayılıyordu; dizeler[2] tanıklık etmektedir.

***

Kokytos bir baştan bir başa buz kesiyordu.
O altı gözüyle birlikte ağlıyordu,
üç çeneye gözyaşlarıyla kanlı salyalar akıyordu.
Her ağızda dişler bir günahkar öğütüyordu
bir değirmen gibi, böylece aynı anda

1) J. Le Goff, *Orta Çağ'da Entelektüeller*, Paris-Ank., 1957-1994, s. 17.
2) Dante, *İlahi Komedya*, Rekin Teksoy çevirisi, İstanbul, 2001, s. 279-280.
Dante, *La Divine Comédie*, H. Lognon çevirisi, n. d., p. 170.

üç günahkar birden işkence görüyordu.
Öndeki günahkarı öyle tırmalıyordu ki,
kimi kez sırtında hiç deri kalmıyordu,
ısırma, solda sıfır kalırdı bunun yanında.
"En büyük cezaya çarptırılan,
şu yukarıdaki ruh" dedi, ustam, "İskaryot Yahuda;
başı ağzın içinde, çırpınan ayaklar boşlukta.
Baş aşağı duran iki ruhtan,
kara yüzden sarkanı Brutus,
gördüğün gibi, kıvranmakta hiç ağzını açmadan!
İri kıyım öteki Cassius.
Gece oluyor artık, gitme zamanı geldi,
Gördük sayılır her şeyi."

***

"Cette âme qui là-haut subit la pire peine
Est Judas L'Iscariot, dit mon maitre; en la gueule
Est sa tête, et dehors il agite les jambes.

Des des autres damnés, qui ont sa téte en bas,
Celui qui pend du noir mufle est Brutus:
Tu vois comme il se tord et comme il ne dit mot!

L'autre, c'est Cassius, qui parait si membru.
Mais voici revenir la nuit, et, cette fois,
Il faut partir, car nous avons tout vu."

***

Ne kadar güzel ve ne kadar kalıcı! En günahkar, en cehennemde, müebbeden işkence görenlerin birincisi, İsa'ya ihanet eden Yahuda'dır; İsa'nın en yakınındaydı, da Vinci, "son akşam yemeği" tablosuyla bu ihaneti ölümsüzleştiriyordu, artık bir sadakat kırıcının adıdır. Diğeriyse, hançeriyle ölürken Julius Sezar, acıyla kıvranıyor ve "Sen de mi Brutus", diyordu, en sadığı idi ve

en haini olmuştu; Sezar, güvenmiş evlat edinmişti ve Cassius ile birlikte öldürdüler. Dante, bunları, Cehennem'in en cehennem katına koyuyordu; işte Orta Çağ'ın esansı budur. Düzen, sadakate bağlıydı ve güveni kırmak, sadakati bozmak, en büyük suç ve bu anlamda en büyük günah sayılıyordu, demek ki, sanatkar, alelade yaşamın sakladığı gizi görebilendir ve Dante görüp bize bırakıyordu, kalıcı yapan budur.

Orta Çağ, eninde sonunda, bir efendiyle "Lord" da diyebiliyoruz, vasal arasında bir akit, bir sadakat anlaşmasıdır; başlangıçta ikisi da sıradandır ve biri koruyucu ve diğeri, korunma karşılığında sadakat ile hizmet taahhüt edendir. "Lord" sözcüğü, ekmek, "loaf" kelimesinden geliyor;[1] efendi, ekmek veren durumundadır, buna "fief" diyoruz ve Türkçe'de, Farisi'den gelme "tımar" ile karşılayabiliyoruz. Vassal ise, tamıtamına "oğul" anlamındadır,[2] "oğul", efendiye hizmetle ve ilkin ve özellikle, bir saldırı olduğunda lordun yanında savaşmakla yükümlüdür. Bu, sadakatin bir gereği olarak ortaya çıkıyor ve dolayısıyla, tecavüz halinde efendinin yanında ve Lord için savaş, vasalajın, sine qua non, olmazsa olmaz, koşulu sayılmaktadır. Vasselage ile birisi bir diğerinin adamı olmaktadır; Orta Çağ, böyle bir düzendir ve "oğul" olmakla "adamı" olmak aynı anlamdadır.

Artık Orta Çağ'ı çok daha iyi biliyoruz, pek çok inceleme var; bununla birlikte böylesine kristal netliğinde bir formülasyonu, M. Bloch'a borçluyuz; bu Yahudi kökenli büyük tarihçinin, aynı zamanda büyük bir résistance savaşçısının, Fransa'nın kurtulduğu günlerde, son anda, Naziler tarafından kurşuna dizilmesi, aynı zamanda tarih biliminin büyük bir kaybıdır, yazdıklarıyla yetiniyoruz. Orta Çağ'ı, "l'homme d'un autre homme", bir başkasının adamı olarak, özetleyebiliyor;[3] bir şekilde, bizi, bugüne getiriyor ki, tarih bilimini, dünle bugün arasında sürekli bir gidiş-geliş olarak düşünenleri haklı çıkarmaktadır.

Orta Çağ, neredeyse fetişist diyebileceğimiz ölçüde sembol düşkünüdür; vasalaj mutlaka bir törenle gerçekleştiriliyordu. Diz çökme, efen-

1) *Oxford Dictionary Of English Etymology*, Oxford, 1998, p. 537.

2) "jeune garçon au service d'un seigneur", valet,
J. Picoche, *Dictionnaire Etymologique du Français*, Paris, n. d., p. 509 .

3) Marc Bloch, *La Société Féodale*, Paris,1939-1994, p. 209. Dr. Kılıçbay, "adamı olmak" biçiminde çeviriyor ki yerindedir.

Artık bırakın Sayın Başbakan

TÜRK basının önde gelen isimleri, rahatsızlığı nedeniyle uzun süredir görevinin başına dönemeyen Başbakan Bülent Ecevit'in çekilmesi konusunda mutabakata vardılar. Bu mutabakata, günlük gazetelerin tümünden yazarlar katıldı. Ertuğrul Özkök, "Yeltsin kendi yerine geçecek Putin'e yolu açarak hem kendi kötü şöhretini sildi, hem de Rusya'yı kurtaracak bir lider yarattı. Şimdi o lider 'hasta adam' Rusya'yı şahlandırıyor" diye yazarken, Bekir Coşkun "Ecevit gitmeye yanaşmıyorsa, gönderilmesi. Yazıktır. Bir ülke, bir kişiye feda edilemez... Yeter artık" diye sert çıktı. İşte yorumlardan bazıları...

Türk basın tarihinin en büyük mutabakatı

Yeter artık

Nerdeyse ve kalmıştı kış; her kibarsız, efendice çağırıştırda bulunup "yeter artık" dedim. Şu anda kafamdaki bir görüntü, kafuğa zenkle yaşıyoruz, kendisini her gün bitiyor Ülkeden, sarşınlığın da gidecek yöreni bir Başbakan! Verdiği zarar artık tanımlanmaz değil. Türkiye'ye. Ve çevreye bakıyorum, benim hemen hemen tüm gibi düşünüyor, "yeter artık" diye bağırıyor. Oldukça iş görmez durumda bir Başbakan var. Ecevit cüdi bir sonun olmasa başladı. Olan kendisine değil, Türk Milleti'ne oluyor.

Ülkeye yazık

Ecevit gitmeye yeseyyorsa, gönderilmeli. Konunun hatırı, yeryüzü ülkesi olma niteliğindeki Türkiye'nin gelecegünden daha önemli olamaz... Ancak bir hırsız, zalımlı emlak çocuklarının gelecegünden daha önemli değil... Yazıktır. Bir ülke, bir kişiye feda edilemez... Yeter artık...

Artık çekil

Başbakan'ın artık çekilmesi gerektiğini düşünüyorum. Sadece Başbakanlıktan değil, partisinin liderliğinden de çekilmesi gerekiyor. Türk halkının önüne seçimleri yeni bir anayasalı kapsamında ve hiç olmazsa AB anıtlarının seçiş sonrasında (seçimlerin için de gerekli bir.

Dibe mi vurmalı

Devlet Bakanı Kemal Derviş'in kaygılıdır sonra şunu belirtiyorlar: "Istikrar sağlandı, siyasette yoku gelmedi, Ecevit sonrası, seçimi önemli planlamaktan başka çarenizi yok." Ya bunu şimdi yapacağız. Ya da çok daha şiddetli bir krizin sıkıntısı yaşıtlıcı ve dünkü gibi dukten sonra yine yapacağız? Hangisi?

Bugünü ararız

Ecevit'in Başbakan kalmasını için hangi neden var? Kalırsa, bugünden daha da çok arayacağımız tahliseli kaşıklara sürükleniyoruz mayız? Sonunu düşünmeden başlayan var mı? Akim yoku Ecevit'in hem bugünler, hem seçim sonrası Türkiye için kaygıları gidermek bir çözüm önerisini ve sürede çakılmasıdır.

Yeltsin'i örnek alıp, çekilmeli

Yeltsin, kendi yerine geçecek Putin'e yolu açarak, hem kendi kötü şöhretini sildi, hem de rusya'yı kurtaracak bir lider yarattı. Şimdi o lider "hasta adam" Rusya'yı şahlandırıyor. İnsanlar da Yeltsin'i, Rusya'yı şaha kaldıran lidere yolu açan insan olarak hatırlıyor. Ecevit'in ülkeye yapacağı son bir hizmeti kalmıştır. Yeltsin gibi cesur ve isabetli bir kararla, Türkiye'ye yeni ruh verecek, hepinizi heyecanlandıracak, herkese güven verecek ve ülkenizi suç sularda debelenen balina çaresizliğinden kurtarıp, açık denizlere götürecek bir lidere yolu açmak... o yüzden tüm yalvarıyorum Sayın Başbakan, lütfen Yeltsin'in hatralarını okuyunuz.

Beddua ederler

Ülkenin gelecegini Ecevit çıtlıma kaçırıme hala mı ediyoğu? O, tarihe hükümü, gelecek kuşakların kendisini yıkıcak ve sayyede mı, yoksa beddualarla mı anacağını bekmemek zorundadır. Hastalığı, bu seçimi zekamızla yapmamıza izin vermeyecek kadar ilerlemeden doğru kararı vermesini dileyeyiz.

Kötülük yapılıyor

Ekranlardan taşan görüntüler karşısında ne Ecevit'e, ne de ülkeye bu kadar kötülük yapmaya komşunun hakkı olmadığını söylemek yerinde olacaktır. Eski Yunan trajedilerinin sonunda, küçük kompların başkalarının değil, ülkenin de yazılmasının değiştiğini taşıyoruz, elimizde kalırlar. Trajedilerin sonunda kimse için mutlu son yoktur.

ERTELEMEDEN

BENZERSİZ

KAHREDİYOR

TRAGEDYA

BAŞYAKAN

PİŞKİNLİK

BOŞALTMALI

ÇEKİLSİN

MGK tavsiye kararı almalı

Milliyet, 15 Eylül 2002

dinin oğulun elini avucunun içine alması, erkek-erkeğe dudaktan öpüşme, bu ayini çağrıştıran törenlerin can alıcı noktalarını oluşturuyorlardı, bunları biliyoruz. Fakat yaşadığımız dönemde, politikacı ve yakın zamanlara kadar Türk Başbakanı olan Bülent Ecevit'in, Hüsamettin Özkan adında birisini "adamı" veya "oğul" yaparken icra edilen ayinde sembolik yakınlaşmayı hangi hareket gösteriyordu, bunu bilemiyoruz, daha doğrusu bilmiyorduk; sadakat akti bozulunca öğrenmiş olduk. Bunu hemen açıklamak durumundayım; yalnız önce, her zaman dinsel kokular saçan bu vasalaj ilişkisinin, çağımızdan daha çok Orta Çağ'a ait olduğu konusunda kuşku bırakmak istemiyorum.

Kim bu adam; daha önceki yıllara ait bir yazımda, "dili var mı, bizim türümüzden ses çıkarır mı, düşünür mü, konuşur mu" yollu sormuştum, duyan ve gören olmamıştır; kapitalizm ve modern zamanlar öncelikle, "merit", liyakat, düzenidirler ve böyle düzenlerde, dili olduğu bile kuşkulu bir insanın, parlamenter, bakan ve giderek başbakan yardımcısı olması imkansızdır. Halbuki H. Ö.'nün, başbakana egemen bir başbakan yardımcısı olması bir yana, bir ara, uluslararası finans çevrelerinin sözcülerinden Financial Times, Türk Genelkurmayı'nın, efendisinin yerine başbakan olmasını istediğini bile yazıyordu ki, inanılması gerçekten zordur. Bunun yazılması da, sembolik olarak, Orta Çağ'ı düşündürmektedir; çünkü, böyle tiplerin, etkinlikleri ve akıldışı destekleri, eğer bulvar romanlarını ve tarih filmlerini ciddiye alabilirsek, sadece duvarlar arasındadır ve sadece Orta Çağ'da mümkündür.

Biz, Türk Başbakanı Ecevit'in, oğul H. Ö.'ye, büyük bir şefkatle dolu olduğunu biliyorduk, çünkü bakışı, sevgi ve güven saçıyordu ve oğul da her zaman yanında hizmete hazır duruyordu, hiç konuşmamakla birlikte, efendinin her tökezleyerek düşeyazışında, beşuş bir çehreyle, kolundan tutabiliyordu; bu ayrıntıya yer vermem, tekerrür eden sahnelerin Orta Çağ'a ait olmalarından ileri gelmektedir. Bu durum, vasalaj ilişkisi sona erinceye dek sürmüştür; son, başlangıçtan daha öğretici olmuştur, buna bilim cephesinden seviniyorum ve kısaca yazmak istiyorum.

Burada gazetelerden bazı coupure'leri belge olarak sunma zorunluluğu var, böylesine teori yönelimli bir çalışmada, bu tür eklerden uzak durmayı planlıyordum; fakat ne yazık, hem burada adı geçen zevat, henüz

Özkan'a suçlama

Koynumuzda hain besledik

DSP'de kalan milletvekilleriyle sık sık buluşan Rahşan Ecevit, "Bizi genel merkeze sokmuyordunuz, ne oldu" sitemleri üzerine, bunun Hüsamettin Özkan'dan kaynaklandığını ima etti ve geçmişteki "sağ kolları" için "Koynumuzda hain beslemişiz" ifadesini kullandı.

DSP Genel Başkan Yardımcısı Rahşan Ecevit'in, bir zamanlar 'sağ kolları' olan şimdi ise DSP'den ayrılanların oluşturduğu "Yeni Oluşum"un öncülerinden Hüsamettin Özkan için "Koynumuzda hain beslemişiz" dediği öğrenildi.

Genel Merkez'de DSP'de kalan milletvekilleriyle sık sık buluşan Rahşan Ecevit'e bir milletvekili sohbet sırasında "Bizi genel merkeze almıyordunuz, sizinle görüşemiyorduk, bakın şimdi ne oldu?" diye sitem etti. Bu sözlerden etkilenen Rahşan Ecevit de, "Ben size genel merkeze gelmeyin, yasak dedim mi?, benden böyle bir söz duydunuz mu?" diye karşılık verdi.

Kendisinin hiçbir zaman böyle bir yasak koymadığını savunan Rahşan Hanım, "Milletvekillerinin Genel Merkez'e girişi yasak değildi, niye böyle bir yasak koyalım ki? Ama bazıları sanki milletvekillerine böyle bir yasak varmış gibi duyurdu. Sizinle bizim diyaloğumuzu engelledi" diyerek ismini vermeden Hüsamettin Özkan'ı suçladı. Rahşan Ecevit, son günlerde DSP Grup Başkanvekili Emrehan Halıcı ile birlikte çalışması yüzünden yaşanan bir olayı da anlattı. Rahşan Ecevit, "Özkan, Ecevit'e yönelik saldırılara karşılık vermiyor" diyerek Özkan'ın DSP'den uzaklaştırılması sürecini başlatan Emrehan Halıcı'nın Özkan tarafından uyarıldığını öne sürdü.

Özkan'ın Halıcı'ya, "Sen genel merkeze çok sık gitmeye başladın, senin ayaklarını kırarım" dediği belirtilince, Rahşan Ecevit, "Oysa Emrehan Bey'i, son günlerde çalışma yapmak için buraya biz çağırıyorduk" dedi.

Bu arada Hüsamettin Özkan'ın şimdi sürekli Ecevitler'e saygı ve sevgi ifade ettiğini anımsatan bir DSP milletvekili, Hürriyet'e, "Her röportajda evinin duvarındaki Ecevitlerin resmini gösteriyor. Bu resim buradan hiç inmeyecek diyor. Acaba niye öyle konuşup duruyor. Çünkü yapılan bazı şeylerin açıklanmasından korkuyor" yorumunu yaptı.

■ Şaban SEVİNÇ / ANKARA

Hürriyet, 15 Temmuz 2002

değilse bile, hızla unutulmaya mahkumdur ve hem de toplum belleksizliğe alıştırılmıştır, bu, zamana karşı ilgisiz olmaya yakın bir durumdur ki yine Orta Çağ çizgileri arasında yer almaktadır, bu nedenle kaçınılmaz olmaktadır. Belgeler, günün tanıkları tanınmış gazetecilerle doğrudan doğruya Türk Başbakanı Ecevit'e ait bulunmaktadır; bunlarda, "komplo", "ihanet" ve "kandırma" en çok geçen sözcükler arasındadır.[1] Bütün bunlar ve efendiyle oğul arasındaki vasalaj ilişkisini kıran gelişmeler de, B.

1) Gazeteciler, Radikal ve Hürriyet büro şefleri, M. Yetkin ve S. Ergin, bunlardan ikincisi, bu bunalım sırasında ve zaman zaman gazeteci kapasitesini aşan ölçüde roller de oynuyordu; Başbakan Ecevit'se, belgeye yansıttığı bilgilerle, "komplo" içinde, mahcup bir biçimde, Washington'un parmağına da işaret etmektedir. Burada, Türk Başbakanı Ecevit'i, ülke aleyhine bir komplo'yu davet ile başlatan, böylece, kendisini korumaya çalışan bir efendi kimliğiyle görüyoruz.

Yalçın Küçük

Hürriyet sordu Bülent Ecevit yanıtladı

Derviş'i çağırarak galiba hata ettim

Başbakan Bülent Ecevit, Kemal Derviş'in kendisine İsmail Cem'in başbakanlığını önermediğini, ancak rahatsızlığını hissettiğini söyledi. Ecevit, "Derviş'i Türkiye'ye çağırmakla hata etmiş olabilirim. Zaman zaman düşünüyorum da, keşke daha önce Masum Türker'i çağırsaydık" dedi.

YTP'nin altyapısı önceden hazırdı

Ergin: DSP'den kopmalar ve YTP'nin kurulması sizin Hüsamettin Özkan'ı Partiden dışlamanızla başladı. Siz bu hamleyi yapmasaydınız, belki bu süreç de başlamayacaktı...

■ Ne kadar gerçektir bilmiyorum ama, belli ki DSP üzerinde bir takım entrikalar yoğunlaşıyormuş. Bu entrikalar, bu oluşumlar nasıl yol aldı, ileride tarihçilere değerlendirecek.

Ergin: Siz Özkan'a dönük hamleyi yapmasaydınız belki bugün DSP yine 1. parti olacaktı. Bu yorumları nasıl karşılıyorsunuz?

■ Siz nasıl isterseniz yorumlayabilirsiniz...

Ekşi: Kamuoyunda düşünceleri fazla bilinmeyen bir parti ileri geleni ve bazı partililerin, örneğin 30-35 kişinin topluca bir partiyi terk ettiği örneğini daha önce hiç hatırlıyor musunuz?

■ Hayır. Çok garip şeyler, ancak önceden altyapısı hazırlanmış olursa olabilir. Ekşi: ABD, Ecevit'li bir hükümet varken Irak'a müdahalede bulunamam diye düşünmüş olabilir mi? Bu senaryolar dış kaynaklı olabilir mi?

DIŞ FAKTÖR VAR, AMA BUSH İŞİN İÇİNDE YOK

■ Bilemem. Benim ABD Yönetimi ile başta Başkan Bush olmak üzere karşılıklı dostluğa dayanan ilişkilerimiz var. böyle bir telkin içinde olacağına ihtimal vermiyorum ABD Yönetimi'nin. Kaldı ki, Irak konusunda ABD yönetimin içinde karşı düşünceler de var. Tabii bilemem, herhalde bana ve DSP'ye yöneleri entrikalarda mutlaka bazı dış kaynaklar da olabilir, ama emin olmadan bir şey söylemek mümkün değil.

Ekşi: YTP'ye gidip de pişman olanlar var mı? Sayısı ne?

■ Pek cesaret vermedik. Sayı hakkında bir şey diyemem. Ama kapıyı açsaydık, zannediyorum büyük bir başvuru olurdu. Kapıyı açık bırakmadık. Çünkü artık seçim sürecine girilmişti.

Başbakan Ecevit, Başbakanlık Konutu'nda, Hürriyet Başyazarı Oktay Ekşi, Ankara Temsilcisi Sedat Ergin, Temsilci Yardımcısı Muharrem Sarıkaya ve Başbakanlık muhabiri Şehriban Oğhan'ın sorularını yanıtladı.

Sarıkaya: Mesut Yılmaz'ın aktardığına göre Kemal derviş, sizin partinin başında kalmanızı, ancak İsmail Cem'in de başbakan olmasını önermiş. Derviş size böyle bir öneride bulundu mu?

■ Hayır, ama rahatsızlığı belliydi. Biraz bu konulara girmek istermiş gibi konuştu, ama ben susturdum. Siyasete girmesini doğru bulmadım.

YILMAZ'IN İLGİNÇ İSTEĞİ

Bu arada Mesut Yılmaz bir, iki hafta önce benim başbakanlıktan çekilmemi istedi. Ben 'Hayır, olmaz' dedim. Ama Yılmaz politikacıdır, onun böyle girişimlerde bulunması doğaldır da, sırf ekonomiyi krizden çıkarmaya katkıda bulunsun diye göreve çağırdığımız bir arkadaşımızın bu kadar siyasetin içine girmesini ben yadırgadım.

Kemal Derviş

Ergin: Bütün olanlardan sonra Derviş'i Türkiye'ye çağırmakla hata ettiğinizi düşünüyor musunuz?

■ Olabilir tabii... Onu da düşünebilirim Fakat dediğim gibi bir noktaya kadar kendilerinin katkısı çok yararlı oldu. Ama ondan sonra siyasete girmesini ve yerinde de durmuyordu devamlı dışarıya gidiyordu, işte konferanslar, şunlar, bunlar, onları yadırgadım...

Sarıkaya: Sürecin başka sorumluları?

■ Zaman zaman düşünüyorum da keşke daha önce Masum Türker'i çağırsaydık. Türkiye'nin ekonomik ve sosyal koşullarını çok daha iyi götüren bir arkadaşımız. Keşke çok daha önce onu getirseydik bu göreve diye düşünüyorum.

Hürriyet, 1 Ekim 2002

Hürriyet, 8 Şubat 2003

Hürriyet, 1 Ekim 2002

Ecevit Başkanlığı'ndaki üçlü koalisyon hükümetini sona erdirmeye yönelik savaşın parçalarıydı; Washington, Financial Times da içinde dünya basının bir bölümü, Türk oligarşisi ve kontrolündeki matbuat ve televizyonlarla bazı işaretlere bakılacak olursa, yüksek bürokrasi, en azından Ecevit'i, kendi vasallarının birisiyle değiştirmek ve olmazsa, hükümeti devirerek yeni bir seçime gitmek istiyordu. Hükümet başkanı olarak kalmakta ısrar eden Türk Başbakanı Ecevit'e karşı, görülmemiş, her türlü ahlaki normlarla çelişen, zaman zaman insanlık ve terbiye sınırlarını aşan bir yıpratma kampanyası açılmıştı; bu kampanya da Orta Çağ ahlaksızlığını hatırlatıyordu. Savaş'ın ilk aşaması, Orta Çağ saray darbelerine uygundur.

Burada Orta Çağ'ın "adamı olmak" düzeninin bir temel yasasını hatırlamak yerindedir; efendiye saldırı olduğu zaman, oğul veya vasal, efendinin yanında savaşa girmeye mecburdur, buna işaret etmiştim. Fakat ne yazık, oğul H. Ö., bir türlü yardıma gelmemiştir; bunun üzerine, yine Orta Çağ'ın denenmiş kurallarına uygun olarak, efendi, adamlarından birisi vasıtasıyla,[1] vasalaj koşullarını hatırlatmıştı, bunu H. Ö.'nün, efendiyi ziyareti izliyordu, usül budur. H. Ö., efendinin yanında saf tutmak yerine adamı olmaktan çıkmayı seçiyordu; Orta Çağ'da buna "ihanet" denilmektedir, şimdi demiyoruz. Dante'ye göre Cehennemlik'ti, artık Cehennem'in dokuz kat dibinde, çukur'da, yeri ayrılmıştır; Dante'de okuyabiliyoruz.

Türk Başbakanı Ecevit'le Başbakan Yardımcısı H. Ö.'nün bu son buluşması, Orta Çağ'da alıştığımız türden kanla sonuçlanmamışsa, bu, iki tarafında çok zayıflamış olmalarındandır. Görüşme kısa sürmüştür; Ecevit, H. Ö.'ye artık güveni kalmadığını bildirmiş ve H. Ö. de ayrıldığını ifade etmekle yetinmiştir, bu son derece barışçıl ayrılığın en önemli yanı, tarafların ayrılık için bir gerekçe bulmak gereğini duymamış olmalarıdır. Modern zamanlarda çok şaşırtıcı olan böyle bir durum, Orta Çağ'da çok normaldir; çünkü efendiyle oğulu birbirine bağlayan sadece ve sadece, birisinin koruyuculuğu ve diğerinin de yanında savaş da dahil hizmeti kabul etmesidir ve vasalaj ilişkisini sürdüren ise sadakatle tımarın de-

1) Dsp Grup Başkanı Halıcı, bütün televizyon kanallarında yayınlanan bir çağrı ile H. Ö.'yü, Ecevit'in yanında saf tutmaya çağırmıştı.

Derviş gerçekten yarı yolda mı bıraktı?

MURAT YETKİN

Türkiye Kemal Derviş'e çok şey borçlu. Bunların başında, ülkeyi 19 Şubat 2001 MGK toplantısıyla tetiklenen ağır ekonomik krizle geldiği uçurumun eşiğinden döndürmesi geliyor. Bu işi yalnızca bankaların çöküşünü telafi etmek için gereken kaynağı kişisel uluslar arası ilişkilerini devreye sokarak bulmasıyla değil, ekonomik yapının yeniden yapılandırılmasını sağlayan reformlardaki ısrarıyla da başardı.

Böylece ülkedeki çürümenin başlıca nedenleri arasında sayılan, siyasetin devletin ekonomik imkanlarının istismarı üzerinden yapılması artık çok daha zor. 3 Kasım seçimleri neredeyse kapıda, ama artık "Tütüne şu kadar fiyat, esnafa şu kadar karşılıksız kredi, vergi borcunuzu da affedeceğim" diyebilen politikacı görünmüyor. Bu anlamda Derviş, Türkiye'deki siyasetin yenilenmesine katkıda bulunmuş sayılır. Bu olumlu.

Derviş'in Türk siyasetine girişindeki üslubunun ise yeni ve olumlu sayılması üzerinde kuşku bulutları var. Bu kuşku bulutları, Derviş'in kuruluşunda yer aldığı, DTP ile işbirliğine girmesini sağladığı ve çok değerli bir dostunun ifadesiyle) "oyaladığı" YTP'yi, "Belki sağda yeniden yapılanmayı sağlarlar" gibi bir suçlamayla tert etmesinden kaynaklanıyor.

Cem: Sözünde durmayanlar

Derviş'in önceki gün Türk-İş Genel Merkezi'nde YTP ile yollarını ayırıp, CHP'nin "Kucaklaşalım" çağrısına destek verişine YTP lideri İsmail Cem'in dünkü tepkisi sert oldu. Çem, Derviş'in ismini vermeden, her ciddi siyasetçinin sözünün arkasında durması gerektiğini söyleyerek, "Sözünde durmayan ver duramayanların Türkiye'ye verecekleri her söz ve Türkiye'ye söyleyecekleri her şey boştur" dedi.

Cem neyi kastediyordu?

YTP lideri konuşmasa da, kulislerde konuşulan çok şey var. bunların başında Derviş'in itici gücü olmadan YTP diye bir partinin belki de kurulmamış olacağı geliyor. Hatta DSP'den ayrılışları ardandan önce Hüsamettin Özkan'ı siyasetten ayrılıp evine dönmek yerine yeni bir parti kuruluşu için birlikte çalışmaya, İsmail Cem'i de bu yeni partinin genel başkanı olmaya ikna eden kişini bizzat Derviş olduğu konuşuluyor.

Üçlünün kameraların karşısına birlikte geçip, birlikte çalışacaklarını söylemesinin hızla gelişen böyle bir ikna sürecinin ardından olduğu öne sürülüyor. Bu süreçteki en önemli üç günün ise 9, 10 ve 11 Temmuz tarihleri olduğuna dikkat çekiliyor.

Özkan'ı ikna yemeği

9 Temmuz Salı günü sıcak başladı. Bir gün önce Başbakan Ecevit'le Başbakanlık Konutu'nda bir görüşme yapan Başbakan Yardımcısı Hüsamettin Özkan istifa etmişti. Ecevit o gün Özkan'ın yerine Başbakan Yardımcılığı'na Gürel'i atadı. Derviş ise hem Cem, hem de Ecevit ile görüşüyordu. Bu görüşmeler ardından Özkan'ı, arkadaşı profesör Celal Göle'nin evinde bir akşam yemeğine davet etti.

İşin buraya kadar olan kısmı, şimdiye dek bir ölçüde kamuoyuna yansıdı. Yeni bilgi, bu yemekte Özkan'ın istifasının gerekçelerini ve Ecevit olmadan siyaseti sürdürmek yerine evine dönmek istediğini söylediği bilgisi. Derviş'inse buna karşılık olarak, Türkiye'nin solun birliğine, merkez solda, liberal sağı da içine alabilecek yeni bir oluşuma ihtiyaç duyduğu ve bunun da ancak Cem-Özkan-Derviş üçlüsüyle kurulabileceğini söylediği konuşuluyordu. Özkan'ın Derviş'e "Sen de girlyorsan olur" değdi ve bu hareketin başına geçmesini önerdiği, Derviş'in ise "İsmail bey olsun" dediği ve Özkan'ın siyasette kalmasının böylece gerçekleştiği iddia ediliyordu.

Konuşulanları teyit için Derviş'e ulaşamadım. Ancak önce ev sahibi Göle, "Evet, bunlar konuşuldu" teyidini verdi. Özkan'ı ikna eden Derviş olmuştu.

Aynı teyidi Özkan'dan da aldım. Özkan, "Ayrıntı sormayın ama, öğrendikleriniz doğru. Ben zaten sayın Derviş'in sözüne güvenerek yola çıktım" dedi.

10 Temmuz, Çarşamba günü Derviş'in bir gece önce Özkan'dan aldığı "Sen varsan, varım" garantisiyle başlamıştı. Derviş, belik de bu güvenle, Bakanlar Kurulu'nda yeni Başbakan Yardımcısı Gürel'i Ecevit'in önünde, konuşmayıp kendisini dinlemesi için uyarıyor, 4 Temmuz'daki ekonomi zirvesinde iplerin kopmasına neden olan "Yeni bir senaryo (yani hükümet) lazım" sözlerini tekrarlıyordu. Ecevit, bunun üzerine öğleden sonra Bahçeli ve Yılmaz'ın 3 Kasım'da seçim talebini kabul etmek durumunda kalıyordu. Aynı dakikalarda Cem ile görüşen derviş, Özkan'la konuşmasını ona aktarıyordu. Kurulan telefon trafiği ardından üçlü Dışişleri Konutu'nda bir araya geldi. İçeride, derviş sosyal demokrat nitelikteki bu hareketin mutlaka liberal sağdan da kesimleri kucaklaması, hatta DTP'nin mutlaka bu oluşumun içinde bulunması gerektiğini söylemişti. Zaten üçlü el sıkışıp kameralar tarafından görüntülendikten az sonra Derviş, Bayar'la konuşacağı bir yemeğe katılmıştı. (Bayar, "DTP'nin YTP ile işbirliği yapması gerektiği fikrini ortaya atan, bunu DTP ve YTP'ye tekli eden ve gerçekleşmesinde en büyük rolü olan kişinin Derviş olduğunu, dolayısıyla şimdiki tutumunu yadırgadığını" söylüyor.)

11 Temmuz Perşembe günü Cem, Dışişleri Bakanlığı'nda istifa etti. Derviş, Ecevit'e gitti. Çıkışta önce İstifasını verdi. Buraya kadar her şey, Cem ve Özkan ile birlikte planlandığı gibiydi.

Ancak sonra Cumhurbaşkanı Sezer devreye girdi. Derviş istifasını geıi aldı ve yeni oluşumda işler Cem ve Özkan ile planlanmış olduğu gibi gitmemeye başladı.

Defalarca birlikte yenilen yemekler, verilen fotoğraflar ve "Birlikte çalışmaya devam ediyoruz" mesajları bir yana, Derviş'in Em ve Özkan'la yolunu ayırması için Baykal'ın tek bir çağrısı yeterli oldu. Bu hamle Baykal'a kazandırdı ama, Derviş'e kazandırdığı kuşkulu.

myetkin@radikal.com.tr

Radikal, 17 Ağustos 2002

Yılmaz, Ecevit'e ihanet etti mi?

Sedat ERGİN
ANKARA'DAN

BAŞBAKAN Bülent Ecevit geride bıraktığımız yaz aylarında sağlık sorunlarıyla boğuşurken ANAP Lideri **Mesut Yılmaz**, kendisini yerinden etmeye dönük bir komplonun içinde yer aldı mı?

Hürriyet yazarlarının geçen Cumartesi günü ANAP Lideri **Yılmaz**'a yaptıkları ziyaretin en kritik sorularından biri buydu?

Yılmaz, siyaseti çevrelerde yaygın bir şekilde kendisine atfedilen bu komplo iddiasına ne karşılık verdi?

"Bakın çok açık söyleyeceğim" diye söze girdi **Yılmaz** ve ekledi:

"Kurumsal, partisel hiçbir temas olmadı. Ama dostlarla fikir jimnastiği yaparken, kulağımıza şöyle senaryolar geldi: Ecevit'in sağlık durumu o kadar kritik durumda ki, bu sürpriz yapacak, parti kongresini toplayacak, yerine birini tayin edecek..."

Yılmaz'a göre, **Ecevit**'in bu yönde bir adım atması, kaçınılmaz olarak hükümetin devamı için bazı uzlaşma formüllerini zorunlu kılacaktı.

HÜKÜMET EGZERSİZLERİ YAPTIĞIM DOĞRU

ANAP lideri, şöyle dedi:

"Bu takdirde hükümetin devam edebilmesine dönük devam edebilmesine dönük formüller üzerinde zaman zaman egzersiz yaptık. Ama, hiçbir zaman Ecevit'i ikame edecek bir arayış içinde olmadım."

Yılmaz, tam bu noktada projektörleri 4 Temmuz tarihinde düzenlenen ve **Kemal Derviş**'in herkesin önünde Ecevit'e **"Yeni bir siyasi senaryo lazım. Bugünkü belirsizliğin nedeni Sayın Başbakan'ın sağlık sorunlarıdır"** değil liderler zirvesine çevirerek, şu ayrıntıyı aniatıyor:

"Derviş'in Bahçeli'yi çok sinirlendiren bu senaryosu gündeme geldiği zaman, ben sırf Ecevit'i zor durumdan kurtarmak için 'Doktorlar bu konuda Ecevit'in sağlık durumu yerindedir diye kamuoyunu tatmin eden bir açıklama yapsınlar' **dedim. Ancak MHP bunu tersine kullandı, MHP dedi ki, Yılmaz Başbakan'dan sağlık raporu istiyor."**

ECEVİT ÖZKAN'A YETKİ DEVRETMELİYDİ

Bütün bu arayışlar sırasında Yılmaz'ın gerçek niyeti neydi?

Yılmaz, "Benim gerçek niyetim, sağlık durumu engel değilse, Başbakan'ın görevine devam etmesi, ama sağlığının yarattığı handikapların da telafi edilmesiydi" diye yanıtladı.

ANAP lideri, bu noktada sohbetin en önemli açıklamasını yaptı:

"Ben burada Hüsamettin Özkan'ın daha ön plana çıkmasını, Başbakan'ın bazı yetkilerin ona devretmesini düşündüm. İşlerin aksayacak noktaya gelmemesini istedim."

ECEVİT'LE OLMAYACAK NOKTASINA GELMİŞTİM

Yılmaz, o sıkıntılı günlerde **Ecevit**'in artık görevin hiçbir şekilde sürdüremeyeceği gibi bir düşünceye kapılmış mıydı?

Yılmaz, "zaman zaman ben de tedbir alınmazsa görevimi sürdüremez noktasına geldim" diyerek, bu kanaate vardığını gizlemedi.

ANAP liderine göre, MHP bütün bu gelişmeleri yanlış değerlendirerek, kendilerinin hükümetten dışlanacağı gibi bir yanılgıya düşmüş ve **"Erkeklik bende kalsın, seçime hükümette gideyim"** diyerek 3 Kasım önerisini ortaya atmıştı.

DERVİŞ, BAYKAL'LA DANIŞIKLI OYNADI

Peki siyasi gelişmelerin akışında belirleyici bir rol oynayan **Kemal Derviş**'in oyun planı neydi?

Yılmaz, Derviş'in rolünü şöyle anlattı:

"Derviş'le ben üç kez ikili konuştum. Onun dile getirdiği, Ecevit'in partinin başında kalmakla birlikte gönüllü olarak başbakanlığı İsmail Cem'e bırakmasıydı. Dış ekonomik çevrelerin Cem'in başbakanlığını olumlu karşılayacaklarını, Başbakan'ın sağlığı nedeniyle beliren güven sorununun giderileceğini, böylelikle hükümetin de devam edebileceğin düşünüyordu."

ANAP lideri, bu noktada **Derviş**'in hükümet içindeki hamlelerinde CHP adına hareket ettiği imasını kayda geçirdi:

"YTP'deki arkadaşların yorumu, Derviş'in daha hükümet içindeyken, CHP ile danışıklı olarak bu planı uyguladığıdır. Hatta Baykal'ın YTP'ye gelin çağrısının bile birlikte kararlaştırılan tamamen göstermelik, Derviş'e mazeret yaratmaya dönük bir manevra olduğunu düşünüyorlar. Doğrusu ben de ona yakın düşünüyorum."

KOMPLOYA KARŞI KOMPLO

Sohbetin özeti:

Yılmaz, kendisine atfedilen komplo iddialarını reddederken, üst kapalı ifadelerle **Derviş**'in CHP adına hareket ederek hükümetin çözülmesine giden bir planı uygulamaya koyduğu yolunda bir başka komplo teorisi ortaya atıyor.

Hürriyet, 29 Eylül 2002

Cem: Sözünde durmadı

YTP Genel Başkanı Cem, kendilerine katılmaktan vazgeçen Derviş'e yanıt verdi: Sözünde durmayan ve duramayanların Türkiye'ye verecekleri her soz, söyleyecekleri her şey boştur

ANKARA - YTP lideri İsmail Cem, bir-

getirmek istediğimiz yeni anlayış, yapıcı

lum kesitleriyle oluşması, Türkiye koalis-

Bedel ödemeden; Kendi değişiyle, siyaseti ve bazı şeyleri bilmeyenlerin, insanlarının ve hareketleri yeterince anlamamaların doğaldır. Türkiye ve demokrasi uğruna,

Radikal, 17 Ağustos 2002

vamlılığıydı. Burada, ahlak ve mantığa, liyakat ile gerekçeye yer yoktur; görmüş oluyoruz.

Ayrılma gerekçesi yok, ama, zamanın gazetelerine baktığımızda, modern zamanlarda çok garip ve hatta anlaşılmaz görünebilecek bir ayrıntı saptayabiliyoruz; ayrılmayla birlikte H. Ö., efendisine eski ve küçük bir çanta vermektedir, haberler buna işaret ediyordu. Bazı rivayetler, bu eski çantada, efendinin çok da önemli olmayan ve daha önce oğula verdiği bir ya da iki dairenin tapusunun bulunduğunu, H. Ö.'nün de şimdi bunları iade ettiğini haber veriyordu. Günümüzde bu haber çok şaşırtıcı gelmektedir, çünkü, bir başbakanın, hiçbir akrabalık ilişkisi olmayan bir başbakan yardımcısına, bir ya da iki dairesinin tapusunu veya bir-iki mektubunu içeren eski çantayı vermesini düşünemeyiz ve anlayamayız, çünkü hem başbakanlığın başbakana ait ve hem de her bankanın müşterilerine tahsis edebildiği pek güvenilir kasaları bulunmaktadır. Hal böyleyken, bu tapu ve mektupları içeren eski çantanın H. Ö.'ye verilmesi bir muamma izlenimini vermektedir; bugün için böyle olmakla birlikte, bir an için Orta Çağ'da yaşadığımızı düşünürsek, muamma çözme zahmetinden kurtulabiliriz, çünkü, çok normal, "mantıklı" ve hatta zorunludur. Bu, efendinin oğula duyduğu güvenin ve sürdüğünün sembolik kanıtıdır; "adamı olmak" düzeninin başlayabilmesi için, eli, avucun içine alma veya efendiyle oğulun dudak dudağa öpüşmeleri türünden bir ritüel veya işaret gerekiyordu, burada eski bir çantanın değiş-tokuş edilmesiyle yetinmişler, bunu anlıyoruz. H. Ö., içinde birkaç tapu bulunan bu eski çantayı, Ecevit'in adamı olmaktan çıktığını deklare ederken iade ederek, hem yasalara bağlılığını ve hem de dürüstlüğünü göstermiş olmaktadır; öyleyse, verdiğim bu bilgiler sayesinde, insanlarımızın Orta Çağ yasalarına bu bağlılıkları karşısında yine de sevinebilir ve her türlü ihaneti unutabiliriz.

★ ★ ★

YENİ FEODALİTE[1] Mİ?

Adı ne olursa olsun, "ikinci" veya "yeni" bir Orta Çağ hipotezini, Batı düşüncesi ve sosyal biliminin kabul etmesi imkansızdır; Kuhn, bize, paradigmaların ne kadar tutucu ve dolayısıyla savunmacı olduğunu hatırlatmış durumdadır. Bilimde de, devrime yönelen bir iç savaş olmadan, yeni düşüncenin kabulünü bilmiyoruz; doğrudur, bilimsel intiharı düşünemeyiz.

1) Bu deyişi, Proudhon'dan ödünç alıyorum. "*La nouvelle féodalité*" demektedir; kapitalizme karşı mücadele ederken, "yeni feodalite" oluşumundan söz etmesi ve bunun şimdiye kadar hiç not edilmemesi şaşırtıcıdır.

P. J. Proudhon, *De la Justice dans la Révolution et dans l'Eglise*, oeuvres completes de P. J. Proudhon, Paris, 1930. p. 261.

Proudhon, sol çevrelerde, çalışmalarından daha çok "Sefaletin Felsefesi" adlı kitabına, K. Marx'ın yazdığı, *Felsefenin Sefaleti* adlı reddiyesi dolayısıyla tanınmaktadır. Marx bir mektubunda, 1844 tarihinde Paris'e gittiğinde Proudhon'la tanıştığını, "in the course of lenghty debates often lasting all nights", sabahlara kadar süren tartışmalar yaptığını yazıyor ve bir başka mektubunda da, Proudhon'un sosyalist duyarlılıktan tiksindiğine işaretle buna katıldığını ekliyordu; her ikisi de kapitalizmi reddediyorlardı. Öyle anlaşılıyor, Marx, kapitalizme yönelik her eleştirisinin eninde sonunda sosyalizmi yaklaştırdığına inanıyor ve dolayısıyla kapitalizmde yakaladığı "ilerleme" dinamiğini abartıyordu. Proudhon ise, sosyalizme ulaşmayan eleştiriler de saptayabiliyordu; *nouvelle féodalité*'yi de bunlardan birisi sayabiliriz.

K. Marx-F. Engels, *Selected Correspondence*, pp, 144 ve 38.

Kuşkusuz, Batı düşüncesi, marksizmin, ilerleme motorlu, doğrusal gelişme çizgisini kabul etmiyor; bununla birlikte, etkisi ve hegemonyası altındadır. Batı düşüncesinin, soğuk savaş yıllarında, marksist doğrusal gelişme tezine karşı çıkarabildiği en yoğun destek gören ve "non-communist manifesto" yaftasıyle en iddialı şeması da, marksist modelden çok fazla uzaklaşamıyordu; W. W. Rostow da, "take-off" türünden ilk bakışta çekici bazı yeniliklerle süslediği "aşamalar" şemasında, yine bir doğrusal gelişme çizgisini kabul ediyordu, fakat, komünizm yerine mülkiyette olmasa bile tüketimde demokratize olmuş, rasyonel bir toplum geleceği resmediyordu, bu da herhalde ilerleme demektir. Ayrıca soğuk savaşın bir başka icadı olan "convergence", iki düzenin yakınlaşması, kuramına da uygun düşmektedir ki bunu da, marksist dairenin içinde kalındığının bir başka göstergesi kabul edebiliriz.

Bir Orta Çağ düşüncesi, demokratize olmuş tüketim toplumundan da çok uzaktır; burada söz konusu olan insanın tanımlarından ve Berdiav'de okuduğumuz bir sözcükle, insanın daha sonraki çağlarda kazandığı kendi içinde eklemlenmesinden, articulation, kopmasıdır. Öte yandan bu hipotez marksizm içinde hazmı zor bir öneri olmaktadır; ilkel toplum, feodalite, kapitalizm arkasından sosyalizm derken, Orta Çağ'a dönüş, marksizm için şaşırtıcıdır, artık telaffuz etmek zorundayız. Öyleyse, böyle bir öneri, marksizme, sorular ve sorunlar yaratmak zorundadır; bunu formüle edebiliyoruz, bir sorunlar düğümü var, yalnız, bunu kapitalist restorasyonun yarattığı düğümden daha vahim sayamayız. Marksizm henüz, kapitalist restorasyonun, burada bu sözcüğün uygunluğundan kuşku duyuyorum, çünkü, buna kapitalizme dönüş derken bir hafiflik duyumsuyoruz, eğer corporatist cumhur'a irtica etmek söz konusu değilse, yeni feodalite'ye razı olabiliriz, yarattığı sorunları kabul etmekten uzaktır; bu durumda da, Orta Çağ'ı, sosyalist olamayan veya sosyalizmi sürdüremeyen gelişmiş ve büyümüş-şirketleşmiş toplumların bir hali ve bir çukura düşüşü olarak algılayabiliriz. Bu algılama, tartışma planındadır. Yalnız yine de, kolay olmamakla birlikte, marksist sisteme telif imkanını içermektedir.

Yakın zamanlarda, bundan önceki yüzyılın son çeyreğini içine alan ve bugüne kadar uzanan tarih kesitini "yakın" saymak yerindedir, yeni bir "orta çağ" kategorisinden ilk kez benim kitaplarımda söz edilmiş olduğunu kabul etmek durumundayız "Quo Vadimus" adlı çalışmamda ayrı bir bölüm var; bu

çalışmam, bir yanda, polemikci anlatımla aydınlatmacı[1] bilimsellik, diğer yanda da, didaktik kaygılarla teoriye yöneliş arasında ikircikli olsa da, belki "şaşkın" sözcüğü daha uygundur, bugünün dünyasında yok olan ve Orta Çağ'da var olan çizgileri çok doğru olarak saptayarak, böyle bir başlangıcı hak etmiş olmaktadır.

Bundan yirmi yıl kadar önce yayınlanan bu çalışmamda, "XX. Yüzyılın orta çağı" ayrı bir bölüm başlığıdır; buradan bir yüzyıl içinde bir Orta Çağ'dan söz edildiğini anlıyoruz; fakat daha sonra bu "ikinci" Orta Çağ, zamandan koparılmaktadır, çünkü,"orta çağ zamansızdır" ifadesini okuyoruz.[2] Bu metinde, Orta Çağ, bir ülke düzleminde değil, dünya olgusu olarak ele alınıyor ve bu önerilmektedir; başlıca çizgileri dünyadan çıkarılmıştır. Bu benim, Türkiye'yi dünya ve dünyayı Türkiye ile tarif etme tutkumla tutarlıdır;[3] Türkiye için çıkardığım doğruları, hep dünyanın doğruları sayıyorum.

İlk olarak şu tespiti buluyoruz: "Orta Çağ, Arap dünyasıdır. Şimdi dünya arabesque çizgileri yaşıyor. Orta Çağ'da imalat var; üstelik uluslararası ticarete konu olan imalat sanayisi var. Grand Industry, yünlü dokuma sanayisi, Orta Çağ'ın önemli etkinliklerinden birisi; fakat, bütün bunlara karşın, Orta Çağ, tüccar dönemidir" Bu tespiti, ilişkili bir yargı; "tüccar şimdi de ön plana geliyor" ibaresi takip etmektedir.

Sanayicinin geri plana çekilerek, yerini, Orta Çağ'ın tüccar ve bezirganlarına ve sonra da borsacı veya tefecilere bırakması, bir çağı belirlemek için yeterli olmasa da, mutlaka düşünmeye ve sormaya yöneltici bir olgudur. Sana-

1) Marx'ın Weydemer'e, diğeri kadar ünlenmemiş bir diğer mektubundan, bir polemiğin hem kaba ve hem de ince olması gereğine işaret ile anlatımda "iyi" bir polemiği tavsiye ettiğini okuyoruz: "Your article against Heinzen, which Engels sent me too late, is very good, both coarse and fine - a combination which should be found in any polemic worthy of the name." K. Marx-F. Engels, *Selected Correspondence*, p. 62.
Diğer yandan, K. Marx, bilimde, temel atılmadan önce üst katların kurulabileceğine işaret ediyor ki, "Orta Çağ" alanındaki kurgularını şimdilik üst katların inşası olarak öneriyorum: "Science, unlike other architects, builds not only castles in the air, but may construct separate habitable storeys of the building before laying the foundation stone."
K. Marx, *A Contribution to the Critique of Political Economy*, 1859-1981, Moscow, p. 57.

2) "Bir çağ, bir çok yüzyıldan meydana geliyor; bu ilkokullarda öğretiliyor. Ancak yine de sorulabilir: yüzyıl mı, yoksa çağ mı daha uzun? Bu soruyu şöyle cevaplandırmak mümkündür; orta çağ zamansızdır."
Y. Küçük, *Quo Vadimus-Nereye Gidiyoruz?*, Istanbul, 1985, s. 309.

3) Sadece Türkçe yazıyorum, bu Türkçe yazmayı dünya için yazma ve Türkiye'de tanınmayı dünyada tanınma saymam nedeniyledir.

yi, herhalde ve öncelikle strüktür demektir ve üretimde, bakışta yapısallık ve bu anlamda katılık demektir; köşeli ve şekilli, buna "modernite" de diyoruz. Bu açıklıktan baktığımızda, Kandinski'nin, Picasso'nun resimlerine "modern" demek, herhalde çok çok gecikmiş bir adlandırma olmalıdır; öyleyse postmodernizm de, Orta Çağ'a dönüş kervanı içinde bir yerdedir.

Bu "1985 metni", ikinci çizgi olarak, "din egemendir" demektedir. İlk yazımda, Orta Çağ'da dünya, "parçalı ve birbirinden kopuk adacıklardan oluşan yeryüzü" olarak tasvir ediliyordu; din birliği kurmaya ve yakın zamanların terminolojisiyle globalist rolü üstlenmeye çalışıyordu, iki din ve kaçınılmaz olarak çatışma olduğunu biliyoruz. "Şimdi yine iki merkez var; İslamik merkez tekrar Güney Arabya'ya taşınmış görünüyor ve Papalık ise, Washington'a nakledilmiştir", tüccarla birlikte dinselliğin ön plana çıkışı Orta Çağ işaretleridir.

Aklımızla görüyoruz, H. Ö. hiçbir zaman bir istisna sayılmamalıdır, istisna sadece tersidir, eğer iki bin yılın geride bırakıldığı bir tarih kesitinde, yönetimde yalnızca, dilsiz ve yeteneksizleri, aklı ya olmayan ya da kullanmayanları, ikisi aynı anlamdadır, görüyorsam, aklımda Orta Çağ olmasındandır; dünyaya ve tekeliyete böyle bir hipotezle yaklaşıyordum. İlginç, daha 1909 yılında, "Rus kapitalizmi genç, ama tembeldi, gelişmesi köstekleniyordu, bu durumda, öylesine olgun beyinlere gereksinimi yoktu" diyen Maksim Gorki de, şimdi daha iyi anlıyoruz, böyle görüyor ve yaklaşıyordu. Öte yandan, artık gördüklerimizi daha soyut formüle edebilecek kadar gözlemimiz var; eğer kapitalizmde kapitalistler, politikacılar vasıtasıyla yönetiyor ve eğer tekeliyette, oligarklar yönetimi ellerine aldılarsa, yönetimde görünenlerin aklı ve dili olmaması isabetlidir. Çünkü, doğa ve toplum, redondant, fuzuli, olanı kabul etmeme eğilimindedir. Bu düşüncelerim, "1985 metni" ile ilk formülasyonlarından birisini bulmaktadır, "Orta Çağ tarihçileri pek şaşırırlar, Orta Çağ bir yeteneksizler yönetimidir"; o zamana ait formülasyon budur. Aynı formülasyon şöyle devam ediyor, "tarihçiler, Orta Çağ'da yönetime gelmiş kişilerin yeteneksizliği, ikiyüzlülüğü, aptallığı nedeniyle pek şaşırırlar"; bu tespitler, buraya aldığım gazete coupure'lerindeki nitelemeleri anlamaya yardımcıdırlar, geçmiş bugüne ışık tutarken, bugün de geçmişi aydınlatmaktadır, bunu çıkarabiliyoruz.

Belki de çok yakın zamanlarda, nicel birikim nitel işaretlere dönüşmüştür, köşesizlik ve şekilsizlik, çok genel olarak "post-modernizm" bu anlamdadır, kendisini en çok, kullanılmayan dilde göstermektedir; Fransız Aydınlama Ça-

ğı'nın insan anlayışının tam zıddı olan bir türle karşılaşıyoruz. Bu türün, kendisine güvenmesi ve saygı duyması zor görünmektedir; halbuki çağdaş insanı, kendisine saygısı olan yaratık olarak tarif etmek isabetlidir. Bu çok üzünç veren bir saptama olabilir, fakat kim için; tekeliyette, kütlenin, kendine güven ve saygısı olmaması esastır. Halk'ın, Fransız aydınlanmacı ve devrimcilerine borçlu olduğumuz bir sözcükle, yuttaş'ın, sürü'ye dönüştüğü çağdır.

İzleyen paragraf bu anlayışa açıklık getirmeye çalışıyordu, bunu çıkarabiliyoruz ve bu nedenle aktarmak istiyorum:"Parçalı, taşralı, kentlerin tekrar köye çevrildiği, 'inanıyorum, öyleyse doğrudur' ilkesinin yönetim dogması olduğu bir dönemde yönetebilmek için yeteneksiz olmak gerekiyor. İnsanın yeteneklerini silmeyi başaran bir çağda, yetenekli insanların yönetimi mümkün mü?" Demek ki, dünyanın teknolojik açıdan en ileri ve ayrıca en gelişmiş bir ekonomisinde, Reagan veya şimdiki Bush türünden insanların devlet başkanı olmaları, başlı başına bilimdışı bir olgudur[1] ve sadece Orta Çağ hipotezinde ve bir ölçüde anlaşılır olabilmektedir. Belki de, "feodalite" postülasyonu, bugünün yönetenlerini anlamada, "kapitalizm" şemasından daha çok açıklayıcı ve yardımcı olabilmektedir.

Son aktarma şudur: "Orta Çağ, antik kentleri yıktı. Orta Çağ, antik kültür ve bilimi gömdü. Orta Çağ, antik kültür ve bilim taşıyan aydınları gömdü. Orta Çağ'a geçmek için yıkmak gerekiyordu." Hiç kuşku yok, benim Orta Çağ hipotezimin formülasyonu, Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından öncedir, gerçi, yıkılışın önlenemez niteliği belki de ortodoks taraftarlarının bile gönlüne olmasa da aklına yerleşmeye başlamıştı, sezgisel bir rolü olabilir; fakat, sosyalizmle hiçbir duygusal bağlantısı olmayan, belki sosyalizm karşıtı sayılabilen, Fransız düşünür A. Minc ise yeni bir Orta Çağ'ın gelişinde bu yıkıma önemli bir rol atfetmektedir.

Başka sözcük bulamıyorum, "düşünür" demek zorundayım, başka sözcükleri layık görenler de var, belki de Fransa'nın en ciddi haftalıklarından birisi olan, tartışmasız çok etkili diyebiliriz, mizah dergisi *Le Canard Enchainé*, A. Minc için, "le dandy de la penséee mondiale" nitelemesini uygun bulmaktadır; sol-entelektüel haftalık *Le Nouvel Observateur* ise, Minc'in her zaman, "güçlü

1) "Dünya Orta Çağı'nı yaşıyor. Orta Çağ, saman lezzeti veren, kendini tekrarlayan eylemler dönemidir; saman lezzeti veren, kendisini tekrarlayan eylemler, insan beynini samanlaştırırlar." Y. Küçük; ibid, s. 311.

doğrularla çılgın kestirimlerin neşeli bir karışımını" yaptığını yazıyordu,[1] bu işaretleri, Minc'in hep ilgi çektiği ve ne yazık, pek ciddiye alınmadığı yollu anlayabiliriz. Gerçekten de, 1993 ürünü, "Le Nouveau Moyen Age" adlı çalışmasının da yayınlandığı bir sırada bir heyecan yaratmakla birlikte kısa bir zaman içinde, önemli bir iz bırakmadan unutulduğunu biliyoruz.

Heyecan yaratmış olmasını "kaçınılmaz" sözcüğüyle niteleyebiliyorum, unutulması ise, zorunlu'dur; çünkü, aklın, hoş olmayanı ve rahatsız edeni sildiği bir çağda yaşıyoruz. A. Minc, "une nouvelle manière d'être semble, depuis la chute du communisme, s'imposer" diyordu;[2] komünizmin yıkılmasından itibaren bir yeni var olma biçiminin kendisini dayattığı sözü, eğer söyleyen en azından bir komünizm karşıtı ise, mutlaka unutulmaya mahkumdur. Medievalistler, kendilerini ve mesleklerini korumak için habersiz görünmek veya reddetmek, tüm üniversiteler de, Sovyetler Birliği'nin yıkılmasını son derece regresif bir aşamanın izlemekte olduğu iddiasını, kendi ideolojik dünyalarının yıkılışıyla özdeş tutmak zorundaydılar, dolayısıyla şaşırmıyoruz.

Böyle bir başlangıçla Minc'ı önemsediğim izlenimini vermek istemiyorum; benim, Batı'nın düşünsel planda öncülük ve önemini yitirmiş olduğu yollu kanımın bilindiğini sanıyorum. Kaldı ki, çok yakın zamanlarda böyle bir hipotezin ilk önce benim tarafımdan ortaya konduğuna işaret etmiş bulunuyorum, bu da nötr bir envanterdir; ayrıca buluşlar tarihi, birbirinden habersiz "eş-zamanlı buluşlar" ile süslüdür, eş-zamanlılık, teknoloji tarihinde, yüksek bir zorunluluk ve doğruluk endeksi sayılmaktadır. Birbirinden kopye etme veya ödünç alma yerine, habersiz ve eş-zamanlı buluşlar, demek ki daha önemli olabilmektedir. Bu bir yana, daha geriye gidildiğinde başkaları var ve ilerde değineceğim Minc de, ilham kaynağını, 1917 Ekim Devrimi'ne katılmış N. Berdiav'e bağlamaktan geri kalmamaktadır.

Bizde de, benden önce, ayrı planda olsa da, "orta çağlaşma" veya "orta çağa dönüş" kategorilerinin telaffuz edildiğini saptayabiliyoruz; Savaş öncesi Alman düşüncesinden yararlanarak özgün analizlere yönelen Profesör S. Ülgener, "garpte Orta Çağ XIII. ve XIV. asırlardan beri iç ve dış karakteristikleriyle yavaş yavaş silinmeye yüz tutarken, şarkta, hususiyle Osmanlı İmparator-

1) *Le Canard Enchainé*, 1 Oct., 1997, p.8. "Dünya düşüncesinin züppesi" anlamındadır.
J. Julliard, "le Bonheur selon Minc", *Le Nouvel Observateur*, 2-8 Oct., 1997.
2) Alain Minc, *Le Nouveau Moyen Age*, Gallimard, Paris, 1993, p. 73.

luğunda kısa süren idari ve askeri yükseliş devri aşıldıktan sonra, yoluna eski hızıyla devam etmiş görünüyor" diyor ve devamla, "bu, bir bakıma, orta çağın devamı, yahut araya giren fasıla hesaba katılmak istenirse, orta çağa dönüş demektir" sözleriyle adını koyuyordu.[1] Demek, bilimsel akışın ana kanalları bir tartışmayı kabul etmemiş olsa da, doğrusal ilerleme şemasında kırılma denemeleri çıkmıştır, bunu, düşünce tarihi açısından ele alınması mümkün bir sorun olarak kaydedebiliyorum.

Kaldı ki, Minc'in prezantasyonu olmasa bile tespitleri önemlidir, Minc'in komünizmin yıkılışına değinmesi sembolik olmaktan uzak görünmektedir; Saint-Petersbourg, eski Leningrad, belediye başkanından, Nizni-Novgorod valisinden, bir kombinanın yeni sahibinden ve benzerlerinden söz ediyor, bir saray darbesi veya bilek gücü ya da fırsatların yardımıyla, buraya geldiklerine veya tekel sahibi olduklarına, se sont imposés au hasard d'un complot de palais, à la force du poignet, par un concours de circontances, işaret etmektedir. Bu işareti önemli yapan hemen izleyen şu sorudur: "Le duc d'Aquitaine ou le comte de Provence se conduisaient-ils différemment vis-à-vis de roi de France?" Böylece, yeni Rusya'daki belediye başkanı, vali veya oligarkın, Rusya'nın devlet veya hükümet başkanı karşısındaki tutumuyla, Orta Çağ Fransa'sında belli başlı feodallerin Fransa Kralı ile ilişkileri arasında paralellik kurulmasına çalışılmaktadır. Demek, Minc de, Proudhon'un işaretinden habersiz olmakla birlikte, "feodalite benzeri", semblant de féodalité, bir modele yönelmektedir.

A. Minc'in Yeni Orta Çağ'ın gelişini analiz eden çalışmasında dikkat çekici bir kavram, "zones grises", gri bölgeler, kategorisi olmalıdır; sosyalizmin yıkılışı ve dolayısıyla Pazar'ın zaferiyle gri bölgelerin yükselişi, "la victoire du marché va de pair avec l'ascension des zones grises", eş-zamanlıdır, bunu ileri sürüyor. Gri bölgeler'i şimdilik devlet ve hukuk egemenliğinin eridiği sektörler olarak anlayabiliriz ve buradan Minc'in Sovyetler Birliği'nin yıkılışıyla ilgili cümleciğini yeniden ele alıp devamını, kısaca aktarabiliriz, şöyledir: "Une nouvelle manière d'être semble, depuis la chute du communisme, s'im-

1) "Ve nihayet, ister çözülme, ister onun sonucu olarak geride kalış denilsin, bu değişmez alınyazısına bir çeşit ortaçağlaşma gözüyle bakmakta da sakınca yoktur. Temel değerleri ve kuruluşları ile bir ortaçağlaşma!"
"Bütün bu kıymetleri din gayretinden doğan mistik bir havanın çepçevre kuşattığını düşünelim; işte ortaçağ!"
S. F. Ülgener, *İktisadi Çözülmenin Ahlak ve Zihniyet Dünyası*, İst., 1951-1991, s. 24 ve 23.

poser. A quoi ressemble un marché sans Etat et sans norme de droit? A la jungle. Quelle organisation nait de la jungle? La mafia." Minc'e göre, devlet ve hukuk normlarından yoksun bir pazar, sadece cangıl'a benzer ve buradan da kaçınılmaz olarak mafya doğar, bunlar gri bölgelere örnek oluşturmaktadırlar.

Devam ederken, Minc'de olmayan iki noktaya işaret etme gereğini duyuyorum; kendimizi, zaman zaman aşırı şematik ve bilgiç Alman felsefesinin karartan etkisinden kurtarabilirsek, modern mafya'yı, embriyonik halde, devlet olarak algılayabiliriz. Her mafya, kendi içindekiler için bağlayıcı bir mukaveleye, emir veren bir reise ve her ikisinden kaynaklanan bir kanun'a sahiptir; hem içerde ve hem dışına karşı zor uygulayabiliyor, bunları devletleşmeye yönelik ciddi adımlar saymak durumundayız. Öte yandan feodal düzeni, bir yandan vasal ile lord ve diğer yandan lordlar ile kral arasında bir mukaveleler ve şato içinde ya da kapısında adaletin dağıtıldığı bir yönetim durumu sayarsak, bugün pek çok ülkede ayet türü tekrarlanan devletin küçülmesi iddiasının yalnızca safsata olduğunu kabul etmek zorunda kalırız; devletin küçülmesi yerine devletin dağıtılması, çok daha anlamlıdır.

Bir yandan mafya ve diğer yandan da feodal düzen, hiç kuşkusuz, "modern" devlet değiller; bununla birlikte, her ikisinde de, bu iki sözcüklü niteleme dolayısıyla, eksik olması gereken "modern" sözcüğüdür. Yalnız bir nokta var, devletin, "modern" sözcüğüyle birlikte çağrılması, yeni zamanların işi olmuştu; modern zamanlarla birlikte, devlet hem kendisi daha çok "düzen" kazanıyordu ve hem de bu düzen yayılıyordu, bu nedenle olabilir, Minc, belli bir nostaljiyle, "depuis la Renaissance, l'ordre ne cessait gagner" demektedir.[1] Halbuki şimdi "gri toplumlar" hep yeni mevzi kazanıyorlar; bu, Rönesans'tan beri "düzen"in, l'ordre, hep kazanırken şimdi hep kaybetmekte olmasıyla aynı anlama gelmektedir. Düzen'in gerilemesi, hukukun egemen olduğu alanların azalması ve gri toplumların çoğalmasıyla özdeştir.

Beş yüzyıllık gelişme nasıl özetlenebilir; Minc, bunu, bilinmeyen alanların kalmaması olarak cevaplandırmaktadır. Düzen sürekli ilerliyor ve girilmedik ve gözetlenmeyen nokta bile bırakmamaya yöneliyordu; sanki insanlık, Minc'in, "tout serait connu et contrôlé" dediği ve karabasan olarak anlattığı bir aşamaya hızla yaklaşıyordu; "1984 tradusait ce cauchmar-la" sözleriyle de

1) A. Minc, *Le Nouveau Moyen Age*, op. cit., p. 69.

Orwell'ın ünlü romanını,[1] anti-komünizmden daha çok bu karabasanın habercisi olarak anlıyordu. Fakat birdenbire karabasan yok oldu; yerine cangıl geliyordu; Minc'in gördüğü budur. "Yeni silahlı birlikler, yeni talancılar, yeni 'terra incognita', işte bunlar yeni Orta Çağ'ın unsurlarıdırlar ve hepsi hazırlar." Artık, yasak ile yasak olmayan, ahlaki ve ahlakdışı, meşru güç ile illegal iktidar, resmi ile nim-resmi yan yanadır, içiçedir; ne beyaz ve ne siyah, sadece gri bir realite ve renk var. Devlet ise her yere uzanabilmek ve her yerde olmakla boşuna övünüyor; il est en recul, gerilemektedir. Ben devletin parçalandığı ve parsellendiği görüşünü ileri sürüyorum ki, Orta Çağ bilgilerimize çok uygun düşmektedir.

Minc, bu gri alan ve toplumların yayılmasını, le chômage de longue durée, uzun süreli işsizliğin varlığına bağlıyor; tartışmalıdır, çünkü böyle düşünürsek, devletin parsellenmesini, daha ilerde terk etmek üzere geçici olarak kullanabileceğimiz tasvirle, yeni feodalite'nin doğuşunu, inandırıcı olmayan bir biçimde, çok yakın zamanlarla sınırlamış oluruz aslında, Hobson'un "imperialism" teşhisinden bu yana modern devletin çözülmeye başladığını analiz etmek daha isabetli görünmektedir. İlerde bunu gösterebilmeyi umuyorum, sosyalizmin başarıları karşısında büyük bir korkuya kapılan gelişmiş sanayilerin Refah Devleti'ne sığınması ve geri ülkelerin de Sovyet sanayileşmesinin cazibesine kapılarak devletçi sanayileşme yollarına meyletmeleri, modern devletin ömrünü uzatmış oluyordu, "Devlet" uzun bir Hint Yazı yaşamıştır. Bu nedenle biz de çözülmeyi göremiyorduk ve görüp de işaret edenleri, şimdi çok olduklarını fark ediyoruz, ihmal ediyorduk. Ancak bütün bunlar, artık gelişmiş sanayilerin kütlesel işsizliği kalıcı olarak yok edemeyeceklerinin tebarüz etmesi, hiç kuşkusuz pek çok cepheden, Orta Çağ hipotezini güçlendirmektedir. Korku ve iğreti yaşamak, insanın günlük güvenini yitirmesi, kütlesel işsizlikle bunun türevleri olan, her yerde sosyal güvenlik ve sendikal düzenlerin yıkılmasıyla çok yakından bağlantılıdır, bunları saptıyoruz.

Fransızlar'ın "sida" dedikleri, Amerikan İngilizcesi'nde "aids", Orta Çağ'ın cüzzamının yerini mi alıyor; Orta Çağ'da, cüzzamdan daha çok yaydığı korku önemliydi, bir korkunun, reddin ve acımasızlığın adı idi ve şimdi, aids, korkudur. Daha doğrusu yerini, "Usame Bin Ladin" adlı yeni korkuya bırakıncaya kadar, korkunun sembolü ve adıydı. XX. Yüzyılın başından beri te-

1) İlerdeki bir ciltte Orwell'i bir başka açıdan analiz etmeyi umuyorum.

kellerin egemen olduğu düzenler, tanımı gereği halktan uzaklaştıkları için, zamanla halkın olmadığı bir yönetimi sürdürebilmek veya aynı anlama gelmek üzere halkı yönetimden uzaklaştırabilmek üzere, korkuyu çok önemli bir politik araç olarak kullanıyorlardı; korku, kontrol edilebilen, bağımsız değil bağımlı bir politik araçtı. Yakın zamanda bu araç bağımsızlığını ilan etmiş ve kendisini yönetenleri de kontrolü altına almış durumdadır. "Korku fetişizmi" diyebilir miyiz; ilk duyuşta rahatsız edici bir etkisi var.

Türkiye'de, erteleme yasasıyla tahliye olan cinayet hükümlüsü bir cinsel sapık karşısında, bütün matbuat ve televizyon kanallarının sergiledikleri histeri çok öğreticidir; bu tahliyenin neden olduğu ve her türlü ölçüyü aşan yazılı ve görüntülü çığlıkları, bir yasanın yanlış uygulanmasına tepki sayamayız. Çünkü, tahliye mahkeme kararıyla olmuştu ve basının, burada bir hukuk hatası bulabilecek kapasitede olmadığını biliyoruz; burada gördüğümüz, hapisten çıkanların Orta Çağ'da yarattığı korkunun eşidir. Bunu, cezalandırma ve kapalı tutmanın artık bir kefaret ödetme veya ıslah etme yolu olmaktan çıkarak korku ve kin realizasyonu sayılmasını, ilerde ayrıntıyla ele alacağım. Bugün tekellerin mülkiyet ve daha çok kontrolünde Türk medyası, yolsuzluk nedeniyle hapsedilen oligarkların dışında, hapse girenlerin hiç birisinin tahliyesini kabul edememektedir ve her tahliye büyük korku dalgalarına neden olmaktadır. Korku, çağdaş insanın tek ve en baskın hali olmuştur ve hatta bunun en üst derecesine ise Amerika Birleşik Devletleri'nde rastlıyoruz. Bir uçakta, Amerikan yolcuların, dilini anlamadıkları başka bir çift yolcuyu, gerilla sayarak, tutuklanmasını sağladıklarını biliyoruz. Sözü edilen ve erteleme yasasıyla tahliye edilen eski hükümlü de, bu kütlesel histeri sonrasında, ilgili mahkemelerin, kısa bir zaman öncesinde verdikleri tahliye kararının yanlış olduğuna hükmetmeleriyle, çok uzun yıllar için, yeniden kapatılmıştı;[1] buna, belki "korkudan kurtulma" mekanizması adını verebiliriz.

A. Minc, yaşadığımız çağda, gelişmiş ülkelere korkunun egemen olduğunu ve korkunun yönetimi eline aldığını doğru tespit etmektedir; fakat kabul etmek gerekiyor, "korku", teorik değil pratik'tir ve bu nedenle tespit de pra-

1) "*Tekeliyet*" çalışmamı, her cilt içinde, birincisi "teori" ve ikincisi "pratik" olmak üzere bir ansiklopedi olarak planlıyor ve yazıyorum. Birinci kitapta, pratik kanıtları mümkün olduğu ölçüde sınırlı tutmak istediğime işaret etmiştim; yalnız, söylediklerimin hepsinin kanıtlarının bu ciltte yer alacağında kuşku olmamalıdır. Bu nedenle, okuyucularım, burada, sadece çözümlemeleri değerlendirmek durumundadırlar, bunun daha verimli olabileceğini düşünüyorum.
Öte yandan, daha önce değinilen, devletin parsellenmesi ve şimdiye kadar devlet işlevi sayılan ➡

tik olmak zorundadır. Bununla birlikte, Minc'in, korkunun hakim oluşuyla aklın gerilemesi arasında kurduğu ilişki özgün olmasa da önemlidir; Minc, Orta Çağ'ın, yalnızca düzenli yapıların yıkılması ve gri bölgelerin yayılmasıyla vücut kazandığını ileri sürmüyor, kuşkusuz bunlar var; bunlara ilaveten, aynı zamanda aklın gerilemesi ve zayıflamasıyla özdeş olduğunu yazıyor, il s'identifie aussi au recul de la raison, demektedir. "Korku hakim olur olmaz", Minc'e göre, her türlü ekstremizm, dinsel, etnik ve politik aşırılık, kontrolü eline almaktadır; böyle bir durumda da aklın işlememesi veya kötü işlemesi, "la raison est naturellemnet mal menée", doğaldır. Özetle, korku varsa, akıl yok ve işlemez olmaktadır, yerini koyu bir dinsellik ve tarikatler almaktadır; şimdi dünyanın her yerinde bunu görüyoruz ve Orta Çağ'a dönüşten söz etme zorunluluğunu duyuyoruz.

Daha önce işaret etmiştim, Alain Minc'ın, bazen "ikinci" ve çok zaman da "yeni" sıfatlarıyla belirttiği Orta Çağ çözümlemelerinde, Sovyetler Birliği'nde sosyalizmin çözülüşü ayrı ve önemli bir yer tutmaktadır; aklı en uç noktalarda canlı tutmaya çalışmakla, komünizmin düşerken, aklı da sürüklediğini, ve böylece en dibe inmesine neden olduğunu yazıyor. Yalnız bunu yaparken bir suçlama izlenimi almıyoruz; tam tersine, akıl yolu söz konusu olduğunda bu ilk ve büyük deneyimi abarttığını bile düşünebiliriz. Aklın en dibe çökmesini analiz ederken, bu bölümün başlığı "la raison au plus bas", Minc, Sovyet sis-

fonksiyonların tekellere ve tekellere bağlı vakıf veya derneklere verilişinin, Türkiye'de kanıtları sanıldığından çoktur. Bir, 2002 kasım ayına kadar görevde kalan Ecevit Hükümeti'nde başbakan yardımcılarından birisi olan M. Y., Şarık Tara adında bir oligarkın evinde en üst düzeyde hükümet toplantıları yapıyor ve buna, üst düzey kamu görevlileri de katılıyordu. İki, bu oligark Ş. Tara, dış ülkelere gönderilen resmi delegasyonlarda yer ve rol alabiliyordu. Üç, Türk yasal sisteminde, dernek ve vakıfların politika yapmaları yasaktır; fakat, bazı vakıflar ve sadece bir dernek olan, büyük tüccar ve sanayicileri içine alan tüsiad, pek çok siyasi partiden daha çok politika yapabiliyor. Dört, odalar birliği başkanı R. H., uygun gördüğü zaman bakanlar kurulu odasında ve başbakan koltuğuna oturarak basın açıklaması okumaktadır. Beş, Washington'dan gelen iki bakan yardımcısı Wolfowitz ve Grossman, bakanlar kurulu üyeleriyle temastan önce, bir oligarkın oğlunun, M. K., evinde önde gelen oligarklarla görüşmeler düzenlemekte ve buna resmi bir bakan da, K. D., katılmaktadır. Bu "resmi" bakan, hazine ve ekonomiyle ilgili ve gelen bakan yardımcıları savaş ve dış politika yöneticileriydiler. Benzerleri, bu kadar üst düzeyde olmamakla birlikte, ımf memurları türü ve seviyesinde, daha önce de cereyan ediyordu; fakat son derece gizli tutuluyordu ve şimdi ilan yararlı görülmektedir. Beş, Yargıtay ve Anayasa Mahkemesi tarafından milletvekili olma hakkı bulunmadığı karara bağlanan ve bu nedenle seçime alınmayan ve parti başkanlığı ise anayasa mahkemesi tarafından ret edilen bir vatandaş, R. T. E., yanına bakanları alarak yurt içinde ve dışında resmi görüşmeler icra etmektedir; Türk anayasa ve ceza sisteminde bunlar çok büyük suç sayılırken, anayasa mahkemesi başkanlığı yapmış olan cumhurbaşkanı ile cumhuriyet başsavcısı, mevcut hukuk düzeninin bu hükümleriyle ilgili olarak bilgisiz görünmeyi tercih ediyorlar; bu, legalite ile illegalite'nin birbirinin yerini alışının ve yer değiştirmelerinin kanıtları arasındadır.

temini, öncelikle, bir yandan naif ve diğer yandan aşırı gururla malûl olsa da, realiteyi yenme iddiasında bir doktrin alanı olarak görüyor; eninde sonunda aklı çok yüksek tutmaktadır. Doğrusu hiçbir zaman sosyalist ve hiçbir zaman Sovyetler Birliği dostu olmamış bir Fransız işadamı-düşünüründen bu tür değerlendirmeler çıkması, pek çok sosyalisti ve Sovyet dostunu sevindirir, fakat Sovyetler Birliği'nin yıkılışına böylesi aşırı vurgunun analitik açıdan isabetli olduğunu düşünemiyorum.[1] Hiç kuşku yok, Sovyetler Birliği'nin yıkılışı, geleceği akılla düzenleme projelerini ve her türlü ütopya kuruculuğu, sosyal anlamda "demode" ediyordu; halbuki ütopya, verili olan aklın sınırlarını aşabilen akıl olduğu için, aklı sürdürebilmenin gerekli koşullarından birisini sağlıyordu. Buna ek olarak, yıkılış, aklından kaçmaya mahkum akımların önünü açıyor ve aklı savunmak isteyenlerin işini zorlaştırıyordu. Bütün bunları öne sürmekle birlikte, la chute du communisme = la chute de la rationalité eşitliğini, Orta Çağ'a dönüş çözümlemelerini zenginleştirici bulamıyorum.

Diğer yandan A. Minc, daha önce not etmiştim, Orta Çağ'a dönüş düşüncesini, Nikola Berdiav'den aldığını ifade ediyordu; ancak Berdiav'den kısa bir paragraf aktarmakla yetinmişti ve burada Berdiav, meşru yönetim yerine, zor kullanımın yönetme ilkesi haline gelmesini Orta Çağ olarak tanımlamaktadır, Berdiav'in çözümlemeleri bununla sınırlı olmamakla birlikte, Minc'in işaret ettiği bütün bağ bundan ibarettir. Minc'in bu hiçbir bibliyografik açıklaması olmayan referansı, Berdiav'in hâlâ bilinen ve etkin bir düşünür olduğu kanısını da uyandırıyordu ki doğru olmaktan uzaktır. Bütün bu eksiklikler bir yana, daha önemli bir nokta da, Berdiav'i, Minc için uygun bir guru saymanın imkansızlığıdır, çünkü Minc, Orta Çağ'a dönüşe teessüf ederken, Berdiav bir kurtuluş görmektedir.[2] Modern Çağ'ın sonunun geldiğini ilan eden Berdiaeff, adının transliterasyonu değişiklik göstermektedir, insanların çürümekten kurtulacakları, "yeni orta çağ" müjdesi vermektedir, Minc'ın kendi zıddını ilham kaynağı saydığını görüyoruz.

Nikola Berdiav, adının Batı dünyasında duyulmasına yol açan çalışmasının Fransızca çevirisine yazdığı önsözde, ce livre, rédigé d'après les conféren-

1) "La mort du socialisme incarne, de ce point de vue, la fin des philosophies de l'ordre. Ce n'est pas uniquement un systeme fossilisé et contre nature qui s'effondre. C'est aussi l'idée que les sociétés peuvent avancer au nom d'une espérance."
A. Minc, *Le Nouveau Mayen Age*, op. cit. p. 206.

2) "C'est ainsi que finit la période moderne qu'en commence une autre que j'ai appelée, par ➡

ces que j'ai faites à Moscou en 1919-1920, demektedir ki, bundan düşüncelerini ilk kez Devrim Moskova'sında verdiği konferanslarda formüle etmiş olduğunu anlıyoruz. Bu tarihlerde Kandinski de Moskova'da ve eğitim bakanlığındadır; tarihin yön ve aynı anlama gelmek üzere, manasını, incelediği bu konferanslarda Berdiav, Batı dünyasına olumlu bakmamakta ve Sovyet Devrimi'ni de kurtuluş saymamaktadır, tarihin hep bir mesih arayışıyla özdeş olduğunu not ederek, her kurtuluşun, tarih için, bir son olduğunu ileri sürmektedir. Berdiav, dünyanın her yerinde çağdaşı insanları yeterli ölçüde inançlı kabul etmiyor, inanç Orta Çağ'da kalmıştır, bir özlemi dillendiriyor, tarih felsefesinin esası buradadır. En basit özet budur ve önce Almanca, daha sonra çeşitli Batı dillerinde ve "Le Sens de L'Histoire" adıyla Fransızca yayınlanan bu konferanslarını okur okumaz, Berdiav'in Sovyet Rusya'da uzun süre kalmadığını tahmin edebiliyoruz. Artık Dante misali sürgündedir.

Öyle umuyorum, bu başlangıç, Berdiav'in düşüncelerini ihmal etmeyi telkin etmemektedir; hem tarih felsefesi ve hem de insanlığın haliyle ilgili çözümlemelerini önemsiz sayamayız. Bu Rusyalı düşünürün, kültür analiziyle, İbn Haldun'un devletin gelişme aşamaları sistemi arasında paralellik bulabiliyoruz; kültürlerin, önce bir açılma ve gelişme dönemi var, bunu arıtılma aşaması izliyor ve arkasından yıpranma başlıyor; yaratıcı güçlerin yorulduğunu ve aklın zayıfladığını görüyoruz, işte bu noktada tarih, yön değiştirebilmektedir. Bitiş, başlangıç olabilmektedir; Berdiav, yeni yaşam planlarının, çöküş dönemlerinde ortaya çıkacağına ve çıktığına inanmaktadır.

Berdiav'in düşüncelerinin ayrıntılı bir analizine girmeye gerek görmüyorum; bir nokta önemli olabilir, geçen yüzyılın yirmili yıllarında, yeni Sovyet düzeninde, en yüksek tutulan döviz, "makineleşmek" idi ve en üst düzeyde yeni makine kullanımıyla bunların o zamanlarda uygulamasının adları sayılan "taylorizm" ve "fordizm" kutsal bir doktrin olmuştu;[1] kabul etmeyenler, Sovyet sisteminin kurulması ve yaşamasını istemeyenler ve gericiler sayılıyordu. Bu zamanda Rusya'da, muhtemelen, "parti" üyesi bir komünist olan Berdiav ise makinenin icadı olmasa bile yaygın olarak kullanılmaya başlanması-

anologie, 'nouveau moyen age'; au cours de celui-ci l'homme doit de nouveau se lier pour se retrouver, il doit une nouvelle fois se soumettre à un principe supérieur s'il ne veut pas périr" N. Berdiaeff; *Le Sens de l'Histoire, Essai d'une Philosophie de la Destinée Humaine*; Paris, 1948, p. 163.

1) Ne yazık, bu dönem ve bu uygulamalar ile doktrinler hakkında, benim okuduğum dillerde, en ayrıntılı çalışma olarak "Kuruluş" görünmektedir.

nı, insanlığın sonunun başlangıcı olarak görüyordu, şimdi buradayız ve kısaca ele almakta yarar var.

MAKİNALAŞMAK

Nazım Hikmet
Moskova, 1923

trrrrum,
trrrrum,
trrrrum!
trak tiki tak!
Makinalaşmak
istiyorum!

Beynimden etimden iskeletimden
geliyor bu!
Her dinamoyu
altıma almak içim
çıldırıyorum!
Tükrüklü dillerim bakır telleri yalıyor,
damarlarımda kovalıyor
oto-direzinler lokomotifleri!

trrrrum,
trrrrum,
trrrrum!

trak tiki tak
Makinalaşmak
istiyorum!
Mutlak buna bir çare bulacağım
ve ben ancak bahtiyar olacağım
karnıma bir türbin oturtup
kuyruğuma çift uskuru taktığım gün!

trrrrum!
trrrrum!
Trrrrrum!
trak tiki tak
Makinalaşmak
istiyorum!

Berdiav, "kültür" ile "uygarlığı" birbirinden ayırıyor, ikincisini, daha teknolojik ve yapısal olarak algılıyordu; başlangıcı için de, Elle a débuté par l'entrée victorieuse de la machine dans notre vie qui a ainsi perdu tout lien avec le rythme des éléments naturels, "makinenin yaşamımıza muzaffer bir biçimde girişini" gösteriyordu. Bir ara Sovyet yurttaşı olan bu tarih felsefecisine göre, makine, insan aklına kendi damgasını vuruyor ve makinenin yayılmasıyla birlikte, düşüncenin kendisi teknik bir nitelik kazanıyordu. "Makine insan üzerinde büyüleyici bir güç kazanmıştır"; bu değerlendirme, Berdiav'i, bu düşünceleri geliştirirken yaşadığı Moskova'daki yoldaşların tam karşısına koymaktadır ki bunlardan birisinin Nazım Hikmet olduğunu biliyoruz. Makine, bunlara baktığımızda, Berdiav için bir bête noire, insanın çürümesinin bir motoru oluyordu; bu sırada Moskovalı Türk Şairi Nazım Hikmet ise, karnına bir türbün yerleştirip arkasına bir pervane takarak bahtiyar olabileceğini ilan ediyordu, belki de Hikmet, makineleşmekten daha çok makine olma hayalini kuruyordu, birbirinin zıddıdır.

Yeni bir olgu yakaladığı iddiasındadır, "anlam ve önemi" henüz yeteri ölçüde anlaşılamamıştır; "la machine semble soumettre la nature à l'être humain, mais en réalité c'est celui-ci qu'elle met sous sa dépendance", makinenin doğayı insana tabi hale getireceği sanılıyordu, ancak, aslında makine, insanı egemenliği altına almıştır, ve biz eğer Berdiav'in bu tahlillerine inanacak olursak, Moskova'da Türk Şair, tabi duruma düşmek için havalanmış durumdadır.[1] Berdiav'e göre, makine eskisinden çok daha ağır, ancak yeni bir kölelik dönemi açmaktadır; bu insanlığın evriminde yepyeni bir kriz anlamındadır.

Bir insani ve bir de doğal, o zamana kadar iki güç vardı; şimdi esrarengiz bir güç çıkıyordu, ne insan, ne doğa, ancak her ikisine de egemen oluyordu, bu makinedir. Bu, makine, il désarticule l'être humain, le divise et fait en sorte qu'il cesse d'avoir le caractère naturel qu'il possédait jusque là, insanı dezartiküle etmektedir, eklemlerini işlemez hale getirmek olarak anlayabiliriz ve böylece imaginaire olarak insanın artık ayakta duramadığını düşünebiliriz; devam edersek, burada, makinenin, insanı böldüğünü ve daha önceki doğal halinden çıkardığını da okuyabiliriz, Berdiav'in kötümserliğinin kaynağında bu çözümleme var.

Ne kadar etkili oldu, söyleyebilecek durumda değilim; karşılaştırmalı bir

1) N. Berdiaeff, Le Sens.., op. cit., p.131.

analiz gerekebilir, bununla birlikte yirmili yıllarda, benzer değerlendirmelerin yaygın olduğunu, geriye baktığımızda, hayretle görüyoruz. Bunların hepsine işaret etmem hem gerekli değil ve hem de imkanım dışındadır; bir tek, A. Huxley'nin 1928 makalesini hatırlatmakla yetiniyorum,[1] biliyoruz, Huxley, "Cesur Yeni Dünya" yazarıdır ve her zaman okunan bu romanında, Huxley'in, sosyalist düzeni değil içinde yaşadığı Anglo-Amerikan dünyasının geleceğini yazdığını, ilerde bir bölümde gösterebilmeyi umut ediyorum, şimdi not etmek yeterlidir. Huxley'in biyografisini yazanlar da, yazarın, 1928 "Makine Çağı" başlıklı denemesinin, *Cesur Yeni Dünya*'nın temellerini oluşturduğunda iştirak halindeler. Yeni Dünya, insanın köleleşmesi üzerineydi ve yeni köleliği haber vermektedir. Köleliği burada, akılsızlaşma, déraisonnement ile özdeş anlamda kullanıyorum.

Orwell'ın "1984" romanında, sosyalist düzeni model aldığı çok tartışmalıdır; kitabı yazdığı 1948 yılında, kitabın "1984" adını, yazım yılının son iki rakamının yer değiştirmesinden aldığı kabul edilmektedir, Orwell, bir nüshasını imzalayarak Huxley'ye gönderdiğinde, Huxley'nin, "ben'imki daha doğru" dediğini, yazılı biyografisinden biliyoruz. Orwell'de insanın köleleşmesi, dıştandır, modern insan hep gözlenmekte ve korku, köleliği doğurmaktadır; Huxley'nin *Cesur Yeni Dünyası*'nda zorlama yoktur, kölelik içtendir ve artık yeni insan köle olarak koşullanmış doğmaktadır, kendi "doğal" halidir. İkisi arasındaki fark çok büyük, Huxley, oluşan ve gelecek Batı dünyasının gerçekçi anlatımını deniyordu ve bana göre de, eğer Orwell ile karşılaştıracak olursak, Huxley, hem daha özgün ve hem de değerlendirmesinde haklıdır, daha ilerde tekrar ele almak üzere burada bunu da kaydetmiş oluyorum.

Devam etmeden önce, Sovyet düzeniyle bir başka paralellik ve daha doğrusu karşıtlık kurabilir miyim; Lenin'in, bu döneme ait bir sözü, bir aksiyom veya direktif olarak hep tekrarlanıyor ve çok doğru sayılıyordu ve daha sonraki zamanlarda ise, üstelik muhaliflerince de, daha çok doğru kabul edilmektedir. Burada ve buraya kadar geliştirilen çözümlemelerle, makinenin ve maşinazasyonun karanlıkta kalmış bir yanına işaret ediyoruz ve öyleyse bu Leninist önermeyi simetriğiyle birlikte sunabilme durumundayım.

1) A. Huxley, *The Outlook for American Culture: Some Reflections in a Machine Age*, Harpers' Magazine, August 1928.

Elektrifikatsiya + Savyet = Komünizm

Makineleşmek + Tekeller = Tekeliyet

Birincisi Lenin'e ve ikincisi bana aittir; birincisi kesin doğru kabilindendir ve ikincisini, en fazla tartışılabilir bir hipotez sayabiliriz. Lenin, kalıcı ve acı bir sorunla karşı karşıya kalmıştı, evrensel değil tek ülkede sosyalizmi kurmak zorundaydı ve karşısında tehdit yüklü gelişmiş ülkeler vardı; bu koşullar altında "dognat' i peregnat" kurtuluş yolu ilan edilmiştir. Gelişmiş ülkelerin tehdidini boşa çıkarmak için, gelişmişlik düzeyinde, yetişmek ve geçmek üzere, sektörlerin makine donanımını artırmak da direktif olmuştu, elektrifikatsiya gerçekleşmeden makine çalışmıyordu, sorun budur. Öte yandan "tekeliyet" kavramını, akılsızlaşmayla özdeş tutuyorum ve aynı zamanda, "devlet" veya "cumhuriyet" yerine öneriyorum; demek ki hem bir insan ve hem de bir siyaset durumunu anlatma iddiasındadır.

Burada bir yanlış çağrışımı önlemek için işaret etme gereğini duyuyorum; Berdiav ile Huxley arasında bir bağ kurmaktan uzağım, ancak bu dönemde Huxley'nin, buna ihtiyacı olmadığı da kesindir. Çünkü çok şaşırtıcıdır; XX. Yüzyılın yirmili yıllarında, gelişmiş ekonomi dünyasında, insan ve insanlığın geleceği açısından iyimser düşünenler yok denilecek kadar azdır ve buna karşın, insanın, Rönesans ile doğan, Aydınlanma Çağı ve Fransız Devrimi ile vücut kazanan, kapitalizmin ilkel iktidarında yayılan, modern insanın ve bununla birlikte tanımı yapılabilen insanlığın sona erdiğini düşünenler çoğunluktadır. Bunun neden böyle olduğu ve daha sonra bu karamsarlığın nasıl yırtıldığı ayrıca incelenmelidir; bu çalışmamın ileri bölümlerinde, yeterlilikten çok uzak değinmeler olması normaldir. Bu ayrı, fakat Huxley'nin bu pek ünlü romanına yöneldiği tarih kesitinde, esin kaynakları bulma konusunda sıkıntı çekmeyeceğini düşünebiliriz. Bu zaman kesitinde, insanla ilgili şom ağızlı[1] bir düşünce akımı var.

1) Klasik İktisat'a, "dismal science", şom ağızlı bilim denilirdi; burada başka bir şom ağızlı yazım çıkarıyoruz.

Fransız tarihçi L. Febvre, yazarının adı duyulmamış, 1922 yılında Almanya'da bir kitap yayınlandı, yollu not ediyordu ve O. Spengler, birkaç hafta içinde, Almanca konuşulan dünyada çok büyük bir ün kazanıyordu. Spengler'i hızla meşhur eden bu hacimli çalışmasının, en geç 1928 yılında, *The Decline of the West* adıyla İngilizce'ye de çevrilmiş olduğundan haberimiz var ve arka arkaya yeni baskılar yapmıştı; Febvre'den öğrendiğimize göre Spengler artık "Copernic de l'histoire" iddiasındadır.[1] Kant'ın felsefede yaptığı ve adını koyduğu, Kopernik Devrimi'ni hatırlayacak olursak, bu, tarihin alt-üst edilmesi anlamına geliyordu, "tarihte devrim" ilan ediliyordu. Sonraları unutulmuştur.

Spengler'in görüşleri, ölümüne yakın, Almanya'da Nazi ideologları tarafından benimsenmiş ve asimile edilmişti ve benzer analizleri yapan Burckhardt veya Gasset, hep tutucu ve hatta faşizme yatkın kabul ediliyordu. Peki sonra mı, Sovyet sosyalizminin çözülüşünün, marksizmin itibarına, bir süre için de olsa, büyük darbe indirdiği hâlâ belleklerimizdedir; faşizmin çöküşünün de, bunlarla birlikte tespitlerini de mezara götürmüş olması mümkündür. Böyle olabilir, fakat benim için, Spengler'in şu tespiti ve üstelik 1922 yılında yapmış olması çok değerlidir; bunu, İngilizce çevirisinden aktarmak istiyorum: "Formerly a man did not dare to think freely. But now he does, but cannot."[2] Sorun, eskiden insanların özgürce düşünmeye cesaret edememeleriydi ve artık cesaretleri var, ama, sorunumuz, özgürce düşünememelerindedir. Spengler, düşünmeyi, sadece direktifleri düşünmek sayan ve bunu tek özgürlük kabul eden bir insan türüne işaret etmektedir; Batı'nın çürümesinden söz etmesi Naziler'e malzeme sağlamış olsa da, bu tespitleri karşılarındadır. Spengler'in bu formülasyonu, faşizmden çok daha kalıcıydı ve bu formülasyon haklılığını koruduğu sürece faşizmi kazımak hayaldir ve belki da artık karanlık bir hayal dünyasında yaşıyoruz.

Analizleri, sahiplerinin taraftarlarına göre ele almama eğilimindeyim; bu nedenle, görüşleri talihsiz ellere düşmüş yazarların düşüncelerinden söz etmeyi sürdürmeyi planlıyorum. Yalnız, bunun için, daha zamanımız

1) L. Febvre, *Combat pour l'Histoire*, Paris, 1965, p. 120.
2) O. Spengler, *The Decline of the West*, Vol. II, translated by Ch. F. Atkinson, N. Y., 1928-1957, p. 463.

var; şimdi Johan Huizinga'nın sırasıdır, XX. Yüzyılın başlarına ait bu çok saygın medyavelistin, tarihi değil de yaşadığı zamanı ele alan çok önemli bir çalışmasının ilk cümlesi şudur: "We are living in a demented world."[1] Bir yitik-akıl dünyasında veya bunamışlar aleminde yaşıyoruz, anlamındadır.

Huizinga'nın, bu çalışmasının şimdilerde ihmal edilmesi veya demode olması ne anlama geliyor; geçersiz görüşler mi, yoksa bir tıbbi mucize sonucunda tüm insanlık, dementia, bunama, illetinden kurtuldu mu, şu aşamada, sorunun ortaya konmasının, muhtemel cevabından daha önemli olduğunu düşünmemiz yerindedir. Kaldı ki dünyaya Türkiye olarak bakacak olursak, artık tekeliyette, üretilmek istenen insan modelinin korsakof olduğuna inanmak zorunluluğu var. Korsakof, tekeliyette, en yüksek "yurttaş" türüdür; Huxley'nin laboratuarları misali çok özel yerlerde ve kapalı koşullarda üretilip sonra topluma salıverilmektedir.

Hollandalı tarihçi ve düşünür Huizinga, geçen yüzyılın otuzlu yıllarında bir paradoksu teşhis etmiş durumdadır; genel eğitimin yayılması, bunun esası olarak, temel eğitimin çağdaş ülkelerde zorunlu hale gelmesiyle modern reklamcılık, XX. Yüzyıl uygarlığının büyük başarıları sayılıyordu. Metaların bir boyutu haline geldiği için reklamcılık, iktisat derslerinin ilgi ve yetki kapsamına giriyordu ve iktisat bilimine göre, reklamcılık, tüketim sektöründe tüketiciyi bilgilendirmek demektir. Dolayısıyla, genel eğitim ile reklamcılığı aynı kefeye koymak, her ikisini de hem bireyin kültürünü artıran ve hem de yetkinleştiren input'lar saymak isabetlidir; paradoks bu tespiti öncelikle gerekli kılmaktadır.

1) J. Huizinga, *In the Shadow of Tomorrow*, N. Y., 1936-1964, p. 15. Buradaki "de-mented" ve benzeri sözcüklerin Türkçe karşılıklarını bulmakta çok zorlanıyoruz. "de-", yoketme veya ortadan kaldırma, "-sız" yapma anlamındadır; "ment", akıl, raison, olduğuna göre, burada söz konusu olan, yokolmuş-akıl veya yitmiş-akıl durumudur. Dezenformasyon'a haberi-yoketme diyoruz, uygun bir modeldir. Bu sözcüğün substantif haline, dementia, tıpta "bunama" denmektedir; Afşar Timuçin de felsefe sözlüğünde, bu karşılığı öneriyor, yalnız böyle bir çözümde, "ment" veya "akıl", kayboluyor ki, kullanımında tereddüt ediyorum.

Katkı 1

KORSAKOFLAR VE TEKELİYET

Türkiye'de oligarşi, af kurumuna savaş açmış görünüyor; bunu matbuat ve televizyon yayınlarından anlıyoruz, bunların sahiplerinin hepsi aynı zamanda tekel sahibidirler, öyleyse oligarşinin bakışını yansıttıklarını kabul etmek zorundayız. Af, bir hükümlünün, usülüne göre verilmiş karardaki ceza süresi tamamlanmadan cezaevinden çıkarılması anlamındadır; yargıç olan ve daha önce anayasa mahkemesi üyeliği döneminde, af yasalarını hukukdışı bir kurum saymayan Ahmet Necdet Sezer'in de, cumhurbaşkanı olduktan sonra, bu anlayışa katıldığını görüyoruz, çünkü önüne gelen çok sınırlı bir af ve erteleme yasasını reddetmişti. Şimdi affın kendisi, Türkiye'nin yönetim ve oligarşik diskurunda, korku veren elemanların başında bir yerdedir. Her ne yolla olursa olsun, hapisten bir kişinin bile çıkışının, üst katlarda çok büyük korku dalgaları yarattığını teşhis edebiliyoruz.

Olabilir, yalnız bir çelişki var; şimdi Türkiye'de korsakof olanlar, hapishanelerden çıkarılıyorlar, bunların bir bölümünün cumhurbaşkanı Sezer tarafından affedildiklerini de duyuyoruz. Korsakoflar, idari kararla cezaevlerinin dışına bırakılıyorlar ve çıkarılış nedenlerine baktığımızda, bunun kalıcı olduğunu anlıyoruz, çünkü korsakof halinin ebedi olduğu mevcut bilgilerde var; bu durumda affı artık ebedi olarak reddetmiş bir cumhurbaşkanının bu affını, anlamakta güçlük çekiyoruz. İmzasının, de facto duruma, de jure katkısının olmadığını biliyoruz, ama yine de bu, kuşkusuz korsakofların, dışarda ve diğer yurttaşlar arasında bulunmaları için gerekli şekli şartları tamamlamaktadır; demek ki, sembolik ve politik bir anlamı olduğunu düşünebiliriz. Bu işlemle korsakofların tam yurttaş modeli sayıldıklarını istidlal edebiliriz; hedef, korsakof-yurttaş olmalıdır,

uygun ve anlamlı görünmektedir.

Tekeliyet, korsakof-yurttaş üzerinedir. Salıverme ve affetme, bu anlamdadır, korsakof'un yurttaşı kovma sürecini hızlandırmaktadır, böyle anlıyoruz; yurttaş yerine korsakof-kütle, iktidarın sağlamlaşması demektir, bunu çıkarıyoruz. Özetle, tekeliyetin kalıcı olabilmesi için, kütlesinde korsakof halinin yayılması zorunlu olmaktadır, bunu ileri sürüyorum.

***

BİR KORSAKOF TÜRKÜSÜ[1]

ve bir gün gelip
"istiyoruz" dediler
"istiyoruz anılarınızı da"
istemedik vermeyi
"yok" dedik, "vermeyiz ölsek de"

İki ismi vardı gelenin
bir tanesi Mengele'ydi
beyaz gömlekliydi
ötekisini unuttum

üç kişilerdi aslında
iki ismi vardı hepsinin
üniformalıydı biri
bir adı Hitler'di
ötekini unuttum

takım elbiseliydi üçüncüsü
Avrupa'dan mı gelmiş ne
yoksa politikacı mıymış neymiş
ismini hepten unuttum

–bak şimdi ne geldi aklıma
bunları sana anlatıyorum ama
sen de bizdensin değil mi???

***

Bu sendromun ilk önce, 1881 yılında Carl Wernicke tarafından teşhis edildiğini biliyoruz;[2] Doktor Wernicke'yi bu arazın tespitine götüren ilk hastaları iki alkolik ile sülfürik asit zehirlenmesi nedeniyle sürekli kusan bir diğeriydi. Wernicke teşhis etmiş, sendromu kataloglaştırmış ancak açıklayamamıştı; bunu, Rus psikiyatr Korsakof'a borçluyuz, aynı on yılın sonlarındadır. Sendromlar birbirinin içine girmekle birlikte, ilk başlarda, birbirinden ayrı kabul ediliyordu; şimdi aynı mental bozukluklar serisinin iki veçhesi olarak düşünülmektedir.[3] Artık, aynı hastalığın, ilki akut ve ikincisi kronik durumları sayılıyorlar; bu nedenle Wernicke-Korsakof sendromu denmekle birlikte, kısaca "korsakof" deyişi yaygındır.

Aslı thiamine eksikliğidir, B vitamini diyebiliriz; Batı'da, kötü ve bozuk beslenme ve özellikle alkolizm nedeniyle gözlenmektedir, aids hastalıkları veya sağlıksız diyet uygulamaları da benzer teşhislere yol açabiliyor. Sendromu, iki kategoriye ayırabiliriz, bellek bozukluğu ve soyutlama yetisinin kaybı; retrograde ve antegrade amnezi, geriye ve ileriye doğru belleğin kaybolması, bu hastaların temel özellikleri arasındadır. Bir diğer kategori olarak, hiçbir soyutlama yapamamalarını teşhis ediyoruz; her alanda konsantrasyon ve dikkatleri yok denecek kadar azalmaktadır, bunu, düşünebilme ve abstraksiyon kabiliyetinin kaybolması olarak anlayabiliriz. Soru sormayı unuttuklarını ve ayakta durmakta güçlük çektiklerini biliyoruz; yaşamdan çekiniyorlar ve bana Orta Çağ insanı'nı çağrıştırıyorlar, o zamanlar kendiliğindendi.

Korsakof, Türkiye'de artık toplumsal bir vaka sayılıyor, yayılmasının kaynağında, beslenme bozukluğu veya alkolizmi görmüyoruz, bu nedenlerle de teşhis edilmesi mümkündür; fakat biz yalnızca ölüm oruçları nedeniyle haberdar olmuş durumdayız. Korsakoflar'ı bilgi haznemize ve toplumsal yaşamımıza sokan, ölüm oruçlarıdır; ölüm, demek ki, her zaman, bir yandan yoksullaştırıyor ve diğer yandan zenginleştirmektedir. Şöyle söyleyebiliriz, ölüm orucuna başlamış, devam etmiş olanlardan, ölmeyenler korsakof'a dönüşüyorlar;[4] şimdi bunlardan bazılarının anlatımlarına sahibiz, bu anlatımlarla devam etmek istiyorum.

Belki burada bir açıklamaya ihtiyacımız olabilir, korsakoflar'ın salıverilmesinde takdir hakkı kullanıldığını sanıyorum; ölüm orucunda ısrar eden parti mensuplarının kapalı tutulmasını, bu yollu, anlayabiliriz. Kor-

sakof U. E.'nin arz-ı hali buraya işaret ediyor; U. E., kapalıda tüm hareketlerini kaybedince, sıvı alamama, sürekli kusma ve hıçkırık nöbetleri başlayınca, istememesine karşın, "gitmek istemediğimi söyledim" kaydını okuyoruz, bir hastaneye aktarılmıştı, "ölüm orucunu bırakmamı istiyorlardı, kabul etmedim" notu var. Korsakof U. E., devlet hastanesindeki ilk zamanları hakkında şu bilgiyi vermektedir: "Günler geçiyor, su alamıyor, tuz-şeker alamıyordum. Fiziki hareket edecek durumda değildim. Bu yüzden tuvalet ihtiyaçlarımı karşılayacak durumda olmadığım için, altımı ıslatıyordum. Benimle ilgilenmiyorlardı. İdrardan dolayı hayalarım pişti, kabuk bağladı. Kaç gün geçti bilmiyorum. Her şey beynimde silikleşmeye, muğlaklaşmaya başladı." Korsakoflar'da, halüsinasyon ve konfabülasyon hep görülüyor; birincisiyle aşinayız ve ikincisi masal yazmak veya uydurmak anlamındadır, amnezi ve düşünsel kurgu bozuklukları olduğu için, konfabülasyon yapıyorlar. Konfabülasyon olmalıdır, Orta Çağ yerine, bunu tercih etmek durumundayız; aksini yakıştıramıyorum.

Bu arz-ı hal'den U. E.'nin tekrar hücresine konduğunu öğreniyoruz; "kendime geldiğimde ölüm orucunun sürdüğünü bilmiyor, hatırlamıyordum, zafer kazanılmış sanıyordum" demektedir. Hücresinde tek olmalıdır, "tuvalete götürülmediğim için altıma yapıyordum" sözlerinden bunu anlıyoruz. Sonra, yanına bir hükümlü verilmiş, öncesiyle ilgili anlatımı şudur: "Dışkılarım yaralarımın üstüne gidiyordu. O halde beni gördükleri halde ilgilenmiyorlardı, temizlemiyorlardı. Her tarafımda acı verici yanmalar hissediyordum. Yaralarım her seferinde tahriş oluyordu. Uzun süreli hareketsiz yatmadan dolayı kalçamda, kuyruk sokumu civarında geniş derin yaralar oluştu. İdrar ve dışkılarla bu yara iyice tahriş oldu." U. E., bu haliyle, "zafer kazanılmadığına" üzülmektedir; arz-ı hali ve daha sonra yanına verilen arkadaşı, başka bir derdi olmadığını haber veriyorlar, not ediyorum.

Korsakof S. A. ise, halini anlatmaya şöyle başlamaktadır: "Benim için sadece yazdığım an var. Yani yarım saat öncesi yoktur. Bu nedenle arkadaşlarımın benim yazdıklarımı onların anlatımıyla yazıyorum. Çünkü yarım saat öncesini bile unutuyorum." Korsakof S. A.'nın bir derdi var, şöyle not ediliyor:"Ben annemin, babamın, kardeşlerimin öldüğünü düşünüyorum. Ama arkadaşlarım daha az önce ziyaretteydik, biz de konuştuk

diyorlar. Sağ olduğunu söyleselerde yine unutuyorum. Niye böyle oluyor bilmiyorum." Unutmak, zamansız yaşamaktır.

Bir başkası, "ölüm orucu yaptım, hastanede zorla müdahale sonrası hafızamı kaybettim" diyor ki, bunun pek yaygın olduğunu saptayabiliyoruz; korsakoflar, belleklerini yitirmelerinden dolayı hastaneleri sorumlu tutmada iştirak halindeler. Şöyle sürdürüyor: "Mahkemeye gittim. Oradaki insanlar beni tanıyor. Ben çıkaramıyorum. Yaptıklarımızı yaşadıklarımız anlatıyorlar. Yabancı değil. Ama bilmiyorum. Mahkemeye niye gidiyorum bilmiyorum. Niye cezaevindeyim" Böyle bir bilgisizlik içinde insanın yine de "iyi" olması çok şaşırtıcıdır, "iyilik" işaretini, anlatımından çıkarıyoruz: "Ziyaretime insanlar geliyor. Beni tanıdın mı diyor. Tanımadım deyince ağlıyorlar. Ben de tanıdım diyorum ağlamasınlar diye." Bu korsakof, "birşeyler görüyorum, ne o bilmiyorum" diyor; buna karşın, insanların ağlamalarını engelleyebilmek için, tanımadıklarına "tanıdım" diyebiliyor, insanlık ne zaman kayboluyor veya nasıl kaybolmuyor, ben de bunu bilmiyorum.

Korsakof U. B., hastane döneminin anlatımına "onlar suyu şekeri vermeyerek bilincimi kapatmaya çalışmışlar" sözleriyle başlıyordu; "hastanede gözümü açtığımda ellerim ayaklarım hatta boynum bile zincirliydi, ben bunu anlamıştım" yollu sürdürüyordu. Bu anlatımın, bir korsakof sendromu sonucu olmasını temenni etmek durumundayım; çünkü, Orta Çağ'ı çağrıştırmaktadır. U. B. de anne ve babasını tanıyamıyor, anlatımındaki ayrıntıyı önemli buluyorum: "Annem, babam ve diğer akrabalarım geldiler ziyarete, ama onları da çıkaramamıştım. Onlar beni tanıdıklarını söyledikçe ben, bana ne oldu, niye bir şey hatırlamıyorum diye sinirleniyordum. Hele o serum şişelerinden nefret ediyordum ama niye nefret ettiğimi bile bilmiyordum". Nefretinin nedenini bilemeyen U. B., çok felsefi bir yargıda bulunabiliyor, aktarmak istiyorum: "Bize yapılan müdahaleler hayat kurtarmak için değil sakat bırakmak için yapılmıştır. Hepimizi birer yaşayan ölü haline getirmişlerdir." Bu yargıya da katılmak istemiyorum; çünkü böylesi, Orta Çağ'a dönüşü amaçlı hale sokmaktadır.

Korsakof H. A., "en son şunu deyim" yollu başlıyor, arz-ı halinin son paragrafına ve şunları kaydediyor: "Her şeye rağmen irademi salmamaya çalışıyorum. Güçlü olmaya çalışıyorum, ayakta kalmaya yani. Ama irade

ne ki. Kafada çoğu şey silik. Başaramıyorsun yürümeyi ya da başka iş yapmayı". Herhalde bunu pratiğin büyük dersi sayabiliriz; düşünemeyen, ayırt edemeyen ve yürüyemeyenlerin hiçbir iradesi olamayacağını öğreniyoruz. Orta Çağ'ı iradesi olmayan halkın yüzyılları olarak kavrayabiliyoruz. Bu anlamda, sınıfsızlıkla özdeş sayabiliriz.

Bu kısa anlatımı M. Z. ile bitirmenin uygun olduğunu sanıyorum, arzı halinde şu var: "Bizlere zorla müdahale eden doktorlar belkide hayat kurtardık diye seviniyorlardır. Eğer kim müdahale etti bileyim ve yanımda olsun içimden boğmak gelir. Çünkü bizi yaşarken öldürdüler. Oysa biz birgün ölecektik. Şimdi hergün öldük." Ne yazık, M. Z. kısa bir zaman sonra "ölme" sözcüğünü de belleğinden silecektir, yaşarken öldüğünü veya ölü olarak yaşadığını bilemeyecektir; hangisi daha iyi, bilmek mi bilmemek mi, felsefenin buna verecek bir cevabı olmadığını biliyorum.

J. Huizinga, geçen yüzyılın otuzlu yıllarında, bir bunama çağında yaşamaya başlamakta olduğumuzu haber vermişti. M. Bloch, Orta Çağ insanının zamana karşı ilgisiz olduğunu tespit etmişti; belleksizlikle özdeş sayabiliriz. Huizinga, dementia sözcüğünü kullanıyordu ve korsakof sendromu içinde amnestic dementia ön plandadır. Bunları, ben, telif ediyorum.

Tekeliyet için bütün yurttaşları korsakof yapmak, kuşkusuz, imkansızdır; böyle bir amaç olduğunu da sanmıyorum. Korsakof analizimiz iki amaca yöneliyor; birincisi, yurttaşı kaldırıp yerine kütlesel korsakof koymaktır. İkincisi, tekeliyette, kendi mantık ve cendereleri içinde, sürekli ve toptan yapılmakta olan da budur.

---

1) Wernicke-Korsakof teşhisi ile salıverilen İnan Gök'e ait; bana verilen bilgilere göre, bir zamanlar şiir yazmış olan İnan Gök, bu şiirleri kendisinin yazdığına inanamıyor; aşk şiirleri yazdığı için de mahcubiyet duymaktadır.

2) Prof Dr. Gazi Özdemir, *Nörolojide Sendromlar*, Eskişehir, 1989, s. 293.

3) "Although Wernicke's encephatology and Korsakoff's syndrome are traditionally looked on as two distinct entities they are best regarded as representing simply two aspects of the same disease, seperable chronologically into acute (Wernicke's encephalopathy) and chronic (Korsakoff's syndrome) phases."
M. J. Aminoff, *Neurology and General Medicine*, N. Y., 1989-1995, p. 288.

4) Mücadele ederken, yaşarken ve ölürken not almanın insanı çok yükselten ve rahatlatan bir yanı var, Beşir Fuat bu alanda öncülerimiz arasındadır. Ben de, 1983 yılında, tarihi Sultanahmet Cezaevinde, sonradan bazılarımızın ölüm orucuna çevirdikleri ilk kütlesel açlık grevine katılmıştım, bir ara adım ölü sayılmıştı, ölmedim, fakat hep not alıyordum ve notları hâlâ bir hazine olarak saklıyorum. Bu korsakoflarımızın arz-ı halleri de çok değerlidir; bunları bana ulaştıranlara, anonim tutuyorum, şükranlarımı kaydediyorum.

Hal böyle iken Huizinga'nın çağdaş insanla ilgili bütün saptamaları bununla zıt durmaktadır; çağdaş insanda, kültürel alanda canlılığı yitirmenin ve bozulmanın, devitalisation and degeneretion, bütün arazları gözlenmektedir, demek bir paradoks ile karşı karşıya gelmiş bulunuyoruz. Tarihçi, eski çağlarda, köylünün, denizcinin, zanaatkarın, kendi işi ve dünyasıyla ilgili olarak tam bir bilgiye sahip olduğunu biliyor; ancak bu eski zaman insanları, bilgilerinin kendilerine yeterli olduğundan emin olmakla birlikte dünyanın bütününe bakabilmek için eksik kaldığı bilincindeydiler. Şimdi ise durum farklıdır, "today the average inhabitant of the western hemisphere knows a little of everything";[1] bugün genel eğitim ve her gün biraz daha şiddetlenen reklam bombardımanı, "her şeyden biraz bilen" insan üretmiştir, bunu, insanın karar verme kabiliyetini ortadan kaldıran bir sürecin başlangıcı olarak kavrayabiliriz.

Önümüze çıkan ne olabilir, çok dağınık ve çok yüzeysel bir bilgi yığını değilse nedir; çağdaş insana, bu dağınıklık içerilmekte ve beyninin yerine konmaktadır, böylece insanın eleştirel donanımının tahrip edildiğine hükmedebiliyoruz. Bu dağınık bilgi kırıntıları yığınıyla birlikte, critical equipment'ı kırılmış insanın entelektüel ufku ise alabildiğine genişletiliyordu, böyle bir dinamikte, insanın yargı gücünün zayıflamasına, Huizinga, weakening of the power of judgment, demektedir, tanıklık etmemiz kaçınılmaz olmaktadır.

Yargılama gücü zayıflamış insan, Orta Çağ'da vardı; daha doğrusu, Orta Çağ'da, yargılama yetisi olmayan insan yaşıyordu ve insan, modern zamanlarda, bu yetiyi kazanmıştı ve şimdi Huizinga ve diğerlerine göre, yitirmiştir. Huizinga, bu çalışmasında, Orta Çağ'dan hiç söz etmiyor ve bunun yerine, insanın regresyon ve dejenerasyonunu yazıyor; bu bağlamda şunu söyleyebiliriz, bugün benzeri teşhisleri yapmak daha kolay olabilir ve ancak kabulü daha zordur, çünkü artık ürkütücü bir gerçeklik olmuştur, bunun için daha büyük bir şiddetle reddedilmesini beklemek mümkündür. Bugün evinde veya sokakta küçük küçük teknolojik harikalara komuta edebilen teknoloji-mağruru bir insanı, aslında, beyninin Orta Çağ'a döndüğüne kim inandırabilir; bugün iş daha zordur. Demek bugün gerçekliği kabul zordur ve Huizinga'nın yazdığı zamanda oluşmakta olan gerçekliği görebilmek zordu, herhalde şaşırtıcı olarak nitelemek gerekiyor, hayranlık duyabiliyoruz. Bunu çok derine ba-

1) ibid., p. 73.

kabilen bir Orta Çağ uzmanı olmasına bağlayabiliriz.

"In older and more restricted forms of society man made his own entertainment", şimdi ise, bu tersine dönmüştür; artık dans etmek, şarkı söylemek, başkasının dansını seyretmeye ve şarkısını dinlemeye transforme olmuştur. Huizinga, kütle-eğlence sanayisini de, insanın ucuz estetiğin ve hazların egemenliği altına girişi olarak değerlendiriyor; insan aklının konsantrasyonuna karşı düşmanca bir sefer sayabilmektedir.[1] Bunları da sayarak, Orta Çağ tarihçisi Huizinga, XX. Yüzyılın yirmili ve otuzlu yıllarında, Batı toplumunun, bir entelektüel ve ruhsal bayağılık sürecine girdiğini ısrarla ileri sürüyor; insanın, entelektüel ve ruhsal dünyası ucuz girdilerin baskınına uğruyordu. Huizinga'nın zamanında henüz yoktu, şimdi kütle-eğlence sanayisinde, tümüyle edilgen, herhalde pasif olan insanın, eğlence malları karşısındaki, gülme mimikleri bile senaryonun bir parçasıdır, işaretle gülen ve kendisi yerine makinenin çıkardığı gülünç gürültülere katılan insan üretilmiştir; manipüle edildiğini her gün görebiliyoruz. Öyleyse, gülme seansları bile empoze edilen bir insan var; demek insanın tarifleriyle oynanmaktadır. Huxley, Huizinga ile neredeyse aynı yıllarda, insanın tarifleriyle oynandığı laboratuvarları yazıyordu; şu farkla ki, Huxley'nin, mass-production yapılan laboratuvarlarında bebeler acıyla haykırıyorlardı ve şimdi ağlayan bebelerin yerini eğitimle gülen "olgun" insanlar almaktadır. Hangisi "bebe" ve hangisi "olgun" ve gerçekten "olgunlar" mı, bu soru yerli yerindedir.

Mantık planında, kalp ile sahih, çürük ile sağlam arasında ayrım yapabilme yetisine, tenkit ya da eleştiri diyoruz, eleştiri kabiliyetinin zayıfladığı veya ortadan kalktığı bir dünyadayız; konsantrasyon, düşünsel dayanıklılık, bitmiştir ve buna ek olarak yargılama gücü yıpranmış veya yok olmuştur. Bir yeni canlı var, mantık, estetik ve duygusal yaklaşımlar arasındaki sınırları tasfiye olmuş durumdadır; "flu"sözcüğü bunu anlatıyor ve A. Minc de sık sık kullanıyordu. Eğer bunlar, insan'ın yeni tanımlarıysa, artık Orta Çağ'a döndüğümüzü düşünebiliriz.

Bilim mi, eninde sonunda açık veya kapalı olarak tanım yapmak ve tanımlarla düşünmek değilse nedir; ve tanımlar, dilimizi, "flu" olmaktan kurtarıyorlar, dil de son çözümlemede, bir tanımlar kitabıdır, biliyoruz. Huizinga, önce "çocukluk" sözcüğünü, puerilism, tanımlamayı deniyor; eğer bir toplu-

1) "The mecanism of modern mass-entertainment, furthermore, is inimical to concentration." ibid., p. 76.

lukta davranışlar, entelektüel ve eleştirel yetilerin gerektirdiğinden daha az olgunsa, buna çocukluk diyoruz, önerdiği tanım budur. Buradan "national puerilism", ulusal çocukluk, tarifine geliyor; dünyada, ulusal çocukluğun bütün veçheleriyle ve en iyi bir şekilde incelenebileceği yere gelince, "burası, Birleşik Devletler'dir" diyor, teknoloji ve bilimin en çok gelişmiş olduğuna inanılan bir ülkede, çocukluk hastalığının bütün arazlarının en gelişmiş bir biçimde bulunduğunu saptamak da Huizinga'nın çıkardığı paradokslardan bir başkası olmalıdır.[1] Huizinga'nın bunu, ilk yaygınlaştığı zamanlarda "aptal kutusu" tabir ettikleri televizyonun keşfinden önce formüle etmesi, çok önemlidir ve öte yandan, ben, artık Amerikan yaşam biçiminin belli başlı unsurlarından birisi olan çizgi-filmi, olgun insanları çocuğa dönüştüren bir sanayi olarak değerlendiriyorum; öyleyse, yılların, Birleşik Devletler'deki ulusal çocukluk halini derinleştirmiş olduğunu tahmin edebiliyoruz. Çizgi-filmlerin temel felsefesi, insanları evcil hayvan düzeyine indirmek ve bunların gösterebilecekleri insani davranışlara gülmektir; güldürerek çocuklaştırmak diyebiliriz.

Peki, "kahraman", herhalde, akıldışı hareket eden değilse nedir, bizim, irrasyonalite dışında, kahramanı teşhis etmemiz mümkün mü; bu durumda, kahraman kültünün yüksek tutulduğu iklimleri, aynı zamanda irrasyonalite'nin her gün bir yeni mevzi kazanması olarak da görebiliriz. Bu tespitse, aslında, eleştirel bakışın azalması ve yargılama gücünün zayıflaması teşhisiyle birleşmektedir; birbirinden ayırmak imkansız görünmektedir. Huizinga, bütün analizlerinin sonunda, Batı'da, bir akılcılıktan kaçış ve dolayısıyla irrasyonalite'nin hegemonyasını görmektedir ve alanını her gün genişleten bu irrasyonalite için de, "it is accompanied by the highest development of technical powers" demektedir ki, yine Birleşik Devletler'e işaret ettiğini anlayabiliyoruz. Akılsızlık ve teknolojik gücün başat gelişmişliği, aynı yataktadır; insanlık için acı bir yargı ve yazgı olmalıdır, bunu görüyoruz.

Huizinga, bir de barbarlaşmayı tanımlamayı deniyor; yüksek değerler dü-

1) ibid., p.173. Huizinga, "the exaltation of the heroic is in itself a crisis phenomenon", p.167-168, bir toplumda ve özelikle kriz dönemlerinde "kahraman" çıkması her zaman sağlıklıdır; fakat öyle anlaşılıyor, Amerika Birleşik Devletleri'nde "kahraman" da bir sanayi ürünüdür ve kahraman, çilingir-anahtarı sayılmaktadır. Huizinga, bunun kendisinin başlı başına bir "kriz olgusu" olduğuna, işaret ediyor ki, öyle sanıyorum, bu ülkedeki bu kahraman çözümü, çocukluk teşhisini kolaylaştırmış olmaktadır.

zeninin, daha düşük kalitede elemanlar tarafından ezildiği ve yerine geçtiği kültürel süreçlere, "barbarisation" adını vermektedir. "Geçmişte", bir tek barbarizasyon örneğine tanıklık edildiğini yazıyor; bu saygın Orta Çağ tarihçisi'ne göre tarihte bilinen tek barbarizasyon, Roma İmparatorluğu'nda eski uygarlığın çöküşüydü.[1] Bu çöküş, Orta Çağ'ın başıdır.

Bugünle bir paralellik kurulabilir mi; Huizinga'nın kafasında bu olduğundan kuşku duymamız için fazla gerekçeye sahip değiliz. Tarihin bu ilk barbarizasyonu incelediğinde üç dinamiği ortaya çıkarmaktadır; birincisi, "a failure of the state organism", devlet işlemez hale geliyor ve sınırlar çökmektedir. İkincisi, "a recession of economic vitality to a level of lower intensity", ekonomik canlılığın yitirilmesidir, biz köy ekonomisine dönüldüğünü biliyoruz. Üçüncüsü, eski ve çok yüksek kültürün yıkılması ve kaybolmasıdır; bu yıkım sürecini, "the rise of a higher form of religion" olarak görüyoruz; çok yüksek bir dinsellik, günlük yaşamı düzenlemeye başlamaktadır, bu da normal, çünkü, daha önceki çok yüksek kültürü, başka türlü ortadan kaldırmak imkansızdı.

Geçerken bir noktaya işaret etmem gerekiyor, Roma İmparatorluğu'nda "din" olarak paganizm egemendi ve Orta Çağ ise hıristiyanlığın kabulü ve yayılması demektir. Bu transformasyona, insanların pagan olmayı bırakıp Hıristiyanlığı seçmelerine bakarak, bir dinin yerini diğerinin aldığını düşünmek doğru görünmemektedir; bu transformasyonla, insanlık çok daha katı bir dinsellik dönemine girmiş olmaktadır.

Dikkatimizi Gibbons çekmişti, biz Türkler'de bir "sevdiğimin dini var, imanı yok" dizelerinin de olduğu bir türküye işaret etmişti;[2] bu, herhalde paganizm ve belki de Türkler için şamanizmden Hıristiyanlığa veya Müslümanlığa geçişi veya geçemeyişi de anlatıyordu. Çünkü, paganların ritüelleri olmakla birlikte, itikat veya mezhepleri bulunmuyordu;[3] bütün Tanrılar'a saygılı ve daha doğrusu ilgisizdiler, "din" sözcüğüyle anlatmamız sadece bir bulanıklık yaratmaktadır. Hıristiyanlık ise hem insanları ve hem de toplumu yö-

1) "the decline of ancient civilization in the Roman Empire", ibid. p. 212.
Yalnız biz Türkler'in, (Doğu) Roma İmparatorluğu'nu zaptederek bu uygarlığın üzerine yerleşmesini de barbarizasyon sayanlar çıkmaktadır; daha önce işaret ettim, Profesör S. Ülgener, "orta çağlaşma" diyordu.

2) H. A. Gibbons, *The Foundation of the Ottoman Empire*, Oxford University Press, 1916.

3) "Pagans performed rites but professed no creed or doctrine"
Robin Lane Fox, *Pagans and Christians*, Penguin Books, 1986-1988, p. 31.

netiyordu; daha yüksek ve katı inançlılık düzeyidir. Huizinga, paganizmden Hıristiyanlığa, bu transformasyonu da barbarizasyonun bir dinamiği olarak teşhis edebilmişti; yine erken bir tanı olmuştu, şimdi her yerde tarikatleri ve tarikatlerin toplu intiharlara kadar uzanan yönetim kabiliyetini görebiliyoruz.

Öyleyse bir soru formüle edebiliriz, Huizinga'nın bu analizleriyle İspanyol filozof Ortega y Gasset'in bir zamanlar bütün tutucu kanallarda etkili olan "kütlelerin isyanı" çözümlemeleri arasında bir akrabalık kurabiliyor muyuz; hiç kuşkusuz akrabalık olmasa bile teğet noktalarını görebiliyoruz. Y Gasset de Avrupa'nın yittiğini düşünüyordu, "Avrupa'nın hiçbir moral yasası kalmamıştır" sözü, Gasset'e aittir. Komünizmi ise, "uç" olmakla birlikte tamıtamına bir ahlak kuralları bütünü olarak kaydediyordu. Huizinga da, XIX. Yüzyılın sonlarına doğru yayılan dekadans ruhunun, edebiyat alanının dışına çıkıp her tarafı kontrol altına alamamasını, sosyalizmin bir reform hareketine dönüşmesine bağlıyordu; burada bir işaret ortaklığı var.

Bunun ötesinde Huizinga'nın barbarizasyon formülasyonuyla "kütlelerin isyanı" da, birbirine eklemlenebilir; Ortega y Gasset, bir isyandan bahsetse de, 1930 yılı mahsülü olan bu tanınmış çalışmasının daha ilk cümlesinde, "kütleler, tam iktidara gelmiştir" diyor ki, bu analizleri Avrupa'yla sınırlı olduğu için, isyanın, Avrupa'da, başarıyla sona erdiğini düşünmek zorundayız.[1] Tabi, y Gasset'in kütlelerin başarılı isyanından söz etmesi, insanlığın tüm kazanımlarını kaybetme anlamındadır.

İspanyol filozof, "kütleleşmeyi" bozulma olarak anlıyor ve aşağılayıcı bir sözcük olarak kullanıyor; bunu, "actual scientific man is the prototype of the mass-man" ibaresi de göstermektedir, kütleselleşmiş insanın prototipi, bilimadamıdır, demektedir. Bu tarifi ise şöyle tamamlamaktadır: "Eğer eskiden olduğundan daha çok bilimadamı varsa, örneğin, 1750 yılındakinden çok daha az 'kültürlü' insan vardır."[2] Öyleyse, y Gasset, gelişmiş ülkelerin bilimadamlarını, politikada, sanatta ve her alandaki uzmanları, ilkel ve cahil insanların davranış kalıplarını kabul eden, he will adopt the attitude of primitive, ignorant man, yaratıklar olarak görmektedir; Rusça'dan çıkıp yayılan bir sözcükle aparatçik diyebiliriz.

Kütlelerin isyanına bu gözle bakıyorsa ve Avrupa'da tam iktidardalarsa,

1) Jose Ortaga y Gasset, *The Revolt of the Masses*, N. Y., 1930-1993, p. 11.
2) ibid. pp. 109-113.

Avrupa'yı daha iyi bir gözle görmesi de imkansızdır; "zavallı vejetatif varlık" nitelemesi, ignoble vegetative existence, Avrupa'nın halini anlatmaktadır. Kasları gevşemiş, yeni bir yaşamı düşünemeyen, bu plandan yoksun bir Avrupa, beş yıllık planla, çok büyük bir canlanma gerçekleştiren "Bolşevizm" ile nasıl rekabet edebilir; böyle bir karşılaştırmayı yapan İspanyol filozof, yakın zamanda bütün Avrupa'nın heyecanla Bolşevizm'e yönelmesini imkan dahilinde görüyor.[1] Belki, "büyük bir ulus devlet" projesine sarılarak Avrupa, bu vahim yazgıdan kurtulabilir; demek, karamsar bir dünya var.

Hem Huizinga ve hem de y Gasset'in, Avrupa için net bir gerileme ve hatta çöküş resmettikleri ve Sovyetizm'i kendi irade ve tercihlerinin dışında bir model olarak göstermekten çekinmedikleri bir zamanda, yeni Sovyet düzeni, Rusça "piyatletka" denileri beş yıllık planlarla yeni bir kuruluş ve canlanma dönemini başlatmıştı ve henüz ne Moskova Mahkemeleri başlamış ve ne de Hitler-Stalin İttifakı imzalanmıştı; haklı veya haksız, bu son ikisi, Batı elitinin Sovyetizm'den soğumasında çok önemli bir role sahip oldular. Hemen ardından İkinci Dünya Savaşı'nda, Nazizm'e karşı yan yana savaşmak ve buna ilave olarak bu mücadelede Sovyet insanının dayanıklılığı ve teknolojik donanımda gerçekleştirmiş olduğu sıçrama, savaş bunu açığa çıkarmıştı, yeniden bir Sovyet hayranlığına yol açtıysa da, soğuk savaş, iki sistemin ideolojik savaşı olarak gelişmişti. Bu çok sert ve bütün ideolojik komplekslerin, üniversiteler, basın, yayın, sinema, cepheye sürüldüğü dönemde, Batı'daki regresyon ve dejenerasyondan, özetle Orta Çağ'a dönüşten söz edilmemesi ve edilmiş sözlerin unutulması çok doğaldır. Anlaşılır buluyoruz.

Unutulanlardan birisi de J. W. Thompson'a ait, neredeyse Berdiav'in Moskova Konferansları ile aynı yaştadır; Birinci Dünya Savaşı sonrasında, düşünürlerin, sosyolog ve tarihçilerin, yaşanan zamanlara bir önceleyen aradıkları zamandır. Kriz dönemlerinde, hem krizi teşhis ve hem de bir çıkış aranırken tarihsel benzerlikler avcılığına çıkmaktan belki de hiç kurtulamayacağız; Thompson'un incelemesinden, Büyük Napoleon'un ve daha doğrusu yenilgisinin en güçlü aday olduğunu anlıyoruz.[2] Profesör Thompson, yaz-

1) "To my mind the building-up of Europe into a great national state is the one enterprise that could counterbalance of a victory of the 'five year plan' ". ibid. p. 186.

2) Sovyet düzeninin sonu yaklaşırken de o zamanki SSCB lideri Gorbaçov'un tarihsel benzeri, yeğeni Üçüncü Bonaparte gösteriliyordu ve ben hiçbir zaman uygun bulmamıştım. Profesör Thompson da, Birinci Bonaparte'a itiraz etmiş, bu nedenle yararlanıyoruz.

dığı zamanın, 1921, kargaşasını anlamaya en uygun dönemin, 1347 yılında patlayan ve tarihte "Black Death", Kara Ölüm, olarak bilinen Veba Salgını olduğunu ileri sürüyordu; tersi de doğrudur, 1921 Kargaşası, tahribatı ve etkileri 150 yıl kadar süren bu salgınlar dizisini analiz etmede önemli ipuçları içerebilir, böyle de ele alabiliriz.

Her iki dönemde, 1347 ve 1921 peryodlarında, Profesör Thompson'un bulduğu ortak araz, yazılış sırasına göre, şunlardı: Ekonomik kaos, toplumsal rahatsızlık, fiyat artışları, vurgunculuk, ahlaki bozulma, üretim eksikliği, endüstriyel tembellik ve durgunluk, eğlence çılgınlığı, harcama hastalığı, lüks düşkünlüğü, sefahat ve fuhuş, sosyal ve dinsel histeri, açgözlülük, tamahkarlık, kötü yönetim ve adab-ı muaşerette çürüme.[1] Doğrusu kaydetmeden geçemiyorum, araz korelasyonu, yaşadığımız günlerle, Kara Ölüm dönemi arasında da var ve buna ek olarak, Black Death, hem Orta Çağ'ın son dönemine damgasını vurmuştu ve hem de çok zaman Orta Çağ ile birlikte hatırlanmaktadır. Öyleyse, bu vesileyle de Orta Çağ'a dönüş yapmakta olduğumuzu düşünebiliriz.

Bu büyük Veba Salgınını her incelememde, iktisat, sosyoloji ve tarih tarafından neden bu kadar ihmal edildiğini anlamakta güçlük çekiyorum; her ülke literatüründe ve disiplininde, bu ihmali bulabiliyoruz. Bu anlaşılması zor yaygın ihmalle karşılaştıkça, ben de, belki bilimi, zaman zaman çubuğu tersine bükme olarak da kabul ettiğim için, her analizime sokma dürtüsünü yenemiyorum, bu çalışmamda da, ilerde değinmek durumundayım. Burada yalnızca Profesör Thompson'un bu öncü işaretine saygı gereği, çözümlemesinin bazı çizgilerini aktarmak istiyorum.

Veba, çok büyük bir mobilite yaratmıştı; bazı yerlerde nüfusun yarısı veya en az üçte biri kırılmıştı, Avrupa'nın 1347 yılındaki nüfusunu, ancak 150 yıl sonra tekrar yakalayabildiği konusunda bir görüş birliği var. Bu felaketten kaçabilenler, hareket ediyorlardı ve buna ek olarak umulmadık bir sosyal hareketlilik doğmuştu. Profesör Thompson'un zamanından bu yana bu büyük salgın hakkında bilgilerimiz çok arttı; "ölümü demokratize etmek" yollu bir kavram icat edebilirsek, bunu, vebanın gerçekleştirdiğini söyleyebiliriz, asilleri, zenginleri, din adamlarını ve piskoposları hiç kayırmadı. Bu sonuncu katego-

1) J. Westfall Thompson, "The Aftermath of the Blach Death and the Aftermath of the Great War," *American Journal of Sociology*, 1921, p. 565.

rinin bir kısmı korunuyordu, yalnız yıllardır kendilerini Tanrı'nın seçkin hizmetkarları olarak tanıtmışlardı ve salgını, işlenmiş günahlara karşı Tanrı'nın ilahi bir cezası olarak gösterenler çoğunluktaydı; hastaların yardımına koştuklarında Tanrı'nın bunları koruyacağı ve dolayısıyla vebanın bulaşmayacağını göstermeleri gerekiyordu, dine güven böyle sağlanabilirdi, böyle yaptılar, hepsi öldüler. Ölümde demokratizasyon derken bunu kastediyorum.

Profesör Thompson, buraya kadar gitmiyor, fakat, vebanın bir nouveaux riches sınıfı yarattığını kaydetmektedir; "katipler tüccar, eski işçiler işveren ve tarım emekçileri, eşraftan çiftçi oldular" demektedir. Her yerde bir alt-üst oluş var, nitekim eski asiller de gitmişti, ama, o tarihlerde asilsiz olunamıyordu, yeni bir noblesse çıktı, parvenu demek yerindedir; asil kanı taşımayan ve kahraman bir geçmişten yoksun bu parvenu noblesse, kaba, adab-ı muaşeret kurallarından habersiz ve son derece bozuk bir diksiyona sahipti, benzer bir durum bir de din adamlarında gözleniyordu, okur-yazar papazlar kırılmıştı ve yerlerine okuması-yazması olmayanları atamak zorunlu oluyordu, papazsız Hıristiyanlık ve koyu bir Hıristiyanlık olmadan Orta Çağ'ı düşünemeyiz. Bu, bütün kamu yönetiminin çökmesi ve çürümesi anlamına geliyordu; zorunlu olarak günümüzü hatırlıyoruz.

Kamu yönetiminin çöküşü ayrıca açıklama gerektirmeyebilir, fakat yine de kısa bir hatırlatma yerindedir; kilise, Avrupa'da çok uzun yüzyıllar, eğitim görmüş adam yetiştirmenin ve böylece kamu yöneticilerinin, daha sonraki yılların söyleyişiyle, bürokrasinin, tek merkeziydi, var olan kamu yöneticilerini veba aldı, merkez ise cahillerin eline düşmüştü. Polis düzeni, yargı kurumları yok olmuştu; Thompson, "the machinery of the governments nearly stopped" diye yazmaktadır, yönetim mekanizması artık durmuştur. Fakat biz burada durmuyoruz.

Kamu düzeninin bozulmasıyla atbaşı giden ve daha derin, daha şaşırtıcı daha yaygın bir bozulma ortaya çıkmıştı; ne olmuştu söylemek zor, fakat sanki insan, önündeki bütün bariyerlerin yıkıldığı ve bütün sosyal yasakların kalktığı bir döneme girmişti. İnsanlar son derece yüzeysel ve ancak ateşli bir neşe içindeydiler, her yol sefahata açılıyordu, şiddetli bir uçukluk dalgası yayılıyordu, göz kamaştırıcı bir lüks egemendi, restoran ve kafelerde sonsuz tıkınma, yaşamak demekti ve hepsinden öte hayasız bir cinsellik yaşanıyordu, kız çocukların babalarıyla yatmaları normaldi, ölülerle dans ve daha doğrusu

cinsel ilişki, en son ve uzun süre değişmeyen moda olmuştu. Flagellation, insanların sokaklarda kendilerini, ucu iğneli demir toplarla dövmesi ve toplu halde kendi kanlarını akıtmaları; ayin mi yoksa eğlence mi, uzmanlar hâlâ karar verememişti, ama, çok çok yaygındı. Flagellant'lar bu kanlı gösterilerini sokaklarda ve şarkılar eşliğinde sergiliyor, bir sokaktan diğerine, bir kentten öbürüne yayılıyorlar ve en çok aranan temaşayı sağlıyorlardı. Bu tür bir "sürü psikolojisi" insanlık tarihinde çok sık görünmüyordu; göründüğü zamanlar arasında ise paralellik arayışları kaçınılmaz oluyordu; şimdi bunu görüyoruz.

Profesör Thompson'un, bu kısa ancak yol açabileceği düşünceler açısından "establishment" dışı sayabileceğimiz makalesi gerçekten unutuldu mu; üniversiteler camiasını ele alacak olursak unutulmuş olduğunu söyleyebiliriz. Ama yine de aynı tarihli Berdiav yazılarının da benzer bir talihi olduğunu tespit ediyoruz; Berdiav'i, akademisyen olmayan ve bu nedenle "alaylı" bir düşünür diyebileceğimiz A. Minc hatırlıyor ve ters yönde kullansa da düşüncelerini yeniden canlandırıyordu. Thompson'u da, Birleşik Devletler'in popüler tarihçilerinden, Washington'un Osmanlı büyükelçisi Morgentau'nun torunu B. Tuchman, tarihin unutulmuşlar mezarlığında keşfetmiş görünüyor; XX. Yüzyıla "bir uzak ayna" ararken, kitabının adı budur, Thompson'un incelemesi nedeniyle XIV. Yüzyılı ele almaya yöneliyor ve Sismondi'nin aynı yüzyıl için, "ne fut point heureux pour l'humanité" hükmü de tercihini kuvvetlendiriyordu. Tuchman için, XX. Yüzyıl talihsiz bir dönemdi ve ancak, Sismondi'nin insanlık açısından pek kötü bulduğu XIV. Yüzyılla eşleştirilebilir veya sadece bu geçmiş yüzyılın aynasından bakılırsa analiz edilebilirdi. Tuchman, bu eşleştirmenin haklılığına inandığı için XX. Yüzyılı incelemekten çok, ayna üzerinde durmak istemişti; çalışmasında ayna hakkında bilgiler buluyoruz.

XX. Yüzyıl için ayna aramak güzel de, önce XX. Yüzyılın belirleyici çizgilerini sormak gerekmiyor mu; eğer bu soru isabetliyse, aynı soruyu XIX. Yüzyıl için de formüle edebiliriz. Şunu önerebiliriz; XIX. Yüzyıl; başında sosyalizmi, buna yaygın olarak yapıldığı üzere "bilimsel" sıfatını ekleyebiliyoruz ve sonunda da emperyalizmi keşfetmiştir. Orta bir yerde milliyetçilik var ve çıkışından kısa bir zaman sonra ve önemli ölçüde, birinci ve ikincisi içinde eriyordu. Bunu göreceğiz; şimdilik, XIX. Yüzyılı, sosyalizm ve emperyalizm keşifleriyle özdeşleştirmek yerindedir.

İzleyen XX. Yüzyıla geldiğimizde, devrimler ve savaşlar yılı olmuştur; kuş-

ku duymuyorum, uzun XIX. Yüzyılı, 1789 ile başlatıp 1917 veya en erken 1914 ile bitirecek olursak, insanlığın kaydettiği en derin devrim olan, "en devrim" demek istiyorum, belki de daha uygun olarak "révolution par excellence" sözünü kullanabiliriz, "'89 Devrimi" ile başlamaktadır ve önceki yüzyıl bununla sona ermiştir. Bu yüzyılda yerel savaşlar, sömürgeleştirme ve emperyalist harpler olmuştur; büyük savaş olarak, "dünya" sıfatı esirgenen Kırım Savaşı'nı hatırlıyoruz; romanesque kaldığını ileri sürebiliyorum. XX. Yüzyılı ise, Hobsbawm'ın bir Macar yazardan alarak yaygınlaştırdığı formülasyonla kısa asır sayıyoruz; Ekim Devrimi ile başlamış ve Sovyetler Birliği'nin çözülüşüyle sona ermiştir, 1917-1991 yılları arasındadır.[1] Bu kısa zaman aralığına sadece devrimler ve savaşlar girmiştir; iki dünya savaşı ve Leninist ve Maoist Devrimler, Sovyet ve Çin İhtilalleri, Türk, İran, Meksika Burjuva-Demokrat Devrimleri, Küba ve Vietnam Devrimleri, hep bu yüzyılda, kısa yirminci asırdadır.

Devam ederek Bayan Tuchman'ın analizinden çok kısa olarak da olsa söz etmeden önce bir noktaya değinmek gereğini duyuyorum; asırları böyle temel çizgileriyle anlamak ve işaret etmek çok ender yapılmakla birlikte, damga vuran devletlerle isimlendirmek çok yaygındır. Bu adlanlandırma da çok zaman, çağdaşlarının kendilerini görüş biçimlerine de uymuyor; XVIII. Yüzyıl eliti, çağını, "felsefe yüzyılı" ve hatta daha ileri giderek "eleştiri asrı" olarak tarif ediyordu, halbuki, tarih, artık "Fransız Asrı" demektedir. İzleyen XIX. Yüzyılı da, Büyük Britanya'yı kastederek İngilizler'in adına yazmak âdet olmuştur.

Peki XX. Yüzyılı, "Amerikan Çağı" saymak mümkün mü; çağın başlangıç

1) Zamanı kavramak kadar karşılaştırmak da zor ve tartışmalı görünüyor; bu nedenle Sovyet tarihçi B. F. Porşniev'in, "çetvert' veka- mnogo eto ili malo?" sorusu çok yerindedir. Dörtte bir asrın veya yirmi beş yılın kısa mı uzun mu olduğu sorusuna, Porşniev, "hangi asırda?" yollu yeni bir soruyla cevap vermektedir. Söz konusu olan eğer XX. Yüzyılda çeyrek asırsa, nepomerno mnogo, aşırı ölçüde uzundur ve XVII. Yüzyılda yirmi beş yıl tartışılıyorsa, ince bir zaman kesiti sayılabilmektedir. Porşniev'in soru ve cevabında gerçek payı var; bu durumda, yukarıdaki "uzun" ve "kısa" sıfatlarını ters yerde kullanmış olmamız mümkündür, ancak, asırlar birbirini hemen izlediği için bunu abartmıyoruz.

B. F. Porşniev, Frantsia, Angliyskaya Revolyutsia i Evropeyskaya Politika v Seredina XVII v, Moskva, 1970, str. 30.

1917-1991 olarak ileri sürdüm; 1917-1987 belki daha doğrudur, çünkü Mihail Garbaçov'un, Ekim Devrimi'nin yetmişinci yılı nedeniyle yaptığı konuşma artık kapitalist restorasyona işaret ediyordu. O yıllara ait yazılarımda bu işaret var.

ve sonunu, Sovyetler'in çıkışı ve çöküşüyle işaretlediğimize göre, en azından bizim açımızdan imkansızdır. Amerikan elitinin ise Sovyetler Birliği'ni, Amerika'nın Pünik Zaferi olarak nitelemesine bakacak olursak böyle bir iddia da yoktur; bundan iddialarını yeni yüzyıla saklamış oldukları sonucunu çıkarıyoruz.

Kuşkusuz, bu yüzyılda, Amerikan tüketim maddeleri ve yaşam tarzı büyük bir yaygınlık ve hegemonya kazanmıştır; yalnız bunu, Sovyet sisteminin uzun süre tüketim araçları üretimine öncelik vermemesi, "sosyalist" bir tüketim normuyla hoşzaman geçirme modeli yaratamamasına bağlamak zorundayız. Başka bir deyişle Leninist 'dognat'i peregnat' doktrini ve içerde olmasa da hitap ülkelerinde aşırı demokratizm, sosyalist düzeni, ideolojik boşlukta ve savunmada bırakıyordu; amerikanizmin yayılması kolay olmuştur.[1] Bu nedenle bu sektörde, amerikanizmin, bulduğu boşluktan yararlandığı doğrudur; yalnız buradaki üstünlük bir çağı sahiplenmek için yetmemektedir.

Tuchman, XVIII. Yüzyıldan önce, XIV. Yüzyılın da "Fransız Yüzyılı" olduğu iddiasındadır; "when the 14th century opened, France was supreme" yollu yazmaktadır.[2] Bu yüzyılda başlayan ve kesintilerle süren "Yüzyıl Savaşları", Fransa ile İngiltere arasındaydı ve genel olarak Fransız topraklarında yapılıyordu. XI. Yüzyılın sonunda başlayan ve 1396 Niğbolu'da net bir yenilgiye dönüşerek aralıklarla devam eden Haçlı Seferleri de, Fransa'nın adına yazılıyordu; bunu, Fransa Krallarına, "en Hıristiyan kral" denmesinden de çıkarıyoruz. Fransızca, her yerde ve en çok saraylarda konuşulan dil olmuştu, Avrupa'nın asil sınıflarının ikinci ana dili demek uygundur. Sadece asiller mi, İtalyan Marco Polo'nun gezilerini, Fransızca dikte ettirmesi önemli bir işarettir.

Bir Venedikli'nin Latince yazılmış bir vaka-i name'yi İtalyanca'ya değil

1) Türkiye solunun, henüz ergenlik döneminde, 1960 yıllarının ortasında, "coca cola içmeyiniz, yarısı zehirdir" kampanyası açtıkları ve daha sonraki yıllarda, en zayıf çağında bile, amerikanizmin bir diğer simgesi olan blue-jean giymeyi reddetmesinin benzerleri Sovyetler Birliği'nde yaşanmamıştır. Çin'de, "sosyalist" yaşam, tüketim ve aşk arayışları olmakla birlikte, Kültür Devrimi'yle bunlar rayından çıkmış ve tersine dönmüştü.

2) B. Tuchman, *A Distant Mirror-Calamitous Fourteenth Century*, London, 1978-1995.
Amerika Birleşik Devletleri, Türkiye büyükelçilerini Yahudiler'den seçiyor, son gelen E. Edelman da Yahudidir. Bayan Tuchman'ın Büyükelçi dedesi de Yahudi idi, vebanın bir Yahudi katliamına da yol açtığını biliyoruz, öyleyse, Tuchman'ın ilgisini çekmesi ve bu tarihi bulmasını anlayabiliyoruz.

Fransızca'ya çevirmesi ve bu vesileyle Fransızca'nın hem "dünya dili" olduğunu ve hem de kulağa hoş geldiğini ileri sürmesi, XX. Yüzyılda, İngilizce ve giderek Amerikanca'nın yaygınlığını ve itibarını hatırlatıyor; ancak en önce hatırlanması gereken herhalde şiddet ve ölümlerdir. Yalnız yüzyılın ortasında başlayan ve aralıklı patlamalarla uzun yıllar süren vebanın yol açtığı kırımlar ve savaşlar değil; her ikisinin doğrudan etkileri kadar spin-off tesirleri de önemlidir, belki de daha önemlidir diyebiliyoruz.

Herhalde, geçmişin bugünü aydınlatmasından daha çok bugünün geçmişi açıkladığı görüşüne yakın olma zorunluluğu var; belki de bugüne bakarak, XIV. Yüzyılı görebiliyoruz veya daha iyi görüyoruz. Bu nedenle olabilir, bugünleri en çok, "adam öldürmeyi oyun mu sandın" dizesiyle kavrayabiliriz; artık ölmek de öldürmek de son derece kolaylaşmıştır. Ne yazık, özellikle geçen yüzyılın sonlarına doğru, öldürmekle yaşatmak veya ölmekle yaşamak arasındaki sınırın kalkmış olduğunu kabul etmek durumundayız, yaşam ile ölüm arasında no man's land'de yaşıyoruz; belki yaşamak da ölmek de netliğini kaybetmiştir. Kanıt mı, anlamı ve önemini yitirmiş görünüyor, çünkü, teknolojik açıdan en gelişmiş ülkede, gencecik lise öğrencileri, coca-cola içmenin rahatlığı içinde katliamlar yapabilmektedir, ne için öldürdüklerini düşünemiyoruz, onların da düşündüklerini gösteren hiçbir kanıta sahip değiliz. Aynı rahatlık veya kolaylıkla ölüme koşabiliyorlar; adını yeni duyduğu Bin Ladin'e, sözde bir hayranlıkla, küçük uçağını yüksek binalara çarpan, Amerikanca'dan nerede ise her dile giren sözcükle, teenager'ları biliyoruz.

Anti-semitizmin tarihini inceleyen bir monografide, XIV. Yüzyıl için Avrupalılar açısından, kuşkusuz, her çeşit kriz ve felaketle en çok dolu asır denmektedir; bunu, "perhaps some day it will be compared to our own" kestirimi izliyor, birgün, XX. Yüzyılla yan yana getirilebileceği tahmini yapılmaktadır.[1] Bu monografi yazarının Profesör Thompson'un katkısından haberdar olmadığını anlıyoruz, fakat, Tuchman'ın bundan haberdar olması ihtimali yüksektir.

Anti-semitizmin, daha doğrusu Yahudiler'e yönelik pogromların iki büyük tarihi var; birincisi, Birinci Haçlı Seferi'ydi. Haçlı Seferi, kutsal yerleri ve bu arada Kudüs'ü, Müslümanlar kadar Yahudiler'den de kurtarmayı hedef

1) Leon Poliakov, *The History of Anti-Semitism*, tranlated from French by R. Howard, London, 1955-1960, p. 101.

alıyordu; bu, savaş ve kan dökmek demekti. Haçlıların toplandıkları yerlerde Müslümanlar yoktu ama Yahudiler yaşıyordu, Kutsal Toprakları kurtarmaya oradan başlamada sakınca görmediler. İkincisi ise, Kara Ölüm yıllarıdır; insanlar bu büyük kırıma bir neden arıyorlardı; görece olarak hep zengin Yahudileri bulmakta güçlük çekmediler. Büyük çoğunluk, bu büyük kırımı, Yahudiler'in, Hıristiyanlığı yeryüzünden kazımak için kuyuları zehirlemelerine ve veba mikrobunu yaymalarına bağlıyordu; Tuchman, Yahudi katliamının ilk kez 1348 ilkbaharında başladığını, Narbonne'da Yahudiler'in evlerinden çıkarılıp yakıldığını kaydetmektedir. Bir yıl sonrasında, Basel'de birkaç yüz Yahudi, evlerinden alınıp nehirdeki küçük bir adada, özel olarak yapılmış ahşap bir eve yığılıyor ve yakılıyordu; bu massacre'ların arkası kesilmemiştir. Demek, büyük salgını incelemekle, XX. Yüzyılda Nazi katliamlarının, pek bilinmeyen ancak aynı ölçüde acımasız ve yaygın uygulamaların, XIV. Yüzyılda da gerçekleşmiş olduğunu tespit edebiliyoruz; bu nedenle, özellikle Yahudi tarihine aşina olanlar için, iki yüzyıl arasında paralellik kurmak zor olmamaktadır. Yalnız, Yahudi tarihinin okunması ilk işaretleri sağlasa da, "Orta Çağ'a Dönüş" hipotezini, tek başına katliamlara bağlayamayız ve bağlamıyoruz.

Kaldı ki, bu hipotezimiz, XIX. Yüzyılla sınırlı değil, tümüyle Orta Çağ'a bakıyoruz; fakat bu çağda, bir XIV. Yüzyıl, savaş, isyan, sürekli göçler ve insanın insana uyguladığı görülmemiş vahşet repertuarı idi, burası önemlidir. Bu nedenle, XIV. Yüzyılla sınırlı kalmamak koşuluyla, yaşanan günlerin projektörlerini, XIV. Yüzyıla dikmek yararlıdır ve B. Tuchman da bunu yapıyordu. E. Hobsbawm, "kısa" XX. Yüzyıldan söz ederken görülmemiş göçlerden söz ediyordu ve bu geçmiş yüzyılı incelediğimizde, insanlık tarihinde "görülmüş" olduğunu anlıyoruz.

Bu açıdan ele aldığımızda, son yüzyılda, en çok en gelişmiş ülkelerde gözlediğimiz, ve enternasyonal bir örgütlenmesi olduğunu bildiğimiz tapınak ve tarikatlerin önceleyenini de yine XIV. Yüzyılda buluyoruz. Son yüzyılın sonlarına doğru bu tapınak ve tarikatler adlarını, aynı anda, Fransa'dan Kanada'ya kadar uzanan bir iklimde toplu intiharlarla duyuruyorlardı; ya topluca ve planlı olarak intihar ediyorlar veya, B. Clinton'ın ilk başkanlığı sırasında Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşandığı üzere, güvenlik kuvvetlerince, topluca yakılıyorlardı. Bu toplu intiharlara ve toplu yakmalara, önemli bir itiraz

bilmiyoruz.

Daha önce haber vermiştim, Tuchman da üzerinde duruyor; flagellant'ları gelip-geçici saymak, bu dönemi çok hafife almak olur. Başlarına gelenleri, günahları nedeniyle Tanrı'nın bir cezası sayıyorlardı ve günahlarını affettirmek için kendi kendilerini cezalandırıyorlardı; bizim topraklarda Şia dini mensuplarının, Kerbela Günü'nde, kalın zincirlerle kendilerini dövmelerini hatırlayabiliriz, sırtları akan kanlardan görünmemektedir. Bunlar da ucunda iğneli topuzlar olan kırbaçlar kullanıyorlardı, belden yukarıları açıktı, ortalama üç yüz kişi oluyorlardı, bin kişilik ayinlere de rastlanıyordu, İsa'nın acılarını hatırlıyorlardı, Meryem ve İsa'ya sesleniyor, caddelerde yürüyorlardı.[1] Halk, asiller, kilise mensupları ve kadın-erkek, caddelerin kenarına diziliyor ve ayine katılıyorlardı. Din adamları, rahibeler, flagellant'ların, kendilerini kırbaçlayanların, kanlı giysilerinden bir küçük parça kapabilmek için birbirini eziyorlardı; bunlar kutsal emanet sayılıyordu, kan dökmenin, günlük yaşamın bir parçası haline geldiği bir zamandır.

Bir şehirden diğerine gidiyorlar ve bandolarla karşılanıyorlardı; hepsi güzel, fakat bütün bunlar aslında Hıristiyan dininin temellerini reddetmektir. Çünkü, cezayı verecek ve günahların kefaretini kabul edecek olan Tanrı'dır ve burada sıradan insan Tanrı'nın yerini alıyordu. Böyle düşünen din adamlarının ortaya çıkışına şaşırmıyoruz; yalnız bu tür din adamlarının payına taşlanma ve linç edilme düştüğünü biliyoruz. Demek bu dönemde sadece vebanın ölümü demokratize etmesinin değil, aynı zamanda kilise karşıtı akımların da başladığını tespit etmek zorundayız. Veba, her türlü otoriteyi düzlemektedir; belki de Avrupa'yı, Doğu'ya benzetme yönünde işleyen mekanizmaları harekete geçirdiğini düşünebiliriz. Fakat bu mekanizmalar sadece geçici etki yapabilmiştir.

Bazen "eşitleme" de deniyor, bu bilimsellik yüklü sözcüğe, "levelling", "düzleme" karşılığını tercih ediyorum; aslında, çok genel anlamda, son yılların moda deyişiyle, "post-modernizasyon" da denilebilir, bu bağlamda, form'lardan arındırma anlamı daha belirgindir. Düzleme ise kaleleri yıkmak anlamındadır; "kale" sözcüğünü de en geniş ve teorize edilmiş biçimiyle anlamayı öneriyorum. Bu açıklamalar yapılınca, Mogol hanlarıyla Türk kağanlarının zaptettikleri her yerde önce kaleleri düzlemelerini, düşünmemiz için

1) B. Tuchman, *A Distant Mirror*. op. cit. p. 114.

ipucu sayabiliriz ve görülebildiğini sanıyorum, "düzleme" sözcüğü, yıkma'ya göre çok daha uygun düşmektedir.

Marx'ın geçerken işaret ettiği Asya Tipi Üretim Tarzı analizini coğrafya koşullarına ve sulama kanallarının yapımına bağlamak, hem Marx'a ve hem de bilime haksızlıktır; bunu eninde sonunda kaba bir maddecilik olarak düşünebiliriz. Sulama kanalları yerine kale'yi gözönüne getirebiliriz, kale, barınak, sığınak ve korunak'tır; düzlemek, barınak-sığınağı yok etmek oluyor ki, Doğu tipi yönetmede, öncelikle bunlar ortadan kaldırılıyor. Avrupa Tipi Üretim Tarzı'nda ise, öncekinin simetriği olarak bu formülasyon önceden yapılmış olsaydı, verimli bir yol açabilirdi, kale var ve sadece yönetenlerin tekelindedir.

Orta Çağ'da asiller, Almanca "Stand", İngilizce "Estate", bir düzen ise, en azından başlangıçta kale inşa etmeleri ve korumaları sayesindedir; yalnız burada duramayız, durmamız düşünce sürecinin verimli dinamizminden uzaklaşmayla özdeştir, bu nedenle, ilkel Doğu Tipi Üretim Biçimi analizlerindeki viyadük'ü çıkarıp yerine kaleyi teklif etmekle yetinmiyorum, "kale" düşünmemizin başlangıcıdır. Buradan baktığımızda, demek ki, modern zamanlarda ortaya çıkan işçi sınıfı bir düzen ve en teorik anlamında da kaleydi; sendikaları burç'ları sayabiliriz. Aydınlanma Çağı ile yapısallık kazanan aydın hareketi veya Rusya'da narodnizmin eylemli hediyesi olan söyleyişle inteligantsia, hem bir düzen ve hem de bir kale sayılmayı çok daha fazla hak etmektedir, üniversiteleri bunların hem sığınakları ve hem de barınakları olarak düşünmek yerindedir. Öte yandan, eğer bu çok özet analizimizde bir açıklayıcılık varsa, XX. Yüzyılda Batı'nın Doğu'laştığını ileri sürebiliriz; kaleleri yıkılmıştır. İşçi sınıfı, sendikalar, entelijansiya, üniversiteler düzlendiler; öyleyse "demokrasi" kaldı mı, bu sorunun ele alınması ilerdedir.

Spengler, bize, "Orta Çağ" deyişinin, ilk önce 1667 yılında Leyden'li Profesör Horn tarafından icat edildiğini haber veriyor;[1] doğrusu çok zamanlıdır. Çünkü bu tarihte, Batı'da, toplumun her kesimi ve düzeyinde biçimler beliriyordu; bu belirme, Orta Çağ'da biçimsizliğin egemen olduğunu görme imkanı da yaratıyordu. Doğmakta olan modern zamanlardan bakıldığında Orta Çağ'da, kalelerin dışında, her yerde bir yapısızlık, destrüktürasyon hakimdi; post-modernizm de her türlü biçim ve strüktürden yoksun kalmak demektir, önceden varsa, düzlemek anlamına geliyor.

1) O. Spengler, *The Decline of The West*, Vol. I, N. Y., 1922-1926, p. 22.

Buraya kadar güzel, peki kim yıktı ve ayrıca, aynı anlama gelmek üzere, biçimsizlik, iskeletsizlik demek midir; birbirine bağlı bu ikili bizi, sınıfların varlığı sorununa getiriyor. Bu sorunu formüle etmekle birlikte, artık genellikle kabul görmüş, established, bilgi düzlemimizde, cevabının pek aşikar olduğunu biliyorum; hazır ve genellikle kabul gören cevap, feodal düzenin iki sınıflı olduğudur.[1] Yalnız bu iki sınıflılıkta da, bir sınıf, asiller, bütün iktidar ve yönetimi ellerinde bulundururken, diğerinde, köylü yığınlarda herhangi bir iktidarın izinin bile olmaması bir yana, bir toplumsal kimlik, identite, olduğu bile tartışmalıdır. Sınıfın varlığına işaret sayılan ise, bu sosyal identite, bir aidiyet duygusu veya sınıf bilincidir; bunlar yoksa sınıf da yok kabul edilmektedir. Orta Çağ, gökten inmedi, Antik Çağ'ın ve özellikle de Roma İmparatorluğu'nun varisi olduğunu biliyoruz; Antik Çağ'da ise köylüler vardı, yalnız bunlarda sınıf bilinci olmadığı için, tek sınıflı sayılmaktadır. Öyleyse, sınıf bilincinin varlığı veya yıkılmış olmasına göre, tek veya çok sınıflı olduğuna karar veriyoruz.

Orta Çağ, krallık rejimidir ve aynı zamanda feodal düzen olarak adlandırıyoruz. Bu adlandırma da yenidir, "Orta Çağ" sözcüklerinin yan yana getirilmesinden de sonraki bir zamana aittir; feodalite sözcüğü, XVIII. Yüzyılda keşfediliyor. Ancak mutlakiyetçi monarşinin ve merkezi devletin bütün çizgileriyle görülmesiyle, feodal düzenin isimlendirilebilmesi son derece öğreticidir; demek, zıtlık, görmeye ve kavramlaştırmaya imkan hazırlıyor ve belki de bizler, daha çok, zıddı ile görüyoruz. Görmek, öyle sanıyorum, her zaman öz'ünü görmek değildir ve feodal düzenin özünü görebilmeyi de, Profesör Strayer'e borçluyuz, feodalizmi, public powers in private hands, olarak tanımlıyordu ki, çok yerindedir. Feodalizm, ya da feodal düzen, kamusal iktidar veya yönetimin özel ellerde bulunmasıdır. Kral vardı, fakat yönetim lordların, efendilerin elindeydi ve efendilerle vasallar, oğullar, arasındaki hukuk da tümüyle özeldi; bu feodalite'dir.

Feodalizm, Strayer ve Coulborn'un birlikte saptadıkları üzere, öncelikle bir hükümet biçimidir; temel ilişkiler, lord ile vasallar arasındadır ve resmi olmaktan çok kişisel, başka bir deyişle, personel kontaklar sonucu oluşmak-

1) "From this point of view, medieval England was highly stable and wholly polarized two-class community wherein a much elevated class of feudal magnates and knights was confronted with a much inferior mass of rural humanity."
M. M. Postan, *The Medieval Economy and Society*, Penguin Books, 1972-1978, p. 174.

tadır.[1] Bu, iktidarın resmi değil şahsi ilişkilerle gerçekleştiği anlamına da gelmektedir; bu nedenle kuvvetler ayrımının düşünülemez olması bir yana fonksiyonları bile birbirinden ayırmak imkansızdır. Askerler politika yapabilmekte, yürütmede bulunanlar yargılayabilmektedir.

Başka ülkelere gitmeye gerek yok, bugün Türkiye'de, mağazaların özel güvenlik görevlilerinin, de facto insan öldürme yetkileri var; bir atışta iki kişiyi öldüren böyle bir görevlilinin önce, ilgili polis şefi tarafından alnından öpülerek ödüllendirildiğini ve sonra kahraman ilan edildiğini biliyoruz. Dış politikanın ise tümüyle işveren odaları ve dernek veya vakıfları tarafından yapıldığını görüyoruz. Artık Türkiye'de siyaset bütünüyle büyük işverenlerin veya tekel sahiplerinin tekeline geçmiş durumdadır. Devlet adamları, başka ülkelere resmi ziyaretlerinde yanlarında sadece büyük iş adamları, tekel sahipleri veya bunların vakıf yöneticilerini almaktadırlar.

Şirketlerin böylesine büyüdüğü, rol ve fonksiyonlarında nitelik değişimleri yaşandığı bir dönemde artık, özelleştirme veya bütçenin daraltılması yoluyla, devletin küçültülmesinden söz etmek anlamını yitirmiş görünüyor; devlet büyümektedir. Devletin fonksiyonlarından önemli bir kısmı tekellere aktarılmaktadır; tekeller de artık devlet'tir.

Tekellerin devlet fonksiyonlarını yerine getirmede, önümüzde, isimlerini çok iyi bildiğimiz, iki örnek var; bunları bir yanıyla Orta Çağ'ın kurumları ve diğer yanıyla da bugün dünyanın büyük tekellerinin prototipleri saymak zorundayız. East Indian Company ile bazen Turkey Company olarak da bilinen Levant Company'yi kastediyorum; birisi Hindistan'da ve diğeri Osmanlı Türkiyesi'nde iki tekel ve iki devlettiler. Bunun anlamı, görevlilerinin bir bölümünün diplomasi mesleğinde yetişmiş kişilerden seçilmesidir, yöneticileri büyükelçiden daha güçlüydüler ve sadece ticaret değil ve daha çok politikayla uğraşıyorlardı.

Bu iki Company, iş adamlarının doğrudan siyaset yapmalarının ilk modellerini oluşturuyorlar; aktif oldukları tarihlerde, durumları kural değil istisnaydı. Bu tarihten sonra da, kapitalizmin egemen olduğu düzenlerde bile, burjuvazinin doğrudan değil dolaylı olarak politika yapması ve yönetmesi esastı; burjuvazi, kendi sınıfsal çıkarlarını temsil eden politik partiler aracı-

1) J. R. Strayer-R. Coulborn, *The Idea of Feodalism*, R. Coulborn, ed., *Feodalism in History*, Connecticut, 1965, p. 5.

lığıyla iktidara geliyor ve daha çok rüşvetle kendisine bağladığı yüksek bürokratlar kanalıyla yönetimi kontrol edebiliyordu. Şimdi bu düzen de tarihe karışmıştır, artık tekeller doğrudan siyaset yapıyorlar; bu bir yandan tekelokratlarla bürokratlar arasındaki ayrımın sona ermesi ve diğer yandan da siyasetin doğrudan doğruya tekellerin içinde ve tekeller aracılığıyla yapılması anlamına gelmektedir. Hem tekeller ve hem de tekelokratlar artık siyasi kimliklere sahiptirler; devletin, parçalanıp parsellenerek büyüdüğünü söyleyebiliyoruz.

Amerika'nın tanınmış başkanlarından Wilson, 1913 yılında, "who is going to be master of the government of the United States- the great corporations or the government" yollu ve cevaptan emin bir üslupla soruyordu; Amerika Birleşik Devletleri'ni, tekellerin mi yahut hükümetin mi yönetece-ği, geçen yüzyılın başında ciddi bir soru olabiliyordu. Şimdi ciddiyetini yitirmiştir. Çünkü, Wilson'ın bu sorusunu unutulmaktan kurtaran R. Barber'ın bile, Amerikan korporatizmi üzerine araştırmalarının sonunda, Amerika'nın halini anlatabilmek için, "modern feodalizm" tarifini icat etmek zorunda kaldığını biliyoruz.[1] Demek ki, mevcut tarif ve şemaların yetmediği anlaşılmaktadır. Bu ise, bize, Barber hatırlamasa da, Proudhon'u hatırlatmaktadır.

Belki de Marx, bütün dikkatini veya bilimsel eğilimlerini olgunluk üzerine çevirmişti, güçlerin gelişmesi çelişkileri de olgunlaştırıyordu ve olgunlaştıkca kurtuluş yaklaşıyordu, Marx'ın olgunluğa bu eğiliminin, düşüncesinin gelişmesinde olmasa bile zihinsel verimlerinin formülasyonu üzerinde yarattığı olumsuz etkilere daha önce ve başka yerlerde değinmiştim; Proudhon ise, iyi ya da kötü, kapitalizmi idealize etmiyordu. Belki de bu nedenle, kapitalizmin egemenliğini kurduğu ve işçi sınıfının geliştiği bir tarih kesitinde "bankokrasi" sözcüğüyle birlikte, "Yeni Feodalite" formülasyonunu da yapıyor ki, merkezi devletin yerleşmekte olduğu bir zamanda, bunu, önemli bir öngörü saymak durumundayız Öyle görünüyor, daha uygunu bulununcaya kadar, feodalite bakışı, bugünü anlamada, yavaş yavaş kapitalizm şemasına rakip çıkmaktadır, şimdi bunu saptamış bulunuyoruz.

1) Richard J. Barber, *The American Corporation*, N. Y., 1970.

Katkı 2

PİRUS VE PÜNİK SAVAŞLARI

İki savaş var, aslında her biri, birden çok savaştı ve daha çok "zafer" olarak biliniyorlar; her ikisi de birer eylemden ziyade kavram oldular, açılım veya tıkanmayı anlatıyorlar. Engelsiz, düz ve geniş bir yolsa buna "Pünik Zaferi" diyoruz ve "Pirus Zaferi" ise, hangi tarafın yendiğinin belirsiz olduğu ya da yenen tarafın son derece yorgun düştüğü durumları anlatmaktadır. Böyle kavramlaşıyorlar; Büyük Bonapart'ın, İngiltere'ye karşı bir pünik zaferi elde etmek için yandığı kayıtlıdır ve Amerika Birleşik Devletleri'nde, 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin çöküşünü Washington'un pünik zaferi olarak adlandıranlar çoktur. Pirus Zaferi'ne gelince, yakın Türkiye tarihinin üçüncü İç Savaşı'nı bu şemayla ele alabilir miyiz; tartışmayı öneriyorum, yarar var.

Pyrrhus, Epir kralı idi, Büyük İskender ile akrabalık iddiasındadır, zekası istikrardan uzak olmakla birlikte büyük bir savaşçı olduğu konusunda tartışma bulunmamaktadır. On iki yaşında kral oldu, bir isyanla tahtını kaybetti, Büyük İskender'in generalleri arasındaki savaşlara ve bu arada bunların en önemlisi sayılan Ipsus Savaşı'na katıldı, İskenderiye'de rehine kaldı ve tekrar kral olabildi; bütün bunlar unutuldu, sadece İtalya'da, Roma'ya karşı yaptığı savaşlar nedeniyle, kendisi olmasa bile adı, tarihe kaldı.

Epir, Elen Ülkesi'nin Adriyatik'e bakan tarafında idi; bu sırada İtalya yarımadası, "romanize" olmak üzeredir. Ancak en güçlü devlet hâlâ Kartaca'dır, Latinler, "Pünik" diyorlar, Fenikeliler'in Kuzey Afrika'daki kolonileri artık büyük bir güç olmuştu; Kral Pirus, dünya liderliği için, demek, Kartaca ve yükselen Roma'yla savaşmak zorundadır. Kaldı ki, Roma, İtalya'daki Elen koloni devletleriyle diğer kabile-devletlerini te-

ker teker yutmaktadır; liderlik iddiasının savaşı kaçınılmaz yaptığı bir dönemden geçilmektedir.

Güney Italya'da Tarentum, Roma'nın yayılmasını İtalya içinde birtakım ittifaklarla durduramayınca, Adriyatik'in öbür tarafında muktedir Epir Kralı Pirus'tan yardım istemişti; Pirus, İ.Ö. 280 yılında, 25 bin kişilik bir orduyla Güney Italya'ya çıktı, süvarisi ve filleri vardı, büyük kayıplar verdi, fakat Roma'yı net bir biçimde yendi. Bu, Pirus'a Güney Italya'nın denetimini sağladı, Roma'ya yürüdü, ancak Roma dayanıyordu. Bir yıl sonra bir savaş daha yaptı, iki taraf da çok ağır zayiat verdi, kazanan yine Pirus olmuştu. Kral Pirus, çok yüksek maliyetlerle, önemli savaşlar ve mevziler kazanıyordu.

Bu zaferlerden yüreklenmiş olduğunu tahmin edebiliriz; Sicilya'ya hücum etti, burada Kartaca'ya ait eyaletlerin çoğunu eline geçirdi, artık Epir Kralı Pirus'u, bir de "Sicilya Kralı" olarak görüyoruz. Yalnız krallığı uzun sürmedi; bir ihtilalle devrildi ve bu kez, İ. Ö. 275 yılında tekrar Romalılara savaş açtı, Benevento Savaşı'nda, üstünlük sağlayamadı, Roma kuvvetleri marjinal bir başarı elde etmişlerdi. Ama bu, Pirus'un Italya'yı terk etmesi için yetiyordu, Epir'e çekildi, 272 yılında öldürüldü; daha önemlisi, Roma'nın yıldızı parlarken Epir sönüyordu, Roma'nın eline düşmesi çok gecikmedi, daha sonra Doğu Roma ve Osmanlı mülkü oluyordu.

Roma'nın yıldızı parlamakla birlikte o sıralarda en parlak yıldız hâlâ Kartaca'ydı; İspanya'yı eline geçirmiş, Sicilya'ya yerleşmişti ve Roma'ya, Kuzey'de sorun çıkaran Galler'i hem kışkırtıyor ve hem de destekliyordu. Bugünkü Tunus'tan yayılan bu zengin ve savaşkan güç var oldukça, Roma, artık tümüyle birliğini kurduğu Italya içinde kalmak zorundaydı; çatışma kaçınılmazdır. İki Pünik Savaşı var.

Birincisi, Sicilya üzerinedir, 264-241 yılları içinde cereyan ediyor; Roma'nın lehine sonuçlanmıştır ki bunu ikinci ve belki de asıl Pünik Savaşı'nın nedeni olarak görebiliriz. Savaşın nedeni, bir macareperest gücün Sicilya'yı işgale başladığı sırada karşılaştığı güçlükler üzerine, hem Roma ve hem de Kartaca'yı yardıma çağırmasıydı; sonra Sicilya'ya yerleştiler ve tam hegemonya savaşına girdiler. Sonunda Roma, küçük bir yer hariç Sicilya'yı kontrolüne almakla kalmadı, yapılan anlaşmay-

la İspanya'yı da iki nüfuz bölgesine, Roma ve Kartaca Bölgeleri'ne ayırmayı başardı.

Sicilya'da Kartacalı komutanlardan birisi de Amilcar Barca'ydı; oğlu Hannibal'i, Fransız dilinde Annibal, bu yenilginin rövanşını almak üzere ve Roma'ya karşı kinle büyüttü. Annibal, kendisini İskender'in takipçisi sayıyordu, dünyanın mutlu olması için, birliğe, başka bir deyişle, tek devlet düşüncesine inanıyordu; dolayısıyla "Pax Romano" doktrininden önce "Paix Carthaginoise" öğretisi oluşmuştu. İspanya'da Kartaca Kuvvetleri Komutanı Annibal, hep Galler'den topladığı askerlerle, Roma'yı dize getirmeyi planlıyordu. İ. Ö. 219 yılında, hücuma geçti; Birinci Pünik Savaşı sonunda varılan anlaşmaya göre Roma nüfuz bölgesinde olan ve Roma yanlısı Saguntum kentini kuşattı, bu kesinlikle savaş tahriki demekti. Bekleneceği üzere kent, Roma'dan yardım istedi, Hannibal kuşatmayı kaldırmayınca savaş ilan eden Roma oldu. Annibal, önce kenti aldı ve sonra çoğunluğu Galler'den toplanan 90 bin kişilik bir ordu, filler de vardı, önce Pireneler'i ve sonra Alpler'i aştı, Kuzey İtalya'ya girdiğinde piyadesi 20 bine inmişti; 218 yılındadır. Bu kadar askerinin kırılması Annibal'ın gözünü korkutmadı, bu kuvvetlerle, 202 yılına kadar İtalya'nın her yerinde, Romayla savaştı, büyük zaferler elde etti, fakat sonunda kazanan Roma oluyordu.

Hannibal'in İtalya savaşları ile savaş tarihine "komando" savaşının da girdiği kaydediliyor, küçük birliklerle vurup kaçıyordu; buna karşılık Roma, yıpratma savaşını deniyordu, sonunda sonuç almıştır. Hannibal, bir federasyon olan Roma birliğini bozma ve bazı devletleri federasyondan ayırma stratejisini uygulamıştı; böyle olmakla birlikte, İkinci Pünik Savaşı, Roma'nın bu federasyonun içinde sağlam bir çekirdek, "ulusal devlet", oluşturmuş olduğunu gösterdi. Savaşın kaderinde, Hannibal'in kardeşi Hasdrubal, Fransızca Asdrubal kuvvetleriyle birleşememesi önemli bir rol oynamıştı; Annibal'in isteği üzerine, 207 yılında, Asdrubal, 50 bin kişilik bir kuvvetle Alpler'i aştı. Fakat Romalı generaller, çok başarılı savaş oyunlarıyla Hasdrubal'ı yormayı bildiler ve sonunda, ağabeyi Hannibal'e, bir çuval içinde Hasdrubal'in başını gönderdiler.

İkinci Pünik Savaşı'nın sonunu, bu tarih sayabiliriz; ama Hannibal,

bundan sonra beş yıl daha İtalya topraklarında Roma'ya karşı savaştı. Fakat yıpratma savaşı etkisini göstermişti, yeni bir enerji ve taze kuvvetlerle savaşı yeniden başlatmak üzere İtalya'dan çekildi; Kartaca'da bir "demokratik devrim" yaptıysa da Roma'yla anlaşmaya hazır ve yeni savaşlara isteksiz Kartaca oligarşisi, Hannibal'i devirmekte gecikmedi. Artık yazgısı belli olmuştu, artık Hannibal için Roma karşıtı bir saraydan diğerine göçmekten başka yol kalmamıştı, Roma'nın gücü artık her sarayda duyuluyordu, bunlardan birisi, sonuncu olmak zorundadır, bu büyük komutanı Roma'ya teslim etmeye hazırlanıyordu; İ. Ö. 192 yılında Hannibal intihar etti. Böylece Roma'ya kafa tutan Hannibal bu dünyadan çekilmişti, Roma'nın önünde hiçbir engel kalmıyordu; bütün dünyayı egemenliği altına alabilecekti, "Roma Barışı" işte budur.

Peki Gorbaçov'un Sovyetler Birliği'nin intiharını gerçekleştirmesi, gerçekten Amerika Birleşik Devletleri'nin Pünik Zaferi mi; böyle düşünmek, öncelikle XX. Yüzyılın, bir Amerikan yüzyılı olmadığını kabul etmektir. Peki XXI. Yüzyıl aday mı; bu tartışmalıdır. Çünkü, şimdi geriye baktığımızda görüyoruz, Sovyetler Birliği iki açıdan en büyük rakibinin değirmenine su taşımış durumdadır. Birincisi, Washington liderliğinde çok sağlam ve çok kolay bir ittifaka yol açmıştır ve ikincisi, yarattığı tehditle kendisini reforme etmeye zorluyordu. Şimdi, geçen yüzyılda, belki de Amerika'yı Amerika yapan bu iki dinamik ortadan kalkmış görünmektedir.

Peki, Türkiye'ye döndüğümüzde, Türkiye düzeninin, otuz yıldan uzun süren, başlangıcını 1965 veya 1967 sayabiliriz, bu son iç savaş sonunda, sosyalizmi, kürdizmi ve İslamizmi yendiği kesin olduğuna göre saf bir zaferden mi yoksa Pirus'dan mı söz etmemiz gerekmektedir; bu soruyu formüle etmek zorunludur. Çünkü, şimdiki cumhurbaşkanı büyük bir hayal kırıklığıyla gelmiştir, iddiadan uzak kalmayı tercih ediyor, haklıdır; buna karşın önceki, S. Demirel, hep "Adriyatik'ten Çin Seddi'ne" Türk gücünden söz ediyor ve daha önceki de, T. Özal, "gelecek yüzyıl Türk yüzyılı olacak" iddiasını her gün dillendiriyordu. Bugün, bu iddia ve övünmelerin üzerinden on yıl bile geçmeden, hem bunları hatırlayanları ve hem de ciddiye alanları bulabil-

mek zordur. Düzen, kendisini kabul etmeyen bu üç mektebi de yenmiştir, bundan kuşku duymuyoruz, fakat, hem yenmiş ve hem de çok yorgun ve zayıf düşmüştür. Çok belli işaretlerini yaşıyoruz.

Türkler'in Viyana'ya girme çabaları iki kez püskürtülse bile yine de onurlu sayılmaktadır, onursuz kabul edilen yanları, bir başbakanın kellesi uçurularak telafi edilmek istenmişti, tarih kitaplarında okuyoruz; şimdi ise Avrupa Birliği'ne girebilmek için sınanmayan onur göstergesinin kalmadığını biliyoruz, bütün Brüksel kuşatmaları hüsranla sonuçlanmış, kapının açılmasının artık, miniskül Malta Adası'nın da kararına kaldığı belli olmuştur. Bana göre bu, Türk oligarşisinin varlık ve yaşam kapısı saydıkları bir yere girebilmenin miniskül bir adanın kararına bağlı olması, o kadar önemli olmayabilir, asıl önemlisi, böyle bir bağlılığın, ulusal onura çok büyük bir tecavüz olduğunun hiç fark edilmemesidir. Bu fark etmeme hali de, bizi, saf bir zafer değerlendirmesinden kuşku duymaya tahrik etmektedir; Pirus'a dönüyoruz.

Sosyalizmi yenmek, eninde sonunda, aydın damarları kurutmak demektir; bugün aydın ve üniversite düzenlerinin yıkıldığını, acıyla da olsa, kabul ediyoruz. Peki yaratıcılık kaynaklarını kurutmak, zafer olur mu, şimdi soru zamanıdır ve buradayız. Kürdizme gelince, iç kürdizmi alt ederken, dışarda ve yakında, feodal ahlaktan hiçbir zaman kurtulamamış, bozulmuş, sadakat ve ceza tehdidini beraberce kavrayabilen bir kürdisite yaratıldığını görüyoruz, organlaştırılmıştır ve şimdi asıl tehdide dönüşmek üzeredir. Bu tehdit ki, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'nin sürekli müttefiki Washington'la işbirliğini tehdit ve tehlike içeren yeni bir aşamaya götürmektedir. İslamizme gelince, sosyalizm ve kürdizm mekteplerinin yenilmesi, bir-iki yasak bölge hariç, kamu yönetiminin ve toplumsal alanın her noktası, transforme edilmiş İslamizme açılarak realize edilmiştir; dolayısıyla bu üçüncü alandaki başarı tümden ve kökten tartışmalıdır. Öyleyse "Pyrrhus Zaferi" tartışmayı hak ediyor ve bu haklı bir tartışmanın başlangıcı sayılmalıdır, bu amaçla yazmış bulunuyorum

KORKU VE ŞİDDET

Korkunun sonucu daha mı korkutucudur; bu soruyu, belki de, kale güven mi yoksa korku mu salıyor, biçiminde formüle edebiliriz. Bu, ilk bakışta şaşırtıcı olsa da aslında yerinde ve mantıklıdır, çünkü, kalenin karnının korku olduğunu biliyoruz; çünkü kuranlar da, yaşamak için içine sığınanlar ve hatta yıkanlar da aşırı korkanlardır

Kale, anti-korkudur, böyle de düşünebiliriz; böyle düşünmek verimli olabilmektedir. Çünkü, anti-terörün terörden daha acımasız olduğunu, tarihten biliyoruz. Ayrıca Engels de sık sık hatırlatıyordu, en acımasız ve o zamana kadar hiç denenmemiş terörü uygulayanlar hep terörize olanlardır, daha önceden korkutulmuş olanlardır demek istiyorum. Burada, Paris'te, komünarlara ve Türkiye'de 1980 eylülist diktatöryada, solculara uygulanan terörü hatırlayabiliyoruz. Her ikisi de hem terörizmde yeni sınırları keşfedebilmiş ve hem de kaleler yıkıp kaleler kurmuştu, "kale" sözcüğünü teorize edilmiş bir anlamda kullanıyorum.

Bir Orta Çağ icadı idi, Antikite'de saray var, tapınağı biliyor, fakat, kaleyi bilmiyoruz; daha önceki çağlarda, en zor zamanlarda tapınaklara sığınılıyordu. Sanat olarak en önde olan ise trajedidir; en korkutucu ve önlenemez olanı, yiğitçe ve filozofca karşılama sayabiliriz. Öyleyse korku da kale de bir Or-

ta Çağ ürünüydü, belirleyici damar veya toplumun motorlarından birisi olarak göründüğü her çağda, Orta Çağ'ın diğer çizgilerini aramak durumundayız.

Orta Çağ'ın dili sembolizmdi ve en azından erken Orta Çağ'da temel bakış ikilem üzerine kuruluydu; "Tanrı versus İnsan" ya da "Güçlü vs Zayıf" en yaygın ikilemler arasındadır. Kötümserlik ve acı, insanın temel tarifidir; bu açıdan baktığımızda Orta Çağ'da, İsa dininin büyük bir yaygınlık kazanmasına şaşırmıyoruz, Orta Çağ'ın biçimlenip yerleşmesiyle İsevi doktrinin yayılması eş-zamanlıdır, çünkü, İsa acı çeken insanı sembolize ediyordu, "Ecce Homo" İsa'dır. İnsan kötümserdir; kötümser, değişiklikten ve gelecek'ten korkandır. Bu nedenle Orta Çağ'da "gelecek" sözcüğü olmamak zorundadır; Orta Çağ hiç kimsenin "gelecek" tasavvur ve hayal edemediği yıllardır, korkmaktadırlar. Bu nedenle "gelecek" sadece rüyalarda ve yalnızca sembollerle var; rüya yorumculuğunun ve astrolojinin yarı dinsel bir meslek olmasını, böyle de düşünebiliyoruz.

Bu dönemde, bir atlının önüne aniden bir kurt çıksa ve şövalye bu kurdu öldürse de, kurt büyük bir korkuya neden oluyordu. Çünkü kurt, saracen'lerin yakında olduğunun işareti sayılıyordu; demek ki, kurt bir işaret ya da semboldür ve her zaman çok büyük bir tehlikenin kapıda olduğu anlamındadır.[1] Saracen, Müslüman, Arap, İrani ve en sonunda Türk anlamındadır; "Doğulu" diyebiliriz, etimolojisi tartışmalı olmakla birlikte, Arapça "şarkiyun" sözcüğünden gelme ihtimali de var. Dilbilimciler bu konuda iştirak halinde olmasalar ve etimolojik anlaşmazlık sürse de, semantik uyumu kabul etmek yerindedir. Orta Çağ'da ansızın yola çıkan kurt, korkunç şarklıların çok yakında olduğunun habercisi olarak tefsir ediliyordu; korkunun büyütüldüğüne tanık oluyoruz.

Türkler, zapt etmek ve dolayısıyla öldürmek üzere İtalya'nın ucundan ileriye veya Viyana kapılarının ötesine hiç gitmemişlerdi ve bu tefsirlerin geçer-

1) J-P. Schmitt, Appropriating Future, J. A. Burrow & I. P. Wei, eds., *Medieval Future-Attitude to the Future in The Middle Ages*, Suffolk, 2000, p. 9.
"To this, (futura, yk) we might oppose the modern notion of 'time-to-come', avenir, which designates a 'future' that is open, completely unforseeable and irreversible, a time without God, the product of 'disenchantment of the world'"
"It is in this division between the *futura* and the *avenir* that the transition from the Middle Ages to Renaissance, from religious thought to modern rationality, is played out." p. 6.

li oldukları zamanlarda Araplar, Avrupa'dan ve İspanya'dan çoktan sökülmüştür, bununla birlikte, korku kendisini sürdürmektedir Nerede mi, halk kültüründe, söylencelerinde diyebiliriz ve en çok da dualarında devam ettiğini gözlüyoruz.

Yalnızca feodalite konusunda değil, M. Bloch'a Orta Çağ'da köylülük üzerine bilgilerimizin önemli bir bölümünü de borçluyuz. Bloch, "dua kitaplarının zamanımıza kadar koruyarak getirdiği, uygulamaları farklı, duyguları eş, tüyler ürpertici dualar, Batı'nın bir ucundan diğerine, birbirlerine sesleniyorlardı" diye yazmaktadır.[1] Bloch, "Ebedi Teslis, Hıristiyan halkını inançsızların baskılarından kurtar," duasındaki bu "infidel", dinsiz ya da inançsız işaretiyle, Müslümanlar için kafir karşılığıdır, Araplar'ın kastedildiğini ileri sürmektedir. Yine Bloch, Kuzey Galler'de, "Ey Tanrım, krallıklarımızı harap eden gaddar Norman milletinden bizi kurtar," ve Modena'da da "Macar oklarına karşı koruyucumuz ol," dualarını hatırlatmaktadır. Demek ki, Orta Çağ'da çıkan ve hep yaşayan bu dualar, o tarihteki gerçek korkuların nedenini de bize veriyorlar; Araplar, Norman da denilen Vikingler ve Macarlar, korku jeneratörleriydiler, feodalitenin hakiki yaratıcısı bunların saldığı korkulardır.

Feodalite ile Orta Çağ'ı özdeşleştirmenin doğru olmadığını hep söylüyoruz; Orta Çağ, daha geniş ve daha uzundur. Bununla birlikte Orta Çağ'a, feodalite'nin damgasını vurduğunu kabul etmek durumundayız; ayrıca ilerde gösterebilmeyi umuyorum, Avrupa'yı kuran ve demokrasi'yi doğuran feodalitedir, geçerken, burada demokrasi'nin feodaliteden daha geçici ve kısa ömürlü olduğunu kaydetmek zorundayız ve bu ise, ne kadar tekrarlansa yine de fazla sayamıyorum, korkunun ürünüdür. Bunu Bloch, "la féodalité médiéval est née au sein d'une époque infiniment troublée" sözüyle anlatıyordu, "en quelque mesure, elle est née de ces troubles mêmes" ifadesini eklemektedir.[2] Bloch, Kılıçbay'ın çevirisinden aktaracak olursam, "bir kaç yüzyıl önce, Germen istilasının yakıcı potasında oluşan yeni Batı uygarlığı, şimdi kuşatılmış bir kale veya daha iyi bir deyimle, yarı yarıya işgal edilmiş bir kale man-

1) Marc Bloch, *Feodal Toplum*, M. A. Kılıçbay çevirisi, Ankara, 1983, s. 64.

2) Marc Bloch, *La Société Féodale*, 1939-1994, Paris, p. 23.
Kılıçbay, "Orta Çağ feodalitesi son derece çalkantılı bir dönemin bağrında doğdu. Hatta feodalite bizzat bu çalkantılardan doğdu, denebilir" olarak çeviriyor, ibid., s. 13, yanlış diyemeyiz, fakat ben daha farklı çeviridim. "Orta Çağ'da feodalite, bitmez tükenmez karışıklarla dolu bir dönemde doğmuştur. Bir ölçüde, doğrudan doğruya bu karaşıklıkların çocuğudur."

zarası göstermekteydi" diyor ki, eğer Orta Çağ'ın başını veya feodalitenin doğuş yıllarını düşünecek olursak, Bloch da buradaki "kale" sözcüğünü, Fransızca aslında "citadelle", geniş anlamda, somut konotasyonu olmadan, kullanmaktadır. Bir kara parçasına sıkışmış ve bu sıkışıklıktan kurtulurken yeniden "Avrupa" olarak çağrılacak olan bu topraklar, cela de trois cotés a la fois, au midi, par les fidèles de l'Islam, Arabes ou arabisés, à l'est, par les Hongrois, au nord par les Scandinaves, güneyden Araplar ya da Araplaşmış olanlar, doğudan Macarlar ve kuzeyden de İskandinavlar tarafından kuşatılmıştı; sürekli talan ediliyorlar ve öldürülüyorlardı, dualar, bunu anlatmaktadır.

Devam ederken burada bir peryodizasyon sorunuyla karşılaşıyoruz; Orta Çağ'ın başlangıcı üzerinedir ki, bu da hem feodalite ve hem de Avrupa'nın doğum tarihini ilgilendirmektedir. Böyle bir sorunu tartışırken, M.S. 732 tarihini bir nirengi noktası sayabiliriz, bu tarihte Charles Martel, Charlemange'ın dedesi, bugünkü Fransa'da Poitiers ile Tours arasında, İspanya'dan gelen Arap işgalcilerini yenilgiye uğratmıştı; Avrupa tarihinde bir dönüm noktası olmaktadır. Çünkü anlaşılan bu umulmadık zafer nedeniyle komutan Charles, Hıristiyanlığın ve Avrupa'nın kurtarıcısı unvanını kazanıyordu;[1] zaferin Avrupa'da Karolenj hanedanının kuruluşuna da yol açtığını biliyoruz. Yalnız bu şanlı sonuç, Arap ilerleyişini durdurmakla birlikte, yayılmacı Araplar'ın Avrupa'nın ortasına dek geldiklerini de haber veriyordu. Kaldı ki, burada büyük bir yenilgi alan Araplar'ın, daha sonraki zamanlarda Avrupa'nın daha iç yörelerinde göründükleri ve talan yaptıklarını biliyoruz. Bloch, 940 yılında bile Araplar'ın Ren Havzası'nın yüksek bölgelerinde görüldüklerine dair işaretler olduğunu haber veriyor; Valois'da ünlü Saint-Maurice Manastırı'nı yakmaları da bu tarihlerdedir. Bu haberden anlaşıldığına göre Araplar bu yörelerde talan ve adam kaldırma yaptıktan sonra İspanya'ya dönme gereği duymuyorlar ve kalıcı sığınaklar yapıyorlardı. Demek, güvensizlik artık topraklardadır.

İspanya'ya yerleşmiş olmak, Avrupa'nın iç yörelerinde razzia yapabilmek, Akdeniz'in bir Arap Gölü olduğu anlamına gelmektedir. Belçikalı tanınmış tarihçi H. Pirenne, bunu, yalnızca böyle anlamakla kalmıyor ve aynı zamanda

1) *Histoire de France*, (sous la direction de) J. Carpentier et F. Lebrun, Seuil, 1992, p. 98.
"appelé par le duc d'Aquitaine Eudes, Charles Martel a vaincu en 732 entre Poitiers et Tours une expédition lancée depuis Pampeline par le gouverneur musulman d'Espagne, il est à ce titre considéré comme le saveur de la Chrétienté et de l'Europe."

yeni tezlere dayanak olarak kullanıyordu; buna göre, öyle anlaşılıyor, VIII. Yüzyılda, Avrupa'nın zengin Akdeniz ticaretiyle bağı kesilmiş durumdadır. Pirenne, Akdeniz ticaretiyle bağların kesilmesiyle birlikte Avrupa'nın kendi içine döndüğü ve şehirlerin ortadan kalktığı sonucuna varmaktadır; 1936 tarihinde yayınlanan "Muhammet ve Şarlman" çalışmasının iddiası buydu. Bu iddiayla, yüzyıllar sonra Osmanlı Hükümdarı Birinci Süleyman'ın Macaristan'ı almasının Martin Luther'in çıkışına neden olduğu savını karşılaştırabiliriz; "Süleyman vs Luther" ikileminde, zıtların birliği için, bazı inandırıcı elemanlar bulabilsek de ilki, önce çok kabul görmesine karşın sonra hızla ve kesin bir biçimde reddediliyordu, yeni tarih bilgilerimize uymadığı anlamındadır.

Pirenne, Orta Çağ'ın genesis'inde tahrip edici rolu saracen'lere, "sarrasin" de yazılıyor, verirken, barbar Alman kabilelerinin Roma'ya indirdiği darbelerin yıkıcı rolünü küçümsemek zorunda kalmıştır. Çalışmasının çıkış zamanlarında o kadar tepki doğurmayabilir, bu yollu değerlendirmeleri ise, belki de İkinci Dünya Savaşı'nda Hitler'in yıkıcılığı karşısında daha az ikna edici görünebiliyordu; Roma, kişisel ilişkilerin çok ötesinde bir kamu yönetimi kurabilmişti, Hitler ise bir kişisel diktatörya demektir. Bu ışıktan yararlanıldığında, Orta Çağ'la şekillenen feodal yönetim ile Roma'nın Atila Hunları ve Germanik barbarlar tarafından yıkılması arasında bir ilişki kurmak daha akılcı sayılabiliyordu; demek ki Hitler, dolaylı olarak, Pirenne teorisinin yıkılmasına yardım etmiştir. Çünkü feodalite, kişisel bağlılıklar yönetimidir.

Daha önemli bir nokta var; Marx ve Engels, *Alman İdeolojisi*'nde bir önerme haline getirmişlerdi, if antiquity started out from the *town* and its small territory, the Middle Ages started out from the *country*, Antik Çağ, kentlerden ve Orta Çağ da kırlardan başlıyordu.[1] Gerçekten de bütün bilgilerimiz, bizi, Orta Çağ ile kentlerin ortadan kalkışını özdeş tutmaya yöneltmektedir; desurbaniation ve ruraliation Orta Çağ demektir. Bu durumun değil VIII. Yüzyılda, Roma İmparatorluğu'nun barbar darbeleriyle yıkılmasından da önce başladığı artık saptanmış durumdadır; R. Lopez, but desurbanization was very extensive before the Germans or the Muslims arrived on the scene, derken bunu teyit etmektedir.[2] Artık VII. Yüzyıla gelindiğinde, bugünkü Avrupa'da ticaret ve sanayi merkezi olarak tek bir şehrin kalmadığı konusunda

1) K. Marx & F. Engels, *Collected Works*, p. 33-34.

2) R. Lopez, *The Carolingian Prelude*, (ed.) N. Cantor & M. F. Werthman, The Medieval Society,

Tekeliyet'te İnsan Hali

Hürriyet, 4 Temmuz 2003

tartışma da kalmamış durumdadır. Dolayısıyla saracen'lerin Akdeniz'in kontrolünü ellerine geçirmelerini, sadece bunu güçlendirici bir gelişme saymak zorundayız.

Feodalizm doğarken, şehir olarak belki de sadece Konstantinopl kalmıştı, Haçlılar'ın gizli ve temel hedeflerinden birisinin bu hayal şehri zapt ve talan etmek olduğu daha sonraki seferlerde ortaya çıkıyordu. 1204 yılında muratlarına eriştiklerini biliyoruz; bu nedenle bugün bildiğimiz tarihsel şehirlerin hemen hemen hepsi feodalitenin marifetidir, bunu söyleyebiliyoruz, çünkü, feodalite, daha ileri aşamalarda, isteyerek ya da istemeden şehir yaratmak zorunda kalıyordu. Bu zorunluluk, şehrin yaratılması ve bundan türeyen yönetim hukuku, daha ileriki yüzyıllarda adına demokrasi denilen devlet biçimine model olmuştur. Şehrin yaratılmaya başlanmasıyla birlikte, Marx ve Engels'in bıkmadan işaret ettikleri üzere, şehir ve kır, "urbanis vs rusticus" antagonizmi doğuyordu; karşıtlık iki taraflıdır.

Roma bir düzendi ve bu düzen, topraklarının en uç noktasına kadar uzanıyordu; feodalite de bir başka düzendir. Feodaliteyi, hangi anlama geliyorsa gelsin, öncelikle bir devlet düzeni, bir yönetim biçimi saymayan bütün anlayışlar eksiklidir, bunu, feodalitenin tam olarak anlaşılmadığı anlamında, kaydediyorum. Güzel, bunu böyle formüle ediyoruz, fakat, böylelikle bir düzenden diğerine geçişin kendiliğinden, otomatik ve sorunsuz olduğunu düşünemiyoruz. Muhtemeldir, daha önceleri de düşünebilirdik; fakat şimdi önümüzde Sovyetler Birliği'nin dağılışı var ve bizi yeniden düşünmeye tahrik ediyor. Sovyetler Birliği'nin zayıflamasıyla birlikte ve yıkılır yıkılmaz ortaya birtakım mafyöz ilişkilerin çıktığını, mafya türü yapıların oluştuğunu, dağılan düzenin ekonomik varlıklarını ellerine geçiren oligarkların yerel egemenlikler ve idareler kurduğunu yaşayarak öğrenmiş bulunuyoruz. Bunların her birisinde korumayı isteyen ve korumayı kabul edenler, emir almak isteyen ve emir verenler bulunmaktadır ve içine ve dışına zor uygulamadan emir vermealma düzeninden söz etmekse imkansızdır. Dolayısıyla, hem her türlü mafyöz yapıları, emriyonik halde devlet sayan nazariyelerde ve hem de işadamıdüşünür Minc'in, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından hemen sonra peyda

N. Y. 1972, p. 4.

"Even before the German invasion, the market was on his way out, production for market was in decline and markets were disappearing." P. 4.

olan bazı Rus oligarklarını, Fransa'nın Orta Çağ'da yaşamış bazı dükleriyle karşılaştırmasında isabet olmalıdır; burada tekrarlıyoruz.

Bu anlatımla R. Coulborn'un feodalitenin ortaya çıkışını şematizasyonu arasında paralellik kurmak zor görünmüyor; imparatorluğun çözülüşüyle birlikte, toprak sahibi olmuş, özel bir ordusu, silahlı adamları da denilebilir ve bağımlıları olan local magnate'ler, yerel kodaman veya mahalli ekabir anlamındadır, ortaya çıkıyorlar, bu feodalizasyon için önemli adım olmaktadır. Böylece, savaşçılarıyla birlikte barbar şefin oluşumunu, there is then the barbarian with his war-band, görmek durumundayız.[1] Burada önemli olan toprak elde etmiş ve özel silahlı adamları olan yerel kodamanla bir savaşçı tayfası olan barbar şefin kaynaşmasıdır; yalnız bu kaynaşma, Coulborn'un şemasında, fiktif plandadır, mahalli ekabirin, acımasız ve öldürücü imkanlarla donatılması anlatılmaktadır. Yalnız Coulborn, bütün bunların feodalitenin çıkışı için gerekli olmakla birlikte yeterli olmadığını ileri sürmektedir; feodalitenin doğması için, önceki düzenin bütün yönetim mekanizmalarıyla çökmüş olması gerekmektedir. Barbar şef niteliğiyle, yönetimin yıkılmış olma koşulu birbirini tamamlamaktadır, the local magnate, having acquired certain important attributes of the barbarian leader, must have become the only effective government before there is true feodalism, öyle sanıyorum, böylece her devlette gerekli iki koşul, yönetim ve vurucu bir otorite, iyice açıklık kazanmaktadır.

Bu noktanın vurgulanması isabetlidir, çünkü, eğer her düzende yeni güçler, bunlara, lordlar veya aynı anlama gelmek üzere efendiler diyebiliriz, çıkıyorsa, bu var olan düzenin zayıflaması demektir. Bunu, R. Coulborn, önemli "Genesis of Feodality" başlıklı incelemesinde, "the old state must first weaken, and go on weakening for a long time" cümlesiyle de dillendiriyordu; feodalite'nin çıkması için var olan devletin zayıflaması ve zayıflamanın sürmesi kaçınılmazdır. Sonra ve bu zayıflama sürecinde, kodamanlar, büyük toprak sahipleri, dişli eski bürokratlar, generaller çıkıyorlar ve who takes over some of the state's powers upon a local basis, bunlar devletin var olan iktidar ve fonksiyonlarını, yerel boyutlarda, üzerlerine alıyorlar; bu üzerine alma işi, yine Coulborn'un çok yerinde saptamasıyla darwinist'tir, en uygunu ayakta

1) R. Coulborn, *Local Magnate and Barbarian War-Band*, R. Coulborn, *Feudalism in History*, Connecticut, 1965, p. 257.

kalmaktadır.

Yalnız bu kadar değil, şema'nın olmasa bile şematizmin bir de pejoratif anlamı var, içi boş demektir ve şemanın canlanabilmesi için, içine dinamikler koymak zorundayız. Bunun için birbiriyle bağlantılı iki olgudan söz etmemiz yerindedir. Bir kez, Orta Çağ'da ve özellikle feodal düzende, "irade" yüksek bir yere ve değere sahip değildi ve bunun sonucu olarak, daha sonraki yüzyıllarda ortaya çıkandan çok farklı ve hatta bir anlamda ters bir özgürlük anlayışı bulunuyordu; özgür olmak, bağlı olmakla özdeştir.[1] İkincisi, çok zaman köleliğin, serfdom, oluşumunda özgür seçim vardı; "özgür" köylü kendi iradesiyle serf statüsüne giriyordu, bu statü zamanla ortaya çıkmıştır.[2] Serf statüsünü kabul eden köylü, kendisini devrediyor ve ayrıca askerlik hizmetinden kurtuluyordu; köle oluyor ve karşılığında güvenlik alıyordu. Özgürlüğünü verdiğini düşünmüyordu, çünkü böyle bir kavram henüz yoktu ve varsa bile, bağlı olunca "özgür" olacağını düşünüyordu.

Kavramlar yoksa, dil gücünü yitirmektedir; bir köylünün "özgür iradesi" ile köle olması için kullanılan sözcük "commend" etmektir, bir şeyi, bir kimseyi veya kendisini, bir başkasının yönetimine vermek veya teslim etmek anlamındadır. Yakın zamanlarda kullanılan buna en yakın sözcük, Türkçeleşmiş haliyle, "manda" idi, Orta Çağ'a döndüğümüzde Lord, serf'in mandateri olmaktadır. Öyleyse, Orta Çağ'da ve özellikle feodalizmde köleliliği dayatan, uygun söyleyişle, özgürlük yapan koşulların bulunması gerekmektedir; eğer bu zorlayıcı yapı yoksa, feodalizmi anlamamız imkansızdır, demek ki, köleliğe bir eğilim, "özgür" köylünün serfdom tercihi, barbar şef nitelikleriyle donanmış, geniş toprakları eline geçirmiş, yerel kodaman analizine işlerlik kazandırabilmektedir.

---

1) *"the hatred of that which was governed, not by rule, but by will, went very deep in the Middle Ages".
"It is significant that the men of our period were not greatly interested in the 'ordinary' freedom".
"...to the medieval mind the conception of mere freedom was colourless, almost meaningless..."
"It was only when the quality of freedom was articulated by being attached to the status of knight, burgess or baron that it could be observed, analysed and measured"
R. W. Southern, *The Making of The Middle Ages*, London, 1953-199, p. 103-104c.

2) "During the stormy centuries of the early Middle Ages free peasants often 'commended' themselves, more or less voluntarily, to a lord."
F. Heer, *The Medieval World- Europe* 1100-1350, translated by J. Sondheimer, London, 1961-1993, p. 29.

Sadece serflerde mi, vasalite kurumunun doğuşunda da bir güvenlik, securité, arayışı ön plana çıkmaktadır; burada da Bloch'un, fief'lerin, tımar da diyebiliriz, senyör tarafından oğula, vasal, verildiğini düşünmenin, feodaliteyi anlamada çok büyük bir yanlış olacağı uyarısı çok değerlidir; Bloch, "bunun tamamen tersine, ne kadar paradoksal gözükürse gözüksün, fief'ler aslında vasal tarafından senyöre yapılan bağışlardan doğmuştur" görüşünü ileri sürüyordu. Vasal, bir koruyucu arıyordu ve bunu satın almak zorundaydı; öyleyse senyörün koruyuculuğunu elde edebilmek için "kendileriyle birlikte topraklarını da şefe sunuyorlardı"; demek ki vasal'ın doğması için sığınacak yer arayışı mutlak gereklidir.

XX. Yüzyılın başlarında pek çok düşünürün, makinenin, insanı köleleştirdiğini tespit ve ileri sürdüklerini kaydetmiştim; makine, insanın dik durma imkanını ortadan kaldırıyordu, désarticuler etmektedir, değerlendirme, buydu. Bloch da Orta Çağ'a ait fiziksel ve toplumsal koşulların belirlediği bir "ilkellik tabanı" ile bunun yarattığı "denetim altına alınamayan güçlere itaat alışkanlığı" üzerinde duruyordu; "böylesine bir çevrenin ruhlar üzerindeki etkisini ölçmeye olanak verecek hiç bir araç yoktur" demektedir. Ölçemesek de bir ilişki ve daha doğru bir terminolojiyle, bir yansımadan söz edebiliriz; Orta Çağ insanının ruhu, kontrolsuz ve uçurumlarla dolu, en acımasız zıtlıkları minimal köşelerinde barındırabilen, doğadaki her türlü felaketi her an taklit etmeye hazır bir parçalılık sergiliyordu. Orta Çağ'ın insanının içinde bir uçurum var.

Fiziksel ve toplumsal koşulların canlı yaratığı belirlemesi, belki de en çok Orta Çağ'da nettir; bunu, Orta Çağ'ın yine bir büyük araştıcısı Fransız tarihçi Le Goff'un tespitine dayanarak da söyleyebiliyoruz; Le Goff, Orta Çağ insanının kafa yapısı, mantalite ile ruhsal yapısının, sansibilite, bütünüyle güvensizlik duygusunun, ensekürite, egemenliği altında olduğunu yazmaktadır.[1] Bu güvensizlik duygusunun, Orta Çağ insanının tüm davranışlarının temeli olmasını beklememiz doğaldır; demek, güvensizlikte bir davranış motoru buluyoruz.

Şaşırmak için bir nedene sahip değiliz, Orta Çağ'ın ne zaman başladığı sonucu olmayan bir tartışmadır; çağlar, Orta Çağ'ın devletleri veya devletçikleri türündendir, net sınırlarını bilemiyoruz. Aslında "sınır" kavramının da, hem düşünsel ve hem de reel dünyada Orta Çağ sonrasının bir verimi olduğunu ra-

1) Jacques le Goff, *Medieval Civilization*, translated by J. Barrno, Oxford, 1964-1991, p. 325.

hatlıkla kabul edebiliriz. Orta Çağ insanı davranış ve tepkilerine de sınır koyamıyordu; tarifsiz uçlarda yaşıyor ve bir uçtan diğerine, kolayca ve farkedilmez bir biçimde kayıyordu. Böyle olmakla birlikte, Cambridge Tarihi, Orta Çağ'ı, Konstantin ile başlatmaktadır;[1] böyle bir başlangıcın tek avantajı, Konstantinopl'u kuran Konstantin'in, Roma İmparatorluğu'nun en az Doğusu'nu bir yıkımdan koruyarak, yıkımın daha iyi görülmesine imkan hazırlamasıdır.

Desurbaniation'un Roma'nın yıkılmasından önce başladığına işaret etmiştim, bu, Orta Çağ'ın bazı kanallarının, Orta Çağ'dan önce açıldığı anlamındadır. "Barbar" sözcüğü, köken olarak Romalı olmayana işaret etse de, Roma'yı yıkan Germanik kabilelerle Hunlar'ın sözcüğün geniş anlamında da barbar oldukları konusunda bir kuşku bulunmamaktadır. Kabile yaşamıyla birlikte yanlarında analfabetizmi de getirdiler; bunları, yıkıcılık ve kırıcılıkta, sadece XIII. Yüzyılda ortaya çıkan Moğollar ile karşılaştırabiliyoruz. Moğol akıncılarının saldığı korkuyu, yakın zamanlarda nükleer silahların yarattığı paralize edici korkuya benzetebiliriz; ölüme hiç bir rezistans bırakmıyordu. İran veya Anadolu Platosu'nda, bir moğolun yakaladığı bir düzine yerli halktan insanın, moğolun tembihi üzerine uygun bir kesici bulup gelinceye kadar onu beklediği yazılıdır, okuyabiliyoruz. Demek ki, güvensizlik duygusu, İmparatorluk'un yıkılışıyla birlikte başlamıştı; devam etmesi için ek ve çok daha etkili faktörler var.

Veba, Orta Çağ'la özdeştir; 543 yılında patlayan veba, İtalya ve İspanya'nın tamamı ile Galler ülkesinin büyük bir kısmını etkisi altına almıştı, elli yıl sürmüştü, "kasıp kavurdu" demek yerindedir. Veba, bütün dillerde, "felaket" veya "lanet" ya da "Tanrı'nın cezası" anlamını kazanmıştır; İngilizce "plague", vurmak ve darbe indirmek, strike, demekti ve daha sonra belli bir hastalık ve yaygınlığıyla öldürücü kapasitesini ispatlayarak her türlü "salgın" anlamını kazanıyordu, yine İngilizce'de "scourge" sözcüğüyle eş anlamlıdır. Orta Çağ insanına, çaresizlik halini kakanlardan birisi de vebadır; genel olarak Doğu'dan geliyor ve ayrım yapmadan öldürüyordu; 1347 yılında patlayan ve haklı olarak "Black Death" adını alan, "Kara Ölüm", salgınının Avrupa nüfusunu yüz elli yıl gerilettiği hesaplanmakla birlikte, 543 yılında başlayan veba tahribatının demografik boyutunu bilemiyoruz, ama, yaşayanları sindirdiğini tahmin edebiliriz.

1) The Cambridge Medieval History, Vol. I, Cambridge U. P., 1913-1967, p. 2.

İzleyen VII. Yüzyıla "Karanlık Çağ" demek yaygındır; bu yüzyılda, bugün Batı Avrupa denilen iklimde beceri sahibi insan kalmadığı tespit edilmektedir; Le Goff, taş çıkarma, taşıma ve işleme sektörünün tamamen ortadan kalktığına işaret etmektedir. Bu, başta konut olmak üzere her türlü konstrüksiyonda tek malzeme olarak tahta kullanılmaya başlandığı anlamındadır. İnsanların çıplak yattıkları, giysilerin mevsimlere göre değiştirilmesinin akla gelmediği, ısınma ve aydınlanmanın âdet olmadığı ve her türlü cinsel sapıklığın, "all the sexual perversions", çok büyük yaygınlık kazandığı bir dönem başlıyordu. Cinsel ilişki, dövme veya yaralama ve hatta öldürmeden ayrılamıyordu, oburluk ve sarhoşluk, bulunduğu zamanlarda, yemek ve içmek sayılıyordu. Doğu'da Konstantin'den bir asır sonra en Batı'da Merovenj Clovis'in Hıristiyanlığı resmi din yapmasına karşın, bu 496 yılında Reims'de realize edilmişti, VII. Yüzyılda daha önce açılmış kiliselerin kapanmaya başladığı görülüyordu; bunu, desintellectualization olarak adlandırabiliriz. Orta Çağ'da Avrupa'da okur-yazarlık kiliselerle sınırlıdır, bu kaynak geriliyor ve kuruyordu; desurbanization ile desintellectualization hep birlikte görünmektedirler; bunu, eğer entelektüalizmden kaçış varsa, köylüleşme başlamıştır, yollu da ifade edebiliriz. Entelektüalizm mümkün mü, "the sword, famine, plague and wild beast were to be evil protagonists of this history", Le Goff, kılıç, açlık, veba ve vahşi hayvanların, Orta Çağ tarihinin kötü başrol oyuncuları olduklarını kaydetmektedir, başkasına yer bırakmıyorlar.

İstenirse üç yanlı "veba" veya "salgın" denilebilir; Araplar'ın, Viking ve Macarlar'ın saldırı ve razzia[1] dönemini, bunların üzerine başlatmak durumundayız. Analizleri hep bu sırayla yapılıyor; bundan birbirini izledikleri izlenimini edinebiliriz ki doğru olmaktan uzaktır. Kesin olan Arap saldırısı ve salgının önce başladığıdır, VIII. Yüzyılın başında da Charles Martel'in eliyle büyük ve durdurucu bir darbe almışlardı. Yalnız Kuzeyli serüvenciler, Roma'nın yıkılışına neden olan Germani ve Allemani kabileleri türünden, talan ettikleri topraklara yerleştiler; Norman dendiğini biliyoruz, yerleştikleri toprakların bir bölümüne, "Normandiya" adını verdiler. Fakat diğer iki kavim, Doğulu'ydular idiler, Araplar ve Macarlar'ın amaçları yerleşmek değil talan yapmaktı; dolayısıyla Martel tarafından yenilmekle birlikte, akınlarını daha son-

1) Arapça'dan geliyor, baskın anlamındadır; Batı dillerine girdiğini biliyoruz, bilimadamları tercih ediyorlar ve mutlak olarak, talan ve adam kaldırma fiillerini içermektedir.

ra da sürdürdüler. Bloch, 890 yıllarında İspanya'dan bir Arap yelkenlisinin, rüzgarın sürüklemesiyle, bugünkü Saint Lopez yakınlarına sürüklendiğini, sonra gemidekilerin karaya çıkarak dişbudaklarıyla ünlü bir köye baskınla bütün köyü kılıçtan geçirdiklerini haber veriyor; burayı sığınak ve bir üs olarak kullanıp yıllarca çevrede razzia yaptıklarını eklemektedir.

Esas olarak "viking" adıyla biliyoruz, ne anlama geldiği tartışmalıdır, Bloch, "mais qu'il désignait un coureur d'adventures, profitables et guerriers, n'est point douteux", diyor, ganimet peşinde koşan savaşçılar, anlamını vermektedir. İskandinavya'da yaşıyorlardı, toprakları kıttı, önce İngiltere'yi talan ettiler, yerleştiler, etkilediler, bugün İngilizce'deki bazı gün adları da dahil pek çok sözcük, "Man of Nord" dedikleri bu kuzeylilerden geçmiş durumdadır. Fakat burada kalmadılar, Manş'ı geçerek Fransa'yı talan ettiler, Franklar bunlara "hommes du Nord" diyorlardı ve "Normandiya" adını yerleştirdiler. Bir veba kadar tahribat yapabiliyorlardı; ama Araplar'la da savaştılar ve ayaklarını kestiklerini söylemek yerindedir.

Bu eski kıtanın, Norman Karabasanından, le cauchemar normand, kurtulma tarihi X. Yüzyılın ortalarına denk düşmektedir, fakat tam bu sırada Doğu'dan Macar akın ve talanlarının başladığını görüyoruz. Bu Doğulu kavim tarih sahnesine çıktığında Hazar Türk İmparatorluğu içinde yaşıyordu, Hazarlar resmi din olarak Yahudiliği seçmişlerdi, Hazar İmparatorluğu Peçenek Türkleri tarafından yıkılınca burada yaşayan Macarlar da Batı'ya doğru göç etmek zorunda kaldılar. Dillerinde pek çok Türkçe sözcük olduğu ve ayrıca İç Asya'dan geldikleri için ve bir ölçüde de, XIX. Yüzyılda, İç Asya'yı Türkisite bayrağıyla, kolonyalist Rusya'ya karşı tahrik etmek isteyen Büyük Britanya'nın manipülasyonları sonucunda, bir ara kendilerinin Türk kökenli olduklarına inansalar da çabuk ayrıldılar; "hungaryan" isimlerinin de telkin ettiği üzere Hunlarla akraba olmaları daha makul görünmektedir.[1] Belki de içgüdüseldi, doğulu yayılmacılığı tekrarladılar; baskın yaptılar, tuzak kurdular, öldürdüler ve topladıklarını alıp götürdüler; vahşet uygulamada daha geride kalmadılar. Bir yandan Constantinople kapılarına dayanıyor ve diğer yan-

1) "After invading the area that was to become Hungary, these tribes conducted a series of raiding expeditions well into the tenth century, reaching as far as the frankish kingdoms, Iberia and Apulia in the West and South"
Nora Berend, *At The Gate of Christendom, Jews, Muslims and 'Pagans' in the Medieval Hungary*, c.1000 - c.1300, Cambridge U. P., 2001, p. 19.

dan Frank krallıklarını ve İberya'yı talan ediyorlardı; büyük korku saldıkları kesindir.

Ne oldu; bu soruya cevap ararken feodalite analizlerinde iki ekolden söz etme gereğini duyuyorum, birinde, daha sonraki zamanlarda yazan M. Bloch bir yıldız olarak görünmektedir; Bloch'un yaklaşımında sözleşme ve davranış daha önemlidir, feodalite'ye bir toplumsal süreç olarak baktığını görüyoruz. Bu, ilk feodalite analizlerindeki yaklaşımı bir anlamda demode kılmıştı; halbuki ilk ekol daha çok askeri ağırlıklıdır, bu ekolün kurucularından H. Brunner'i, XIX. Yüzyıl sonlarında yazıyordu, L. White jr, "Brunner'e göre, feodalizm, temelinde militerdir, şövalye veya cavalry, atlı ya da Farisi'den aldığımız sözcükle süvari diyoruz, düzenini üretmek ve sürdürmek için biçilmiş bir toplumsal organizasyon türüdür" ifadesiyle özetlemektedir.[1] Brunner'in yaklaşımını oluştururken ileri sürdüğü dayanaklardan en önemlisi, herhalde, 732 yılında, Poitiers yakınında şarkiyun kuvvetleriyle karşılaşan Charles Martel'in askerlerinin bütünüyle piyade oldukları tespitidir; fakat 891 yılındaki Dyke Savaşı, Frankiş ordularının artık piyade savaşını unuttuklarını gösteriyordu, demek ki, şövalye düzeni, bu saldırıların sonucudur. Bu düzen, kesinlikle feodalite ve çok büyük ölçüde de Orta Çağ ile özdeş tutulmaktadır.

Yalnız öncelikle, atlı saldırı düzenledikleri kabul edilen Araplar'la mücadele edebilmek için şövalye düzenine geçmeyi, bir organ nakline benzetemeyiz; toplumsal düzende zincirleme transformasyonlara neden olması kaçınılmazdır. Brunner'in, Poitiers Savaşı'ndan hemen sonra Martel'in çok geniş Kilise topraklarına el koyduğuna işaret etmesi çok yerindedir; atlı, at ve at da otlak demektir ve ayrıca at sahibi olmak çok masraflı bir iştir. Bu durumda biz, şövalye düzenine geçişi bir tür profesyonel askerliğin kabulu sayabiliriz; bunu da köylünün silahsızlandırılması ve yönetenlerin karşı konulması zor silahlarla donatılması olarak anlayabiliriz. Demek ki sınıfsal bir dönüşüm başlatılmaktadır.

Bir nokta var, savaşlarda atın kullanılmasının VIII. Yüzyılda başlamadığını kesin olarak biliyoruz; Romalılar da atı biliyor ve savaşta kullanıyorlardı. Bu nedenle atın kullanılması değil nasıl kullanıldığı önemlidir. Roma savaşlarında at daha çok düşmanı bozmak ve ağır piyadenin önüne sürmek

1) Lynn White jr., *Medieval Technology and Social Change*, Oxford U. P., 1970, p. 3.

için kullanılıyordu; bunun dışında, savaşlar, esas olarak, piyadenin işiydi.[1] Fakat Roma'yı yıkan barbarların, Germanik ve Hun, ata dayanmaları nedeniyle, Roma'nın yıkılışından itibaren atlı savaşlar önem kazanıyordu; şövalyenin savaşın baş aktörü olması için zamanın geçmesi ve bazı yeniliklerin bulunması ve kullanılması gerekiyordu, burada ilk akla gelen eyer ve üzengidir. Eğer, savaşçının atın üzerine rahat oturabilmesini sağlıyordu; üzengi ise hız ve manevra kabiliyeti vermektedir.

Muharebede atın kullanılmasının üç ayrı dönemi saptanmaktadır; birincisi atın savaş şaryosunu, savaş arabası, çekmesidir, Roma'dan ilk planda bunu hatırlıyoruz. İkincisi savaşçının küheylanına binmesidir; bu aşamada savaşçı, atını dizleriyle sıkıştırarak yönlendirebilmekte ve kullanmaktadır. Üçüncüsü ise suvarinin atını üzengi ile harekete geçirmesidir; üzengi aşaması, savaş tarihçilerine göre, gerçek bir devrim niteliğindedir, çünkü, böylece, insani enerji yerine hayvani enerji kullanılmış olmaktadır. Lynn White jr, bunu, the stirrup thus replaced human energy with animal power, and immmensely increased the warrior's ability to damage his enemy, sözleriyle dillendirmektedir; savaşçının düşmanına zarar verme kabiliyeti çok büyük ölçüde artmaktadır. Üzengi ile süvari, atını istediği zaman ve istediği ölçüde hücuma kaldırabilmektedir; dolayısıyla atın, söz uygunsa, bir hücum silahı olarak kullanılması, üzengi devrimiyle mümkün oluyordu. Bu nedenle, bugünkü Batı Avrupa'da üzenginin hangi tarihte kullanılmaya başlandığı sorusu, savaş tarihçilerini çok yakından ilgilendirmiştir.

Öyle anlaşılıyor, üzengi devrimi de bir şarkiyun marifetidir; White jr, Araplar'ın üzengiyi ilk kez kullanmaya 694 yılında, Mardin çevresinde başladıklarını haber vermektedir. Güvenilir arkeolojik kazılar da üzenginin Batı'da ilk kez VIII. Yüzyılın başlarında kullanıldığını göstermektedir; demek ki şövalye düzenine geçiş gerçekten de Charles Martel'in Poitiers Zaferi sonrasına denk düşmektedir.[2] Poitiers Muharebesi, süvari ihtiyacına parmak

1) "Military importance of Adrianople was unmistakable; it was a victory of cavary over infantry." Orta Çağ savaşları tarihinde pek güvenilir olan Sir Charles Oman, ilk basımı 1885, Gothların Romalılar'ı yendikleri Edirne Savaşı'nı bir istisna olarak gösteriyor; burada kavalri, piyadeyi yenmiştir.
Sir Charles Oman, *A History of the Art of War in the Middle Ages*, Vol. One, 378-1278 AD, London, 1885-1991, p. 13.

2) Lynn White jr. Ibid., p. 24.

basmıştır; Martel'in saracen akıncıları durdurmakla birlikte geri püskürtmek için harekete geçmemesi atlısının olmamasına bağlanmaktadır.

Fakat bu kadar değil, Büyük Charles, 773 yılında, Pavia'ya girerken, çağdaş anlatıma göre, halk "demir, her taraf demir" diye mırıldanıyordu, korku ve şaşkınlık dolu bir sesle. Şarlman, İtalya seferinde Pavia'ya girerken şöyle tasvir ediliyordu: "Demir kral göründü, başında bir demir miğfer vardı, halkalı demirden yapılmış zırhı kollarını örtüyordu, geniş göğsünü yine demir bir zırh, byrnie, koruyordu, sol elinde bir demir mızrak taşıyordu, sağ eli hiç zaptedilmemiş kılıcını tutmak üzere serbest idi. Kalçaları, zırhlı hırkasıyla muhafaza altındaydı, gerçi adamlarının kalçası böyle örtülmemişti, örtülmemek atlarının üzerinde daha kolaylıkla sıçramalarına imkan veriyordu. Bacaklarını, maiyetindekileri de, baldır zırhı, greaves, koruyordu. Kalkanı düz demirdi, üstünde başkaca bir şey yoktu ve renksizdi..."[1] Kısacası, atın üstündeki bir insan değil sanki demirdi, görenler, "demir... demir" yollu korkuyordu ve korku, Charlemange'ı, sadece ürkütücü yapmıştı. Demek, XIX. Yüzyılın ilk yarısında demir köprü ve demir yolu yapımına hücum nedeniyle "demir manyası" denilen hastalığın bir başka türü, feodal düzenin başlangıcında yaşanmaktadır; Büyük Şarl'ı yakın zamanların korku filmlerindeki "kahramanlara" veya toplantı ya da yürüyüşleri dağıtmaya giden polislere benzetebiliriz. Gerçekten de korkanlar, daha çok korkutucu olmak zorunda kalıyorlar.

1) Sir Charles Oman, ibid., p. 86.

Katkı 3

KORKU VE ÖZEL POLİS

Bu fotoğraf Armageddon filminden bir sahne değil, Emin Çölaşan'ın Ankara'daki günlük hayatından sıradan bir kesiti anlatıyor sadece. (Fotoğraf: Sebati KARAKURT)

Hürriyet, 1 Ocak 2002

Küçük bir sahil kentinde büyüdüm, Fransızlar'a sömürge olmuştu, dünyaya bir Fransız yurttaşı olarak geldiğimi sonradan öğrendim, sahildeki cadde çok geniş ve palmiyelerle süslüydü, baharla birlikte, akşam üzeri, bütün kent bu bulvara akın ederdi, önce sahil kahvelerinde oturur ve Halep işi dondurmalarını yerlerdi ve sonra sanki gizli bir emir almışlarcasına, yürüyüşe çıkarlardı, bulvar çok geniş olduğu için altı-yedi kişilik bir kaç saf olabiliyorlardı, yan yana demek istiyorum. Arkada ise bütün kent sıralanıyordu, hem konuşuyorlar ve hem diğer safları süzüyor ve selamlıyorlardı; kentin bütün ileri gele-

nleri, notables, sanki mecburdular, hepsi saatlerce yürürlerdi. Buna "promenade" dendiğini de sonraları öğrendim, kent burada bütünleşiyordu; bütün bilgi ve dedikoduların alınıp verildiği yerdir.

Daha sonra "bulvar" sözcüğünün de "bulvar tiyatrosu" tabirinin de bununla ilgili olduğunu öğrenebildim; Bastille'in önünden başlayarak Comédie Française'a kadar uzanan çok geniş yola, bugün çeşitli adlara bölünmüş olsa da, "Grand Boulevard" deniyor, "promenade" usülünün çıktığı yer olmalıdır. Önemli tiyatroların hepsi hâlâ bu hat üzerindedir, sık sık kafeler var, yürümekten yorulanlar oturuyorlar ve kafelerde mutlaka günlük gazeteler bulunuyor, okuması serbesttir. Eskiye uzanıyor, Fransız İhtilali'nin doğuşunda Bastille'de başlayan bu promenade'ların etkisini hiç küçümsememeliyiz, fikir ve tartışmalar yürüyordu.

Bazı canlılar türünden, soyu tükeniyordu, fakat herhalde talihliydim, lisede okurken İstiklal Caddesi'ndeki promenade'ları yakaladım, hiç birisini kaçırdığımı hatırlamıyorum. Pera'da, bugünkü köhne İstiklal Caddesi bir Grand Boulevard idi, Toto Karaca'nın Ses Opereti, Haldun Dormen'in Küçük Sahnesi iki kenarda, Muammer Karaca uçtaydı, Şehir Tiyatrosu sapa kalıyordu, birinden çıkar diğerine girerdik, ve arada sürekli "promenade" yapardık. Herkes yapardı, yazarlar, sanatçılar ve ünlü sinema oyuncuları ve biz liseliler; bütün sinema oyuncuları oradaydı, Pola Morelli kuşkusuz en ünlüsü değildi, ama cinsel çekiciliği en güçlü olan oydu, Pola, bulvara indiğinde bütün promenade düzeni bozuluyordu, bir mıknatıs misali, özellikle biz liselileri çekiyordu. Yorulurduk, oturacak yer azdı, Kulis tekelist, Saray çok ağırdı, yaşlı madamlar seviyordu, Ar Sineması, Yeşilçam'a komşuydu, fuayesine şöhretin ilk basamaklarındaki yıldızlar rağbet ediyordu, Gönül Yazar'ı ilk kez orada gördüm, çok güzeldi.

Talihim devam etti, üniversite yıllarında Kızılay yürüyüşlerine yetiştim, müthişti, saygın profesörler, eski bakanlar, tanınmış yazarlar, saf saf yürürlerdi, büyük yazarlara selam vermek bir onurdu, o zaman Ankara'da aydınların ve bizim türümüzden aydın olma heveslilerinin feneri Nurullah Ataç'tı ve Ataç'ın olduğu safla selamlaşmak için can atardık. Görkemliydi, bürokratikti, bütün sanat ve politika

tartışmaları bu saflarda tazeleniyordu; herkes oradaydı ve bu nedenle 27 Mayıs 1960 Devrimi habercilerinden "555K" da bu promenade bulvarında, daha doğrusu kaldırımlarında başladı, "beşinci ay, beşinci gün, saat beş, kızılay" anlamına geliyordu, özgürlük için ıslıklı protesto yapılıyordu. Tuttu ve bundan sonra her gün "555K" olmuştu; bu, promenade alanının özgürlük mücadelesine dönüşü anlamına geliyordu ve belki de sonun yaklaştığını haber veriyordu.

Fakat promenade talihimin beni bırakmadığı kesindir, ünlü Sultanahmet'te yine bulduğumu söyleyebilirim, artık "promenade" değil "volta" deniyordu, Nazım Hikmet'in, Kemal Tahir'in, Aziz Nesin'in de yattığı bu tarihi cezaevinin havalandırmasında volta atılabiliyordu, fakat, çoğu köylü davranışlarını koruyan "solcular" volta usüllerine de pek uymuyorlardı, voltayı kesiyorlardı; "geleneği olan" cezaevlerinde volta kesmenin karşılığı şişlenmektir, bilmiyorlardı ve rahatsız olmadıkları kesindir. En çok rahatsız olanlardan birisiyse, tanınmış mafya liderlerinden Kürt İdris olmuştu, diğer mafyacılar öldürmek istiyordu, bizim koğuşa almıştık, eski bir hapisçi ve hapisçilikte adı olan birisiydi, akşam olunca şaşalı mavi elbisesini giyiyordu, yakışıklıydı, ama yine de süsleniyordu, volta'ya çıkıyordu, sanki adını duymadığı Bastille'de yürüyecekti; imkansız, hapse girince köylü hallerine rücu eden bizim devrimciler, tarlada yürümek misali hep voltayı kesiyorlardı. Şişlemek de mümkün değil, solcular, köylülüğe dönmüş olsalar da güçlüdürler. Herhalde, promenade tarihe karışmaktadır; bunu anlıyoruz. Belki de "kent" ya da "cité" sona ermektedir.

Başka ne tarihe karışıyor ya da "cité" nasıl sona eriyor; promenade'ı bir kenara bırakabiliriz, ellili yıllarda daha çok orta tabakaların oturdukları semtlerde, Cebeci'de, küçük ve kalorifersiz apartmanların alt katlarında ev bulabilen subaylar, promenade'ların arkasından kentli apartmanlardan da çekildiler ve şimdi sadece lojmanlarda ve hem-rütbelileriyle birlikte yaşıyorlar. İlgili yerde bir kez işaret ettim, lojman kavramının birisi ekonomik ve diğeri toplumsal olmak üzere iki nedeni vardı, yöneten bir katman olarak subayların kalabilecekleri, kentlerin seçkin sayılabilen semtlerinde yeteri kadar apartman ar-

zı yoktu ve ikincisi, subayların maaş düzeyleri, arz olsa bile bu tür yerlerde oturmalarına imkan vermiyordu; şimdi her iki neden de ortadan kaybolmuş durumdadır.

Emekli olunca mı; şimdi genç bir subay neden orgeneral ve hatta kuvvet komutanı ya da genelkurmay başkanı olmak ister, bu soruyu formüle etmek gereği var. Çünkü kuvvet komutanı olduklarında, bir maç seyretmeleri veya futbolla ilgili çok zaman da ne anlama geldiği pek anlaşılamayan sözleri bile "olay" sayılan paşalarımız, emekli oldukları andan itibaren hem unutulmakta ve her türlü toplumsal aktivitenin dışına çekilmektedir; halbuki, şimdiki zamana göre çok genç sayılabilecek durumdalar ve gerçekten "en verimli çağlarındalar." Böyle bir anomalinin başka bir yerde olduğunu sanmıyorum; muhtemelen lojman-sitelerinin en iç yerlerinde yaşıyorlar. Bu bir toplumsal israftır. Çok sıkı korunduklarını biliyoruz; yalnız bu koruma'yı, bir tür "hapis" saymak da mümkündür, düşünebiliriz. Ama bir düzenin en değerli unsurlarını, en verimli zamanlarında, "koruma" adı altında hapsetmesi akıldışıdır; akıldışı'na kayıyoruz.

Artık herhangi bir kentli, ne kadar varlıklı olursa olsun, oturduğu apartmanda komşu bir savcı veya yargıca sahip değildir; savcı ve yargıçlar da, maaş yelpazesinin değiştirilmesi nedeniyle, en yüksek aylık alan kamu görevlilerinin başında bir yerdedir. Dolayısıyla hep lojmanda yaşamaları için hiç bir neden göremiyorum ve bunların da promenade sonrasında kent yaşamından da çekildiklerini tespit edebiliyorum.

Emniyet Genel Müdürlüğü'nün kayıtlarına göre, 1991 yılında 120 bin emniyet mensubu vardı, genel olarak "polis" diyoruz ve bunun dörtte biri lojmanda yaşıyordu. 2003 yılında 188 bin polisin beşte birine lojman sağlanabilmektedir; aradan geçen zamanda polis popülasyonu yüzde ellinin üstünde bir artış göstermiştir, lojman da artmakla birlikte bu hızlı genişlemeye ayak uyduramıyor, orandaki düşüş bu nedenledir. Bu durumda mesleğe yeni girenlerin lojmansız ve kıdemli olanların, belki tamamının lojmanda yaşadıklarını düşünebiliriz. Sosyal adalet açısından tersi makul görünüyor, dolayısıyla, subay, yargıç ve yüksek rütbeli emniyet görevlilerinin konutlarının,

halk arasından çekilmesini ekonomik veya sosyal adalet motiflerine bağlayamıyoruz.

Burada, öncelikle bir güvenlik sorunu var. Düzeni ve güvenliği sağlamada en önde olan kamu görevlileri, en çok güvenlik ihtiyacı içinde görünüyorlar; tespit budur.

Bu bir hobbsien durumdur. Henüz, homo homini lupus durumunun bütün koşullarıyla geçerli olduğunu söyleyemeyiz.[1] Yalnız, bütün bunlardan ayrı olarak, "kap-kaç" pratiğini de analiz etmek zorundayız; bu pratik, artık sistematik bir hal almıştır. Bu sistematik halin iki işareti var; birincisi, bu doğrudan doğruya özel mülkiyete saldırıdır ve özel mülkiyeti tanımamak anlamındadır. İkincisi, bu saldırıyı düzenleyenler, risk ve kefaretini önemsememektedirler; bu da içinde bulundukları koşullarda yaşamayı, yaşamaya değer bulmadıklarını göstermektedir. Demek ki hapiste ile hapsin dışında yaşama arasındaki ayrımın yittiği bir ülkedeyiz. Hapse girenlerin önemli bir bölümü hapis olduklarının bilincinde değiller ve dışında olanların artan bölümü hapiste yaşadıklarını fark edemiyorlar. Öyleyse hobbsien durumdan çok uzak bir yerde değiliz, mukavele ve düzen öncesidir.

Herhalde başta sunduğum bir gazeteciye ait "hürportre", her türlü yazıdan daha açıklayıcı görünüyor; kuşkusuz "hürportreler" sadece bir ironidir ve ülkedeki en büyük tirajlı gazeteden bir gazetecinin reel yaşamından bir kesittir. Artık basın tarihi, gazeteci filmlerinin hepsi ama hepsi eskimiştir; artık "büyük" gazetelerin, "büyük" gazetecileri değil haber peşinde koşmak lokantaya bile gidememektedirler. Korkuları soyuttur, hiç birinin hiç bir somut düşmanı yoktur ve genel olarak soyut halk'tan korktuklarını düşünebiliriz; halkın içinde kendilerini güvenlikte hissetmiyorlar. E. Çölaşan'ın, çim üzerinde bile biri eli silahlı dört polis memuru arasında göründüğü bu fotoğrafı, hiç kuşkusuz bir kanıttan öte değerdedir, ama bunu çok önemli bulmuyorum; asıl önemli olan, bu fotoğrafın hiç yadırganmamasıdır ve üzerinde düşünüldüğünü de sanmıyorum.

Doğrudan doğruya kamu'yu, diğer kuvvetler içindeki ve arasındaki tartışmalara ayrı bir kuvvet olarak soktukları varsayıldığı için "dördüncü kuvvet" olarak adlandırılan basının en seçkin mensupları, bu-

gün çok küçük hücrelere hapsedilmiş haldeler. Özgürlüklerinden yoksundurlar ve bir ülkede en "güzide" telakki edilenlerin böyle iradi olarak özgürlüklerini terk etmeleri son derece şaşırtıcıdır, bunu da tespit ediyoruz.

Dostoyevski dahiyane bir biçimde görmüştü, hapsetmenin temel fonksiyonu iradeyi kırmaktır ve yavaş yavaş da zekanın kaybına yol açmaktadır. "Güzide" gazetecilerde etkisinin çok hızlı oluşunu, şaşkınlıkla müşahade edebiliyoruz.

Korumaya Alınanlar

E. Çölaşan'ın yalnız olmadığını bilmek sevindirici mi, yoksa daha çok mu üzücü; karar vermek zor olmalıdır. Emniyet Genel Müdürlüğü yayınlarına baktığımızda E. Çölaşan türünden "korumaya alınan" basın mensuplarının sayısının, 2001 yılında 36 olduğunu öğreniyoruz. Çölaşan bu 36 yüksek matbuat mensubu arasında kendi halini saklamayan, hatta bununla övünen ve halinin fotoğrafının çekilmesinde sakınca görmeyen birisidir; "şecaat arzederken merd-i kıpti sirkatın söyler" demek de mümkün, ancak ben, şecaatinden dolayı kutlamak gerektiğini düşünüyorum.

Bu tarif, "korumaya alınanlar" kamusaldır; Emniyet Genel Müdürlüğü, bunları, "korumaya alınanlar" olarak tasnif etmektedir. Fakat listeyi incelediğimizde, bu tarifin de her bakımdan uygun olup olmadığı konusunda tereddüde düşüyoruz, çünkü bunlar arasında cumhurbaşkanlığı yapmış olanlar da var; bir cumhurbaşkanının "korumaya alınanlar" listesine konmasını kavramak kolay olmamalıdır, fakat, ne yazık listededir.

Bu tablonun değerlendirilmesinde bazı güçlükler var, başta "askeri personel" denmektedir, muvazzaf ya da emekli mi, açıklık yok; bununla birlikte bunların nerede ise tamamına yakınının "emekli" olduğunu düşünmemiz isabetlidir. Çünkü "korumaya alınan" askeri per-

2001 YILINDA KORUMAYA ALINANLAR

MESLEKLER	KİŞİ SAYISI
Askeri Personel	307
DGM Başkan, Üye, Başsavcısı ve Savcıları	127
Mahkeme Başkanı ve Hakimleri, Cum. B. Savcısı ve Savcıları	94
Askeri Hakim ve Savcıları	39
Yüksek Mahkeme Başkanı ve Üyeleri	37
Eski Başbakan ve Meclis Eski Başkanları	11
Bakanlar Kurulu Eski Üyeleri	95
İşadamları-İşletme Sahipleri	72
Basın Mensupları	36
Rektör-Dekan ve Öğretim Üyeleri	40
Milletvekili ve Eski Milletvekilleri	41
Parti Genel Mec. İl ve İlçe Bşk. ile Belediye Bşk.	52
Yabancı Misyonlar	26
Emniyet Mensupları	34
Marjinal Meslek Grupları	32
Bürokratlar ve Emeklileri	37
Vali, Kaymakam ve Diğer İç İşleri Bakanlığı Personeli	19
Cezaevi Müdürleri ve İnfaz Memurları	24
Avukatlar	11
Sendika Başkanları	8
İtirafçılar	3
MİT Mensupları	5
Eski Cumhurbaşkanları	2
Yakını Gereği Korunanlar	64
TOPLAM	1216

Polis Dergisi-2001, Emniyet Genel Müdürlüğü, Yayın No 191, s. 87.

sonel, emniyet güçlerinin koruduklarıdır, muvazzaf subayları, silahlı kuvvetlerin koruduğunu varsayabiliriz. Bir kuvvet komutanının polis koruması olsa bile azdır; nitekim daha önceki yıllara ait tablolarda, "orgeneral-oramiral ve emeklileri" girişine rastlıyoruz.

Daha önceki yıllara ait tasnifler, "orgeneral-general ve diğerleri" ayrımını da vermektedir;[2] 1998 yılında 78 "orgeneral-oramiral-emeklileri" koruma altında gösterilmektedir. Bu sayı, şura üyelerinin çok üstündedir; bu nedenle rakamların çok büyük ölçüde emekli orgeneral ve generalleri anlattığı yollu beklentimiz doğrulanmaktadır. Aynı yılda "general-amiral-emeklileri" 154 olarak çıkmaktadır; bir yıl sonra bu rakamda on artış var, "korumaya alınan" orgeneral ve amiral ile emeklilerinde ise iki azalma kaydedilmektedir, bunun ölümlerden kaynaklandığını tahmin edebiliyoruz. Korumaya alınan askeri personel içinde generalin altındaki rütbeden olanlar, önemli bir sayıyı tutmamaktadır. Yalnız yıldan yıla korumaya alınanların sayısında düzenli bir artış görüyoruz, beş yılda beşte bir oranında çoğaldıklarını tespit edebiliyoruz, önemlidir.

Burada bir noktaya işaret etmem gerekiyor, böylesine değerli bir kümeyi koruma altına almanın bir israf olduğundan kuşku duyamayız; yalnız israfı, hiç bir zaman mali ölçülerde düşünmüyorum. Tekelist düzen israfçı bir düzendir, öylesine büyük israflar var ki, bunları israf saymanın gülünç sayılması gerektiğine inanıyorum. Bir örnek, "oligarşik savaşlar"[3] nedeniyle bazı gazete ve televizyon sahibi oligarkların mal ve mülklerine tedbir konmuştu, birtakım oligarklar bunu, Bizans'taki yeşiller-maviler arasındaki savaşlara ve bundan çıkarılabilecek şehevi hazlara benzetmeye çalıştılar. Bizans iç savaşlarının, bir hususun gözlerden kaçmasına yol açması mümkündür, halbuki açıklanan zenginlikler göz kamaştırıcıdır; her tepede bir villa ve çiftlik, her koyda bir yat çıkmaktadır. Tedbir konulanlar yeşiller ise mavilerin topladıkları zenginliklerin daha az göz kamaştırıcı olduğunu kimse iddia edemez, bütün tencerelerin dibi karadır. Fakat hepsi israftır ve tamamı, kamusal fonların transferiyle sağlanmıştır; bunların yanında, emekli bir generalin korunmasına ayrılan görevli veya

vasıtayı önemsemek ikiyüzlülük sayılmalıdır. Israf, finansal değil toplumsaldır; en birikimli insanlar toplumdan koparılmaktadır. 2001 yılı itibariyle üç yüzden fazla yüksek rütbeli subayın her türlü toplumsal aktiviteyle bağlarının kesilmesini, bir açıdan israf ve diğer açıdansa lüks olarak görmek durumundayız.

Subaylardan sonra ikinci sırayı dgm üye ve savcıları alıyorlar; 2001 yılında 127 dgm yargıç ve savcısının korunduğunu öğreniyoruz. Diğer, askeri yargıç ile savcılar dahil, yargı elemanlarını birlikte ele alırsak 297 rakamına ulaşıyoruz; bunu çok yüksek bulmak zorundayız. Yargı mensupları içinde korumaya alınanların çok büyük bölümü, görev başında olanlardır; yargıdan emekli olanlar içinde koruma altına alınanların az olduklarını tahmin edebiliyoruz. Fakat ister emekli ve isterse görevli, yargı mensuplarının bu kadar yüksek sayıda koruma ihtiyacı göstermesi üzücüdür; bu durumun, yargı kararlarının tartışılmasını davet etmesine şaşırmamak gerekmektedir;[4] "uyum paketi" denilen düzenlemeler, bu anlamdadırlar.

Koruma altına alınan yargıç ve savcıların görevde olmalarına karşın, tabloda yer alan koruma altındaki vali, kaymakam ve emniyet mensuplarının emekli olduklarını düşünmemiz yerindedir. Aksini düşünmemiz için hem sayılar küçük görünüyor ve hem de mantık elvermiyor; görevdeki vali, kaymakam ve emniyet müdürü ve şeflerinin, yeterli miktarda polis korumaları olduğunu biliyoruz.

Bu durumda koruma altına alma işlerinde görevli personelin istastistik analizine girmek istemiyorum; anlamlı olacağını sanmıyorum. Düzen, aşırı ve gözle görülür bir biçimde korunmaktadır.

Özel GG

Peki, terör yok mu, var ve üstelik terör, siyaset felsefesinin temelinde yer almaktadır. Bütün siyaset felsefesi kurucuları, başlangıçta, toplumun "terörize" bir yapıya sahip olduğunu kabul ediyorlar;

Montesquieu hariç hepsi, bir "mukavele" ile buradan çıkılacağını ileri sürüyorlar, Rousseau'nun "Sosyal Mukavele" teorisi en ünlülerinden birisidir. İdealistler, mukavaleyle terörün ortadan kalktığını ve materyalistler ise, disipline edildiğini ve belli hedeflere kanalize edildiğini öğretiyorlar. Ayrıldıkları yer burasıdır; birleştikleri noktaysa devletin, eninde sonunda, ya terörü ortadan kaldırdığı ya da tekeline alarak meşrulaştırdığıdır. Bunu yapamayan düzen, devlet değildir veya en azından modern devlet olmaktan uzaktır, feodal devlete yaklaşmaktadır.

Öyleyse, terörü asimile edemeyen bir düzene nasıl devlet diyebiliriz; bir düzen, yöneten görevlilerini hem görevleri süresince veya hem de emekliliklerinde bu denli korumak zorunda kalıyorsa, ayrıca koruma gerekçesiyle en verimli dönemlerinde her türlü toplumsal, yönetimsel ve siyasal etkinliklerden uzaklaştırabiliyorsa, devlet neredediredir, soru ortadadır.[5] Öte yandan terör gerekçeli bu aşırı koruma düzeni de Orta Çağ'ı ve feodal devlet düzenini hatırlatıyor; yönetenlerinin kalelere çekilişi gözler önündedir.

Burada kalmıyor, "özel güvenlik görevlileri" de, modern devletten daha çok feodal devlet çizgilerini taşıyor; önce Amerika Birleşik Devletleri'nde icat edilmesi de son derece yerinde ve bilimsel açıdan pek tutarlı görünmektedir. Çünkü, tekelokrasi, feodaliteye en yakın düzendir ve biz, tekelokratik düzene yaklaştıkça, Amerika Birleşik Devletleri'nden ithalatımızı artırıyoruz.

Emniyet Genel Müdürlüğü'nde daire başkanı Mustafa Gülcü'den öğrendiğimize göre, Amerika Birleşik Devletleri'nde resmi polis, özel güvenlik görevlilerine, ögg, "kiralık polis" demektedir; küçümseme içerse de bu niteleme son derece yerindedir.[6] Feodalite, bir başka açıdan bakıldığında, güvenlik hizmetinin parsellenmesi ve kiralanması demektir.

Bu, ögg sistemi, pek çok tekelokratik icatlar türünden, eylülist darbenin bir marifetidir, 1981 tarihli ve 2495 sayılı, bazı kurum ve kuruluşların korunması ve güvenliklerinin sağlanması hakkındaki kanuna dayanmaktadır.[7] Emniyet müdürü Gülcü, bu kanunun dışında kalan ve "taşeron güvenlikçi" denilen bir ögg türünün daha oldu-

günu da not etmektedir; bununla ög şirketlerinin kastedildiğini anlıyoruz. Fakat özel kanunun bunların kuruluşuna izin vermediği, literatürdeki tartışmalardan ortaya çıkmaktadır; böyle olmasına karşın İç İşleri Bakanlığı'nın bunları yasaklamadığını görüyoruz. Bu fazla şaşırtıcı değil, güvenliğin mutlak parsellenmesine açılım var, çünkü zamanla, özel body-guard'lar da meşru sayılıyor; hem mankenler ve hem de bazı politik liderler body-guard tutuyorlar ve bunlar da zamanla, kendilerini, ög olarak, kabul ettirebilmektedirler. Bu, hiç kuşkusuz mafya-korumasına da kabul edilebilirlik kapısı açmaktadır; güvenliğin özelleşmesi olgusu net olarak ortadadır. Modern devlet öncesine dönüş var, teşhis edebiliyoruz.

Sözcük "icat" ise de aslında "ithal" dememiz gerekiyor; Amerika Birleşik Devletleri'nden ithal edilmiş durumdadır. Eylülist darbeden önce de mülkiyete ve iş yerlerine karşı saldırı vardı ve polis yetersiz kalıyor, sıkıyönetim idaresinde de, bu iş yerlerini ordu ve günlük sözcükle "asker" koruyordu. Yalnız o tarihlerde, çok uzak değil, henüz oligarşik ideoloji toplumun her kesimine nüfuz etmemişti, bu nedenle zenginlerin mülklerini "milli" askerin beklemesi yadırganıyordu; muhtemelen bu Amerikan icadının ithali bu olguya dayanmaktadır. Korunanların koruyucuları bulmaları, bu sistem kabul ediliyordu; ve bu, başta Orgeneral Kenan Evren, cuntanın ve destekleyen kademelerin, modern devlet felsefesine inançlarını yitirdiği anlamına gelmektedir.

Hem devletin parsellenmesine ve hem de kamu hizmetinde tarifflerin bozulmasına izin verilmiştir; güvenliğin sağlanmasında kanuna uygunluk yerine ucuzluk ilkesi tercih ediliyordu. Amerika Birleşik Devletleri'nde bazı eyaletlerde valilik binalarının korumasının bile özg'lere verilmesindeki mantık budur, çok daha ucuz satın alınabiliyordu. Demek ki, eylülist darbenin devleti güçlendirme gerekçesiyle yıkma misyonuyla donatılmış olduğunu, özg'ler vesilesiyle de görüyoruz.

Bu sistem içinde çalışanlar ne deve ne de kuş'turlar; yargı, özg'lerin sendika hakkını kabul etmemektedir. Bu, pek çok mali güvence ve tazminat hakkından yoksun kalmalarıyla özdeştir; özg'lerin, iş sı

KARŞILAŞTIRMALI ÖGG TABLOSU

ÜLKE	ÖGG Sayısı	Nüfus(000)	100.000 Kişiye Düşen ÖGG
Fransa (1987)	96 000	56 000	171.4
Belçika	7 800	10 000	78
Hollanda	8 000	14 600	54.7
Almanya (1989)	61 272	78 000	78.5
İngiltere	250 000	56 700	440.9
ABD	1 600 000	248 000	64.5
Türkiye	94 109	65 000	144.7 (300)

M. Gülcü, Özel Güvenliğin Felsefesi II, Polis Dergisi, Sayı 32, 2002. sayfa 63.

rasında ölümleri veya sakat kalmaları halinde tazminat almaları çok zor olmaktadır. Buna karşılık görev sırasında işleyebilecekleri suçlardan dolayı, memurların benzer suçlarında cari ceza yasasında yazılı maddelerin işletilmesi gerekmektedir[8] İşsizliğin yüksek ve iş bulma umudunun
düşük olduğu ülkede, çok düşük ücretle ve vasıfsız sayılan iş gücü bulunabilmektedir; hem korkunun egemen olması ve hem de ögg maliyetlerinin düşüklüğü, hızla yayılmasının nedenidir. Kıta Avrupası'nda, ögg açısından, Türkiye'nin birinciliği elde etme şansı çok yüksek görünmektedir; bu da ülkenin, tekelokratik düzende, yüzyıllardır bağlı olduğu Avrupa idare sisteminden uzaklaşarak Amerikan düzenine bağlanışının bir başka göstergesidir, göstergeler birbirini tamamlıyor.

Hiç bir yetkileri bulunmamaktadır ve mevcut yasaya göre de yetkileri, resmi güvenlik güçlerine haber vermekle sınırlıdır. Ancak ögg'ler bunları bile öğrenmeden işe başlıyorlar; M. Gülcü, yıllar içinde bunlardan yirmi bin kadarının eğitimine katılmış bir polis şefidir, ilginç olayları not ettiği anlaşılıyor. Birisini aktarmak istiyorum;[9] çok özetleyici değerdedir.

"Bize bankanın çat-kapı soyulamayacağı, soygundan önce banka çevresinde keşif yapılacağı öğretilmişti ve keşif faaliyetine karşı uyanık bulunmamız tavsiye edilmişti.

"Görevli olduğum banka şubesine her sabah olduğu gibi, o gün de erken geldim. Kapıyı açmadan önce çevreye göz gezdirdim. Yolun karşısında ara sıra saatine bakarak volta atan ve sık sık da bizim bankaya doğru dönen bir kişi dikkatimi çekti. Yanına gidip burada ne aradığını sordum. Verdiği cevap tatminkar değildi. Bu adamın, bizim banka çevresinde keşif yaptığı şüphesi doğdu içime. Adamı yakaladım. Ellerini kelepçeledim. İş hanının zemininde kalorifer dairesi olarak kullanılan yere kilitledim. Daha sonra bankayı açtım. Arkadaşlar geldi. Mesai başladı. Ben hem kalorifer dairesindekini hem de karakola telefon etmeyi unutmuştum. Öğleye doğru işler yavaşlayınca birdenbire hatırlayıverdim. Karakolu arayıp durumu anlattım.'Biz bunu duymamış olalım, adam soyguncu çıkmazsa başın belaya girer' dediler. Çok korkmuştum. Hemen kalorifer dairesine indim. Adam bir hemşehrisi ile buluşacakmış ve İstanbul'a yeni gelmiş. Yakaladığımda da buna benzer sözler söylemişti. Kendisinden özür dileyip serbest bıraktım."

Kahraman korumaya tahliye sevinci

Görevimi yaptım

Bankayı soymak isteyen 2 soyguncuyu öldüren güvenlik görevlisi Engin Bozkurt, ilk duruşmasında tahliye edildi. Tahliye sevinci banka çalışanlarını ağlattı. Bozkurt ise "Görevimi yaptım ama çok üzgünüm. Keşke böyle bir olay olmasaydı" dedi.

Hürriyet 13 Nisan 2002

Bu komik örnektir, ama trajik olanı da var. Finans Bankası'nı soymaya kalkanlar, Suat Durmaz ile Mustafa Muratoğlu idi; ikincisi mühendistir, öyleyse, uzun süredir işsiz olmalıdır. Bankada ise ögg, Engin Bozkurt, görevine düşkün birisi, banka içinde ikisiyle de boğuşu-

Yıpratmaya çalışıyorlar

İSTANBUL Emniyet Müdürü Hasan Özdemir, Fenerbahçe-Feyenoord maçını izlemek için gittiği Hollanda'da uğradığı saldırı yüzünden "gazi" ünvanı istediği iddiasını yalanladı. Özdemir, "Gazilik için değil, her memurun hakkı olan nakdi tazminat için başvuruda bulundum. Bizi yıpratmaya çalışıyorlar" dedi. Fenerbahçe Feyenoord Şampiyonlar Ligi ön eleme maçını izlemek için 6 ay önce Rotterdam'a giden Özdemir, oteline dönerken Türkçe konuşan üç kişinin tekme ve yumruklu saldırısa uğramıştı.

TAZMİNAT İSTEDİM

Türkiye'ye döndükten sonra Emniyet Genel Müdürlüğü'ne başvuran Özdemir'in yaşadığı olayın terörist bir eylem olduğunu öne sürerek "gazilik" unvanı istediği iddia edildi. Konunun basına yansıması üzerine açıklama yapan Özdemir kendisi ve İstanbul Emniyeti'yle ilgili üst üste çıkan haberlerin yıpratmaya yönelik olduğunu belirterek şöyle dedi:

"Hollanda'da görevli olmasam bile saldırı benim görevimden dolayı gerçekleşti. 18 günlük rapor aldım. Gazilik unvanı için değil, bu tip saldırılara uğrayan her memurun hakkı olan 'nakdi tazminat' için başvurdum. Ancak görevli olmadığım için kabul edilmedi. Bundan bahsedilmemiş. Aniden İstanbul Emniyeti'yle ilgili bu tip haberlerin çıkmaya başlaması şüphe verici."

■ İSTANBUL

Hürriyet, 4 Ocak 2003

İki işadamının eşleri uçakta kavga çıkardı

Hafta sonunu Kuzey Kıbrıs'ta geçiren Metin Aşık'ın eşi Hülya Aşık ile Hayri Yazıcı'nın eşi Lale Yazıcı, dönüşte havaalanı ve uçakta olay çıkardı. İki kadın, hostes ve gazetecilere tehditler savurup hakaret etti

Eski Fenerbahçe Kulübü Başkanı Metin Aşık'ın eşi Hülya Aşık ve Uludağ Yazıcı Otelleri'nin sahibi Hayri Yazıcı'nın eşi Lale Yazıcı, hafta sonunu Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde geçirdi. Yedikleri içtikleri ayrı gitmeyen iki kadın dönüş yolunda uçakta olay çıkardı.

Önce, arkalarındaki sıranın çoğalması üzerine hostesin "Yerinize oturur musunuz?" uyarısına sinirlenen Aşık ve Yazıcı hostese tehditler savurdu.

Kendilerinin üst düzey tanıdıkları olduklarını ve hostesi şikâyet ederek işinden kovduracaklarını söyleyen Hülya Aşık ve Lale Yazıcı, bu olayın ardından uçakta bulunan basın mensuplarına sözlü saldında bulundu.

Kimlik mücadelesine giren kadınlar, yalnızca güldüğü için Kanal D muhabiri Ömür Sabuncuoğlu'na da "Sen önce dişlerini yaptır" diye hakaret etti.

■ Arzu AKBAŞ
MAGAZİN SERVİSİ

'Siz aşağı tabakasınız' diye hakaret ettiler

Ünlü işadamlarının eşlerinden, hakaretlerine tepki gösteren gazeteciler de nasibini aldı. Basın mensupları, arkadaşlarına yapılan hakaretlere dayanamayarak Yazıcı ve Aşık'ı uyardılar. Ancak iki kadın gazetecilere dönerek, "Siz aşağı tabakasınız, bizim kim olduğumuzu göreceksiniz, bizim üst düzey tanıdıklarımız var ve sizleri sürüm sürüm sürüdüreceğiz. Bana cevap vermek nasılmış göreceksiniz" sözleriyle hakaret ve tehditlerini sürdürdü.

Kadınlar, telefonla İstanbul Emniyet Müdürü Hasan Özdemir'e ulaşmaya çalışarak, "Bunlar bizim kim olduğumuzu bilmiyorlar, buradaki ayak takımını, polis bir kenara çeksin de bizim kim olduğumuzu öğrensinler. İşlerinden de kovduralım da görsünler" diyerek tehditlerine devam ettiler.

İki kadın, uçaktan indikten sonra da tehditlerini sürdürdüler.

Hürriyet, 27 Mart 2002

yor, soyguncular, parayla çıkmayı başarıyorlar; Bozkurt peşlerini bırakmıyor ve arkalarından iki kurşunla, banka önünde, her iksini de öldürüyor. Hiç bir yasal hakkı yok, en fazla, bu durumda, resmi polis de olsa, ayaklarına sıkabilir; yaralanmış, hastaneye kaldırılıyor ve iyileşince de savcılığa gidiyor, ceza kanunun 452. maddesi uyarınca "kastı aşan adam öldürme" suçundan dolayı tutuklanıyor;[10] yerindedir. İki insan öldürülmüştür, ağır ceza alacağı kesin görünüyor; görünen, eninde sonunda, görüntü'dür, ilk duruşmada bunu görüyoruz.

Uzun sürmüyor, sadece bir ay sonra, yargı, ögg'yi tahliye ve Hürriyet Gazetesi de "kahraman" ilan ediyor; işte Orta Çağ budur. Mülkiyet sahiplerinin korkusu ve iki hayatın değersizleştirilmesini açıkça görüyoruz; özellikle oligarşik matbuat, "öldür öldür, hapset hapset" histerisi içindedir. İstanbul Emniyet Müdürü Hasan Özdemir buna en çok uyan ve uyum gösteren polis şeflerinin herhalde başında yer alıyor; ögg Bozkurt hastanede iken gidip alnından öpmüştü, matbuat ile Özdemir arasında bir korelasyon ortaya çıkmaktadır. Yargı ne kadar bunun dışındadır;[11] örnekler fazla umut imkanı tanımamaktadır. Fakat ben, "yargı" tartışmasını ileriye bırakarak, Özdemir'in üzerinde durmak istiyorum; çünkü "özel polis" araştırmasına ışık saçmaktadır, bir parçasını yansıtabilirim.

Kuşkusuz hakkında doktora tezi yapılması gerekli bir polis şefidir; benimki son derece sınırlı kalmak zorunda ve uygun bulunursa başlangıç sayılabilir. Doğu illerinde yükseldiğini hatırlıyoruz; Doğu illeri, reel polislik ekolünde staj olmaktadır. Kutlu Aktaş, İzmir Valisi olunca yanına almıştı, dosyasında pek çok itirazlar olmasına karşın İzmir'de görev yapıyordu;[12] ülke, emniyet müdürlerinin valileri gölgeledikleri bir çağa çoktan girmişti. Aktaş, İstanbul'a atanınca, bavulunu ve Özdemir'i yanında getiriyordu;[13] Aktaş emekli olunca da orada kaldı. S. Tantan'ın temizlik operasyonu çerçevesinde, valilik verilerek uzaklaştırıldı; fakat ne var ki, S. Tantan, M. Yılmaz tarafından istifaya zorlanınca, yerine gelen R. Kazım Yücelen, bütün dürüst polis şeflerini görevlerinden atıyordu, ve böylece H. Özdemir de tekrar İstanbul emniyet müdürü oldu. Kamu idaresinde ender bir du-

rumdur; bir vali, daha önce yaptığı emniyet müdürlüğünü tercih ediyordu ve ikinci kez emniyet müdürlüğüne getirdiğini biliyoruz. Peki "neden", korsakof dünyamızda bu sorunun hiç sorulmaması şaşırtıcı değilse de çok üzücüdür.

Korsakof bir dünyamız var, bu hem sormaya ve hem de soruşturmaya değer bir durumdur; Özdemir, nasıl bir polis şefidir, sorun budur. Bir resmi polis şefinin, iki kişiyi öldüren bir ögg'yi alnından öpmesi, özel polisleri yüksek tuttuğu anlamındadır. Ayrıca eski başbakanlardan M. Yılmaz'a olduğu kadar özel işlere de yatkın olduğu tespit edilmektedir. Şimdi buradayız.

Birgün, İstanbul Emniyet Müdürü H. Özdemir'in hakkında Hollanda'dan bir haber geliverdi. Hürriyet, "o da kapkaççı kurbanı" haberini veriyordu,[14] gidişinden haberimiz yoktu. Müdür Beyefendi, Fenerbahçe maçını izlemek üzere Rotterdam'a gitmiş, Y. Yalova, Ö. Yanık ve U. Dündar'la birlikte, Fenetbahçeliler'in kaldıkları otele yerleşmiş ve hep birlikte bir İtalyan Lokantası'na giderek karın doyurmuşlar ve dönerken de Özdemir, kap-kaç saldırısına uğrayıp oldukça darp edilmiştir. İlk haber böyle olmakla birlikte, bazı gazeteler başlangıçta ve diğerleri bir gün sonra, Özdemir'in adi kap-kaççılar tarafından darp edilmesini yeteri kadar prestijli bulmadıkları için Türk solunu ve Kürtleri de işin içine katmayı tercih etmişlerse de, tutmamıştır. Bu müessif darp hadisesi böylece kapanmıştı, ben notları almıştım; başka kimsenin buradaki uygunsuzluğu fark ettiğini sanmıyorum.

Halbuki uygunsuzluk çoktur; bir kamu görevlisinin izin almadan görev yerinden ayrılması sorumsuzluktur ve memurin yasasının ihlali söz konusudur. Asıl önemlisi, bir emniyet müdürü, bir maç için Hollanda'ya gitmeyi nasıl finanse edebilmektedir, bu ayrı bir sorudur. Üçüncüsü, lüks otellerde kalabilecek parayı nereden bulmaktadır, bu soruşturmayı gerektirmektedir. Bunların soruşturulmamasını, devletin, "resmi" niteliğini kaybetmeye başladığı yollu anlayabiliriz.

Aradan beş-altı ay geçtikten sonra okuduğumuz haber daha da şaşırtıcıdır; Özdemir'in, bütün bunlar yetmiyormuş gibi, bir de devletten tazminat istediği ortaya çıkıyordu, herhalde M. Yılmaz'ın başba-

kan yardımcılığına güveni tamdır. Fakat ne yazık, resmi bir görev ve herhalde önceden resmi bir izin alınmadan devletin bir kuruş bile vermesi imkansızdır; her devlet memurunun ve bu arada Özdemir'in bunu bildiğinden hiç kuşku duyamayız. Bununla birlikte bir kurallar bütünü olan devletin bittiğine ve özel bir nitelik kazandığına hükmettiğine hükmetmek zorundayız.

Özdemir, sonunda şu açıklamayı yapmak zorunda kalıyor: "Gazilik unvanı için değil, bu tip saldırılara uğrayan her memurun hakkı olan 'nakdi tazminat' için başvurdum. Ancak görevli olmadığım için kabul edilmedi." Hakkında, görevli olmadan memuriyet yerini terk ettiği için soruşturma açılması gerekiyordu. İkincisi, bir gazetede, darp haberi, "Şampiyonlar Ligi ön eleme maçı için Fenerbahçe'nin davetlisi olarak Hollanda'da bulunan Hasan Özdemir" yollu başlıyordu.[15] Demek Özdemir, Fenerbahçe tarafından finanse edilmişti; bu "rüşvet" soruşturmasını gerektirmektedir. Memur düzenlemesinde bir devlet memurunun, bir uluslararası örgütün daveti dışında, bu da üst makamların iznine bağlıdır, bir özel şirketin davetlisi olarak ülke dışına çıkması imkansızdır; memur şüphe altına girmiş demektir.

Peki bir önemi var mı; olduğu ortaya çıkmaktadır. Gerçekten de Fenerbahçe Kulübü'nün eski başkanlarından Metin Aşık'ın eşi, bir kavgada, telefonu açıp Özdemir'i arıyor ve "buradakiler ayak takımı, polis bir kenara çeksin de bizim kim olduğumuzu, öğrensinler" yollu bağırıyordu. İstanbul'un zenginlerinden, Fenerbahçe başkanı Metin Aşık'ın ve eşi Hülya'nın, Özdemir'i yakınları bildikleri kesindir. Hülya, Özdemir'in mobil telefonunu uçakta bile çevirebiliyor, ya "özel" polis ya da "özel" dostluk demek zorundayız.

---

1) Hobbes'u ve hobsien durumu bundan sonraki ciltte inceliyorum.

2) *Polis Dergisi*, Sayı 131, s. 73 ve *Polis Dergisi*, Sayı 138, s. 69 ve diğerleri.

3) İlerdeki ciltlerin konusudur.

4) Terörle mücadele yasasının sekizinci maddesinin kaldırılması, Ceza Yasası 312. ve 169. maddelerinin muhatabı, doğrudan doğruya mahkemeler ve hakimlerdir. Bunları, gelecek ciltlerin birisinde, "hukukun sonu" bölümünde ele alıyorum. Türkiye'de özgürlükler, yasama kararlarından daha çok yargı kararlarıyla ortadan kaldırılmıştır, bunları gösterebilmeyi umuyorum.

5) Birinci Cumhurbaşkanı, İkinci Cumhurbaşkanı, Dördüncü Cumhurbaşkanı ve ar-

kadan gelenlerin ikisi subay kökenli idiler ve pek çok başbakan, bakan ve politik lider çıkmıştır; bugün sadece, askeri yaşamlarında etkisiz ve hatta tard edilmiş olalar politikaya girebiliyorlar. Politikanın kurumasında, burada tespit ettiğim ikilemin de rolü olmalıdır, bir korelasyon görebiliyoruz.

6) Mustafa Gülcü, Özel Güvenliğin Felsefesi II, *Polis Dergisi*, sayı 32, yıl 2002, s. 59. Bu alt bölüm, tümüyle, Emniyet Genel Müdürlüğü Araştırma ve Planlama Dairesi Başkanı M. Gülcü'nün *Polis Dergisi* ve diğer yerlerde yayınlanmış incelemelerine dayanmaktadır. Emniyet Müdürü Gülcü, özg'lerin eğitiminde de rol almıştır ve açıkça söylemese de, kiralık polis kurumuna sempati ile bakmamaktadır. Bu nedenle ve incelemelerini bulma imkanını sağladığı için teşekkür borcum var ve burada ifade ediyorum.

"Genel olarak Türkiye'yi, özel olarak da güvenlik sektörünü tehdit eden bir anlayışa değinmek gerekecektir: Buna 'güvenlik tuzağı' adını veriyorum. Ne kadar çok sayıda güvenlikçi çalıştırılırsa, güvenlikçilere ne kadar yetki verilirse işlerin o kadar yoluna gireceği düşüncesi, özg felsefesinin temellerinden olan liberal demokrasi bakımından kabul edilemez niteliktedir. Böyle bir anlayış kamu özgürlüklerini ağır baskı altına alır, hatta kullanılmalarını büsbütün etkileyebilir. Işin sonu demokrasinin askıya alındığı baskıcı bir rejime kadar gidebilir. Devlet, 'güvenlik devleti'ne dönüşebilir." Ibid., s. 63.

7) Mustafa Gülcü, Özel Güvenlik Görevlilerinin Yakalama Yetkisi, *Polis Dergisi*, Sayı, 29, 2001. s. 107.

8) Mustafa Gülcü, Ceza ve Usûl Hukuku Bakımından Özel Güvenlik Görevlilerinin Memuriyet Sıfatı I, *Polis Dergisi*, Sayı 33, 2002.

9) ibid., s. 74.

10) Hürriyet, 12 Mart 2002. "Koruma Tutuklandı" haberi.

11) Gelecek ciltlerden birinde tartışabiliriz.

12) Hiçbir zaman eksilmemiştir, bunlardan birisi, bir uyuşturucu kaçakçısının Istanbul emniyetinin tanınmış şeflerinden birisinin telefonuyla sevgilisiyle konuşması üzerinedir; bu tespit ediliyor ve resmen soruşturma başlatılıyor ve müfettişlere verilen bilgilere göre Özdemir, hem suçlanan polis şefini haberdar ediyor ve hem de soruşturmayı engelliyor. Özdemir'in görevden alınmasından sonra soruşturma başlamış görünmektedir.

Milliyet, 7 Mayıs 2003, "Emniyeti Karıştıran Telefon" haberi.

13) K. Aktaş'ın, B. Yılmaz vasıtasıyla, M. Yılmaz'la akrabalığı ileri sürülmektedir. Yerine gelen Erol Çakır da B. Yılmaz'a akraba düşmektedir. Bu atamalar, M. Yılmaz'ın başbakan veya başbakan yardımcısı olduğu zamanda yapılıyordu, uygundur. M. Yılmaz'ın başbakanlığı, bir banka ile Milliyet Gazetesi'nin, iş adamı Korkmaz Yiğit'e satılışı ve geri alınışıyla patlak veren siyasal skandalla sona ermişti. Yiğit tutuklanmış ve K. Aktaş, Yılmaz'ın kontenjanından bakanlığa yükselmişti; daha sonra meclis komisyonlarından birisinde, Yiğit, Aktaş için, "bu muhterem bana tuzak kurdu" diyordu. Bütün bunlar araştırılmaya ve yazılmaya muhtaçtır.

Akşam, 14 Haziran 2003, "Kutlu Aktaş Tuzak Kurdu" haberi.

14) Hürriyet, 14 Ağustos 2002.

15) Akşam, 14 Ağustos, 2002, "Özdemir'e Çirkin Saldırı" haberi.

Demek ki şövalye sadece atlı değil aynı zamanda zırhlıdır ve öyleyse bu tespitin üç sonucunu hemen kaydetmek zorundayız. Bir, ortaya çıkan bu atlı ve zırhlı yeni zor kullanma imkanının karşısında, atsız ve zırhsız köylü sadece çaresizdir, hiç bir mukavemet imkanının kalmadığını söylemek durumundayız. Var olan silahları artık hem demode olmuş ve hem de işlemez hale gelmiş demektir; dışardan gelebilecek saldırılar kadar içerde ve zor'u elinde bulunduranlar karşısında teslim olmak ve itaat etmekten başka şansı bulunmuyordu. Bu, şimdiye kadarki feodalite yazımında, genellikle eksik olan bir vurgudur.

Charlemagne ne yaptığını bilen bir şeftir; ülke dışına silah satışını ve esirlerin silah taşımasını da yasaklamıştı; Oman'ın yazdığına göre, "if a slave is found with a spear, it shall be broken over his back", bir esir bir mızrakla yakalandığında sırtında kırılması yasa hükmü sayılıyordu. Bir yeni düzen oluşuyor, yönetim halktan ayrılıyordu, halk demilitarize olurken atlı ve zırhlı bir yönetici sınıf ortaya çıkıyordu ve artık oluşmakta olan düzende, sığınmak, yaşamak ve "özgür" olmak anlamındadır. İki, artık atlı ve zırhlı olmak, sadece imkan sahibi ve dolayısıyla servet sahibi olmakla mümkündür; şövalye'ye veya şövalye'yi barındıranlara fief zorunludur. Fief'i burada bir dil olarak kullanıyorum, verimliliğin değişmediği bir ortamda bu yeni düzenin ancak sömürü oranının artmasıyla mümkün olacağını kabul etmek durumundayız. Bunun göstergesi özgür köylülüğün azalmasıdır ki, Sir Charles Oman, bunu açıklıkla tespit etmişti. Sir Charles, already in the time of Charles the Great we find the counts accused of pressing hardly upon the smaller freeman, diye yazmaktadır, kontlar, küçük toprak sahiplerini illegal vergi ve hizmetlere zorluyorlar ve bu da hem "özgür" köylünün köleliliği seçme eğilimini güçlendiriyor ve hem de, eninde sonunda, the transformation of the old Frankish state into a feodal oligarchy, bu Frank Devleti'nin bir "feodal oligarşi" düzenine dönüşmesine yol açıyordu, demek, yeni düzen biçimlenmektedir. Feodalite, oligarşik bir düzendir; tekelokrasi ile benzeşmektedir. Üç, feodalitede parçalılık anlamı da var, feodalin bulunduğu yer aynı zamanda yönetim mahallidir; güzel, bu, feodallerin aynı zamanda yönetme imkan ve mekanizmalarını kazanmaları anlamına da gelmektedir, bundan çıkan sonuç, servet sahipliğiyle yönetmenin elele gittiği düşüncesidir. Bu düşünce, servet ve yönetme imkanının birleşmesi, feodalitede ortaya çıkmış, klasik kapitalizmde

reddedilmiş ve kaybolmuş, fakat, yeni feodalizmde yeniden geçerlilik kazanmıştır; o halde yeniden "yeni feodalite" tespitine gelmiş oluyoruz. Tekelokrasi de yönetim ve büyük servet sahipliğini birleştirmektedir; tekelokrasi varsa, demokrasi hipokrasi'dir.

Feodaliteyle, bugünkü Batı Avrupa'da büyük bir toplumsal transformasyon yaşandığını görüyoruz; burada en büyük rolün, 800 yılında Papa tarafından Kutsal Roma İmparatoru ilan edilen Büyük Charles'a ait olduğu noktasında tam bir ittifak buluyoruz. Charles, askerlikte ve sanatında büyük reformlar gerçekleştirdi; savunma savaşını bırakıp taarruz savaşını başlatıyordu. Bu, elinde bulunan yerleri koruyup yeni yerler zaptetme demektir ve bunu, savaşı piyade celbine dayanmaktan çıkarıp atlı sisteme geçişle mümkün görüyordu; çıkardığı kararnamelerle, Lombardlar'la ilgili kararnamede okuyoruz, savaşacak orduya katılmayı, at, silah, kalkan ve mızrakla gelmek sayıyordu. Fief sahipleri ve bunların vasallarının, sefere çıkarken geride bırakacaklarını en az sayıya indiren emirler yayınlıyordu; son derece planlı ve askeri bir düzen yarattığı netlikle anlaşılmaktadır.

Büyük Charles zamanından itibaren sadece at ve silahla yetinilmiyor; zırha ayrı bir önem veriliyordu; bir kararnameyle tüccarların zırhlarıyla ülkeyi terk etmelerini yasaklamıştı, zırha bir sır kadar değer verdiği anlaşılmaktadır. Charlemange, orduya katılanların nasıl zırh giyeceklerini de mülkiyet büyüklüğüne göre düzenlemişti; bu düzenleme kuşkusuz servet sahipleri içindir ve köylülere gelindiğinde bunların zırh giymeleri, demir halkalarla örülmüş kalçaları da örten hırka demek istiyorum, beklenmemelidir. Kaldı ki, Araplar'ın arkasından Viking ve Macar saldırıları başlayınca, Chalemagne'ın zırh reformları da yetersiz kalmıştı; Sir Charles bunu, the short byrnie reaching to hips and open Frankish helm seem to have been regarded as insufficient against the Danish axe and the Magyar arrow, Vikingler çok mahirane balta ve Macarlar da ok atıyorlardı, şövalyeler daha çok zırhlanma gereği duydular, diyerek dile getirmektedir. Bu, zırhlı hırkaları uzatmak ve bir de boğaz zırhı, hauberk, icat etmek demekti; buna rağmen Dük Conrad'ın biraz hava almak için hauberk'ini açtığında boğazına saplanan bir okla öldüğü kaydedilmektedir.

Doğrusu bu sahneleri ve tepeden tırnağa kadar demir zırhlara bürünmüş şövalyeleri, Orta Çağ'ı konu alan filmlerden biliyoruz; yalnız nasıl kovboy filmleri Amerika Birleşik Devletleri'nin oluşumunu abartıyorsa, çünkü kov-

boyların bu denli ciddi bir rolü olmadığı ileri sürülmektedir, aynı şekilde bazı Orta Çağ metinlerinin de gerçeği bozduğunu düşünenler de bulunmaktadır. Orta Çağ romansının ve özellikle o dönemden kalan halk şarkılarının, şövalyeleri ve yaşamını abarttığı ve dolayısıyla atlıların bu ölçüde bir öneme sahip olmadığı yazılmaktadır.[1] Bununla birlikte bu görüşleri dillendirenler bile Charlemange'ın Bizans'tan daha geniş toprakları kontrol ettiğini, aynı anda birden fazla sefer yaptığını ve bir büyük seferde 150 bin kuvvetinde bir orduyu harekete geçirebildiğini kabul ediyorlar; bunun en az 35 bini ağır silahli kavalriden oluşuyordu. Bu bilgiler gerçeği yansıtıyorsa, genel olarak kabul edilmektedir, bu takdirde, Sir Charles Oman'ın, the development of feudalism, therefore, meant the development of cavalry, değerlendirmesini geçerli saymak yerindedir; feodalizmin gelişmesi şövalyenin ve şövalye düzeninin gelişmesidir. Öyleyse özetleyebiliyoruz, VIII. Yüzyılın son yetmiş yılından itibaren, bugünkü Batı Avrupa'da piyade önemini yitirmekte ve atlı ön plana çıkmaktadır; bununla birlikte toplumsal ve sınıfsal ilişkilerde çok önemli bir transformasyon başlamış olmaktadır.

At ve zırh, bunlar şövalyeyi tanımlıyor, bir devrimi başlatıyor ve devam ediyor; Koenigsberger, "between 1000 and 1200 feodalism reached its widest extent" diyerek bu devamlılığa da işaret ediyordu.[2] This meant that European society was dominated by a class of men brought up from boyhood to the profession of arms, artık Avrupa, çocukluğundan itibaren muharip olarak yetiştirilen bir sınıfın egemenliği altına giriyordu; halk fiilen dezarme edilmişti, tek sınıflı düzene geçiş demek ya da en azından bunu tartışmak durumundayız.

Güzel, fakat, eğer saldırılar Araplar'ınkilerle sınırlı kalsaydı, yine de feodalitenin bir düzen olarak gelişebileceğini söylemek zordur. Bir salgın gibi gelen ve yayılan Viking saldırıları, hem şövalye düzeninin pekişmesine ve hem de o tarihe kadar bilinmeyen konstrüksüyonlara yol açmıştır; tahta devrinden taş devrine geçiş olarak da ifade edebiliriz.

---

1) "More notoriously, medieval romances portray the mounted knights as dominating warfare". "Medieval literary entertainment and medieval games popularized and magnified the importance of the man on horseback, and their posterity has for too long accepted fiction and play a reality."

Geoffrey Parker, ed., Cambridge Illustrated History of Warfare, Cambridge U. P., 1995, pp. 87-90.

2) H. G. Koenigsberger, *Medieval Europe 400-1500*, N. Y., 1989, p. 148.

Vikingler denizden geliyorlar ve büyük nehirleri kullanarak en iç bölgelere kadar gidiyor talan ve kaldırma yapabiliyorlardı, çok çevik ve çok mahirdiler; baskın ve saldırılardan sonra ganimetlerini sığınaklara taşıyorlardı. Açıkta demirledikleri tekneleri, geniş bir nehirdeki küçük bir ada ve karada buldukları uygun bir yer, sığınakları olabiliyordu; buradan baskınlarını sürdürdüklerini biliyoruz. Vikingler, daha önce ifade ettim; kuzeyden geliyorlardı ve doğuda ise, Doğu Frankları'nın yazgısına Macarlar düşmüştü. İskandinavların baltalarına karşılık at üstünde ok fırlatmakta eşsiz bu barbarlar, daha önce güneyde Araplar'ın ve şimdi kuzeyde Normanlar'ın yaptıklarını doğuda ve aynı acımasızlıkla tamamlıyorlardı. Avrupa sahnesinde ilk önce 862 yılında Bavaria Ostmark'a saldırarak kendilerini duyurdular, IX. Yüzyılın sonlarından itibaren bir dönem Doğu İmparatorluğu'nu titrettiler. Avrupalılar çaresiz kaldı, çünkü Macarlar cephe savaşı yapmıyorlardı, üstün bir güçle karşılaştıkları zaman kaçıyorlar ve kaçarken de ok atabiliyorlardı. Ancak en az Macar atlıları kadar hızla hareket eden, çabuk, tepeden tırnağa zırhlı, Macar oklarından korunabilen atlılar, Macarlar'ı kovabiliyorlardı, fakat tekrar geliyorlardı, çare gereklidir.

İskandinavlar, denizden olduğu kadar büyük nehirlerden de iniyorlardı; Paris iki kez Vikingler'in eline geçti, Seine Nehri'ni kullanarak geldiler. Bu yol, Seine'den gelmeleri, aynı zamanda Viking saldırılarını engelleme ve zaman zaman da bunları imha etme yolunu da göstermişti; nehirlerin belli yerlerindeki köprüleri tahkim etmek ve Viking ateşlerine dayanıklı hale getirmek mümkündü. Bu tedbir, köprülerin taşa çevrilmesi ve köprü başlarının, têtes-du-pont, tahkim edilmesi anlamına geliyordu; Paris'te, Seine üzerindeki köprü mimarisinin bu büyük korkunun ürünü olduğundan kuşku duyamayız. Tahkim edilmiş köprü başları, bu köprü başlarını tutabilmek, İskandinav saldırılarını sınırlandırmada çok işe yaramıştır.

Tahkim edilmiş köprü tasarımıyla yerleşim birimlerinin tahkim edilmesi projesi birbirinden uzak değildir; saldırganları kovmak için çok hızlı hareket edebilen süvariler, Türkiye'de toplantıları bozmak için kullanılan panzerleri algılamamıza yardımcı olabilir ve gelmelerini önlemek için de tahkimat, sur veya duvar demek istiyorum, kendisini kolaylıkla zorlamıştır. Bu durumda, Avrupa'da bir tahkimat furyasının başladığını tespit ediyoruz; kraldan başlayarak dükler ve diğer feodaller, tahkimat kampanyasını ve sur yarışını başlat-

tılar.

Saksonya'da Henry bunda en ileri gidenlerden birisi oldu, bu nedenle, çağdaşları tarafından "İnşaatçı Henri" olarak çağrılıyordu. Henri, bütün halkını gece gündüz çalışarak surlar ve bu surların içine evler inşa etmeye zorladı ve ayrıca ihtiyaç olduğunda silah altına alınabilecek dokuz agrarrii militeş içinden birisini bu surların içinde yaşamak üzere ayırmıştı; bunlar baskın olduğu zaman surların içine kaçacak olan diğer sekiz Saksonyalı ailenin evlerini de koruyorlardı. İnşaatçı Henri ayrıca, surların içinde yaşamayı kabul etmeleri halinde mahkumları da serbest bırakıyordu. Bütün bu hazırlık döneminde Macarlarla, çok ağır koşulları olan bir barış imzalamıştı; kurmuş olduğu sistem Macar saldırılarını etkisiz hale getirebildi ve sonra da, hücumu ele alarak, kendisi ve yerine geçen oğlu Otto, Macar saldırılarına son verebildiler, bu, 955 tarihindedir. Sir Charles Oman, Macarlar'ın buradaki yenilgisiyle Türkler'in 1683 Viyana bozgunu arasında paralellik kuruyor; ikisi de, içinden çürüdüğünü bilmeyen ya da kabul etmeyen iki akıncı düzene indirilmiş, öldürücü olmasa bile durdurcu darbelerdir.

Sur yapmak, the defence –in– depth, derinlemesine savunma doktrininin habercisi sayılıyor; burada Saksonyalı Henri'den başka Wessex'li Alfred ile Angevins Kontu Fulk Nerra da bu yeni doktrinin sahibi ve uygulayıcısı durumundalar, XI. Yüzyılın ilk yarısında Fulk, bugünkü Fransa'nın pek çok yöresine kale inşa ettirmişti.[1] Fulk, topraklarını vadilere göre bölmüş, bu vadilerde hareket yönlerini ve su yollarını kontrol edecek şekilde kaleler yaptırmıştı; Cambridge Üniversitesi tarafından yayınlanan resimli savaş tarihinde, Fulk tarafından yapılan kalelerin haritasi var, çok öğretici ve aynı ölçüde et-

1) G. Parker, ed., Cambridge Illustrated History-Warfare, ibid, p. 81.

M. Bull, tahta devrini bırakıp taş devrine geçmeyi, kale yapmayı ve kuşkusuz bunlarda oturmayı efendinin kendisini gelecekte de sürdürme ve daha da önemlisi güvensizlik duygusuyla açıklıyor. These sorts of investment only makes sense if we see in them a projection into the future of lord's ambitions and insecurities.

Bull, XI. ve XII. Yüzyılda, kale sayısı müthiş bir şekilde artmıştı, the number of castles increased enormously, demekte ve yakın zamanlarda yayınlanan bilimsel çalışmalarda, bunun, "feodal transformasyon" ya da feodal "devrim" olarak nitelendirildiğine de işaret etmektedir. Bizdeki bu "kale devrimi" otuz yıla sığdırılmıştır. Bu kaleler, eski ve yeni feodallerin, hırslarının kristalleştir ilmiş biçimleridir, "castles crystallised ambition" ve bu nedenle, ne kadar saklanmak istenirse istensin, korkuyu da hırsı da saklayamamaktadır.

Marcus Bull, *The French Aristocracy and the Future*, c.1000- c.1200

J. A. Burrow & Ian P. Wei, eds, *Medieval Futures*.. op.cit, p. 98.

kileyicidir. Koenigsberger, Avrupa'nın en önemli su yollarından birisi olan Rhine Nehri üzerinde, böylece, her birkaç milde bir kale inşa edildiğine işaret ediyor; bu kalelerde hükmeden her feodalin kendisini bir "devlet" saması doğaldır ve geçen gemilerden geçiş parası almaya başlıyorlar. Güçleri var; gümrüklerin parçalanması işte bu kale inşaatının bir sonucudur, kapitalizmin doğuşunda "gümrük birliği" projelerini ilham etmişti, hep bilinmektedir.

Burada devam ederken iki uyarı yerindedir; bunlardan birisi, atlı savaşçıların keşfedilmesi yaya savaşçıların artık tümüyle unutulduğu anlamına gelmemektedir, bazı savaşlarda yayalar sonuç alıcı rol oynamayı sürdürdüler, fakat, artık kavalri ön plandadır. Kavalri'nin bir önemi de köylüleri tümüyle pasifize edebilmesidir; şöyle de söyleyebiliriz, dış savaşlarda piyade hâlâ işe yarasa da, atlı savaşçılar, iç düzeni sağlamada mutlak egemendirler. İkincisi, Saksonya'da İnşaatçı Henri veya Fransa'da Kont Fulk, sur ve kale yapımında büyük adımlar attılar, fakat, herhalde sıfırdan başlamadılar. Kale de bir ölçüde Büyük Charles'ın yeniliğiydi ve başlattığı politika, daha sonraki yüzyıllarda, Mogol ve Türk şeflerinin izlediği politikaların tam tersidir; Türko-Moğol şefler bir yöreyi dize getirdiklerinde oradaki kale ya da burçları yerle bir ediyorlardı. Charles bunun tam aksini bir politika olarak seçti; zapettiği yerlerde, çok zaman nehre bakan bir tepede, bir "bourg" inşa ettiriyordu, sözlüklerde kasaba veya küçük şehir anlamı verilse de bu anlamı kazanması tarih içindedir, "burç" ya da "hisar" demek zorundayız.

Sadece at ve zırh değil, kale yapımı ve esasında tahtadan taş inşaata geçiş, sınıf ayrımını keskinleştiren bir özelliğe sahiptir; Duby'nin, mais cette substitution de la pierre au bois, très coûteuse, tahtanın yerine taşın ikame edilmesinin çok masraflı olduğu yönündeki tespiti, sınıf farklılaşmasına da işaret sayılabilir, inşaat için taş taşımak ve çok zaman profesyonel duvarcı kullanmak gerekiyordu. Ayrıca yüksek duvar ve kale, bir de ideolojik işleve sahipti; prestiji simgeliyor ve daha önemlisi güçlülük yayıyordu. İtaati davet ettiğinden hiç kuşku duyamayız.

Bir parantez açabiliyoruz, burada kaba marksist şemaların dışına çıkıyoruz; Strasbourg, Edinburg, Hamburg isimleri yeterlidir, bu hisarlar Avrupa'da bugünün büyük şehirlerinin tohumu oldular. Paris'in adında "bourg" olmasa da içinde var, "Faubourg", hisar dışı demektir ve burada, surların dışında, köylüler pazarlarını kuruyor ve surların içindeki Parislilere ürünlerini satma-

ya çalışıyorlardı. Bugünkü Paris'te "Faubourg" semti artık kentin merkezinde kalsa da hâlâ pazar niteliğini korumaktadır. Bir rastlantı mı, yoksa tarihi köklerinin kendisini dayatması mı, bugünkü Paris'te de, Strasbourg Bulvarı çevresinde, Faubourg'da, pazarcılık işini Pakistaniler, Bengaliler, Kürtler yapıyorlar; sürgün gelmişler, "exilé", medievalist Le Goff'un, "tarihteki ilk marjinaller sürgünlerdir" yollu saptamasını doğruluyorlar. Demek ki şehirleri, "feodallerin zülmünden kaçanlar kurdular" savı, doğru olmaktan uzaktır; surları ve kaleleri, Arap, İskandinav ve Macar saldırı ve talanlarından yılmış olan krallar ve diğer feodal şefler yarattılar. Bunların motoru korkudur ve Avrupa'nın böylece ortaya çıkmaya başladığı kesin görünmektedir.

Şimdi de bir özet yapma gereği duyuyorum, bunun için iki yeni sözcüğü, kavram da diyebiliriz, sunmanın sırasıdır; birisi "aristokrasi" ile ifadesini buluyor ve tamıtamına, en iyilerin yönetimi, demektir. Bu dönemde ortaya çıkan yönetime bu adın verilmesinde yüksek bir isabet olduğundan kuşku duymamalıyız; çünkü, böyle yüzyıllar süren bir terör ve korku çağından sonra bir düzen ortaya çıkmışsa ve kalıcı olmuşsa, darwinist anlamda, en iyilerin yönettiğini kabul etmek ve ileri sürmek kaçınılmazdır. İkincisi ise, İngilizce "knight", oğlan, genç anlamlarından çıkıyor; fakat, Fransızca karşılığı, "chevalier" ya da "cavalier", İrani'de "süvari" veya Türkçe'de "atlı" anlamındadır ve dolayısıyla, şövalye veya atlı yiğit anlamı uygun düşmektedir. Knighthood ya da Chevalerie, şövalye düzenine işaret ediyor ve her ikisinin de ortaya çıkışı, işte Araplar'ın, Vikingler'in, Macarlar'ın adına yazılı bu terör ve kaos dönemindedir, bazen "feodal anarşi" de diyebiliyoruz. Tekrar olabilir, yine de gerekli buluyorum, surlar, tahkimat, taş yapılar, burçlar, hisarlar, kaleler ve knight'ler ile şövalyeler hep ama hep, bu terörün saldığı korkunun sonucu oldular. Bir kez daha tekrarlayacak olursam, Charles Martel'in, Avrupa'nın ve Hıristiyanlığın kurtuluşu sayılan, 732 yılında, bugünkü Fransa'nın neredeyse ortası sayılan Potiers'de Araplar'ı durdurmasından önce, bunlardan hiç biri bilinmiyordu; demek, kurtuluş, demir giysiler giyen ve boğazını bile zırhla örten bir şövalye düzeni yaratmakla ve yönetenlerin, düşmesinin imkansız sayıldığı kaleler inşa ettirip içinde yaşamaya ve pek çok sayıda koruma beslemeye başlamalarıyla özdeştir.

Güzel, bu çalışmamın "Teori" kitabında, burada demek istiyorum, pratik işaretlerden mümkün olduğu kadar kaçınmaya çalışıyorum. Fakat yine de ve

son derece kısa olarak değinmek zorunluluğu duyuyorum, diğer çalışmalarımda, Türkiye'de 1965-1966 yıllarından sonraki dönemi "iç savaş" olarak nitelemiştim; iç savaştan önceki dönemde, polisler bugünkü türden giyinmiyorlardı, polis merkezleri son derece mütevazi idi, ürkütmüyordu, emniyet mensuplarının maaşları ortalama memurların maaşları düzeyindeydi, polisler, savcı, yargıç ve subaylarla birlikte "noble" kamu görevlileri olmamışlardı; televizyonların, boş vakti ucuza kapatmak için kullandığı o zamana ait Türk filmleri tanıktırlar. Bugün, demir halkalardan yapılmış zırh giymiyorlar, fakat, daha rahat malzemeden olmakla birlikte tümüyle Orta Çağ'a uygun giyinmiş olduklarını inkar edemeyiz ve toplumsal eylemlerde zırhı kullanıyorlar. Kamu görevlileri için bu kadar lojman yoktu; polis ve asker kamu görevlileri dairelerine korumalı taşıtlarla gidip geliyorlar, bir site olarak yaşadıkları lojmanları da korunmaktadır; bunu da çok yeni bir gelişme saymak durumundayız. Ayrıca şu soru yerindedir; herhangi iki oligarkı ele alabiliriz, Bülent Eczacıbaşı'nın veya Rahmi Koç'un şimdiki evine mi, yoksa Angevins Kontu Fulk'un şatosuna mı girmek daha zordur, her iki düzeni de araştırmış olduğum için, Eczacıbaşı ve Koç'un kendilerini daha sıkı hapsetmiş olduklarını söyleyebiliyorum. Bunlara, artık medyokratların, eskiden gazeteci deniyordu, pek çoğunun düzinelerce korumayla yaşadıklarını ekleyebiliyoruz, düzenin medyakratları bu dönemde, ne kadar exclusive olursa olsun, bir lokantaya gitmeyi ve dost ziyaretini unutmak durumundadırlar. Televizyonlar, korumalar, köpekler ve bütün bunlara ek olarak teknolojik harikalar kabilinden hi-fi sekürite sistemleriyle donatılmış bu modern şatolarda yaşayamayanlar, aynı ölçüde izole siteleri tercih ediyorlar; yaşama biçimleri söz konusu olduğunda oligarklarla yüksek bürokratlar ve yüksek bürokratlarla tekelokratlar arasında bir fark kalmadığını görüyoruz. Öyleyse ve herhalde farkına varmadan çok korkutucu bir dönemden geçmiş olduğumuza hükmetmemiz gerekiyor; demek, tekeliyet, feodalite misali, terörize olmanın sonucudur, bu noktayı, bir kez daha aydınlatmış durumdayız.

★ ★ ★

Katkı 4

LOJMAN MI SEPERASYON MU?

Bir ihtiyaç olduğu dönem vardı, bundan kuşku duyamayız. Ancak bugün ihtiyaç olmaktan çıktığından da kuşku duymamak durumundayız. Öyleyse, bir soruyu formüle etmekten kurtulamayız; eğer lojmanlar artık düzenlenmesindeki gerekçeleri yitirdilerse, bugün hâlâ neden ve artan ölçüde lojman stoğu bulunmaktadır, bu soru ortadır.

Bugün kamu kuruluşlarının elindeki 224 bin lojman stoğunun dörtte birinden fazlası, Silahlı Kuvvetler'e tahsis edilmiş haldedir. Silahlı Kuvvetler, görevli kamu personelinin dağılımı açısından en önde gelen kamu idaresi değildir ve buna karşılık tüm kamusal lojman stoğundan en büyük payı almaktadır. Lojman dağılımı ile kamu personelinin dağılımını karşılaştırdığımızda, Silahlı Kuvvetler'de her kamu görevlisine yetecek kadar lojman olduğu sonucuna varabiliriz. Başka bir şekilde söyleyecek olursak Silahlı Kuvvetler'de her kamu görevlisi bir kamusal lojmanda oturabilmektedir. Bu duruma hiç bir kamu dairesinde rastlamıyoruz; Emniyet Genel Müdürlüğü görevlilerinin, bu norma yaklaşmakta olduğunu tespit edebiliyoruz. Kuşkusuz Emniyet Genel Müdürlüğü'nde göreve başlayanların hepsine bir lojman düşmemektedir; buna mukabil, görevde ilk yükselmelerle birlikte lojman imkanının doğduğunu biliyoruz.

Bunlar çok basit saptamalardır; yalnız aynı ölçüde de yararlı olduğu kesindir. Basit olmaları, doğrudan analiz yapmamıza imkan vermektedir.

Bir zamanlar, "lojman", doğrudan kamusal ihtiyaçtı; bunu, kamusal yönetimi sürdürebilmek için mutlaka lojman arzı gerekiyordu, anlamında söylüyorum. Çünkü, kamu idaresinin var olabilmesi için mut-

Ya hırsız değil terörist olsaydı

En büyük terör davalarına bakan DGM hâkim ve savcılarının oturduğu, polisin 24 saat nöbet tuttuğu Adalet Bakanlığı lojmanları soyuldu.

TÜRKİYE'nin en kritik soruşturmalarını yürüten DGM hâkim ve savcılarının da oturduğu, polisin kapısında 24 saat nöbet tuttuğu Çankaya'daki Adalet Bakanlığı lojmanları güpegündüz soyuldu.

Hâkim ve savcıların oturduğu lojmanların soyulması adalet camiasında şaşkınlık yaratırken "Ya hırsız yerine suikastçi olsaydı" sorusu akla geldi. Bir savcı, "Bu gelen hırsız değil suikastçı olsaydı ve bombalı paket bırakseydı ne olacaktı? Bu ne biçim koruma önlemi?" diye tepki gösterdi.

Zile basıp kontrol ettiler

Ankara DGM Başsavcısı Cevdet Volkan, eski DGM Savcısı Nuh Mete Yüksel, Cengiz Köksal gibi ünlü savcılar ile mahkeme başkanları ve Yargıtay savcılarının oturduğu lojmanlar, hırsız veya hırsızlarca önce adres sorma bahanesiyle kontrol edildi. İçerde kimsenin olup olmadığını anlamak için üst kattan başlayan hırsızlar sırayla dairelerin zilini çaldılar. Hırsız veya hırsızlar iki Yargıtay savcısının evinde kimsenin olmadığını belirlediler.

Ziynet eşyaları çaldılar

Daha sonra birinin kapısını kıran hırsızlar, evin içini savaş alanına çevirdiler ve yatak odasında buldukları ziynet eşyalarını aldılar. İlk dairede soygunu tamamlayan hırsız veya hırsızlar, bu kez ikinci dairenin kapısına yüklendiler ancak kırmalarına rağmen açamadılar. Bunun üzerine de ellerini kollarını sallayarak lojmanları terk ettiler. Hırsız veya hırsızların soydukları Yargıtay savcısının evinden kolye, küpe, bilezik gibi yaklaşık 10 milyar lira değerinde ziynet eşyası çaldıkları belirlendi. Hırsızlık, mesai bitiminde savcıların lojmana gelmesiyle ortaya çıktı. Savcıların durumu polise intikal ettirmesiyle birlikte, hırsız veya hırsızların yakalanması için polis ekipleri alarma geçti. Lojmanlarda ve çevrede inceleme yapan polis, çalınan eşyalarla ilgili olarak tutanak tuttu. Hırsızlık olayı ile ilgili olarak savcılık da soruşturma başlattı.

■ Nurettin Kurt / ANKARA

KİMLER OTURUYOR

Cengiz Köksal | Cevdet Volkan | Nuh Mete Yüksel

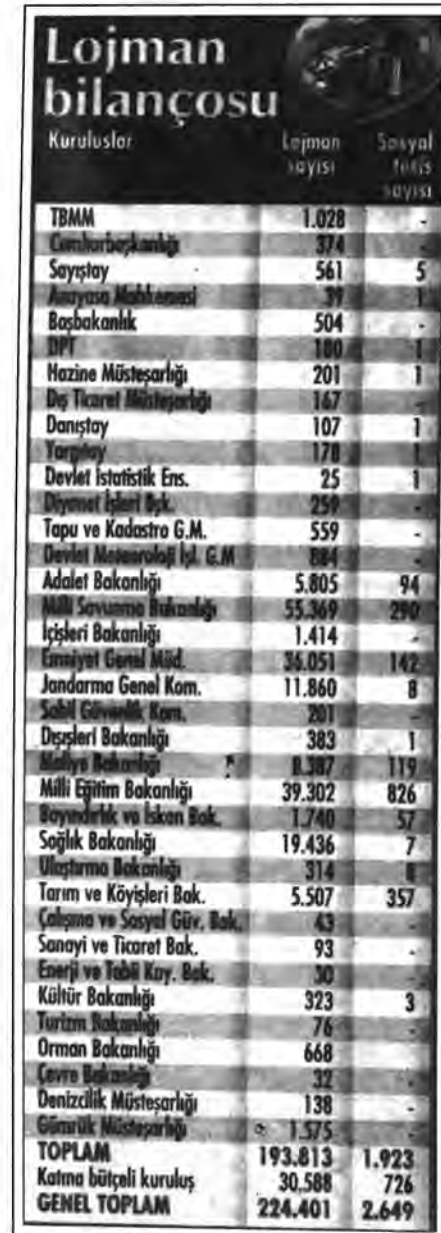
Ankara'nın en lüks semtlerinden Gaziosmanpaşa'daki lojmanlarda gazeteci yazar Uğur Mumcu, Ahmet Taner Kışlalı cinayetleriyle, Abdullah Öcalan soruşturması, PKK davaları, Hizbullah soruşturması gibi birçok kritik konuda görev yapan hâkim ve savcılar oturuyor.

Hürriyet, 2 Şubat 2003

laka kamusal görevlilere ihtiyaç vardır ve bunların da barınma ve beslenme ihtiyaçları olmalıdır, bunlar da tartışmasız ve basit gerçekler durumundadır.

Önümüzde, yakın zamanda orgeneral rütbesi ile emekli olmuş bir subayın anıları var; geçmişe ait gerçek ihtiyacı çok açık olarak ortaya koymaktadır. Anılarının bir yerinde, "29 Eylül 1955'te Harp Akademisi'ne katılmak üzere, Ankara'dan İstanbul'a göçüyoruz" diyordu.[1] "Eşyamızla, eşya dediğimiz de 44 kırık sandalye, kırık çürük bir karyola, bir tel dolap, leğen, primus pompal gazocağı şahsi birer ikişer giyecek

Lojman bilançosu

Kuruluşlar	Lojman sayısı	Sosyal tesis sayısı
TBMM	1.028	-
Cumhurbaşkanlığı	374	-
Sayıştay	561	5
Anayasa Mahkemesi	39	1
Başbakanlık	504	-
DPT	180	1
Hazine Müsteşarlığı	201	1
Dış Ticaret Müsteşarlığı	167	-
Danıştay	107	1
Yargıtay	178	1
Devlet İstatistik Ens.	25	1
Diyanet İşleri Bşk.	259	-
Tapu ve Kadastro G.M.	559	-
Devlet Meteoroloji İşl. G.M	884	-
Adalet Bakanlığı	5.805	94
Milli Savunma Bakanlığı	55.369	290
İçişleri Bakanlığı	1.414	-
Emniyet Genel Müd.	36.051	142
Jandarma Genel Kom.	11.860	8
Sahil Güvenlik Kom.	201	-
Dışişleri Bakanlığı	383	1
Maliye Bakanlığı	8.387	119
Milli Eğitim Bakanlığı	39.302	826
Bayındırlık ve İskan Bak.	1.740	57
Sağlık Bakanlığı	19.436	7
Ulaştırma Bakanlığı	314	8
Tarım ve Köyişleri Bak.	5.507	357
Çalışma ve Sosyal Güv. Bak.	43	-
Sanayi ve Ticaret Bak.	93	-
Enerji ve Tabii Kay. Bak.	30	-
Kültür Bakanlığı	323	3
Turizm Bakanlığı	76	-
Orman Bakanlığı	668	-
Çevre Bakanlığı	32	-
Denizcilik Müsteşarlığı	138	-
Gümrük Müsteşarlığı	1.575	-
TOPLAM	193.813	1.923
Katma bütçeli kuruluş	30.588	726
GENEL TOPLAM	224.401	2.649

Hürriyet, 3 Ocak 2003

falan, Ankara-İstanbul yolculuğu başlıyor"; bu tarihte kurmay akademisini kazanmış bir yüzbaşının tercüme-i hali budur.

Genç subayın yaşamından bir yaprakta şunlar yazılıdır: "Sokak sokak ev arıyoruz. 215 Türk lirası maaş ve bunun en fazla 100 lirası kiraya ayrılır." Bu pay çok yüksektir; konut ekonomisi, aylık gelirin en çok üçte birinin kiraya ayrılmasını "normal" karşılamaktadır; şimdi kaybolan sosyalist ülkelerde bu oran yüzde onun altındaydı. Bu dönem, Demokrat Parti iktidarı zamanında "görülmemiş kalkınma" sloganlarının yükseldiği ve kamu görevlilerinin aylıklarının çok düştüğü zamanlardır. Konut stoğu az olduğu için kiralar yüksek ve yeni rejim de, kendisine karşı olduğunu varsaydığı memur takımının aylıklarını yükseltmediğinden maaşlar da düşük ve dolayısıyla kira-maaş dengesi son derece bozuktu. Bir genç kamu görevlisinin maaşının yarısını kiraya ayırmak zorunda kalması bir zulümdür.

Sonunda sokakta kalmadıkları anlaşılıyor, "sonuçta Aksaray'da, Laleli'de oturan bir arkadaş aracılığıyla, komşularından,

100 liraya bir küçücük bodrum katı tutabiliyoruz." Sabri Paşa, tuttukları konut hakkında bilgi vermekten geri kalmıyor; "ev de bir oda bir hol gibi bir şey" diyor ve merakımızı gidermektedir. "Eşim, küçük kızım ve kızkardeşim eve şöyle bir sığınıyoruz", gerçekçi tablo budur.

Genç subay, o sırada Beşiktaş'ta bulunan Harp Akademisi öğrenciliğini Laleli'deki bodrum katından sürdürüyor; belediye otobüsleri ile gidip geldiğini tahmin edebiliyoruz. Sabri Paşa'nın Akademi'ye başladığı yıl, ben Kabataş Lisesi'ni bitirmiştim; servis yapan taşıtlar olmadığını biliyorum; tramvay ya da otobüslerde subaylar olurdu ve şimdi çekildiler. O zamanlar halk içinde konutlarda barınırlar ve toplu taşıma sisteminden, halkla birlikte, yararlanırlardı ve şimde halktan uzak ve halksız yaşıyorlar.

Sabri Yirmibeşoğlu, 1957 yılında kurmay subay olarak Ankara'ya dönmüştü; barınak sorunu yine karşısındadır. Şunları öğreniyoruz: "Eski muhitimiz Çankaya'da eskiden Amerikan Subay Orduevi olan, sonradan Atakule yapılan yerde küçük küçük gecekondular vardı. İsmet Paşa'nın emekli şöförünün, o gecekondulardaki kulübeciğine yerleştik."[2] O sırada Ankara'da Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde okuyordum; meclis binası inşaatı sürüyordu ve meclis binasına yaklaşan toplu taşıma sisteminden mahrumduk; bu kamu görevlisinin bugünkü yerinde bulunan kamu dairesine gelebilmesi bir mucize olmalıdır. Nitekim Sabri Paşa şunları hatırlamaktadır: "Yerleştik amma, Cinnah Caddesi yapılmamış, otobüs yok, servis otobüsü yok. Yaya, sabah erken kalkıp, yaz-kış yürüyoruz, Kara Kuvvetleri'ne kadar, çarnaçar." O sıralarda, çaresizlikten de olsa, sokaklarda yürüyen subaylar görebiliyorduk; şimdi kayboldular ve artık görünmüyorlar.

O sıralarda genç bir subay olan Sabri Yirmibeşoğlu'nun "generallerin bir çoğu, Ankara'da bodrum katlarında oturabilecek kadar maddi imkanlara sahiptiler" yollu haberi de, hem önemlidir ve hem de gerçeklere uygun düşmektedir. Bütün bu maddi koşulların, kamu yönetiminin düzgün işleyişine aykırı olduğunu saptamaksa hem gerekli ve hem yerindedir. Demek ki, Silahlı Kuvvetler mensubu kamu görevlilerini esas alarak yaptığımız bu analizden, birincisi, pek çok kamu görevlisinin, en az koşulların altında kalan konutlara razı olmaları halin-

de bile, barınak bulamadıklarını, ikincisi, atamalarla yer değiştirdiklerinde barınak bulmada çok zorlandıklarını ve üçüncüsü, bütün bu düşük standartlı ve bir kamu görevlisinin toplum içindeki yeriyle bağdaşmayan konutlar için aylık gelirlerinin en az yarısını ayırmak durumunda kaldıklarını çıkarabiliyoruz. Demek, bir dönemde lojman yapımı ve tahsisini, kamu ihtiyacı saymak gerekiyordu. Burada herhangi bir tereddüt bulunmamaktadır.

Bu durum değişmiştir ve artık "lojman" tahsisinin, bir kamusal ihtiyacı karşıladığını söylememiz mümkün görünmektedir. Kamusal ihtiyacın karşılanması, kamu düzeninin sürdürülmesiyle özdeştir, bu açıdan baktığımızda, bir zamanlar yeterli ölçüde kamusal lojman sağlanması ve tahsis edilmesini düzgün bir kamu yönetiminin gereklerinden birisinin yerine getirilmesi sayabiliyorduk. Bugünse lojman stoğu ve tahsisi, yalnızca, kamusal düzenin düzgün olmadığının işaretlerinden birisidir ve önemli bir işaret saymak durumundayız. Bu işaret, lojmanların kaldırılıp kaldırılmaması sorunundan çok daha önemlidir; bizim çözümlememizin herhangi pratik bir vargısı olmadığını önceden tespit etmekte yarar görüyorum.

Bu sözcük, Fransızca "loger" fiilinden türemektedir; "oturmak" veya ikamet etmek anlamını taşımaktadır. "Loge", küçük oturma yeri, kulübe veya daha doğrusu "loca" anlamına geliyordu ve "logement" ya da Türkçe söylenişi ile,"lojman" ise, genel olarak, konut anlamına geliyor ve biz bunu daha dar anlamda, tahsis edilmiş ve çok zaman da kamusal idareye bağlı olarak ayrılmış konut olarak anlıyor ve kullanıyoruz. Bugün için ve düzgün işleyen bir kamu yönetiminin gereği olarak böyle bir tahsise gerek olmadığını ileri sürebiliyoruz.

Devam ederken, başka çalışmalarımda dile getirmiş olduğum bir teorik formülasyonu tekrarlama ihtiyacını duyuyorum, üç iç savaş döneminden söz ediyorum. Birincisi 1806-1826, ikincisi 1906-1926 dönemlerini içine alıyordu; üçüncüsü çok daha çağdaştır ve bu nedenle net sınırlar çizmek zor görünüyor. Bununla birlikte, 1965-1967 yılları arasında bir zaman diliminde başladığını ve en azından 1997 yılına kadar sürdüğünü söyleyebiliyoruz. Kapanıp kapanmadığı ve eğer kapandıysa da tarihi, benim açımdan da tartışmalı niteliğini korumakta-

dır; bu üçüncü iç savaşta ülkenin o zamana kadar var olan demokratizasyon düzeyini çok büyük ölçüde yitirdiği kesindir. Bu üçüncü iç savaşta, kamu görevlileri de, maaşları açısından demokratizasyonu yitirmiş ve maaşlar birkaç açıdan oligarşik bir biçime yaklaşmıştır.

Maaşların daha çarpık ve oligarşik bir biçim almasının bir formülasyonu, her kamu idaresinin maaşlarında kendisini belli etmektedir; alt kademe memur maaşları ile üst kademe memur maaşları arasındaki yelpaze açılmıştır, maaş eğrisinin yukarıya doğru çarpıtıldığını saptayabiliyoruz. Her kamu idaresinde ve niteliği gereği bu çarpıklıktan en uzak kalması gerekli üniversiter idarede de, faşizan ve oligarşik maaş dağılımı kendisini gerçekleştirmiş durumdadır.

Bir de kamu idareleri arasında maaş çarpıklığı görüyoruz. Bu son iç savaş döneminde, idarelerarası maaş eğrisi, yatırımcı, sağlık ve eğitim idareleri aleyhine bozulmuş ve buna karşın, adalet, polis ve silahlı kuvvetler daireleri lehine çok dik bir biçimde iyileşmiştir; dairelerarası maaş eğrisinde de oligarşik kalıp kendisini zorlamıştır, bunu net bir biçimde görebiliyoruz. Toplam maaş fonundan yatırım, sağlık ve eğitim dairelerindeki görevlilere düşen pay azalırken, güvenlik fonksiyonlarını üstlenmiş dairelerin payı, adalet, polis ve silahlı kuvvetler güvenlik hizmetleri tanımına girmektedir, artıyordu; bu, demokratizasyonun erimesiyle paralel bir değişmedir.

Bu son iç savaş döneminde, dairelerarası maaş dağılımının anti-demokratik bir değişme göstermesi, demokratizasyon düzeyinin düşmesinde güvenlik dairelerinin rolünü tartışma konusu yapmaktadır; yalnız burada ben bu tartışmaya girmek istemiyorum. Kuşkusuz, faşizan maaş strüktürü, bir neden veya bir sonuç sayılabilir, tartışılabilir; yerinin burası olmadığını düşünüyorm. Bizim buradaki tartışmamız açısından daha önemli olan, maaş eğrisinde ileri sürdüğümüz bu son oligarşik değişme ile lojman tahsisindeki oligarşik eğilimin birbirine uyduğudur; maaş stoğundan daha büyük pay alan daireler, lojman stoğundan da aslan payına layık görülüyordu. Demokratizasyonu kovan faktörler aynı yönde hareket ediyorlar; demokratizasyonun hızla gerilemesinde, bu uyuma da bir pay ayırmak yerindedir.

Sadece bu analiz, kamu lojmanlarının kamusal bir gereklilik oldu-

ğu savına önemli bir darbe indirmiş olmaktadır; çünkü, maaşları en hızlı artan kamu görevlilerinin neredeyse tamamına yakınının bir de lojmanda yaşamalarını, hem kamu maliyesi ve hem de toplumsal adalet açısından haklı saymak imkansızdır. Bu, maaşlar açısından bir çözümlemedir; bir de konut arzını ve kiraları ele alarak sürdürebiliriz.

İktisadın kriz ya da konjonktür kitaplarından biliyoruz; inşaat sektörü ve bu arada konut arzı, uzun dalgalarla hareket etmektedir; bu, devrevi hareketleri daha uzun vadelidir anlamına geliyor. Buna, bu iç savaş dönemine eşlik eden yüksek enflasyon düzeyini ekleyebiliriz; fiyatların çok büyük oranlarda ve sürekli olarak arttığı zamanlarda, konut alımı, en güvenilir yatırımlardan birisi olmaktadır ve özellikle Almanya'daki işçilerin birikimlerini plase etmek için istikrarlı sektör arayışlarıyla destekleniyordu. Bu durum, hem konut ve hem de kiralık konut arzını hep artırmıştır; dolayısıyla, silahlı kuvvetler kamu görevlileri, hem en az lojman standardında ve hem de kolaylıkla ve maaşlara göre makul ölçüler içinde, konut bulacak durumdalar. Silahlı kuvvetler görevlileri için ve buradan hareketle genel olarak, lojman tahsisi varlık nedenini yitirmiştir; neden sürdüğü, demek ki, araştırılmayı gerektirmektedir.

Lojmanların durumu, bu araştırmanın sonucu sayılabilir; çok yüksek görevlerde bulunmuş kamu görevlilerine, burada genel kurmay başkanlarını veya kuvvet komutanlarını hatırlıyoruz, emekli oldukları zamanda da, son derece separe edilmiş, "izole" sözcüğü belki daha uygundur, lojman verilmesi, herhalde cevaba bir ipucu değerindedir. Çok önemli görevleri sırasında neredeyse her gün gazete veya televizyonlarda adı çıkan, günün önemli bölümünü her türlü toplantıda veya toplantı için gezide geçiren kamu görevlilerinin, emekli oldukları zaman her türlü toplumsal ilişkiden tecrit edilmeleri, birikimden yararlanma ilkesini reddetmek kadar bu seçkin zevat açısından da bir haksızlık ve hatta acımasızlık görünümü vermektedir. Bunu, içinden geçtiğimiz iç savaşta, yaşadığımız acımasızlıkların saçılması da sayabiliriz.

Bu lojman komplekslerinin bir bölümünün tam bir site donanımı ve entegrasyonu içinde olduğu da ileri sürülüyor; bu, sakinlerinin, eğ-

lence de dahil hiç bir dış katkıya gerek duymadan günlerce bu sitenin içinde yaşayabileceği anlamındadır. Görevlilerin dairelerine gidiş gelişi dışında, ki bunlar da yüksek korumalı kamu servisleri ile realize ediliyor, sitenin dışında yaşamın olmadığı anlaşılmaktadır. Böyle bir yaşamın gerekliliğini anlamak zordur; belki Charlemange'ın kurmaya başladığı, İnşaatcı Henri veya Kont Fulk'un ç .yretleriyle en iyi örneklerini bulan kale yaşamı, anlamaya yardım edebilir, öyle umut etmek istiyorum.

Kuşkusuz böyle entegre sitelerin büyük kentlerde örnekleri fazla olmayabilir; büyük kentlerdeki okul veya akedemilerin içindeki siteleri, bunlara yakın düşünebiliriz. Yalnız büyük kentlerde de, Devlet Güvenlik Mahkemeleri savcı ve yargıçlarının ikamet ettikleri sitelere bir hırsızın girebilmesinin önemli haber olması, bunların da çok sıkı korunduğunun işareti olmaktadır. Habere konulan "ya hırsız değil terörist olsaydı" başlığı, başlı başına tarihsel bir haber değerindedir; korku ve korunmanın motorunu da açıklamaktadır, hırsızlardan pek korkulmadığını anlıyoruz. Demek, bunlar, eski deyişle, "kuş uçmaz-kervan geçmez" sitelerdir. Kale sözcüğünü teorize ediyorum; "kale" demek yerindedir. Öyleyse N. Davies'i anabiliriz, bugün anladığımız biçimiyle feodalite oluşurken, bu çağla ilgili olarak, walled cities, like walled castles, reflected the insecurities of the countryside, yollu yazıyordu;[3] surlarla çevrili kentler, tıpkı dik duvarlarla kuşatılmış kaleler türünden, kırsal kesimin güvensizliğini, ensekürite, yansıtıyordu. Bugünse kentlerdeki güvensizliğin işaretleridir. Hem oligarkların kendilerini içine hapsettikleri modern kalelere ve hem de güvenlik kuvvetleri ve diğer güvenlik teknolojisiyle korunan lojman-kentlere baktığımızda korku ve güvensizliğin hüküm sürdüğünü anlıyoruz.

---

1) Org. S. Yirmibeşoğlu *Askeri ve Siyasi Anılarım*, Istanbul, 1999, Cilt I, s. 156.
2) ibid., s. 184.
3) Norman Davies, *Europe- A History*, Oxford U. P., 1966, p. 335.

Özete, R. W. Southern'in bir tespitiyle başlamayı, kısmi bir entelektüel borç ödeme de saymak mümkündür; between the eleventh and the thirteenth centuries there is no nobility of blood, Southern, çalışmasının zaman sınırları içinde, kana dayalı bir asalet düzeni olmadığını haber vermektedir.[1] Bunu, daha önceki zamanda olmadığı yollu anlamamalıyız, Southern net bir biçimde, XI. Yüzyılın başında, bu eski kan ayrımının, this ancient distinction of blood, bütün anlamını yitirmiş olduğunu da eklemektedir; bunu, tehlikenin artması karşısında, aristokrasinin oluşumunda irrasyonel sınırlamalardan birisinin kaldırılması olarak düşünebiliriz. Fakat tehlike ve korkunun hafiflediği dönemde irsi asalet tekrar kendisini kabul ettirebilmektedir; yeni bir zor düzeni kendisini kabul ettirmek üzeredir.

Batı Avrupa'nın terörize olduğu bu yüzyılda asillerin daha geniş bir bazdan çıkışının çok iyi bilinen bir örneği var, Karolenj hanedanının kurucusu Charles Martel de bir dük değil, bir dük tarafından Araplar'ı durdurmakla görevlendirilmiş şato ileri geleniydi, temayüz etmişti, "seçkin" idi, demek istiyorum. Tehlike her zaman olmasa da kriz ve aynı anlamda kaos dönemlerinin, teknik anlamda, daha demokratik olduğunu görüyoruz. Bütün düzenin tehlike ve risk almaya dayandığı Moğol sistemiyse, bu açıdan, çok daha demokratikti; şef, at üzerinde yapılan bir kurultayda seçiliyordu, Timuçin'in, "cengiz" unvanı verilerek şef yapılması, en çok bildiğimiz örnektir. Osmanlı dinastisi, dekadans döneminde bir kural bulabilmişti, tahta kimin geçeceğini kuralsız bırakmakla bir tür demokratizasyona imkan veriyordu; burada demokrasi, mücadele araçları entrika ve katl olan saray partileriyle realize ediliyordu. Başka yerlerde göstermiştim, İkinci Mehmet'in tahta çıkış-iniş-çıkış süreci olağanüstü ilginç iki parti çatışması ve çocukları arasındaki taht kavgası da çok önemli ve çok kanlı, demokratik bir yarış olmuştur.

Aristokrasinin, kan bağlılığını ve dolayısıyla irsi özelliğini yitirmesinin bir nedeni de Charlemange döneminin yerini tam bir kaosa bırakmasıdır; Büyük Charles, yepyeni bir düzen kurmuş ve o zamanın gıpta edilen imparatorluğu Doğu Roma'dan daha geniş toprakları hükmü altına almıştı, Bütün dünyevi egemenlikleri kıskanan Papa'nın, Charles'ı, Roma İmparatoru ilan etmesi ve başına taç giydirmesi çok önemlidir; Charles artık, Charlemange, Carloman ya da Carlo Magno olmuştur, "Büyük Şarl" demektir. Bu kadar de-

1) R. W. Southern, *The Making of the Middle Ages*, London, 1953-1999, p. 106.

ğil, "Charles" adı artık Avrupa'nın bütün kavimleri tarafından, ağızlarına uydurularak, isim yapılıyordu; Keltler "Gael", İsveçliler, "Kalte", Almanlar "Karl" olarak taşıdılar. Burada da kalmadığını biliyoruz, dilbilimde bir sözcükte karakterlerin yer değiştirmesine zaman zaman rastlıyoruz, Güney Slavları hem "Kral" olarak kullandılar ve hem de model bir kral kabul ettikleri için sözcüğü "hükümdar" olarak da yerleştirdiler; bizim de kullandığımız "Kral" sözcüğü buradan geliyor ve Büyük Charles'a dayanmaktadır. Fakat ne yazık, Charles'ın kurduğu yönetim modeli, geride "kral" sözcüğünü bırakarak, 843 Verdun Antlaşması ile parçalanmıştı, bu ilk Avrupa Birliği'nin yıkılması ve Fransa ve Almanya olarak ayrılması anlamındadır. İşte feodal anarşi bu dönemdedir; kan bağı ve ırsiyetin itibarsız olduğu bir zamandan geçiliyordu.

Aristokraside yönetenlere, "noble" ya da bir kategori olarak "noblesse" diyoruz, sözcüğün kendisi de, böyle bir anlayışa elverişlidir; "noble", connaître fiilinden gelmektedir, bilmek ve tanımak anlamındadır ve asil, bulunduğu yer itibariyle parlak bir biçimde görülebilen ya da tanınan, demektir. Kanla ilgisi olmadığı açık; doğuştan asalet, servet ve gücü eline geçirip bunda bir istikrar sağlayabilenlerin uydurmasıdır. Osmanlı hanedanının, kana dayalı bir asalet ihtiyacını duyması da çok sonradır; Kayı kabilesine bağlılık yüzyıllar sonra icat edilmişti, hep biliyoruz.

Peki, irsi bir asalet henüz keşfedilmemişse, asaletin kaynağı neydi; birincisi mülkiyet ki bu vasalaj ilişkisinden çıkıyordu. İkincisi ise, knighthood düzenine bağlı olmaktır; fakat her ikisinin de kökeninde güce dayanarak bir seçkinlik, seçilmişlik gereklidir. Knighthood, başlı başına bir düzendir; vasal olması gerekmiyor, ancak bir vasal, aynı zamanda pek çok efendinin ve sonunda da kralın "adamı" iken, vasal olsa da bir knight ya da aynı anlamda şövalye, sadece şövalye olduğu için, kralla eşit düzlemde bulunuyor. Bu düzenin, knighthood, varlığı, aristokrasinin sadece çok büyük lordlardan ibaret olmadığını da gösteriyor; knight, özel bir törenle, buna ayin demek daha uygundur, atlı savaşçılar ocağına katılan kimsedir. Orta Çağ'da ve daha dar anlamda feodalitede yöneten sınıf içindedir; atlı, zırhlı ve silahlıdır.

Bir parantezle devam etmek yerindedir; feodalite, mülkiyet ve zor ile yönetici sınıfların kaynaştığı bir "devlet" biçimidir. Nitekim 1066 Hasting Muharebesi'nden sonra Fatih William, the Conqueror, iki binden fazla malika-

nenin üstegemeni, overlord, olduğunu ilan ile bunları iki yüz fief olarak yakın baronlarına, vasal, dağıtmıştı; vasallar artık feodal üstlerinin adamı oluyorlardı, hem güvenlik ve hem de yönetim kapasitesi kazanmaları bu yolladır. Dolayısıyla, büyük zenginlik ile yönetimin birleştiği ve oligarşinin zoru eline geçirdiği her dönem ve yönetimde feodalite karakterini görmemiz kaçınılmazdır; yeni bir düzen-sözcük bulamadığımız hallerde, "yeni feodalite" diyebiliriz ve şimdilik öyle diyoruz.

Peki, böyle bir durum nasıl ortaya çıkabilir; böyle bir soru da bizi yine "tehlike" ve "terörize olma" olgularına götürüyor; Orta Çağ'da şövalye ve savaşçı kategorisini inceleyen İtalyan tarihçi Franco Cardini de, IX. Yüzyılın ikinci yarısından başlayarak ve özellikle X. Yüzyılın tamamında, bugünkü Batı Avrupa'da yaşamın çok zor ve tehlikelerle dolu olduğuna işaretle, sadece yaşamayı sürdürebilmenin tek başına değişmez ve akıldan çıkmayan kaygı ve endişe, la simple survie y constitue a celle seule une occupation constante et une occupation obsédante, olduğunu yazmaktadır.[1] Bu, büyük korku ve yaşamı sürdürebilmenin tek tutku haline gelmesi, çok hızlı değişikliklerin motoru haline gelmiştir; bunun ortaya çıkarılmasına çok önem veriyorum. Çünkü, böylece, tarihin başka ve yakın kesitlerinde, hızlı transformasyonlar gördüğümüzde, eğer herhangi bir zamanda insanın tanımları ve davranış kalıpları değişiyorsa, burada bir motor aramak zorundayız; korku, ilk planda bakacağımız motorlar arasındadır.

Kısa bir tarih kesitine sığmış ve bu nedenle çok hızlı, hızı belli bir zaman tanımı ve hareket olmadan kavrayamıyoruz, transformasyona, "devrim" demek yerindedir. Öte yandan, dil hem insanlığın en büyük mucizelerinden birisi ve hem de değişmeye en dayanıklı olanıdır; bu açıdan dilde ve aynı kapsamda, hem çok yavaş ve hem de çok hızlı transformasyonlar görebilmemiz son derece öğretici olmaktadır.

Hıristiyan çağına kadar, bir toplumun, "liberi" ve "servi" olarak ikiye ayrıldığını biliyoruz; özgürler ve hizmet etmekle yükümlü olanlar, "köle" diyo-

1) Franco Cardini, *Le Guerrier et Le Chevalier*,
J. Le Goff, 'sous la direction de', *L'Homme Médiéval*, Seuil, 1989, p. 87. Bütün medievalistler türünden, Profesör Cardini de şövalye düzeninin çıkışını, Araplar, Vikingler ve Macarlar tarafından gerçekleştirilen razzia'ye bağlamaktadır.
Les incursions des Vikings, des Magyars et des Sarrasins razzient les côtes et ravagent l'arrière-pays de l'ensemble euro-mediterranéen oriental."

ruz, esir saymakta fazla sakınca görünmüyor, bu iki kategori, her toplumu ikiye ayırıyordu. Orta Çağ'la birlikte bu ayrımın, milites ve rustici ikilisiyle değiştiğini tespit edebiliyoruz; rustici, tarımla uğraşanlardır ve bugünkü Avrupa'nın köylüleşmesine denk düşmektedir. "Milites" sözcüğünden, hâlâ hatırladığımız ve kullandığımız, "militaire" ve "milices" var. Silah tutan kimse demektir, "milis" silahlı birlik anlamındadır. Toplumun silah kullananlar ve toprak işleyenler olmak üzere iki sınıfa ayrılması, Orta Çağ'ın oluşmasıyla birlikte görülen maddi gelişmelere uygun düşüyordu; Roma düzeni yıkılmıştı ve her yerde mafyöz özellikler gösteren irili ufaklı egemenlikler çıkıyordu, her prens, bey, şef ya da mafya babasının kendisine bağlı silahlı birlikler kurması normaldir ve bunlara "milis" diyoruz. Orta Çağ ve dar anlamda da feodalite, bugünkü Batı Avrupa'da bir yandan silahlı bir sınıfı, milites, yaratıyor ve diğer yandan da bunun dışında kalanları, démilitariser ediyordu, rustici denilen tarımla uğraşanlar bunlardır.

Fakat ister "üzengi devrimi", isterse "kale devrimi" olsun, bunlar elemanlarıdırlar, VIII. Yüzyılın ortasından başlayarak X. Yüzyılda biçimlenmekle birlikte, oluşumunu XI. Yüzyılda da sürdüren feodal düzen, ki bu çok zaman şövalye sistemiyle özdeşleştirilmektedir, yeni bir tasnifi ön plana çıkarıyor ve belki daha iyi bir söyleyişle, eski bir tasnifi yeniden moda yapıyordu. Böylece, Batı Avrupa toplumu, oratores, bellatores ve laboratores, olmak üzere üç sınıftan ibaret sayılıyordu; sonuncusu toprağı işleyenleri, birincisi, konuşanları ve dolayısıyla din adamlarını ve ortadaki de savaşçıları anlatmaktadır. "Bellatores" de, "milites" türünden Latin kökenlidir ve savaşmayı anlatmaktadır; bugün Fransızca ve İngilizcede hâlâ kullandığımız laborier veya laborer, çıkışı itibariyle, "emekçi" değil, toprakta çalışandır, zahmet çeken anlamı var ki, İrani "rençber", zahmet taşıyan demektir, bu sözcüğün "emekçi" sözcüğünden daha uygun düştüğünü söyleyebiliyoruz ve ayrıca kadınlar için doğum ameliyesinin İngilizce'de hâlâ bu fiil ile ifade edilmesi de zahmetli olmasıyla ilgilidir. Görülüyor, bu üçlü tasnifte, "laboratores", rustici kategorisine denk düşüyor ve "oratores" kategorisi izaha muhtaçtır.

Buna gelmek üzereyim, önce bir tespit gerekli; bu üçlü, aslında G. Dumézil'in Hint-Avrupa toplumlarının kökeni üzerine yaptığı çok önemli çalışmaların verimlerine uygun düşmektedir; esas olarak dilbilim imkanlarına dayanan bu etütler, başlangıçta Hint-Avrupa toplumlarının hepsinde, üç sı-

nıf ve bu üç sınıfa göre birer Tanrı ve renk olduğunu ortaya çıkarıyordu.[1] Bugün Eski İranca'daki "div" sözcüğü, biz bunu "dev" olarak kullanıyoruz, Elence'deki "zeus" ve Latince'den gelme Fransızca'daki "dieu" ya da Roma'daki "jupiter" sözcüğündeki "ju", div ya de zeus ile özdeştir ve piter ise, pater ya da "baba" anlamındadır, hepsi aynı göstergelerdir; bunları Dumezil'den öğreniyoruz. Dumezil, Hint-Avrupa toplumlarında, beyaz'ın oratores, kırmızı'nın bellatores ve mavinin de laboratores sınıfına uygun düştüğünü tespit ediyordu ki Fransız, Büyük Britanya ve Birleşik Amerika bayrakları bu üçlü ayrımı ve renkleri sürdürüyorlar; bazı Hint-Avrupa varisi toplumlarda, beyaz'ın sarı ve mavi'nin de yeşil veya siyah olduğunu görsek de üçlü renk hep orada durmaktadır. Öte yandan, başlangıçta Latin alfabesinde "u" ve "v" karakterleri birbirinden ayrışmamıştı ve Arap alfabesinde ise hâlâ "vav" ile gösterilmektedir; ilaveten, "z" ile "d" karakterlerinin birbirinin yerine geçebilmelerini, "fadıl" ve "fazıl" sözcüklerinden de biliyoruz. Bütün bu paralel değişmeler, "Hint-Avrupa" kategorisinin de tıpkı "Kapitalizm" türünden bir soyutlama olduğunu bir kez daha kanıtlamaktadır. Öyleyse kapitalizmle, kısa bir süre için sahneden çıkartılan, "oratores" sınıfının feodalizmde boy göstermesini ele alabiliriz.

Şöyle başlayabiliriz, feodalite ve tekelokrasi dinseldir ve üstelik aşırı dinsel olduklarını söylemek yerindedir. Bunun için iki neden saptamak mümkündür; birincisi her ikisinin de tabansız olmasıdır, her ikisinde de yönetimin tabandan tümüyle kopuk ve hem feodalite ve hem de tekelokrasinin kökten halksız olduklarını tespit edebiliyoruz. İkincisi, hem feodalite, artık "feodalokrasi" demekte hiç bir teorik sakınca kalmadığını ekleyebiliyoruz, hem tekelokrasi, son derece acımasız, yönetim uygulamaları açısından vahşi, yönetenler bakımından ise iğreti, précaire, acılı ve umutsuz çağlar oldular. Her ikisi de ekstremler düzenidir, feodal düzende topoğrafya, en güzel çiçeklerle en ölümcül bataklığı yanyana getirebiliyordu, birisi diğerini gizleyebiliyor ve tekeller düzeninde, sosyalizmle faşizm neredeyse aynı beş yılda iktidara gelebiliyordu; her ikisinde de yaşamdaki vahşet beyne yansımıştı ve kalpteki şefkati sarıp sıkıştırıyordu. Böyle bir düzende yönetilenler, acı gerçekliği ruhsal bir pasifikasyona ve hatta huzura kavuşturabilmek ve yönetenler de

1) Georges Dumézil, *Les Diuex Souvreins Des Indo-Europeéns*, Galimard, Paris, 1977.
Georges Dumézil, *Archaic Roman Religion*, Chicago U. P., 1970.

daha kolay yönetebilmek için, kütlelerin aşırı dinselliğine gerek duyuyordu. Zulüm, acı ve iğreti yaşam, kütleleri kendi hallerine götürebiliyordu, bu serfdom halidir ve Tanrı'nın kulu olmanın bu kadar tutkuyla istenmesini anlaşılır kılmaktadır.

Geçerken şunu kaydetmek yerindedir, belki fizik disiplinini ayrı tutabiliriz, toplumsal arayışlarda şimdi asıl ihtiyaç teoridedir. Bunu iki anlamda not ediyorum; hiç bir yeni pratik olmadan, daha başka bir söyleyişle, hiç bir yeni gözlem veya veri olmaksızın teori kurmanın mümkün olduğu bir dönemdeyiz. Bu tespit, paradoksal bir formülasyona da imkan verebiliyor; belki yeni gözlem ya da veriler, bir teori tuzağına da yol açabiliyor, teorinin pratiğe elastikiyeti kalmamıştır anlamındadır. İkincisi, teori için var olan teorilerden kurtulmak da gerekli olabilmektedir. Son olarak, her ikisini birleştirerek, buna, "Kopernik'e Dönüş" adını verebiliriz.

Bu parantezden sonra devam ederken, Clovis'in resmî din haline getirmesinin, böylece Hıristiyanlığın düzen dini olmasının, yayılmasını kolaylaştırıp hızlandırmasını tespit edebiliriz, nitekim bir süre öyle olduğu kesindir. Fakat en azından karanlık çağda, bugünkü Batı Avrupa'da, Hıristiyanlıkta bir gerileme olduğunu not etmiştim; ama has feodal düzenin yerleşmesiyle birlikte çok aşırı bir dinselleşme görüyoruz. Bu açıklanmaya muhtaçtır.

Burada Hıristiyanlık tarihine girmek istemiyorum, orada uygun ve inandırıcı açıklamalar olması doğaldır. Bu konuda, yalnızca, bu dinselliğin yoğunlaşmasıyla ilgili olarak iki noktaya değinmek istiyorum; birincisi İsa ile Orta Çağ insanı arasında kurabileceğimiz paralelliktir. Orta Çağ insanının temel karakteristiklerinden birisinin acı çekmek olduğu üzerinde durmuştum; l'homme souffrant, acı çeken insan, Orta Çağ'da ortalama insandır. İsa ise bütün peygamberler arasında, acı'yı temsil ve sembolize edendi ve eğer dinin temel gerekliliği ve işlevi, reel yaşamdaki acılara ruhsal bir huzur sağlamaksa, buna en uygununun İsa ve İsevi dini olduğundan kuşku duyamayız.

Ekleyebileceğimiz şu var, diğer semavi dinlerdekinden ayrı olarak İsa, hem Tanrı ve hem de İnsan'dır; hem acı çekmekte ve hem de acı çekenlere şefkatle yaklaşmaktadır. Bu son noktayı, İncil'in okunmasından daha çok, Musevi ve Muhammedi dinlerde, neredeyse ortodoks inancı kovmak üzere olan sufizmin, İsevi doktrinde yer bulamamasından çıkarıyorum; herhalde İsevi inanç, Tanrı'yla sevgi aracılığıyla yakınlaşma ve buluşma için, sufizme

ihtiyaç bırakmamaktadır.

Yaşamda acımasızlık, hayatın kendisinin zulüm olması, genel olarak aşırı dinselliğe ve özel olarak da Hıristiyanlığa bir davet olmaktadır. Buna, akıl gücünden kuşku duymak ve acı çekerek gerçeği bulmayı da ilave edebiliriz; tasavvufu tarif ediyorum ve böylece önermeyi tamamlamış oluyoruz.

Bu önerme var, doğrusu, feodalokrasi ile tekelokrasi arasında kurduğum paralelliğin burada da ve üstelik çok yüksek ölçüde ortaya çıkması şaşırtıcıdır; sosyalizme ve Sovyetler Birliği'ne bir Haçlı Seferi yapmış olan şimdiki Papa'nın, Polonya asıllıdır, tam anlamıyla souffrant, acı çeken, bir tablo çizdiği bir zamanda, yaşlılığın getirdiği aşırı acz halini yenmeye çalışarak, dünyanın her yerine yaptığı ziyaretlerde milyonları ve hatta bir kaç milyonu, karşılamacı olarak sokağa dökmesi çok dikkat çekicidir. Papa'nın kişiliğinde gençlerin dinselliğe koştuğunu görebiliyoruz; tekelokrasinin bu ileri aşamasında hem yeni kuşakların aşırı dinselliğine ve hem de olgun kuşakların çeşitli tarikatlere yönelişine tanık oluyoruz; kapitalizmi keşfetmiş bir dünyada bu yepyeni bir durumdur.

Eksik kalmaması ve bu nedenle yanıltıcı olmaması için şunu da yazmak zorunluluğunu duyuyorum; hem feodalite ve hem de tekeliyette, yaşam sadece acımasız değil aynı zamanda iğreti, précaire, haldedir, bunu yaşamanın hiç bir unsurunun müstakar ve güvenli bir akışa sahip olmaması olarak anlayabiliriz. İstikrarsızlık ya da iğretilik düzeni, gelecek her anın belirsizliği demektir ki, batıl inançları ve dinselliği davet etmektedir; denizcilerin, kaptanların, pilotların ve kumarbazların hepsinin uğur ve batıl inançlara yönelmeleri de bunu gösteriyor, tekeliyette de temel davranış olarak ortaya çıkmaktadır.[1] Ancak précarité olgusunu, böylece ayrı bir eleman olarak kaydetmekle birlikte, tümüyle ayrı olduğunu düşünmek de zordur; yaşamanın temel elemanlarının hep belirsiz olması, şans faktörünün ön plana çıkması, daha az yoğun olsa da bir korku kaynağıdır. Yalnız daha az yoğun olmasına karşın sü-

1) Sosyalist tercih ve ilkelerden çok uzak ve tam tersine kapitalist temelleri sürdürebilmek için toplumsal ve ekonomik yaşamın regülasyonu ve devlet müdahalesi ekolünü kuran Keynes'i hatırlamanın yeridir. "Many of the greatest economic evils of our time are the fruits of risk, uncertainty, and ignorance" diye yazıyordu; 1926 yılında ve "The End of Laissez-Faire" incelemesindedir. Bütün kötülüklerin temelinde risk faktörünü, belirsizlik ve bilgisizliği görmesi çok düşündürücü ve öğreticidir.
M. Keynes, *Essays in Persuasion*, N. Y., 1963, p. 317.

rekliliği nedeniyle, muhtemelen daha korkutucu ve tahrip edici sayabiliriz.

İkinci nokta, burada geliştirdiğimiz görüşler açısından daha önemlidir; feodalite ile birlikte dinselliğin yoğunlaşmasını sadece oratores sınıfının ortaya çıkışı ile sınırlandıramayız. Burada daha önemli olan, şövalyelerin son derece dinsel ve bütün şövalye düzenlerinin aynı zamanda tarikat olmalarıdır;[1] burada durmamız gerekmektedir. Çünkü bir ortaklık tespit ediyoruz; birincisi, Selçuklu ve daha sonra Osmanlı akıncılarını, dervişlerden ayıramıyorduk, bunu biliyoruz. Şimdi, feodalitenin akıncılarının da, "knight" ya da şövalye, son derece dinsel oldukları iddiası ile karşı karşıyayız ve bunlara, tekeliyet düzeninde, dinselliğin çok arttığını ekleyebiliyoruz. Bu, bize, hem klasik kapitalizmin ve hem de demokrasi düzeninin bir istisna olduğu izlenimini veriyor ki, bu da, ele almamızı gerektirmektedir.

Hassas bir söylemi tutturacak olursak, şövalye demiyor ve şövalye düzeninden söz ediyoruz, "l'ordre de chevalerie" uygun söyleyiştir. Buradaki "l'ordre" sözcüğü için J. Huizinga, Orta Çağ metinlerine dayanarak, "önemli ölçüde, dinsel bir anlama sahiptir" demektedir;[2] bu, önemli ve yerinde bir işarettir. Şu nedenle, "religion" sözcüğünün etimolojisi de çok tartışmalı olmakla birlikte, "lier", bağlanmak, fiiline dayandırmakta çok fazla sakınca görmeyebiliriz. Ayrıca her şövalye düzeninin temelinde sadakat olduğunu biliyoruz; bağlı olmak anlamındadır ve her şövalye, efendisine ve Tanrı'sına sonsuzca sadık ve bağlıdır. Şövalye olmak, yoksulluk, sadakat ve bekaret için ant içmekle başlıyor; zamanla bu sonuncusu, cinsel sadakatle yer değiştiriyor; derviş düzeniyle arada çok fark olmadığını tespit etmekte isabet var.

Şövalye düzeni üzerine hem kaynaklar ve hem de tarih, bu tespitten yanadır; kaynak söz konusu olduğunda ilk akla gelmesi gereken, "Chansons de Geste" manzumesidir ve bizdeki "Dede Korkut Masalları" ile karşılaştırabiliriz, yalnız, Chanson'lar, adı üzerinde, şarkı formundalar. Batı Avrupa insanını, tarihlerine bağlayan bu destanları unique kabul etmek durumundayız, krallara ait destan ya da menkıbe demek doğrudur. Tarihsel değeri var mı; iki yüzyıl yaşayan bir Charlemange tarihe ışık tutuyorsa, mutlaka vardır ve ger-

1) "L'ordre de chevalrie ne peut etre séparé des 'confréries' chez les peuples sauvages." J. Huizinga, *L'Automne du Moyen Age*, Editions Payot, n. d., p. 87.

2) "Le mot 'ordre' conservait encore en grande partie une signification religieuse; on le remplacait parfois par le mot religion, qu'il ne faut pas croire limité aux seuls ordres religieux". ibid., p. 88.

çekte de olduğundan hiç bir şekilde kuşku duymuyoruz. Bu chanson'larda nerede ise bütün kahramanlar Charlemange'dır ve hep Müslümanlar'ın şefi Muhammet'e karşı savaşmaktadır. Bu o kadar öyle ki, bir savaşta yenilen Gudrum'dan, "le roi sarrasin Gormond" olarak söz edilebilmektedir; Viking'lere karşı savaşlar da Müslümanlar'la çatışma olarak dile getirilmektedir.

Kuşkusuz Hıristiyanlar ve bu arada Hıristiyan olmuş Viking'lerle de savaşlar oluyor, menkıbelerde var, yalnız bu tür savaşların en zor ve dramatik noktasında melekler işe karışıyor; dolayısıyla şansonların gerçek ile gerçeküstü karışımı bir dokusu olduğunu görüyoruz. Yer yer bir menkıbe, bir masal ve yer yer de dinsel bir metindir.

Bu şansonlar içinde en bilineninin "Chanson de Roland" olduğu kesindir; aslında, Roland, kroniklere göre Rotlandus, Büyük Şarl'ın İspanya seferinden dönüşte, arkadan saldıran Gascon ya da Goth'lar tarafından öldürülüyor, yalnız her halkın menkıbelerinde olduğu üzere, kahramanlara bir kez ölmek az görülmektedir. Büyük Şarl'ın kız kardeşi Bertha'nın oğlu olması da uygun düşmektedir, yalnız, İngilizler'in "Roland", Almanlar'ın "Rudland", Portekizlilerin "Roldao" ve İtalyanlar'ın "Orlando" olarak adını sürdürdükleri bu şövalyeye, Hıristiyanın kılıcıyla ölmek layık görülmemiştir. Kuşkusuz dev olarak tasvir edilen rakiplerini her defasında parça parça eden bu Roland, kolay kolay ölmemelidir ve ölümü bir ihanetin sonucunda, kuşkusuz, bir şarkiyunun kılıç darbeleriyle realize ediliyordu. Yalnız, Roland, ölürken ünlü kılıcını, Müslümanlar'ın eline düşmemesi için gerekli özeni göstererek bir kayada parçalamıştır; Batı Avrupa'da bu kayayı veya kayaları bugün de bulmak imkan dahilindedir.

Şövalye kültünün bilinmesi ve yerleşmesinde Chanson de Roland, ayrı bir yere sahip ve bu, anlaşılıyor; yalnız görülüyor, bu şansonlar, Büyük Şarl ile başlamaktadır ve burada kalmamaktadır. Gezgin ozanlar her gittikleri yerlerde, şansonlara ilaveler yapmakta ve yenilemektedir. Bu yenilenme sürecinde ve belki de iki yüzyıllık bir zaman içinde, Şövalye Roland âşık olmakta ve çok zaman da bu aşkın karşılıksız olması denk düşmektedir. Bu da Orta Çağ ve feodaliteye uygundur; çünkü feodalitenin temel çizgilerinden birisi yaşamaktan korkmaktı; yaşam acıdır ve yaşamdan kaçmak acıdan kaçmak olmaktadır.

La Chanson de Roland, genellikle kabul edildiği üzere, şövalye düzeninin

etik sistemini, "systeme éthique chevaleresque", kodifiye ediyordu; şövalye yaşamının norm ve protokolünü çizen ise "*Le Roman de la Rose*" olmuştur. Şansonlardan çok sonraki bir yüzyılın verimiydi; yazımına, 1240 öncesinde Guillome de Lorris tarafından başlanmış ve 1280'li yıllarda Jean de Meun eliyle bitirilmiştir, Fransız edebiyatının şaheserlerinden birisi sayılmakta ve Dante ile Cervantes'in ürünleriyle karşılaştırılmaktadır.[1] Özü, aristokratik aşktır, "l'amour courtois" da deniliyor ve "Gülün Romanı", en az iki yüzyıl en popüler eser olarak kalabilmiştir; gül, herhalde sevgilinin frajilite'sini de yansıtıyor, çünkü, gül her zaman sevgiliyi temsil eder. Orta Çağ'da, son derece kırılgandır ve bir kez kırılınca da tamiri mümkün olmamaktadır.

"Gülün Romanı"nın, tekeliyet döneminde ve XX. Yüzyılda, bir İtalyan öğretim üyesi tarafından yeniden yazılmasını, belki de yalnızca Orta Çağ özlemini sulandırmak yollu anlayabiliriz; bunun ününün saman alevi süresini geçememesine karşılık, *Le Roman de la Rose*, tarihin en etkili ve belki de etkisi, dinsel kitaplar ve *Komünist Manifesto* bir yana, en uzun süren eserler arasındadır. Herhalde şövalye düzeninin manifestosu saymak yerindedir.

Bir delikanlı bir kıza âşık olur, güldür ve güle ulaşmak ve koklamak gerekmektedir; bunu yapmaksa tehlikelerle doludur, aklı bırakmaya ve kalbi koşmaya özendiriyordu ve bütün bunları kapsarken, *Gülün Romanı*, asil ve şövalye yaşamını kodifiye ediyordu. Romanın bir pagan damarı olmakla birlikte, bu nedenle Renaissance'ın habercisi de kabul edilmektedir, içeriği itibariyle, saray aşklarının bütün bozulma kapılarını kapatıyordu, aşkın yazımından yoğun bir dinsellik yayılmaktadır.[2] O kadar öyle ki, sevgililerin birleşmesi, toplumsal bir bütünleşme olarak değil, yaratmanın ilahi sırrının açımlanması olarak sunulmaktadır. Kuşkusuz *Gülün Romanı*, aşkta sedüksiyon'u yüceltiyor; fakat eninde sonunda aşk saf, çıkarsız ve maddesiz olmak zorundadır ve sadakat, aşkın esasıdır ki bu şövalresk idealin en başında yer alır.

Şansonlar ve *Gülün Romanı* ayrı, Haçlı Seferleri, şövalye düzeninin dinselliğini hem test etmekte ve hem de en yüksek noktaya çıkarmaktadır; şövalye

1) *Encyclopedia Universalis*, Vol. 14, p. 354.

2) M. Bloch, IX. Yüzyıl şansonlarının da "XII. Yüzyıl Rönesansı" için bir tür haberci sayıldığını yazıyor: "L'apparition des grans poemes épiques, dans la France du XIe siecle, peut être conçue comme un des symptômes avant-coureurs par où s'annonçait le puissant développement culturel de la période suivante, 'Renaissance du XIIe Siècle' dit-on souvent"
M. Bloch, *La Société Féodale.*, op. cit., p. 157.

dini'nin tarikatlere dönüşünün en parlak örneklerine de Haçlı Seferleri vesilesiyle tanıklık ediyoruz. İlk Haçlı Seferi, 1096 yılındadır; artık, Arap talanı çoktan, Viking ve Macar saldırıları da en az yüzyıl öncesinden sona ermiş durumdadır. Bu süreçte, şövalye düzeni ortaya çıkmıştır, atlı ve zırhlı bu yönetici sınıf, şimdi, Kutsal Mezarı ve Kutsal yerleri zaptetmek peşindedir. Doğu Roma, İç Asya'dan fışkıran ve Selçuki adındaki bu yeni sarrasin'leri durduramamaktadır; 1071 yılında Malazgirt'te yaşanan felaketin haberinin Batı Avrupa'ya ulaştığı anlaşılmaktadır. Demek ki, Haçlı Seferleri, Kutsal Toprakları yeniden zaptetmek, Reconquista, amacıyla düzenleniyordu, bunu, çıkarabiliyoruz.

Peki motor neydi, bu soruya, türkolojide verilen cevabı biliyoruz; ekonomik nedenlere ve Batı Avrupa'daki yoksulluğa bağlanıyordu. Ne yazık, böyle bir cevabı, bir bütün olarak geçerli saymak mümkün görünmemektedir. Profesör Duby ve diğerleri, 1000 yılında, ilk millenaire tamamlandığında, bugünkü Batı Avrupa'da, o zamana göre, görülmemiş bir ekonomik gelişme görüldüğünü kaydediyorlar ve bu izleyen yüzyıllarda devam etmiştir. Dolayısıyla genel ve göreli bir yoksulluktan söz edemiyoruz.

Fakat burada geliştirdiğimiz analize dayanacak olursak, hem ekonomik gelişmenin hızlandığını ve hem de yığınların daha da yoksullaşmaya başladığını düşünebiliriz. Çünkü, Arap, İskandinav, Macar saldırıları ve talanlarının yarattığı son derece kaotik bu dönemde, en az iki buçuk yüzyıl sürdüğünü hesaplayabiliriz, yepyeni ve acımasızlığa alışmış bir yönetici sınıf teşekkül etmişti; geniş yığınlarınsa gönüllü olarak köleliğe de koştuğunu tespit etmiş bulunuyoruz. Bu durumun, gelir bölüşümünü, büyük ölçüde bozması gereklidir; işte bu dönemde, aristokrasi, normlarını ve ideolojisini, hem kendisine ve hem de yığınlara kabul ettirmiş oluyordu. Bu dönemde, aristokrasi, kendisi için bir sınıf oluyor ve köylüler de, muhtemelen, kendisi için sınıf olmaktan uzaklaşıyordu. Şansonlar ve *Le Roman de la Rose*, bu yeni sınıfı kabul ettirmede önemli bir işleve sahip oldular.

Mısır piramitleri, ilk çağlardaki artan sömürünün işaretleriyse, surları, kaleleri ve artan sarayları da, feodalitenin formatif yüzyıllarında artan sömürü oranının endeksleri olarak görebiliriz. Orta Çağ'ın başında, bütün sınıflar aynı giysiyi giyiyor ve aynı tür barınaklarda yatıyor, demek ki tahta barınaklarda kalıyordu; bunlar artık değişiyordu ve aristokrasi, courtois, "saraylı" olu-

yordu, Doğu'nun lüks tüketim araçlarına alışmaktadır. Böyle bir durumda, daha da yoksullaşmış yığınların yeni sınıfsal formasyonunun, yığınların yoksullaşmasıyla birlikte realize edildiğine işaret etmiştim, Doğu'ya sefer yapmak istemelerini bekleyebiliriz. Orada kalmak ve yaşamak istemeleri de normaldir. Ne yapabilirler, bütün araştırmalar, yalnızca ekonomik iyileşmelere değil[1] aynı zamanda nüfus artışına işaret ediyordu; artan köylü nüfusuna karşılık köylünün toprakları daralıyordu, bunu da, daha önce not etmiş bulunuyorum. Unutmamamız gereken ilk nokta, her türlü insan için "yurt" ve özellikle "anayurt" çok çok sonraki yüzyılların icadıdır ve aslında "anayurt" hep fiktif kalmıştır.[2] İkinci nokta da, o tarihlerde henüz Doğu-Batı ayrımı yoktu ve eğer, Konstantinopl'da Papa için dua edilmemesini büyük ayrılık sayarsak, bu, henüz pek yeniydi ve çok entelektüel kalabiliyordu. Bu nedenle asıl ayrılığı, Haçlılar'ın 1204 yılında Kontantinopl'u zapt ve yağmalamasıyla başlatmak çok daha isabetlidir; öyleyse Haçlı Seferleri öncesinde, hem Doğu ve hem de Batı için, Doğu daha üstün bir yerdir. Dolayısıyla, Doğu'da yaşamak, Batı'daki daha da yoksullaşmış, "yurt" bağlantısından habersiz ve toprakları daralmış yığınlar için, İsa'nın mezarını kurtarmaktan daha önemli olabilirdi; bunu tasavvur etmek verimlidir.

Şövalye sınıfına gelince; yeni "Reconquista" bir ihtiyaçtı; bu sözcük, İspanya'dan Müslümanlar'ı tard etmek için seçilen teknik bir deyimdir, "yeniden feth" diyebiliriz. Bunu, İspanya'dakini, Batı Avrupa'nın bir tür yeniden fethi izliyordu; Haçlı Seferleri'ni üçüncü "Reconquista" sayabiliyoruz; herhalde dördüncüsü, Amerika Kıtası'nın keşfi ve fethidir; Doğu'da daha da yayılmak üzere yola çıkılması, bu sıralamayı desteklemektedir.

Demek ki, böylesi bir sefer için önceleyen bir başarı ve güven duygusu mutlaka gerekmektedir; zaferi tatmış olan bir sınıfın işi olduğunu düşünebiliriz. Bu düşünmeyi destekleyen iki not var; Birinci Haçlı Seferi'ne hiç bir kra-

1) "Etape majeure: Dans les années qui ont précédé l'an mil se situe l'orée d'une longue période de progrés matériels et spirituels."
G. Duby & R. Mandron, *Histoire de la Civilisation Française-Moyen Age-XVIe siecle*, Paris, 1968, p. 10.

2) Tevrat'taki pek müphem ifade bir yana, Yahudiler'in bir yurda dönmek için efektif programları binlerce yıl sonra ortaya çıkmıştı ve Kudüs de istek listesinin sonlarında yer alıyordu. Macarlar, anayurtlarını bulmakla yetindiler ve bulduktan sonra sırtlarını döndüler. Türkler, anayurda şiir yazmak ve bugünlerde demir dövmekle yetiniyorlar; bir de Anadolu'nun anayurt olmadığını iddia etmeyi de suç sayıyorlar.

lın katılmadığını biliyoruz. Haçlı Seferleri, yönetenler olarak, şövalyelerin marifeti olmuştur; önceki Reconquista da onların adına yazılıdır. İşleyişi itibariyle ve teknik anlamdaysa bir "halk seferi" olduğundan kuşku duyamayız ve bu nedenle de demokratiktir. Reconquista, bunu geniş anlamda kullanıyorum, Viking ve Macarlar'ın da yenilmesi dahildir, şövalye düzenini ve aristokratik sınıfı icat ederken, Haçlı Seferleri'yse halkı ve "Avrupa" kavramını sahneye çıkarıyordu; çünkü hareket halinde olanların hepsini bir sözcükle ifade edecek olursak "Avrupa" demek zorunlu oluyordu. Nitekim Antik Çağ'da bilinen bu sözcük, daha sonra unutulmuştur; hatırlanması Reconquista sonrasıdır ve Haçlı Seferleri'yle birlikte yerleştiğini düşünmek durumundayız.

Krallar hariç tüm Avrupa'ya ve bu arada, bir ölçüde işsiz kalmış muharip sınıfa tam zamanlı bir proje oluyordu;[1] ikinci nokta, bu projenin, İspanya'da doğmasıdır. Bu nedenle de olabilir, Profesör Koenigsberger, Haçlı Seferleri'nin, İslamik "Cihad" kavramının bir yansıması olabileceğini düşünmeyi öneriyor; İspanya, arabize olmuştu, arabesque tarz orada doğmuştur, ispatı kolay olmamakla birlikte akla gelmektedir. Yalnız bir fark var, o zamana kadar "sarassin" sözcüğü, daha çok Araplar'a işaret ediyordu, artık, Selçuklular nedeniyle, bu sözcükten, Türkler anlaşılmaktadır. Haçlı yürüyüşünde sık sık duyulan, "lanetli kavim" de, doğrudan doğruya Türkler'e hitap etmektedir. Artık Arap baskısı sönmüş ve Türkler'inki başlamıştı; Malazgirt'te Roma İmparatoru'nu esir alan ve Jerusalem'i zaptederek Hıristiyanlar'ı esir edenler de Türklerdir.

İlk binyılını, millénaire, önemsemek, Hıristiyanlık ve Avrupa tarihi açısından anlaşılabilir bir durumdur, Batı Avrupalılar'ın o zaman, 1000. yılın tamamlanmasını nasıl kutladıklarını bilemiyoruz; herhalde ikinci binyılın sonunu, üstelik bir yıl önceden kutladıkları ölçüde coşmamışlardı. Bu ikincide Hıristiyan dünyanın ve Batı Avrupa'nın başta işsizlik ve güvensizlik türünden çok büyük sorunları olmasına karşın, önceki yüzyılı çalan ve damgasını vu-

1) Robert Delort, bir cümle ile, Haçlı Seferleri'nin, işsiz kalan savaşçılar ve geride kalan mülkleri daha iyi paylaşmak şansını kazananlara, sefere çıkmayanlara da, çok uygun düştüğünü özetliyor: "Les croisades ont donc pu offrir à ces guerriers inoccupés, voire à certains paysans, une possibilité d'améliorer leur situation, de reconstituer une fortune par le partage du butin, le pillage ou, pour ceux qui restés, par une meilleure répartition des propriétés."
Les Croisades, présenté par Robert Delort, Editions du Seuil, 1988, p. 8.

ran ilk sosyalist devletin yıkılması, herhalde bu çılgın sevinç gösterilerine yol açıyordu; sevinç ve kutlamaların kısa sürdüğünü yaşayarak öğrenmiş bulunuyoruz.

Koenigsberger, ilk binyıl geride bırakıldığında, manzara-i umumiyeyi, a rising population and growing wealth, improved ploitical and military organization, a growing wealth and a growing religious and intellectual self-confidence[1] nitelemeleri ile anlatıyor; nüfus, servet, askeri ve politik örgütlenme, dini ve entelektüel özgüven, hepsi ama hepsi artmıştı. Hıristiyanlık, altın çağına giriyordu; sadece Müslümanlar kovulmamış, Avrupa'nın kenarları hariç, pagan kalmamıştı; Vikingler'den yerleşenler ve Macarlar, en bloc Hıristiyan olmuşlardı. Şimdi, Kutsal Toprakları ve bu arada İsa'nın mezarını, bu infidel'lerden kurtarmak mümkündü; demek ki, Avrupa, savunmadan hücuma geçiyordu, birinci binyıl bir dönüm noktası olarak görülüyor, anlamı buradadır. Belki de değişmeye ve zamanı duymaya başladılar.

M. Bloch'un, Orta Çağ insanının zamana karşı pek ilgisiz olduğu tespiti, çoğunlukla dâhiyane bulunuyor, eski dilimizde Kurun-u Vusta denilen ve hiç değişmediği varsayılan yüzyıllar düzinesinin esasını verdiği anlamındadır; zamana ilgisizlik, hiç değişmediğini düşünmek, daha doğrusu değişmemesini istemek ve en doğrusu değişmekten ve yarından korkmaktan kaynaklanıyor. Kısaca, yarından korkmak Orta Çağ'dır ve peki güzel, bu takdirde, dünden korkmak nedir, belki de yine Orta Çağ'dır, çünkü "yeni" Orta Çağ olmaktır. Orta Çağ, birikime inanmamaktı, bu nedenle yarından korkuluyordu; yeni Orta Çağ ise birikimden korkmaktır, dünün silinmesi bu nedenledir. Demek ki, birinci Orta Çağ'ın yarını yoktur ve "ikinci" Orta Çağ'da ise dün yoktur, herkes günde ve an'da yaşamaktadır. Onlarınki, yarını olmayan insanların dünyasıydı, eğer yarını olmayanları "insan" olarak tarif edebiliyorsak ve şimdi biz dünsüz bir dünyada yaşıyoruz ve eğer bunu "yaşamak" sayabiliyorsak, böyle dillendirebiliyoruz.

Dünsüz ve herkesin hep an'da bulunduğu, herkesin Amerika Birleşik Devletleri ve Türkiye'de en iyi iktisat okullarının teori derslerinde olduğu, bu "olduğu" demektir, çağımızda, bundan önceki yüzyıla sosyalizmin damgasını vurduğuna inanmak artık gittikçe zorlaşmaktadır, bu bölümdeki tartışmalarımız, amacı bu olmamakla birlikte analizlerimiz gereği bu bağlamda bir bel-

1) H. G. Koenigsberger, *Medieval Europe..*, op. cit, p. 185.

lek tazelemeye yarayabilecektir, öyle umut ediyorum. Aynı şekilde, XI. Yüzyılda ister Doğu'da ve isterse Batı'da yaşayanlara Kutsal Toprakların Yahudi ülkesi olduğunu anlatmak imkansızdı. Kudüs, İsa'nın doğduğu ve mezarının bulunduğu yerdi ve bu nedenle kutsaldı, aslen ve esasen Hıristiyan sayılıyordu; burada hiç bir itiraz kabul edilmiyordu. Bunun dışında yeryüzünde Cennet Doğu'daydı; bu Cennet'te bir çeşme vardı, bundan dört nehir çıkıyordu, Nil, Etiyopya ve Mısır'ı, Ganj, Hind'i, Dicle ve Fırat da Mezopotamya'yı suluyor ve cennete çeviriyordu, kutsallık anlayışı sadece buradadır. Haçlı yürüyüşünde Cennet'e ve Hıristiyanlığın ana yurduna yürüyüş var.

Öyleyse, Haçlı Seferleri, yalnızca sarassin'lere değil, ayrıca Yahudiler'e karşı bir yürüyüştür. Savaşın hazırlık kampanyalarında bu çok açıktı; hem Müslümanlar ve hem de Yahudiler hedef oluyordu; savaş çığlıkları böyle atılıyordu, husumet, Müslümanlar'a olduğu kadar Yahudiler'e de yöneliktir. Yalnız bir farklılık var, Haçlı Seferleri başladığında Müslümanlar'ın Yahudiler'den daha şanslı olduklarını görüyoruz; çünkü Avrupa'da kalmamışlardı. Buna mukabil Yahudiler hem vardılar ve hem de Büyük Şarl, Yahudiler'e ticaret serbestisi sağlamış ve bazı güvenceler vermişti; Yahudi tarih yazımı, bu nedenle, Büyük Şarl'a hiç gölge kondurmamaya özen göstermektedir. Büyük Şarl'ın açtığı yol, Haçlı Seferleri'yle bozulmuştur; ilk massacre'ın başlamasına tanıklık ediyoruz. Sefere hazırlanmakta tahrik edildikleri için olabilir, yakınlarında Müslüman yoktu ama Yahudi vardı ve üstelik zengin olan ve kapalı yaşayanlar da bunlardı, yoksul yığınların öldürmeye hemen ve sefere çıkmadan başladıklarını kolayca tahmin edebiliriz, Yahudiler'e, katl amacıyla saldırdılar; 1096 yılıdır ve böylece, tarihteki ilk anti-semitik katliamlar ortaya çıkmış olmaktadır. Halbuki, Haçlı Programı'nda, Yahudiler'i öldürmek yoktu, İsa'nın yoluna çekmeyi ve dolayısıyla vaftiz etmeyi düşünüyorlardı. Bu, ibadet özgürlüğü tanımamak anlamına geliyor; demek, Haçlılar, bir kaç yıl sonra İspanya ve Portekiz'de gerçekleşecek "converso" kampanyasının provasını yapmış oldular.

XI. Yüzyılın sonunda ilk hedeflerine ulaştılar, 1096 yılında yola çıkmışlardı, Avrupa'nın içinden, gittikçe büyüyen bir sürü olarak geçtiler, Küçük Asya'da İznik'te, Selçuklular'a karşı ilk başarılarını kaydettikten sonra, neredeyse bugünkü Eskişehir-Konya yolunu izlediler, Toroslar'ı aşıp Antakya'ı kuşattılar, ihanetten yararlanmasını bildiler, böylece Selçuklu ve diğer Türk

birliklerini dağıtarak Jerusalem'e ulaştılar ve aldılar. Büyük tarihçi E. Gibbon, ilk baskısı 1788'de yapılan ve tarih yazımında önemli bir başlangıç kabul edilen çalışmasında, Haçlılar'ın beş yüz millik Küçük Asya yürüyüşünü, harabe köylerden ve terk edilmiş kentlerden, sans rencontrer ni amis ni adversires, "bir tek dostla ve bir tek düşmanla karşılaşmadan geçtiler" nitelemesiyle anlatıyordu; çok etkileyicidir.[1] Küçük Asya, herhalde işgalcileri kanıksamıştır ve genellikle ilgisiz kalabilmektedir. Yine de Haçlılar'ın bu kadar çabuk ve kesin olarak zafer kazanmaları çok şaşırtıcıdır; güzel de, bu kimin zaferidir ve nasıl oluyordu, bu soru, buradaki analizler açısından, zaferin kendisinden de önemli olmalıdır. Bir cevap var, teşhislerinin gücüne oranla yeterince takdir edilmediğine inandığım J. Huizinga, Kudüs'ün Haçlılar tarafından fethinin, "as a work of piety and heroism, that is to say, chivalry", dindarlık ve kahramanlığın ortak ürünü, bir başka deyişle, şövalye düzeninin zaferi olarak algılanması gerektiğinde hiç bir kuşkuya yer tanımamaktadır.[2] Bu algılanma gerekliliği, bugünden daha çok, oluştuğu zamanla ilgilidir; şövalye dini, bir büyük başarı elde etmiş olmaktadır ve bu yerleşmesi için gerekli koşullardan biri durumundadır.

Tek başarılarının bundan ibaret kaldığını düşünmemeliyiz; bir kez, Türkiye tarih yazımının pek çok abarttığı ve yer yer de İran'da kurulu Büyük Selçuklu Devleti'ni gölgelemek üzere kullandığı, miniskül Roma Selçuklu Sultanlığı birliklerini pek çok kez bozdular, sultanı payitahtından kaçmaya mecbur ettiler ve sultanlığı paralize edebildiler, varlıkla yokluk arasında bir duruma düşürdüklerini kabul etmek zorundayız. Tahribat büyük ve devamlı oldu, Haçlı baskılarından sonra Selçuklu Sultanlığı'nın Moğol kuvvetleri karşısında son nefesini vermesi çok kolaydı ve üstelik Hıristiyanlığın bu yeni yükselişi, henüz tam İslamize olmamış Anadolu yığınları arasında, yüzünü Hıristiyanlığa dönen heterodoks akımları doğuruyordu; daha sonraki dönemde "Bektaşi" genel adı altında anılan Babai ve diğer dinlerin, bu miniskül ve ortodoks sultanlığın temellerini salladıkları kesindir. Bu açıdan, Haçlı Seferle-

1) Edward Gibbon, *Histoire du Déclin et de La Chute de L'Empire Romain*, vol. II, Paris, 1788-1995, p. 800.

2) Johan Huizinga, *The Waning of the Middle Ages*, London, the folio, 1924-2000, p. 84. Profesör Huizinga'nın, XX. Yüzyılın ilk çeyreğinin bilimsel şaheserlerinden birisi olan bu çalışmasından aktarmaları, kartlarıma göre, bazen İngilizce ve bazen de Fransızca çevirisinden yapıyorum.

ri'nin, Türkler'in Avrupa'ya penetrasyonunu, akın düzenleme ve yerleşmelerini geciktirmiştir; bir yandan Avrupa'yı korumuş ve diğer yandan da, sahneyi, Osmanlı akıncıları için bekletmiş olmaktadır.

Ayrıca geldiler ve yerleştiler, nerede ise Hıristiyanlığın kutsal bütün kentlerinde birer "feodal" devlet kurabildiler; Urfa'da Urfa Kontluğu, Trablus'ta Tripoli Kontluğu, Antakya'da, Antakya Beyliği, "Principauté" ve en önemlisi Kudüs'te, Jerusalam Krallığı, bunları hep biliyoruz.[1] Aralarında Haçlı projesine en uygunu olan Kudüs Krallığı, 1187 yılına kadar yaşadı ve bu tarihte Selahattin Eyyubi tarafından, de facto, ortadan kaldırıldı; Selahattin pek çok şövalyeyi idam etti, bu yeni oluşan şövalye sınıfının ilk büyük kırılmasıdır.[2] Buna, Haçlı başarılarına, daha sonraki Haçlı Seferleri'nin birinde, İstanbul'un zapt edilerek bir Latin Devleti haline getirilmesini de ekleyebiliriz. Demek ki, Haçlı Seferleri'yle Hıristiyanlık, İstanbul'a bağlı Doğu Kilisesi'nin dışında kalan Katolikleri kastediyorum, Doğu'da ve ilk kez devletler kuruyordu,[3] önem-

1) Kudüs Krallığı'nın pek uzun ömürlü olmadığı kesindir, Selahattin Eyyubi buradaki Hıristiyan egemenliğine son vermekle kalmadı, Yahudiler'e özgürlüklerini iade etti; büyük bir komutan olduğunda hiç kuşku bulunmayan Selahattin'in övülmesi yerindedir, yalnız bir sarassin olmasına karşın Batı tarih yazımında istisnasız hep yüceltilmesi de dikkat çekicidir. Sarassin'leri değerlendirmede cimri Batı histoğrafyası, Osmanlı İmparatoru Süleyman'ı ve Selahattin'i övmede cömerttir, bunda Selahattin'in Yahudiliğe bu önemli lütfunun rolü araştırılmalıdır. Öte yandan bu lütuf nedeniyle, Doğu Yahudileri, mizrahi'ler, bu arada kripto-yahudiler ve şabetayistler, bir şükran ifadesi olarak, "Selahattin" adını taşıyorlar ve "Eyyubi" ya da "Eyuboğlu" sözcüklerini soyadı olarak alıyorlar. Kudüs'ü bir daha alan Yavuz Selim'den de, sabetayistler "Yavuz" ve Yahudiler de "Selim" adını çıkarıyorlar; kapıları açan Bayezid ile Kudüs'ün surlarını yenileten Süleyman'ın adlarının da unutulmadığını biliyoruz. Babil esaretine son veren İran İmparatoru, Cyrus ise "Kureş" ya da "Güreş" olarak taşınıyor, bu sonuncunun "Güneş" versiyonu da var.

2) Fakat bu yeni sınıfın, şövalye düzeninin, asıl kırımı, Nicopolis'te, 1396 Niğbolu Savaşı'nda gerçekleşmişti, Birinci Bayezid'in kıl payı elde ettiği bu zaferde, Franco Cardini'nin sözleriyle, Avrupa şövalye düzeninin kaymak tabakası, la fleur de la chevalerie européenne, ortadan kaldırıldı. Nicopolis felaketinden sonra ve başka nedenlerle birlikte, Avrupa, yeni bir Haçlı Seferleri düzenleyecek iradeyi yitirmişti. Tekrar kendinde taarruz iradesi bulması, İstanbul'da Yahudi prensi Naxos'ı kral yapmak amacıyla düzenlenen Kıbrıs Seferi'ni izleyen İnebahtı Deniz Savaşı iledir.

3) Yazım sırasında, buradaki argümanları tartıştığım Ergun Hoca, Haçlı Seferleri'nin, bugünkü Batı'nın ilk kıta dışı seferi olduğu noktasına dikkatimi çekti; Amerika'nın bugünkü Irak Seferi ile paralellikler kurmaktan geri kalmadı. Bu, uzayda anti-balistic shield, "kalkan" kurma projesinin, karada realize edilmesi şeklinde de anlaşılabilir, "kalkan" değil, kale ve hatta kale-devlet kurma stratejisidir. Bir başka açıdan, Türkler'i dışarda tutup, "Ottoman Empire of America" denemesidir. Osmanlı İmparatorluğu'nun en parlak döneminde olduğu üzere Yahudilik yönetici ve dekadans yüzyıllarındaki gibi Kürtleri de bozucu ve korkutucu güç olarak kullanmayı planlamaktadır.

li görmek durumundayız. Bunları "feodal" devlet veya kale-devlet olarak nitelemek mümkündür; bu, analizde süreklilik sağlamaktadır.

Süreklilik için, belki de bir hatırlatma yerindedir; Batı Avrupa'da Arap, Viking ve Macar saldırı ve talanlarının yarattığı durum, bu döneme Avrupa'nın "fetret devri" diyebiliriz, tam bir devrime yol açmıştı, buna "şövalye devrimi" demek de mümkündür.[1] Şövalye devrimi, bir kaostan ve buradaki mücadele ve savaşlardan çıkıyordu, yönetim ve silahlı kuvvetler aristokrasinin eline geçiyordu, "en iyiler" yönetenler oluyordu, "aristokrasi" demek tam yerindedir; hepsi güzel, yalnız bu şövalye devriminin yerleşmesi, kendini, kendisine ve ötekilere kabul ettirmesi, Haçlı Seferleri'yle mümkün olmuştur. Huizinga'nın, "the conquest of Jerusalem", Kudüs'ün alınmasının, şövalyeliğin adına yazılı olduğu anlamına gelen sözlerini aktarmıştım; bunu doğrulamaktadır. Gibbon da, mais la sureté de Jérusalem se fondait principalement sur les chevaliers de l'hôpital de Saint-Jean et du temple de Salomon, Kudüs'ün güvenliğinin Hospitalye ve Süleyman Tapınağı şövalyelerine bırakıldığını not ederken bundan rahatsızlığını belli ediyordu; "sur cette étrange association de la vie monastique et la vie miljtaire", E. Gibbon, bu şövalye düzenini, keşiş yaşamıyla askeri yaşamın garip birlikteliği ya da amalgamasyonu olarak tarif ediyordu ki, kısa ancak mükemmel bir tanımdır, "veciz" diyoruz. Bu şövalye düzeni, hem bağnaz, hem de politikti; silahlı ve gizlilik ilkelerine göre çalışan, bir açıdan "terör" ve diğer açıdan "kurtarıcı", ki bunu "sauveur" ya da "messie", mesih muadili olarak kullanıyorum, bir harekettir.

Iki nokta var, birincisi, şövalye düzenine bir "din" diyebiliyorduk, bu genel anlatımdır. Görülüyor, "din" sözcüğünü kullanmamız sadece mensuplarının çok ciddi ve sıkı bağlılıklarından doğmuyor, bu her din için gereklidir.

---

1) Ilk baskısı 1788, Gibbon, "devrim", une révolution, demekte hiç tereddüt etmiyor, önemli gördüğüm bir paragrafı aktarmak istiyorum.

"Dans l'intervalle du siecle de Charlemange aux croisades, il s'était fait chez les Espagnols, Les Normands et les Français, une révolution qui s'étendit rapidement dans toute l'Europe; on abandonna le service de l'infante aux plébéiens. La cavalerie devint la force des armées, le nom honorable de *miles* ou soldat fut réservé aux gentilhommes, qui combattaient à cheval après avoir été revetus du caractère de chevalier."

Herhalde başlangıç tarih yazımı daha açık kaydediyor; yayadan atlıya geçişle, silahlı kuvvetlerin, çok önemli sınıf transformasyonuna uğradığını daha açık okuyoruz; Gibbon, devrimın süresiniyse, Büyük Şarl ile Haçlı Seferleri arasına koyuyor ki pek yerindedir.

E. Gibbon, *Histoire.*, op. cit., p. 789.

Yalnız her dinde bağlılık kadar, mensuplarını, reel yaşamın çelişkilerinden kurtaran, bunlara tutarlılık giysisi giydiren bir güç var, bu dinlerin ideolojik işlevleriyle ilgilidir; büyük ideolojilerin din sayılması, aşırı muhaliflerinin marksizmi böyle niteleyiklerini hatırlıyoruz, bu analizimiz nedeniyle daha anlaşılır olmaktadır".[1] İkinci noktaya gelince, eğer genel olarak şövalye düzenini din sayarsak, özel olarak şövalye örgütlerine, Hospitalye veya Fransisken ya da Tanpliye, "tarikat" demek yerindedir; anlaşılmayı kolaylaştırdığını sanıyorum. Bu şövalye düzenlerinin hem genel dinin içinde olması ve hem de ayrı bir yol olarak, "tarik", görünmeleri de bu tür bir terminoloji kullanımını destekliyor; İslamdan da biliyoruz, tarikatler, hem tümüyle ortodoks oldukları iddiasındadırlar, bu resmi görüştür ve hem de dine katkıda bulunduklarını ileri sürüyorlar, bu kendi yolları olmadan dinsel öğretinin boş sözlerden ibaret kaldığı anlamındadır, demek ki, aslında, dinin yerini almaktadırlar. İslam bir yana, Museviliğin büyük tarikati olan Kabala'da bu formattadır; İsevi dininde de tarikat ihtiyacını karşılama bunlarla başlamıştır, bunu tespit edebiliyoruz.

Burada da iki nokta var, birincisi, birer tarikat, Fransızca "confrérie" kimliğine sahip bu düzenlerin çıkışında, resmi Hıristiyanlığın, Batı Avrupa toplumunun gelişimine birebir uygun olmasının büyük rolü olduğudur; yöneten sınıfın geniş yığınları sürüye çevirdiği bu acımasız düzende Hıristiyan kilisesi düzenin en büyük dayanaklarından birisi oluyordu, mülk sahiplerinin yanında yer alıyor, kendisi de mülkünü artırıyor ve zalim düzeni haklı göstermeyi tek işlev sayıyordu, bu halktan uzaklaşması anlamındadır. Tarikatlerin bir kısmı doğrudan doğruya buna tepkidir; zengin bir tüccarın oğlu olmasına karşın bütün servetini ve genel olarak serveti reddeden ve tam yoksulluğu savunan Francis'in kurduğu Fransiskan Düzeni'ni, burada sayabiliyoruz. Yalnız Aziz Francis tarafından kurulan bu tarikatin genişlemesinde, 1181 yılında kurulmuştur, Haçlı Seferleri'nin ortaya çıkardığı demokratik yapı ve havanın çok önemli rolünü inkar edemeyiz;[2] hareket halinde, artan güvene pay-

1) Marksizmin bu eleştiri ya da suçlamaya, genel olarak verdiği cevap, din ve ideoloji kategorilerinin anlaşılmasına katkıda bulunmamıştır. Bilimsel sosyalizm nitelemesi de açıklıktan daha çok karışıklık yaratıyor; kurucularına göre sosyalizmin kendisi bir bilimdir ve din, doğa bilimleri tarafından bilimdışı sayılandır. Doğa bilimi de, din açısından, bilimdışıdır.

2) "Demokratik" sözcüğünü burada ve genel olarak teknik anlamda kullanıyorum; krizlerde, kaotik konumlarda, iç savaşlarda, seferi yürüyüşlerde, ve sonunda savaşlarda, zorunlu olarak var olan hiyerarşi kırıldığı, geniş yığınlar harekete geçtiği için, demokratizasyon düzeyinin yükselişini saptayabiliyoruz.

dar ve elindeki basit silahları da işe yarayabilen kütleler, elverişli tabanı hazırlamıştır, taban varsa, hep alıcıdır.

Hospitalye ve Tanpliye birbirine yakındılar, her ikisi de Kudüs alındıktan sonra kurulmuştu; Fransızca adlarını, bu adlarla bilindikleri için, telaffuzlarıyla kaydediyorum, asıl adı, İngilizcesi aktaracak olursam, "Knights of the Order of the Hospital of St. John of Jerusalem" olan Hospitalye'yi, "Misafirhane Tarikati"[1] olarak anlayabiliyoruz. Hacılara ve yoksullara barınak sağlıyorlar, tıbbi bakımlarını da yapıyorlardı, yalnız esas özellikleri savaşçı olmalarıdır; çok disiplinli ve kararlı bir örgüttü, Akra'yı savunmaları müthişti ve Akra düştükten sonra, 1309 tarihindedir, Rodos Adası'na yerleşerek, düzenlerini "Rodos Şövalyeleri" olarak sürdürdüler

Bunlar, Hospitalye'ler, daha uzun yaşadı, Rodos, Türkler tarafından alınınca, Kıbrıs'a sıçradılar; yalnız, şövalye düzenleri içinde en çok bilinen ve en çok tartışmalı olanı, Fransızca adıyla Tanpliye, Kudüs Haçlılar tarafından alındıktan sonra, 1118 yılında, "Poor Knights of Christ and Temple of Solomon" adıyla kurulmuştu, temel amacı, Kutsal Topraklara gelen Hıristiyan hacıları korumak ve onlara barınak sağlamaktır. Ancak çok güçlü bir gizli örgüt haline geldi, o kadar öyle ki, artık "confrérie" ya da şövalye düzeni dendiğinde, "Tanpliye" anlaşılır olmuştu. Gibbon'un, büyük bir hoşnutsuzlukla yakıştırdığı "fanatik" sıfatı, Tanpliye'lerde tam yerini buluyordu ve aynı zamanda tam şövalyeydiler. Gizlilik esastı, inisiasyon çok ciddi ve seremonyaldi; o tarihlerde ve aynı iklimde, tam karşıda görünen, ulaşılması imkansız Alamut Kalesi'ne yerleşmiş, Hasan Sabbah tarikati ile, "Haşhaşiyun" ya da "Assassins" olarak daha meşhurdur, temas halinde olduklarına dair işaretler var, doğru ise ölümün üzerine gitme, suikast teknikleri ve servet edinip biriktirme alanlarında deneyim alış-verişi yaptıklarını düşünebiliriz. Herhalde sufizme kaydıkları, heterodoks inançları benimsediği iddiaları var ki doğru kabul edebiliriz.[2] Hıristiyanlık adına layık görüldükleri işkence ve idamları hesaba kattı-

1) Bizdeki "misafir" sözcüğü, türetmedir, kökeninde "misafir" anlamı bulunmamaktadır, "sefer", hareket fiilinden geliyordu, "misafir" hareket eden, dolaşandır ve bunlar zaviyelerde, imaret hanelerde "misafir" ediliyordu, bugünkü anlamı budur. Eskiden misafir sadece başka iklimden, uzak diyardan gelen kimse idi; "hospital" sözcüğünden ise bugünkü "hastahena" terine "hotel" oteli anlamak daha doğrudur. Barınak'dır.

2) Tanpliye'den, Türkiye'de sınırlı bilim çevrelerinin dışında kalanlar, 1999 seçimlerinden sonra İç İşleri Bakanı Sadettin Tantan'ın "Tapınak Şövalyeleri" sözünü telaffuz etmesi üzerine haberdar oldular. Tantan, bu ismi kullanmakla birlikte ketum davrandı, fakat bakanlığı sırasında toplumu

➡

ğımızda, Yahudi mistisizmi olan Kabala etkisinde kaldıkları iddialarını ciddiye almak durumundayız.

Bir büyük banker de olmuşlardı, dünyanın her tarafında kolları vardı, ama yine de Fransa'da "devlet içinde devlet" haline geldiklerini söylemek gereklidir; sonları, belki geliştirdikleri ve herhalde ustaca uyguladıkları yöntem ve teknikleri aratmayan bir düzenleme içinde realize edildi. Fransa Kralı Philip IV, gizlilik içinde hazırlattığı planı, 1307 yılında, süratle uygulamaya koydu; ansızın, Fransa'daki tüm Tanpliye'leri yakalattı. Büyücülük, sodomi ve sapkınlık, iddianamenin başında yer alıyordu; "inquisition" başladı, işkenceye dayananlar azdı, işkenceye dayanmak işkencede ölmek anlamına geliyordu, en büyük isimleri, seksüel ve dinsel sapıklıkları kabul ettiler ve dolayısıyla "Tanpliye" olarak sona erdiler.

Bir özet yaparak devam edebiliriz, adı şövalye devrimi olabilir, feodal ya da aristokratik "devrim" de diyebiliriz; peki gerçekten "devrim" adına layık mıdır, bu soru her zaman yerindedir. Eğer "devrim" kategorisiyle, bir düzen yıkmak kadar ve belki de daha önemlisi bir düzen kurmak kastediliyorsa, burada bir devrimden kuşkulanamayız. Şunu netlikle görebiliyoruz, başta aristokratik ya da feodal düzenin yaratılması olmak üzere, Avrupa'nın, Avrupa'da ulusal dillerin ve tüm demokratik mekanizmaların kuruluşunu, temellerinin atılmasını, bu devrime bağlamak durumundayız. Demokrasi'nin genesis'inde olan "mukavele" ilişkisi, feodalite'nin temelidir ve demokrasi'nin övüncü kabul edilen "parlömante" de, feodal devletin doğurduğu komünün türevidir; bunları, bundan sonraki bölümde geliştirebilmeyi umuyorum.

Bunlara ek olarak "yeni" insan kalıbı da, "patern" anlamında kullanıyorum, feodalizmin ürünüdür, insanın çizgileri sayabileceğimiz, âşık olmak, sadık olmak, kahramanlık ve insanın gücünü abartma anlamında romantik ol-

yolsuzluklardan temizleme kampanyasını başlatmıştı; yakalanarak hapse konan büyük zengin ve işadamlarının çoğunun Yahudi kökenli ya da sabetayist olmaları dikkat çekiyordu. Bu yolsuzlukları temizleme kampanyasıyla Tanpliye arasında bağ herhalde, Tanpliye'nin Musevi sufizmi olan Kabala ile bağ kurduğuna ve acımasız bir şekilde katledilmeleri üzerine kalanların masonizmin içine girdikleri kabulüdür; Tantan, Tapınak Şövalyeleri'ni temizlik karşıtı görüyor ve gösteriyordu. Nitekim, 2001 şubat ayında devalüasyon bahane edilerek, Washington'dan, dünya Yahudi Partisi ile sıkı temas halinde bir sabetayist, K. Derviş, bakan oldu, temizlik kampanyası durduruldu, ha pistekiler çıkarıldı; belki de kampanya "yeni" Tapınak Şövalyeleri tarafından paralize ediliyordu. Bu tarihten sonra bütün okların tersine çevrildiğini biliyoruz; S. Tantan, sevindiricidir, tutuklanmadı, fakat önce bakanlığı ve daha sonra da milletvekilliğini kaybetti.

mak, hatta zayıfları kollamak, bir inanca bağlı olmak, hepsi bu dönemin verimleridir.[1] İnsanın gururlu ve onurlu olması gerektiği de orada var. Kapitalizmin, bütün bunlara en büyük katkısı ise, birey'i ortaya çıkarmasıdır; feodalizmde bu yoktu, insanlar bağlı oldukları sürece "özgür" olabiliyorlardı ve bir vücut, bir korporasyon içinde var oluyorlardı, yalnız kapitalizmin bu katkısı manüfaktür aşamayla birlikte ve en fazla klasik dönemindedir. Kapitalizm bu bağları, zor kullanarak eritmiştir, kapitalizmle birlikte ortaya çıkan en büyük zor, ticari ilişkilerdi; bu zor, bütün kalıpları ve bağları yıkıyordu. Dolayısıyla "birey", bütün mukavelelerini yırtmış, eklemleri, aklından gelen emirlerle kilitlenebilen ve dolayısıyla ayakta durabilen "insan" demektir, ortaya çıkıyordu. Yalnız kapitalizm geliştikçe, feodalizmden miras aldığı, edebiyatta ve protokolde yüksek tuttuğu insan tariflerini kemirmeye başlamış ve bireyselliği, maddi konumunu ortadan kaldırarak ikiyüzlülük, hipokrasi, haline getirmiştir; bunları, ortodoks olmayan saptamalar saysak da kaydetmek durumundayız.

Bunu not etmekle "devrim" sorunu bitmiyor; devrimde sadece yıkmak ve yeni düzen kurmak yok, aynı zamanda hız sorunu bulunmaktadır. "Devrim" ile "evrim" arasındaki en önemli ayrılığın hız olduğunu biliyoruz, kuşkusuz, hızın tanımında şiddet var, şart değil, devrimi şiddet ve evrimi pasifizm ile özdeşleştirmek buradan kaynaklanıyor. Bu durumda, en az üç yüzyıla yayılan bir yıkım ve kuruluşu "devrim" sayabilir miyiz; soru yerindedir, fakat, bu bizi daha önemli bir soru ve soruna, "zaman" kavramına götürmektedir. VIII. Yüzyılda başlayan üç yüzyılı, XIX. Yüzyılın son otuz yılında başlayan bir yüzyıl ile nasıl karşılaştırabiliriz, hangisi daha uzundur, asıl sorun da buradadır. Çünkü zamanı, içine aldığı eylemlerden soyutlanmış olarak düşünemeyiz.

Şöyle bir sınırlama düşünülebilir, XIX. Yüzyıl, 1789-1917 arasındadır ve buna karşın, Yirminci, 1917-1991 ile sınırlanmaktadır; bu sonuncuyu, E. Hobsbawm'ın bir Macar yazardan alarak yaygınlaştırdığı nitelemenin, "the

1) Chivalry, which derives from *chevalerie*, 'knightly class', refers in its narrowest sense to the 'code of honour' by which every knight was bound. It encompasses moral values such as honesty, loyalty, modesty, galantry, fortitude. It commanded the knight to protect the Church, to succour the weak, to respect women, to love his country, to obey his lord, to fight the infidel, to uphold truth and justice, and to keep his word. In its widest sense, however, it refers to the prevailing ethos of feudal society as a whole, which was so completely dominated by the knights and all they stood for."

N. Davies, *Europe- A History*, Oxford U. P., 1966, p. 314.

short twentieth century", aksine, "kısa" değil uzun sayabiliriz.[1] Bu sonuncusu, bir yanıyla, devrimler ve savaşlar yüzyılı olmakla birlikte, geleceğe bıraktığı tohumlar bir yana, diğer yanıyla, "kazıyıcı" bir uzun yüzyıl olmuştur. İçinde devrimleri barındıran, fakat tarihin büyük kazanımlarını ve bu arada feodalitenin armağanlarını da kazıyabilmiştir; demek ki devrimleri açıp kapayan bir büyük karşı-devrim yüzyılıdır.

Devrimlerin, büyük karşı-devrimi önleyemediği bir uzun yüzyıldan geliyoruz. Devrimler, sonunda, hem karşı-devrimi önleyememiş ve hem de analizi zorlaştırmıştır; pek çok gelişmeyi durdurarak, bulandırarak, tarihteki nirengi noktalarının kaybolmasına yol açmasa bile tespit edilmesini zorlaştırmıştır. Bugünün insanının kendisini kaybetmiş olmasında, hem tariflerin kazınması ve hem de yıldızların sönmesinin rolü olmalıdır; dolayısıyla, bu kazıyıcı yılda, bazı süreçleri görmede ve daha çok, "repérer" etmekte güçlüklerle karşılaşıyoruz.

Kapitalizm'in, çok zorlanmış bir soyutlama, çok kısa ve çok geçici olduğunu düşünebiliriz. Nitekim, kapitalizm ve "marksizm" üzerine, Sovyet dekadansıyla başlayan, az ve fakat büyük verimlere gebe yeni çalışmalar, feodal düzenin tarihini uzatma eğiliminde görünmektedir. Ben de, diğer ucundan baktığımızda, kapitalizm şemasının, uzun XX. Yüzyıla bakmak için bilimsel bir gözlük olmaktan çıktığını ileri sürmeye çalışıyorum. Netleştirmekten çok, bulandırıyor; özet, budur.

Orta Çağ'a tekrar döndüğümüzde, en şaşırtıcı gözlem ve saptamalardan birisi, idamların en büyük temaşalar sayılmasıdır. Bizde de, bu yüzyılın başlarında, ölüme yolculuklar, Boğaz Köprüsü'nden atlayarak intihar etme veya bir trafik kazasında araçta sıkışarak yavaş yavaş can verme, önemli seyirlik olaylardan sayılıyordu; oligarşiye ait televizyonlar, hepsi birden, ölümü, bütün evlere götürebiliyordu, "servis yapıyorlardı" demek daha uygundur. Bütün bunlar eksik kaldığında, geçmiş ölümlere ağıtlarla, "Yıldız Hemşire Ağıdı" örnektir ve tekrar tekrar gösterdiğini biliyoruz, ölümler yeniden canlandırılıyordu; demek, "en modern" çağın insanları, tıpkı selefleri türünden, ölümü görmeyi seviyorlar. Pek çok ülkede idamların kaldırılmasına ve kalan yerlerde de seyirlik olmaktan çıkarılmasına karşın, teknolojik açıdan "en ileri" ülke Amerika Birleşik Devletleri'nde, isteyen yakınların, elektrikle idamı sey-

1) E. Hobsbawm, *Age of Extremes-The Short Twentieth Century 1914-1917*, London, 1994-1996.

retmeleri, hâlâ yasaldır.

Bu kadar değil, ayrıca yanlış anlaşılmasına katkıda bulunmak istemiyorum, "idam" yine de masum bir sözcük, Orta Çağ'da öldürmek, işkenceyle ortadan kaldırmakla özdeşti. Gerçekten de Fransızca'da cellat, "tortionnaire" sözcüğüyle anlatılıyordu ve "bükmek" veya "döndürmek" anlamını veren fiilden gelmektedir, geç Orta Çağ'da aheste olduğunu biliyoruz, işkence anlamı da var. Ancak asıl işkence "question" ile söyleniyor ki, tamamen, sormak ve araştırmakla ilgilidir; "inquisition" da aynı anlam ve köke sahiptir, tarihte ünlü "engizisyon" nedeniyle pek yaygındır. Kuşkusuz, sözcüğü, boynu bükmekle de sınırlamıyoruz, bu işlemi bitirmek oluyor, bügün "işkence" sözcüğüyle anlatmaya çalıştığımız operasyonun özü uzatmaydı; işaret etmek istediğim nokta da budur.

Bir karşılaştırma yapabilir miyim; Osmanlı idam şekillerine bakacak olursak, İsrailli U. Heyd, bize bir tasnif sunuyor, şunları görüyoruz:"A few statutes prescribe hanging (asmak), and some imperial decrees either hanging, impaling (kazığa urmak), decapitation (boyun urmak), cutting the criminal into two (iki biçmek) or throwing him into sea."[1] Doğrusu bunlar içinde, herhalde kazığa urmak ile denize atmayı, işkence sayabiliriz. Bu tarihteyse Batı Avrupa'da işkence çeşitleri daha zengindi, organları çekerek koparma, açılan yaralara ateş vurma, yavaş yavaş yakma, tırnakları sökme, bazı örneklerdir.[2]

1) Uriel Heyd, *Studies in Old Ottoman Criminal Law*, Oxford, 1987, p. 262-263.

2) "Damiens 2 Mart 1757'de Paris kilisesinin cümle kapısı önünde, suçunu herkesin karşısında itiraf etmeye mahkum edilmişti; buraya, elinde yanar halde bulunan iki libre ağırlığında bir meşaleyi taşıyarak, üzerinde bir gömlekten başka birşey olmadığı halde, iki tekerlekli bir yük arabasında götürülecekti, sonra aynı yük arabasıyla Grève Meydanı'na götürülecek ve burada kurulmuş olan darağacına çıkartılarak memeleri, kolları, kalçaları, baldırları kızgın kerpetenle çekilecek, babasını öldürdüğü bıcağı sağ elinde tutacak ve kerpetenle çekilen yerlerine erimiş kurşun, kaynar yağ, kaynar reçine ve birlikte eritilen balmumu ile kükürt dökülecek, sonra da bedeni dört ata çektirilerek parçalatılacak ve vücudu ateşte yakılacak, kül haline getirilecek ve bu küller rüzgara savrulacaktır."

...

"Çok bağıran ama küfür etmeyen Damiens, bu kerpetenle çekmelerden sonra kafasını kaldırıyor ve kendisine bakıyordu, kerpetenci bu kez karışımın kaynadığı kazandan demir bir kepçeyle aldığı kaynar halitayı her yaranın üzerine bolca döktü. Daha sonra atların koşumlarına iplerle bağlandı, sonra da atlar kalça, bacak ve kol hizasından organlara koşuldular."

...

"Atların herbiri bir celladın yönetiminde olmak üzere, organları kendi doğrultularında bir kere çektiler. Bir çeyrek saat sonra aynı merasim tekrarlandı ve birçok kez tekrarlanan denemeden

➡

Benim bu örnekleri vermekteki amacım, itiraf ile bunlardan kurtulmanın mümkün olmaması ve verilen azap halinde "beni artık öldürün" yollu yalvaran zavallının isteğinin duyulmaması ve hesaba katılmamasıdır. Çok düşündürücü olmalıdır, amaç öldürmek değil, azap vermektir, genel olarak "işkence" diyoruz.

Bununla birlikte, yaşadığımız son on yıllarda, Amerika Birleşik Devletleri'nde ceza hukuku üzerine yapılan bir araştırmadan, şu sonucu aktarmak istiyorum: "Artık cezanın amacı da 'rehabilitasyon' değil, başlıbaşına cezalandırmadır."[1] Dr. Özdek, bu sonucu, sağlam dayanaklara oturtabiliyor, son yirmi yılda, bütün dünyada hapishane nüfusunun çok büyük sıçramalar gösterdiğini kaydettikten sonra, 1980 yılında, Amerika Birleşik Devletleri'nde 500 bin olan mahpus sayısının, 2000 yılında, 2 milyona ulaştığını haber vermektedir. O halde, Amerika Birleşik Devletleri, dünyanın en büyük hapishane nüfusuna sahiptir ve dünyanın en büyük hapishanesi demek yerindedir.

Nasıl oluyor; "kazıyıcı" olarak nitelediğim bu uzun yüzyılın sonlarına doğru, ceza hukuku ve pratiğinde, üç reformu, karşı-reform da diyebiliriz, tespit edebiliyoruz. Birincisi, aynı suçlara verilen cezalar artırılıyor, ikincisi, yargıçların takdir hakları kaldırılıyor ve üçüncüsü ceza yasalarındaki, erteleme, sistem içi af, "parole", mekanizmalarına son veriliyor; bu, ceza alanın ıslah olabileceği düşüncesinden tamamen ayrılarak, sadece cezalandırmak için ceza vermek anlamındadır. Öyleyse, artık cezanın muharrik gücü korku olmuştur ve ceza pratiğinde yöneten ilke ise kindir. Kine, cezanın suça nazaran daha azgın olduğu yerlerde rastlıyoruz. Bu da Foucault'nun, "bir toplum ne kadar zayıfsa, o kadar iyi korunması, o kadar sert görünmesi gerekecektir" formülasyonuna uygun düşmektedir.[2] Demek, korku kinle karşılanmakta ve azgın cezayla kendisini ispat etmektedir; bunun tersi de önemlidir, cürüme göre ölçüsüz ceza, korkuyu haber vermektedir. Bugün her yerde korku var ve teke-

---

sonra, sonunda atlar çekildi, yani sağ kola bağlı olanlar kafaya doğru, kalçaya bağlı olanlar da kollara doğru döndürüldü, böylece kollar eklem yerlerinden koparıldı."

...

Michel Foucault, *Hapishanenin Doğuşu*, M. A. Kılıçbay çevirisi, Paris-Ankara,1975-1992, s. 3-5

1) "Sosyal devlet niteliğinden uzaklaşan devlet, her geçen gün daha fazla 'cezalandırma devleti' olmaya yaklaşmaktadır."

Doç. Dr. Y. Özdek, *Küreselleşme Sürecinde Ceza Politikalarındaki Dönüşümler*, Amme Idaresi Dergisi, s. 30 ve 44.

2) Michel Foucault, *Ders Özetleri*, S. Hilav çevirisi, Paris-Istanbul, 1982-2001, s. 62.

liyet korku üzerinde oturmaktadır.

Güzel, öyleyse tekrar Orta Çağ'a ve sonlarına dönerek, kendimizi zorlayabilir ve öldürme yerine azap vermenin mantığını anlamaya çalışabiliriz. Kolay olmayabilir, ama denemek zorunludur; birincisi ölümcül bir dünya olmasıdır. Şunu söylemek istiyorum ve analizlerimiz buna uygundur, özellikle feodal anarşi döneminde, ölüm yaşamın bir parçasıydı, yaşam kadar normal ve deu ex machina, her yerde hazırdır. Böyle bir dünyada, öldürmenin ceza olarak algılanmaması mümkündür.

Olabilir, cezalandıran zor açısından, anlaşılabilir bir durumdur; peki, yığınların işkenceyi bir eğlence saymalarını nasıl açıklayabiliriz, bu soruya pek cevap verebilecek durumda değilim. Belki "eğlence" yerine "ayin" dersek anlamaya yaklaşabiliriz, yaşamın acılarını kabul edilebilir bir hale soktuğunu düşünebiliriz. Yığınsal mazoşizm, bir açıklama getirebilir, fakat, ısrar etmek imkansızdır, bunu kabul ediyoruz.

Bugüne gelince, Dr. Joseph Ignace Guillotin adını herhalde hatırlamak yerindedir, "La Guillotine" denilen makinenin fikir babasıdır, aslında makine Dr. Louis tarafından bir Alman teknisyene yaptırılmıştı; suçluların, azap çekmeden öldürülmelerinde devrimdir. Dr. Guillotin, daha sonta "Tereur" Dönemi'nde hapsedilmiş olsa da, bu makine, Büyük Fransız Devrimi'nin gerçekten "büyük" olduğunun sembollerinden birisidir. Son derece hümanist olduğunu ve cezalandırmada "kefaret" nazariyesinin tarihe karıştığını da haber veriyordu; idam mahkumu da insandır ve vücudu da kutsaldır, giyotinin icadıyla uygulamaya konmasını böyle anlamak durumundayız. İnsan, cürüm işlese bile, düzelebilir ve eğer bazı cürümlerden sonra yaşamına son verilecekse, vücuduna azap vermemek gerekir; bu, yepyeni bir anlayıştır. Hapishanenin icadı da bu anlayışın bir sonucudur, şimdi bunu ele almak istiyorum.

Hapis cezası ile hapishanelerin yeni kurumlar ve icatlar olduğu düşüncesinin bilincimize yerleştirilmesini Foucault'ya borçluyuz;[1] halbuki düzenin o denli önemli bir mekanizması olmuş ki, en vahşi toplumların bile böyle bir uygulamayı bilmeyişine hayret edebiliyoruz. Fakat Foucault bize inandırıcı bir şekilde gösteriyor, Fransa'da, 1670 ceza kararnamesine kadar, ağır ceza olarak hapis cezası yoktu; yukarıda saydığım Osmanlı cezaları arasında da hapis maddesine rastlamıyoruz. Bu da doğal, çünkü, Foucault da yazıyor, Or-

1) Michel Foucault, *Hapishanenin Doğuşu*, op. cit. s. 146 ve diğerleri.

ta Çağ'da ceza ya ölüm ya da sürgündü; ölüm daha az ve sürgün yarıdan daha fazladır. Bizde sürgüne "nefi" deniyordu;[1] öyleyse, ceza idam ve sürgünse, hapishaneyi akıl etmemek akla uygundur.

Kuşkusuz hapis de vardı, yalnız sürgüne gidemeyecek durumda olanlar içindi ve geçicidir. Sürgün, daha çok uzak bir yerde, adada, çalışma kampı olarak uygulanıyordu; Rusya için Sibirya, Kıta Avrupası için yeni keşfedilen Amerika ve Osmanlı için ise Kuzey Afrika'daki topraklar uygun düşüyordu; sömürgeler istememeye ve sürgünler de kaçmaya başladılar, hapishane hem bu nedenlerle ve hem de suçlunun ıslah olabileceği ve cezalandırmanın topluma kazandırma nazariyesine dönüşmesi üzerine ortaya çıkmıştır. Bir tür işlik ve bir tür ıslah ve eğitim yeri olarak geliştiğini görüyoruz; XIX. Yüzyılın ilk yarısında mükemmel örneklerini buluyoruz.

Devam etmemesi gerekir; yukarıda işaret ettim, artık insanın gelişebileceği, suçlunun düzelebileceği ve bütün bu nedenlerle cezalarda ölçülü olma gereği çok geride kalmıştır, teorik olarak insana güvenmemek zorunda olan bir düzen gelmiştir. Böyle bir düzende, ceza, başlı başına bir araç ve daha doğrusu düzendir, şimdi buradayız.

Böyle bir düzen-araç ne zaman başlıyor; bu soruyu, neden başlaması gerektiği zamanda başlayamamış şeklinde formüle etmek istiyorum. "Kazıyıcı" olarak nitelediğim önceki yüzyılda ve çok önceleri bunu görmemiz gerekiyordu, göremedik; çünkü aynı yüzyılı, savaşlar ve devrimler çağı olarak hatırlayabiliyoruz. Hem savaşlar ve hem de devrimlerin geciktirdiğini söyleyebiliyoruz.

Savaşlar son derece acımasızdır; Birinci ve İkinci Dünya Savaşı türünden kütlesel olanların daha büyük tahribatlara yol açtığını da biliyoruz. Fakat bu tahribatların algılanması genel düzlemdedir, daha bireysel planlarda ise, bu kütlesel savaşlar, bir yandan demokratik ve diğer yandan da philanthropic bakışları kuvvetlendiriyordu; doğası gereği, insanlar arasında hiyerarşiyi ve sınıf farklarını kaldırıyor ve en zor koşullarda, ayrıca özellikle böyle şartlarda, insanın değişerek gelişebileceğini, yüksek insani değerlerin yeşerebileceğini gösteriyordu. Bütün savaş edebiyatı, insanlardaki umulmadık insanlıklar

1) Osmanlı'nın son zamanlarında da temel ceza olarak kullanılıyordu, devrimci aydınların hepsinin yaşam öyküsünde bir sürgün dönemi vardır; "Şeref" Vapuru ile sürülenler çok ünlüdür, İttihat ve Terakki, merkez-i umumi binasının olduğu sokağa "şeref" adını vermişti, hâlâ öyledir. Cumhuriyet'te uzun süre ek bir ceza olarak tutulduğunu biliyoruz.

üzerinedir; savaş anıları ve romanlarını, zordaki insana sevgi ve hayranlık üreten şaheserler olarak görebiliriz. Çok çeşitli örnekleri var, 1915 tarihli olmasına karşın, yakın zamanlara kadar, çok yaşlanmış olsalar da, Avusturalyalı muharipleri Gelibolu, eski ve gelenlerin söyleyişiyle Galipoli, sahillerine çeken, orada buldukları insanlık çeşmeleridir. Savaş, bütün acımasızlığı bir yana, uzun sürerse ve kütlesel ise, düşmanı da sevdirebilen bir efsanedir.

Sözünü ettiğimiz kazıyıcı yüzyılda, Sovyet ve Çin Devrimleri ise ayrı rüzgarlar estiriyordu; soğuk savaşa kadar bu rüzgar, Moskova Duruşmaları ve Molotof-Ribbentrop Bağlantısı ile kısmen kırılsa bile güçlüydü, etkisi büyüktür. Ortaya çıkan yeni insanlar ve hızlı sanayileşme, insanın değişebileceği kültünü yayıyordu; Lysenko'nun bir anti-propaganda bombardımanına tutulan arayış ve denemeleri de, çevreyi değiştirerek genetiğin zincirlerinin etkisiz hale getirilebileceği fikri etrafında yoğunlaşıyordu, şimdiki çevre koruma programları bunun palyatif tarzda türevleridir.

Batı düzeninin, Sovyetler ve Çin'den gelen bu şiddetli rüzgara önemli ölçüde teslim olduğunu biliyoruz, Batı'da var olan düzenin kaba ve verimsiz olduğu hep kabul ediliyor, buna karşın, sosyalist düzenlerde özgürlük olmadığı karşıhücumuyla yetiniliyordu; bu ideolojiler savaşında, tekeliyet rejiminin, insanı ve düzeni bozma veya bütün kazanımları kökten kazıma yoluna gitmesi imkansızdır. Ayrıca, bunu yapabilecek ve keşif savaşını başlatacak ülke olan Amerika Birleşik Devletleri bile elektrikli sandalyeye gitmemek için kuyrukta beklerken mücadele eden ve bu mücadele içinde yazarlık kabiliyetini ispat eden ölüm mahkumları veya "Alkatraz Kuşçusu" filminin gösterdiği üzere en büyük acımsızlıkların en ince sevgilerle içiçe bulunduğu insanların varlığını kıramıyor ve belki de daha doğru bir söyleyişle, koşullar, acımasızlığı sevgi hazinesine dönüştürebiliyordu. Genel karşı-devrim için, dönülemez noktaya ulaşmak gereklidir.

Bu açıdan baktığımızda, Büyük Britanya ceza hukuku tarihi üzerine bir kapsamlı araştırmada, by the 1960s prison policy was changing markedly from the liberal-progressive agenda, cezaevleri açısından 1960'lı yılların bir dönüm noktası olduğu tespiti önem kazanmaktadır.[1] Büyük Britanya'da önemli sorunları bir rapor-kitap ile programa bağlamak hâlâ ilkedir. The Mountbatten and Radzinowicz Raporu bunlar içinde çok önemli bir role sahip olmuştu; iki nokta, bi-

1) Philip Rawlings, *Crime and Power- A History of Criminal Justice* 1688-1998, London, 1999 p. 144.

rincisi, ekonomide gelişme olduğu için cürümlerin ekonomik nedene bağlanamayacağı ve ikincisi, cezaevlerini geliştirerek olumlu sonuçların alınamayacağı, temel hükümler haline gelmişti. Bu Fransız Devrimi'yle biçimlenen ve bir anlamda, suçluyu da insan kabul eden ve ıslah edici ceza doktrini ile cezalandırma pratiğinden vazgeçmek demektir.

Neden bu dönem; bunu, daha sonraki bölümlerde, biraz daha detaylı ele alabilmeyi umuyorum. Burada şunları not etmek yerindedir; birincisi, altmışlı yılların ikinci yarısından itibaren başlayan bir düzine yılı, Birleşik Amerika için de bir iç savaş dönemi saymak isabetlidir. "Basın Kralı" tabir edilen ailelerin kızlan bile silahlı hareketlere katılıyorlar ve cumhurbaşkanları, halk içine çıkamıyordu, tablo budur. İkincisi, Birinci ve İkinci Dünya Savaşlan'nda kazanan tarafta olan ve bu nedenle muzaffer kabul edilen Amerika Birleşik Devletleri, Vietnam'da onur kırıcı bir yenilgiyle karşı karşıya geliyordu. Üçüncüsü, Sovyetler Birliği'nin ideolojik zayıflığı görünmüyor ve İbn Haldun anlamında sona yaklaştığı bilinmiyordu; fakat nükleer yarışta Amerika'ya yetiştiği ve uzay yarışındaysa bir at başı da olsa geçtiği kabul ediliyordu. Dördüncüsü, bütün Refah Devleti, enflasyon ile işsizlik arasında kurulan bir tahteravalliyle idare edilmişti; şimdi ise iki taraf birden yükseliyordu, enflasyon ve işsizlik, ilk kez birlikte artıyordu ve birini yükseltmenin diğerini indirmeye yetmediği bir dönem yaşanıyordu. Ekonomiler olmasa bile ekonomi araçlarının iflası demektir. Öyleyse var olabilmek için, topyekün hücuma geçme zamanıdır; Reagan-Thatcher Karşı-Devrimi bunun üzerine gelmiştir; retrospektif bakışla geldiği zamanda gelmek durumunda olduğunu söyleyebiliyoruz.

Özgürlükler, ceza hukuk ve teorisi ile hapishane politikaları alanında, insanlığın bütün kazanımlarının kazındığını tespit edebiliyoruz.[1] Burada, bu noktada, ayrı bir envantere gerek görmüyorum; sadece, Afganistan'dan, Amerikan Askerleri tarafından alınarak, Guantanamo'ya getirilen Afganlılar'ın her daim gözlerinin kapatıldığını, kulaklarının tıkandığını, ayaklarının zincirlendiğini, resimlerinden görüyor ve yazılanlardan anlıyoruz. Bu, onları insanlıktan çıkarmak ve Orta Çağ misali hayvan yerine koymak değil, bitki saymaktır. Bu, tekeliyet düzenini sürdürmek üzere çalıştırılan korku jeneratörünün yönetenleri esir etmesi demektir; korkuya esir düştüklerini tespit edebiliyoruz.

1) Yasemin Özdek, (editör), *Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları*, TODAİE, 2002. Çok yararlı bir çalışmadır. Bunların çoğunu burada buluyoruz.

ÖLÜSEVER VE İĞRETİ

Şimdi iki soruyu formüle edebiliriz, bunlardan biri, Camus ile ilgilidir, XX. Yüzyılın büyük yazarlarındandır ve yazıları bir başkaldırıydı. Benim kuşağım, geçen yüzyılın ortalarında, soğuk savaşın ateşlendiği dönemde, Camus gücünün doruğunda ve bizler üniversite sıralarındayken, her yazdığını okudukça, isyan etmemiz gerektiğini anlıyor, fakat, Camus'den nasıl isyan edeceğimizin sırlarını öğrenemiyorduk. Büyük isyanlara güvenmiyordu, inanç o ölçüde sarmıyor ve sarsmıyordu ve küçükleri ise bize gerçekten saçma, absürde, ve ayrıca can sıkıcı geliyordu. Çünkü, soğuk savaşın saçmalığını görüyorduk, bununla birlikte önünde çaresiz kalıyorduk, bu durumda, yaşamda yakaladığımız pek çok ve boğucu savaşa göre pek küçük saçmalıklardan, Beckett, Ionesco, Sartre ve Camus bunları katalogluyorlardı, teselli çıkaramıyorduk, sorunumuz budur. Fakat yine de, hem savaş olan ve hem de savaşın var olan her türlü kahraman-insan sahnelerini reddeden o dondurucu iklimde, başkalarının cinayetini icra eden bir yabancı olmadıysak, bunu, Sartre ile Camus'nün işaret ve uyarılarına da borçlu olduğumuzu biliyorduk; Sartre'ı daha popüler ve zorunlu olarak daha yüzeyde, Camus'yü daha çatık kaşlı ve

COMPANY AND DEATH
By Hans Baldung Grien, 1470–1522.

derin buluyorduk. "Veba" romanını yazmıştı, 1947, "La Peste" neredeyse soğuk savaşla aynı yılda çıkmıştır; benim okumam, muhtemelen on yıl sonradır ve *Veba*'da, soğuk savaşın kişiliklere düşmanlığını hissetmiştim, bu aslında bir insanı sürüye çevirme savaşıydı, sürüleşmek istemeyenlerin tarafındaydık, aslında savaş değil veba olarak görüyorduk ya da tersinden bakabiliyorduk, isyana davet olması da bu yüzdendir.

Kuşkusuz ben böyle okuyordum, peki, Camus nasıl ve neden yazıyordu; formüle etmek istediğim soru budur. Bu soruya, edebiyat tarihçilerinin verdikleri ve verebilecekleri pek çok cevap olmalıdır; ama Camus, *Veba*'da şunu da yazmıştı: "Başka bir deyişle artık seçecekleri bir şey kalmamıştı. Veba bütün değer hükümlerini ortadan kaldırmıştı. Bu da bilhassa insanların giydikleri elbiselerin kalitesinden veya satın aldıkları yiyeceklerle hiç ilgilenmeyişlerinden belli oluyordu. Her şeyi olduğu gibi bütünüyle kabul ediyorlardı."[1] Daha sonra tutuklu ve hükümlülere giydirdiler, "Refah Devleti" ile birlikte "tek tip elbise" yaygınlaşıyordu; buna hegemonya kuruyordu da diyebiliyoruz. Öyleyse "Veba", bir kazıyıcıdır, kimlikleri ve kişilikleri düzlüyordu; Camus'nün bunu tespit etmiş olduğundan kuşku duyamıyoruz.

İkinci soruya geçmeden önce, bir hatırlatma yararlı olabilir, "Veba" ile XX. Yüzyıl arasındaki paralelliğe ilk olarak Profesör Thompson'un işaret ettiğini kaydetmiştim; Profesör Thompson, Birinci Savaş'ı izleyen günlerde gördüğü, haksız kazanç furyası, ahlaki bozulma, sefahat, bir yanda çılgın neşe ve diğer yanda dinsel histeri ve benzeri arazlara, tarihsel örnekler ararken, 1347 yılında başlayan "Büyük Veba" veya "Kara Ölüm" denilen uzun salgın dönemini ön plana çıkarmıştı.[2] Bu dönemi, 1347 başlangıç tarihli salgının yol açtığı yıkımı, belki de en iyi ölülerle yapılan dans sembolize ediyordu; büyük salgın, bütün değerleri alt-üst etmişti, şimdi buna, vebanın bu bütün tarif ve normları, bir silindir misali ezdiğini, Camus'nün de görmüş olduğunu ekleyebiliyoruz.

Bu soru, Boccace ya da Boccaccio olarak bilinen İtalyan yazarla ilgilidir;

1) Albert Camus, *Veba*, Oktay Akbal çevirisi, İstanbul, 1960, s. 149. Ayrıca, s. 241, şunu aktarabiliyorum.
"Değişmişti, veba, onun içinde, bütün kuvvetiyle inkar etmeye çalışsa da, gene de şiddetli bir azap halinde giden bir kayıtsızlık yaratmıştı."

2) J. W. Thompson, *The Aftermath of the Black Death and the Aftermath of the Great War*, American Journal of Sociology, March 1921, p. 565.

yazdıkları çok, fakat öncelikle, "*Decameron*" yazarı olarak biliniyor. *Decameron*'a çok haklı olarak, "Ticaretin Odise'si" ya da "Tüccar'ın Epopesi" deniyor; tüccarın ilk defa, bir sanat eserinin baş aktörlerini oluşturmasından kaynaklanmaktadır. Boccace'ın İtalyan edebiyatında yeri, Dante ve Petrarque'la bir tutuluyor, üçünün de başında bir taç var; Dante şiirin ve Boccace düz yazının kurucusu sayılmaktadır, Petrarque aradadır. Boccace de Dante misali "mahalli dil" ile yazıyor; demek ki, Latince'nin Franklar'ın ortak dili olma dönemi sona ermektedir, anlamındadır. Bugünkü diller oluşuyor, Boccace bugünkü İtalyanca'nın ve şiir dışı edebiyatın kurucusudur; yalnız, bütün bunlar soruyu formüle edebilmek için hazırlık konumundadır.

Şunu da ekleyebiliriz; Dante, 1265-1321 ve Boccace ise 1313-1375 yıllarında yaşadılar; her ikisi de o tarihte İtalya'nın en parlak kenti olan Floransa'da yaşamaktadır. Dante, varlıklı olmayan ve ancak asil bir ailedendi; Boccace ise, Paris'te ve bir Parisli kadından evlilik dışı olarak dünyaya gelmişti, babası tüccardı, Floransa'da büyüdü ve babasının ticari bağlantıları nedeniyle Napoli'de, Anjou Kralı'nın sarayında yetişti, saray yaşamını ve aşklarını biliyordu. Yalnız Dante, "La Divine Comédie"yi yazarken, Boccace, bir ve belki de ilk, "Comédie Humaine"'i ortaya çıkarmıştı; birisi kutsal ve diğeri insancıl tiyatro ya da oyunu yazdılar.[1] Dante'nin kadın kahramanı Beatrice nerdeyse bir melekti ve Boccacio'nun kadın kahramanları ise neredeyse fettan, herhalde emansipe, kişilikli, parlaktılar; Dante, ilahi aşkı ve Boccaccio duygusal ve cismani aşkı telif ettiler. Dante'ninki sürnatüreldir, Boccaccio'nunkiyse, şimdi gösterebilmeyi umuyorum, zamanın gerçeklerine uyma açısından tam realisttir. Belki buna şunu da ilave edebiliriz; Boccace, sadece yaşadığı zamanı anlamakla kalmamış, tarihin yönünü, olağanüstü netlikle görebilmiş bir yazardır. Bir de şu var, yazdığı sırada tarih yön değiştiriyordu; *Decameron*'da bunun izlerini bulabiliyoruz. Yön değiştiren bir tarihi görmek müthiş olmalıdır; Boccaccio'da bunlardan birisini buluyoruz.

Ne "Roman de la Rose", *Gülün Romanı*'ndaki şövalye aşkları ve ne de *İlahi Komedya*'nın ilahi tutkusu, bunlar, *Decameron*'da anlatılan yüz öykünün içine giremediler ve peki neden; işte soru budur. Halbuki, neredeyse hepsini,

1) Buradaki "comédie" sözcüklerinin, gülünçlük anlamında "komedi" ile hiç bir ilgisi yoktur, tam olarak, "tiyatro" demek oluyor, "ode" kökünden geliyor, şarkı söylemek ve şiir okumak anlamındadır. İlk tiyatrolar böyleydi, "odeon" sözcüğü bunu anlatıyor ve şimdi Fransa Tiyatrosu'na da, "Comédie Française" dendiğini biliyoruz.

birbirinin çağdaşı sayabiliriz. Buna verilebilecek cevap son derece dönüştürücü ve son derece maddeci olmalıdır; bir deprem olduğunu düşünebiliriz, bunda, güçlü aristokratik düzenin ve ilahi hiyerarşinin kusuru olmayabilir, deprem bunların eli-ürünü gerçekleşmemiş olabilir, fakat, toplumsal yaşamda, eğer bu düzenin sorumlularıysalar, başka hiç bir yerde sorumluluk üstlenecek güç merkezi kalmamışsa, bu depremin tahribatını önleyememek de bir büyük kusurdur. Kaybederler ve kaybedenler, sevgileriyle ve sevgilileriyle birlikte kaybediyorlar; norm olmaktan çıktıklarını tespit edebiliriz. Boccacio'nun dehası, bizim bunu düşünebilmemizi sağlamasıdır.

A. J. Gourevitch, Orta Çağ insanlarından birisi olarak, "L'homme médiéval", tüccarın doğuşunu yazarken, Décameron'a değinmeden edemiyor ve ben de bir önemli tespitini aktarmadan duramıyorum, şöyle yazıyor: "On ne peut guère comprendre correctement les histoires gaies racontées dans le *Décaméron*, cette épopée marchande, si on les extrait de la perspective dans laquelle Boccace les place."[1] Çok doğrudur, *Decameron*'daki bu çok neşeli, cinsellik taşan öyküleri, Boccaccio'nun üzerine oturttuğu tarih ve yazıldığı tarihe göre pek güncel ortamdan soyutlandığı takdirde anlamak imkansızdır. Çünkü, o zaman toplumda bir deprem yaşanmıştı ve davranış normlarının hepsini değiştirmişti, bunu kavrayabilmek için, öyküleri yeni realite ile birlikte okumak zorunlu oluyordu. Belki bugün kolaydır; yalnız, bu kolaylık karşılığında bir fiyat ödenmektedir; eğer bu yeni realite göz önünde tutulmazsa, bu büyük edebiyat ürününün yeniliğini fark etmek daha zordur, bu nedenle, öykülerin üzerine kurulduğu gerçek sahne bugün daha da önem kazanmaktadır.

Yalnız tarihçi olmak gerekli değil; Boccace'ın kendisi, ilk öyküde bu yeni realiteyi, okuyucusunu hiç sıkmadan, mükemmel bir biçimde aktarmış durumdadır ve ben şimdi sadece bu aktarmalara işaret etmek istiyorum.[2] İlki şudur: "On était déja parvenu en l'année 1348 de la féconde incarnation du fils

1) A. J. Guerevitch, *Le Marchand*,
J. Le Goff, ed., *L'Homme Médiéval*, op. cit. p. 303.

2) Bazı aktarmaları Türkçe çeviriden yapmak istedim, ne acı, bunların hepsinin, Türkçe metinde, "yenmiş" olduğunu gördüm, çıkartılmış; önce bunları çevirmenin gereksiz gördüğünü sandım. Fakat sonra, ne yazık, çevirmenin, çevirdiği dili bildiğinden kuşkuya düştüm, dolayısıyla teknik cümleleri tümüyle ihmal etmesi anlaşılabilmektedir. Metni ise kendisi yazmış görünmektedir; benim bulabildiğim *Decameron*, Boccaccio değil F. T. tarafından telif edilmiştir.

➡

de Dieu, quand la cité de Florence, noble entre les plus fameuses de l'Italie, fut en proie a l'épidémie mortelle. Que la peste fut l'oeuvre des influences astrales ou le résultat de nos iniquités, et que Dieu, dans sa juste colère, l'eut précipitée sur les hommes en punition de nos crimes, toujours est-il qu'elle s'était déclarée, quelques années avant, dans les pays d'orient, ou elle avait entrainé la perte d'une quantité innombrable de vies humaines."[1] Boccace, burada, net bir biçimde, Doğu'dan gelen ve büyük bir kırıma yol açan vebadan söz ediyor; bunu, ya yıldızların hareketine ya da kulların günahına bağlıyor, Tanrı haklı olarak kızmıştır ve bu cezayı göndermiştir, bunları okuyoruz.

Pek realist saydığımız bir eserde vebanın göksel yıldızların hareketine bağlanması yadırgatıcı bulunabilir; ancak bu zamanın bilimsel anlayışına çok uygundur. Salgın başladığı zaman, Avrupa'da en güvenilir bilim merkezi Paris'ti ve burada da Tıp Fakültesi çok ünlüydü; bir felaket ki önlenemeyeceğine artık herkes inanmıştı, insanlar felaketi kabulleniyordu, ama yine de nedeni merak ediliyordu ve bir rapor vermesi için, Tıp Fakültesi'ne başvurulduğunu biliyoruz. Fransız tıp tarihi üzerine eski ancak güvenilir bir kaynak olan Littré, Tıp Fakültesi'nin cevabi raporu hakkında, cet avis est d'une bizzare, komik demek zorunluluğunu duymaktadır.[2] Çünkü salgının devam ettiği zamanda, Paris Üniveristesi'nin ünlü tıp profesörleri, vebanın oluşumunu, Hindistan göklerindeki yıldız savaşlarına bağlıyorlardı; güneşten gelen ışınlarla

---

Çeviri titizliğim biliniyor, *Ütopya*'nın, üzerinde çevirmen olarak isimleri yazılı Prof. Mina Urgan, S. E. ve V. G. tarafından çevrilmemiş olduğunu, çünkü bu kadar kötü ve ilkesiz çeviri yapmalarının imkansızlığını göstermiştim; görünürde isim sahibi bu insanlarımız her türlü küfrü layık gördüler. Üniversiteler sustular. Eleştirmenler, hipokratik kimliği kabul ettiler. Şimdi, karşılaştığım bu yeni skandal nedeniyle, yayınevi ve çevirmen adı vermek istemiyorum ve belki böylece, gereksiz bir mevzi almak yerine, satıştan çekebileceklerini umuyorum.

1) J. Boccace, *Le Décaméron*, traduit par J. Bourciez, Paris, n. d., p. 8.

2) E. Littré, *Médecine et Médecins*, Paris, 1872, p. 35.

Emile Littré, 1801-1881, tıp tahsili yapmıştı, fakat daha sonra kendisini Fransız dili araştırmalarına ve felsefeye verdi. Tıp tarihi üzerine kitabı unutulsa da, sözlükleri hâlâ Fransız düşün dünyasının hazineleri arasındadır.

Ayrıca veba günlerinin tanınmış hekimi Guy de Chauliac'a da sorulduğunda, "the grand conjunction of the three superior planets, Saturn, Jupiter and Mars", üç en büyük planetin, Saturn, Jupiter ve Mars'ın büyük buluşması, diyor, "produced the Black Death", Kara Ölüm'e yol açmıştır, yollu eklemektedir.

V. Robinson, *The Study of Medicine*, N. Y., 1943, p. 231.

ve güneşin saldığı sıcak rüzgarlara karşı savaşan yıldızlar, dalgalara ve dalgalar rüzgara yol açıyorlar, vebanın kaynağında bu rüzgarlar var. Nasıl mı, çok karışık bir izahı olmalıdır; yalnız Littré, bu bilimsel raporun bu bölümünü, XIV. Yüzyıl tıp bilimine şeref getirmediği için bize aktarmıyor ve bu nedenle, Hindistan'daki yıldızlar savaşının veba olarak büyük kırıma yol açtığını öğreniyor, fakat ayrıntılarını ihmal ediyoruz. Burada bir ihmalle karşılaşsak da, bundan, biz Boccaccio'nun vebayı yıldızların hareketine bağlamasının zamanın bilimine denk düştüğünü ve Boccaccio'nun da bundan haberdar olduğunu tespit edebiliyoruz.

Şunu da ekleyebiliriz, başka tıp tarihi kaynaklarında, o zamanki Avrupa'da, şimdi "Batı Avrupa" diyoruz, vebadan hemen önce birbirini izleyen yer sarsıntıları, depremler demek istiyorum, olduğu kaydedilmektedir. Bir de altı ay boyunca hiç aralıksız yağan yağmurlardan söz edilmektedir;[1] veba dönemi insanları, bu nedenle, Nuh peygamberin zamanını hatırlıyorlar ve yaşadıkları dönemle Tufan arasında paralellikler kuruyorlar, normal sayabiliriz. Bizim açımızdan bunun önemi iki yönlüdür; birincisi, yağmur nem demektir ve bu ise, veba mikrobunun daha hızlı üremesine ve yayılmasına neden oluyordu. Kurak yerlerde, Anatolia'nın orta kısmı veya Arabia çölleri, kırımın daha az olması, bir bu nedene ve bir de nüfus yoğunluğunun düşük olmasına bağlıdır.[2] İkincisi, vebanın sürekli depremleri ve bir de selleri izlemesi, neden arayan insanları, yıldızlara bakmaya özendirmiştir; makul bulabiliriz.

Realizmi burada da buluyoruz, Boccaccio da doktorların bilgisizlik ve çaresizliğine işaret ediyor, "doktorları suçlamalı mıyız" yollu soruyor ve diplomalı doktorların, les praticiens à diplômes, dışında hiç bir birikim ve bilgisi olmayanların da hekimlik yapmaya başladıklarından yakınıyor, kuşkusuz, hastalığın vücuttaki görünüşü, arazlar hakkında da bilgi veriyor; önce vücudun belli yerlerinde, şimdi daha net söylenebiliyor ve daha çok lenflerde, tıp dilinde hıyarcık tabir edilen şişkinlikler peyda oluyor ve après quoi le symptôme du mal se transforma en tâches noires, bundan sonra vücutta si-

1) Kurt Sprengel, *Histoire de la Médecine*, Tome 2, M. DCCC.XV., Paris, p. 430.

2) İbn Haldun'un vebaya değinmesi, "Ta'un", kısa fakat değerlidir; dünyadaki gelişmeleri izlediğini ve bunları ünlü kuramına bağladığını görüyoruz, bu büyük Ta'un'un yaşlı hanedanların ömrünü kısalttığını kaydediyor. Ta'un ile bilinen dünyanın, üzerinde insan barındıran demek istiyor, görünümü değişmiştir; İbn Haldun, bunu da yazıyor ve Doğu'nun da, kendi uygarlığı, "umran", ölçüsünde ve buna göre, etkilendiğini ekliyor, ancak asıl felaket Batı'dadır.
İbn Khaldun, *Discours Sur l'Histoire Universelle- Al-Muqaddime*, Paris, n. d., p. 48-49.

yah lekeler fark ediliyor; bunlar önlenemez ölümün habercisidirler, lekelerden üç gün sonra mezar kazmak zorunlu oluyordu. Demek, bazı kaynaklarda babasını da vebaya kurban verdiği yazılan Boccaccio, bu siyah lekelerden de haberdar durumdadır; bununla birlikte veba ile ilgili olarak "Kara Ölüm" tabirine rastlamıyoruz. Halbuki, daha sonraki yıllarda "Büyük Veba" tasnifi unutularak hep "Kara Ölüm" deniyordu, kısaca üzerinde durmak istiyorum.

Bu müthiş kırımda vücutta siyah lekelerin saptanmasından hemen sonra ölümün gerçekleşmesi, lekelerle bu ad arasında bir bağ kurulmasına yol açıyor ki, kolaycılık olduğunu yazmak zorundayız. Bir kez ayrıntılı araştırmalar, bu büyük kırımı, çağdaşlarının hiç "siyah" veya "kara" sözcüğüyle anlatmadıklarını göstermektedir. Bu, belki de üç asır sonraki bir dönemin isimlendirmesidir; yeni ve müthiş salgınları ayırmak için kullanılmış olduğu düşünülmektedir. Büyük Veba hakkındaki bilgilerimizin önemli bir bölümünü borçlu olduğumuz Ph. Ziegler, bir ara Fransızlar'ın salgına, "mavi ölüm", morte bleue, dediklerini de haber vermektedir. Ziegler'e göre, "kara", bir çeviri yanlışıdır; çünkü, Latince buna, pestis atra veya atra mors deniliyordu, "müthiş" ya da "korkutucu", veba ya da ölüm anlamındadır.[1] Yalnız, bu Latince sözcüğün, "atra", bir de "kara" anlamı var, bizde de "kara" haber veya bela sözcüklerini güçlendiriyor, "bela" ya da "felaket" hep "kara" rengi çağrıştırıyor; daha sonraki yıllarda bu müthiş kırımın daha da korkunç algılandığını çıkarabiliyoruz.

Decameron'da yazıldığına göre, ticaret erbabı, kırımın şiddetinin artmasında özel bir rol oynadılar, işleri gereği sağlıklı insanlarla temas ediyorlardı, temas yoluyla salgını yaydılar. Birden ölümler arttı, çaresizlik içinde ölüler gömülebilse bile bunlara ait paçavralar sokağa atılıyordu, Boccaccio, sokağa atılmış bu paçavraların yol açtığı bir epizodu da anlatmaktadır. İki domuz, c'est la coûtume de ces bêtes, bunları eşelemeye başlıyorlar; Boccaccio, çok kısa bir zaman içinde bu domuzların, bir sarsıntıdan sonra düşüp öldüklerini hikaye ediyor ve bu tür sahnelerin da paniği artırdığını eklemektedir. Okuyucularını, romanına böyle hazırladığını anlıyoruz.

Peki, bu ansızın ve kütlesel ölçüde gelen ölüme tepki nasıl oldu; bu giriş bölümünde Boccaccio'nun insan davranışlarını klasifiye ettiğini görüyoruz. Bir kısmı kaçışı tercih ediyor, hastalığın ve ölümlerin olmadığını düşündük-

1) Philip Ziegler, *The Black Death*, Penguin, 1969-1971, p. 18.

leri yerlere koşuyor ve kapanıyorlar, orada fazla içmemeye dikkat ediyorlar, sefahattan uzak durmaya çalışıyorlar, veba haberlerini, özellikle kendi içlerinde yasaklıyorlar, ölüm haberlerine kulaklarını tıkıyorlar; *Decameron*'da, ils se contentaient de musique ou de tout délassament à leur portée, müzikle ve mümkün olan diğer dinlenme yollarıyla yetindikleri yazılmaktadır. Herhalde unsurları pek eksik olmayan bir "kaçış" okuyoruz.

Demek "kaçış" temel çizgiydi, iki belirleyici çizgiden birisidir demek daha doğrudur; Boccaccio, bunu esas almaktadır ve *Decameron*'un birinci bölümü de yedi genç kızı kaçışa ikna etme üzerinedir. Kızlar, yanlarına üç erkek alarak kaçmaya karar veriyorlar; fakat kaçmayanlar da var. Bunlardan birisi, hemen yukarıda, bir dipnotta, adını andığım Guy de Chauliac'dır, zamanın en önde gelen doktorlarından birisi olduğunu biliyoruz. Tıp tarihi üzerine bir kaynaktan öğrendiğimize göre Guy de Chauliac da, "that the best remedy was flight", en iyi çarenin kaçış olduğuna inanıyordu; ancak bunu mesleğine, hekimliğe yakıştıramıyordu. Kaçmadı, ancak sürekli korku içinde olduğunu saklamıyordu; demek karabasan türü korkular içinde yaşamak istemeyenler kaçıyorlardı, *Decameron*, bunu bize haber vermektedir.

Bir de bunun tam zıddını yapanlar var; bulabildikleri kadar içiyorlar, kaçmıyorlar ve bir meyhaneden diğerine koşturarak, sonsuz neşe içinde görünüyorlar, kendilerini bir sefahata bırakmış durumdalar. Bunlara yaşamdan umudu kesenler demek yerindedir. Öyle olunca mülkiyete de ihtiyaçları kalmamaktadır, Boccaccio, belki bu sözcüğü kullanmıyor, fakat mülkiyet dağılımında bir değişimin başladığını söyleyebiliriz; chacun perdait tout espoir de vivre, herkes yaşama umudunu kaybetmişti ve bu nedenle evlerini ve barklarını terk ediyorlardı, bunları da yazmaktadır. La plupart des maisons tombaient dans le domaine public, evlerin çoğu artık kamusal alana giriyordu, demek özel mülkiyet anlamını yitiriyor; yalnız yitenler daha fazladır, her türlü yasa egemenliği, ister dinsel ve isterse feodal olsun, kaybolmuştu, yasa uygulayıcılarıyla din adamlarının da kırıldığını eklemeye gerek duymuyorum. Böylesine kısa bir zaman aralığında bu kadar hızlı bir alt-üst oluşu, belki sadece devrim zamanlarında yaşayabiliriz ve devrimci durumda bile bu kadar büyük bir dönüşüm çıkmayabiliyor, örnekler tanıklarımız arasındadır.

Decameron, büyük bir ahlak bunalımına işaret etmektedir; yakın zamanların ekonomi politik kitaplarının kapitalizme mâl ettiği bu ahlak silen bul-

dozerin, vebayla birlikte harekete geçtiğini okuyoruz ve anlıyoruz. Ölümden kaçış, hiç bir sevgi veya sadakat bağıyla yavaşlatılamıyordu, ölümden kurtulma kaygısı her türlü kaygıyı yerle bir ediyordu; le désastre avait jeté tant d'effroi au coeur, felaket kalplere öylesine bir dehşet saçmıştı ki, kardeş kardeşi, dayı yeğenini, kız kardeş erkek kardeşini, çok zaman da eş kocasını terk ediyordu. Ölüm korkusu artık dehşete dönüşmüştü ve kurum ve kuralları, ahlakı ve davranış kalıplarını ezerek geçiyordu; gerçekten vebayı ve saldığı dehşeti bilmeden *Decameron*'u okumak, okumamaktır.

Peki ne olacak, *Decameron*'dan şu cümleyi aktarıyorum: "Comme les voisins, parents et amis abandonnaient les malades, comme les domestiques se faisaient rares, une pratique s'établit, inconnue jusqu'alors." Komşular yok, anne-baba yok, dostlar da yok, hepsi hastayı terketmişler, ayrıca hizmetçi bulmak artık imkansız olmasa da çok zor,[1] peki bu durumda ne olacak, soruyu ben formüle ediyorum. Bu sorunun cevabını, Birinci Dünya Savaşı sırasında Londra'yı düşünerek verebiliriz; erkekler savaştaydılar, fabrikalar çalışacak, barınaklar kazılacaktı, kadına her zamankinden daha çok ihtiyaç vardı ve kadının değerinin artacağını ve arttığını tahmin edebiliriz. İşte kadınların tek başına sinemaya gitmelerine, kahvelerde veya yolda sigara içmelerine bu zamanda rastlamaya başlıyoruz. İhtiyaç davranış kalıplarını yıkıyordu, bir ahlak çekiliyordu ve her zaman gelene de "ahlak" demek kaçınılmaz oluyordu. Aynı şekilde başka hiç bir neden olmasa bile Birinci Dünya ve Kurtuluş Savaşları sonrasında Türkiye'de bir feminizasyonun kendisini zorlayabilece-

1) *Decameron*'dan, Fransızca aktardığım ve Türkçe özetlediğim bu tespitlerin, iktisat tarihinde yeteri ölçüde değerlendirilmemiş olmasını not etmek istiyorum; yalnız teorik açılımların durduğu bu çağda, ben hep, ihmal edilmiş olanları değerlendirmeyi öneriyorum. Bu açıdan bu çalışmamın, *Tekeliyet*, bir ayrılığı ve tutarlılığı olduğunu saklamak istemiyorum. Üstelik bu teorem, bütün "dünya" için geçerlidir; benim "dünyam" yazdığım dil ile sınırlı olmakla birlikte, Orta Çağ'a ait "sınırsızlık" ilkesi burada da yürürlüktedir. Bu arada kaydetmek durumundayım, Profesör Koenigsberger, bu ve pek çok konuda ihmalsiz davranıyor; aktarmak istediğim bu paragrafta Boccaccio'nun bu tespitinin İngilizce versiyonunu ve Koenigsberger'in değerli değerlendirmesini bulabiliyoruz.

"Naturally, the psychological effects of such catastrophe were shattering. Most immediately, there was fear. 'The calamity instilled such terror in the hearts of men and woman' wrote the Florentine writer Giovanni Boccaccio 1313-1375, 'the brother abondoned brother, uncle nephew, brother sister and often wives left their husbands... Even fathers and mothers shunned their children' With fear came hysteria."

H. G. Koenigsberger, *Medieval Europe*.., op., cit. p. 283.

ğini düşünmek zorundayız. Bu notlarla vebalı Avrupa'ya dönebiliriz, ne kadar yüksek tabakadan olursa olsun, ne kadar güzel olsa da, hasta bir genç kadın ya da kız için önemli olan kendisine bakacak birisini bulmaktır; bir erkek, bir hırsız veya potansiyel bir ırz düşmanı bile olabilir ve bu hasta güzelin artık vücudunun herhangi bir yanını örtmeyi düşünecek hali yoktur, örtünme veya saklanma artık düşünülmesi dahi mümkün olmayan bir lükstür. İşte veba, böyle bir yıkıma yol açıyordu, gevşek bir ahlakın, isterse ahlaksızlık da denebilir, başlaması, belki de kaçınılmazdı; Boccaccio, ahlaki çözülmeyi bir mantıksal sonuç olarak sunuyor.

Peki ölünce ne olacak; son duayı yapacak bir papaz bulmak herhalde imkansızdı, duasız gömülme ise önce dine karşı bir isyan ve sonra da dini saymamak oluyordu. Ancak bu kadar değil, peki kim gömecek ve nasıl gömülecekler; J. Nohl, gömme işinin çok karlı bir endüstriye döndüğüne ve mezar kazıcıların, veba ve ölümden daha dehşet verici olduğuna işaret etmektedir.[1] Nohl, bu çalışmayı doğrudan doğruya chronicle'lerden yaptığı için ayrıca önemlidir, "monatti" denilen mezarcıların, sağlıklı insanların evlerine girdiklerini, istedikleri parayı vermeyenleri, erkek kadın veya çocuk olmalarına bakmadan sürükleyerek vebalıların yattıkları hastanelere götürdüklerini aktarmaktadır. Kârlı bir iş haline gelmişti ve ipten-kazıktan kurtulan bu işi üzerlerine almışlardı, kârı artırmak için veba mikrobu saçtıklarına inanılıyordu, bunlar "monatti" olduklarını iddia ediyorlar, evlere giriyorlar, soyuyorlar ve vebalı olup olmadıklarına bakmadan ırzlarına geçiyorlardı. Nohl, Viyana'da, bu monatti'lerin üç yüzden fazla kadını hamile bıraktıkları haberini de vermektedir. Ölmek üzere olanlar veya ölülerle cinsel ilişki bu dönemde başlamıştır; kayıtlar, açıktır. Böyle bir gerçeklik karşısında insanlar, gömülmekten de korkar hale gelmişlerdi; ayrıca çoğu sokakta ölüyor ve orada kalıyordu. Boccaccio da insanların son dualarına fırsat bulamadan ve gün ya da gece sokakta, certains expiraient de jour ou de nuit sur la voie publique, öldüklerini kaydetmektedir. Her taraf kadavrayla dolup taşıyordu; bunlar da *Decameron*'un başında yer almaktadır.

İçinde neler mi var, bu, bizim ilgi alanımızın dışında kalmaktadır. Ben burada, mümkün olan kısalıkta, *Decameron*'un yeniliğine işaret etmek duru-

1) Johan Nohl, *A Chronicle of the Plague*, translated by Ch. Clarke, n. d., London, german original, Berlin, 1924, p. 167.

mundayım. Boccaccio'nun kızları ve erkekleri bir şatoya kapanıyorlar ve her gün her biri bir hikaye anlatıyordu; ikinci günün beşinci hikayesinde, Andreuccio, "hoş geldiniz" diyen ev sahibesine, "sizi gördüğüm için mutlu oldum" der demez, "elle le prend par la main", hanımefendi, "madonna", Andreuccio'yu, elinden tutuyor, büyük salona götürüyor ve oradan da doğru yatak odasına sürüklüyordu; işte bu yenidir ve Veba Kırımı'nın neden olduğu bir dönüşümdür Öyleyse, yüzyıllar sonra patladığı söylenen "cinsel devrim" burada da karşımıza çıkmaktadır.

Birinci günün ikinci öyküsü de, "Roma Okulu" adını taşıyor ve Yahudi Abraham'ı Hıristiyan yapma üzerine kurulmuştur; Abraham, Roma'yı görmeden karar vermek istememektedir. Öyküye göre Abraham, Roma'da, papalığı, kardinalleri, papazları inceliyordu; öğrendikleri çok şaşırtıcıdır. Hepsi ahlaksız, hırsız, sefahat içinde ve sodomi tutkunuydu; demek, Hıristiyanlığın kilise hiyerarşisi her noktasında çürümüştü, bunları öğrenen Abraham, dönünce, arkadaşına kesinlikle Hıristiyan olmaya karar verdiğini açıklıyordu. Paradoksal bir karar olabilir, fakat, Abraham, gördüklerinden, ruhani yönetenlerinin çöküş içinde olduğu bir din hâlâ genişliyor ve yayılıyorsa, bu dinin temellerinin çok sağlam olduğu sonucunu çıkarıyordu. Böylece, Boccaccio, kilise aristokrasisine bir isyanı ve aynı zamanda Hıristiyanlığın Yahudiliğe karşı üstünlüğünü ortaya koymuş oluyordu. Bu, daha önce işeret ettiğim, vebanın kilisenin otoritesini kırmış olduğu yollu değerlendirmem ve vebanın arkasından, dinsel hiyerarşiyi reddeden ve mistisizme yönelen tarikatlerin çıkışıyla tutarlıdır.

Değinmek istediğim bir diğer ve son hikaye, Roma'ya giden yakışıklı bir asilzadenin, yolda konakladığı bir handa, yeni bulduğu hizmetkarını yatağına çekmesidir; uşak, bir sodomi vakası ile karşı karşıya geleceğini sanıp ürkerken, asilzade, bir kız olduğunu belli etmekte gecikmiyor, gecikmeksizin cinsel ve romantik aşk birlikte başlamaktadır. Öyküden, İngiltere kralının kızı olduğunu öğreniyoruz; prenses, kendisini bir kralla evlendirmek isteyen babasına isyan halindedir ve Papa'dan yardım istemek için kaçmaktadır. Papa, prensesin uşakla handa icra ettikleri evliliği tasdik ediyor, fiili durumu onamaktadır; hikaye budur.

Orta Çağ'ın temel mantığı, tek tek olay ya da sözlerin genelleştirilmesi, bir başka yolla söylenecek olursa, teorize edilmesidir; sembolizm budur, darb-ı

mesel yolunun temel ispat sayılması da aynıdır ve ayrıca, bizde son yüzyıllara kadar yaşayan "kıssadan hisse" mantığı da budur. Bu, her hikayede, "kıssa", çıkartılacak bir ders saklı olduğu anlamındadır; *Decameron*'dan özetlediğim bu kıssa da, aristokrasinin itibarını, son derece yitirdiğini yansıtmaktadır. Prenses, bir çobana aşık olduğu için değil, bu veba öncesinde de var, ilke olarak bir prens ya da kralla evlenmeyi reddettiği için yola düşüyordu Bu öyküyü realizm ölçütüne vuracak olursak, Büyük Kırım öncesinde önemli hiç bir köylü ayaklanması yokken, sonrasında çok olduğunu görüyoruz, önemlidir ve demek, üst derecede realisttir; yalnız, görkemli köylü isyanlarının temelinde, sadece aristokrasinin büyük güç ve prestij kaybı değil, başka dinamikler de var, ama, bunu, güç ve prestij kaybını da görmezlikten gelemiyoruz.

Ama büyük bir görmezlik olgusunun varolduğunu da artık biliyoruz. Bunu görmeme olgusunu açıklamak, mutlaka gereklidir; böyle olmakla birlikte burada bizim ilgimizin dışında kaldığı da kesindir. Ayrıca benim bu "Büyük Veba" ile bu kadar yakından ve ayrıntılı olarak ilgilenmemin kaynağında bu çalışmam, "*Tekeliyet*", bulunmuyordu, "Osmanist Kuruluş" adını verdiğim çalışmamda, vulgar iktisadın "push-pull" ikileminden yararlanmayı düşünüyordum; bir yandan, eğer bugünkü evrensel teorik kısırlık ve kuraklıktan kurtulmak istiyorsak, mutlaka küçümsenmiş "olay" ve kaynaklara bakmayı verimli bir ilke saymam ve diğer yandan da XX. Yüzyılda uç veren ve bu yüzyılın başında yerleşen büyük çöküşe, tarihten benzerlikler aramam, beni yeniden Büyük Veba'ya götürüyordu.[1] Kaldı ki, dünyanın yeni bir Orta Çağ'a girmekte olduğunu çok önceden tespit etmiştim; Fransa'da benzer tespitler

1) Artık bu arayışın başka örnekleri de olduğundan haberdarız. J. W. Thompson'un, *American Journal of Sociology*'de, Mart 1921, yayınlanan makalesini yol açıcı sayabiliriz. Osmanlı'da Amerikan büyükelçisi Morgenthau'nun torunu, Amerikalı popüler tarihçi Tuchman Hanım buradan yürümüştür. Bu arada, bir Yahudi için, Barbara Tuchman öyledir, veba ile XX. Yüzyıl arasında paralellik kurmak kolay ve kaçınılmazdı; Haçlı Seferleri'nin başlangıcını bir tarafa koyarsak, tarihin kaydettiği en acımasız Yahudi kırımları, bu iki yüzyılda gerçekleşmişti. Hitler'in yaptıklarını biliyoruz ve Yahudi tarih yazımı, Büyük Veba'yı da öyle değerlendiriyordu. Bu tespitlerle birlik te, burada, B. Tuchman'ın bazı tespitlerini aktarmanın bir bilimsel dürüstlük olduğunu düşünüyorum.

B. Tuchman, insanların günah işlemekten korkmamaya başladıklarını, daha haris, kavgacı ve savaşçı olduklarını kaydederek, bu özelliklerini en çok kilisesinin karşısında kazandıklarını eklemektedir. "Ruhban sınıfta kayıplar çok olduğu için eğitim seviyesi çok düşmüştür" demektedir. Papazlar öğretmendiler, hem kırıldılar, hem Tanrı'nın cezalarından masun olmadıkları an-

olduğunu artık biliyoruz.

Halbuki, yakın zamanlarda, teknoloji alanında gerçekleştirilen önemli buluşlar ve bunların uygulanması sonucu hayvan ve insan enerjisinin, mekanik ve diğer inorganik enerjilerle takviye edilmesiyle birlikte, ulusların ve imparatorlukların zenginliklerinde ve dolayısıyla güçlerinde, nüfusun önemi büyük ölçüde azaldı ki, bundan önceki dönemlerde insan faktörü çok önemliydi. Öte yandan, Orta Çağ nüfus hareketleri üzerine güvenilir bir isim olan J. C. Russell, Orta Çağ'da birisi başlarında, 542-700, ve diğeri sonlarına doğru, 1348-1500, iki büyük nüfus değişmesi yaşandığını ve bunların her ikisinin de veba nedeniyle ortaya çıktığını haber vermektedir.[1] Her ikisinde de, salgının başında nüfusun yarısının kırıldığını ve daha sonra da nüfus artışının yavaşladığını öğreniyoruz. Birincisi, İslam'ın Bizans aleyhine yayılmasına[2] ve ikincisi de Osmanlı akıncılarının Avrupa'ya girişine denk düşmektedir, Osmanlı açısından Avrupa topraklarında ilk mevzi tutuş, 1356 yılıdır.

Vebanın kurak ve nüfus yoğunluğu düşük yerlerde daha az kırıcı olduğuna işaret etmiştim; bizim ele aldığımız veba söz konusu olduğunda, J. C. Rus-

laşıldığı için güvenilirliklerini yitirdiler ve bir de kınılmalarıyla bir cahiliye dönemini başlatmış oldular.

"Şiddet ve büyük acıları izleyen her dönemde olduğu üzere insanlar daha pervasız ve kaba davranışı benimsediler."

Ölülerle dansa, Tuchman da işaret ediyor ve hatta büyük vurgu düşüyor; buna "Macabré Le Danse" dendiğini kaydederek, "the maccabees" sözcüğünün İbrani, mezarcı, "gravedigger", kelimesinden geldiğini ve Orta Çağ'da mezar kazma işinin Yahudiler'ce yapıldığını da ekliyor. "The dance itself probably developed under the influence of recurring plague, as a street performance to illustrate sermons on the submission of all alike to the Death the Leveller."

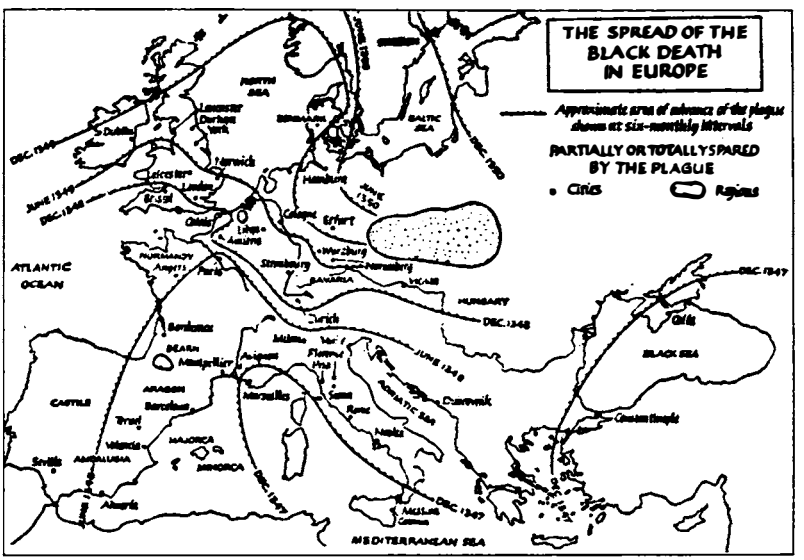
Ölülerle dans muhtemelen, bir "Düzleyici olan Ölüm'e" teslim olmanın ayinidir; ölüm, bir "leveller" olarak, bütün sivrilik ve çıkıntıları düzlediği, bütün eşitsizlikleri ihmal ettiği için, aynı zamanda bir "eşitleyici" durumundadır. Bu nedenle, zaman zaman, "kazıyıcı", "düzleyici, "eşitleyici" sözcüklerini, birbirinin yerine kullanıyorum.

B. Tuchman, *A Distant Mirror- The Calamitous Forteenth Century*, 1978-1995, London, pp. 73 118-505.

1) J. C. Russell, *Population in Europe 500-1500*,
The Fontana Economic History, ed., C. M. Cipolla, Vol.1, Fontona Books, 1978, p. 25.

2) Antakya tarihi üzerine bir monografide, bu ilk veba hakkında ayrıntılı bilgi bulabiliyoruz, Etiyopya'da başladığını, Mısır'dan Antakya'ya geçtiğini, Constantinopl'da her dört ya da beş kişiden ikisini kırdığını, in the capital it caused the death out of every four or five persons, and the normal activities of the city were completely disorganized, öğreniyoruz. Bu bilgi, Bizans-Roma Savaşları ile birlikte Arap yayılmasına yeni bir açıklayıcılık getirebilir, not etmiş oluyorum.
Glenville Downey, *A History of Antioch in Syria from Seleucus to the Arab Conquest*, Princeton U. P., 1961, p. 553.

sel, İspanya ve Küçük Asya'nın açıkça ve göreceli olarak daha az etkilendiğini ve bu nedenle avantajlı hale geldiklerini not etmekten geri kalmıyor ve bunun da, XV. ve XVI. Yüzyıllarda İspanya ve Osmanlı yükselişinin temellerini attığını ileri sürüyor ki bu, benim, "Osmanist Kuruluş" adlı çalışmamda ele almayı ve tartışmayı planladığım bir sorun olmaktadır.[1] Bu ayrı, yalnız bu öl-

W. McNeill, Plagues and Peuples, Penguin Books, 1976-1994 / p. 157

çüde değinmemiz bile buradaki ihmali, salgının ve büyük kırımın sonuçlarını analiz etmemenin önemini ortaya çıkarmış durumdadır, öyle umut ediyorum.

Burada şunu da kaydetmek zorundayız, bu bilimsel ihmal, XIX. Yüzyılda,

1) "Again, drier areas seem to have suffered less mortality, in Spain and Asia Minor, laying foundations for the great days of Spanish Habsburgs and Ottoman Empire in the fifteenth and Sixteen centuries." ibid., p. 41.

Kaldı ki, bu tür dolaylı işaretlerle yetinmek zorunda değiliz, bu tartışmayı, *Tekeliyet*'ten hemen sonra yazmayı planladığım "Osmanist Kuruluş" çalışmama bıraktığımı kaydetmiştim, Gibbons, kuruluş tartışmasını başlatan tarihçidir, Köprülüzade, Gibbons'ın etkisini silmek için bu tartışmaya girmişti ve silmiştir. Yalnız bu silmeyi de tümüyle Köprülü'nün bilgi ve becerisine bağlamak doğru görünmüyor, Gibbons, osmanist kuruluş problematiğinde, o sırada var olan dünya tarih yazımına göre heterodoks sorular formüle edebiliyordu, sessizliğe gömülmesi gerekiyordu. Gibbons, 1348 yılından itibaren, vebanın, Balkan Yarımadası ve Küçük Asya'da önemli kentleri arada

➡

izleyen yüzyıla göre çok daha azdır ve hatta önceki yüzyılda bir ihmalden söz etmek bile zor görünmektedir. Çünkü, söz konusu yüzyılda Büyük Veba, pek çok analize ciddi ölçüde giriyor ve önemli sonuçlara bağlanıyordu, bunları görebiliyoruz. Bu durumu, bazı ve ne yazık bir bölümü Marx'ın adına bağlanan önermelerin, XX. Yüzyılda daha etkili olmasına bağlayabiliriz; öyleyse ve geçerken yine, hem marksizme karşı olup hem de marksizme teslim olmadan söz etmiş oluyoruz. Buna çok şaşırtıcı bir örneği daha önce vermiştim, bir soğuk savaş çıktısı olan W. W. Rostow'un "Non-Communist Manifesto" namlı "Aşamalar" eseri,[1] yine de "marksist" ilerleme ve zorunlu aşamalar şemasının dışına çıkamıyordu. Burada da benzeri bir bağımlılıkla karşılaşıyoruz.

Bu, bilimsellik ile endojen bir sistem arasında kurulan ilişkiden doğan bir bağımlılıktır ve bunun marksizm ile özdeş tutulmasıysa başlıbaşına bir talihsizlik sayılmalıdır. Hem epistemolojik açıdan doğru olmaktan uzak düştüğünü biliyoruz ve hem de bilenler safında gereksiz ve haksız bir tansiyona yol açtığına tanıklık ediyoruz. Halbuki bilimsel modellerin endojen olma zorunluluğu Marx'tan çok önce ortaya konmuştu; Marx, ekonomi politiğin kurucularından öğrendiklerine Hegelien bir eter içerirken, hem ekonomik faktörün gücüne verilen vurguyu ve hem de değişkenlerin birbirini etkileyerek belirlemeleri zorunluğunu entansifiye ediyordu. Fakat bunlar bir yana, hem Malthus'ün nüfus kuramı ve hem de Marx'ın devrim teorisi mükemmel birer endojen veya aynı anlama gelmek üzere, kapalı sistemlerdir.[2] Her iki sistemin işlemesi için dışardan bir etkiye ihtiyaç duyulmamaktadır ve her model öğrencisi veya kurucusu bu ikisini analiz etmek durumundadır.

Bunu, geçen yüzyılda kapalı sistemlerin egemenliğini, Marx'ın adına bağlılığını ilan etmiş bir bakışın iktidar olmasına ve çok büyük başarılar elde etmesine bağlamak zorundayız; Sovyetler Birliği'nin kuruluşu Marx'ın sistemi-

---

bir ziyaret ettiğini not ederek, "between 1348 and 1431, nine great plagues recorded" demektedir. Bundan sonra da, "these dates coincide with the most aggressive period of ottoman conquest" tespitini ekliyor ki önemlidir, çünkü, veba ile Osmanlı akıncılarının bu şehirleri feth etmek üzere ilahi bir işbirliğine girdiklerini anlıyoruz.

H. A. Gibbons, *The Foundation of the Ottoman Empire*, Oxford, 1916, p. 96.

1) W. W. Rostow, *The Stages of Economic Growth*, Cambridge U. P., 1960.

2) Lenin, "Ne Yapmalı" ve "Nisan Tezleri" ile Marx'ın kapalı sistemini kırmıştır; ilkinde, Marx'ın postülalarının aksine, sistemin, zorunlu olarak sosyalist bilinç yaratmayacağını kabul ediyor ve dışardan bilinç taşıyıcılar tarif ediyordu ve ikincisinde, devrim için, sistemin çelişkileri artırma gücüne, buna ekonominin gücü de diyebiliriz, fazla güvenmediğini belli ediyordu.

ne ve bundan türeyerek de Hegel'e büyük bir otorite kazandırmıştı, Sovyetler'in yıkılmasıyla otoritenin çöktüğünü görüyoruz. Otorite, dışına çıkamamak ve bağımlılık edinmek anlamındadır, bu bağlamda, Kepler'in dünyanın hareketine, o zamanlar estetik hegemonya kurmuş olan daire dışında bir yörünge postüle edememesi çok düşündürücü ve öğreticidir; "güzel" sayılmayan elips şekline geçebilmek için on bir yıl oyalandığını biliyoruz. Aynı şekilde "veba" herhalde sistem dışıdır ve tahmin edilmesi zordur; hiç kuşku yok, vebayı bir analize sokmak, Tanrı'yı teoriye entegre etmekten farksızdır ve bilimin dışına çıkma sayılmasını anlayabiliyoruz. Kapalı sistemler kendi dışlarında bir otorite veya Tanrı tanımıyorlar ve dolayısıyla, bu büyük ihmali, çok önemli bilimsel kaygılara bağlamak, ilk planda, yerinde ve isabetli görünmektedir.

Ancak, yine de, "ilk planda" isabetli ve yerindedir. Bunun dışında burada kapalı ve açık sistemlerin mukayesesini yapmak gerekli olmaktan uzaktır ve yapılanları yeterli görüyorum. Bunlara eklenebilecek iki nokta var, ekonomik faktörü bir belirleyici olarak kabul etmek kaçınılmazdır; çünkü, ekonomik ilişkinin bir belirleyici olması, ekonomik elemanın içinde bir güç barındırmasından kaynaklanıyor, bu gücün, harekete geçtiği zaman, önünde duran duvarları, bunu "bağlar" olarak da anlayabiliriz, yıktığını varsayıyoruz. Bu nedenle politikanın sinir sisteminin ekonomi olması, içinde başka bir güç olmadığı zaman daha doğrudur. Öyleyse, ekonominin ve içinde gizlediği gücün her zaman aynı gelişmişlik ve etki düzeyinde olduğunu ileri sürebilmek de bilime uymamaktadır.

İkinci nokta, tartışmanın daha çok içindedir; Büyük Veba'nın çok büyük bir nüfus azalmasına yol açtığını hep tespit ediyoruz. Avrupa, veba öncesi nüfus düzeyine belki de yüz elli yıl sonra ulaşabiliyordu; bu, doğrudur. Fakat Le Goff'un, veba, it turned the crisis into a catastrophe, bir krizi katastrofa çevirdi, tespiti de yerli yerindedir.[1] Çünkü, bugünkü Batı Avrupa'da, bir kaç yüzyıldır devam eden ekonomik gelişme ve nüfus artışı, en geç XIV. Yüzyılın başında ve aslında daha önceki yüzyılın son on yılından itibaren durmuştu. Bunun anlamı nüfus artışının önce yavaşladığı ve sonra durduğu ve nüfus eğrisinin düşüşe geçmeye başladığıdır. Demek, veba, yeni bir yönelişi başlatmamış, hızlandırmıştır; nüfus krizi vebadan önce de vardı ve vebaya da hâlâ yüksek olan

1) Jacques Le Goff, *Medieval Civilization*, Oxford U. P., 1964-1992, p. 108.

nüfus yoğunluğunun neden olduğunu ileri sürenlere bile rastlıyoruz.

Öte yandan Rosemary Horrox, bizim için çok yararlı bir çalışma hazırlamış durumdadır; sayesinde Büyük Veba'dan hemen önceki ve sonraki yıllara ait kroniklerden ilgili bölümleri, bugünkü İngilizce'ye çevrilmiş olarak buluyoruz. Bunlara baktığımızda Profesör Le Goff'un, nüfus için söylediklerinin giysi, davranış ve genel ahlakta da geçerli olduğunu anlıyoruz. Kroniklerdeki kayıtlar çok; özetle ahlaksızca giyindiklerini, vücutlarını sergilediklerini, abused their bodies in wantonness and scurrilous licentiousness, kaydettikten sonra, "ne Tanrı'dan korkuyorlar ve ne de eleştirilerden utanıyorlardı, sadece evlilik bağlarını hafife alıyorlar ve daha ağırbaşlı giyinme uyarılarına kulaklarını tıkıyorlardı" yollu ekliyorlardı.[1] Anlaşılan sivri burunlu ayakkabı da bu zamanda çıkmıştır; bir başka kronik de o zamana kadar giyil'en uzun giysileri bıraktıklarını ve vücutlarını sıkıca saran, kısa elbiseler giymeye başladıklarını haber vermektedir.

Modern zamanlarda, vebanın nüfus yoğunluğunun artmasından kaynaklandığını ileri sürenlerin bulunduğunu kaydetmiştim; Büyük Veba'dan hemen sonraki tarihe ait bazı kroniklerde, vebanın, ileri sürülen bu ahlaki bozulmaya Tanrı'nın verdiği bir ceza olduğu kaydedilmektedir. Demek, Tanrı analizlere alınınca sistem yine de kapanmaktadır.

Felaket'in Doğu'dan geldiğinde ittifak var; Avrupa'da bazı kronikler, Avrupa'da patlamadan önce, Doğu'da bir ölüm fırtınasını kaydetmiş durumdalar. Ph. Ziegler'in aktardığına göre, 1346 yılında, Avrupa'da ve Hindistan'da nüfusun tamamı kırıldı, Tataristan, Mezopotamya, Suriye ve Ermenistan ölülerden geçilmiyor, Kürtler beyhude dağlara kaçtılar, Karamanya ve Kayzerya'da canlı kalmadı, yollu rivayetler kol geziyordu;[2] herhalde abartmalıdır ve ayrıca Batı'ya geleceğine inandıklarını gösteren bir işaret bulunmamaktadır.

Yalnız Doğu'da fazla işaret yok, yazılı haber bulunmuyor, Batı'da, daha önce, sarasenler, Normanlar ve Vikingler'den korunma amacıyla Tanrı'ya yakarışların yerini, "bu, salgın denilen ve beni tehdit eden rezil hastalığın kuvvetini kes, beni ve bütün dostlarımı koru ve yaşat" yollu dualaların aldığı görülürken Doğu'da benzerlerine rastlayamıyoruz. Fakat Ziegler, yine de Rus

1) R. Horrox, editor & translator, *The Black Death*, Manchester U. P., 1994, p. 130.

2) "India was depopulated, Tatary, Mesopotamia, Syria, Armenia were covered with dead bodies, the Kurds fled in vain to the mountains, in Caramania and Caeseria none were left alive." Philip Ziegler, *The Black Death*, op. cit., p. 15.

arkeologların, Isık Gölü yakınındaki kazılarda, 1338 ve 1339 yıllarında ölüm oranının artışını tespit ettiklerini haber vermektedir. Bu bölgede ve o tarihlerde Nestoryanlar kalabalıktı ve bazı mezar taşlarında vebadan ölümler kaydedilmektedir. Öyleyse Mongolya'dan çıkmasa bile geçtiğine kesin gözüyle bakabiliriz. Buna ek olarak, asıl mikrobun, Çin'de olduğu ve buradan veba mikrobu yüklü kemirici hayvanların Mogollar tarafından Mongolya'ya taşındığı düşünülmektedir.

Buradan Küçük Asya'ya geçtiği anlaşılıyor; fakat böyle olsa da, kurak iklimlerde ve nüfus yoğunluğunun az olduğu yörelerde kırımın düşük olduğunu not etmiştim. Bunu, bozkırda bir adacık misali nüfus barındıran kentlerde, Semirkent örnektir, Türkçe olan "semir" ki "temiz" anlamındadır ve Arapça "medina", Türkçe "balık" ve yeni İranca'da "şahır" demek olan eski ve ölü bir İran dili olan Sogdcadan gelen "kent" sözcüklerinden çıkıyor, çöllerdeki vahalarda görülen yüksek ölümlerin dışında, Doğu'da yine de zayiatın az olduğu yollu anlayabiliriz. Demek ki, asıl kırım için veba mikrobu taşıyan kemirici hayvanların, fareler, Avrupa'ya ulaşması gerekiyor; bunun yolu gemilerdir. Nitekim Büyük Salgın'ın Kırım'dan kalkan, muhtemelen, Keffe, gemilerle Kuzey Akdeniz limanlarına taşınmış olduğu üzerinde herhangi bir tartışma bulunmamaktadır.[1] Veba zamanına ait bir kaynak, bütün Akdeniz'in, bir veba havuzuna dönüştüğüne işaret ediyor, bundan sonrası tam bir trajedidir.

Batı Avrupalılar, salgının gemilerden geldiğini anlamakta gecikmediler, ancak bunu anlamak için de yüksek fiyat ödemişlerdi. Anladıktan sonra da gemileri limanlara yanaştırmamaya başladılar; daha sonra da ateşli ok ve diğer ateşli makinelerle gemileri yakmayı denediler. Gemiciler, gemilerdeki kırımdan kurtulmak için karaya çıkmak ve karadakiler de veba mikroplarının karaya nüfuzunu engelleyebilmek için, çıkışları önlemeye çalışıyorlardı. Ne çare, karaya çıkamayan ve içindeki bütün canlılar vebadan ölen bir kadırganın, rüzgarın etkisiyle kuzeye sürüklendiği ve karaya vurup veba mikrobu ihraç ettiği bilinmektedir; Kara Ölüm'ün Batı Avrupa'yı zaptı önlenememiştir.

1) "The disease broke out in 1346 among the armies of a Mongol prince who laid siege to the tradind city of Caffa in the Crimea. This compelled his withdrawel, but not before the infection had entered Caffa itself whence it spread by ship throughout the Mediterranean and ere long to northern and western Europe as well."
W. H. McNeill, *Plagues and the Peoples*, Penguins Books, 1976-1994, p. 156.

Anne ve babalar, veba bulaşmış çocuklarıyla kendi aralarına duvar örmeyi bir çare saymaya başladılar, şehirlerde mezarlıklar yetmiyordu, kardinaller işaret parmaklarıyla yeni mezarlıklar açıyorlardı ve bunlar da yetmeyince kiliselerin bahçeleri mezarlığa çevrildiler. Din adamlarına gelince, vebanın işlenen günahlara karşılık Tanrı'nın bir cezası olduğu inancı kesin ve yaygındı; fakat eğer veba bir ceza ise, Tanrı'nın bu seçkin, ayrıca tanımları gereği, günahsız kullarına uygulanmaması gerekiyordu, demek, vebanın ruhban sınıfına işlemeyeceği düşünülüyordu. Bu, papazları iki ateş arasında bırakıyordu, kaçamıyorlardı ve Tanrı'nın günahsız kulları olduklarını göstermek zorunda kaldılar ve çok öldüler. Bunun, eğitim düzenini ve daha sonraki dönemlerde din eğitimini tümüyle çökerttiğine, yukarda ve geçerken değinmiştim, daha da önemlisi artık dine ve dinsel otoriteye inanç eriyordu. Tepkileri, buna göre sıralamak istiyorum.

Daha önce, 1096 yılında başlayan Haçlı Seferleri var, yalnız bunda, önce ideolojik hazırlık ve bir psikolojik savaş görüyoruz, Haçlılar, Kutsal Kent'i Yahudiler'den de kurtarmak için savaşmaya ant içiyorlardı. Veba ile birlikte, ruhban sınıfı içinde, Yahudiler'in İsa'yı çarmıha gerdiklerini ve Hıristiyan çocukları kaçırarak kanlarını içtikleri iddialarını hatırlayanlar ve hatırlatanlar var, yalnız hiç bir zaman Haçlı Seferleri'nde olduğu türden sistematik bir ideolojik savaşla karşılaşmıyoruz, ve yine de tarihin ilk ve en geniş Yahudi kıyımının, Kara Ölüm sırasında başladığını biliyoruz. Buradaki, söz uygunsa, kendiliğindendir. Buradakiler ve izleyen massacre'lardan, Rusçası daha yaygındır ve Rusça "pogrom" diyoruz, bir ilk sonucu çıkarabiliyoruz; büyük bunalım ve acıların yaşandığı zamanlardı, ceza ilk önce, varsa, Yahudiler'e kesilmektedir. Dinsel husumet bir yana, herhalde daha varlıklı olmaları, faizle para vermeleri ve daha da önemlisi izole, kendi aralarında ve dışarıya kapalı demek istiyorum, yaşamaları etkili olmalıdır; bu notların, bu büyük haksızlığı anlamamıza yardımcı olmasını umut ediyorum.

İnceleyebildiğim kaynaklara göre, Yahudi pogromları, 1349 yılı başlarında ortaya çıkıyor, normaldir, felaketin yayılması ve çaresizliğin çökmesi gerekiyordu; Strasbourg'a henüz veba uğramadan katliam başlıyor ve iki bin Yahudi evlerinden alınarak öldürülüyorlar. Ölüme götürülürken arkalarından yaklaşan sürülerin, kurbanların giysilerini yırtmaları çok dikkat çekicidir; altın sakladıklarına inanıyorlar. Her büyük kriz va acı dönemi, zenginlere kar-

şı kuşkuları, kızgınlığa çevirmektedir, burada da görülüyor. Daha sonra bütün Almanya kentlerine ve Polonya'ya yayılıyor; Fransa'da pogroma rastlamıyoruz, bu, burada ele almayı uygun görmediğim nedenlerden dolayı, Fransa'da Yahudi olmamasından ileri geliyordu, yoksa katliam genel niteliktedir. Demek, XIV. Yüzyıl, dünya Yahudiliği için, gerçekten, ilk büyük ve yaygın felaket yüzyılı olmuştur.

Katliamın en yaygın usülü yakmaktır; Yahudiler daha çok evlerinde yakılıyordu, bazen sinagoga toplanıyor ve orada yakılıyorlardı, bir nehrin ortasında küçük bir adada yakıldıkları da kaydedilmektedir. Yahudiler'in çoğunun ateşe, inanç ve metanetle gittiklerini biliyoruz; bir kısmı dans ediyor ve bir kısmı da şarkı söylüyordu, ağlayanlar da var. Bunun, Yahudiler'in ölüme kahramanca yürüyüşlerinin, o zaman da fark edilmiş olduğu kaydedilmektedir.[1] Çocuklar yakılmıyor, vaftiz ediliyorlar.

Bütün bu katliamların arkasında, vebanın nedeni olarak Yahudiler'in görülmesi var, vebanın havanın kirlenmesinden kaynaklandığına ve Yahudiler'in de havayı kirlettiklerine inanılıyordu; Yahudiler'in kuyuları zehirledikleri konusunda bir kuşkuya rastlamıyoruz. Bir açıdan anlaşılır bir durumdur; çünkü, veba için bir açıklayıcıya ihtiyaç vardı, planetlerin buluşması veya çarpışmasının pek de ikna edici olmadığını düşünebiliriz. Bu nedenle olabilir, pek çok kuyuda zehir torbaları bulunduğuna kolaylıkla inanılıyordu. Tabi, suçlama bu olunca, soruşturma kaçınılmazdır; Orta Çağ'da soruşturma işkence demektir. İşkenceye uğrayan Yahudiler'in bir bölümü, kuyulara zehir attıklarını kabul ediyorlardı; Hıristiyanlığa geçenler de var, yalnız bütün bunların ne kadar canı kurtardığını bilemiyoruz. Çünkü itirafçılardan yakılanlar ve kazığa oturtulanlar olduğu yazılıdır.

Şimdi başka ve çok daha çarpıcı bir "ceza" türünü ele almak durumundayım; doğrusu, "ceza", "kırbaç" ve "dövünme" anlamlarını kapsayan bir sözcüğe Türkçe'de sahip değiliz. Fransızca ve İngilizce'de var; "flagellation" den-

1) "The heroism with which the Jews generally encountered death did not fail to make an impression on the contemporaries."
Johan Nohl, *The Black Death- A Chronicle of the Plague*.., op. cit., p. 185.
Johan Nohl, yine kroniklere dayanarak, vebayı yaşayan bazılarının, Hıristiyanlar'ın sadakatsizliklerine isyan ederken, "biz komşularımıza yardımdan kaçıyoruz, Türkler ve Yahudiler böyle davranmıyorlar, bu bizim için utanç verici bir durumdur" dediklerini ve "to learn from non-Christians and unbelieving Jews", Hıristiyan olmayanlar ve kafir Yahudiler'den ders almaları gerektiğini vaaz ettiklerini yazmaktadır. Ibid. p. 194.

mektedir, "scourge" ve özellikle "fléau" sözcükleriyle yakınlığı olduğunu biliyoruz. Bu sonuncu, "féau", veba üzerine Fransızca yazılmış, çok daha eski metinlerde, "veba" yerine de kullanılmaktadır. Felaket ve veba Tanrı'nın dayağı ya da cezası olarak anlayabiliriz, teknik anlamda ise, "döveç" diyebiliriz. Buradan hareketle "flagellation" karşılığında "dövünme" sözcüğünü kullanabiliriz; fakat yapılanlara göre çok hafif kalmaktadır.

Bir kırbaç olabilir, fakat ucunda bir topuz ve topuzda da pek çok iğne ve "flagellant" denilen dövünenleri gözümüzün önüne getirmeliyiz, Kerbela Günü'nde İran'daki Şii ayinleri en yakın resimdir. Rosemarry Horrox, böyle sahneler için, "a man would need a heart of stone to watch this without fears" demektedir, ürkmeden, dehşete kapılmadan seyredebilmek için taştan kalp gereklidir, demekte. Dövünenler için ve başlangıç olmak üzere, üç tespitimizi sıralayabiliriz; birincisi Tanrı'nın günahlara karşı kestiği adil bir ceza sayıyorlardı ve günahlardan kurtulmak ve affa kavuşmak için, kendilerini cezalandırıyorlardı. Kan dökücü bir ceza olduğunda ittifak görüyoruz. İkincisi, Kilise, en azından başında, bunu engellemeye girişmedi ve tam tersine özendirdiği kesindir. Kaldı ki, dövünenlerin yürüyüşünden önce pek çok kilise haftanın bazı günlerinde mütedeyyinleri yürüyüşe davet etmişti. Üçüncüsü, Yahudi pogromlarını dövünenlerin başlattığı konusunda da bir şüphe bulunmamaktadır; Kilise, pogromları açık bir biçimde tahrik etmemekle birlikte net bir biçimde önlememişti. Net bir politika olup olmadığına bakmak zorunda değiliz; hem pogromlar ve hem de döveç yürüyüşleri, kilise adına günah keçisi bulmak demekti. Her ikisi de kilisenin işine yarıyordu; ancak kurtaramamıştır., *Decameron* tanıklarımız arasında yer alıyor.

Almanya'da çıktı, birden ve belki de vebadan daha hızlı bir salgın olarak, "moda" da diyebiliriz, bütün Avrupa'ya yayıldı; haç taşıyorlardı, kendilerine "haç taşıyanlar" veya dövünenler diyorlardı, İsa'yı stimüle ettikleri açıktır. Günah çıkarıyorlar, pişmanlıklarını haykırıyorlar ve bunu yüksek dozajlı acıyla, bütün vücutlarından kan akıtarak ifade ediyorlardı; R. Horox'ın aktardığına göre görgü tanıklarından birisi, "dövünürlerken bu metal topuzların vücutlarına ne kadar derin girdiğini gördüm, vücuttan çıkarmak için iki hamle gerekiyordu" diyordu; demek, İsa'ya bağlılıkları ve Hıristiyanlık anlayışları budur.

Daha sonraları Kilise, kontrol edemeyince takbih etmek zorunda kaldı; bu durumda, hem özendirdiklerini unutmak ve hem de Hıristiyanlığın özüne

bağlılık iddialarını çürütmek zorundaydılar. Aslında dövünenler, Hıristiyanlığın özünü savunduklarını ileri sürdüklerinde İsevi dinini, ilkel bir dine indiriyorlardı; bütün ilkel dinlerde cinsel özgürlük var ve dövünenler de buradalar. Dolayısıyla Kilise'nin özendirdiği zaman değil mahkum ettiğinde dövünenleri dinsel sapıklıkla suçlaması anlaşılabilir bir haldir. Nitekim daha önce adını verdiğim eskice sayılabilecek bir tıp tarihinde, "ces insensés couraient a demi-nus dans les rues, se flagellaient pendant le jour et passait les nuits dans la plus affreuse débauche",[1] bu kaçıklar, gündüzleri yarı çıplak halde kendilerini kanatıncaya dek dövüyorlar ve geceleri de en korkunç sefahate dalıyorlardı, deniyor. Bu, bütün ilkel isyanlarda mülkiyet ve monogami karşıtlığı olduğunu hatırlayacak olursak, sefahat sözcüğüyle bunu anlatmak istediklerini düşünürsek, özünde doğrudur. Ve bu öz, kapitalizme, Yahudiliği o zamanlar kapitalizmin temsilcisi olarak gördükleri için Musevi dinine[2] ve Kilise hiyerarşisine karşı bir başkaldırıdır.

Peki bu nedir, daha açık ve başka bir yolla formüle edecek olursam, bildiklerimiz karşısında bir çelişkiyle karşı karşıya gelmiyor muyuz; çünkü, bütün bunları, kapitalist devrimin sonucu ve ürünü saymıyormuyduk, "insan" değişmiştir ve bu değişme, kapitalist ilişkilerin ortaya çıkışından önce olmamakla birlikte, kesin olarak kapitalist devrimden ve kapitalizmin çocukluk döneminden öncedir. Demek ki "veba", bir güç yüklenmiştir ve ekonomik güç etkisi yapmış olmaktadır. Umulmadık sonuçlarına değinmek durumundayım.

Peki, genel teorik kurgumuzda "veba" ekzojen bir değişken mi oluyor, daha az teknik olmayan bir jargonla "arızi" diyebiliriz, arızi olan tesadüfidir ve "veba", arızi bir faktör olarak bu kadar önemli bir rol yükleniyorsa, bilimden ve teoriden uzaklaştığımızı kabul etmek zorundayız. Fakat benim bu konuda fazla kaygım yok, daha önceki analizlerimiz, vebayı endojen yapabilme yolunda ve yönündedir. Belki şunu kaydedebiliriz, bu tür kaygılar, vebanın ve

1) Kurt Sprengel, *Histiore de la Médecine*, Tome, 2, M.DCCC.XV. Paris, p. 431.

2) "But in this they only yielded to the extraordinary strong popular feeling against capitalism, in consequence of unfortunate circumstances the Jews were regarded as the chief representatives." J. Nohl, *The Black Death*..., op.cit., p. 238.
"Heyhat, ey vurguncu
Bir gramlık malı bir kilo sayarsın,
Sonunda mutlaka cehennemde yanarsın"
Nohl, dövünenlerin, Yahudilere karşı, en çok bu ilahiyi söylediklerine de işaret ediyor.

sonuçlarının tahlilini ihmal etmeye yol açıyordu, "marksist" yazında da bu denli ihmali, bu kaygılara bağlanabilse bile şaşırtıcıdır; halbuki bu tahlillerden çıkartılabilecek önemli dersler olmalıdır, bazılarına işaret edebiliyoruz.

Birisine hemen değinebilirim, çok basittir; dil Latinceydi, uluslar ve ulusların determinantlarından birisi olan "ulusal" diller de yoktu, ilk başlarında "yerel" dil diyoruz ve Dante'nin burada da öncü olduğunu tespit etmiştik ve Boccaccio da yerli dille yazmıştı. Güzel, fakat, vebadan sonra artık Latince'nin alanının çok daraldığını biliyoruz; çok basit bir nedenle, veba, Latince bilenleri kırmıştı, kilise mensupları biliyordu, çok büyük kısmı öldüler. O zamanın eliti, tırnak içinde "aydınları" yok oldular. Yerel, halk dili, "vulgaire" demektir ve bu sözcük, "bayağı" anlamını çok sonraları kazanmıştır, zorunluluktur. Latince'nin yazanı çok azalmakla birlikte alıcısı, "okuyucu" tümden kırılmış durumdadır.

Peki "elit" "yenilikçi" mi, tutucu mu; zamanına göre değişiyor ve hem tutucu ve hem de yenilikçidir. Kuhn'un, bilimsel devrimleri analiz ederken ön plana çıkardığı "paradigma" kavramının en kalıcı yanı da burasıdır;[1] her elit ya da aydın jenerasyonu, eninde sonunda bir paradigma etrafında toplanmış bir cemaattir, öyleyse veba, bir cemaat aydını ortadan kaldırmış olmaktadır. Bu, normsuzluklara karşı direnecek bariyerlerin de ortadan kalkması anlamına geliyor, öyleyse yenilikler önündeki kaleler yıkılmış olmaktadır.

Benzetme mi, bilim yolunda en çok benzetmeler kaygı vericidir; bir hatırlatma sayabiliriz. Burada analiz edemeyiz, şu veya bu nedenle, XIX. Yüzyılın başına gelindiğinde Osmanlı eliti içinde Yahudiler belirleyici rollerini çoktan kaybetmişlerdi ve Elen eliti ön plandaydı; yüksek bürokratlar ve diplomatlar Osmanlı tebası Elen'lerden meydana geliyordu. Fakat, 1821 yılından sonra Osmanlı düzeni bir deprem ya da "veba" ile karşılaşıyordu; Elenler bağımsızlık savaşı veriyorlardı, İstanbul'daki Elen elit açıkça taraf olmasa da güvensizlik uyandırmışlardı, yeni elit yaratmak zorundadır.

Bir tür "hızlandırılmış eğitim" denebilir, ben "tercüme odasında yetiştiler" diyordum; yeni "elit", Müslüman aile çocuklarından, artık "Müslüman" görünen demek daha yerindedir, devşiriliyor, tercüme odasından geçirilerek, hızla "aydın" ve bürokrat yapılıyordu. Ne öğrendiler, bu ayrı sorudur; fakat, geleneksel İslamik-Osmani ulumu öğrenmedikleri kesindir, eskiyi bilmiyorlar

1) Thomas Kuhn, *The Structure of Scientific Revolutions*, London, 1962-1970.

ve bilmedikleri için bağlılık duymuyorlardı, yeniliklere yatkın oldular. Sanki bir başka kırımın rüzgarıyla geldiler. Elenistan'ın bağımsızlığı, eliti ve paradigmasını değiştirmiştir ve bunu başlangıç sayıyoruz.

Karlofça'dan beri hep yeniliyordu, ufku daralmıştı, hayali yoktu, son derece pesimistti ve buna mahkumdu; Elenler'in bağımsızlık savaşını kazanabileceklerine de belki inançları yoktu. Fakat bu, Devlet-i Ali'den ilk kez bir yeni devlet çıkması anlamına geliyordu ki, ölçüsüz bir keder ve defeatist psikoz diyebiliriz; Orduyu, o tarihte "yeniçeri" idi ve ne kadar trajik, adı "yeni" olan bir ordunun artık sadece eskiyi temsil ettiğini düşünüyorduk,[1] günah keçisi saymakta gecikmedik; Sultan Mahmut, askeri kışlaları topa tutturuyordu, Boğaz'ın mavi sularının boğulmuş asker cesetleriyle görünmez olduğu yazılıdır. Elit ve aydın, bir başarıya muhtaç olmuştur; vebanın arkasından başarı ışıklarını görmek zorunluluktur.

Kırım Savaşı'nı, Osmanlı elitinin, son iki yüzyıldaki tek ve haklı diplomatik zaferi saymak yerindedir; belki de bu nedenle, "yabancı" hegemonyasında olan türkoloji ve historigrafi, üzerini örtmektedir. Osmanlı Devleti, hem Batı ile birleşerek Doğu'nun yeni devi Rusya'ya dersini vermiş, bir zafere ortak olmuş ve hem de "yaşayabilir" olduğu umudunu yaratmıştı. Peki, büyük korkunun arkasından gelen, abartılmaya ve bu nedenle de "büyük" kabul edilmeye mahkum ümit nedir; artık vebadan biliyoruz, ölüm duygusunun arkasından ümit, sadece dans doğurmaktadır. İnsanların, kendilerini, çılgınca dansa ve aşka verdiklerini görüyoruz ve İstanbul'dayız.

İstanbul, Kırım Savaşı'nın arka salonu haline geldi; Fransız ve İngiliz yaralılar, İstanbul'a taşınıyorlar ve büyük saraylar, hastane oluyordu. Düvel-i Muazzama, Büyük Britanya, Fransa ve Avusturya-Macaristan, Rusya'nın Türkiye'ye doğru genişlemesine "dur" demek istiyorlardı, romantik bir cephe açıldı; hemşireliğin Kırım Savaşı'nda ortaya çıktığını biliyoruz.[2] Savaş uzun sürdü, Paris'te ve özellikle Londra'da Kırım Savaşı rüzgarı esiyordu, asil ailelerin güzel ve zarif kızları, "sivil toplum" örgütü oldular, hepsi İstanbul'a aktılar, savaşta yaralanmış asilzadelere hem bakıyorlar ve hem de teselli etmeye

1) Yeniçeri, yeni asker, düzeninin yerine de "Nizam-ı Cedit", yeni düzen askeri, kurmak istememiz dikkat çekicidir, demek geleceği kazanmayla yeniyi özdeşleştirme doktrini yerleşiyordu.

2) Floransalı, Florence Nightingale, kurucudur ve o zamanlara kadar sadece fahişelerin inhisarındaki hastabakıcılık mesleğini, Kırım Savaşı'nda saygın bir meslek olarak örgütleyebilmişti. Mizaç olarak bir Jean d'Arc idi, bir çağrıya gidiyordu ve Türkiye'de de hemşireliğin pişdarı sayılmaktadır.

çalışıyorlardı. Sanayi devrimi rüştünü ispatlamıştı, demiryolu ve köprü mania'sı geride kalmış, İngiltere ve Fransa demiryolu ağıyla örülmüştü, Hindistan, resmen de Londra'ya bağlanıyordu, emperyalist saldırıdan hemen önceki neşe vardı. Asil kızlar, gündüzleri yaralı asil erkeklere bakıyorlar ve geceleri, büyükelçiliklerdeki balolara yetişiyorlardı; İstanbul eliti dans etmeyi öğreniyordu. Osmanlı eliti bu eğlencelere yeni yeni katılıyordu; geniş elçilik kabul salonlarında bir kenarda küme oluyorlar ve henüz sadece çubuk içiyorlardı, büyükelçilik müstahdemleri, Osmanlı paşazadelerinin katıldıkları eğlencelerden sonra, kalan kokuyu silebilmek için en az üç gün büyükelçilik pencerelerini açık tutmak zorunda kalıyordu; anılarda yazılıdır.

Fakat yavaş yavaş ayak uydurulduğunu da biliyoruz; Sultan Mecit ilk kez Saray'dan çıkıp, elçilik davetlerine katılmıştı; gururunu iskonto etmesine veya "avrupalı" olmasına bağlayabiliriz. Yine de, bir reform paketi diğerini izliyordu, bu sırada, saray kadınları için korse reformunu ilan ederek, Avrupa'ya uyum yolunda mecidi reformlarından birisini daha gerçekleştiriyordu. İlk "Müslüman" veya "görünüşte" Müslüman residential area bu sırada açılıyordu; Cihangir'i, Sıraselviler, Pera'dan ayırıyor ve Kabataş İskelesi, Üsküdar ve Sirkeci'ye bağlıyordu, yeni insan buradadır.

İki elemana daha ihtiyaç var; 1848 Polonya Burjuva-Demokrat Devrimi mağluplarının İstanbul'daki sürgün yılları, Kırım Savaşı bittiğinde sekiz yılı bulmuştu; Polonya, Yahudilerle sabetayistlerin yoğun oldukları bir ülkeydi ve gelenler içinde bunların ağırlıkta olması mümkündür. Nazım Hikmet'in büyük dedesi misali paşa olup Türkçülük kitapları yazanları biliyoruz; fakat bir çoğu da, doğal sürgün yazgısını sürdürüyordu, kahveci ve lokantacı oldular. Yeni insanlar, Namık Kemal yahut Şinasi, işte bu kahvelere veya lokantalara gidiyorlardı; Türkçe öğrenmiş bu sabık ihtilalcilerden hürriyet dersleri aldıklarına kesin gözüyle bakabiliriz.

Öte yandan Kavalalı Mehmet Ali'nin modernizasyon programı meyvelerini çoktan vermiş ve Mısır'da zengin bir zadegan sınıfı doğmuştu; İstanbul'dan "sahilhane" almaya başladılar, Boğaz'ın güzel yalıları işte bu sıralar ortaya çıkıyordu, tarihçi Cevdet Paşa'nın arsa fiyatlarının çok yükseldiğini haber verdiği zamanlardır. Mısırlı prensesler daha moderndiler, araba sefaları ve arabadan arabaya göz kırpıp mendil atmaları da bu zamanda başlattılar. O döneme kadar Osmanlı elitist erkekleri hep genç oğlanlara âşık oluyorlardı, di-

vanlarında sevgili hep oğlandır, kadına âşık olmayı bilmiyorlardı; Londralı asil kızlarda gördüler ve Mısırlı prenseslerden öğrendiler. Hepsi birleşince, Hace-i Evvel Ahmet Mithat Efendi, "dekadans" diye bağırmaya başladı, adı Mithat Paşa'dan geliyordu, ancak, eski paradigmayı temsil ediyordu; "çöküş" demek istiyordu ve Cevdet Paşa'yla birlikte komploda yer aldılar, yeni paradigmanın alemdarlarından Mithat Paşa'yı boğdurdular. Toplum, ölümü yaşamış gelmişti ve ölüm ile yaşam arasındaki sınırı fark edemeyenlerin toplamıydı, ama artık fark ettiklerini dans ederek ve sevişerek ispat etmeye çalışıyorlardı; neden böyledir bilemiyoruz, fakat hep böyle olduğunu görüyoruz.[1] "Yaşamak, bozmaktır", dönem budur.

Bir nokta yanlış anlaşılmamalıdır, ölüm ile birlikte yaşamak, vebanın bir sonucu değildir, veba, ölüm danslarını icat edip yaymıştır. Yoksa, bütün Orta Çağ'da, ölüm yaşamın bir parçası olmuştu; Arap, Norman ve Macar saldırıları ve sert koşullar, ölümü yaşam kadar insanlığın bir hali yapmıştı, ikisi arasında bir sınır çizilemiyordu, böyle demek çok daha isabetlidir.

Aslında bu, "sınırsızlık" Orta Çağ tariflerinden birisidir, sadece mekanda değil bütün kavramlar arasında sınır seçilemiyordu. Aslında bu söyleyişi, ya mantıksızlık ya da tanım olarak anlayabiliriz; kavramlar arasında sınır yoksa, kavram yok demektir. Bu Orta Çağ demektir. İyi ile kötü, doğru ile yanlış ve şefkat ile acımasızlık arasında hiç bir geçiş olmayan dönemdir; bunu, temperament'da ölçüsüzlük olarak da anlayabiliriz. Bir serçeyi sevmekte olan bir Orta Çağlı aynı anda ezebilir, kedisini okşarken, uçuruma atabilir, bu tariftir,[2] ve insan olmamak veya insanlıktan çıkmak anlamındadır.

Öyleyse Orta Çağ'ı tariflerin eksik olduğu bir zaman kesiti olarak düşünmek durumundayız. Orta Çağlı için "gelecek" yoktur, ve pek çok dilde gele-

---

1) İktisatçılar için sürpriz değildir, en azından benim "Planlama" kitabımda ön plandadır; "input output" tablosunun, Quesnay'den sonra genç Sovyet düzeninde keşfedilmesinin Leontieff Amerika'ya göç edince bu tabloyu stilize etmişti, bir tesadüf sayamayız. Daha sonra Strauss'dan rahatsız olsa da, Sovyet bilimi strüktüralist idi ve "ilerleme" ya da üretim biçimlerinde "aşamalar" da eninde sonunda strüktürlerin dizilmesidir. Post-modernizm ise, strüktüralizme karşı bir "başı bozuk" saldırısıdır; Refah Devleti'ne, ulusal devlete, düzenli giyime, düzenli aşk ve strüktürel cinsel ilişkiye hücum düzenlemektir. Sovyetler Birliği'nin kendisine güveninin zayıfladığı zamanda başlayan bu anti-modernist savaşlar, yıkılışla birlikte bir gösteriş halini aldı, Orta Çağ'ın pek çok endikatörü hegomanya kuruyordu. Ölmemek, tıpkı ölüm dansları türünden, hedonizm ve ekshibisyonizm olmuştur. Yaşamak, zar inceliğinde yaşamaktır.

2) Bir Orta Çağ insanını anlamak için en iyi örnek, şu anda Amerika Birleşik Devletleri Başkanı W.

➡

cek kipinin olmaması da bunu gösteriyor, yüzyıllar sonra uydurulduğunu biliyoruz; gelecek, varsa bile hep tehlike ve kötülük içeriyor. Bu nedenle herkes kötümser ve tutucudur, çünkü geleceğin ve dolayısıyla değişikliğin kötülük demek olduğuna peşinen inanmaktadır. Öyleyse, Orta Çağ insanı, gündüz geleceği düşünemeyecek kadar gelecekten korkan bir yaratıktır; fakat yine de buna muhtaçtır ve bu nedenle rüyalar ön plana çıkıyor. Rüyaların ve rüya yorumlarının bir "yaşam biçim" olması ve falcılık, bu nedenle bir Orta Çağ uğraşı olmaktadır.[1] Marx'ın, simya, kimyanın ve astroloji de astronominin öncülüdür yollu saptamasını, burada hatırlayabiliyoruz; çünkü her feodal lordun bir düzine astroloğu bulunuyordu, göklere bakarak fal haberleri veriyorlardı. En gelişmiş dal olan tıbbın da bunların etkisinde kaldığını, büyük tıp alimlerinin vebanın çıkışını bulutların savaşı ile açıkladıklarını kaydetmiş bulunuyorum.

Ne zaman bir hücum olacağını, ne zaman öldürülecek veya kaldırılarak bir esir pazarında satılacaklarını bilmiyorlardı; fakat her an olabileceğinden kuşku duymuyorlardı. En fazla tahta kulübelerde yaşıyorlardı, yaza ve kışa göre değişen giysi henüz keşfedilmemişti, örtünme "moda" değildi, yanyana çıplak yatıyorlardı, hava şartlarına karşı bir korunma imkansızdır. Demek ki yaşamak probabilistik idi; belki sözcüğü bilmiyorlardı, yalnız yaşamları tesadüfe ve ihtimallere bağlıydı; bu nedenle zar oyunları yaşamları olmuştur. Zar ve bütün kumar, yaşamın dışında değil yaşamaktı; Orta Çağ kumarbazdır.

Böyle bir yaşamı sürdürenlerin tamamının, Huizinga'nın güzel nitelemesiyle "mental crisis" içinde olmaları çok doğaldır; çünkü, mutlak akıl yoktur ve her zaman, doğanın pratiğinin ve yasalarının etkisi altındadır.[2] Yaşayanlar, M. Bloch'un kalıcı tespitiyle "un goût de perpétuelle précarité", sürekli iğre-

W. Bush olabilir, sadece zeka derecesinin düşüklüğü, bilgisizliği, davranışlarındaki ilkellik değil, seçimlere "şefkat" sloganıyla girmişti; Afganistan'da yakalanıp Guantanamo'ya hapsedilenlere yapılanları tanımlamaya "acımasızlık" sözcüğü azdır. Bunlar tuvalete bile zincirle götürülüyor, kulakları duyma fakültesinin işlemesini önleyecek biçimde tıkanıyor; hayvan olarak-muamele edildikleri bir abartmadır, "bitki" sayılıyorlar. Orta Çağ'da bu icat yoktu, işkenceyle öldürmek, gererek uzuvlarını ayırmak, insan değil hayvan saymaktır. Bush, hayvan saymayı çok sayıyor; "bitki" olarak muamele ediyor.

1) Buna tersinden de bakabiliriz, rüya yorumculuğu, falcılık ve burç analizleri, ne zaman para getiren bir meslek oluyorsa, Orta Çağ'a dönüşten söz edebiliriz.

2) Şimdi aklı bozmada reklamlar çok önemli bir etkendirler.

tiliğe teslim olmaktan başka çare bulamıyorlardı;[1] bir çareyse, Southern'in dikkatimizi çektiği gönüllü köleliktir. Kalıcı iğretilik karşısında kölelik, özgürlük olmaktadır.

Güzel, peki veba, bütün bu tabloya sadece ölüm dansları ve bunun yol açtığı yeni sanatla davranış biçimleri mi ekledi; böyle düşünmek son derece kısırdır. Öte yandan, vebanın, Avrupa nüfusunun üçte biri ila yarısına yakınını kırdığını ve nüfus restorasyonunun ancak bir buçuk yüzyıl sonra sağlanabildiğini söylemek de yeterli olmamaktadır; Avrupa'nın bininci yıldan itibaren belirginleşen yükselişini durdurduğunu biliyoruz;[2] yalnız, insanların moralini ve ekpansiyon iradesini kırdığı da net olmakla birlikte, sadece bunların tespitinin dahi eksikliği gidermeye yetmediğini ileri sürebilecek durumdayız.

Makro bakış, ilk bakıştır ve bazen bütünü görmeye yetebiliyor; fakat bazı hallerde de sektörlere inmek zorunlu olmaktadır. Veba ile başlayan yüz elli yılın analizi, bu görüşü teyit ediyor; çünkü, veba üzerine yazılan bütün monografilerde, vebadan sonra gelen dönemin, emekçiler için altın çağ olduğunda bir ittifak yakalayabiliyoruz.[3] Bütün bu tespit ve ittifakın kaynağında da, XIX. Yüzyılda Oxford'da profesör Thorold Rogers görünmektedir;[4] ortaya çıkardığı mekanizma basit ve ikna edicidir. Birincisi, mülk sahipleri içinde çok

1) M. Bloch, *La Société Féodale*, Paris, 1939-1994, p. 116.

2) Avrupa'daki bu kırımı hesaba katmadan, Osmanlı'nın yayılmasını yazmak, abartmadır.

3) "The economic impact of the Black Death was enormous though local differences were greater than an earlier generation of scholars assumed."
"The plague by disrupting wage and price patterns sharply exacerbated these conflicts, at least in the short run."
W. H. McNeill, *Plagues and Peoples*, Penguins, 1976-1994, p. 172.
(In terms of the amount of goods that a man's wage would purchase) "In these terms the fifteenth century was truly the golden age of the English labour."
J. Hatcher, *Plague, Population and English Economy*, 1348-1530, Macmillan, 1977-1994, p. 73.
"The fifteen century has been seen as the golden age of the labourer; serfdom was becoming an irrelevance and opportunity in manufacturing and what would now be called service industries-widened."
Rosemarry Horrox (ed.) *The Black Death*, Manchester U. P., 1994, p. 243.

4) J. E. Thorold Rogers, *History of Agriculture and Prices in England* 1249-1400, London, 1866. Rogers, bir din adamı ve kilise mensubuydu, 1823-1890, ve Cobden ile dostluğu nedeniyle iktisada geçti, tarım ve fiyatlar tarihini yazdı, Oxford'da profesör oldu, ancak aktivist ve ilerici idi, uzaklaştırıldı. MP seçildi ve daha sonra işçi sendikalarını savundu. Bugün unutulmuşluğa teslim edilmiştir.

kırım olduğu için mülkler el değiştirmiştir ve ikincisi, nüfusun bazı bölgelerde yarısı kırıldığı için tarımda emekçi, laborer sıkıntısı baş göstermiştir. Bunun sonucunu çok açık olarak görüyoruz, kölelik artık işlemez haldedir ve emekçi talebi belirgindir. Emekçi talebi sadece ücretlerin yükselmesine yol açmakla kalmıyor, bir de mülksüzlere değer verildiğini gösteriyordu. Vebadan sonra insanlar ilk kez, "değer" taşıdıklarını anladılar.

Bütün köylü isyanlarının vebadan sonraki tarihlerde olmasını artık tesadüf sayamıyoruz. Değer ve güven, emekçilere yansıyordu ve bir kez talep edildiklerini gördüler; yalnız bir süre sonra büyük mülk sahipleri eski düzenlerini yeniden kurmayı denediler. Halbuki köylülerin ufuklarında yükselme olmuştu ve daha iyiyi bir kez yaşamışlardı, geleceği düşünebiliyorlardı; isyan ettiler.

Leonardo'yu model alabiliriz; çok yeni bit tip olmuştur. Resim çiziyor, heykel yapıyor, mimarlık biliyor ve fizik problemleri çözüyor; hep dolaşıyor ve hep yaratabiliyor. Yeni bir meslektir; şövalyeler ve toprak sahiplerinin dışında yaratıcılar çıkmaktadır. Kapitalist Devrim'in ürünleri değiller, habercisi ve çok zaman da yapıcıları oldular.

Katkı 5

KAÇAK KÖLELER

Belçika'da yayınlanan *The European* gazetesi, Y. Koç'un bir incelemesinden aktarıyorum, "Köle Ticareti Türkiye'de Hortladı" haberini yayınlamıştı, haberden çok bir "çığlık" demek yerindedir. Şöyle başlamaktadır: "Para kazanmak amacıyla akın akın Türkiye'ye gelen binlerce Doğu Avrupalı, çağdaş köle pazarlarında açık artırmayla satılıyor. Avrupa'nın yeni köle işçileri genç Rus, Rumen ve Polonyalılar, yasadışı yollardan İstanbul'un inşaatlarında amelelik yapıyor. Türkiye'ye kamyonlarla sokulu-

yor, pasaportları ellerinden alınıyor ve organizatörlere belli bir komisyon ödendikten sonra yerel amelelere oranla üç katı düşük ücretlerle çalıştırılıyorlar. Bugüne dek İstanbul'a yaklaşık 5 bin Doğu Avrupalı gelmiş bulunuyor ve önümüzdeki aylarda iki katına çıkması bekleniyor. Köle işçiler, gazete ilanları ve Türk işverenler adına çalışan acenteler aracılığıyla işe alınıyor."[1] Demek ki, Orta Çağ'a dönüş mükemmeldir, bütün unsurlarını ve bu arada köleliği de buluyoruz.

Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu, Başkanlık Baş Danışmanı Y. Koç'tan[2] aktarmaları sürdürmek istiyorum, birincisi şudur: "1992 yılında Filipinler'den gelerek Türkiye'de dadı, hizmetçi ve fabrika işçisi olarak çalışan kişi sayısı önemli sayılara ulaşmıştı. Filipinli işçiler, işçi simsarlarına kişi başına 1000-2000 dolar ödeyerek Türkiye'ye geliyorlar ve iş buluyorlardı." İkincisi şöyledir: "Filipinli işçiler özellikle dokuma işkolunda yaygındı. Niva Tekstil, Ortadoğu Tekstil, Ben Tekstil, Cemtaş gibi işletmelerde, kaçak yollardan sahte vizeyle gelen Filipinli işçiler vardı. Bu işçilerin pasaportları işverenlerce ellerinden alınıyor ve sınırdışı edilmek korkusuyla insanlık dışı koşullarla çalışmayı ve yaşamayı kabulleniyorlardı."[3] Bunların, çalıştıkları atölye-hapishanelerden dışarı çıkma şansları olmadığını ekleyebiliyorum; buysa, özellikle tekstil sektörünün mafyöz bir düzen kurmasıyla mümkündür. İnşaat ve turizm sektörleri bu düzenden uzak kalmıyorlar; mafya, demek ki, tekstil, inşaat ve turizm sektörünün temel direklerinden birisi olmuş durumdadır.

TİT'ler ve Esirler

Bu analizi, "tit", çok önceden geliştirmiştim, artık hep biliniyor, turizm-inşaat-tekstil sektörlerinin baş harflerinden meydana gelmektedir; ortodoks planlama teorsine göre amalgamasyonu mümkün görülmemektedir. Fakat temel karakterlerini ortaya çıkardığımızda üçünü bir ekonomi politik entite sayabiliriz; en çok dövizi bunlar sağlamaktadır, ithalatın aşırı liberalizasyonu ve konvertibilite lüksü, bir yolla

döviz girişine bağlıdır. Türkiye düzeninin, öyleyse, son on yıllarda bu üç boynuz üzerinde durduğunu söyleyebiliriz, dövizi sağlamanın iki kaba koşulu var; birisi sürekli devalüasyon ve diğeri esaret ücretlerini realize etmektir. İlkin, çok rakipli dünya sektöründe, Malezya, Güney Kore, Mısır, Pakistan özellikle tekstilde Türkiye'ye rakiptirler, pazara girebilmek ve kalabilmek için Türk parasının değerinin sürekli düşürülmesi gerekiyor, bu sürekli devalüasyondur. İlave olarak, maliyetlerin indirilmesi zorunlu oluyor, teknoloji aynı olduğuna göre, demek ki, devamlı olarak ücretleri kesmek gereklidir, sınırı ise esaret ücretleri düzeyidir. İkisi nasıl sağlanır, bu, sonuçları ekonomik olmakla birlikte mutlaka politik bir mekanizmayı işletmeyi gerektirmektedir.

Köle işçiler ve esaret ücretleri, büyük artık değerlere elkoymaya imkan veriyor ve tit'te bu öyle yüksek düzeylere ulaşıyor ki, artık "pa-

FB Başkanı A. Yıldırım ve Birinci Ordu Komutanı Y. Büyükanıt

Paşa'nın uğuru

Fenerbahçe, dün Saracoğlu Stadı'nda Elazığspor'u 7-1'lik skorla hezimete uğrattı. Sarı Kanarya, Kadıköy'de 106 gün sonra galip gelirken, maçı izleyen 1. Ordu Komutanı Org. Büyükanıt da uğurunu kanıtladı. Paşa, İstanbul'daki yeni görevine atandığında; "Bir önceki İstanbul görevim sırasında sampiyon olmuştuk. İnşallah yine uğur getiririm" demişti.

■ Spor Servisi

Hürriyet, 24 Ağustos 2003

razit" nitelemesi sınırlarını zorlamaktadır. Ancak, sürekli devalüasyonlarla esaret ücretlerini, siyasal iktidara elkoymadan gerçekleştirmek imkansızdır; yüksek artık değerler, elkoymanın makine yağını sağlıyor ve büyük artık değerlere el koyanların parazitik özellikleriyse, bu yolla, iktidarı ellerinde tutanlara bulaşıyor, benzeyenler benzetmektedir. Buna, bozanlar bozulmaktadır da diyebiliriz. Öyleyse, son zamanlarda yüksek yönetim noktalarına gelenlerin çoğunun, E. İnönü, Y. Akbulut, T. Çiller, M. Yılmaz'ı hatırlıyoruz, konuşmada ve anlamakta güçlük çekmelerini, bu analiz çerçevesinde doğal karşılayabiliyoruz. Çünkü, tit'çilere yakıştıkları kesindir.

Şarık Tara'yı hatırlayabiliriz, Rusya'da büyük bir müteahhit olmakla ve işçilerini hep Türkiye'den götürmekle övülmekte ve övünmektedir. Güzel, ama, Tara'nın Türkiye'den götürdüğü işçiler için önemli olan, Türkiye'de banka hesaplarına yatırılan veya ailelerine ödenen ücrettir ve her devalüasyon ile Tara, aynı miktarda Türk Lirası için daha az döviz ödemektedir. İşçiler için dolar sözcüğünün bir anlamı yoktur, çünkü Rusya'da şantiye-hapishanede yaşamakta ve dışarıya çıkmayı akıl edememektedirler. Sigorta veya sendika sözcüklerini unutmuş veya bilmemektedirler. İşçi için Türk Lirası ve Tara için dolar ölçüdür ve her devalüasyon Tara'nın aynı kölesine daha az dolar ödemesi anlamına gelmektedir. Öyleyse Tara'nın T. Özal'ı ve yerine geçen M. Yılmaz'ı desteklemesi ve daha doğru bir söyleyişle, Tara Ailesi ile Yılmaz Ailesi'nin siyaseten amalgamasyonu doğaldır;[4] herkes biliyor, M. Yılmaz, başbakan ve başbakan yardımcısı olarak, Tara'nın Moskova işleriyle ilgilenmeyi hiç ihmal etmiyordu, bu nedenle Yılmaz'ın Russofil bir politikacı olduğu da hep ileri sürülüyordu. Diğer yandan, Özal ve Yılmaz devr-i iktidarlarında Ş. Tara, hiç bir zaman, ihale sıkıntısı çekmemiştir; bunlar bilinmekle birlikte yeniden kaydetme gereği duyuyorum. Düzeni bütünleştirebiliyoruz.

M. Yılmaz'ın kardeşi ve ortağı T. Yılmaz, tekstilcidir; dolayısıyla hem devalüasyon ve hem de esaret ücreti, T. Yılmaz'ın daha da zenginleşmesi için zorunludur. Cavit Çağlar, hem tekstilci ve hem de inşaatçıdır; hem sürekli devalüasyona ve hem de sürekli ücret erimesine muhtaçtır. Ayrıca hem T. Yılmaz ve hem C. Çağlar, banka sahibi ol-

mak zorundaydı; çünkü, döviz elde ediyorlardı ve kamu bütçesi bankalardan borç alarak kendisini sürdürebiliyordu, iktidara dayanan tit'çiler, ayrıca faiz zengini durumuna geldiler. Dayandıkları bilinmektedir, T. Yılmaz, M. Yılmaz'a ve C. Çağlar, S. Demirel'e dayanıyordu; Çağlar, Demirel kontenjanından bakanlık bile yapmıştı. Öyleyse, sürekli devalüasyon ve esaret ücreti motorlarının anahtarlarının siyasi iktidarda olduğu tespitimiz doğrulanmaktadır.

Öbür yandan da bakabiliriz, kaçak işçilerin, inşaat ve tekstilde yoğunlaştıklarını görmüştük; şu anda bile Beşiktaş Kulübü Başkanı S. Bilgili ile Galatasaray Kulübü Başkanı Ö. Canaydın'ın tekstilci ve Fenerbahçe Kulübü Başkanı A. Yıldırım'ınsa inşaatçı olmalarını, artık tesadüfe bağlayamayız, bizim "tit" analizimiz içindeler.[5] Üstelik sonuncusu, Silahlı Kuvvetler ihalelelerine yoğunlaşmış görünmektedir; bunun da ayrı bir değeri var.

Devamlı devalüasyon ve esaret ücreti zenginlerinin "popüler" kulüp başkanlıklarından elde edebilecekleri kazanç saymakla bitmez, ben burada sadece ikisine değinebilirim. Birincisi, popüler kulüp başkanlıkları, bu son derece sömürücü ve herhalde mafyöz ilişkileri gerektiren işlerden dolayı yöneltilebilecek her türlü muhtemel eleştiri ve suçlamalara kalkan işlevi görmektedir. İkincisi, iktidarda bulunanlarla yüzyüze ilişkileri sağlamakta ve ayrıca kurulmuşsa maskelemektedir; bunların çok yüksek kazançlar olduklarından herhalde kuşku duyamayız.

Burada "tit" analizimi kesebilirim, esaret ücretleri etüdü için yeterli görünüyor. Böylece başka yerde, *Şebeke*'de, yapmış olduğum iki ayaklı bir tespite dönebiliriz; kapitalist iktisat, iki kez son derece radikal olmuştu, bunlara, kapitalist

Org. Yalman: Türkiye'de bir milyon kaçak var

JANDARMA Teşkilatı'nın 156'ıncı kuruluş yıldönümü dolayısıyla basın mensuplarına brifing düzenlendi ve komutanlık gezdirildi. Basın turunda gazetecilerin sorularını yanıtlayan Jandarma Komutanı Orgeneral Aytaç Yalman Türkiye'de halen bir milyon kişinin kaçak dolaştığını tahmin ettiklerini, bunun Türkiye'nin imajını ciddi şekilde zedelediğini anlattı. Yalman, "Yasadışı göç konusunda Türkiye'ye pek haklı, adil davranılmadığı kanaatindeyim. Bizim geçen yıl yakaladığımız kaçak göçmen sayısı 92 bin kişidir. Oysaki bu rakam İtalya'da ve Fransa'da 20 bin kişidir" diye konuştu.

■ ANKARA

Hürriyet, 13 Haziran 2002

iktisatın iki devrimi bile diyebiliriz. Birincisi, 1870'li yıllarda ve emperyalist düzenin başlarındadır, emek-değer yasasına dayalı realist ve bilimsel iktisat bırakılmış, idealist ve bilimdışı bir şema olan marjinalizm kabul edilmiştir. İkincisi, biraz zorlayarak 1970'li yılları alabiliriz, kapitalizmi yaşatmak için geliştirilmiş olan Refah Devleti kurumlarına karşı savaş açılmıştı; bu, 1870 öncesi vahşi kapitalizme dönüş anlamına geliyordu. Zaman zaman "Thatcher-Reagan Karşı-Devrimi" de denilen bu saldırı ile devletin ekonomik ve toplumsal fonksiyonları ortadan kaldırılıyordu. Karşı-Devrim, aynı zamanda Keynesian iktisadın da mezara gömülmesi demektir; önceleri, buna cüret edilmesinin işçi sınıfı ihtilaline yol açacağına inanılıyordu, ki doğru çıkmadığını biliyoruz.

Doğru çıkmaması bir yana Sovyet düzeni de, kendiliğinden ve içinden, en pasifist denecek biçimde çöküverdi; bu, zaten itibarını yitirmekte olan sınıf analizinin ve bakışının çökmesi anlamına geliyordu.[6] Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle birlikte her yerde sendikalizme ve kazanılmış işçi haklarına saldırı çok büyük bir şiddet kazandı; hiç bir mukavemetle karşılaşmadığını söyleyebiliyoruz. Demek ki, hem ilk işçi iktidarının çöküşü ve hem de işçi sınıfı kalesinin yıkılmasının son derece kansız ve barışçıl olduğunu tespit edebiliyoruz.

İşte burada Y. Koç'un etüdüne dönebiliriz, bir tespiti var, bayağı ilginç ve kat önemlidir: "Örneğin, Türkiye'ye Bulgaristan'dan 1989 yılında gelen turist sayısı 33 bin iken, bu sayı 1992 yılında 819 bine yükseldi. Romanya'dan gelen turist sayısı 1989 yılında 12 bin iken, 1992 yılında 567 bin oldu. Sovyetler Birliği'nden gelenlerin sayısı 1989 yılında 37 bin düzeyindeyken, Rusya'dan 1992 yılında 1 milyon 245 bin turist Türkiye'ye yasal yollardan giriş yaptı." Çok çarpıcı bir tablo karşısındayız ve üzerine eğilmemizi gerektirmektedir; çünkü, rejim çöküyordu ve ekonomik kaos egemendi, bu koşullarda "lüks mal" denilen turizm hizmetine talebin artmasını izah etmek kolay görünmemektedir. Açıklama bulmak zorundayız.

Yıkılışın sağladığı "özgürlük" mü; bir açıklayıcı olarak ciddiye alamayız, çünkü öncesinde de turist çıkışı vardı ve bu açıdan "sosyalist ülkeler" çoktan rahatlamıştı. Böyle olsa bile, bu lüks mala talebin art-

ması için ücret ve gelirlerin hızla yükselmesi gerekiyor ki, tam tersine, çöküntüyü ve işsizliği, kamu görevlilerinin maaş alamadıklarını, dilencilik ve hırsızlığın salgın haline gelişini biliyoruz. Gelir artışı değil, yoksulluk dönemi var. İpucu için, harcama eğiliminden daha çok her ne olursa olsun bir gelir sağlama ihtiyacını veya çaresizliğini düşünmemiz yerindedir.

Bir ipucu var, kaçak yabancı işçi her zaman her ülkede mümkündür; fakat Türkiye'de, 1990 yılını bir başlangıç alırsak bu tarihten sonra hızla arttığını tespit edebiliyoruz. Bu tek başına bir gözlem değil, Türkiye'ye döndüğümüzde, 1989 yılı, bir başka açıdan, bir dönüm noktası sayılabilir; T. Özal Hükümetleri, bu tarihten itibaren, sermaye hareketlerinde de liberasyon sistemine geçmişti, artık ekonomik strüktür ve idari yapı, tümüyle, uluslararası sistemin taleplerine uyumlu hale getirilecekti, yatırımcı yabancı sermayenin girişine büyük umut bağlanıyordu ve bu, sendikal sistemi yıkmak ve işçi haklarını kazımak demektir, gündemde bu var. Demek ki, Türkiye'de de iki yüzyıllık zahmet, çaba ve fedakarlıklarla elde edilen strüktüre, bütün modernist kurumlara ve kazanımlara karşı bir savaş sürüyordu ve biliniyor, 1989 yılından sonra yeni bir perde açılıyordu, önemli ipuçlarından birisi de budur.

Burada tekrar Y. Koç'un etüdüne dönebiliriz, gerekli aktarma şudur: "Yabancı kaçak işçilik, bu biçimde çalışanlara verdiği zararın ötesinde, Türkiye'de işçilere ve sendikacılık hareketine de büyük zarar vermektedir. Yabancı kaçak işçilik, işverenlerin sendikasızlaştırma, yerli kaçak işçiliği meşrulaştırma ve yaygınlaştırma, kötü çalışma koşullarını yerleştirme, yasalar aracılığıyla kazanılmış hakları 'esneklik' altında yok etme ve ücretleri düşürme çabalarının önemli unsurlarından birini oluşturmaktadır." Çok açık, yabancı kaçak işçilik, sendikal sisteme ve işçi hukukuna atılmış bir el bombasıdır; tahrip hücumu da diyebiliriz. Düzen, artık, yabancı kaçak işçiye muhtaçtır;[7] ve sistem içidir.

Ne kadar, Y. Koç, Türkiye'de 11-12 milyon ücretli ve bunun 4,5-5 milyonunun kaçak olduğunu tahmin etmektedir.[8] Bu beş milyona yaklaşan kaçak işçiler içinde, 2000 yılı itibariyle, yabancı kaçak işçiler için ise, "tahminler 500 bin ila 1 milyon arasında değişmektedir" demektedir. Kaçak ve yabancı olunca, tahminden başka yöntem olmaması ta-

bidir, arttığını düşünebiliriz. Jandarma Genel Komutanı Orgeneral Yalman, 2002 yılı ortasında, ülkede seyir halindeki yabancı kaçakları, 1 milyon olarak gösteriyordu;[9] jandarmanın tahminlerine daha çok güvenmek durumundayız.

Sol yazının bir deyişi var, proletarya, işçi sınıfı içinde, öncüdür, bu, ekonomik ve siyasal rehberdir, anlamındadır; ileriye ve mutluluğa açılan kapının anahtarı proletaryadadır ve proletarya, öncü ilerici demektir. Bu deyişten yararlanabiliriz, yabancı kaçak işçi ise, kaçak işçi kütlesi içinde öncüdür ve "öncü bozguncu" diyebiliriz. Demek ki yabancı kaçaklar, tüm kaçak işçileri ve kaçak işçiler de tüm işçileri bozuyorlar; düzen bozguncuya muhtaçdır ve bu olmadan Orta Çağ'a dönüşten söz edemeyiz. Geriye dönüyoruz.

Esir Çocuklar

Hürriyet, 20 Mart 2001

Önemli olan kazanımları kazımaktır ve başka yolla tit'in kendisini sürdürmesinin imkansızlığı netlikle ortaya çıkmaktadır. Herhalde görüyoruz, yabancı kaçak işçi bu bozguncu faaliyetin en önemli mekanizmalarından birisi olarak karşımızda durmaktadır; öyleyse bunlar, çağdaş ve öncü kölelerdir. Güzel, fakat, bozguncu sistemin mekanizmalarının tek olduğunu düşünemeyiz;

çoktur, yalnız, hepsini ele almam hem imkansız ve hem de gerekli bulmuyorum, kaçak kölelerin yeteri kadar aydınlatıcı olduğunu sanıyorum.

Yine de birişine değinmeden edemiyorum, "puttig-out" üretim tarzını, Türkçe'ye, "eve-iş-verme" olarak çevirdiklerini tahmin ediyorum; eğer öyleyse isabetlidir. Orta Çağ'dan çıkışın eşiğinde, manüfaktür aşamasında yaygındı ve köleliğin, küçük meta üreticisi olarak sürdürülmesini sağlıyordu. Yün veya pamuk, evlere veriliyor ve iplik olarak alınıyordu; hammadde tüccarın veya tüccar-imalatçınındır, kölelerin atölyelerde, buna da "işlik" diyoruz, toplanmasına gerek kalmıyordu. İktisat tarihi yazımında, sömürünün en yüksek olduğu tarzlardan birisi olarak tarif edilmektedir ve şimdi bu tarifi hatırlamak durumundayız.

Öyleyse, Y. Koç'un, bir başka etüdünden, bir başka aktarmanın sırasıdır: "Eve-iş-verme, vahşi kapitalizmin en acımasız sömürü araçlarından biriydi. 1970'li yıllardan itibaren sosyalleş(tiril)miş kapitalizmden yeniden XIX. Yüzyılın vahşi kapitalizmine dönülmesinde, serbest bölgeler, kaçak işçilik, taşeronluk, fason üretim, eve-iş-verme gibi araçlar, bir bütün oluşturmaktadır. Eve-iş-verme uygulamalarının özellikle ihracata yönelik sektörlerde sistemli bir biçimde geliştirilmesi de uluslararası yeni işbölümünün bir sonucudur."[10] Burada, geliştirdiğim düşüncelerle, mükemmel bir uyum ortaya çıkmaktadır;[11] "eve-iş-verme" üretim tarzının, özellikle ihracata yönelik sektörlerde yoğunlaştığının saptanması önemlidir. İhracatı artırmak, vahşi kapitalizmi yerleştirmek demektir ve "tit", bozmak anlamıyla birleşmektedir, buraya geldik.

Koç'un etüdünden öğrendiğimize göre, "eve-iş-verme" üretim tarzı üzerinde "en önemli ve kapsamlı bilimsel çalışma" Profesör K. Lordoğlu tarafından yapılmıştı;[12] Profesör Lordoğlu'nun çalışmasından anlaşıldığı üzere, "eve verilen işler, örgü, nakış, dantel ve diğer olmak üzere dört grupta" toplanmaktadır. Bu tasnifte de tekstilin ağırlığını teşhis edebiliyoruz;[13] "tit" içinde lokomotif olan tekstilciler, eve-iş-verme tarzını ellerinde bulunduruyorlar. Demek ki tekstilcilerin vahşi kapitalist olduğunu bir kez daha teşhis edebiliyoruz; ama ne yazık, bu araştırma vesilesiyle, "çağdaş yaşamı destekleme" misyonerlerinin[14] burada, yar-

dımcı rolde olduklarını öğreniyoruz. Vahşi kapitalizme "çağdaş köle" sektöründe eğitici fonksiyonu üstlendiği anlaşılmaktadır; paradoks mu, tutarlılık mı, karar veremiyorum.

Bir özete ihtiyacımız olabilir; "atölye-hapishaneler" yabancı kaçak işçilerden kaynaklanabilir. Fakat, yabancı kaçak kölelerin öncü bozguncu rolü tespit edildiğine göre, burada yerli kaçak kölelerin de bulunması makul görünmektedir. Kaldı ki, "eve-iş-verme" üretim tarzı ile atölye-hapishaneler arasında büyük bir fark düşünebilir miyiz; bunlara mafyöz ilişkileri ve mafya korumasını eklemek durumundayız. Bu analiz, bize, magazin basınında, manken-sevgilisi kimliğiyle sergilenen "tekstilci" sürüsünün neden mafya tipi çizdiğini de açıklamaktadır. Demek ki, "tit", son çözümlemede, mafyöz üretim biçimine dönüşmek zorundadır.

Hepsi güzel, bir eksiklik var; "çocuk işçiler" denmektedir. Eksiklik değil, kaçınılmaz olarak içindedir; hem atölye-hapishaneler ve hem de "eve-iş-verme" üretim tarzının çok önemli ölçüde çocuk emeğine dayandığını kolaylıkla çıkarabiliriz. Bir nokta açık, mevcut dokuma ve örgü teknolojisinde tekstil sektörü gerçekten "çocuk işi" olarak nitelenebilir. Bu atölye-hapishanelerde, altı yaşındaki bebeklerin çorap tezgahı çevirdikleri haber verilmektedir. Öyleyse yabancı köleler, çocuk esirlerle tamamlanmaktadır.

Artık, "çalışan çocuklar" alanını, sanayi veya marangoz sitelerinde torna çalıştıran veya otomobil krikosu çeviren bebelerle sınırlı tutmak çok naif kalmaktadır. Tekstil, arkasından inşaat ve hiç kuşkusuz turizmde çocuk işçiliği her gün biraz daha artmaktadır; dolayısıyla "kaçak köleler" ile "esir çocuklar" zorunlu olarak aynı başlık altında buluşuyorlar. Orta Çağ'dayız.

Işte burada, Türk-Iş "Çalışan Çocuklar Bürosu" Müdürü Ö. Karabulut'tan bir aktarma yapmama izin verilmesini umuyorum, şöyledir: "Gümrük Birliği sürecinde, Türkiye'nin rekabet gücü ucuz işgücü ve işgücünün esnekleştirilmesinde görülecek, çalışanların haklarının işçi sendikalarının etkisiz kılınması, ülkemizdeki sosyal sorunların artması işçilik, işten çıkarmalar, işsizlik, geçici işçilik, süresi belirli hizmet akdi, esnek çalışma, atipik çalışma biçimleri, eve-iş-verme, fason üre-

tim biçimindeki uygulamaların Gümrük Birliği'ne girilmesi sonrasında daha da yaygınlaşması ve bunun sonucunda özellikle marjinal sektörde çocuk emeği kullanımının yaygınlaşması, çalışanların ve çalışan çocukların sorunlarını artırıcı bir etki yapması beklenmektedir."[15] Paradoksal görünebilir, Avrupa Birliği'ne ilk adım sayılan "Gümrük Birliği" antlaşması, "esir çocuklar" nüfusunu artırıcı etkiye sahiptir; ve çok doğrudur, gümrük duvarları indirilince içerde yaşayabilmek ve dışarda ihracat yapabilmek için "esaret ücreti" kaçınılmaz olmaktadır. Bu hücum ve bozgun işte bunun içindir; demek ki, Avrupa Birliği kapısına doğru yürüyüş Orta Çağ'dan geçmektedir. Demek ki karanlık çağa geçişi çok parlak olarak görebiliyoruz.

İki tespitle tamamlayabiliyoruz. Birisini, İzmir'de çalışan çocuklar üzerine bir alan çalışmasından alıyorum. Bu çalışan çocuklar, sanayi ve marangoz sitelerindedir ve çok zaman "çırak" statüsünde sayılıyorlar; dolayısıyla, atölye-hapishane sakinleri arasından gelmiyorlar. Yalnız sonuçların çok değişeceğini sanmıyorum, bu araştırmaya göre, çalışan "çocukların neredeyse tamamına yakını, %95, çalıştığı işten orta, yüksek, ya da çok yüksek düzeyde memnun olduklarını ifade etmişlerdir;"[16] bu sonuç da, bilimsel açıdan sevindiricidir. Çünkü bütün köleler memnundurlar ve köle, memnun olmamayı bilmeyen canlıdır, tarifi böyle yapıyoruz.

Bir de, Belçika'da yayınlanan, 1992 tarihli "European" dergisinden aktarma yapmak istiyorum; Manole Viorel, İstanbul'da bir kaçak köledir ve şunları söylemektedir: "Ben Bükreş'te öğretmendim. Maaşımla ailemi geçindiremiyordum. Buradaki çalışma koşullarını biliyordum, ama dört bir yanımda böcekler ve fareler cirit atarken uyumakta zorlanıyorum. Acenteler, işçilerin istediklerinde Türkiye'den ayrılmasını engellemek amacıyla papaportlarını alıyorlar." Ne denebilir, Dergi, geceleri böcek ve farelerin ortasında uyumaya çalıştığını tekrar kaydettikten sonra, yine de kendisini "şanslı" saydığını eklemekte. İsabetlidir.

Çünkü bütün köleler, kendisini şanslı sayıyorlar. Orta Çağ'da kendisini şanslı saymayan köle bilmiyoruz.

1) Yıldırım Koç, *Türkiye'de Yabancı Kaçak İşçilik*, Türk-İş – Eğitim Yayınları No. 26, Ankara, 1999, s. 40.
Y. Koç da Cumhuriyet Gazetesi'nden aktarıyor, 9 Ağustos 1992.
2) Orta Doğu Teknik Üniversitesi iktisat bölümünde öğrencimdi, hoşnutlukla not düşüyorum.
3) Burada, Yıldırım Koç, *Nokta Dergisi*, 1 Kasım 1992, sayısından alıntı yapmaktadır.
4) Şanık Tara Ailesi, Şişli Terakki Lisesi'ni tercih ediyorlar ve bir rastlantı, Berna ve İnci Müren kızkardeşler de, birincisi daha sonra M. Yılmaz ile evlenerek Berna Yılmaz olmuştur, Şişli Terakki mezunudurlar.
5) Buna mukabil sabetayist olmamaları ihtimali var. Her ihtimal araştırılmalıdır, başka bir yerde deneyebilirim.
6) Demirel, iki-üç konutuyla başbakan olduğunda, 1964-1965 yılları, sadece zenginlerin haklarını gözeteceği varsayılarak "kabul edilemez" bulunuyordu; sınıf analizinin zayıfladığı bir sırada başbakan olan T. Çiller'in bir gayrimenkul spekülatörü olmasına itiraz edilmedi. Şimdiki, hep atama yoluyla belirlendiğini ileri sürdüğüm meclis tümüyle, müteahhit ve zenginlerden oluşmaktadır, chp, özellikle makarna veya şarap patronlarını tayin etmiştir, başbakan koltuğu verilen T. Erdoğan, "tüccar başbakan" olmakla övünmektedir. Bütün bunlar, bundan çeyrek yüzyıl önce bir "meşruiyet" tartışmasını davet ederdi, artık böyle bakılmamaktadır. Bunu, sınıf çözümlemesinin etkinliğini önemli ölçüde kaybettiği yollu anlamak zorundayız.
7) SSK Müfettişi Oğuz Karadeniz, "Türkiye'de yabancı kaçak işçilik için işgücü piyaları uygundur" demektedir.
O. Karadeniz, *Türkiye'de Yabancı Kaçak İşçilik*, Türk- İş Yıllığı '99, Cilt I, Ankara, 1999, s. 425.
8) Y. Koç, *Kaçak İşçilikle Mücadele*, Türk-İş yayınları No. 57, Ankara, 2000, s. 16.
9) Hürriyet, 13 haziran 2002, "Org. Yalman: Türkiye'de Bir Milyon Kaçak Var" haberi.
10) Yıldırım Koç, *Eve-İş-Verme*, Türk-İş Eğitim yayınları No. 63, Ankara, 2001. s. 44.
11) "Orta Çağ" tespitim, en az yirmi yıl geriye gidiyor ve "tit" analizimin ise on beş yıllık geçmişi var. Bu uyum, "fitness", bilimsel açıdan çok sevindirici, ancak ülke için çok üzücüdür. Y. Koç'a gelince, Orta Doğu Teknik Üniversitesi ve idari bilimlerin en parlak döneminin en parlak verimlerinden birisiydi; biz akademik kariyerde kalmasını tercih ederdik, Yıldırım sol mücadeleyi ve hapishaneleri seçti. Şimdi buaraştırmaları yapıyor; öğrenciliğinde, beni, Türkiye İşçi Parti'lileri, "az solcu" bulurdu ve şimdi belki çalışmalarından en çok ben yararlanıyorum.
12) K. Lordoğlu, *Eve İş Verme Sistemi İçinde Kadın İşgücü Üzerinde Bir Alan Araştırması*, Friedrich Ebert Vakfı, İstanbul, 1990.
13) "*İntermedya Ekonomi Dergisi*'nin 12.10.1997 tarihli sayısının kapağındaki yazılar şöyleydi: Evde Çalışın, Ailece Kazanın, Evlere İş Veren Şirketler ve Adresleri, Evde Yapacağınız İş Çeşitleri. Dört sayfalık yazıya göre, Gön Deri, dantel ördürüyordu. Bolero Tekstil kazaklar için el boyaması ve yapıştırma işi veriyordu. Özşah Örme, üretilen penyelerin üzerindeki ipliklerin temizlenmesi işini evlere veriyordu. İlhan Metal Sanayisi, metal düğme tokalarının sürgülerini taktırıyordu. Oya El Örgüleri, ihracat için kazak ördürüyordu."

Yıldırım Koç, *Eve-İş-Verme*., op. cit, s. 41.

14) Ne acı, "çağdaş yaşamı destekleme derneği", bu "eve-iş-verme" tarzını yerleştirmek için harekete geçmiş durumdadır, çağdaş köleleri yetiştirmek için eğitim verdiğini ve bundan sonra da işletmeler açtığını öğreniyoruz.
ibid., s. 39-40.

15) Özcan Karabulut, *Çocuk İşçiliğine Karşı Sendikal Mücadele*, Türk-İş Yayını No. 224, Ankara, 1998. s. 37.

16) Prof. Dr. Ercan Tatlıdil-Prof. Dr. N. Hotar Başargan ve diğerleri, *İzmir'de Çalışan Çocuk ve Çalışan Çocuk Ailelerinin Sosyo-Ekonomik Özellikleri*, Çalışma Bakanlığı, çoğaltma, İzmir, 2001, s. 102.

militan savunman ve hep yargıç
savunduklarına âşık-aşklarını savunmayan
gülçin çaylıgil'e
hep borçlulukla ve dostlukla
y.k.

İkinci Kitap

PRATİK

Birinci Bölüm

BİR KIBRIS TARİHİ

Türkiye'de, tarih yazımında da eşitsizlik var; kısa ve gelişmemiş duran, pratik değil, teoridir. Teori ile pratik arasındaki genel ilkeyi, birbirini geliştirme hali olarak düşünebiliriz; yalnız bu ilkenin sınırsız geçerli olduğunu düşünmemek gerekiyor. Çünkü pratik birikiminin teoride hiçbir gelişmeye yol açamadığı alanları tasarlayabiliriz ve bunun tersiyse daha vahimdir, teoride bir kımıldama olmadıkça pratiğin genişlemesinin, aydınlıktan daha çok karanlığı artırması mümkündür. Herhalde şimdi, Türkiye tarih yazımında bu noktadayız. Şimdi Türkiye'de tarih pratiği, arşiv çalışmaları da diyebiliriz, Keynes'in başka bir tuzak teşhis ederek kurtulmak için önerdiği reçeteyi hatırlayacak olursak, yol yapımını taklit ile kuyu açıp kuyu doldurmak kadar dahi verimli değildir; beklenebilecek en iyi sonuç, verimin sıfır olması, buna sonsuz kısırlık da diyebiliyoruz. Ancak, kör arşivciliğin, bundan da öte, teorik aydınlığı daha da uzaklaştırması ihtimal dahilindedir. Şu anda, tarih yazımımız buradadır.

Teorinin çok geri kaldığı bir sektörde, eşitsiz gelişme yasasına göre en muhtemel adım, herhalde, bir makro-teori denemesi olmalıdır; XV. Yüzyıla

gelindiğinde Osmanlı yürüyüşünün çok trajik bir yol ayrımına geldiğini tasarlamayı bir başlangıç sayabiliriz. XV. Yüzyılın başında, Sultan Birinci Bayezid'in Doğu Savaşı'nda yenilerek esarette ölmesini ve sonlarına doğru da, Sultan İkinci Mehmet'in İtalya'ya kuvvet çıkardıktan sonra, Batı Savaşı, ansızın göçmesini ve çok muhtemelen de zehirlenerek öldürülmesini, kaderin cilvesi veya sultanların kaprislerinin bir sonucu saymazsak, mantıklı bir açıklamaya kavuşturmak zorundayız. Çünkü kanlı olan sadece cilve değil, Orta Çağ'da yol ayrımları hep çatışmalı ve kanlıdır; hanedanlarda, oğullar babalarını, babalar oğullarını ve kardeşler kardeşleri öldürmeyi, yol açma sayıyorlardı. XV. Yüzyıl yol ayrımıdır.

İki yol vardı, ya kırılmış, yorgun, umutsuz ve dolayısıyla kurtarıcı bekleyen Avrupa topraklarında, sakinlerinin dinini başat sayarak, Hıristiyan ağırlıklı ancak şamanizm ve Müslümanlığın heterodoks mezhepleriyle düzeltilmiş bir itikatı resmi din sayan bir tür Roma İmparatorluğu kurup sürdürmek ya da Doğu'ya dönerek, Müslümanlaşmış halkı temel alan ve Yahudi yönetimine dayanan bir büyük devlet olmak; bu iki yol birbiriyle savaşmak zorunda kalıyordu. Batı modelinde, "Doğu" Roma ve Doğu modelinde, "Endülüs" İspanyası'nı hatırlayabiliriz. Osmanlı prensleri ve emirlerinin, bunları hatırladıklarından hiç kuşku duyamayız.

Yol ayrımı iradi değil, bir zorunluluktu; XIV. Yüzyılın ortalarına doğru, Osmanlı emirleri, bir anlamda, bir boşluğa açılmışlardı. Tarihçilerin, en fazla sadece değinip geçtikleri Büyük Veba, 1347 yılında patlak vermiş ve çok hızlı bir biçimde, Avrupa nüfusunun en iyimser hesaplara göre üçte birini kırmıştı, kırım kentlerde daha yüksek ve kırlarda ortalamanın altındaydı; buna karşın, Avrupa, XV. Yüzyılda yavaş yavaş kendine geliyor ve her türlü yıkımı geride bırakmaya başlıyordu. Tarihçilerin "Yüzyıl Savaşları" adını verdikleri ve bazen de haklı olarak "Yıpratma Savaşı" olarak adlandırdıkları sürekli çatışma ve kırım hali de aynı tarihlerde başlıyor ve yine XV. Yüzyılın ortasında sona eriyordu. Özetle XV. Yüzyılda yeni Avrupa'nın tohumlarının saçıldığını biliyoruz. XVI. Yüzyılsa, Avrupa'da modern devletin temellerinin atıldığı dönem olarak kabul edilmektedir; Doğu Akdeniz'de Kıbrıs Türkler tarafından alınırken, Batı Akdeniz'de İspanya'da, Cervantes yirmi yaşlarında bir delikanlıydı. Demek ki, XV. Yüzyılda Batı'ya genişleme imkanı hâlâ vardı, ama, zorlaşıyordu ve yürümek için felsefe ve yöntem değiştirmek kaçınılmazdı. 1529

tarihli Viyana Bozgunu, işte bunu söylüyordu, dili kısmen anlaşılmıştır; Avrupa artık eski Avrupa değildi ve eski Osmanlı, ya kendisini değiştirecek ya da yönünü çevirecekti. Birinci Bayezid'in yeni yön denemesi bozgunla sona ermişti, fakat, Birinci Selim bir Doğu Fatihi olabilmişti ve Yahudiler'in devlet kurup başkent yaptıkları Kudüs'ü zaptetmişti. Oğlu Birinci Süleyman, Viyana kapılarında hüsrana uğrasa da, Kudüs'ün surlarını tamir ettirip Yahudiler'e huzur ve Kudüs'e yenilik getirmişti; böylece Yahudi tarihinin ululaı arasına giriyordu, "Büyük" Şlome adına layık görülüyordu, "muhteşem" unvanının buradan gelmesi muhtemeldir. Ayrıca, Birinci Selim ve Birinci Süleyman'ın Kudüs'e özenle yaklaşmalarını rastlantı saymamak durumundayız.

Selim, Kudüs'e giderken İran Şahı İsmail'i yenmişti ama İran'ın gücünü kıramamıştı. Daha da önemlisi, "Yavuz" unvanı da olan Selim, Şah İsmail'in üzerine yürürken, bugün Doğu Anadolu dediğimiz topraklarda, Şah'ın casusları sayarak kırk bin Şiiyi idam etmişti; bunun anlamı, Osmanlı, doğusunda başka bir dini, Şia, devlet dini kabul eden bir yeni imparatorluk tarafından sınırlanıyor ve tehdit ediliyordu. Kırk bini yok edilse de, Ali Partisi, Osmanlı Devleti'nin içinde ve yayılıyordu. Demek yol ayrımı maddidir.

Belki de burada Hazar İmparatorluğu'nu hatırlamanın zamanıdır; sözcüğün, Türkçe "gezmek" veya "gazmak" fiilinden geldiği de ileri sürülüyor, "gazar" olabilir, "gezer" de telaffuz edebiliriz, göçebe bir Türk kavmi olduğu kesindir. Hazar Denizi'nden Kırım'a kadar uzanan toprakları merkez alan büyük bir imparatorluktu, yalnız Batı'da, "Bizans" da denilen, Roma İmparatorluğu ve doğuda Müslüman Araplar'ın eline geçmiş hırslı İran tarafından sınırlanıyorlardı; o sırada şaman olduklarını tahmin edebiliriz. Türkler'de din değiştirmenin toplu ve politik olduğunu biliyoruz, Hazar Kağanı, Batı'dan Hıristiyanlık ve Doğu'dan İslam tarafından tehdit edildiğini hissedince, Yahudiliği resmi din saymayı bir politika bilmişti; tarihte tek Türk kökenli Yahudi Devleti, işte bu düşüncelerle doğmuştu.[1] Selçuk'un, Yahudi Hazar Sarayı'nda

1) Hazarlar hep Rusya ile savaştılar, it has frequently been stated that the Russian entailed the destruction of the Khazar State, Hazar Yahudi Devleti'nin sonunu bu savaşların getirdiği ileri sürülmektedir. Rusya ile husumet yıllarında, Hazarlar, Slavca Byela Vyeja denilen ünlü kaleyi yaptılar, sonunda, 965 yılında, Ruslar'ın eline geçmişti; Türkçesi "Beyaz Kale" demektir, O. Pamuk'un bir kitabının adı da ***Beyaz Kale***'dir. Pamuk, kitaplarının konu ve adlarını, Yahudi tarihinden almakla ünlüdür.
D. M. Dunlop, *The History of the Jewish Hazars*, N. Y., 1954-1957, p. 241-249.

komutan olması büyük bir ihtimaldir; ahfadının, Alparslan veya Çağrı, aynı zamanda Musevi isimler taşımalarını böyle açıklayabiliyoruz.

Müslüman, Hıristiyan ve Yahudi bir halktı, bununla birlikte, Osmanlı topraklarında yaşayan nüfus içinde, kripto-hıristiyanların da varlığından kuşku duyamıyoruz; bunları, görünüşte Müslümanlığı kabul eden ve gizlice Hıristiyan dinini uygulayanlar olarak tanımlıyoruz.[1] Peki, kripto-hıristiyanlık ne zaman başladı; adı üzerinde "gizli-hıristiyanlar" ve dolayısıyla bu konuda kesin bir bilgi imkansız görünmektedir. Ancak yine de, bazı kaynaklarda, VII. Yüzyılda, Arap fetihleri zamanında başladığı ve Selçuklular döneminde canlandığı ileri sürülmektedir; öte yandan, Kilise'nin kripto-hıristiyanlığı hoşgörüyle karşıladığı da anlaşılmaktadır, çok az ve ancak güvenilir bilgileri bu hoşgörüye borçluyuz. Hoşgörü, görünüşte İslami kuralları yerine getirmelerine karşın, kilisenin, bunları Hıristiyan sayması anlamındadır.

Kripto-hıristiyanlık ile ilgili ilk kayıtlar, Bitinya'nın Osmanlı hakimiyetine girmesinden sonraya denk düşmektedir; 1339 ve 1340 yıllarına ait iki patrikhane tezkeresi, Osmanlılar tarafından zapt edilen İznik'te, kripto-hıristiyanlardan söz etmektedir. Buna göre, zapttan sonra iki Müslüman, Patrik John XIV Aprenos'a başvurup durumlarını anlatarak, Hıristiyan sayılmak istediklerini bildiriyorlar;[2] Patrik de, bunların Hıristiyanlığın gereklerini mümkün olan ölçüde yapmaları halinde, Hıristiyan sayılacaklarını tespit ediyordu ve bu da Müslümanlar'ın, bunların sadece vücutlarını esir ettiğini ve ruhlarının özgür kaldığını kabul etmek demektir.

Sayıları ne kadardı; bu soruya doğrudan bir cevap vermek imkansızdır. Bununla birlikte, XV. Yüzyılın hemen başında Süleyman Çelebi tarafından yazılan *Mevlit*, dolaylı bir cevap sağlayabilir; çünkü, bu *Mevlit*'in yazılmasına, Bursa'nın en büyük camisinde çıkan bir tartışmanın neden olduğunu biliyoruz. Namazdan sonra vaaz sırasında Müslümanlar'ın peygamberi Hazreti Muhammet'in en büyük peygamber olduğu söylenince, cemaatten, İsa'nın da büyük olduğu yollu itirazlar gelmişti ve tartışma sırasında cemaatin önemli

1) "There were also many 'converts' to Islam who merely maintained a pretense of Moslem belief while secretly practicing the rites of Christianity, sometimes throughout their whole lives."
A. E. Vacalapoulos, *Origins of the Greek Nation, The Byzantine Period, 1204-1461*, New Jersey, 1970, p. 67.

2) ibid., p. 90.

bir kısmı İsa"ın büyüklüğünde ısrar etmişti; bu tartışmanın arkasından da Peygamber Muhammet'in yüceliğini anlatmak ve yaymak amacıyla *Mevlit*'in yazılması sipariş edilmişti, *Mevlit*, budur. Tek başına açıklanması zor olan bu cami tartışmasını, kripto-hıristiyanlıkla birleştirmek isabetlidir ve Bursa'nın en büyük camisinde Muhammet'e karşı İsa'nın büyüklüğünü savunanları kripto-hıristiyan saymak zorundayız.

Böyle düşünmek için en azından bir kanıta daha sahibiz; Yorgo Andreadis'in "Oi Klostoi-The Cryptochristians" adlı son derece küçük kitabı, gerçekten son derece değerlidir.[1] Bu kitapçık bize, XIX. Yüzyılın sonlarına kadar, Anadolu'nun ortasında ve yüzyıllarca, gündüz Müslüman ve gece Hıristiyan olarak yaşayan topluluklardan birisinin şaşırtıcı ve aynı zamanda insanların gizli inançları için alabildikleri risk ve tertipler açısından hayranlık verici yaşamlarını anlatıyor. Görünüşte hepsi Müslümanlar ve Molla Süleyman bunların dini reisidir, ancak, "Molla Süleyman atanmış bir Hıristiyan papazıydı;" iki katlı konağında yaşıyordu. Fakat konak aynı zamanda kiliseyi de barındırıyordu; Andreadis'in yaşayanların anlatımına dayanarak yazdığına göre, "Molla'nın kilisesine üst kattaki bir odadan açılan gizli bir kapıdan" girilebiliyordu. Her zaman iki düğün ve iki cenaze töreni yapıyorlardı, gizli ve gerçek törenler sonra yapılanlardı; XIX. Yüzyılda da sürdüğüne göre beş yüzyıl önce çok daha fazla olduklarını tahmin edebiliriz.

Hıristiyanlar'ın kripto-hıristiyan yaşamı seçtikleri dönemlerde kripto-yahudi yaşam için bir neden olmadığı anlaşılmaktadır. Emir Orhan'ın, Bursa'yı alınca, Anadolu'nun diğer yerlerindeki Yahudiler'i buraya davet ettiği ve bir de yeni sinagog yapılmasını emrettiği kayıtlıdır. Yahudi tarihi ile ilgili bilgilerimiz de bunu doğruluyor; Suriye sahillerinden başlayarak İskenderun'dan geçerek bütün Akdeniz sahillerinde, Konya'ya kadar uzanan derinlikte, Bodrum ve Menteşe bölgelerinden geçerek, İzmir ve Manisa dahil, İstanbul'a kadar her yerde yoğun bir Yahudi nüfusun ve özgürce yaşadıklarını görüyoruz.[2]

1) Yorgo Andreadis, *Gizli Din Taşıyanlar*, Selanik-İstanbul, 1995-1997.

2) Roma İmparatorluğu döneminde, Anadolu'da 65 şehirde Yahudi yerleşimi vardı; by the time of the Roman Empire, the Diaspora of the Jews had resulted in the Jewish establishments in over sixty Anatolian cities and towns. Anadolu'nun dezelenizasyonunun tarihçisi Vryonis, İznik'te, X., Efes'te XI., Kapadokya'da VII., Menderes üzerindeki kentlerde XI. Yüzyıllarda Yahudi varlığına işaret edildiğini bildirmektedir. Sayıları hakkındaysa bir bilgimiz bulunmamaktadır.
Speros Vryonis jr., *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and Process of* ➡

Mezar taşları ve yer isimleri, Türkiye Yahudiliğinin değerli tarihçisi Bodrumlu Avram Galante, Menteşe yöresinde, Cıfıt Kalesi ve Hamursuz Dağı'na özellikle işaret etmektedir, Yahudiler'in hem Rum Selçuklu Sultanlığı'nın, hem yerini alan beyliklerin hüküm sürdükleri toprakların yerlisi olduğunun kanıtları durumundadır. Ayrıca Aydın Beyliği'nde ve Emir Orhan'ın saltanatında saray doktorlarının Yahudi oldukları bilinmektedir.[1] İkinci Mehmet'in doktoru da Yakup adında bir Yahudiydi; kaynaklar, bunlara her açıdan güvenildiğini ve saygı gösterildiğini kaydetmektedir.

KIBRIS'IN FETHİ: NASİ

XV. Yüzyılda Osmanlı Devleti için iki seçenekli bir teori ileri sürmenin yararı şudur; şimdiye kadar açıklanmayanları açıklığa kavuşturma ve Kıbrıs'ın alınması kadar önemli bir işi, çok zaman içki içmediği de kaydedilen İkinci Selim'in Kıbrıs şaraplarına düşkünlüğü türünden saçma açıklamalardan kurtarma şansına kavuşuyoruz. Şüphesiz önerilen her açıklamanın kabul edilme-

Islamization from the Eleventh through Fifteenth Century, University of California Press, 1971, p. 52.

1) Abartılarak Bedrettin'in adına bağlanan büyük sufi kıyamının şeflerinden birisi olan Torlak Kemal'in de Manisalı bir Yahudi olmasına şaşmamalıyız; Manisa yakın zamanlara kadar Yahudiler'in yoğun olduğu bir ilimizdir. Adı Şmuel idi ki Batı'da Samuel çağrılmaktadır.

"Parmi les adeptes et les propagandistes les plus zélés de doctirne de cet imam vient le juif Samuel, connu sous le nom de Torlak Kemal, de Manise.

Avram Galante, *Histoire des Juifs de Turquie*, Vol. I, Editions Isis, Istanbul, p. 84.

"Les émirs turcs continuent cette tradition: Ibn Battuta s'étonne de la place d'honneur et de marques de respect réservées au médecin juif de l'émir d'Aydın; l'émir Orhan s'entoure de savants juifs devenus musulmans qu'il considere comme des gens avisées et experts en exégèse et en théologie."

M. Balivet, *Culture Ouverte et Echanges Interreligieux dans les Villes Ottomanes du XIV. Siècle*,

E. A. Zachariadou, ed., *The Ottoman Emirate 1300-1389*, Crete University Press, 1993, p. 5.

si zorunlu değildir; yalnız reddedilmeleri halinde de soru ortada kalmaktadır. Bilim yolunda bir hurafeye inanmaktansa, cevaplanmamış bir soruyla karşı karşıya kalmak daha sağlıklıdır; daha bilimseldir, demek istiyorum.

İkinci Mehmet'le başlıyabiliriz; İtalya'ya hücum etmişti, döndü, hızla Anadolu'da bir sefere çıktı, hedefi gizli tutuyordu, ansızın öldü. Ölümü üzerine İstanbul'da büyük karışıklıklar yaşandı ve bu arada zengin Hıristiyanlar'ın ve özellikle Yahudiler'in oturdukları mahalleler talan edildi, ele geçirilenlerin öldürüldükleri anlaşılmaktadır.

Herhalde öncelikle Babinger'e bakmak zorundayız, Mehmet'in şimdiye kadar yazılmış en güvenilir biyografisi budur; Babinger, ölümünü saran bütün verileri inceledikten sonra, it seem(s) likely that he was poisoned, zehirlenmiş olduğu anlaşılmaktadır, demektedir.[1] Fakat Babinger, kimin tarafından zehirlendiği konusunda bir görüş ileri sürememektedir; yerli tarihçilerse hem zehirlendiğini ve hem de bunun Yahudi Hekim Yakup'un marifeti olduğu yollu işaretleri tekzip etmeye çalışmaktadırlar. Osmanlı düzenini cennet kadar huzurlu göstermek, genel osmanist historiyografi ve özellikle bunun Türk kalemlerinin fatal hastalığı durumundadır; burada da karşılaşıyoruz.

Zehirlenerek öldürüldü mü; eğer bunu sahih sayarsak mutlaka çok yakını ve çok güvendiği birisinin eliyle realize edilmesi gereklidir. Çünkü Mehmet hep öldürüleceği tehlikesini duyarak yaşıyordu, diğer yandan, Büyük İskender'in de zehirlenerek öldürülmüş olduğu hipotezlerini ciddiye alıyoruz ve ilk ve orta çağlarda asillerin katledilmesinin en kestirme ve emin yolunun zehirlemekten geçtiğini biliyoruz; he dined alone and took every possible precaution to avoid being poisoned, bu nedenle tek başına yemek yiyor ve zehirlenmemek için her türlü önlemi alıyordu.[2] Gençliğinden beri sefahata düşkündü, cinsel eğilimleri çizgi dışıydı,[3] çeşitli hastalıkları kapmış ve vücudunda taşımış olması mümkündür, fakat, bir seferden gelir gelmez bir yenisine çıkması ve ölümünün aniden gerçekleşmesi, hızla göçmesi, zehirlenme

1) Franz Babinger, *Mehmed the Conqueror and His Time*, translated from German by R. Manheim, Princeton U. P., 1953-1992, p. 404.

2) ibid., p. 422.
Mehmet'in, usûl olan divanda vezirlerle birlikte oturmaktan vazgeçmesini, imparator büyüklüğünü duymak kadar öldürülme korkusuna da bağlayabiliriz.

3) Y. Küçük, *Yirmi Bir Yaşında Bir Çocuk-Fatih Sultan Mehmet*, İstanbul, Tekin Yayınevi, çeşitli baskılar.

ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

Yakup'un, Venedikliler'den para alarak Sultanı zehirlemesi üzerinde de duruluyordu; Fatih yayılmacı bir sultandı ve artık kendisini Roma'nın varisi sayıyordu, Venedik tehdit altındadır. Yalnız buna karşı çıkan yerli tarihçiler, Mehmet'in ölümünden sonra Yakup'un boynunun vurulmamasını kanıt gösteriyorlar; herhalde zayıf bir itiraz olmalıdır. Çünkü Osmanlı resmi tarih yazımında bir zehirleme yoktur; ikincisi kim boynunu vuracak, Venedik parmağı ayrı, şüpheler Şehzade Bayezid'in üzerinde toplanmaktadır ve Babinger de bunu anlatmaktadır.

İtalya seferinden dönmüştü, yeni bir sefer için hazırlık yoktu, ansızın Üsküdar'a geçti, demek Avrupa'ya yürümüyordu, o an için herhangi bir rahatsızlığı olduğu yollu bir kanıt bulunmamaktadır, ama yola çıkar çıkmaz hastalandı; Amasya'da vali, Şehzade Bayezid'in üzerine sefer yapması kuvvetli ihtimaldir. Mehmet, özgür düşünceliydi, bazı kaynaklar dinsiz olduğunu ileri sürüyorlar, imparator olarak ortodoks İslamı tatbik etmekle birlikte İslamın tüm heterodoks akımlarına ilgi duyuyordu; papalık çevreleri Hıristiyan bir sezar olabileceği düşünü kuruyorlardı. Şehzade Bayezid tersidir; sofu demek yerindedir. Mehmet'in, dar görüşlü Şehzade Bayezid'in kendisine komplolar kuracağını, suikastlar tertip edeceğini düşünmesi normaldir; hiç unutamayız, Mehmet, bir kez çıktığı tahttan benzer ve yine statükocu vezirler kliği tarafından indirilmişti, deneyim ve bilgi sahibidir.

Türkiye tarihini en çok falsifiye edenlerin Yahudi kökenli tarihçiler olduğuna, *Sırlar*'da, işaret etmiştim; yerli veya yabancı olabilirler, tarihi idealize etmek kuraldır. İster Yahudi veya ister değil, falsifiye ve idealize edenlerin, putlaştırılması ve büyük ödüllere boğulması esastır; bu nedenle, "en büyük" tarihçi, en büyük falsifikatördür ve bu bir kuraldır. İkinci Mehmet uzmanı Profesör Halil İnalcık'sa, bu yasa için, tam bir pratik olmaktadır. Mehmet'in, babası hayatta iken tahta çıkarılıp sonra indirilmesiyle ilgili olarak Profesör İnalcık'ın yazdıkları, ana okullarında okutulmalıdır; ama yine de bebeklerin aklını bozmasından kaygılanıyorum. Daha önce "Fatih" çalışmamda göstermiştim, o zaman da İstanbul'da, vezirlerin, ordunun, parçalanıp ayrıldıkları iki parti vardı, birisi statükocu ve diğeri akıncı ve yayılmacıydı; bu parti, Mehmet'i istiyordu. Murat düşürüldü ve Mehmet çıkarıldı, sonra Mehmet indirildi ve Murat tekrar sultan yapıldı, iki partiden hiç birisi tam hakim olamı-

yordu, sonunda bir kez daha Murat uzaklaştırıldı; Mehmet artık zehirlenin-ceye kadar tahttadır.

Peki, birisi indirilince diğeri tarafından neden öldürülmemişti, öldürmek kuraldır, biliyoruz; fakat bunun üstünde daha büyük bir yasa var, ellerini bağlıyordu. Baba İkinci Murat veya oğul İkinci Mehmet, birisi öldürüldüğünde, tek kalıyorlardı ve bu Osmanlı hanedanını riske atmak demekti, tek kalanın da şu veya bu şekilde yaşamı sona erecek olursa, Osmanlı hanedanının sonu geliyordu; bu imkansızdır. Katl, burada işlememiştir. Demek ki, Mehmet, hülyalarının bir bölümünü gerçekleştirme talihini tek kalmasına borçludur.

Halbuki, Mehmet'in saltanatında işliyordu, bütün kaynaklara göre Sultan'ın tahtta görmek istediği Prens Mustafa'ydı; çok parlaktı ve 1474 yazında ansızın ölüverdi. Mehmet, Mustafa'ya o kadar bağlıydı ki, kimse ölüm haberini veremiyordu ve Hoca Sinan, birgün karalar giyip huzura gidince, Sultan bunu hemen anlamıştı, dizlerini döverek ağladığı rivayet edilmektedir. Mehmet, derhal vezir Mahmut'un kafasını vurdurdu, Mustafa'nın zehirlendiği konusunda hiç kuşku duymuyordu; ama ne yazık, Osmanlı sultanları ve daha çok vakanüvisleri, oğullarının öldürülmelerini, hamama girip üşütme türünden, ani bir hastalıkla izah etmek zorundaydılar, muhtemelen Bayezid'in marifetidir. Mehmet, kendisine karşı çeşit çeşit komplolar kuran ve planlarını Bizans Sarayı'na haber verdiğine inandığı Vezir Çandarlı Halil'in kafasını vurdurmak için de uygun zamanı beklemişti; kinini saklayabilen ve güç dengesini hesaplayan bir hükümdardı. Mehmet'in kişiliğini analiz etmeden ölümünü anlamamız imkansızdır.

Mehmet'in ölümü üzerine çıkan isyan da, İstanbullular'ın cinayet saydıklarını gösteriyor; ayaklananlar Sadrazam Karamani Mehmet Paşa'yı yakalayıp öldürmüşlerdi, kafası bir mızrağa takılı olarak sokaklarda gezdirilmişti; Babinger, probably along with Maestro Iacupa, Yahudi Hekim Yakup'un da muhtemelen katledildiğini kaydediyor ki, burada kesinlikten yoksun haldeyiz. Yalnız Yahudiler'in ve Hıristiyanlar'ın evlerinin basıldığı, zengin Venedikli ve Floransalı tüccarların ticarethanelerinin talan edildiği kesindir. Bu da bize, İstanbullular'ın politikayla ilgili olduklarını ve siyasal dedikodu, komplo ve haberlerle yaşadıklarını göstermektedir. Demek Doğu Roma kültürü henüz kazınamamıştır.

Öyleyse, bu cinayetten sonra tahta oturan Bayezid'in, 1492 yılında İspanya'dan kovulan Yahudiler'i kabul etmesini yalnızca insaniyet ve Osmanlı-Türk "konukseverliği" ile açıklayamayız. Hazar Türkleri, Batı'daki Hıristiyan baskısı karşısında Museviliği resmi din olarak kabul etmişti, Konstantin'in Hıristiyanlığı resmi din ilan etmesiyle karşılaştırabiliriz; Avrupa ile husumet halindeki Yahudiliği toplamak ve bu toprakları yurt olarak açmak, bir politikadır. Ayrıca hatırlamak durumundayız, şimdi Yahudiler'i kovan İspanya, yakın bir zamana kadar Müslüman Araplar'ın ülkesiydi ve Araplar, seferad Yahudiler'le sorunsuz yaşıyorlardı.[1] Dahası da var, Arap egemenliği sırasında, İspanya'da Orta Çağ Yahudiliği en seçkin meyvelerini veriyordu; XII. Yüzyılda yaşayan Yehudi Halevi bunlardan birisidir, şiirleriyle, yazılarıyla Yahudiliği canlı tutmaya çalışıyor ve Sion'a dönüşü savunuyordu. Hazar Yahudiliği'ni keşfeden olmasa da, bunu, bir tür Yahudi rönesansının temel direklerinden birisi yapan da Halevi'ydi; Arapca kaleme aldığı "Kuzari" adlı çalışması, Hazar Yahudi İmparatorlu'nun varlığının habercisi ve yayıcısıdır ve bununla, Halevi, Hazar Türkleri'ni örnek göstererek, Yahudilikten Hıristiyanlığa dönmeleri önlemeye çalışıyordu.[2] Ayrıca sabetayizmin temeli olan Kabala da, İspanya'da, İslam tasavvufu içinde gelişmişti, temel kitabı Zohar, İspanya'da tamamlanmıştır; o zamandan beri İslam ve Yahudi sufizmi birbirinden hiç ayrılmamıştır.

Üç noktayı eklemek durumundayız, ilki küçük bir tekrar olabilir; İspanya'dan sürülmeden önce de bu topraklarda ve Anadolu'da, Yahudi vardı, Romanyot tabir ediliyordu, önemli fonksiyonlara sahiptiler. Reconquista'nın nedeni olmasa bile Hıristiyanlar, İspanya'da Araplar'dan daha çok Yahudiler'e tahammül edemiyorlardı, Yahudiler'i hep Araplar'ın işbirlikçisi olarak görü-

1) "L'Espagne apparait comme l'asile par excellence d'Israel en Occident" *Encyclopedie Universalis*, Vol. 9, p. 535.

2) "H" işareti ile gösterilen ses, bütün dillerde seslerin en sessizidir, her zaman ihmal edebiliyoruz. Judah Halevi, Yahudi tarihinin önemli isimlerinden birisidir, unutulmamakla birlikte adındaki "h" sessiz kalabilmektedir; Türkiye'de kripto-yahudiler ve sabetayistlerin taşımayı pek sevdikleri "alev" adı, Halevi'yi hatırlatmaktadır.
"Another aspect of Spanish-Jewish culture was represented by the greatest Hebrew poet of the Middle Ages, Judah Halevi, who died around 1140."
"Halevi's greatest book, the Kuzari, was inspired by a kind of romantic nationalism, a distinctive proto-Zionism."
N. F. Cantor, *The Civilization of the Middle Ages*, N. Y., 1963-1993, p. 368.

yorlardı. Üçüncüsü, İspanya'dan her yere ve bu arada Osmanlı ülkesine göç, 1492 tarihindeki kütlesel düzeyde olmamakla birlikte,[1] hep vardı; Sion diye yollara düşen Halevi'yi gösterebiliriz. Demek ki, İspanya'daki Arabo-Judaik harmoniyi, Türkiye'deki Yahudiler ve Osmanlı yönetici eliti, prensler dahil, mutlaka biliyorlardı; öyleyse anlaşılmaktadır, Osmanlı halkı ve elitinin Yahudilikle 1492 yılı itibariyle tanıştığı yargısı saçmadır; tarihsel verilere uymadığını görüyoruz. Hem Türkler'den önce de Anatolia'da vardılar ve hem de İspanya'dan göç etmeye, 1492 tarihinden önce başladılar. Demek, bu makro-teorimizin maddi temelleri vardır ve ortaya çıkmaktadır.

Teori, kurgusal bir dizge değilse nedir; Doğu'dan hareketle Roma İmparatorluğu'nu kurmak istediğinden emin olduğumuz, babası Fatih'i zehirlettiği konusunda pek az şüphe taşıdığımız Bayezid, tarihimizde, Osmanlı kapılarını, seferad Yahudileri'ne açmasıyla hatırlanmaktadır. Oğlu Selim tarafından tahtan indirilmiş ve zehirlenmiştir; artık Selim'in Kudüs'ü de zapt etmesini bir tesadüf sayamayız.

Başka bir yerde, *Şebeke*'de, geliştirdiğim düşünceleri burada tekrarlamak durumunda değilim; burada yapmak istediğim sadece, Kıbrıs'ın alınmasında Yahudi lobisi ve iktidarının çok önemli bir rol oynadığını göstermektir, bununla sınırlı bir yerdeyiz. Şunu netlikle ileri sürebiliyoruz; XVI. Yüzyılın başından itibaren Yahudilik, İstanbul'da güçlenmiş, yönetimin kilit noktalarını eline geçirmiş ve sonunda iktidar olmuştur. Eğer bu teorimiz doğruysa, doğrusu, imparatorluk tutkunu Türk elitlerinin, iktidarı, ellerinde bir sabun rahatlığı ve cömertliğiyle tutmaları çok şaşırtıcıdır. Hem teorimizin ve hem de bu şaşırtıcı vargısının tartışılmasına ihtiyaç duyuyoruz.

Judaica Ansiklopedisi, İspanya'dan gelen Yahudiler'in, Selim için, modern silahlar imal ettiğini ve Selim'in bunları İran ve Mısır seferlerinde kullandığını kaydetmektedir; Selim'in Yahudiler'e çok müteşekkir kaldığını eklemektedir.[2] Profesör Galante ise Sultan'ın Mısır Seferi'ne, Kudüs'ün alınması dahildir, bir Yahudi'den aldığı borçla çıktığını yazıyor;[3] defterdarı Yahudilikten "dönme" Abdul Selam'dı. Yine Ansiklopedi Judaica'nın yazdığına göre, saray

1) "Anlaşılıyor ki, Osmanlı Devleti, Yahudi tebasından son derece hoşnuttu ve Yahudi göçüne, 1492 yılından önce kapılarını açmıştı."
Siren Bora, *İzmir Yahudileri Tarihi 1908-1923*, İstanbul, 1995, s. 10.

2) *Encyclopedia Judaica* Vol. 14, p. 1135.

3) A. Galante, *Histoire de Juifs de Turquie*, Tome I, Editions Isis, p. 124.

➡

doktoru Moşe Hamon ve İstanbul'un en önemli kamu yöneticisi Eliya Mızrahi, ki "mizrahi" tamıtamına "doğulu" demektir, açık-yahudiydiler. Aynı kaynak, Selim'in, varsa zorla dönmeler dahil, tüm din değiştirenlerin serbestçe Yahudiliklerini ilan etmelerine ve ayrıca yeni sinagoglar yapmalarına izin vermiştir demektedir. Bütün bu tespitler, Yahudiler'in, siyaseten güçlendiklerini göstermektedir ve bütün bunların da, 1492 sonrası gelişmelerin sonucu olması imkansız görünmektedir; yeni bir kurguya yaklaşıyoruz.

Yahudi tarih yazımının, neredeyse kendi tarihlerindeki Büyük Şlome ile bir tuttukları Birinci Suleyman'a gelince, Ansiklopedi Judaica, Osmanlı yöneticilerinin en büyüğü, the greatest of them, demekten geri kalmamaktadır; Süleyman'ın saltanatı ile başlamak üzere, for more than 50 years Erez İsrael benefited from the peace and a security which prevailed, elli yıldan fazla bir zaman kesitinde Erez İsrael, İsrail Ülkesi demektir, barış ve güvenlik içinde yaşıyordu.[1] Its population grew and its agricultural economy expanded, Hem nüfusu artmıştı ve hem de tarıma dayalı ekonomisi gelişmişti; bunlardan ayrı olarak, Süleyman'ın Kudüs'ün surlarını yenilettiğini ve kanalizasyon sistemini kurduğunu, başka yerde, not etmiştim, Yahudiliğe büyük hizmetleri olduğu kesindir.

Kanuni Sultan Süleyman, Bağdat'ın fethine çıkınca, Bağdat'taki Yahudiler'in Türkler'den yana bir tutum alarak savaştıklarını biliyoruz. Budapeşte'ye, eski adı Budin, hücum edince de, şehirde yaşayanların hepsi kaçarken Yahudiler kalmışlardı, its other inhabitants fled, but the Jews remained, ve kentin Yahudileri toplu halde Sultan'ı karşılamışlar ve şehrin dışında şehrin anahtarını vermişlerdi; Yahudi Cemaatinin lideri Jozef bin Salamon Eşkenazi'ydi, daha sonra İstanbul'da "Alaman Oglu" olarak tanınan ünlü ve güçlü Aile'yi oluşturmuştu, anahtarı veren ve büyük talihe kavuşan budur.[2] Bu dönemde fethedilen yerler-

Galante'ye göre zengin Yahudi'nin sefer sonuçlanmadan ölmesi ve Defterdar'ın bir tezkere ile ödenmesi gerektiğini yazmasına karşın, Yavuz, "merhuma rahmet, yetimlerine afiyet, malına bereket, gammaza lanet" şerhini düşmekle yetinmiş ve borcu ödememiştir.

1) ***Encyclopedia Judaica***, Vol. 16, p. 1535.

2) Yerli kaynaklar, bu Osmanlı-Yahudi ittifakını gizlemeye özen gösteriyorlar. ***İslam Ansiklopedisi***'nde Profesör Tayyip Gökbilgin tarafından yazılanlar işarettir.
"Padişah 3 zilhice (12 Eylul) de Budin'e vasıl oldu. Şehrin anahtarını bir heyet kendisine yolda, Földvar'da takdim etmişlerdi."
"Bunlardan "raiyet olmağa rağbet' gösterenlerin bir kısmı İstanbul'da, Yedikule Semti'nde, bir kısmı da Selanik'te iskan edilmişlerdi."
İslam Ansiklopedisi, Cilt 11, s. 108.

deki Yahudiler, Osmanlı'nın önemli kentlerine aktarılıyorlardı; İstanbul, Selanik, İskenderiye, Kahire ve Girit Adası en fazla Yahudi iskan edilen yerlerdir. Yalnız Macaristan Yahudileri, daha çok Tuna sahillerine, Sofya'ya, Edirne ve İstanbul'a yerleştirildiler, kendilerine "Budin Cemaati" adını veriyorlardı.

Yahudi tarih yazımı, yönetimdeki etkilerinden ve kripto-yahudilerden açıklıkla söz etmemeyi tercih etmektedir; ancak ısrarlı imalarla veya eliptik bir dille övünmekten de geri kalmıyorlar. Süleyman'ın kapitülasyon düzeni ile yazım ve yaklaşımları da aynı yöndedir; bunlara bakarak, kapitülasyon düzeninin Yahudiler için çıkarıldığını ileri sürmek abartma sayılabilir, yalnız Yahudiler'e dayanılarak tanzim edildiklerini ileri sürmek mümkündür. Kapitülasyon sadece ticaret serbestisi getirmiyor; aynı zamanda tarafların tüccarlarına, karşı tarafın toprağında her türlü güvenceyi de sağlıyordu, bu, artık Osmanlı tebası olan Yahudiler'i Avrupa'nın her yerinde bir proteksiyon zırhı ile donatmak demektir. Nitekim Ansiklopedia Judaica, "many Jews who immigrated from abroad benefited from these agreements, which had great influence on their legal standing" sözleriyle, bunu, açıklıkla belli ediyordu. Avrupa dillerini biliyorlardı, ticari ilişkileri vardı ve ayrıca akrabalarının bir kısmı o topraklara dağılmıştı, İstanbul'da ticareti ellerine geçirmeleri de çok doğaldı; kapitülasyonlar, sadece hukuki ve diplomatik koruma getirmiş oluyordu ve öyleyse, kapitülasyonların motoru olmasalar bile en çok yararlananlar Yahudiler'di. O dönemde Osmanlı iktidarı, bugünün Amerika Birleşik Devletleri'ninkinden daha güçlüydü, korumayı efektif yapabiliyor, tebası olsun veya olmasın Yahudiler'i hapisten çıkarabiliyor veya elkonulan servetlerinin iadesini sağlayabiliyordu. Demek ki Süleyman'ı bu kadar yüceltmeleri doğaldır; bunlar bir yana, Batılılar tarafından bile Osmanlı tahtının umudu sayılan, en kabiliyetli şehzadesini bir mektupla tuzağa düşüren ve bir çadırda tereddüt eden cellatı gözleriyle kışkırtarak boğduran, yönetimi saray kadınlarına ve entrikalarına bırakan, Osmanlı'ya Viyana Bozgunu'nu tattıran bir sultana hâlâ muhteşem demeyi, tarihsel ölçülerde Yahudi terazisine de bağlayabiliriz. Kim ne derse desin, Yahudiler teşekkür etmeyi bilen ve kendilerini koruyanlara sadık kalabilen bir kavimdir.

Burada devam ederken herhalde Garsiya Nasi'den, Fransızca kaynaklarda Nassi, söz etmek isabetlidir; Yahudi tarihinde sadece "Ha-Geveret" deniyor ki, "Hanım" demektir, bu da yerini anlatmaya yeterlidir. Portekizli Hıristiyan

dönmesiydi, vaftiz edilmişti, kendisi türünden bir dönmeyle evlenmişti, kocası çok büyük tüccardı, çok zengindi, İngiltere'de ticaret ve Hollanda'da bankerlik yaptılar, kocası ölünce işi Garsiya devam ettiriyordu, Venedik'e geldi, işi iyi ve serveti çok büyüktü, bir kız kardeşi vardı, adı Reyna ve bir kızı vardı adı Reyna, Raina da yazılabiliyor,[1] herhalde kripto-yahudi olduklarından, dini ritüelleri gizlice uyguladıklarını düşünmek durumundayız. Ama hiç kimse kuşkulanmıyordu, muhtemelen miras kavgasıdır ve birgün kız kardeşi Raina, Grasya'yı, Venedik makamlarına, gizli-yahudi olarak ihbar ediyordu; idam edilmese bile artık bütün ömrü hapiste geçecekti ve servetine el kondu; işte bu çok umutsuz durumdan Grasya'yı, Muhteşem Süleyman kurtarıyordu. Çünkü Süleyman'ın Sarayı'ndaki nüfuzlu Yahudiler meseleyi Sultan'a açtılar, Hekimbaşı Moşe Hamon'du ve Süleyman, Venedik'e bir özel elçi göndermekte gecikmemişti.[2] Garsiya kurtuldu, Süleyman sayesinde bütün servetine kavuştu; Avrupa'da güvenilir bir yere yerleşti ve orada Yahudi olduğunu açıkladı. Galante, bu açıklamayı İstanbul'da yaptığı kanısındadır, sonra İstanbul'a geldi, servetini ve işini nakletti; Yahudi tarihindeki asıl önemli faaliyetleri burada başlamıştır

Artık Muhteşem'le yakın ilişkiler içindeydi, Avrupa'da başı dertte her Yahudi için ricada bulunuyordu, Sultan, Garsiya'yı kırmıyor ve ultimatom ile Yahudiler'i kurtarıyordu. Savaş gücü ile desteklenmeyen ultimatomu kimse ciddiye almaz; 26 maranosu, gizli-yahudi oldukları için yakıldığı İtalya'nın An-

1) Tv dizilerinde kahramanların adlarının İbrani veya sabetayist isimlerden seçildiğini görüyoruz, lokanta adları da İbrani tarihinden çıkarılmaktadır."Laila", Leyla'nın İbrani biçimidir ve Raina veya Reyna, Grasya Nasi'nin kızını çağrıştırmaktadır, başkaları da var ve bütün bunlar, benim, XVI. Yüzyılı anlamama yardım etmektedir.

2) "A Constantinople, vivait alors un Juif nommé Moise Hamon, qui était le médecin du souverain ottoman. Hamon escomptant le marriage de son fils avec la fille de Gracia, prédisposa Suleyman à intervenir en faveur des sœurs Mendez et de leur fortune."
"Le Sultan envoya à Venise un tchaouch, délégué spéecial, avec mission de demander la mise en liberté immediate de Garcia et de sa sœur la restitution de leur fortune confisquée et le non empêchement de leur départ pour la Turquie."
"Le désir de Suleyman mettait en embarras non seulement Venise mais aussi la cour de France qui avait séquestré la fortune de la famille".
A. Galante, *Histoire des Juifs de Turquie*, Tome VIII, p. 298-299.
Hekimbaşı Moşe Hamon'dan daha önce söz etmiştim, aracı olan Moşe'ydi, Garsiya'nın, Mendez Ailesi'nin servetine Fransa kralı el koymuştu, dolayısıyla, Süleyman, Garsiya için hem Venedik'i ve hem de Fransa'yı tehdit ediyordu.

cone limanına boykot düzenledi, bunlarda hep Süleyman'a dayanıyordu, Osmanlı tebası Yahudiler kurtuluyordu, iktidarın ortaklarından birisi olduğunu söyleyebiliriz. Selanik ve İstanbul'da Yahudi Akademileri açtı, sinagoglar inşa ettirdi ve Kızı Raina'nın evindeki matbaa ile İbrani yayınlar yapıyordu. Daha da tarihsel olanı, Muhteşem'den Filistin'de Tibaria'yı kiraladı, orayı imar etti, Yahudi okulları açtı ve Yahudiliği canlandırmaya çalıştı; "Ha-Geveret" denmesi ve Yahudi tarihinin azizlerinden sayılması en çok bu nedenledir.

Grasya Nasi, İstanbul'da Yahudi iktidarının fikri temellerini güçlendiriyordu; iktidarı kurmak Jean Miques'e kalıyordu; Garsiya'nın genç, yetenekli, diplomasiye yatkın, iş bitirebilen yeğenidir. Ticaret gerekçesiyle Avrupa'nın önemli kentlerini gezip önemli ilişkiler kurduktan sonra İstanbul'a geldi, Yahudi olduğunu açıkladı, sünnet oldu ve Yasef Nasi adını aldı; zengin halasının kızı Reyna ile evlenmeyi ihmal etmedi, artık Nasi iktidarı başlıyordu. Bunu, Kıbrıs'ın fethinin başlaması da sayabiliriz. Galante, Nasi'nin, İspanyol, Portekiz ve İtalyan, beş yüz Yahudi'yle birlikte İstanbul'a geldiğini yazıyor; bunların hepsinin İstanbul'a gelince gerçek dinlerini açıkladıklarını düşünmek durumundayız.

Alman Babinger, bize, Mehmet'in çok değerli bir biyografisini bırakmıştır, not etmiştim; Cecil Roth da, "The House of the Nasi", Nasi Dinastisi'ni yazmıştır, Roth, Yahudi kökenli olduğu için daha sevgiyle yaklaşıyor, normaldir. Roth, Hıristiyan adı Beatrice de Luna olan Garsiya için, "the pride of the jewish womanhood in the middle of the sixteenth century" diyor; benim Yahudi iktidarının başladığına işaret ettiğim zamanda, Yahudi kadınının onurunu Grasya'nin temsil ettiği iddiası ile karşılaşıyoruz. 1554 yılında İstanbul'a gelerek Hıristiyan adını terk edip Yasef Nasi olurken önce Galata'da oturuyor ve bir süre sonra kalabalık konağıyla birlikte Ortaköy'e geçiyor, burada Bizans döneminden beri bir Yahudi cemaati bulunuyordu. Yasef veya Don Nasi olarak tanınıyor; resmi belgelerdeki adı ise, Frenk Bey Oglu idi. Bu isim, Yasef'e, bizim Muhteşem tarafından verilmişti, Birinci Süleyman'ı kastediyorum, "Avrupa Prensi" anlamındadır; hem verilen isim ve hem de Süleyman'ın, Avrupa'da marran'ları korumak için, Papa ile sık sık çatışması da, Bab-ı Ali'nin Yahudiler'e yaklaşımının insani olmaktan daha çok siyasi olduğunu gösteriyordu, o halde reel tarih yazımına yol alıyoruz.

Roth, Nasi Hanedanı'nı anlatırken, pek de gerekli olmayan fakat son de-

rece yararlı bir ayrıntıyı not etme gereğini duyuyor; Don Nasi'nin, Hıristiyan döneminde, her kilise ayininde, diğerleriyle birlikte dudaklarını harekete geçirdiğini, bu sırada muhtemelen bazı gizli af dileme tekerlemelerini fısıldadığını ve daha sonra da bu görünüşteki Hıristiyan ayininin kefaretini ödemek için oruç veya benzeri faraziyeleri yerine getirdiğini yazıyor, her marrano'nun aynı şekilde hareket ettiğini de eklemekten geri kalmıyor.[1] Gizli-dinli olmak hem zordur ve hem de bu dünyayı pek az biliyoruz; bu nedenle Roth'un verdiği bilgi değerlidir.

Profesör Galante, L'arrivée de Gracia et de Nasi fut un grand évenement pour les Juifs de Contantinople, diyordu; Grasya ve Jozef artık bir Musevi siyasal kurum, body-politic, oluşturabiliyordu, İstanbul Yahudileri'nin 1554 yılında bu kadar sevinmelerinin nedeni budur. Muhteşem Suleyman zamanında temelleri atılan bu siyasal güç, İkinci Selim ile birlikte tam bir iktidara dönüşüyordu; Selim'in döneminde iktidarda bir Yahudi Partisi olduğundan kuşkulanamayız.

Osmanlı tarihini barışçıl olarak yazmak bilimdışıdır; sultanlar seçimle geliyordu. Her seçim demokratik değildir, katılımın geniş ve katılanların eşit güçte olmasını, demokrasinin yeterli olmayan fakat mutlaka gerekli koşulu saymak zorundayız; Osmanlı'da tahtın adayları mutlaka Osmanlı hanedanından geliyordu ve seçmenlerse Ordu ve yüksek bürokrasi, saray ileri gelenleriydi. Oy pusulası yerine zehir veya ipek kiriş kullanıldığını biliyoruz; en güçlü aday Prens Mustafa'nın, Muhteşem'in çadırında ve Muhteşem'in emriyle boğularak seçimin dışına itildiğini kaydetmiştim, demek, geriye Bayezid ve Selim adlarında iki aday kalıyordu. Bunlardan Yasef Nasi'nin seçtiğinin Osmanlı tahtına oturduğunu biliyoruz; Selim'in Nasi tarafından sultan yapıldığı konusunda Yahudi kaynaklar nettir.

Prens Bayezid, ateşli bir mizaca sahipti ve Ordu tarafından tutuluyordu; "Yahudi Oğlu", fils de Juif, olarak çağrılan Selim'i ise sadece Yasef Nasi tutuyordu. Selim'e Yahudi Oğlu ya da "Yahudi Çocuğu" denmesi, ce surnom proviendrait d'une prétendue origine juive attribuée à ce prince, qu'on aurait fait passer, lors de sa naissance, pour enfant de la Sultane, doğum sırasında de-

1) "But he did it all without conviction, perhaps muttering some secret formula of self-excuse, as so many marranos did, whenever he entered a church and performing private austerities to atone for his outward christian observances."
Cecil Roth, *The House of Nasi- The Duke of Naxis*, Philedelphia, 1948, p. 4.

giştirilmesinden, doğan Osmanlı bebek yerine bir Yahudi bebeğin konduğunun ileri sürülmesinden kaynaklanıyordu.[1] Bu kanlı seçim kampanyası içinde Bayezid isyana zorlandı ve sonunda İran Şahı'na sığındı; Yahudi Partisi'nin etkisine girmiş olan Muhteşem Süleyman, hem vaat ve hem tehdit ile Prens Bayezid'i almaya çalışıyordu. Sonunda Şah Tahmasp, Şehzade Bayezid'i, babasına sattı; Muhteşem, oğlu Bayezid ile dört torununu hemen boğdurdu;[2] geriye üç yaşında bir torun kalmıştı, Bursa'da idi. Muhteşem buna da bir cellat gönderdi, bebek şehzade, celladı görünce kendisini sevmeye geldiğini sanmıştı, koşup celladını öptü, nerede o eski cellatlar, cellat da olsa insandı, bayıldığı yazılıdır, fakat Suleyman'dan emir almıştı, kendine gelince maktul Bayezid'in üç yaşında oğlunun da hayatını sona erdirdi. Artık taht Selim'e ve daha doğrusu Nasi'ye kalmıştır.

Yasef Nasi, koyu bir Hıristiyan ve Venedik düşmanıydı; hakkında yazılanlardan çıkardığımıza göre bir erken gelmiş Herzl idi, siyonizmin kurucusu anlamındadır ve her zaman Herzl ile karşılaştırılmaktadır,[3] Saray'daki gözdesi de Yahudi olan Selim daha Süleyman hayatta iken, Nasi'nin Nakşe Dükü yapılmasını istemişti, Vezir Sokullu'nun itirazları karşısında, Süleyman bunu yapamamıştı; bunun yerine sıfatlarına bir de "Müteferrik" eklemiş ve bu arada Nasi, Sicilya, Sakız ve Kıbrıs şarap ticaretinin kontrolünü elde etmişti. Bir de Filistin'de Tiberia'yı kiralamıştı, kira mukavelesini, Suleyman'dan başka Selim'e ve Selim'in oğlu Murat'a da imzalatmıştı. Bunun Avrupa'da telaş yarattığını, İstanbul'daki Fransa Büyükelçisi'nin 1563 yılında, Paris'a gönderdiği yazıdan anlıyoruz; Roth, bu kiralama sözleşmesiyle, Nasi'nin, Filistin'e bir "embryonic state", rüşeym halinde bir devlet, kurduğunu yazıyordu.[4] Burada sadece Yahudiler yaşayacaktı; Roth, artık Nasi'nin kendisini Yahudiler'in kralı olarak gördüğünü saklamamaktadır.

Gerçekten de bir krallık var, yalnız Filistin'de değil, Kıbrıs'tadır. Kıbrıs,

1) A. Galante, *Histoire des Juifs de Turquie*, Tome VIII, p. 303.

2) André Cloth, *Suleiman The Magnificent*, London, 1989-1992, p. 167.

3) Kürt Hükümdar Selahattin Eyyubi ve Türk Hükümdar Yavuz Selim de, rakip durumundalar.

4) Fransa Büyükelçisi'nin 13 Eylul 1563 tarihli yazısında şunlar yazılıdır:
"This Migues has received permission from the Grand Sigior, confirmed by Sultan Selim and his son Murad, to build a city on the shore of the lake Tiberias, beneath Safed, wherein Jews only are to live."
Cecil Roth, *The House of Nasi*, op. cit., p. 110.

Türkler tarafından alınmadan önce de önemli bir Yahudi nüfusu barındırıyordu ve siyonizm bir politik hareket haline geldikten sonra da, her zaman bir Yahudi yurdu olarak akla geliyor ve öneriliyordu. Selim'in bu alanda öncülüğünü kabul etmek durumundayız, Osmanlı kaynakları da kaydediyor ve Selim'in, Nasi'ye, "eğer dileklerim gerçekleşirse Kıbrıs Kralı olacaksın" dediğini biliyoruz.[1] Encyclopedia Judaica da, Kıbrıs Savaşı'nın Nasi'nin marifeti olduğunu kabul ediyor; Nasi ile ilgili katkısında, "in 1569" Nasi threw his powerful influence on the side of the war party in Constantinople, and was considered mainly responsible for the Turkish war against Venice over Cyprus" yollu yazıyordu, Nasi, İstanbul'daki Savaş Partisi'nin yanındaydı ve Kıbrıs'ın Fethi'nin mimarıdır.[2] Alındığı zaman Kıbrıs Kralı olacaktı; fakat Sokullu Mehmet Paşa, Kıbrıs için Osmanlı dengelerinin bozulmasını önleyemediyse de Nasi'nin krallığını engelleyebildi. Bunun için Sokullu, İstanbul'da, Macaristan'ın fethinde Suleyman'a anahtar veren Eşkenaz Ailesi ile, Allaman Oglu da deniyordu, işbirliği yapıyordu. Seferad, İbrani'de İspanyol ve Eşkenaz da Alman anlamındadır ve "seferad vs eşkenaz" zıtlığı Yahudi tarihinde sık sık fışkırmaktadır, İsrail Devleti'nde de sürdüğünü biliyoruz.

Sokullu Mehmet Paşa iktidarda görünüyordu ve şimdi anlıyoruz, aslında muhalefetteydi; başında Yasef Nasi'nin bulunduğu Yahudi Partisi, kuliste veya periferide sayılıyordu, aslında iktidardadır. Üstelik eli çok uzağa ulaşabiliyordu; Osmanlılar adına Felemenk'i İspanya'ya karşı isyana özendirebiliyor, Polonya işine karışabiliyor ve 1568 yılında, Kıbrıs'ta, Venedik idaresine kar-

1) "Une histoire turc raconte que Sélim II dit un jour à Joseph 'si mon voeu s'accomplit, tu seras roi de Chypre'"
A. Galante, *Histoire..*, op. cit., p. 309.
"'If my desires are accomplished', he was once overheard to say 'you will be king of Cyprus'"
Cecil Roth, *The House of Nasi..*, op. cit., p. 141.

2) Yahudi Ansiklopedisi, Kıbrıs maddesinde de, 1568 yılında Kıbrıs'ın Venedik'e karşı başkaldırı girişimini de, a rebellion on the Island in favor of Turks was attributed to the satesman Joseph Nasi, "devlet adamı" dediği Nasi'ye bağlamaktadır.
Encyclopedia Judaica, Vol. 5, p. 1182.
Nasi Ailesi'ni yazan C. Roth da, öte yandan, hem çağdaş ve hem de modern tarihçilerin Kıbrıs'ın fethiyle sonuçlanan savaşın tüm sorumluluğunu, "Sultan'ın Yahudi Gözdesi" Nasi'ye vermede, in ascribing the primary responsibilities to the declaration of war on the Duke of Naxis, the Sultan's Jewish favorite, ittifak halinde olduklarını belirtmektedir.
Cecil Roth, *The House of Nasi..*, op. cit. p. 145.

şı isyan düzenleyebiliyordu; amaç Osmanlı müdahalesi ve savaşını tahrik etmektir. Encyclopedia Judaica, Nasi'nin Kıbrıs tahrikleri için, "some suggest that Nasi thus planned to provide a political solution to the Jewish problem of the day" demektedir; Nasi, Truman'ın 1948 tarihinde realize ettiğini, Yahudi kaynaklarına göre, "arkadaşı" Selim'i kullanarak, 1570 yılında yapmaya çalışmıştı; şimdi bu noktadayız.

Bütün bu kaynaklar ve kayıtlar varken, yazılı tarihimizin durumu çok şaşırtıcıdır ve acıklı demek zorundayız. Bayağı tarihten Kıbrıs'ın, Selim tarafından şaraplarına düşkün olduğu için fethedildiğini öğreniyoruz; gerek var mı, Nasi, Sicilya şaraplarının tekeline sahipti ve Sakız ve Kıbrıs'ta bütün bağları kontrolüne almıştı. Bazı kaynaklara inanacak olursak, Osmanlı sultanları tarafından Müslümanlar'ın şarap içmesinin yasaklanması, karaborsada karı yükseltmek amacını güdüyordu; Nasi çok kazanıyordu ve Roth da, arada bir Selim'e bir-iki şişe şarap hediye ettiğini kaydetmekle birlikte bu rivayetin kanıtlarının olmadığını da ekliyordu, demek ki şarap için Kıbrıs'ı fethetmek mantıksızdır. Buna karşın uzman işi ve teknik tarih yazımında Selim'in çok sofu olduğu ve sağlığının şarap içmesine elvermediği ifade edilmektedir; bunlara ek olarak deneyimli vezir Sokullu Mehmet, bütün gücüyle, Venedik'le bir savaşa yol açabilecek girişimleri önlemeye çalışıyordu. Bunun, Avrupa'nın Osmanlı'ya karşı bir ittifaka yol açmasından korkuyordu; gerçekten de Kıbrıs fethedilirken İnebahtı'da, İspanyol, Papalık ve Venedik kuvvetleri, Osmanlı donanmasını denizin dibine indirmişti. Akdeniz'in doğusunda Kıbrıs alınmış, ama artık tüm Akdeniz'de Osmanlı silinmiştir.

KIBRIS'IN TERKİ: DİSRAELİ

İktidardaki ve Yasef Nasi liderliğindeki Yahudi Partisi, amacına ulaşmıştı, Kıbrıs artık Türko-Judaik egemenlik altındadır. Fakat doğru ve haklı çıkan, iktidarda görünmesine karşın gerçekte muhalefette olan Sokullu Mehmet Pa-

şa'dır; Türkiye'ye karşı bir ittifak kurulmuş ve Osmanlı kuvvetlerine çok büyük bir yenilgi yaşatılmıştı, Paşa, bu ihtimali ileri sürerek Kıbrıs'taki tahriklere ve en sonunda sefere karşı çıkıyordu. Kıbrıs Fethi ile Lepanto içiçedir, 1570 ve 1571 tarihlerine denk geliyor; Deniz Savaşı, Kıbrıs'ın alınmasından hemen sonra gerçekleşiyor; bizim tarihimizde İnebahtı denilen Lepanto Deniz Savaşı'nda, Türk tarafı, bazı kaynaklara göre, 30 binin üstünde kayıp vermişti, gemilerdeki on beş bin "esir" gitmişti ve Kutsal İttifak'ın 12 gemisinin batırılması ve birinin de zaptedilmesine karşılık, 113 Osmanlı gemisi denizin dibine indirilmiş ve 117 gemi de Kutsal İttifak'ın eline geçmişti. Böylece, Kutsal İttifak, 1396 Nicopolis, Niğbolu Yenilgisi'nin rövanşını almış olmaktadır.

Gerçekten de Niğbolu, 1096 tarihinde başlayan Haçlı Seferleri dizisinin sonuncusu oluyordu; her iki taraf da ağır kayıplar vermiş ancak savaşı Birinci Bayezid kazanmıştı. Bu, tarih içinde Türk genişlemesinin durdurulamayacağı anlamına geliyordu, bundan sonra Avrupa ve Hıristiyan dünyası ilerleyen Türklerin karşısına bir ittifakla çıkma cesaretini gösterememişti, Mehmet karşısında Bizans İmparatorunu yardımsız ve tek başına bıraktıklarını biliyoruz. İnebahtı ise, Türk tarafının değil yenilmek perişan edilebileceğini gösteriyordu, Osmanlı kuvvetleri, savaşa çıktığı 245 gemisinden 230'unu kaybetmişti; bütün savaşın dört saat sürdüğü kesindir. Bu yenilgiden sonra Osmanlı donanması Akdeniz'de egemenliğini yitirdi ve Avrupalılar çok büyük bir moral kazandılar. Çok muhtemeldir ki, Osmanlı yönetenlerine bir güvensizlik duygusunun nüfuz etmeye başlaması bu tarihtedir; Selim'in oğlu Murat'ın tahta geçtikten sonra Yahudi Partisi'ni iktidardan uzaklaştırmanın yollarını aramasını da buna bağlayabiliriz.

Osmanlı'ya karşı bu Kutsal İttifak, Venedik ve Papalık kuvvetleriyle İspanya'dan oluşuyordu; İspanya liderdir ve o yüzyıldaki güç dengesine de uygun düşüyordu. İspanya'yı harekete geçiren motifin Venedik sevgisi olmadığı hep ileri sürülüyor; Osmanlı-Fransa yakınlaşması kadar, Nasi'nin Felemenk'i İspanya'ya karşı tahrik etmesini ve İspanya'dan kovulan Yahudiler'in Akdeniz'in doğusunda iktidar olmasını etkenler arasında düşünebiliriz.

Kıbrıs'ta yenilen Venedik'in Lepanto'da kazanması garip bir durum yaratıyordu; bunun bir sonucu, Sokullu'nun güçlenmesidir ve böylece Nasi'nin Kıbrıs Kralı ilan edilmesini önleyebilmiştir. Sokullu, Fransa yerine yakın komşu Venedik'le barış yanlısıydı ve bunu sağlamak için de Şlome Eşkenazi'yi harekete geçiriyordu; İstanbul'da güçlü Solomon Eşkenazi, seferad Nasi'nin rakibiydi,

hem Venedik ve hem de Sokullu ile irtibat halinde olduğu bilinmektedir.

Sokullu'nun Solomon bin Nathan Eşkenazi'yi yakını olarak kullanması da Paşa'nın, topyekün Yahudi karşıtı olmadığının işaretidir, ayrıca böyle bir kayıt yoktur, Sokullu'nun politikası ayrıydı. Şlomo Eşkenazi'yi diplomatik görevle Venedik'e gönderdi; Osmanlı-Venedik Barış Antlaşması 1573 yılında imzalanmış oluyordu. Bu tarihten, 1878 yılına kadar Kıbrıs, Türk egemenliği altında kalmıştır; bu tarihte Disraeli, Kıbrıs hakimiyetini Büyük Britanya İmparatorluğu'na geçirmeyi başarmıştır. Avrupa'da Yahudi kökenli ilk başbakan da olan Disraeli'ye gelince, C. Roth, soy ağacını, annesi tarafından, Venedik Barışı'nı hazırlayan Şlome Eşkenazi'ye bağlamaktadır.

Böyle bir işaretle başka kaynaklarda karşılaşmadım, yalnız normal sayabiliriz, Disraeli'nin biyografisi için Şlome Eşkenazi'yle akrabalık anlamlı görünmemektedir, buna karşın tarihin belli bir kesitinde Osmanlı-Venedik ilişkilerinde önemli bir rol oynayan Eşkenazi için dikkat çekici olabilmektedir; kaldı ki, Benjamin Disraeli'nin, İberik Yarım Adası'nı terk etmek zorunda kalarak İtalya ve Venedik'te yaşayan bir kökten geldiği kesindir. Aile "İsraeli" soy adını kullanıyordu, İtalya dilinin konuşulduğu yerlerde "D'Israeli" demeyi tercih ettiler, "of Israel" anlamındadır ve Orta Doğu'da da "al İsraeli" olarak taşınması ihtimal dahilindedir.[1] İster D'Israeli, ister "of Israel" ve isterse "al Israeli" olsun bu tür bir soyadının İsrail'e derin ve sıkı bir bağlılığı anlattığından şüphe edemeyiz; Disraeli'nin dedesi, yine Benjamin D'Israeli, İngiltere'ye gelince üstten virgülü atıyor ve babası da çok basit bir tartışma sonucunda Yahudilik'ten ayrıldığını ilan ediyor, çocukları artık vaftiz edilmektedir. Bu tartışmanın basit bir ağız kavgası olduğu anlaşılmaktadır;[2] bu nedenle, Hıristiyanlığa geçişte kariyer hesaplarının da rol oynadığını düşünebiliriz. O tarihlerde, Ada'da, Yahudilerin politika ve kamu yönetiminde yükselmeleri imkansızdır. Nitekim 1848 yılında seçimi kazanan Baron Rothschild'in Parlamento'ya alınmadığı bilinmektedir.

---

1) "very likely in the Middle East the accepted version had been all Israeli"
S. Weintraub, Disraeli-A Biography, N. Y. 1993, p. 21.
C. Roth, Eşkenazi ve Disraeli'nin anne soyunun "Basevi" Ailesi olduğunu yazmaktadır. C. Roth, *The House of Nasi*, op. cit. p. 151.

2) "His father, the historian and essayist Isaac D'Israeli, quarreled with the London Sephardi community, and had his children baptized when Benjamin was 13 years old."
Encyclopedia Judaica, Vol. 6, p. 104.

Disraeli'ye kripto-yahudi veya gizli bir Judaizer diyemeyiz; çünkü gizlice Museviliğin gereklerini yerine getirdiği konusunda hiçbir iddia yoktur. Serüvenci, fırsatçı, kadın düşkünü bir yaşam sürdürdüğü için, ayinlere gizlice de olsa katılsaydı, gizlemesi zor olurdu.[1] Bununla birlikte, gerçek bir Yahudi olduğuna hep inanılmıştır; "tiksindirici Yahudi" veya "doğulu Yahudi", hakkında en çok kullanılan sıfatlar olmaktadır;[2] Disraeli'nin rakibi Başbakan Gladstone hep "Yahudi Ruhu" ile hareket ettiğini söylüyordu; Yahudilik, Disraeli'nin motoru sayılıyordu, ileri yaşında tedavi için İngiltere'nin gözde sayfiye yeri Brighton'a gitmesi bile Brighton'da fazla Yahudi bulunmasına bağlanıyordu; zamanın önemli haftalık dergisi, Truth, bunu bir şiirle de pekiştiriyordu. Truth'a göre, Disraeli ve özel sekreteri, Birgton'da, On Kayıp Kabile'den Yahudiler ile karşılaşıyorlardı, tercihlerinin nedeni bu olmaktadır.

See, close behind this couple comes a band
Of chosen people from the Promised Land
In fact the List of Visitors transcribes
A large proportion of the ten lost tribes

* * *

"Bak, bu ikilinin arkasından gelen bir grup var
Hep Vaadedilmiş Topraklar'dan seçilmiş insanlar
Aslında Ziyaretçiler Listesini çözersek
Kayıp On Kabile'den insanlar ortaya çıkar."

Disraeli, Yahudi olduğu için Parlamento'ya alınmayan Lionel Rothschild'in ateşli bir savunucusu olmuştu, ama, ün ve güç peşinde koşmaya, önce popüler romanlar yazarak başladı; romanlarında aşk ilişkileri yaşadığı kadınları anlatıyor ve her zaman Yahudiler'den söz ediyordu. Bir biyografi de-

1) Pozör, zimmetli, kadın düşkünü, maceracı, züppe, ikiyüzlü, radikal, oportünist ve yahudi, Disraeli'ye en çok takılan etiketler arasındadır.
2) S. Weintraub, *Disraeli*, op. cit., p. 11.

nemesinde, Yahudiler ile Hıristiyanlık arasında bağ kurmaya çalışmıştı; burada semitik kavmi açıkça üstün bir ırk olarak tanımlıyordu ve bu ırkın saf kalmasını istiyordu. Her vesileyle Yahudiler'i savunuyordu, bu biliniyordu ve Yahudiler tarafından Yahudi kabul ediliyordu; bu o kadar öyle ki, çok zengin bir Yahudi kadın ölürken 30 bin poundluk servetini Disraeli'ye bırakmıştı.[1] Bu, 1863 yılında çok büyük bir paraydı, politikada yolunu açmıştır. Bunun tersi de doğruydu, Disraeli karşıtları da Disraeli ne yaparsa yapsın bunu Yahudi motiflerine bağlıyorlardı; Romanlarında, Yahudiler ile Hıristiyanlar arasında bağ kurmaya çalışması ayrı, Başbakan Disraeli'nin, Rusya'ya karşı Türkiye'nin yanında savaşa girme politikasını da, "affinity of race and feeling between the Jews and Turks", Türkler ile Yahudiler'in hem ırk ve hem de ruh olarak birbirine benzemesine bağlıyorlardı.[2] Daha sonra gözlerden uzak kalmış olsa da, Disraeli'nin yaşadığı İngiltere, Disraeli'yi tam bir Yahudi biliyordu; yaptıklarının hepsi Yahudilik içindir, buna inanıyordu. Yahudiliği rahatsız eden tek konumu, İsa'yı kurtarıcı bir "mesih" olarak görmesidir, bu yolla realize ettiği hizmetleri nedeniyle göz yumulmuş olmalıdır, öyle anlıyoruz.

Hannah Arendt, Nazi Almanyası'ndan kaçtıktan sonra hemen Amerika'ya göçmedi, risk aldı ve Avrupa'da kalarak hem mücadele etti ve hem de diğer Yahudiler'i korumaya çalıştı; İsrail'den Eichman'ın yargılanarak idam edilmesine karşı çıkan pek az Yahudiden birisidir. Amerika'da etkin bir politika teorisyeni oldu, ama ne Yahudiler'e ve ne de solculara yaranabildi, Disraeli üzerine yazdıklarının da pek farkedildiğini sanmıyorum. Bu yazdık-

1) *Ensyclopedia Britannica*, vol. 3, p. 318.
Disraeli'nin Yahudi Rothschild Hanedanı'yla ilişkilerinin çok sıkı ve hatta içiçe olduğunda hiçbir şüphe bulunmamaktadır; Hanedan'ın hem Londra ve hem de Paris kollarıyla temas halindeydi. Lionel Rothschild'in Avam Kamarası'na girmesinin önündeki engellerin kaldırılması için Disraeli gayret sarfediyordu ve "by 1846, Lionel was helping Disraeli speculate in French railways and later assisted him his tangle of debts", Lionel da Disraeli'nin spekülatif yatırımlarını finanse ediyordu ve borçlarının tasfiyesine katkıda bulunuyordu. Ayrıca Charlote Rothschild ile arasında bir romans olduğu da kesindir; Disraeli'nin *Coningby* romanındaki kahraman Sidonia'nın Lionel ile Disraeli karışımı ve başka bir romanındaki Eva'nın da Charlotte olduğu üzerinde ittifak var. Vaftiz olmasına karşın hep Yahudi sayılmasının sağlam dayanakları olduğunu görüyoruz. Niall Ferguson, *The House of Rothschild- The World's Bankar 1849-1999*, Penguin Books, 1998, p. 28 ve sonrası.

2) S. Weintraub, *Disraeli*, op. cit., p. 579.

larına bakacak olursak, inanç değiştirenlerden hoşlanmadığını anlıyoruz, ancak değiştirmiş görünmekle birlikte hem eski ve hem de yeni inancını savunanlardansa tiksindiğini söyleyebiliriz. Gerçekten de Profesör Arendt, Disraeli'de bir "tiksindirici Yahudi" görmektedir; "he was an English imperialist and a Jewish chauvinist" demektedir, Disraeli hem bir İngiliz emperyalisti ve hem de bir şoven Yahûdi olmaktadır.[1] Hannah Arendt'in, Disraeli'nin Kıbrıs tarihindeki yerini bildiğini sanmıyorum; ancak orada bu tarife en çok uyan Disraeli'dir. Kıbrıs'ı Osmanlı'nın elinden alan Disraeli, hem bir emperyalist ve hem de Yahudi şovenistidir.

Profesör Arendt, Disraeli'nin her zaman, kendisini açıklayan en temel çizginin Yahudilik olduğunu tekrarladığını kaydetmektedir; Disraeli'nin Yahudi olan her şeyden gurur duyduğunu da aktararak bu durumun her zaman yeni asimile Yahudiler'de görüldüğünü eklemektedir. Arendt'e göre böyle körükörüne hayranlık ancak yüksek bir cehaletle birlikte ortaya çıkmaktadır, bu yolla Disraeli'nin Yahudiliği pek de bilmediği anlatılmaktadır. Profesör Arendt, herhalde Yahudiliği reddetmiş bir babanın vaftiz olmuş oğlu olarak Disraeli'nin Yahudi eğitimi almadığına işaret etmek istemektedir; ayrıca oportünizmi üzerinde mutlak bir ittifak var, oportünizm temelinde inançsızlıktır. Marx da, Üçüncü Bonaparte'ı, ne inancı vardı ve ne de başkalarının inancı olabileceğine inanırdı, yollu anlatırken,[2] aslında par excellence bir oportünisti tanımlıyordu.

Hannah Arendt de Disraeli'nin bir şarlatan olduğuna inanmaktadır, yaşamında daima "şarlatan ve parya" dendiğine işaretle Yahudilikle ilgili bütün bağ ve değerleri kaybettiğini ve sadece, "chosen man of the chosen race" ilkesine bağlı kaldığını tespit etmektedir; gerçekten de Yahudi kavminden gelenlerden daha çok kabiliyetsiz ve ilkesiz olanlar, genel olarak ve kolaylıkla, hem seçilmiş bir halktan geldiklerine ve ayrıca "seçilmiş adam" olduklarına inanıveriyorlar. Bu inanç, sürekli ilkesizlik ve oportünizme de

1) Hannah Arendt, *The Origins of Toralitarianism*, Meridian Book, 1951-1972, p. 74.
2) Bu söz ilk önce Alexis de Toqueville tarafından Louis Philippe için söylenmiştir: "He was an unbeliever in religion like the eighteenth century and sceptical in politics like the nineteenth; having no belief in himself, he had none in the belief of others." Marx, bunu Üçüncü Bonaparte'a tatbik ederek yaygınlaştırıyordu ve ben de, "hiç bir inancı yoktu, başkalarının da inancı olacağına inanmazdı" formülüyle Turgut Özal'a layık buluyordum.

kaynaklık etmektedir; Disraeli'nin hakkında yazılanların hepsi bu teşhislerde birleşmektedir. Kuşkusuz, seçilmişlik kompleksi için birtakım başlangıç noktalarına ve ilk basamaklara çıkmış olmak gerekiyor ki, Arendt, Disraeli'den, küçümseyerek, a jew without name and riches, helped only by a few Jewish bankers, adı ve parası olmayan ancak bir kaç Yahudi banker tarafından desteklenen bir Yahudi olarak bahsetmekle, bu soruyu cevaplandırmış da olmaktadır.

Yine de Büyük Britanya İmparatorluğu'nun en güçlü olduğu bir dönemde başbakan olabilmesini şaşırtıcı bulmaktadır. Bir açıklama bulmak gerek, XIX. Yüzyılın son on yıllarında, insan türünde, dahilere ihtiyaç olduğunu, olmazsa böyle bir boşluğu en iyi şarlatanların doldurabileceğini ileri sürüyor, özgün bir açıklama sayabiliriz; buna bir de, politikacıların, sıkıcı işleri Şark renklerine bürünmüş rüyalara çevirebilenlere özellikle vurulduklarını ekliyor ki, tam olarak Disraeli'yi resmetmiş olmaktadır.[1] Renkli, ve skandal seven bir kişiliği vardı; seçilmiş insan kompleksinin, bu tür insanı, birkaç başarısızlık karşısında yıldırmadığını da ekleyebiliriz, çünkü nihai başarı ilahidir.

Bu kadar değil, Hannah Arendt, Disraeli'yi çözümlerken belki de İsrail öncesi diaspora politikacılarının bir niteliğini daha ortaya koymuş oluyor; Disraeli için, "England was the Israel of his imagination" diyor, Disraeli'nin, İngiltere'yi hayalindeki İsrail sayması çok önemli bir saptamadır. Bu, bana, 1909 tarihinde Hamburg'da toplanan Dünya Siyonistler Kongresi'nde Osmanlı delegesi Moiz Kohen'in, daha sonraki yıllarda Tekin Alp, Osmanlı ülkesini İsrail saymasını hatırlatmaktadır; aynı Kohen, Cumhuriyet kurulduktan sonra, artık Tekin Alp olmuştu, yeni Türkiye'yi de belki İsrail sayıyordu, hırsını, bununla açıklayabiliriz.

Yalnız Disraeli'nin aklının parçalı çalışabileceğini de düşünebiliriz; saçılarak yaşamış bir kavmin bireylerinde akılda parçalılığı tasarlayabiliriz,

1) Disraeli hakkında yazıp da bu soruyu ihmal eden olmamıştır; ***Encylopedia Britannica*** da, Disraeli'nin Britanya politikasında zirveye çıkmış en olağanüstü kişilik olduğunu saptadıktan sonra bunu açıklama ihtiyacı duymaktadır; Yahudi kökenli, hep borçlu, frapan edebiyatçı ile avantürye karışımı bir insanın Tory Lideri olmasını, Victorian döneminin değişkenliği ve düzeninin akıcılığıyla Disraeli'nin kararlılığı ve başarısızlıktan yılmamasına bağlamaktadır.
Encyclopedia Britannica, Vol. 3, p. 319.

Arendt'e göre, iktidar yıllarında olabilir, dünyanın artık Yahudi olduğunu, the world had become Jewish, düşünüyordu. Bu makuldür; Britiş emperyalizmine bu kadar açgözlülükle bağlı olması, öyle fikir yürütebiliriz, aynı zamanda Yahudi emperyalizmi saymasından ileri geliyordu. Fakat İngiltere İsrail ve dünya Yahudi olsa da, bir de asıl veya rezerv ülke tasarlamış olması mümkündür; bu bizi, Kıbrıs'ı almasına götürmektedir. 1878 Berlin Konferansı'ndan sonra en güçlü olduğuna inanılan bir zamanda, 1879 yılında, başbakanlığı devretmek zorunda kaldığı büyük rakibi Gladstone, Disraeli'nin Hıristiyanlık düşmanı bir kripto-yahudi olduğuna kesinlikle inanıyordu; bu açıdan baktığımızda Disraeli'nin Kıbrıs'ı, İngiltere adına mı, yoksa Yahudilik için mi aldığı sorusu önemini yitirmektedir.

Disraeli, henüz bir hiç iken, 1830 yılında, kızkardeşinin nişanlısıyla birlikte bir Akdeniz ve Orta Doğu turuna çıkmıştı, on altı ay sürdü, Sarah'ın nişanlısı Kahire'de hastalanıp ölmüştü ama, Disraeli'nin daha sonraki yaşamında bu gezinin etkisi büyüktür, damgasını vurduğunu söyleyebiliriz. Doğu'ya hayran kalmıştı, romanlarına Doğu, hep fon oluyordu ve siyasete girdikten sonra da tüm eksenini Hindistan, Mısır ve Türkiye belirliyordu. Bu o kadar öyle ki, İngiltere'de doğmuş olmasına karşın, karşıtları için hep "eastern Jew" idi, İbrani'de "mizrahi" denmektedir, "mizrah" Doğu ve "mizrahi" Doğulu, isim olarak taşınmaktadır.

Başbakanlığı sırasında, 1876 yılında Kraliçe'nin unvanlarına, bir de "Hindistan Kraliçesi" sıfatını ekletti; Kraliçe Victoria da karşılıksız bırakmayarak Disraeli'yi "Earl of Beaconsfield" yaptı, artık asil olmuştu. Victoria ile sadece emperyalist tamahkarlıkta değil aynı zamanda Rusya karşıtlığında birleşiyorlardı. Victoria, frensiz bir Rusofob idi, Rusya'yı yeryüzünden silmek istiyordu, Disraeli ise Türkiye'yi tutuyordu. Şöyle söyleyebiliriz, XIX. Yüzyılın ilk çeyreğinde patlak veren Elen Bağımsızlık hareketi, İngiltere de var, fakat en çok Fransa aydınlarını, halkını ve üniversitelerini, filhelen ve Türkofob yapmıştı, XIX. Yüzyılın son çeyreğindeki Türko-Rus savaşı da İngiliz halkını ve aydınını yeniden Türkofob damarlarla donatıyordu; demek XIX. Yüzyılda, daha çok İngiltere ve Fransa devletleri tarafından desteklenen Yahudi araştırıcılar türkolojiyi kurarken, Fransız ve İngiliz aydınlarıyla halkı Türk karşıtlığı ve Türk Vahşeti ideleriyle doldurulyorlardı. Disraeli-Kıbrıs zincirinin bir de bu boyutu var.

Herhalde şunu ileri sürebiliriz; XIX. Yüzyıl, "halk efkarı" veya "umumi efkar" dediğimiz düzenin en yüksek noktası ve düşüşüdür.[1] Hem Elen bağımsızlığı sırasında, hem Dreyfus Davası'nda ve hem de Türko-Rus Savaşı yıllarında kamusal düşünce harekete geçirilebilmiş ve hükümetleri etkileyebilmiştir, parçalamış ve devirmiştir. Benzer örneklere, daha sonraki zamanlarda rastlamıyoruz, olsa da dramatik ölçülerden uzak kalıyordu ve bu nedenle, XIX. Yüzyıla "halk efkarı" çağı demek de mümkündür.

İktisatçı Schumpeter bile, Gladstone'un, 1878 Berlin Konferansı'ndan büyük zaferle dönen Disraeli'yi bir yıl sonraki seçimde perişan etmesine şaşmaktadır.[2] Schumpeter, bunu, Gladstone'un bir dizi mitingle bütün İngiltere'yi ayağa kaldırabilmesine ve Türk Mezalimi'ni, Turksih Atrocities, çok başarılı olarak kullanmasına bağlamaktadır; Gladstone, bir kripto-yahudi olarak gördüğü Disraeli'nin adını "Türk" sözcüğü ve Balkanlar'da Hıristiyanlar'ın durumu ile birleştirebiliyordu. Bir yanda Türko-Judaik Cephe ve diğer tarafta ezilen Hıristiyan halklar vardı; 1870 yılında İngiltere ve Avrupa'da ayrım buydu. Daha önce de işaret ettim, Disraeli'nin Pro-Türk tutumunu, tümüyle Yahudiler'in Hıristiyanlar'a karşı kiniyle açıklamak yaygındı; etkin haftalık dergiler açıkça Yahudilerle Türkler arasında ırk ve bakış yakınlığı olduğunu ileri sürüyorlardı. Gladstone, mitinglerin dışında bir de, "The Bulgarian Horrors and the Question of the East" başlığıyla bir broşür yayınlamıştı; dört günde 40 bin adet satılmıştı ki zamanına göre bir rekor sayılıyordu. Türko-Rus Savaşı, halk efkarını anti-Türk yapmıştı; Gladstone bir mesihtir.

Türk yöneticilerinin Kırım Savaşı'ndan aşırı ölçüde etkilendiklerine hep işaret ediyorum; Rusya azgın bir yayılmacıydı, bunda kuşku yok, fakat temkinli Sultan Hamit'e rağmen paşaların, Kırım'da olduğu üzere, Düvel-i Muazzama'nin Türkiye'nin yanında savaşa gireceği konusunda kuşkusu yoktu. Gerçekten de Londra'da hükümet merkezinde savaş eğilimi çok yüksekti; Victoria, Rusya'nın durdurulması ve Rusya'ya ders verilmesi için Disraeli'ye baskı yapıyordu ve Disraeli de, İstanbul'un düşmesi halinde, Büyük Britan-

1) "Halkoyu" saçmadır, *opinion public* nitelemesinin karşılığı, kamusal düşünce olabilir, efkar-ı umumiye uygundur. Ayrıca halkoyu'na anlatmak veya açıklamak, ya da hitap etmek imkansızdır; oya sadece akılsızlar konuşurlar. Halka ve kamuya açıklamak doğrusudur.

2) J. A. Schumpeter, *Capitalism, Democracy and Socialism*, N. Y., 1942-1975, p. 275.

ya İmparatorluğu'nun çok zayıflayacağına inanıyordu. Rakiplerinin kesinlikle varsaydıkları gibi, Doğu'nun Hıristiyanlar'ın eline geçmesinden korkuyordu; Yahudiler için, Müslümanlar her zaman Hıristiyanlar'a tercih edilmiştir ve Arap bağlarından koparılmış ve hatta Araplar'dan nefret eder bir hale getirilmiş Türkler, çokça tercih ediliyordu. XIX. Yüzyılda temelleri atılan Vambery-Cahun türkolojisi de budur.

Hepsi güzel de, iktidar, üzerinde durulacak dayanıklı sütun demektir; Disraeli'nin iktidarı sallanıyordu. Başbakan Disraeli, savaş için her adım attığında, halk efkarının baskısıyla hükümeti parçalanıyordu; bu nedenle İstanbul'un yanında savaş kararı alamıyordu. En son denemesinde Dış İşleri Bakanı Derby de istifa etti, yerine Lord Sallisbury gelmişti, savaşçıydı ve Disraeli, Kıbrıs'ı almak ve İskenderun'u işgal etmek için, Hindistan'daki birliklerin Malta'ya hareket etmesini emretti; fakat Rus kuvvetleri, Osman Paşa'nın Plevne'de kurduğu savunma hattını kırarak hızla İstanbul'a yaklaşıyordu, Kars'la Ardahan çoktan Rusya'nın eline geçmişti. Buradan İskenderun'a, Akdeniz'e, mesafe sanıldığından çok kısadır ve üstelik Kars ile İskenderun arasında daha çok Kürt nüfus yaşamaktadır, Rusya'nın ilerlemesinden ve işgal etmesinden memnun olacakların çıkması muhtemeldir. Disraeli, Kıbrıs'ı zaptedip İskenderun'a çıkamadan, Rus askerleri, Ayastefanos'a, şimdi Yeşilköy, gelmişti, İstanbul'un düşmesi an meselesiydi, silah sesleri Bab-ı Ali'den duyuluyordu. Daha sonra ünlü edebiyatçı olan bazı aydınlar, anılarında, hıçkırıklara boğulduklarını yazdılar. Türkiye, onur kırıcı bir ateşkese razı olmuştur.

XIX. Yüzyıla girerken Büyük Britanya, Osmanlı Devleti'nin parçalanmasını ilke olarak benimsemişti, yalnız Rusya'nın hızla güçlenmesi ve özellikle 1828-1830, Türko-Rus ve İrano-Rus savaşlarında, Türkiye ve İran'ın aleyhine genişlemesi, Londra'yı çizgi değiştirmeye zorlamıştı; artık Londra için Osmanlı Devleti, Kissinger'ın sözleriyle, pek elden ayaktan kesilmiş ve gayri insani olsa da, decrepit and inhuman as it was, Rusya'ya karşı savaş riski de alınarak, yaşatılmak zorundadır.[1] Disraeli, XIX. Yüzyıla ait bu İngiliz politika aksiyomunu, bir de Yahudi şovenizmini katarak,[2] uygulamaya çalışı-

1) Henry Kissinger, *Diplomacy*, N. Y., 1994, p. 148.

2) ABD'de Dış İşleri Bakanlığı koltuğuna oturmuş ilk ve şimdilik son Yahudi olan Kissinger da Disraeli'den "Yahudi" olarak söz etmektedir ve Disraeli'den başka hiç kimsenin Britiş politikasında bu ölçüde yükselemediğini eklemektedir.
"No Jew had ever risen to such heights in British politics"
ibid., p. 150.

yordu; fakat şimdi Ruslar Ayastefanos'u almış durumdalar, demek, politika iflasın eşiğindedir.

Bu durumda Disraeli, iki yol uyguluyordu, birincisi Kraliyet Donanmasını Doğu Akdeniz'de tutarak Rusya'ya, İstanbul'a girmeleri halinde savaş açacaklarını bildiriyordu. İkincisi, Avrupa Devletleri'ni, Rusya'nın kazanımlarında tenzilat yapmak üzere bir konferansa razı etmekti; bunu başardığını biliyoruz. Hem Prusya ve hem de Avusturya, Rusya'yı geriletmek istiyorlardı ve Victoria'nın itirazına karşın Disraeli, sağlığının elvermemesine aldırmadan, Dış İşleri Bakanı Lord Salisbury ile birlikte Berlin'e gitmişti, başarı kesindir ve kaçırmak istememektedir. Hemen sonra yapılan seçimlerde büyük yenilgi almıştı ama Konferans hep Disraeli'nin zaferi kabul ediliyordu; ilerdeki bir zamanda izlenimleri sorulduğunda Bismarck'ın, "der alte Jude das ist der Mann" dediği yazılıdır, "yaşlı Yahudi de gerçek bir adam çıktı" anlamındadır, bu da Berlin Zaferi'nin Disraeli adına yazılmış olduğunu göstermektedir.

Disraeli'nin Berlin'de elde ettiği kazanım ikilidir; birincisi, Büyük Bulgaristan'dan vazgeçiliyor ve bağımsız Bulgaristan küçülüyordu, Bulgarlar, Ortodoks mezhebinden Hıristiyan idiler ve Türk kökenli olmakla birlikte slavlaşmış bir kavim olarak biliyoruz. İkincisi, Disraeli, Berlin'den hemen önce Sultan Hamit ile gizli bir anlaşma yaparak, Kıbrıs'ın idaresini Büyük Britanya'ya geçiriyordu; Kıbrıs bu tarihten sonra, önce de facto ve Lozan'dan itibaren de de jure, İngiliz toprağı olmuştur. Anlaşmada, Rusya'nın, Kars ve Ardahan'ı geri vermesi halinde, Kıbrıs'ın tekrar Türkiye'ye iadesi şartı varsa da, böyle şartları unutmak her zaman kolaydır.

Kapatırken, bir soru kaçınılmazdır; Disraeli'nin, biri İngiltere ve diğeri Türkiye olmak üzere iki "Erez İsrael" hayali mi vardı, bu soruyu formüle etmek durumundayız. Gladstone için bir "sahtekar" idi, S. Ayling, Victoria Dönemi devlet adamları içinde "odd-man out" olduğunu kaydediyor; garip ve yalnızdır. Fakat aynı Ayling, "Victoria was, of course, passionately pro-Disraeli and pro-Turk" diyebiliyordu;[1] Victoria'nın hırslı bir biçimde Disraeli ve Türkiye taraftarı olmasının, bir sözcük oynamasıyla, gelecek yıllarda Pro-Israel anlamına geldiğini düşünebilir miyiz, sorunun verimli olduğu or-

1) S. E. Ayling, *Nineteenth Century Gallery-Portraits of Power and Rebellion*, 1970, New York, p. 341.

taya çıkmaktadır. Belki de müstakbel İsrail için "rezerv devlet" politikasının başlangıcı buradadır.

Disraeli'den çıkartılacak bir ders ve aynı zamanda bir "çözüm" var; Disraeli, hem Yahudilik'ten ayrılmıştı, bir converso idi, fakat Yahudi dininin pratiğini yerine getirmemekle birlikte bütün ruhu ile Yahudi olduğunda hiç kuşku bulunmuyordu. Profesör Cantor, Disraeli'nin, went out his way to remind everyone that he was not only a Jew ethnically but proud of it, her yerde sadece Yahudi Kavmi'nden geldiğini açıklamakla yetinmediğini, aynı zamanda bundan iftiharla söz ettiğini kaydetmektedir. Tarihe baktığımızda, böyle birisinin dünya Yahudiliğine çok büyük hizmetler yaptığını hemen görüyoruz; dolayısıyla "converso" ya da "dönme" müessesesinin Yahudilik için her zaman olumsuz olmadığını da çıkarabiliyoruz. Demek ki, Disraeli, sadece "rezerv devlet" için değil aynı zamanda "dönme" kurumu lehine de dersler içermektedir ve tartışmaya açmış oluyorum.

Fakat N. Cantor'un bir notunu önemsersek şansını fazla kullanmış olması mümkündür;[1] çünkü, Kıbrıs'ı Türkiye'den aldıktan hemen sonra hükümeti bırakmak zorunda kalıyordu, bu ayrı, fakat, 1880'li yılların ortasından itibaren Batı Avrupa'da anti-Yahudi dalgası yükseliyordu, Dreyfus tek değildir. Hitler'in acımasız politikaları böyle bir ortamda ortaya çıkmıştır; yalnız, Hitler'in yenilgisinden sonra ölüm kamplarının resimleri belli olunca, dalga zayıflamıştı. Dolayısıyla, Hitler'i, İsrail Devleti'nin kurucuları arasında görebiliriz; Truman ve Stalin'den sonra gelmektedir. Kissinger ise, Kıbrıs'ın taksimi ile İsrail'in ihtiyacı olan güvenceyi sağlayan kimsedir; bu açıdan Disraeli'nin hemen arkasında bir yerdedir.

1) "The situation for Jews in the Western world changed radically in the period between mid-eighteens and the First World War. Anti-semitism became endemic in European life and raged uncontrolled until pictures of Beben and other death camps appeared in newspapers and newreels in the summer 1945."
Norman F. Cantor, *The American Century*, 1997, New York, p. 358.

KIBRIS'IN PAYLAŞILMASI: KISSINGER

Bir egemen ülkenin, kendi egemenliği altındaki toprakların bir bölümünü, hiçbir savaş olmadan ve kalan topraklarının korunması vaadine karşılık olarak, bir imparatorluğa devretmesi, Türkler'e düşmüştür.[1] Bu, Osmanlı Devleti'nin yaşayabilirliğini tükettiği anlamındadır; nitekim, bu tarihten sonra Büyük Britanya da, Osmanlı topraklarının paylaşılması önerilerine kulaklarını kapamıyordu, Sovyet Devrimi'nden sonra açıklanan gizli ve kirli anlaşmalar, bunları açığa çıkardılar.

Kıbrıs da, 1947 yılında, Truman Doktrini ile Türkiye ve Yunanistan, Amerika'nın siyasal şemsiyesi altına girdikten sonra, kısa bir ortak devlet denemesinden sonra taksim edilmiştir; Kıbrıs'ın taksiminde en önemli rolün Kissinger tarafından oynandığı kesindir. Kıbrıs Türkler'den alındığı sırada, en güçlü emperyalist devletin başında, Yahudilik'ten döndüğüne hiç inanılmayan Disraeli vardı ve taksim edilirken de en güçlü emperyalist devletin, görünüşe göre ikinci ve tarih ayrıntıyla incelendiği takdirdeyse fiilen birinci güçlü adamı da Yahudi idi, Kissinger'ın hep Yahudi kaldığında hiçbir kuşku bulunmamaktadır.[2]

---

1) 1923 yılında, başta Büyük Britanya'ya olmak üzere güçlü devletlere karşı bir savaş sonucu kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin 2003 başında, Doğu Bölgesi'ni, Amerikan askerlerine açmasıyla karşılaştırabilir miyiz, Kıbrıs'ta, o zamanın en güçlü emperyalist devletinin üs kurma yetkisi kabul edilmişti, kurmuştur ve bir daha çıkmadığını biliyoruz. Şimdi, Amerikan istihkam kuvvetlerinin, Kürt nüfusunun yaşadığı yerlerde her gün yeni üsler kurduğunu görüyoruz; parlamentodan bir karar çıkmamış olduğu için itirazlar var, bu itirazlar yaşanan günler açısından önemlidir, fakat, tarih yazımına gelince, pek de önemli olmayan bir ayrıntı durumundadır. Kuranlar teslim etmektedir.

2) Önce Başkan Nixon'ın yardımcısı, Elen kökenli Spiros Agnew ve daha sonra da Nixon başkan yardımcılığından istifa etmek zorunda bırakılmıştı, yeni başkan Ford ise henüz duruma hakim değildi ve ayrıca hiçbir zaman olamamıştır. Hem Ulusal Güvenlik Konseyi'nin başında ve hem de Dış İşleri Bakanı olan Kissinger'ın, hem Ekim-1973 Yom Kippur Savaşı'nda ve hem de 1974 Kıbrıs çıkartmasında kendisine ait olmayan pek çok yetkiyi kullandığı tespit edilmektedir. Kıbrıs'ın taksimi, aynı zamanda entrikalar tarihidir.

➡

Disraeli'nin Kıbrıs'ı, Yahudilik adına da ilhak ettiğini, yukarda, göstermiş bulunuyorum; Kissinger analizleri de her adımını, ilk önce Yahudiliği düşünerek attığı konusunda birleşmektedir. Bu serüvende Türkler, geri plandadır.

Kıbrıs'ın talihiyle Filistin arasında bir paralellik kurabilir miyim; verimli olacağını sanıyorum. Filistin'de bir İsrail Devleti kurulmasının ilk kez, 1917 tarihinde Büyük Britanya tarafından ilan edildiği hep bilinmektedir, "Balfour Deklarasyonu" adını almıştı; Dış İşleri Bakanı Balfour, İngiltere'de tanınmış siyonist Lord Rothschild'e bir mektupla, bağımsız bir Yahudi Devleti'nin kurulmasını kabul ettiklerini bildiriyordu. Savaş devam ediyordu ve herhalde dünya Yahudiliğinin desteğini elde etmek istiyorlardı, böyle değerlendirenler çoğunluktadır. Çünkü savaştan sonra bu angajmanlarından uzak durdular, herhalde bu kadar çok Arap toprağını ellerine geçirebilmeyi beklemiyorlardı; Orta Doğu'da Osmanlı mirasına kondular. Artık Arap halklarını yönetiyorlardı ve üstelik mandater oldukları Irak'ta, 1927 yılında, çok değerli petrol rezervleri bulunmuştu ve Londra, bağımsız devlet yerine otonomi öneriyordu, fakat kurulmuştur.

1947 yılının sonunda yeni kurulmuş Birleşmiş Milletler, Filistin'in ikiye bölünmesini kabul etti; Londra buna karşı çıkıyordu, ama bu kez, Başkan Truman, bir Yahudi Devleti'nin kurulmasını destekliyordu, karar alınmıştır. Aynı yıl birisi Truman tarafından olmak üzere iki kararın daha alındığını kaydetmek durumundayız, bunlardan ilki Truman Doktrini'ydi ki böylece Amerika Birleşik Devletleri, Yunanistan ve Türkiye'yi koruması altına aldığını ilan ediyordu. İkincisiyse, Türkiye Yahudileri, Dünya Yahudi Konseyi'ne katılma kararı aldılar; benim teori kurma çabalarım içinde önemli bir yerdedir. Amerikan hegemonyasının Türkiye'yi de içine alacak ölçüde genişlediği bir zamanda, Türkiye Yahudileri'nin merkezi Amerika olan Dünya Yahudi Konseyi'ne şeklen ve resmen de girme kararı almaları anlamlıdır.

Öte yandan bir tespitimiz daha var, Kıbrıs ihtilafının uluslararası bir sorun

---

Asıl adı Anagnostopulos olan Agnew, bir Grek göçmen ailesinin çocuğuydu ve son derece tutucu ve saldırgan bir politikacı olarak biliniyordu; Maryland eyaletinde politikacılık yaptığı zamanda, 1967 yılında, yolsuzluk yaptığı iddaları, Arap-İsrail ihtilafının en kızgın aşamasında ortaya çıkarılmıştı, Agnew, hapse girmemek için, 1973 Arap-İsrail savaşının ortasında, istifa etmeyi tercih etti.

Arkasından Nixon da, hapse girmemek amacıyla, istifa ediyordu; Nixon, Kissinger'ı istihdam etmesine karşın, Amerika politikasının en anti-siyonist politikacısı sayılıyordu.

olması, Truman Doktrini'ni izlemektedir; 1974 yılında Kissinger konspirasyonundan önce de, 1950'li yılların sonunda, Amerika Dış İşleri Bakanlığı'nın Kıbrıs'ın bölünmesi için taraflara plan sunduğu biliniyor; "çifte enosis" adı veriliyordu. Bu, demek ki, Filistin'de olduğu üzere, savaşsız realize edilemiyordu; 1974 yılındadır. Kissinger'ın ilk büyük konpirasyonu ise 1973 Yom Kippur Savaşı'nda ve sonuçlandırılması sırasındadır; buradaki mahareti, diplomasi ve özellikle soğuk savaş yazınında, tartışmasız kabul edilmektedir. Bu da, daha 1972 yılında, Yom Kippur ve Kıbrıs Savaşları öncesinde, biyografisini yazan bir eski çalışma arkadaşının "Rasputin" nitelemesini doğrulamaktadır.[1] Asıl adı "Heinz" olan Henry Kissinger, tarihin belli bir kesitinde, belki de, seçime girmeden cumhurbaşkanı yetkilerini kullanabilmiş tek Amerikalıdır. Bir Alman Yahudisi olarak dünyaya gelmesi ve Yahudiliğini hep kimlik sayması, 1973 Arap-İsrail Savaşı'ndaki tutumunu anlamamıza yardım etmektedir; Kıbrıs için de anahtarlardan birisi sayabiliriz.

Hangi olay veya "olgu" büyüktür; eğer elde bir teori yoksa, tarihçi, bir miyoptur. 1948 yılında, elimizdeki teori açısından, iki önemli gelişmeye tanıklık ediyoruz, ilki, 14 Mayıs 1948 tarihinde, Filistin'de, İsrail Devleti'nin kurulmasıdır. Öncülüğün, Truman kadar Stalin'e de ait olduğunu hatırlamak durumundayız; taktikte başarılı Stalin stratejide hep miyoptur, İsrail Devleti'nin ateşli taraftarı olurken Büyük Britanya'yı Orta Doğu'da rahatsız ettiğine inanıyordu ve emperyalizmin yeni lideri Amerika için Orta Doğu'da bir karakol kurduğunu göremiyordu. Sovyetler, bu miyopluğun bedelini ağır ödemiştir.

İsrail Devleti'nin kuruluşu ile Hürriyet Gazetesi'nin doğuşu arasında sadece iki hafta var, Hürriyet, 1 Mayıs 1948 tarihinde yayına başlamıştır. Yalnız her ikisinin hazırlıklarının daha önce başlamış olması normaldir; kuruluş ve çıkışın aynı güne rastlaması da mümkündü, iki haftayı uzun sayamayız.

Peki Hürriyet Gazetesi bir Yahudi projesi olarak mı yayın hayatına girmişti; bu alanda, hep böyle bir iddiayla karşı karşıya geldiğini söyleyebiliyoruz. Bu o kadar öyle ki, Avram Galante'nin yerini hakkıyla dolduran, Türkiye Yahudiliği'nin değerli araştırmacısı R. Bali'den öğreniyoruz, Hürriyet kurucusu Sedat Simavi, bir başyazıyla bu iddiaları tekzip etmek zorunda kalmıştı.[2] Fakat bu tekzi-

1) "Kissinger had become a Rasputin with fantastic influence on US foreign policy and unprecendented authortity in American diplomacy"
Charles R. Ashman, *Kissinger-The Adventures of Super-Kraut*, New Jersey, 1972, p. 100.

2) S. Simavi, Mecburi Bir Açıklama, Hürriyet, 11 Aralık 1949.

➡

bin şimdi ortaya çıkan bilgilerle uyuştuğunu söyleyebilecek durumda değiliz.

Bu bilgileri de Bali'ye borçluyuz, R. Bali'nin, bu dönemle ilgili olarak, American Jewish Committee'nin arşivlerini incelemesi bir kazanç olmuştur; buna göre, Türkiye Yahudileri, tam İsrail Devleti'nin kurulacağı bir zamanda Yahudi yanlısı bir günlük gazete çıkarmak istemektedir. R. Bali, "cemaat yönetimi Filistin meselesine Arap yanlısı bir bakışla bakmayacak ve Yahudiler'i savunacak bir gazetenin yayımlanmasının gerekli olacağını düşündü" yollu bir tespit yapmaktadır;[1] böyle bir düşünceden, Amerikan Yahudi Komitesi'nin arşivlerinin incelenmesi nedeniyle haberdar oluyoruz, başka bir kaynağa sahip değiliz. Türkiye Yahudileri, Amerikan Yahudileri'nden kurulacak Yahudi Devleti'ni savunacak bir gazete için para istiyorlardı, arşiv kayıtlarından birisi 27 Ocak 1948 tarihini taşıyor ki, Hürriyet'in ana rahmine düştüğü tarihe denktir.

Burada kısaca kaydedebileceğimiz üç nokta var; bir kez, Cumhuriyet dönemi Türkiye matbuatı hiçbir zaman Arap yanlısı olmamıştı. Cumhuriyet, Birinci Dünya savaşı sırasında Araplar'ın bağımsızlık çabalarını ve ayrı devlet olma isteklerini hiçbir zaman affetmemişti; ayrıca Tekin Alp ve Ziya Gökalp türü ideolog ve teorisyenlerimizin anti-Arap olduklarını tartışmaya bile ihtiyaç duymuyoruz. Bu nedenle, Türkiye Yahudi topluluğunun Yahudi Devleti yanlısı bir gazete çıkarma planını, mevcutların Araplar'ı tutmasından daha çok Yahudiliği yeteri ölçüde ateşli olarak savunmamalarına bağlamak zorundayız. Nitekim, ikinci nokta budur, bu planların yapıldığı zamanda, Nizamettin Nafiz Tepedelenlioğlu'nun başyazarlığını yaptığı Son Havadis Gazetesi yayın hayatına başlamıştı ve arşiv kayıtları, Türkiye'deki Yahudi otoritelerinin, "Tepedelenlioğlu'nun Yahudi görüşüne sempati besleyen tek gazeteci olduğunu" bildirdiklerini ve maddi yardım yapılmasını istediklerini göstermektedir.[2] Yeni İstanbul'dan ayrı olarak o zamanın en önemli gazetelerinden

---

Bu açıklamaya karşın, Hürriyet'in kuruluşunda Burla Biraderler'in, o zamanlar önde gelen ve zengin Yahudi işadamları, tarafından finanse edildiği söylentileri hiçbir zaman kesilmemiştir. Burla Biraderler, Koçlar'la içiçeydi.

1) Rifat N. Bali, *Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri- Aliya: Bir Toplu Göçün Öyküsü 1946-1949*, İletişim, 2003, s. 116.

2) ibid., s. 116.

Burada bir düzeltmeye ihtiyaç var, R. Bali, American Jewish Committee'nin arşivlerinde bu isteklerin yanında belli miktarda para gönderildiğine dair bir kayıt bulunmadığını belirterek, bundan, herhangi bir yardım olmadığı ve isteğin cevapsız kaldığı sonucunu çıkarmaktadır, bu sonucu çıkartmak isabetli olmamaktadır. Çünkü bu tür örgütlenme ve

Ahmet Emin Yalman'ın Vatan Gazetesi de İsrail yanlısıydı ve 27 Mayıs'ta, 12 Mart'ta, 12 Eylül'de bakanlık yapan, muhtemelen Kürt Yahudisi bir aileden gelen Cihat Baban'ın Tasvir Gazetesi'nin de Yahudi karşıtı olduğunu söylemek imkansızdır. Üçüncüsü, işte tam bu sırada yayın hayatına başlayan Hürriyet, hep Yahudi Devleti yanlısı bir yayın çizgisi izlerken, daha da önemlisi müfrit bir Elen karşıtlığını propaganda ediyordu; Kıbrıs'ın bir "milli dava" haline getirilmesi de Sedat Simavi'nin marifetidir. Hatırlamak durumundayız, 1950 yılında iktidara gelen Adnan Menderes Hükümeti, hem Yunanistan'la bir dostluk politikası izlemişti, Yunanistan'ı da içine alan Balkan Paktı kurulmuştu ve hem de Kıbrıs'ta çatışmacı bir üslubu reddediyordu; İsrail kurulup yerleştikçe, Türkiye-Yunanistan ilişkileri gerginleşiyordu, başlangıcında Hürriyet var.

Demek ki, bir teoreme yaklaşıyoruz; Yahudiler'in, en fazla husumet duydukları kavim Elenler'dir. Husumet tarihseldir, İsa'nın öldürülmesiyle başlıyor ve "kan iftiraları" ile sürüyordu, yalnız burada, kökenlerine inmek imkanına sahip değilim, ilgimizin dışındadır; sadece bir-kaç noktayı saptamakla yetinmek durumundayım. Birincisi, Yunanlılar'ın Osmanlılar'dan elde ettikleri her toprak parçasını, Yahudiler boşaltmışlar, Elen egemenliği altında yaşamayı düşünememektedirler. Bunun en önemli nedeni, Osmanlı Yahudileri'nin, Osmanlılar'a karşı her başkaldırıda olduğu üzere, Yunanilerin bağımsızlık hareketinde de Türkler'in yanında yer almalarıdır.[1] Türkiye Yahudisi

---

eylemlerde, para ve yardım hareketlerini kayda geçirmemek esastır ve ayrıca paranın Amerika'dan gelmesine de ihtiyaç yoktur. O tarihte İstanbul'daki Yahudi zenginleri gerekli finansmanı yapacak güçteydiler, gerekli olan, siyasal değerlendirmenin yapılması ve onayın verilmesidir. Yapılmadığını ve verilmediğini söylemek zordur.

American Jewish Committee'nin arşivinde Yahudi Devleti yandaşı olarak kaydedilen Nizamettin Nazif'e gelince, Tasos'da doğmuş, Drama Rüştiyesi'ni bitirmiş, Kurtuluş Mücedelesi'ne katılıp, gazetecilik yapmış ve tarihi romanlar yazmışır. Türkiye komünist hareketinin tanınmış simalarından, Derviş Ailesi'nin kızı, Suat Derviş ile evlendiği bilinmektedir; Suat Hanım, N. Nazif'ten önce, S. C. Berksoy, S. İzzet Sedes ve sonra da Mustafa Kemal'in teyzesi oğlu olmakla maruf ve Türkiye Komünist Hareketi'nin kahramanlarından R. Fuad Baraner ile evlenmişti. Nazif, kurtuluşçu, komünist ve islamcı oldu, 1970 yılında öldüğünde, Habib Edip Törehan'ın Yeni İstanbul gazetesinde yazıyordu, Nazif'in sabetayist olduğunu düşünebiliriz.

1) "In general the Greek Jews suffered as victims of the Greek-Turkish conflict and were products of Greek aggression because of their closeness and allegience to Turkish rule." Yitzchak Kerem, *The Influence of Anti-Semitism on Jewish Immigration Patterns From Greece to The Ottoman Empire in the Nineteenth Century*,

➡

olma ihtimali yüksek araştırmacı İsak Kerem'in çalışmasına göre, bugünkü Yunanistan topraklarında her çatışmada Yahudiler, sadece Türkler'i desteklemediler, aynı zamanda oluşturdukları silahlı birliklerle Türkler'in yanında Yunanilere karşı savaşıyorlardı ve Osmanlı'nın toprak kaybı halindeyse göç etmek zorunda kalıyordular. Selanik, Yunanilere geçinceye kadar, göçleri hep Selanik'e yaptılar.

Macaristan Türkler tarafından zaptedilirken Budapeşte'nin anahtarını Türk liderine vermek için bekleyen Yahudiler'in, Türkler toprak kaybederken de savaşmaları, şimdiye kadar tarih yazımında ihmal edilmiş bir olgu olarak ortaya çıkıyor. Kuşkusuz Macaristan ve Yunanistan bir genelleme yapmak için yetmeyebilir, herhalde burada daha çok monografiye ihtiyacımız var. Eksiklik açık, ama, bu durumun Türk kurtuluş savaşında da sürdüğünü biliyoruz; Kurtuluş Savaşı'nın öncesi ve hemen sonrasındaki çatışmaların bir kısmı, Yahudi-Yunan husumetinin de izlerini taşımaktadır. Yunan esirlerinden birisinin, Elen Ülkesi'ne geçtikten sonraki tanıklığında, kendilerine, Yahudiler'in Türkler'den daha acımsasız davrandığını kayda geçirtmesi çok düşündürücüdür.[1] Herhalde bu da yeni bir bilgi düzeni olmalıdır, Yahudiler'in Türkler'in egemenliği altındaki topraklarda, kendilerinden başka Müslüman olmayan halka ve özellikle de Yunanilere tahammül etmediklerini görüyoruz.[2] Bu açıdan yine dikkat çekici olmalıdır, Kurtuluş Savaşı'nın sonunda, Türkiye'nin Elen nüfusu azalmış ve Yahudi kavminden olanlar artmıştır; Kıbrıs çatışması

Ceasar Farah, ed., *Decision Making and Change in the Ottoman Empire*, Missouri, 1993 p. 305.

"Avrupa Devletleri tarafından desteklenen Yunan bağımsızlık savaşında, 1821-1829, Yahudiler'in Türklerle işbirliği yapması, Rumlarca sürdürülen Yahudi aleyhtarlığını kışkırttı."

Siren Bora, *İzmir Yahudileri Tarihi*, İstanbul, 1995, s. 92.

1) "Sabahleyin 5.000 esir toplandık. Türk mahallelerinden geçiyorduk. Yahudiler'inkinden de geçtik. Yahudiler bizlere Türklerden de kötü davrandı."
Küçük Asya Araştırmalar Merkezi, *Göç-Rumlar'ın Anadolu'dan Mecburi Ayrılışı 1919-1923*, İletişim, 2002, s. 31.

2) Bunun tersi de doğrudur, Yunaniler Arap dostudur ve aradaki din farkına karşın her zaman, Türkler'den çok fazla Arap dostu oldular. Bunun bir kanıtını yakın zamanda gördük, Filistin'de, İsrail tankları altında ölmek istemeyen bir bölük Filistinli mücahit, Nativity Kilisesi'ne sığındılar; Kilise bunları Yahudilere vermedi, gidecek yerleri yoktu, Kıbrıs'ın Elen kesimi kabul etti, 10 Mayıs 2002 tarihinde, 13 Filistinli militan, Larnaka Hava Alanı'na indiler. Kıbrıs Türkleri ve Türkiye Türkleri, bunlardan birisini bile almayı akıl edemiyordu.

da Elen kökenlilerin daha da azalmasına yol açmıştı ki, bunda, yayınları bir yana Hürriyet Gazetesi çalışanlarının da etkili olduğu "6-7 Eylül Olayları" ayrıca önemlidir, öyle görüyoruz.

Bir önemli sonucun eşiğindeyiz, Türk-Elen dostluk ya da karşıtlığını, Yahudi boyutu olmadan incelemek, incelememek demektir. 1924 Göçü, "6-7 Eylül" bu kategoridedir; Kıbrıs'ın taksimiyse evleviyetle böyle analiz edilmek durumundadır, üstelik baş aktörünün Kissinger olduğu bilinmektedir. Böyle bir sonuçsa, bizi, devam edebilmek için, İsrail Devleti tarihinin bir-kaç dönemeç noktasına değinmek zorunda bırakmaktadır.

İsrail Devleti'nin gerçek kuruluş tarihi olarak 1967 yılını öneriyorum; İsrail, Mısır'ın saldıracağını düşünerek ani bir baskınla başlattığı savaşla, "Altı Gün Savaşları", topraklarını üç katından fazla büyütmüştü, bu, Mısır'ın ve özellikle lideri Nasır'ın prestijinin en yüksek olduğu bir zamandır. Sovyetler Birliği'nin de, belki de en güçlü olduğu bir zamanda, Sovyetler Birliği tarafından desteklenen ve Sovyetler Birliği olan Mısır ve Suriye'nin hezimete uğratılması sanıldığından fazla önemlidir. Bu, İsrail Devleti'nin kalıcılığının işareti sayılmıştır; iki anlamdadır ve iki yönü saptamamız gerekmektedir.

Birincisi, Dünya Yahudiliği'ni ilgilendiriyordu; bu tarihten sonra, dünyanın her bölgesindeki Yahudiler, bir Yahudi Devleti'nin yaşayabileceğini görerek sadakatlerini, İsrail'e çevirdiler. O zamana dek saçılmış olarak, diaspora, yaşayan Yahudiler, bulundukları ülkeyi bir tür "Yahudi Devleti" sayıyorlardı; artık, İsrail devletleriydi ve yaşatmak zorunluluğunu duydular. İkincisi, sadece Araplar'ı değil Arap ittifaklarını da düşman kabul etmeye başladılar; Arap dostlarını bozmak, İsrail'i yaşatmakla özdeş olmuştu. O tarihte başta Sovyetler Birliği, dünyanın tüm sosyalistleri ve solcuları, Araplar'ı destekliyorlardı ve öyleyse yıkılmaları gerekiyordu.[1] Bu maksatla dünyanın her yerinde, açık veya kripto-yahudiler, sosyalist ve sol örgütleri terk etmeye, terk etmedikleri hallerde de içlerinde nifak çıkarmaya başladılar; Sovyetler Birliği'nde Yahudi exodus'u ve Yahudi-Aydın muhalefetinin ve Türkiye'de güçlü ve Parlamento'da grubu olan Türkiye İşçi Partisi'nin parçalanması hareketlerinin başlaması, Haziran 1967 tarihli "Altı Gün Savaşları"nın hemen sonrasına tekabül eder. "Altı-Gün Savaşı" sırasında yönetim Johnson'un elindeydi, İsrail'in ku-

1) "In the Soviet Union, too, the Six-Day War had been a turning point." *Encyclopedia Judaica*, Vol. 16, p. 1063.

rulmasından sonraki dönemde siyonizme en yakın başkandır.

Truman, 1948 tarihinde İsrail Devleti'nin kurulmasını sağlamıştı; şimdi daha iyi görebiliyoruz, Truman Doktrini ile Amerika, hegemonyasını Yunanistan ve Türkiye'ye kadar uzatmış oluyordu, karakolu olmayan hegemonyayı düşünmek zordur. Kuşkusuz, İsrail kurulduğu anda Amerika'nın Orta Doğu'da ileri karakolu olabilecek güçte değildi, ama, 1956 yılında, Büyük Britanya ve Fransa'yla birlikte Mısır'a saldırmakla hızla güçlendiğini göstermiştir. Bu saldırı Kral Faruk'u devirerek Mısır lideri olan Albay Abdul Nasır'ın Suveyş'i millileştirmesinden kaynaklanıyordu, Nasır Sovyetler Birliği ile dostluğa yöneliyor ve sosyalist bir söylem tutturuyordu. Büyük Britanya ve Fransa, Süveyş'e, İsrail de Sina ile Gazze Şeridi'ne yüklendiler. Eisenhower'ın ultimatomu ile karşılaştılar.

General Eisenhower, Amerikan başkanı olarak, iki müttefikinin derhal geri çekilmesini istiyordu; kuşkusuz anti-emperyalist değildi ve iki büyük müttefikinin aksine uyarılarına karşın ve onayını almadan böyle bir saldırıyı başlatmalarını kabul edemiyordu. O sırada Fransa'yı sosyalist Guy Mollet ve Büyük Britanya'yı da konservatif Eden yönetiyordu; hep Pro-Arap olan Eden, Süveyş'te statükoyu korumak için Araplar'a saldırmıştı, politik yaşamının sonu olmuştur. Eisenhower ise İsrail'i de çekilmeye zorlamasına karşın, İsrail Devleti'nin en büyük destekçilerinden birisi sayılmıştır; çünkü bu hareketi İsrail'e karşı değildi, ama, müttefikler arasında disiplinsizliği kabul etmiyordu. İki dönemlik başkanlığı sırasında İsrail Devleti'ne yardım politikasını destekliyordu, 1957 yılında ilan edilen ve ne işe yaradığı pek de belli olmayan Eisenhower Doktrini'yle de, Orta Doğu'da Amerikan hegemonyasını genişletmeyi planlıyordu, Orta Doğu üzerine kavgaların olduğu yıllardır.

Başkan Eisenhower, Fransa ve Büyük Britanya'yı Süveyş'ten çekilmeye zorlarken, İsrail'i de, Sina Çölü ve Gazze Bölgesi'ni koşulsuz olarak terketmediği takdirde yaptırım uygulamakla tehdit ediyordu; bunaysa en sert muhalefet, o sırada Senato'da çoğunluğa sahip Demokrat Parti'nin lideri Johnson'dan geliyordu. Johnson, 1960 seçimleri için, Demokrat Parti'den başkan adayı oldu, ama Kennedy'ye kaptırdı ve genç politikacı Kennedy, beklenmedik bir şekilde, yardımcılığı Yahudi lobisi tarafından desteklenen bu Texaslı kaba politikacıya önerdi,[1] katlini tahrik ettiğini düşünebiliriz, çünkü eğer

1) Türkiye'nin yakın dönem siyaset tarihinde de kabalığı ve "Johnson Mektubu" ile biliniyor,

ölümü bir komplonun sonucuysa, yerine Johnson'un geçmesi kesindir.

Kennedy katolikti, Amerikan tarifleriyle liberal deniliyordu, entelektüeldi ve selefi Eisenhower'ın durgun sayılan sekiz yıllık yönetiminde Sovyetler Birliği parlamış ve sıçramıştı. Sovyetler'i bir sistem olarak kabul edip, bundan yararlanarak tansiyonu düşürmek ve böylelikle kazanabileceği zaman aralığında da, bir canlanma yaratmak ve yeni sınırlara ulaşmak istiyordu; Sovyetler'i yenebilmek için bir Amerikan nep'ine, novaya ekonomiçeskaya politika, ihtiyaç duyuyordu. Bunu gerçekleştiremeden, bu yolda ilk önemli konuşmasını yaptıktan kısa bir zaman sonra öldürülmüştür, biliyoruz.

Gromiko, anılarında, bu konspirasyonla ilgili olarak bazı ipuçları veriyor; çok değerli olduğunu sanıyorum. Washington'da Sovyet temsilcisi olduğu sırada bir Beyaz Saray ziyaretinde Başkan Kennedy'nin, baş başa kalmak istediğini ve burada iki ülke arasındaki ilişkilerin geliştirilebilmesinin önünde iki engel, daha doğrusu "iki grup" bulunduğunu söylediğini yazıyor; bu gruplardan birisi, "ideolojik nedenlerle" hareket etmektedir. Anlaşılan Başkan, bunların üzerinde pek durmak istemiyor ve ikincisine önem veriyor; bu grup, "of a particular nationality", özel bir kavimden gelmektedir, Jewish Lobby, Yahudi Lobisi'dir. Uzun yıllar Sovyetler Birliği Dış İşleri Bakanlığı yapmış olan Andrey Gromiko, Kennedy'nin, bu Grup'un, "who thinks that, always and under all circumstances, the Kremlin will support the Arabs and be an enemy of Israel", Kremlin'in her zaman ve her koşulda Araplar'ı destekleyeceğine ve bu nedenle İsrail'in düşmanı olduğuna inandığını, dillendirdiğini kaydetmektedir.[1] Kennedy cinayeti araştırmalarında bu konuşmanın ihmal edilmesi bir talihsizliktir.

Bu suikastte, gerçekten Yahudi Lobisi rol almış mıdır, söylemek zor görünüyor. Söylenmesi kolay olan, bu suikastin sonucunda, siyonizme çok yakın düşen Johnson'un başkanlık koltuğuna oturması ve İsrail'in gerçek kuruluşu-

---

1964 yılında İsmet Paşa başkanlığındaki Hükümet, Kıbrıs'a müdahale imkanlarını arıyordu, Johnson, Paşa'ya hakaret dolu bir mektup yollamakla hazırlıkları durdurabilmişti. Bu mektup hakkında, zamanın Dış İşleri Bakan yardımcısı G. Ball, anılarında, "ördüğü en acımasız diplomatik notaydı ve bir anlamda atom bombasının diplomatik alanda eşiydi" yollu not düşmüştü, Doktor N. Uslu aktarmaktadır. Kıbrıs'ın taksimine karşı bu Amerikan müdahalesi, 1967 Arap-İsrail Savaşı öncesindedir.

Dr. Nasuh Uslu, *Türk-Amerikan İlişkilerinde Kıbrıs*, Ankara, 2000, s. 97.

1) Andrei Gromyko, *Memories*, Arrow Books, 1989, p. 234.

na yol açan Haziran Savaşı sırasında görevde bulunmasıdır. İsrail tarih yazımı bu bulunuşu şükranla anmaktadır; çünkü, Sovyetler Birliği, Orta Doğu'da en yakın müttefiki ve bir anlamda, Sovyet prestijinin bağlı olduğu Mısır'ın ve Nasır'ın perişan olmasını seyretmeye razı olabiliyordu. İsreal tarih yazımına göre, Kosigin'i atalete razı eden ve Mısır lehine müdahaleden caydıran Johnson'du; Johnson, altı günde topraklarını üç mislinden daha fazla artıran İsrail'in, bu topraklardan, varlığı Araplarca kabul edilmedikçe, çıkma kararını da garanti etmiştir.

İsrail, işgal ettiği topraklardan çıkmıyordu, Johnson da halkın içine çıkamayan ilk başkan olmuştur; kuşkusuz, bunu, İsrail politikasına bağlayamayız. Altmışlı yılların ikinci yarısını, Amerika için de, iç savaş olarak nitelemek yerindedir, ikinci dönem için aday olamamıştır. 1968 seçimleri sonucunda, Eisenhower'ın yardımcılığını da yapmış olan Nixon'ın başkanlığı kazanmasına tanıklık ediyoruz. İkisi arasında şöyle bir ilişki var; Johnson, yakın zamanda siyonist çizgiye en yakın ve Nixon da en uzak başkandı, bazı çevreler, Nixon'ın, özel felsefesinde anti-semitik olduğunu bile ileri sürüyorlar. Böyle mi, zor bir sorudur; ancak, Kissingeri Dış İşleri bakanı yapmasını, Kissinger Dış İşleri bakanı olmuş ilk Yahudi olsa da, engel sayamayız, bunun gelişimi ayrıdır.

Kennedy'inin çevresindeydi, başkan adaylığı yarışında Nixon'la mücadele edip kaybeden Rockefeller'in danışmanlığını yaptı ve başkan olunca Nixon'ın, Ulusal Güvenlik Konseyi'ni yönetmeye başladı; parlak bir profesör ve ilkesiz bir politikacıydı. Ulusal Güvenlik Konseyi'nin, adı üzerinde bir danışma fonksiyonu görüyordu; Nixon'ın, buraya tanınmış bir Harvard profesörünü getirmesinde bir sakınca görmemiş olması normaldir. Dış İşleri Bakanı Rogers'tı, konspiratör veya Rasputin sıfatları uygun görülen Kissinger, kısa bir zamanda, Rogers'ı yetkisiz bir hale sokuverdi, işleri eline almıştı ve Nixon, atamak durumundadır.

Burada normaldışı olan bu değil, başka bir noktadır. Nixon'ın yardımcısı Spiros Agnew'du, daha önce işaret etmiştim, Elen asıllıydı ve 1973 Ekim ayında, Arap-İsrail Savaşı'nın tam ortasında, yıllar önceye ait bir yolsuzluk iddiasıyla, görevinden ayrılmak zorunda kalıyordu. Birazdan değinmek durumundayım, yine bu savaşın en kritik noktasında, Amerikan kuvvetleri, en yüksek teyakkuz haline sokulurken, Nixon'ın, Watergate Skandalı nedeniyle

istifanın eşiğindeyken, sarhoş, Beyaz Saray'ın bir bölmesinde yalnız ve muhtemelen sızmış halde bulunduğu, neredeyse, kesindir. Yom Kippur Savaşı'nın, Amerikan başkanına ait en kritik kararlarını, Kissinger'ın aldığı konusunda pek az kuşku bulunmaktadır. Bu, hemen izleyen Kıbrıs Savaşı'nın analizi açısından önemli bir ayrıntı sayılmalıdır, bu nedenle üzerinde duruyorum.

İki noktayı birbirinden ayırmak zorundayız; Amerikan politikasının ahlak standartlarının yüksek olmadığını biliyoruz ve politikada yolsuzluğun yaygın olduğunu da tartışmıyoruz. Yalnız Kennedy'den Nixon'ın düşüşüne kadar, on beş yıllık zaman içinde, katledilen bir başkan, istifaya zorlanan bir başkan yardımcısı ve bir başkanın, en ince sözcükle, İsrail politikaları konusunda temkinli olmaları düşündürücü değil midir; ayrıca katledilen başkanın yerine geçenin tümüyle Yahudi lobisine bağımlı ve istifaya zorlanan başkanın yerine en önemli yetkileri kullanan zatın da siyonizme inanan bir Yahudi olmasını eklemek zorundayız.[1] Bu yetki gaspı ve kullanımının Kıbrıs Savaşı öncesinde ve sırasında da devam etmesini düşünmek isabetlidir.

1973 Savaşı'na bakışta, Nixon ile Kissinger arasında bir ortak nokta ve bir de ayrılık var, ortak olan yan her ikisinin de, bu en önemli Arap-İsrail ihtilafına, ilk planda, bir bölgesel savaş gözüyle bakmamalarıdır; her ikisi de bu savaşı iki blok arasında bir karşılaşma ve prestij mücadelesi olarak görüyordu. Ayrılık noktasıysa şudur; Nixon, bu savaşta İsrail'in bir başarı elde etmesini istiyor, fakat, bu başarının, Sovyetleri, Orta Doğu'daki iddialarından geriletecek ölçüde olmasını yeterli buluyordu. Bu nedenle, İsrail'in tam yenileceği bir zamanda, hava taşıması yoluyla, airlift, İsrail'e mühimmat takviyesinde hiç tereddüt göstermemişti, açık olmasından çekinmiyordu; Kissinger burada çekince göstermiş ve ikircikli davranmıştır. Fakat bu sağlandıktan sonra, Sovyetler'le ortak bir ateşkes için esnek hareket konusunda, Moskova'daki Kissinger'a direktif vermekte gecikmemiştir ve Kissinger çok şaşırmış, bu direktifi sabote etme yollarını da aramıştır, demek iki bakış saptayabiliyoruz

Kissinger, yıllar sonra 1991 yılında, iki araştırmacıya, "ben 1969 yılında,

1) John Kennedy'nin yerine geçmesine kesin gözüyle bakılan ve ağabeyinin politikasını sürdüreceğine inanılan Robert Kennedy'nin katledilmesini ve Arap-İsrail Savaşı'nı, Araplar tarafından da kabul edilebilecek bir barış anlaşmasına bağlamak üzere olan Başkan Clinton'ın, bir seks skandalının yalan ifade vermeye çevrilerek, siyaseten idam edilmekten, televizyonda ağlama ve özür dileme yoluyla kurtulmasını da ekleyebiliriz.

Sovyetleri Orta Doğu'dan atmalıyız, demiştim, kıyamet kopmuştu, ama yaptık" diyordu.[1] Kissinger için Sovyetler Birliği'nin Orta Doğu'dan çıkması, Araplar'ın, İsrail-Amerikan Cephesi karşısında yalnız kalması demektir; nitekim Kissinger, 25 Ekim 1973 sabahı, üç saatlik bir uykudan sonra bakanlığa gittiğinde, masasında, Mısır Devlet Başkanı Sedat'ın, bir Sovyet-Amerikan barış gücü isteğinden vaz geçtiğini bildiren telgrafını bulunca, anılarına göre, "kazanmaya başladık" diyordu;[2] çünkü bu, Sovyetler'in Orta Doğu'daki en yakın ve en önemli müttefikinin, Sovyetler'den uzaklaşmaya başladığının işareti oluyordu, kazanma iddiası yerindedir.

Kissinger'ın, Sovyetler Birliği'ni Orta Doğu'dan atma siyaseti, Kennedy'nin daha 1960 yıllarının başında fark ettiği ve İsrail ve Dünya Yahudiliği'nin 1967 Savaşı'ndan sonra temel politik yönelimi olan çizgiye uygundur. Yalnız, bu direktifin, artık kendisini bağlantısız sayan ve Kıbrıs Komünist Partisi Akel[3] ile harmoni içinde çalışan Makarios'un, Kıbrıs cumhurbaşkanlığı sürdüğü müddetçe, realize edilebilmesi belli ki zordur; bu nedenle, Yom Kippur'dan hemen sonra, Makarios'a darbe yapılması ve daha sonra Kıbrıs'ın taksim edilmesi bir gereklilik olmaktadır. Öte yandan not etmiştim; Yahudiler, 1917 yılında İngilizler adına, Gelibolu'ya bir katır birliği çıkartmaları hariç, Türk-Yunan çatışmalarında hep Türkler'in yanında durdular.

Arap-İsrail Savaşları'nın bu en önemlisi, Mısır ve Suriye'nin taarruzuyla başladı; Sovyetler Birliği'nin yakın müttefiki Mısır'ın, savaş başlatacağını, bir çözümü zorlamak için de olsa, Amerikan tarafına bildirmesine karşın, buna, ne Washington ve ne de Tel-Aviv inanıyordu, hazır olmadıklarını düşünüyorlardı ve bu nedenle taarruz sürpriz etkisi yaratmıştır. Savaşın başında Mısır ve Suriye birlikleri büyük başarılar kazandılar ve yalnız, ne savaş öncesinde ve ne de bu başarılar ortada iken, Sovyetler, Mısır tarafının kazanacağına hiç ihtimal vermiyordu. Bu nedenle, bir yandan, deniz imkanları ve diğer yandan hava taşımasıyla hem Mısır'ı takviye ediyorlar ve hem de başından iti-

1) R. N. Lebow & J. G. Stein, *We All Lost the Cold War*, Princeton U. P., 1993, p. 174.

2) H. Kissinger, *Years of Upheaval*, Boston, 1982., p. 592.

3) Kıbrıs Savaşı'nda, en nazik sözcüklerle, askerlerimizin sağlık ve moraline özen gösteren bir subay olduğum için, Yeşil Hat'a sürülmüştüm, bir College'nin enkazında yatıp kalkıyordum, bir kütüphaneden saçılmış bir-iki kitap buldum, "ganimet" olarak aldım, birisi Akel monografisiydi, yazarı tarafından, "for Osman Bey, my good friend" sözleriyle imzalanmıştı, bu kitaptır.

T. W. Adams, *AKEL: The Communist Party of Cyprus*, Hoover, 1971.

baren ateşkes arıyorlardı. İsrail'in çok umutsuz olduğu zamanlar yaşandı, bütün mühimmat bitmişti, nükleer silahı olup olmadığı ve varsa kullanıp kullanmayacağı tartışılıyordu. Amerikan yardımı zamanında yetişti; savaşın ikinci kısmı İsrail'in lehine dönmüştür.

Bu dönemde Moskova-Washington hattı, bir ateşkes sağlamışsa da, uyulmamıştır; Sovyet yöneticileri içinde, Sovyetler Birliği'nin Mısır'ın yanında çok daha aktif olmasını isteyenler ağır basmaya başlamışlardı, Brejnev, Sovyet-Amerikan ortak barış gücü üzerinde ısrar ediyordu. Tam bu sırada, Başkan Yardımcısı Agnew istifaya zorlandı ve Nixon, bir yandan yeni yardımcı bulmaya ve diğer yandan da kendisini, Watergate Skandalı'ndan kurtarmaya çalışıyordu; Sovyet-Amerikan ortak gücü, Kissinger'ın Sovyetler'i Orta Doğu'dan çıkarma ilkesine terstir.

Zaman uygundu ve sıkışıktı, Mısır Üçüncü Ordusu çok tehlikeli bir duruma düşmüştü; Sina'da açılmış ve İsrail kuvvetleri tarafından kuşatılmıştı, İsrail kuvvetlerinin zahmetine gerek kalmıyordu, Üçüncü Ordu, susuzluk ve açlıktan kırılmak üzeredir. Bu, Sovyetler için, Mısır'ın yenilmesinden de öte, utanç verici bir durumdur, Sedat Moskova'ya bastırıyor ve Moskova, Washington'a ortak güç kullanımı taleplerini tekrarlayıp duruyordu, en sonunda Brejnev, Amerika katılmasa da Sovyetlerin tek başına hareket edeceği haberini gönderdi; 24 Ekim 1973 akşamı, Amerikan istihbaratı, Sovyetler Birliği'nin savaşı başlatmak üzere olduğunu tespit etti. Aynı saatte, dünyanın her yerindeki Amerikan kuvvetlerine, en yüksek derecede savaşa hazır ol emri veriliyordu; bundan sonraki aşama, harekettir.

Bu, en yüksek derecede "alert" emri için bütün kaynaklar ortaktır; Nixon, böyle bir karar alınmasıyla ilgili müzakerelerden habersizdi, bu konu hiç bildirilmemişti, yeni Başkan Yardımcısı Ford'a bildirmekse âdetten sayılmıyordu, only approved the alert retroactively on the morning of 25 October, kararı sabah olunca öğrenmiş ve imzalamıştır.[1] İmzaladığı sırada Sovyetler geri adım atmışlardı; artık teyakkuzdan dönüldüğünü tahmin etmek zor olmamalıdır.

Miniskül Mahabad Cumhuriyeti denemesini, Amerikan diplomasi analistlerinin tam Küba krizi sırasında incelemelerinin mantığına, başka bir yerde işaret etmiştim; buradan dersler çıkarılıyordu. İkinci Dünya Savaşı biterken,

1) R. N. Lebow & J. G. Stein, *We All Lost.*, op. cit., p. 247.

Sovyetler Birliği, Kuzey İran'da, Türkiye'ye yakın bir yerde, bucak büyüklüğünde bir coğrafyada, nakşibendi Kürt lideri Gazi Muhammet başkanlığında, minnacık bir Kürt Devleti kurulmasını desteklemişti;[1] Batı'dan baskı gelince bırakıverdi, Gazi ve arkadaşları idam edilmiştir. Amerikan tehdidiyle karşı karşıya bulunan Küba'ya Sovyetler füzeler yerleştirmişti; 1962 yılında, Washington, nükleer savaşla tehdit etti ve Kruşçev, füzeleri sökmeyi kabul ediyordu. Kissinger'ın, en yüksek derecede savaşa hazır ol emri de, Brejnev'i Mısır'a yardıma gitmekten alıkoyabiliyordu; 1962 ve 1973, soğuk savaş döneminin en sıcak anları kabul edilmektedir, Sovyet tarafı, her zaman, tehdide boyun eğmiştir. Bir "büyük devlet" olamamıştır; egoist ve miyop kaldığını tespit edebiliyoruz.

Kuşkusuz, Sovyetler, böylece Mısır Üçüncü Ordusu'nu kurtarabilmiştir; fakat, Üçüncü Dünya'da güvenilirliğini ve Orta Doğu'da etkisini kaybettiği kesindir. İsrail'e gelince, askeri anlamda olmasa bile politik planda, 1967 Savaşı'ndan daha değerli bir başarı elde etmiştir; "Altı-Gün Savaşı", İsrail'in bir devlet olması anlamına geliyordu ve Yom Kippur'sa, bu topraklardan, Araplar tarafından sökülemeyeceğini gösteriyordu,[2] bundan sonrası etki alanını genişletme dönemidir. Kıbrıs'ın parçalanmasını, etki alanının genişlemesi olarak değerlendirmek yerindedir.

1973 Arap-İsrail Savaşı ile 1974 Türk-Elen Savaşı arasında doğrudan bağlar kurabilmek, eğer şimdiye kadar geliştirmiş olduğum düşünceler yeterli görülmüyorsa, kuşkusuz zor görünüyor; fakat, dolaylı bağlar saptamak kolaydır. Birincisi Yom Kippur Savaşı'nın tam ortasında, Elen asıllı Başkan Yardımcısı Agnew görevinden ayrılmak zorunda kalmıştı ve Türk-Yunan Savaşı'nın tam ortasında da, 9 Ağustos 1974 tarihinde Başkan Nixon, Watergate Skandalı nedeniyle hapse girmemek için istifa ediyordu; başkan yardımcısı tayin edilen ve pasif tabiatlı Ford, böylece Başkan oluyordu. Ford, Kissin-

1) Y. Küçük, *Sırlar*, İstanbul, 2002.

2) "The 1973 war had shown again that the front-line Arab states were unable or unwilling to evict the Jewish from Palestine"
"Among the outside powers, the United States was the principal beneficiary of the conflict. The Soviets had neither been able to restrain their allies from war nor bring them victory over Israel. Sadat and Assad were therefore ready to cooperate with Kissinger's attempt to turn the tenuous cease-fire into durable disengagements."
D. Reynolds, *One World Divisible- A Global History Since 1945*, Allan Lane, 2000, p. 379-376.

ger'ın hem Ulusal Güvenlik Konseyi'ndeki başkanlığını ve hem de Dış İşleri Bakanlığı'nı teyit etti; iki görevin bir elde bulunması, Amerikan tarihinde başka örneği olmayan bir durumdur. Bu, Kissinger'a, istihbarat bilgilerinin kullanımında seçici olma imkanı sağlıyotdu ki, Kıbrıs Savaşı'nda bu imkanı cömertçe kullandığı tespit edilebilmektedir.

İkinci dolaylı bağ daha önemli görünüyor; "The Cyprus Conspiracy" çalışmasının yazarları, Yom Kippur Savaşı'nın, Amerika ve müttefikleri arasında, 1956 Süveyş Krizi'nden beri en büyük ihtilafı ortaya çıkardığını saptamış durumdalar. Bunun nedeni Kissinger'ın, bu savaşa tam hazırlık denilebilecek kararı ve dünyanın her yerindeki Amerikan kuvvetlerini "stand-by", bekleme konumuna geçirdiğini Başkan Nixon'a değil hiçbir müttefik devlete haber vermemiş olmasıydı, Paris ve Londra, bir ihtimal nükleer bombalar patlasa bunu ancak, patlatıldıktan sonra öğreneceklerdi, kızgınlıklarını tahmin etmek zor olmamalıdır. Önceden haberleri yoktu ve sonradan hava sahalarını açmayı reddettiler ve ayrıca, Washington'un İsrail'i bu ölçüde silahlandırmasını tasvip etmediler.

21 Kasım 1973 tarihli basın toplantısında Kissinger, bütün müttefiklere hücum ediyordu, fakat Kissinger'ın hışmına, en çok Londra uğramıştı; bunun nedeni, Büyük Britanya'nın, Kıbrıs'taki üssünü ve istihbarat imkanlarını, İsrail savaşında, İsrail'e yardım eden Amerika'ya vermemesidir. "Kıbrıs Konpirasyonu" kitabının yazarları O'Malley ve Craig, bu olay nedeniyle Kissinger'ın, İngiltere'nin elindeki Kıbrıs üssünün ve istihbarat tesislerinin, Amerika açısından, değerini sorgulamaya başladığı kanısındadırlar;[1] bu çalışmadan öğreniyoruz, savaştan önce Denktaş'ın liderliğindeki Kıbrıs'ın Türk kesiminde Amerikan istihbarat ve casusluk tesisleri bulunuyordu, öyleyse, Kissinger'ın, hem Washington ve hem de Tel-Aviv için, Türkler'in kontrolünde bir Kıbrıs'ı tercih etmesi normaldir.

Üçüncü dolaylı bağ daha açıktır; her iki savaşta kaybeden iki kavim, Araplar ve Elenler, birbirine daha yakındırlar ve kazanan iki kavim de, Türkler ve Yahudiler, birbirine hem daha yakındılar ve hem de zaman içinde daha çok yakınlaştılar. Bunun tersi de doğru görünüyor; İsrail, hem Araplar ve hem de Elenler'le daha sorunlu görünüyor ve ben de, daha çok Yahudi kökenliler ta-

1) B. O'Malley and I. Craig, *The Cyprus Conspiracy- America*, Espionage and the Turkish *Invasion*, London, 1999, p. 147.

rafından yazılmış tarihi ve ideolojik malzemenin, özellikle Arap ve Elen husumetini körükleme üzerine kurulu olduğunu,[1] ortaya çıkarmış bulunuyorum.

Bir Türk subayı olarak Kıbrıs savaşında bulundum, savaşı biliyorum ve Kıbrıs tarihini araştırdım, bazı ürünleri buradadır, bu kapasiteyle, O'Malley ve Craig'in, Kıbrıs'ın etnik nefret nedeniyle parçalandığı savının bir mit olduğu, the myth that Cyprus is divided today purely because of ethnic, görüşlerine katılıyorum; yazarlar bu miti yıkmışlardır, teşekkür borçluyuz.[2] Bu bir Amerikan fesadıydı, it was a conspiracy by America, bunu da ileri sürüyorlar ve bütün çalışmaları bunu ortaya çıkarıyor; Kıbrıs bunalımın her virajında cia veya Dış İşleri Bakanlığı'nın eli olduğunu da yazıyorlar ki, o sırada her ikisi de Kissinger'ın elinde bulunuyordu. Tam bir kapalı sistemle karşılaşıyoruz.

Bu savaş, zaman kesiti itibariyle, Kissinger'ın hacimli anı kitaplarından, *Yükseliş Yılları*, *Years of Upheavel*, kitabının içine girmek zorundadır; yalnız Kissinger'ın, başrol oynadığı bu savaşı tümüyle unuttuğunu veya unutmak istediğini görüyoruz. Unutkanlık başlı başına önemlidir, övünmeyi seviyor; demek burada açıklayıcı olmak istememektedir. Buysa, başlı başına açıklayıcıdır; çünkü devletler arası gizli işlerde, böyle durumlarda, unutkanlık ve susma esastır; böylece, konspirasyonun karşıdaki aktörleri, Yunanistan, Kıbrıs ve Türkiye, korunabilmektedir.

Kıbrıs'ın şahin Türk Lideri R. Denktaş'ın Türkiye'nin askeri müdahalesine karşı olması, ilk bakışta, şaşırtıcı görünebilir; yalnız değil, o zamanlar eski başbakan ve sonra yeniden başbakan ve cumhurbaşkanı S. Demirel ise, daha ilerde, şiddetle önlemeye çalışıyordu, "biz cihan devleti değiliz ki, üstelik yalnız başımıza yapamayız" diye bağırıyordu, Amerikasız olmaz, anlamında konuşuyordu;[3] bu tepkileri, bir yandan, Silahlı Kuvvetler'in eninde sonunda müdahaleye karşı çıkacağı inancına ve daha da önemlisi Washington'un resmi görüşüne güvene bağlamak isabetlidir. Halbuki o sırada başbakan B. Ecevit'ti, ellili yıllarda bir staj için davet edildiği Harvard'da Kissinger'ın öğrencisi olmuştu, irtibatının hep sürdüğünü ve Kissinger'ın senaryolarına vakıf bulunduğunu düşünebiliriz. Çıkartma, Türkiye tarafında, Ecevit ve ekibi saye-

1) Bir de Ermeni karşıtlığımız var, yalnız bu, yönetici katında kalmakta ve halk içinde kök salamamaktadır.

2) B. O'Malley & I Craig, *The Cyprus Conspiracy*, op. cit., p. 7.

3) Mehmet Ali Birand, *30 Sıcak Gün*, İstanbul, 1976, s. 45.

sindedir.

O sırada Büyük Britanya Dış İşleri Bakanı, Washington'a ortak müdahale önermişti, kabul edilmedi ve tek başına savaş kararı alıyordu, "we nearly went to war with Turkey, but, the Americans stopped us", fakat Amerkalılar durdurmuşlardı. O'Malley ve Craig'in yaptıkları araştırmaya göre, Kissinger, Anglo-Amerikan ortak müdahalesine, bunun, Türkiye'nin nato'dan kopmasına yol açacağı gerekçesiyle karşı çıkıyordu;[1] bir seneden az bir zaman önce, İsrail'e mühimmat gönderebilmek için, bütün müttefikleriyle ilişkileri geren ve dünyayı bir nükleer savaşın eşiğine getiren Kissinger için böyle bir görüş, fazla ince kalplilik olmaktadır. Kaldı ki, Washington, 1964 yılında, şimdi öyle düşünebiliriz, bir ölçüde kendilerinden izin alınmadığı için, Türkiye'nin müdahale fikrini, hem hakaret ve hem de Türkiye'nin elindeki silahların nato'ya ait olduğunu ve bu nedenle, kendi iradesiyle kullanılamayacağını ihtar ederek, boşa çıkarmıştı. 1956 Suveyş Savaşı'nda da, Fransa ve Britanya'nın nato'dan ayrılma ihtimalini hiç düşünmeden, tehditle, Mısır savaşını bırakmalarını sağlamıştı; demek başka nedenler aramak zorundayız.

Bu çalışma şunları net olarak tespit edebilmektedir, bir, Atina'daki Cunta ve Kıbrıs'taki adamları Makarios'u devirmek için plan üzerine plan yapıyorlardı, bunları herkes biliyordu ve Makarios, ayrıca mektuplarla açıklıyordu; Amerikan istihbarat servisleri ve Dış İşleri Bakanlığı bunları ciddiye almıyordu.[2] 15 Temmuz 1974 tarihinde, darbe gerçekleşmiştir ve Amerikan Dış İşleri Bakanlığı'nın, Makarios'un devrilmesinden hoşnut olduğu, basına yansımıştı. Fakat yeni yönetimi tanıması için zaman kalmamıştı, 20 Temmuz'da Türkiye'nin Ada'ya asker çıkardığını biliyoruz. İlaveten iki araştırmacı, Kissinger'ın, resmi açıklamalarında nato'nun Güney-Doğu kanadının istikrarını savunduğunu, fakat, gizlice Yunanileri Ada'da darbeye özendirdiğini kaydediyorlar;[3] bunu, kuşkusuz, Türk tarafının müdahalesi için "green light" izlemiştir, senaryo ve oyun budur.

İki, ünlü Amerikan istihbarat sistemi, Ankara'nın, müdahale kararını ha-

1) B. O'Malley & I. Craig, *The Cyprus Conspiracy*, op. cit., p. 185.

2) ibid., p. 152.

3) "During the Cyprus crisis, publicly Kissinger called for stability in NATO's south-eastern front, but privately the United States tacitly encouraged the Greeks to lead a coup on the island and gave an implicit green light to the ensuing Turkish invasion."
ibid., p. 162.

Kıbrıs'a Çıkartma: Kılavuz Kissinger

Acele etmeyin, Atina planı zorla da olsa kabul edecek

Kamran İnan, siyaset ve diplomaside geçirdiği yarım yüzyıl içinde tanık olduğu tarihi olayların perde arkasındaki gerçekleri, Yener Süsoy'a açıkladı. İnan, 1974 Kıbrıs barış Harekatı'ndan sonra Kissinger'ın yardımcısı Cisco'nun "Acele etmeyin, bir planımız var, Atina'ya bastıra bastıra kabul ettireceğiz" dediğini söyledi.

YENER SÜSOY röportajı

ECEVİT'İN BÜYÜK SİYASİ YANLIŞI

Kıbrıs'ı oya çevirmek için istifa etmeyecekti

Yener bey, Kıbrıs meselesini 1974 sonbaharında halledecektik. Kissinger'ın yardımcısı Cisco, bana "Mr. İnan, Kıbrıs için acele etmeyin, bizim bir planımız var, bunu bastıra bastıra Atina'ya kabul ettireceğiz, sonra da Kissinger Ankara'ya gelecek" dedi. tam o sırada Ecevit bana göre siyasi bir büyük yanlışlık yaparak Kıbrıs'ı oya çevirmek için istifa etti. Kissinger bunu bilmesine rağmen yine de Ankara'ya gelmek istiyordu ama, Ankara buna karşı çıkıyordu. Dışişleri Bakanı rahmetli Turan Güneş'e gidip "Efendim, Kissinger istifa ettiğinizi biliyor, kendisi vazgeçerse amenna, istiyorsa bırakın gelsin" dedim. Güneş "Kamran bey size güvenimiz var ama, Kissinger'la bir anlaşma yaparsak Demirel 'Kıbrıs'ı sattılar' der, ben bunu göze alamam" dedi. Bunun üzerine kendisine istenirse Demirel'den bu konuda teminat alabileceğimi veya Kissinger'la onun da görüşmesini sağlayabileceğimi söyledim. Güneş'in yanından çıkıp Bülent beye gittim, durumu anlattım, tam kabul etmek üzereyken Güneş girdi içeri ve benim planım sona erdi.

Kissinger'ın Kıbrıs'ta bize çok faydası oldu

Kissinger'ın bize Kıbrıs konusunda büyük faydası olmuştur. Mesela harekat öncesinde Atina'ya "Hava ve deniz kuvvetleriniz şu paralelin altına inerse 6. Filo'yu karşısında bulur" demiştir. Bir ara bizimkiler yavaş ilerliyordu, "Dünya kamuoyunun baskısı var, elinizi çabuk tutun" diye haber göndermiştir. Bizimkiler ada yöresinde mayın olduğunu söylediğinde, Amerika'nın cevabı "Merak etmeyin, bir tane bile yok, olursa biz size haber veririz, siz elinizi kolunuzu sallayıp girin" olmuştur. Bütün bunları zabıtlardan kendi gözlerimle okudum. Ayrıca büyük Türk dostu NATO Genel Sekreteri Luns'un yardımlarını da unutmamamız gerekir. Ambargoyu 1975'te kaldırtacaktık, bu konuda en büyük desteği David Rockfeller'dan aldım. Onun tek istediği Ankara'nın bir miktar askeri Kıbrıs'tan çekebileceği yolunda bir açıklama yapmasıydı.

Hürriyet, 22 Nisan 2003

ber alamamış görünmektedir; daha sonra yapılan Amerikan Kongresi araştırmaları bunun doğru olmadığını gösteriyordu. Hem Ankara ve hem de Kıbrıs'taki cia mensuplarının gelmekte olan savaşı tespit ettikleri ortaya çıkmıştı; fakat bunlar yerlerine ulaşmıyordu, istihbaratın, Dış İşleri Bakanlığı'nın Kıbrıs Masasına gitmediği kesindir.[1] Üstelik Kıbrıs'ta ve Atina'daki cuntaya bunun tersi, Türkler'in müdahale yapmayacakları söyleniyordu; durum açıktır.

Üç, Kıbrıs'ın Türk Kesimi'nde, Mia Milea'da, burada savaştım, bir küçüksanayi bölgesiydi, havan ateşine tutulduk, biz ancak Kore Savaşı'ndan kalma hurda obusün içine dolarak geçebildik, sanki cehennemdi; Amerikalılar'ın cia'ya ait istihbarat tesisi bulunuyordu, bir rapora göre, Amerikalılar, 11 Mayıs tarihinde bir jet göndererek buradaki değerli casusluk ekipmanlarını kaldırmıştı, iki ay sonra burada savaş olmuştur. O'Malley ve Craig, bunu da, pahalı ve özel intelijans ekipmanlarının kaldırılmasını, Washington'un bütün gelişmeleri önceden bildiği şeklinde değerlendiriyorlar;[2] bunu, senaryo ellerindedir şeklinde anlıyoruz.

Aslında çok önceden vardı, 1950'li yılların sonlarına doğru, Londra, çifte enosis denilen Ada'nın paylaşılması projesini ortaya koymuştu ve sonra bir ara Filistin için düşündüklerine benzer ortak cumhuriyet planına döndüler; fakat bu, daha sonra Acheson-Ball Planı olarak Washington'a miras kalmıştı, bölgede sözün Washington'a geçtiği zamandadır. Kissinger, anılarında unutmakla birlikte, iki araştırıcıya konuşmuştu, to let Greece declare enosis and give a slice to Turkey for a military base in a pre-arranged deal, Yunanistan enosis ilan edecek ve Türkler üs yapmak üzere bir dilim alacaklar; plan böyle formüle ediliyordu, bu kadar basit, fakat, bu plandan habersiz olduğunu ileri sürüyordu.[3] Yalnız bu konuda bilgili Amerikalılar'ın büyük bir bölümü, Türk askerlerinin Ada'ya çıkmasının, Amerika tarafından ve önceden istendiğini kabul etmektedir; Kissinger, Metternich hayranıdır, bu nedenle, bu Amerikan senaryosundan gerçekten haberi olmasa bile, icat edebilecek donanımdadır

Kissinger'ın anılarında, Kıbrıs Savaşı'ndan neredyse hiç söz etmemesi de

1) "The State Department's Cyprus Desk was not told. Neither was Tasca." ibid., 179.
2) ibid., p. 243.
3) ibid., p. 234.

Yahudiler, Türkiye'yi AB'den Koparmak İstiyor

Kıbrıslı Türkler, Türkiye ve Denktaş'tan kurtulmalı

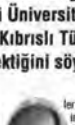

Olay Büyükelçi Karen Fogg, "gayrı resmi ve gönüllü olarak" Kıbrıs konusuna da el attı. Boğaziçi Üniversitesi'nde, katıldığı konferans sonrasındaki yemekte konuşan Fogg, Kıbrıslı Türklerin sokaklara dökülerek Denktaş ve Türkiye'den kurtulması gerektiğini söyledi.

İnşallah, Fogg'un yerine namuslu ciddi biri gelir

KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş, Türkiye'nin Karen Fogg'dan kurtulmasını dilediği AB Komisyonu'nun Türkiye Temsilcisi Büyükelçi Karen Fogg'un, Kıbrıslı Türk gazeteci ve işadamlarının da bulunduğu bir ortamda söylediği "Kıbrıslı Türkler sokaklara dökülmeli, yollara oturmalı ve koloni olmaktan kurtulana kadar kalkmamalı" sözleri, bir rapor halinde KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş'a iletildi.

Denktaş, dün rapora atıfta bulunmadan, Karen Fogg'u eleştiren bir açıklama yaptı ve Fogg'un Türkiye ile Kıbrıslı Türklerin arasını açmaya çalışığını belirterek "İnşallah Türkiye Madam Fogg'dan kurtulur ve oraya namuslu, ciddi biri gelir" dedi. Denktaş şöyle konuştu: "Kadın otunluğu yerden 'Kıbrıs Türkleri'ni Türkiye'den ayırmalıyız. Benim mücadelem budur. Kıbrıs Türkleri Denktaş'tan kurtulmalıdır' diyor. Niçin... Çünkü devamlı olarak kendisine hem Rum'dan, hem bu tarafta bize muhalif olanlardan işittikleri bu. Onlar zannediyor ki bütün halkın istemi bu. Ve ona göre plan yapıyorlar. Onun için toslıyorlar her defasında."

Engin Ari

Mete Tümerkan

AB Komisyonu'nun Türkiye Temsilcisi Büyükelçi Karen Fogg, Kıbrıslı Türklerin geleceklerini ilgilendiren konularda doğru karar verebilmeleri için "Türkiye ve Denktaş'tan kurtulmaları gerektiğini savundu. Kıbrıslı Türklerin Türkiye'yi istemediğini öne süren Fogg, "Kıbrıslı Türkler sokaklara dökülmeli, yollara oturmalı ve koloni olmaktan kurtulana kadar kalkmamalı" dedi.

FOGG NEREDE KONUŞTU

Karen Fogg, 3-4 Mayıs tarihlerinde Boğaziçi Üniversitesi'nde düzenlenen "Kıbrıs Sorunu ve Kıbrıs'ın AB'ye girişi" konulu atölye çalışması ve konferansa katıldı. Fogg, gece üniversitede verilen yemekte Kıbrıs Türk Gazeteciler Cemiyeti Başkanı Mete Tümerkan, Kıbrıslı işadamı Engin Arı, Avrupa Araştırmaları Merkezi'nden (CEPS) araştırmacı Nathalie Tocci, Kıbrıs Rum Üniversitesi öğretim üyelerinden Yiannis Papadakis, Keely Üniversitesi'nden Chris Brewin ve Birminghan Üniversitesi'nden Thomas Diez ile aynı masaya oturdu. Kuzey Kıbrıs'ta baskı olduğunu öne süren Fogg, Kıbrıs konusunun çözümlenmesi için gayrı resmi ve gönüllü hareket ettiğini söyledi. "Kıbrıs'takiler özgür olmalı ve korkuyu yenmeli" diyen Fogg, masadakilere seslenerek, şunları söyledi: Bu masada oturanlar hep birlikte bir şeyler yapabiliriz. Mesela siz bir internet sitesi açın. Amerika üzerinden değil ama. İsviçre ya da Londra olabilir. Orada gerçekleri yazalım. Halkı bilinçlendirelim.

KUZEY KIBRIS'A ÖZEL İLGİ

Fogg yemek sohbetinde Kıbrıs konusunda Türkiye kamuoyunun doğru bilgilendirilmediğini söyledi. Kendi misyonu içerisinde olmamasına rağmen Kıbrıs'la özel olarak ilgilendiğini belirten Karen Fogg, Kıbrıs'ta çözümsüzlüğün Türkiye'nin AB üyeliğini engelleyeceğini iddia etti. Fogg, şunları söyledi:

MÜMTAZ SOYSAL ESKİDE KALDI

"Denktaş'ın çevresindeki danışmanlar değişmeli. Mümtaz Soysal eskide kalmış bir sosyalist. Türkiye'deki liberalleşme çabalarına da karşı çıkıyor. Çok iyi bir insan ancak artık Denktaş'ın yanında olmamalı."

Kuzey Kıbrıs'ta baskı var

Kuzey Kıbrıs'ta baskı var Kıbrıs'ta görüşme sürecinin koptuğu günlerde Türkiye'deki AB yanlılarını harekete geçirmeye karar verdim. Onları seçtiler. Ben eski tarz ya da model bir diplomat değilim. Diplomatların yaratıcı olmaları ve renci davranmaları gerektiğine inanıyorum. Türkiye'nin üyeliği için Kıbrıs konusunun çözümlenmesi gerektiği düşüncesiyle hareket ederek, gayrı resmi ve gönüllü olarak harekete geçtim ve bunun için çalışıyorum. Türk kamuoyunun doğru bilgilendirilmesi yönünde uğraşıyorum. Ben soğuk savaş günlerinde Doğu Bloku ülkelerinde de görev yaptım. Baskı altında olan insanların doğru kararlar veremediklerini gördüm. İnsanların doğru karar verebilmeleri için özgür olmaları gerekir. Kuzey Kıbrıs'ta da baskı var. Kıbrıs'takiler korkuyu yenmeli. Bunun için hepimize görev düşüyor.

Masada 6 kişi vardı

Bağımsızlık için yollara dökülün

Kıbrıslı Türkler, Türkiye'yi istemiyor. Kolonisi olarak yaşamak istemiyorlar. Bunun için de mücadele etmek durumundadırlar. Bağımsızlıkları için, Türkiye'den kurtulmak için parçekirse yollara dökülmeliler. Yollarda sınırup Türkiye'den bağımsızlıklarını istemelidirler. Bunu elde edinceye kadar da yollardan kalkmamalılar. Ancak bu şekilde Denktaş'tan kurtulabilirler. Kıbrıs Türk'ü Türkiye'ye boyun eğmekten vazgeçmeli. Bağımsızlığını kazanarak doğru kararlar vermeli.

Ecevit ve Bahçeli çılgınlık yapabilir

Önümüzdeki dönemde Türkiye'de seçimler var. Seçim atmosferine girilmesiyle birlikte kontrol tamamen kaybolabilir. DSP ve MHP bir çılgınlık yapabilir. Bunun sonucunda bu iki parti sağ oyları alıp güçlenebilir. Ecevit ve Bahçeli çılgınlık yapabilir. Demokrat ve liberal bir çizgide olan ANAP tamamen devre dışı kalabilir. Seçimleri kaybedebilir. Bayar'ın partisi de varlık gösterecek. O zaman Denktaş Amerikalı Perle ile Ecevit ve Bahçeli'nin inisiyatifine bırakılmış olur. İş de içinden çıkılmaz bir hal alır.

Tek yanlı Rum üyeliği büyük sorunlar yaratır

Kıbrıs sorunu çözülmeden Rumlara tek yanlı üye olmaları durumunda Brüksel ne olabileceğini hesaplamış değil. Ben Brüksel'e Türklerin söylediklerini yapacakları konusunda uyarmaya çalışıyorum. Ama anlatamıyorum. Türkler duyguları ile hareket ederler. Bunun için de büyük sorunlar yaratabilirler. 1997 koşullarından daha kötü bir durumla karşı karşıya kalınabilir. Bu noktada ABD faktörünü de gözden kaçırmamak lazım. ABD Türkiye'yi bu konuda cesaretlendirebilir. Richard Perle'e dikkat edilmeli. Yahudilere çok yakın. Türkiye'yi AB'den koparmak istiyor.

Hürriyet, 8 Mayıs 2002

düşündürücüdür; burada karanlık bir nokta var. Türk Dış İşleri de doğru bilgi vermemekte ısrarlıdır; emekli diplomatlarımızsa, ambasadör K. Girgin bir istisna, anılarında, görevde bulundukları zamanın propaganda açıklamalarını tekrarlamakla yetiniyorlar. Yalnız bu konuda, dönemin bir bakanının, bir magazin muhabirine yaptığı açıklamalar çok büyük bir öneme sahip görünmektedir; Savaş döneminin enerji bakanı K. İnan, "bütün bunları zabıtlardan kendi gözlerimle okudum" sözleriyle bizi teyit ederek, Kıbrıs çıkartmasını, Kissinger'ın özendirdiğini ve her adımda tahrik ettiğni ortaya koymaktadır;[1] herhangi bir kuşku kaldığını sanmıyorum.

"TÜRK" CEPHESİNDE

Türkiye'de yönetimin bir bölümü tarafından sevilmediği ve bir ara persona non grata ilan edilmek üzere olduğunu biliyoruz, bu bir cephedir, ve diğer cepheden bakıldığında, Avrupa Birliği'nin Ankara Büyükelçisi Karen Fogg'un çok atak bir diplomat olduğu kesindir, Avrupa yanlısı bir ilişkiler ağı kurmuştu. Bayan Fogg, Kıbrıs'ın, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girişindeki pek az dar boğazdan birisi olduğunu doğru teşhis etmişti, buradan yükleniyordu ve Kıbrıs'ta Türk Lider R. Denktaş ile Denktaş'ın danışmanı, Dış İşleri eski bakanı ve eski aydın, Profesör M. Soysal'ı hedef seçmişti, normal görünmektedir. K. Fogg, bu çerçevede, İstanbul'da bir üniversitede yaptığı konuşmada, diplomatik teamülleri hiçe sayarak, "Mümtaz Soysal eskide kalmış bir sosyalist, Türkiye'deki libarelleşme çabalarına da karşı çıkıyor" derken, "Kıbrıslı Türkler, Denktaş'tan kurtulmalı" ifadesini dillendirmekten de geri kalmıyordu, cüretkar olduğunu kabul etmek durumundayız.

Büyükelçi Fogg'un konuşmasının bu yanının ilgi çekmesi normaldir, yalnız diskurunda daha önemli bir bölüm vardı ve aktarma gereğini duyuyorum: "Türkler, duyguları ile hareket ederler. Bunun için de büyük sorunlar

1) Hürriyet, 22 Nisan 2003. Bu açıklamayı olduğu gibi yayınlıyorum.

YALNIZ MÜCAHİT

Rauf Denktaş, ısrarla Kıbrıs'ta çözümsüzlüğün tek sorumlusu olarak gösteriliyor. Gerçekten öyle mi? İşte, Denktaş'ın hayli çetin geçen hayat öyküsü. Karar sizin

■ "Alnımdaki çizgiler acının aynasıdır" dediğinde yaşı 18'di. Şimdi ise 78.

■ Bu fotoğrafta aslında üç kişi var: Rauf Denktaş, Aydın Denktaş ve Kıbrıs.

■ Bu fotoğraf, Rum arşivlerinde, "adaya gizlice girerken yakalanan Denktaş'ın sabıka fotoğrafı" olarak duruyor. Aslında bu fotoğraf, Rauf Denktaş'ın "Mücahit" kimliğini belgeliyor... Ve "Mücahit", 78 yaşında hâlâ mücadelesinden vazgeçmiyor.

RAUF Raif Denktaş, 29 Ocak 1924'te, şu an Rum tarafında olan Baf Kasabası'nda doğdu. İngiltere'de hukuk eğitimi gördü... 1947'de Ada'ya döndü ve avukatlığa başladı.

❑ 1948'de, Kıbrıs Valisi Lord Winster tarafından oluşturulan Anayasa Konseyi'nde üye oldu... 1958'de istifa etti. EOKA'ya karşı Türkler'i örgütledi ve Türk Mukavemet Teşkilatı'nı kurdu.

❑ 1959'da, Zürih Anlaşmaları'na Kıbrıs Türkleri'nin haklarını ve statüsünü belirleyen maddelerin girmesini ve Türkiye'nin garantisinin Kıbrıs Türk Alayı ile perçinlenmesini sağladı.

❑ 1964'te, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne seslendi. Türkler'in halini anlattı. Makarios onu "istenmeyen adam" ilan etti. "Ada'ya döndüğünde tutuklanması kararını aldı.

❑ Kısa süre Türkiye'de kaldıktan sonra, bir geceyarısı gizlice Erenköy'e çıktı... Erenköy savaşına katıldı. Ada'ya gizlice girip çıkmayı sürdürdü... 1967'de yakalandı ve tutuklandı...

❑ Diplomatik girişimler sonucu Türkiye'ye iade edildi. 1968 yılında yeniden Ada'ya dönerek "Cemaat Meclisi Başkanı" ve "Türk Yönetimi Başkan Yardımcısı" olarak göreve başladı.

❑ 1974 Barış Harekatı'ndan sonra Klerides'le yaptığı anlaşma ile 11 yıl boyunca Rum zulmünde yaşayan 65 bin Türk'ün Kuzey'e; Kuzey'deki Rumlar'ın da Güney'e naklini sağladı.

❑ Glafkos Klerides'le hep iyi bir dostu. 1963'te, Denktaş'in çocukları özel bir otomobille, Ankara'ya kalkacak uçağa "gizlice" yerleştirildi. O otomobili kullanan kişi Glafkos Klerides'ti.

❑ 15 Kasım 1983'te Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni kurdu. Birleşmiş Milletler'de maruz kaldığı tüm siyasi baskı ve saldırılara göğüs gererek her zaman halkının haklarını savundu.

❑ Henüz 15 yaşındayken Denktaş'la evlenen Aydın Hanım şöyle diyor: "Biz 1958'den beri iki ayrı insanız aslında. Aramızda Kıbrıs var. Biliyorum; sonuçlandırmak için uğraşıyor."

❑ "Tam 44 yıldır insanca yaşamayı özleyen bir adamım ben" diyen Rauf Denktaş ise, henüz 18 yaşındayken yazdığı şiirde, hayatının zor geçeceğinin izlerini veriyordu... İşte o şiir:

Alnımdaki çizgiler acının aynasıdır...
Her çizginin altında derin bir yara vardır...
Konuşurken hisset ki, konuştuğun bu insan,
Acıyla yan yanadır, senin güldüğün zaman...

Star, 16 Aralık 2002

yaratabilirler. 1997 koşullarından daha kötü bir durumla karşı karşıya kalınabilir. Bu noktada ABD faktörünü de gözden kaçırmamak lazım. ABD, Türkiye'yi, bu konuda cesaretlendirebilir. Richard Perle'e dikkat edilmeli. Yahudiler'e çok yakın. Türkiye'yi AB'den koparmak istiyor".[1] Gerçekte "Yahudiler'e çok yakın" ibaresi fazla kibar kalmaktadır, Türkiye'de "Karanlıklar Prensi" olarak da bilinen Perle, İsrail'e "vatanım" diyen birisidir; Bush yönetiminde önemli bir yerde ve Amerika'da Yahudi Partisi içindedir ve hatta adı, P. Wolfowitz, M. Grossman ile birlikte şu anda Beyaz Saray'a hakim olan "Yahudi Komplosu" yöneticileri arasında geçmektedir. Avrupalı bu diplomata göre, bunlar ve Perle, Türkiye'yi Avrupa'dan koparmak istemektedir; bunu, birincisi, üniter ve Avrupa Birliği üyesi bir Kıbrıs'ı önlemekle yapabilirler ve ikincisi, diğer her türlü imkanı deneyebilirler, eğer gerçekten Yahudi Partisi adına hareket ediyorlarsa, Kıbrıs'ın en azından bir diliminin Türkiye'de ve Türkiye'nin de Avrupa Birliği dışında kalmasında ısrar etmeleri mantıklıdır.

Elimizde inandırıcı ölçüde tanık var; R. Denktaş, Türk ve Elenler'in ortak ve üniter devletinin işlememesi için hep çalışmıştır, şüphesiz Kıbrıslı Elen yöneticileri içinde de benzerleri vardı ve var, biz, burada, Türk kesimi üzerinde duruyoruz. Kıbrıs Cumhuriyeti kurulunca Lefkoşa'ya atanan ilk Büyükelçi olan Albay E. Dirvana'nın Denktaş'ın tahriklerini önlemek için çok çaba harcadığı hem dış ve hem de iç kaynaklarda not edilmiş vaziyettedir.[2] Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında, Kıbrıs'ta görev yapan diplomat K. Girgin, Denktaş'ın tahrikçi olduğunu belirtmekle kalmıyor ve bir de "şahin" sıfatını

1) "Kıbrıslı Türkler, Türkiye ve Denktaş'tan Kurtulmalı", Hürriyet, 8 Mayıs, 2002.

2) "The first Turkish ambassador to Nicosia, Emin Dirvana, was instructed, to encourage the moderation of Dr Kuchuk rather than the more militant attitude of Mr. Denktash."
"The Turkish cypriot paramilitary organisation Volkan was disbanded on Dirvana's orders, and when Denktash wanted to celebrate one of its more disreputable anniversries Kuchuk and the Turkish ambassador both vetoed the idea."
S. Mayes, *Makarios- A Biography*, London, 1981, p. 152.
Bu dönemde Kıbrıs'ta genç bir diplomat olarak görev yapan Büyükelçi K. Girgin de şu bilgileri vermektedir:
"Türk tarafından toplum lideri ve Cumhubaşkanı yardımcısı Dr Fazıl Küçük, genelde bizim, Türkiye'nin, görüş ve çizgimize uyumlu bir tavır sergiliyordu. İkinci lider durumundaki Türk Cemaat Meclisi Başkanı Rauf Denktaş ise biraz şahindi, ateşli bir politikacı ve çok ünlü bir avukattı. Onun bazı görüş ve yaklaşımlarını frenlemek gerekiyor, bu da elçilikle bazı çekişmelere yol açıyordu."
Kemal Girgin, *Dünyanın Dört Bucağı- Bir Diplomatın Anıları*, İstanbul, 1998, s. 75.

uygun görüyor; açıklayıcıdır. Denktaş, hep Elenler'le birlikte yaşamama politikasının adamıdır ve bu, dünya ölçüsünde "elenizm vs judaizm" antagonizması yanında ayrıca önem kazanmaktadır, bu ikincisinin tarihselliğine işaret etmiştim.

Bir nokta var, "şahin" ancak, askeri müdahaleye karşı çıkmıştı; bu, ilk bakışta çelişkili görünmekle birlikle, buradaki çözümlemelerimize çok uymakta ve güçlendirmektedir. Çünkü Denktaş, çeşitli bağlantıları nedeniyle, Washington'un, 1974 yılı çıkartmasına karşı çıkacağını sanıyordu; yanılmıştır. Çıkartma zamanının dış işlerine pek meraklı bakanı K. İnan, çıkartmanın önünü, Washington'da Dış İşleri bakanından da güçlü Dış İşleri Bakanı Kissinger'ın açtığını teyit etmektedir. Bunun anlaşılması üzerine saf değiştirmesini normal buluyoruz.

Baf'ta doğmuştur, tarihin eski zamanlarından itibaren Baf'ta güçlü bir Yahudi cemaati vardı, o kadar öyle ki, Havari Paul, İsevi yolu anlatmak için Baf'a da gitmişti, önceleri İsa yoluna sadece Yahudiler çağrılıyordu, Baf'ta bir sinagog'da konuşmuştu ve sinagog olduğuna işaret etmiştim, yeri geldi, tekrarlamış oluyorum. Anılarından öğrendiğimize göre, yedi yaşına kadar, dedesi Şekerli Mehmet tarafından büyütülüyor; güzel, ancak, anılarında çok şaşırtıcı bir ayrıntıyla karşılaşıyoruz, Kıbrıslı Rauf'u altı yaşında, babası, okumak için İstanbul'a götürüyor, "Arnavutköy'de Fevziati Lisesi'nin ilkokul kısmına yatılı olarak kaydettirdi" demektedir.[1] Fevziati, sabetayistlerin okuludur; Kıbrıs'tan altı yaşında bir yavruyu, İstanbul'da bir sabetayist okula göndermek, ancak güçlü bir inançla mümkündür, önce bunu tespit ediyoruz.

Sabetayistleri, Yahudi kavminden olmakla birlikte, Yahudi dininden çıkmış ve dolayısıyla artık Musevi sayılamayan, Sabetayi dini diyebileceğimiz, bir dinin mensupları olarak tasnif ediyoruz. Babasının, küçük Rauf'u, Kıbrıs'tan alıp böyle bir okulun ilk kısmına yatılı vermesi, sabetayist eğitime verilen önemi göstermektedir. O tarihte Fevziati Okulu'nun, küçük Rauf'un hafta sonlarını geçirdiği yakınlarının evine çok uzak olduğu kaydedilmektedir, sabetayist eğitim, demek ki, çok büyük fedakarlıklarla başlamış olmaktadır, bunu da saptıyoruz.

Eşi doğduğu zaman, babası, "evim aydınlık oldu" diyor ve kızına "Aydın" adını veriyordu; sabetayist onomastique'de, isimlerin cinsiyetine pek dikkat

1) Rauf Raif Denktaş, ***Hatıralar***, Cilt 10, Boğaziçi Yayınları, s. 59.

Klerides'ten bir buket çiçek

Kıbrıs Rum kesimi lideri Glafkos Klerides, New York'ta kalp ameliyatı olan KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş'a geçmiş olsun mesajını içeren kartıyla birlikte bir buket çiçek gönderdi. Rum hükümetinden bir yetkilinin açıklamasına göre, Klerides gönderdiği özel karta, "Sevgili Rauf, acilen iyileşmeni temenni ediyorum-Glafkos" yazdı. Denktaş, geçtiğimiz pazartesi günü Columbia Üniversitesi Presbyteria Tıp Merkezi'nde Dr. Mehmet Öz ve ekibi tarafından ameliyat edilerek kalp kapakçığı değiştirilmişti. Cumhurbaşkanı Denktaş'ın nekahat dönemini Türkiye'de geçireceği bildirildi.

Akşam, 10 Ekim 2002

'Neşter', Denktaş'ın doktorunu da tutuklattı

SSK'ya iyileştirici tıbbi malzeme alımına ilişkin "Neşter Operasyonu" kapsamında KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş'ın özel doktoru Prof Dr. Derviş Oral dün tutuklandı. Oral'ın tutuklandığı haberinin Denktaş'a da ulaştırıldığı ve çok üzüldüğü belirtildi. Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi İbni Sina Hastanesi Kardiyoloji Anabilim Dalı Başkanı Prof. Derviş Oral'ın banka hesaplarındaki artışlara ilişkin kayıtların savcılık tarafından incelenmesi sonucu rüşvet aldığı iddiasıyla tutuklandığı öğrenildi.

Hürriyet'in ulaştığı Oral'ın avukatı, "müvekkilinin iyiniyetinin kurbanı" olduğunu öne sürerek, "Paraya ihtiyacı yoktur" dedi. Soruşturma kapsamında dün Ankara DGM'ye sevk edilen yedi kişinin ifadelerini soruşturmayı yürüten DGM Cumhuriyet Savcısı Ömer Suha Aldan aldı. Savcı Aldan, üç kişiyi serbest bırakırken, dört kişiyi tutuklama istemiyle yedek hakimliğe sevk etti.

Ankara 2 No'lu DGM Yedek Hakimliği, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi İbni Sina Hastanesi Kardiyoloji Anabilim Dalı Başkanı Prof. Derviş Oral, Acil Yardım ve Trafik Hastanesi Kardiyoloji Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Mehmet Metin ile tıbbi ilaç firması temsilcisi Mert Aygen'i tutukladı. Sanıkların, savcılık ve yedek hakimlik ifadelerinde rüşvet ve diğer suçlamaları reddettikleri belirtildi. Ancak, Savcı Aldan'ın banka kayıtları, telefon dinleme tutanakları, belgeler, bilirkişi raporlarından oluşan delilleri karşısında üç zanlı da tutuklandı. Tutuklanan üç kişi, Ankara Merkez Kapalı Ceza ve Tutukevi'ne işlemlerinin tamamlanmasından sonra götürüldüler.

■ Oya ARMUTÇU-Süleyman DEMİRKAN

KKTC Cumhurbaşkanı Denktaş'ın doktoru olan ve KKTC kökenli Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi İbni Sina Hastanesi Kardiyoloji Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dervis Oral da tutuklandı.

Hürriyet, 29 Nisan 2003

edilmediğini biliyoruz, Esdra veya Esra, eril olmasına karşın, kızlar taşıyorlar ve "nur", "cahit" "kaya" türünden her iki cins tarafından taşınan isimleri hatırlıyoruz, "sudan" veya "suden" de "moşe" karşılığı olmakla birlikte kız ismi de oluyor, örnekleri var. "Aydın", İbrani isim sözlüğünde karşılığı olan bir isimdir, benim hazırladığım sözlüklerde de var. Bir tesadüf, Rav ve Rauf hem telaffuz ve hem de anlam olarak birbirine yakındır. Sözlüklerde yer almaktadır.

Rauf Raif, ek olarak, şu bilgiyi de veriyor; "doğduğu an, benim yengem, Aydın'ın anneannesi tarafından 'işte nişanlın' diyerek kucağıma verilmişti",[1] bu sırada Rauf, "9 yaşındaydım" demektedir. Yeni doğan bir kız ve dokuz yaşında bir oğlan çocuğunun, kızın oğlanın kucağına verilerek nişan ilanına "beşik kertmesi" diyoruz, ya henüz aşiret düzenini yaşayanlarda ya da sabetayistlerde ve daha doğrusu gizli din sahiplerinde görüyoruz.[2] Gizli din taşıyanlar, Hıristiyan görünebilirler, Ermeni olabilirler, bizim pratiğimizde daha çok Müslüman sayılıyorlar, kızları evlilik çağına yaklaşınca, Müslüman sanılarak görücü gelebiliyor, beşik nişanlılığı, böyle durumlarda ortaya çıkabilecek komplikasyonları ve kuşkuların doğmasını önlemeye yaramaktadır.

Onomastique alana geçtiğimizde, Denktaş'ın hep erkek çocukları olduğunu sanıyorduk, aleyhine mitingler kızı olduğunu da göstermiştir; kızı, babası aleyhine artan mitinglere sinirleniyordu, bu vesileyle adının Ender Vangöl olduğunu tespit etmiş durumdayız. İsmi de, fakat, asıl soyadı, onomastique ilgiye değmektedir; "kavala", "gönen", "serez", "mardin", "sevilla" türünden doğum yerini soyadı olarak almaya, Yahudiler'de, gizli-yahudilerde ve sabetayistlerde daha çok rastlıyoruz, "vangöl" çok dikkat çekicidir. Ayrıca, Van Gölü ve Urumiye Gölü çevresini, tarihte Yahudiler'in yoğun olarak yaşadıkları yerler arasında biliyoruz.

Bunun dışında Denktaş'ın Ankara'daki doktorunun adı Derviş Oral[3] ve

1) ibid., s. 83.

2) Türkiye'nin ilk büyük sanayicilerinden olan Bezmen Ailesi'nde de, sonradan evlilik olarak gerçekleşen bebek nişanlılıkları biliyoruz. Varlık Vergisi uygulamasına tabi olan Fuat Bezmen, annesinin, akrabalar arasında, bebek nişanı yoluyla evlendiğini yazmaktadır. Bu sabetayist ailenin çeşitli kolları dünyanın her yerine yayılmıştır, modernizm alanında çok iddialı oldukları açık, yine de beşik kertmesini uyguluyorlar.
Fuat Bezmen, ***Bir Duayenin Hatıratı***, İstanbul, 2002.

3) Akşam, 12 Aralık 2002. Derviş Oral, daha sonra, "Neşter Operasyonu" adı verilen sosyal sigortalar kurumu ilaç yolsuzluğu davası çerçevesinde tutuklanmıştı; yolsuzluk dosyasındaki ilk sanık M. Edin olup, tanınmış bir sabetayist aileye mensuptur. İlk celsede tahliye oldular.

Erim ve Güneş Soyadları

VEFAT

Kandıra eşrafından merhum Hurşit Güneş ile merhume Tasvire Güneş'in oğulları, merhume Macide ve merhum Raif Erim'in damatları, eski başbakan merhum Nihat Erim ve Kamile Erim, Melek ve Vedat Erim, Mukadder ve merhum Abdullah Köseoğlu'nun enişteleri, Işık Erim, Işıl Önalp, Ateş Erim, Nil Bölgen, Lale Aytaman ve Sait Köseoğlu'nun enişteleri, merhume Suat ve merhum Reşat Güneş'in kardeşleri, Dış İşleri eski Bakanı merhum Turan Güneş ve Nermin Güneş'in ağabeyleri, merhum Sadettin-Ayser Turgut, Oya-Tevfik Güneş, Turgay Güneş, Sencer-Ayşe Ayata ile Esra-Hurşit Güneş'in amcaları, Süheyla-Cem Erdem, Meltem-Emre Bilgin ile Esra-Sinan Bilgin'in dedeleri, İpek, Ece, Sera, Emir ile Selim'in büyükdedeleri, Şerifnaz ve İlter Bilgin, Naci Erdem ile Tülin Güneş'in sevgili babaları
Merhume Saide Güneş'in eşi
Galatasaray Lisesi 1934 mezunu

İnş. Yük. Müh.

Saffet Güneş

28 Ocak 2003 Salı günü Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur.

Hürriyet, 29 Ocak 2003

Ayata Soyadı

BAŞSAĞLIĞI

Erg İnşat Ticaret ve San. A.Ş.
Yönetim Kurulu Başkan Yardımcısı
Sn. Ali Raif Cenan Ayata'nın kıymetli Annesi muhterem

NEVİN AYATA'nın

Vefatının üzüntüsünü paylaşır, merhumeye tanrıdan rahmet, kederli ailesine başsağlığı dileriz.

TEKSON LTD. ŞTİ.

Hürriyet, 28 Aralık 2001

New York'taki de Mehmet Öz'dür, New York'a "Oz" tabir edildiği malumdur. Eğer Profesör Oral'ın adını, bir an için İbrani düşünürsek, Denktaş'ın karısının adıyla özdeş olduğunu buluyoruz. "Or" ve "Aydın" aynı anlamdadırlar. "Derviş" ise, Türkiye'de "Wolfowitz Dostları" olarak bilinen Kemal Derviş'e ve Ailesi'ne soyadını sağlayan bir sabetayist din büyüğünün adıdır; yalnız bu kadarını ben bile bir rastlantı sayıyorum.

Devam etmeden önce bu modern mezar taşları hakkında kısa bir açıklama yararlı olabilir, mezar taşlarının bilimsel değerini görüyoruz. Dış İşleri bakanlarından Turan Güneş'in ağabeyine ait bu mezar taşı, Güneş'in 12 Mart Darbesi'nin ilk başbakanı Profesör Nihat Erim ile "ilk kadın vali" L. Aytaman'ın akrabası olduğunu ortaya koymaktadır. Sıradan bir yabancı dil öğretmeni iken Lale Hanım'ın önce vali sonra da saylav yapıldığını biliyoruz; yapan, eski başbakanlardan M. Yılmaz idi; demek, görevlendirmede, sabetayizm, parti ayrımını çok aşan ve ilk ölçüt olmaktadır. Bu mezar taşını incelediğimizde, isim bilim, Erim ve Güneş'in sabetayist oldukları konusunda kuşku bırakmamaktadır; kuşkusuz bu onomastique bir yargıdır ve herhalde pro-

Soysal Soyadı ve Alp & Can Adları

ACI KAYBIMIZ

Merhume Sadiye Durak ve Merhum Osman Soysal'ın kızları,
Merhum Deniz Nakliyat eski Genel Müdürü Nazım Uzunhekim'in eşi, Gönül Bağırkan,
Uğur Uzunhekim ve Ali Uzunhekim'in anneleri, Meltem ve Esen'in anneanneleri,
Hakan, Alp, Cihan ve Can'ın babaanneleri,
Cahide Uzunhekim ve Şemsettin Bağırkan'ın kayınvalideleri
Selma Soysal, Mümtaz Soysal ve Yılmaz Soysal'ın ablaları,
İstanbul Hanımefendisi
Emekli Hakim

F. SEMİRE UZUNHEKİM

005.03.2002 Salı günü hakkın rahmetine kavuşmuştur.

Hürriyet, 6 Mart 2002

balistik bir değer taşımaktadır. Bunun anlaması, çok düşük bir ihtimalle, olmalalarını da düşünebiliriz.

Kuşkusuz "erim" adının da Yahudi isim sözlüklerinde yeri var ve çocukları, "ışıl erim" ve "ışın önalp" adları taşımaları şaşırtıcı işaretler olmaktadır. Chp'li olmasına karşın, 12 Mart Darbesi ile başbakan yapılması, o zamanlar şaşkınlık yaratmıştı, mezar taşları şaşkınlığımızı teskin etmektedir. Neden mi, burada bir tez yazmak zorundayım.

Tez şudur: Dünya soluna ve özellikle Türkiye soluna, içten ve dıştan en şiddetli darbelerin başlangıcı 1967 Altı Gün Savaşları'dır ve İsrail'in, beklenmedik bir zamanda Araplar'ı hezimete uğrattıkları bu savaşı bir "milat" kabul ediyoruz. Bunu, 1967-1973 kesiti olarak da kaydedebiliriz; Türkiye düzeni, İsrail'e yaklaştıkça, Türkiye soluna daha şiddetli darbeler indiriyordu. Sola karşı büyük şiddetin, Profesör Erim'in başbakanlığı ile başladığını söyleyebiliyoruz. Türkiye solunun içinden parçalanmasında ve dışından şiddetli darbelerle dövülmesinde sabetayizmin rolünü teşhis etmek zorundayız.

Bir sabetayist olduğunu teşhis ettiğimiz Talat Halman dostumuzun ve sabetayist olduğunu bu çalışmamızla birlikte açıkladığımız Karaosmanoğlu ailesinden Doktor Atilla Karaosmanoğlu'nun, Planlama Teşkilatı'nın kuruluşunda birlikte çalışmıştık ve Nato karargahında çalışmakta olan ambasadör Osman Olcay'ın bakan olmaları, Profesör Erim'in başbakanlığında realize

edilmişti Yalnız, burada yaptığımız, eski söyleyişle tadadi değil temsili'dir; diğer bakanların sabetayist olmadıklarını söyleyemiyoruz, belki bir veya iki non-sabetayist olabilir, herkesi incelemediğim bilinmektedir. Demek, mezar taşları önemli bir açıklayıcı olabilmektedir ve devam ediyoruz.

Profesör Erim, daha önce de şaşırtmıştı; İnönü-Menderes çatışmasının en sert döneminde, Başbakan Menderes'in, Kıbrıs danışmanı olmuştu, İsmet Paşa'yı çok zor durumda bıraktığını hatırlıyoruz. Bunu, herhalde sabetayizmin Kıbrıs'a verdiği öneme bağlamak durumundayız. O tarihte, Kıbrıs nedeniyle, Menderes-Erim ilişkisi, son zamanlardaki Denktaş-Soysal ilişkisine benzemektedir; bugün dünü anlamamıza yardım etmektedir. Bir zamanlar Türkiye aydınlarının idolu sayılan Profesör Mümtaz Soysal, Denktaş'ın arkasından hiç ayrılmayarak büyük bir fedekarlık yapıyor ve şaşkınlık yaratıyor; yalnız zaman şaşkınlıklarımızı teskin edebilmektedir.

Demokrat Parti milletvekiliydi, Hürriyet Partisi kurucuları arasında yer alıyordu; dolayısıyla Profesör Güneş değerlendirmesini, bu kitap içinde yer alan komplo teorisi çerçevesinde düşünmek isabetlidir; ayrıca kapani olması ihtimali var. Kıbrıs çıkartması sırasında Dış İşleri bakanı olarak görüyoruz; Genelkurmay Başkanı, Orgeneral Semih Sancar idi, büyük katkıları olduğu bilinmektedir. Güneş, Kıbrıs'ın yazgısında önemli bir rol oynadı ve bunun dışında hep parlaktı ve hiç bir zaman etkin olamadı. Çıkartma için, kızı Ayşe'nin adını parola yapmıştı ve "Ayşe" böylece tarihe geçiyordu. Sadece kızı Profesör Ayata'nın değil, Sabetay Sevi'nin eşlerinden birisinin adı da, böylece Kıbrıs'ın tarihi ile birleşmiş oluyordu; Ayşe'dir.

Şimdi devamla bitirebiliriz, Büyükelçi Fogg'un özel konuşmasından üç gün sonra, iş adamı Ş. Tara'nın evinde ve başbakan yardımcısı M. Yılmaz'ın başkanlığında önemli bir toplantı yapıldığı anlaşılmaktadır, bunu Ferai Tınç'ın haberinden öğreniyoruz. Başbakan Yardımcısı Yılmaz'ın eşinin ve eşinin kız kardeşinin Terakki Lisesi'nde okuduklarını tespit etmiştik, Tara ve çocukları da, genellikle sabetayistlerin çocuklarının okuduğu bu liseden mezundurlar; Yılmaz'ın adı Ayşe Muhtediye olan babannesinin Kırım Yahudisi olması ihtimali yüksektir. Gazeteci Ferai Tınç'ın evlilik öncesi soyadı "Özipek" idi, annesinin açık-yahudi ve babasının sabetayist olduğunu düşünebiliriz; bunların hiç birisine hiç kimsenin en küçük bir itiraz veya eleştirisi olmadığı kesindir. Yalnız katılanların hepsinin sabetayist olma ihtimali düşündürücüdür.

Özipek Tınç'ın haberinde dikkat çekici bir yan göremiyoruz, sadece Başbakan Yardımcısı Yılmaz, Avrupa Birliği'ne girilmemesi halinde doğabilecek sakıncaları sayıyordu; buna sakınca demek isabetsiz kalıyor, "kabus" sözcüğü uygun düşmektedir. Fakat birkaç gün sonra, bir televizyonda her hafta, C. Çandar, E. Gönensay ve Süleyman Özdem Sanberk'in katılımıyla yapılan ufuk turu tartışmasından, bu toplantının, Ferai Özipek'in anlattığından daha öğretici olduğunu öğreniyoruz, moderatör olan C. Çandar, "biz üçümüz de oradaydık" diyordu, önemlidir. Çandar, Tara'nın evinde, Yılmaz'a, bazılarının düşüncesine göre, "Avrupa Birliği'ne karşı bir alternatif olarak İsrail-Türkiye-ABD ittifakı yeterlidir, ne diyorsunuz" sorusunu yöneltmiş; sorudan daha çok bir planı belli eden bu konuşmaya, M. Yılmaz'ın ne cevap verdiğini bilemiyoruz. Aslına bakılırsa cevap da çok önemli görünmemektedir; önemli olan, artık P. Wolfowitz'in İstanbul temsilcisi sayılan Osman Cengiz'in, Avrupa Birliği ile rakip üçlü kombinezonu ortaya koymasıdır.

Yalnız, İsrail-Türkiye-Amerika ittifakı, en azından Kıbrıs'ın bölünmesini gerekli kılmaktadır. İzlenen politikalar da bu yöndedir; bununla birlikte, Irak Savaşı'nın bu plan ve gereklilikleri ne ölçüde etkileyebileceği sorusu ortadadır. Kıbrıs'ın Suriye ve İskenderun'a bakan yüzü, dünya Yahudiliği açısından, eski önemini koruyor mu, araştırmak zorundayız.

GİREMEZSEK

AB TRENİ KAÇARSA NE OLUR

ANAP Lideri ve Başbakan Yardımcısı Yılmaz: "En kritik yılın en kritik ayındayız. Avrupa trenini kaçırırsak 10 yıl sonra ulusal bütünlüğümüz tehlikeye girebilir."

Bulgarlar ve Rumenler bizden 4 kat zenginleşir

10 yıl sonra şu anda bizden geri olan Bulgaristan ve Romanya'da fert başına ulusal gelir Türkiye'dekinin 3-5 katına çıkacak. Türkiye, fakirlik çemberini ancak Avrupa Birliği içinde kıracak.

Kıbrıslı Türk'ün sayısı askerimizden daha aza iner

10 yıl sonra Kıbrıs'ta bulundurduğumuz asker sayısı oradaki Kıbrıslı Türklerin sayısından fazla olacak. Kıbrıs konusunda da Türkiye'nin daha aktif, Denktaş'ın daha uzlaşmacı olması gerek.

Gerginlik artar, ulusal bütünlük tehlikeye girer

Avrupa'nın bizi böleceği güvensizliği içinde atmamız gereken hiçbir demokrasi adımını atamadığımız için toplumsal gerginlik artacak. Bu durumda ulusal bütünlüğümüz tehlikeye girebilecek.

Hürriyet, 11 Mayıs 2002

Evren'i çok yadırgadı

Ecevit: Kıbrıs'ın tamamını alabilirdik

1974'te "İleride taviz olarak veririz diye fazla toprak alındığı"nı söyleyen Kenan Evren'e, Ecevit yanıt verdi: "Belirlenen hatları aştıklarını söylemesi çok yadırgatıcı"

7. Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in "Kıbrıs Barış Harekatı sırasında Türkiye, 'Nasıl olsa pazarlığa oturunca veririz' diyerek belirlenenden fazla toprak aldı" sözlerine ilk tepki, dönemin başbakanı Bülent Ecevit'ten geldi

Evren'in, "Biz daha az toprak alacaktık. Ancak birliklerimiz karşısında kimseyi göremeyince ilerledi" yönündeki sözlerinin gerçeği yansıtmadığını savunan Ecevit, şöyle konuştu "Kıbrıs toprağının her karışında Türklerin tarihten kaynaklanan hakları vardır. Harekat sırasında Türkiye'nin karşısında hiçbir engel yoktu, isteseydik birkaç günde tüm Kıbrıs'ı alırdık. Kıbrıs'taki Türk topraklarını Rum egemenliğine sunmak için çirkin oyunlar oynanırken, eski cumhurbaşkanı Evren'in, belirlenen hatları aştıklarını söylemesini çok yadırgadım. Rumlara Kıbrıs'ta büyük toprak ödünleri verilmesi, yalnız Kıbrıslı Türklerin değil, Türkiye'nin güvenliğini de tehlikeye düşürür."

Maraş yolunda 187 şehit

Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı'nca basılan "Kıbrıs Barış Harekatı Şehitlerinin Biyografileri" ise, Evren'in "Karşılarında kimseyi bulamadıkları" yönündeki sözlerini yalanlıyor.

Biyografide, 20 Temmuz'da yapılan birinci harekatta 311, 14 Ağustos'ta yapılan ve Maraş'ın da içinde bulunduğu toprakların alınması için gerçekleştirilen ikinci harekatta ise 187 kişinin şehit düştüğü belirtiliyor.

Dönemin Kıbrıs Türk Kuvvetleri Alayı Komutan Yardımcısı emekli Albay Gültekin Alpagun da, 14-15 Ağustos'ta gerçekleşen ve Maraş'ın da içinde bulunduğu ikinci harekatta verilen 187 şehidin tarihe geçtiğini dile getiriyor.

Milliyet, 22 Kasım 2002

KKTC yaşayacak

Denktaş'ın hastalığı nedeniyle ilk kez katılamadığı 19. kuruluş törenlerinde "KKTC yaşayacak" mesajları verildi. Genelkurmay Başkanı Özkök, anı defterine, "Kıbrıs Türkü, KKTC'de kendi yönetimi altında huzur ve güven içinde yaşamaya devam edecektir" diye yazdı. KKTC Cumhurbaşkanı Vekili Serter de Türk devletinin dağıtılmayacağını söyledi.

Feragat etmeyiz

● Kıbrıs İşlerinden de Sorumlu Devlet Bakanı Tayyibe Gülek, KKTC'nin varlığını ortadan kaldıracak çözüm formüllerinin kabul edilemeyeceğini söyledi. Gülek, "Biz çözüm istiyoruz ancak çözüm, vazgeçilmez insan haklarımızdan feragat edeceğimiz anlamına gelmemeli."

BİRLEŞMİŞ Milletler'in taraflara çözüm planı sunmasının hemen ertesine rastlayan 19. kuruluş yıldönümü kutlamalarında KKTC'nin yaşatılacağı mesajları verildi. Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hilmi Özkök, Kıbrıslı Türklerin KKTC'de kendi yönetimi altında yaşamaya devam edeceğini kaydetti. KKTC Cumhurbaşkanı Vekili Vehbi Zeki Serter de olası bir anlaşmada Kıbrıs türk Devleti'nin dağıtılmayacağını vurguladı. Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hilmi Özkök, Atatürk Anıt'ndaki deftere Kıbrıslı Türklerin aysız fedakarlıkla elde ettiği özgürlüklerinden asla taviz vermeyeceğini yazdı. Özkök, "Kıbrıs Türkü, laik ve demokratik Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde kendi yönetimi altında huzur ve güven içinde yaşamaya devam edecektir" dedi.

KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş, hastalığı nedeniyle New York'ta olduğu için ilk kez Cumhuriyet Bayramı kutlamalarına katılamadı. Türkiye Törenlerde kalabalık heyetlerle temsil edildi. 4 savaş gemisi Girne açıklarına demirlerken, Türk Hava Kuvvetleri'nin akrobasi timi Türk Yıldızları Lefkoşa'daki törenler sırasında gösteri uçuşu yaptı. Rumlar, Türk uçaklarının "Kıbrıs" hava sahasini ihlal ettiğini öne sürdü.

DÖNÜŞÜ ERTELENDİ

New York'ta 7 Ekim'de kalp ameliyatı geçiren KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş'ın adaya gelişi ertelendi. Doktorlarından Doç. Dr. Deniz Kumbasar, Denktaş'ın New York'ta salgın olan gribe yakalandığını ve ayrılışının bu nedenle iki üç gün ertelendiğini açıkladı. Dr. Kumbasar, "Sabah iyiydi. Sonra, 'Ben galiba grip olacağım' dedi ve halsiz olduğunu söyledi. Ateşinin 38 dereceye çıktığını tespit ettik. Bu durumda uzun bir uçak seyahati yapmasının sakıncalı olacağını düşünerek, bugün New York'tan ayrılmasını ertelediK" diye bilgi verdi.

... Ve Avrupalı yanıt

Ecevit: Belge tuzaklarla dolu

BAŞBAKAN Bülent Ecevit, BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın taraflara sunduğu Kıbrıs planının KKTC ve Türkiye için "tehlike, hile ve tuzaklarla dolu" olduğunu söyledi. BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın Kıbrıs'ta çözüm için plan sunduğu bir dönemde KKTC'nin bağımsızlığının 19. kuruluş yıldönümü nedeniyle bu ülkenin Ankara Büyükelçisi Ahmet Zeki Bulunç tarafından Sheraton Oteli'nde verilen resepsiyon devletin zirvesini bir araya getirdi. Ecevit, resepsiyonda Annan'ın Kıbrıs planını değerlendirdi. Planı "uygunsuz bir rapor" olarak nitelendiren Ecevit, şunları söyledi:

"Türkiye'de hiçbir topluluk Kıbrıs Türklerinin hak ve özgürlüklerinden ödün veremez. Türk milleti buna izin vermez zaten. O bakımdan kaygı duymuyorum. Bu öne sürülen belge mi diyelim her neyse aslında KKTC topluluğu ve Türkiye için tehlikelerle, hilelerle, tuzaklarla dolu. Fakat bunların hepsini aşacağız."

Hürriyet, 16 Kasım 2002

Katkı 6

TMT ÜZERİNE İKİ KAYNAK

Başka ülkelerde, Büyük Britanya ve Amerika Birleşik Devletleri'nde var, ancak Türkiye'de dış işleri yazışma ve belgeleri belli bir süre geçtikten sonra da açıklanmıyor; bu dış politika yönelimlerinin soğukkanlı ve bilimsel tartışmasının önünde ciddi bir engel olarak bulunmaktadır. Bugün Türkiye'de dış işleri belgelerine dayanılarak veya referans verilerek yapılmış hiçbir çalışma bilmiyoruz; büyük bir eksikliktir.

Gerçi ben, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden, bu fakülte eskiden daha çok ve şimdilerde de önemli ölçüde Türk diplomatlarını yetiştiren kurumdur, Profesör Suat Bilge ve arkadaşlarının *Dış Politika* kitabını, resmi tarih yazımının ilk denemelerinden birisi olarak teşhis etmiş ve öyle yazmıştım; ancak bu çalışma bile açıkça arşivlere atıfta bulunmuyordu. Bununla birlikte Profesör Bilge, hem dış işlerine ve hem hükümete, sıkça ileri sürüldüğüne göre, Washington'a da yakın bir kimseydi, 12 Mart Askeri Darbesi'nden sonra, Türk gençliğinin efsanevi ismi Deniz Gezmiş ile Hüseyin İnan ve Yusuf Aslan'ın asılması sırasında, cunta tarafından Adalet Bakanı yapılmıştı ve daha sonra da büyükelçilik görevlerinde bulunmuştu, bu nedenle, arşivlerin güvenildiğini tahmin edebiliyoruz. Fakat yine de Profesör Bilge'nin arşivleri sadece gördüğünü, arşivlerin karanlıkta kalmayı sürdürdüğünü düşünmek durumundayız.

Ancak sevindiricidir, Türkiye'de de diplomatik kariyer mensupları emekli olduklarında anılarını yayınlamaya başladılar ve bunların çoğu, resmi politikayı tartışmaya açacak bilgiler vermemeye özen göstermekle birlikte, belki de anılarını okutturabilmek için, bazı ilginç bilgileri sızdırmaktan geri kalamıyorlar. Büyükelçi Kemal Girgin'in, *Bir Diplomatın Anıları 1957/1975* başlığı ile yayımladıkları, bu sonuncu kategoriye girmektedir. Ambasadör Girgin'in anılarını değerli yapan iki özelliğini görü-

yoruz; ilk diplomatik görevlerinden birisi, yeni kurulmuş Kıbrıs Cumhuriyeti Türk Büyükelçiliği'nde gerçekleşiyor ve merkezde olduğu sırada da, dış işleri arşivleriyle ilgili departmanın direktörlüğünü yapıyor, yazdıklarına göre de önemli düzenlemeler gerçekleştirmiştir. Bu nedenle yazdıklarında arşiv değeri görüyoruz.

Büyükelçi Girgin, anılarının bir yerinde şu bilgiyi vermektedir: "1950'li yılların ortalarında Lefkoşa'da Tük gençlerinden 'Volkan' adıyla gizli bir teşkilat kurulmuştu." Bunun, Volkan'ın, önemli eylemlilik düzeyini tutturamadığını ve sembolik kaldığını biliyoruz. Amatör bir adım olabilmiştir.

Bu önemli değil, ancak Ambasadör Girgin, hemen bunu izleyen sayfada şu bilgileri eklemektedir; "Bu, bir nefsi müdafaa teşkilatıydı. Sonraları işler büyüyünce Menderes'in onayı ve Zorlu'nun isteğiyle bütün adada kolları olan T. M. T. (Türk Mukavemet Teşkilatı) kuruldu. Başına da Türk Albay özel harpçi Rıza Vuruşkan getirildi. Onun unvanı Bayraktar'dı ve diğer kentlerdeki şeflere de 'Serdar' denmekteydi."[1] Anılardan öğrendiğimize göre, bu sırada Girgin, dış işlerine girmek üzeredir ve Kıbrıs'taki görevlendirilmesi daha sonradır; bu nedenle, teşkilatın, zamanın Dış İşleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'nun yazısı ve yine Başbakan Adnan Menderes'in onayı ile kurulduğu bilgisini arşivlerden çıkarması zorunludur. "İstek" ve "onay", Türk bürokrasisinde geçerli ve net sözcüklerdir; Türk bürokratik protokolünde "onay" ancak yazılı olabilmektedir.

Diplomat Kemal Girgin'in sağladığı bu çok önemli açıklık üzerine düşünürken, herhalde Kıbrıs Gazisi olduğumu ve Kıbrıs Sorunu ile ilgimi bildikleri için olabilir, arkadaşlarım Haymana Zindanı'na *Tarih ve Toplum* dergisinin Aralık 1998 tarihli sayısını gönderdiler. Burada, Ahmet An adında bir araştırıcının, "Kıbrıs ve Ayrılıkçı Politikalar" başlıklı, belki de benim Türkçe'de okuduğum en ciddi araştırmalardan birisidir, bir çalışması yayımlanıyordu; verdiği bilgiler Büyükelçi Girgin'in yazdıklarıyla ve hem de benimkilerle tutuyordu. Araştırıcı Ahmet An, pek çok anı ve kaynağı değerlendirmiştir.

Ahmet An, değerli ve aydınlatıcı incelemesinde bir yerde Dr. Fazıl Küçük ile ilgili olarak şu bilgileri vermektedir: Doktor Küçük "1957 yılında EOKA'nın tedhiş faaliyetleri hakkında Ankara'ya gittiğini ve bu ziyaretle-

rin birinde Başbakan Menderes'in kendisine Rıza Vuruşkan adlı birini tanıttığını anlatmaktadır."[2] İsim ve tarihte tam bir uyum görüyoruz. Doktor Küçük, An'ın yazdığına göre, "daha sonra Korgeneral'in makamında Vuruşkan'la konuştuğunu" da kaydetmektedir; bundan sonra Albay Vuruşkan, Lefkoşa'da İş Bankası'na müfettiş olarak atanıyor ve yeraltı çalışmalarını yönetiyor, birbirini tamamlayan kaynaktan bu sonucu netlikle çıkarabiliyoruz.

Türk Mukavemet Teşkilatı, Kıbrıs'ta ilk gizli bildirisini, netlikle ortaya çıkmaktadır, Kasım 1957 tarihinde yayımlamıştır; kuruluş tarihi de, böylece, açıklıkla ortaya çıkmaktadır. Birinci yöneticisi, "bayraktar" deniliyordu, Özel Harp Dairesi'nden Albay Rıza Vuruşkan idi, bundan sonra, Albay Kenan Coşkun'u biliyoruz.

"Özel Harp Dairesi", Türkiye aydını ve solu açısından son derece ünlüdür, aydınlar bunu genellikle "Kontr-Gerilla" olarak anıyorlardı ve hâlâ da böyle bilmektedirler. Türkiye'nin NATO'ya giriş yıllarında "Seferberlik Tetkik Kurulu" içinde oluşturulan bu daire, Türkiye aydınına göre, pek çok solcunun ölümünde rol sahibidir ve 1977 Seçimleri'nden hemen önce, zamanın muhalefet lideri Bülent Ecevit'e düzenlenen ve en son da zamanın başbakanı Süleyman Demirel'in Ecevit'e suikasti ihbar etmesi üzerine boşa çıkartılan darbeden de sorumlu tutuluyordu; zamanın Kara Kuvvetleri Komutanı Orgenaral Namık Kemal Ersun, bu darbe girişimi nedeniyle görevinden alınmıştır. Ancak 1977 Seçimleri sonucunda başbakan olan Ecevit, başbakanlığı zamanında, "böyle bir dairenin olmadığını" açıklamaktan geri kalmamıştır.

Halbuki bugün geriye dönük olarak da, böyle bir dairenin ve kuvvetin bulunduğu kabul edilmektedir. Şu sırada resmi adı, "Özel Kuvvetler Komutanlığı" olan bu daire, Türk medyasının kıvanç kaynakları arasında baş yerdedir; Şemdin Sakık'ın Kuzey Irak'tan getirilmesi başarısı, Öcalan'ın Kenya'da yakalanmasının prestiji Özel Kuvvetler Komutanlığı'na bağlanmaktadır. Burada tartışma olabilir ve zaman içinde adı değişmektedir; ancak şimdi ÖKK olan bu askeri kuvvetin, Kıbrıs'ta, Türkiye'de aydınlar üzerinde ve Kürtler arasında pratik yaparak beceri ve kapasitesini geliştirmiş olduğu kesindir.

Büyükelçi Girgin "Kurmay Albay Vuruşkan çok değerli hizmetler gör-

dü, gençleri yetiştirdi", demektedir; daha sonra ayrıldığına işaretle "diğer subaylar geldi" diye devam etmektedir. Bu sırada, diplomat Girgin de Lefkoşa'da görevli idi ve anılarında şu son derece değerli bilgiler de yer almaktadır: "1962 sonbaharında ben oradan ayrılırken de Kurmay Albay Kenan Çoygun elçilik kadromuzda Ataşe Kemal Coşkun adıyla, göreve başladı. Çok cesur ve atak olan bu değerli subayımız mücahitlerin daha çok çoğalmasında ve yetişmelerinde başrolü oynadı. En krizli dönemde, 1962-1967 arasında, büyük hizmetler görerek, adeta bir milli kahraman oldu. Çok otoriter ve disiplinliydi." Bu bilgiler, Kıbrıs Savaşı sırasında, her çevreden ve özellikle Kıbrıslı Türk aydınlar tarafından bana aktarılanlar ile kısmen uyuşmaktadır; ancak uyuşma tam değildir, çünkü, muhtemelen Çeçen, ancak kesinlikle Kafkas halklarından olan Albay Çoygun'un, Kıbrıs Türkleri üzerinde çok büyük bir korku yarattığını biliyoruz.

Diplomat Girgin, "bir mücahidin sakınca yaratacak disiplinsizliğini ağır biçimde cezalandırınca geri çekildi ve generalliğe yükseltildi", demektedir; böyle bir vaka olabilir, ancak, Bayraktar Çoygun'dan yakınmalar çok daha kapsamlıdır. Bunları burada ele almak istemiyorum.

Bu kısa incelemeyi bitirirken iki soruya daha değinmek gereğini duyuyorum. Bunlardan ilki, TMT'nin kuruluşunda, yabancı gizli servislerin rolünün olup olmayacağı sorusudur; Londra ve Washington'u kastediyorum. İkincisi, Denktaş'ın konumunu ilgilendirmektedir.

Birinci soruyla ilgili olarak anlamlı bir akıl yürütmenin bazı verilerini sıralayabilecek durumdayız. a) Ahmet An, TMT'nin embriyonik hali olan Volkan'ın, Ada'daki İngiliz sömürge yönetiminin inisiyatifi ile ortaya çıktığını haber vermektedir. Makul görünmektedir. b) Rauf Denktaş, diğer iki kişiyle birlikte, bunlardan birisi hemen sonra Türk Dış İşleri tarafından Tahran Büyükelçiliği'nde görevlendirilmiştir, TMT'nin kuruculuğu iddiasındadır; ancak bu sırada da, İngiliz sömürge idaresinde savcı olarak hizmet vermektedir. c) Aynı tarihlerde ben Ankara'da, Ankara yüksek öğrenim gençliğinin en etkili yöneticisi durumundaydım, Doktor Küçük ve Denktaş, anılarında işaret ettikleri Ankara ziyaretlerinde, sık denebilecek ölçüde beni arıyorlar ve Ankara'da Ulus'ta Park Oteli'nin lobisinde uzun uzun benimle görüşüyorlardı; o zamanlarda biliyordum ve

şimdi yazılanlarda da okuyorum, beni daha çok, Başbakan Menderes ile Dış İşleri Bakanı Zorlu'nun itibar göstermediği zamanlarda arıyorlardı. Benden Kıbrıs Davası lehine büyük öğrenci eylemleri örgütlememi istiyorlardı. Bu dönemlerde Menderes başbakanlığındaki yönetimin tereddütlü olduğunu, öğrencilik yıllarımda da, biliyordum. d) Londra ve Washington'un "taksim" politikasını benimsediği zamanda tereddütler ortadan kalkmıştı; TMT'nin de geliştirilmesi, bu döneme denk düşmektedir.

Denktaş'ın yerinin belirlenmesi sorusuna gelince, burada da mantıklı bir tartışmanın verilerini sıralayabiliriz. a) Hem diplomat Girgin ve hem de araştırmacı An, Rauf Denktaş ile Türkiye'nin ilk Lefkoşa Büyükelçisi Emin Dirvana'nın ihtilaf halinde olduğunu kaydediyorlar; Dirvana, Kıbrıs kökenli bir sadrazam soyundan gelen ve son derece prestijli bir emekli kurmay albay idi. Yalnız, yeni kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'ni yaşatmak istiyordu; ihtilafın özü buradadır. Ancak büyük prestiji ve Ankara'daki sağlam bağlarına karşın, bu ihtilafta Dirvana kaybetmiştir ve istifa ettiğini biliyoruz. b) Kıbrıs Komutanı Bedrettin Paşa, çok net bir Denktaş karşıtıydı ve karşıtlığını çok ağır nitelemelerle ifade etmekten geri kalmıyordu. Orgeneral Bedrettin Demirel'in de etkili olamadığını kaydedebiliyoruz. c) 1974 yılında Ecevit Hükümetinde bakan olanların çoğu, Türkiye soluyla bağlantılı veya etkilenen kimselerdi ve Denktaş'a en küçük bir sempati duymuyorlardı. Türkiye solu Denktaş'ı hep "emperyalistlerin adamı" olarak nitelendirmiştir; hem savaş sırasında ve hem sonrasında, "Denktaş gitmeden Kıbrıs'a özgürlük ve refah gelmez" görüşü, yetmişli yıllar Ecevit Hükümeti bakanlarının ortak düşüncesiydi. Ecevit Hükümeti'nde Dış İşleri Bakanı, Denktaş'ın yerine lider aradıklarını ve hazırladıklarını, bana, pek çok kez söylemiştir. Bulunamadı mı, yoksa görüş mü değiştirildi, soru ortadadır.

Araştırmacı Ahmet An şunları yazmaktadır; "1964 yılında Erenköy'de bulunduğu sırada, oradaki öğrencilere kendisinin Türkiye Genelkurmayı'na bağlı olduğunu söylemiş olan Kıbrıs Türk Lideri Rauf Denktaş'ın Kıbrıs sorunundaki belirleyici rolü 1958'den beri önemini korumaktadır."[3] Genelkurmay Başkanlığı'nda ise Denktaş'ın bağlı olduğu Daire'nin, eski adıyla, "Özel Harp Dairesi" ve şimdiki adıyla, "Özel Kuvvetler Komutanlığı" olduğunu tahmin etmek mümkündür. Bu tahmin

doğruysa, çözümleme tamamlanmaktadır.

---

1) Kemal Girgin, *Dünyanın Dört Bucağı-Bir Diplomatın Anıları, 1957-1997,* Milliyet Yayınları, İstanbul, Ekim 1998, s. 80-81.
2) Ahmet An, "Kıbrıs'taki Ayrılıkçı Politikalara Bir Bakış", *Tarih ve Toplum* dergisi, Aralık 1998, s.365.
3) ibid., s.371.

Y. Küçük, Sırlar, İstanbul, 2001, s. 299-302.

***

P. S.: Yakın tarihin bir kesitine önemli ışık tutan bu eki, Haymana Zindanı'nda ve daha doğrusu mezar'da yazdım, 1998 sonu-1999 yazı arasındadır. Burada en önemli kaynak, Büyükelçi Kemal Girgin'in anılarıdır; Ambasadör Girgin, büyük bir hizmet yapmış durumdadır, 1998 tarihini taşıyor. Bundan yıllar sonra, Hürriyet Gazetesi'nin, Özel Harp Dairesi elemanlarından Yarbay İsmail Tansu'nun anılarını ön plana çıkartarak, Mukavemet Teşkilatı'nı "asimile" etmeye çalıştığını görüyoruz. Hürriyet Gazetesi'nin bu çabası, sabetayizmin deklerasyonu programına denk düşüyordu. Yarbay'ın soyadıyla eski başbakanlardan Çiller'in adı ve adıyla da Cem'in adı özdeş görünmektedir, rastlantı olması da mümkündür. Yarbay Tansu'nun Ziya Tansu'nun kardeşi olduğunu, kitabından öğreniyoruz.

Hürriyet, İsmail Cem'in başında bulunduğu Dış İşleri Bakanlığı ile işbirliği halinde, İkinci Dünya Savaşı sırasında dünya Yahudileri'ni kurtaran üç "kahraman" diplomat, Ülkümen, Kent, Yolga, icat etmişti ve şimdi de Kıbrıs'ı kurtaran "üç subay" bulmuş görünmektedir. Yalnız kahraman imalatı yanı hariç, Tansu'nun anlatımı, Dış İşleri Bakanlığı arşiv genel müdürlüğü de yapmış olan Ambasadör Girgin'in yazdıklarına bir ilave getirmemektedir. Belki de Girgin'in kitabı tahrik etmiştir, düşünebiliriz.

Bunun dışında, Kıbrıs sorununun en alevli olduğu zamanda öğrenci lideriydim ve Dr. Küçük ve R. Denktaş, zamanın başbakanı A. Menderes tarafından uzak tutuldukları tarihlerde beni bulurlardı ve bütün sorunları Ankara'da, Ulus'ta, mütevazi Park Otel'in daha da mütevazi lobisinde saatlerce anlatırlardı. O zamanlar üniversite gençliği politika-

nın güçlü faktörlerinden birisiydi, bu nedenledir. Ayrıca, Kıbrıs Savaşı'na da katıldım, bu Teşkilat'ın, zaman zaman, "Rumlar" yerine Denktaş muhalifleriyle ve solcu öğretmenlerle mücadele ettiğini de biliyorum, savaş, bir liderlik realizasyonu ve bir araştırma alanıdır. Kıbrıs'ın şimdiki Büyükelçisi Ahmet Zeki Bulunç, o sırada solda bir kamu görevlisiydi ve diğer solcu aydınlar savaş alanlarında beni buldular, tmt sancaktarlarının en ünlüsü General Kenan Çoygun hakkında da bilgim var. Bir nokta da şu, Kıbrıs, Ambasadör C. Duatepe'nin ilk "dış" görevi idi ve Devrim ile Temren, orada tatil yapıyorlardı ve gözlem de yaptıkları kesindir. Özetle, Fatin Rüştü Zorlu zamanında ve Özel Harp Dairesi tarafından kurulduğu doğrudur; Kıbrıslı solculara karşı etkili olduğunu da biliyoruz. Diğer etkinlikleri tartışmalıdır.

Hürriyet'in bu abartmalarının dışında, Yarbay Tansu'nun çalışması, Ambasadör Girgin'in yazdıklarını ve benim değerlendirmemi desteklemektedir. Ayrıca, "özel harp dairesi" çalışmalarının bir bölümü hakkında ilk yarı-resmi kaynaktır ve önemlidir. Bizim konumuzla ilgili olarak, Tansu'dan üç aktarma yapmak istiyorum, önemli buluyorum.

"Biz bu hazırlık çalışmalarını sürdürürken birgün Dış İşleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'nun ilginç bir önerisi ile karşılaşmıştık. Bir vesile ile huzurunda bulunduğumuz Zorlu, 'İsrail Hükümeti ile iyi ilişkiler içinde bulunduğunu' ve 'İsrail'den Kıbrıs'taki Türk firmalarına ihraç edilecek oksijen ve asetilen tüpleri içinde bir miktar silah göndermek istersek bu imkanın sağlanabileceğini' söylemişti."

"Karakurt ise, kod adı 'Dağlı' ve maske adı Mustafa Kaya olan, Magosa bölge lideri Binbaşı Şefik Karakurt'un soyadı idi."

"Fakat ne hazindir ki, bana inanılır kaynaklardan gelen haberlere göre o büyükelçi, (emekli kurmay albay Emin Dırvana, y. k.), tmt'ye yardım etmek, tmt ile işbirliği yapmak bir yana, tmt'yi bir umacı gibi görerek, ona bir tavır almış, hatta lağvedilmesi görüşünü savunmuştur."

E. Özkök, Gizli Direnişi Başlatan Üç Subay, Hürriyet, 23 Ağustos 2001.
Faruk Bildirici'nin Röportajı, Hürriyet, 24 ve 25 Ağustos 2001.
İsmail Tansu, Aslında Hiç Kimse Uyumuyordu, tarihsiz ve baskı yeri yok, s. 113 ve 237 ve 243.

MUHTASAR "HÜRRİYET" TARİHİ

Çok soruluyor, Turgut Özal öldürüldü mü; bu soruyla çok karşılaşıyorum. Cevabımı o kadar çok tekrarladım ki, hep aynı cevaptır, ben de ezberledim ve burada bir kez daha tekrarlamak istiyorum. İki aşamalı, birincisi, Özal öldüğü zaman ve hatta bugün bile, katledildiğine inanmak zordur, çünkü bir kanıt ileri sürülmüş olmaktan uzaktır. Ayrıca Özal için sağlıklı demek zordu, kiloluydu, büyük hayal kırıklığı yüklü bir İç Asya seferinden dönmüştü, ölümünü doğal karşılamak çok doğaldır. Yalnız şimdi böyle olmakla beraber bugünden yıllar sonra, elli yıl diyebiliriz ve belki on yıla bile indirebiliriz, Turgut Özal'ın ölümünü doğal sayan bir kimseyi bulabilmek imkansız görünmektedir. Çünkü katledilmiş olması çok doğaldır, zamanlı göçmüştür ve görünüşteki en büyük dostu, Washington açısından da ortadan kaldırılması gerekiyordu ve sağlığı ve ruh hali bozulmuş bir Özal'ın ölümünü çabuklaştırmak kolaydı; katledilmesi ihtimali çok yüksektir. Özal, "XX. Yüzyıl, Türk yüzyılı" türünden ham sözler telaffuz ediyor, İç Asya'yı denetleyebileceğini sanıyor ve Kuzey Irak'a göz dikiyordu; Türkiye'nin bunların hiç birisini realize etme kapasitesi yoktur, yalnız bunu biz biliyoruz ve bir de emperyalizmin sanıldığından çok vesveseli olduğunu tespit ediyoruz. Göç etmesi tam-zamanlıdır.

Peki Hürriyet Gazetesi'ni, Dünya Yahudi Partisi mi kurdu; bu soru, Hürriyet yayına başladığında çok ortaya atılmıştı ve sorudan çok bir cevap bile sayılıyordu, cevabın soru olarak formüle edildiği zamanlardı. Sonra unutulmuştur. Şimdi tekrar hatırlıyoruz, çünkü soru tekrar canlanmış haldedir ve tarihin de yaşam misali çok cilveli olduğunu görüyoruz. Şu nedenle, bu soruyu canlandıran, Türkiyeli bir Yahudi araştırmacıdır, tarihin cilvesi burada kendisini belli ediyor;[1] tam Hürriyet'in çıktığı bir zaman kesitinde Yahu-

1) "Bazı gazetelerin Türk Yahudi basını ve cemaatine karşı hasmane bir tavır alması üzeri- ➡

di Partisi'nin Hürriyet türü bir gazete projesi olduğunu bilmemiz önemlidir. R. Bali, Yahudi Konseyi'nin arşivlerini inceleyerek bunu bize haber veriyor, teşekkür borcumuz var.

Hürriyet yayına başladığı sıralarda İstanbul Yahudileri arasında ön planda olan "Burla Biraderler" tarafından finanse edildiği hep söyleniyordu ve Burla Biraderler ise Koç Ailesi'ne yakın sayılıyordu. Dolayısıyla, Hürriyet Gazetesi ve bugün aynı elde görünen Milliyet Gazetesi ile Koç Ailesi arasında bir bağlantı hep ileri sürülüyordu; bu da ayrı bir sorundur. Zaman zaman bu iki soru ya da sorun birbirine karıştırılmaktadır; ayrı ayrı ele alınmasında metodik yararlar olduğunu ileri sürebiliyoruz. Burada mümkün olduğu ölçüde ayırmaya çalışıyorum.

Bir nokta var, Hürriyet'in çıkışında Yahudi insiyatifinin varlığına, bugün her zamankinden daha kolay inanabiliriz; çünkü son derece Yahudi-savunucusu ve Pro-İsrail bir gazete olduğunu artık hep görüyor ve biliyoruz. Fakat kolay inanabilmeyi ispat saymanın bilimde yeri olmamalıdır; analiz etmek zorundayız. Analiz etmekse, yöntem geliştirmek demektir; burada bunu denemek istiyorum.

Bir kez, Türkiye Yahudi Partisi'nin Dünya Yahudi Partisi'ne, bir günlük gazete çıkarma ihtiyacını yazdığı sırada, Türkiye'de anti-semitik bir kampanya olduğunu ileri sürmek çok zordur. Fakat yine de, böyle bir gazete ihtiyacını kabul etmek yerindedir; önce bunu ele almamız gerekiyor. İhtiyaç, Türkiye'nin bir rezerv devlet olarak düşünülmesinden ileri geliyor; halbuki, Hürriyet'in çıkışıyla İsrail Devleti'nin kuruluşu aynı ay içindedir. Hürriyet, 1 Mayıs ve İsrail Devleti, 14 Mayıs 1948 tarihlerinde dünyaya geliyorlardı; fakat, Birleşmiş Milletler'in bir Yahudi Devleti kurulmasını onaylayan

---

ne cemaat yönetimi, Filistin meselesine Arap yanlısı bir bakışla bakmayacak ve Yahudileri savunacak bir gazetenin yayınlanmasının gerekli olacağını düşündü."

"Cemaat yöneticileri kamuoyunun Yahudiler'e karşı hasmane tavır alması halinde takınacağı ılımlı tavırla ortamı yatıştırabilecek böyle bir gazete yayınlama tasarısının hayata geçirilmesi için mali destek istedi ancak bu talep cevapsız kaldı."

Rifat N. Bali, *Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri-Aliya: Bir Toplu Göçün Öyküsü 1946-1949*, İletişim, İstanbul, 2003, s. 115-116.

Yazılı bir cevap olmamasını, cevap olmadığı yollu anlayamayız, dünya Yahudiliğinin verilecek cevabı kağıda dökmeyecek kadar deneyimli olduğunu varsaymak durumundayız. Yazıyı, paradan çok izin almaya bağlamak gerekiyor; gerekli paranın İstanbul'da da bulunabileceği makuldür.

kararı daha önce ve 29 Kasım 1947 tarihlidir, hazırlıklar için zaman var. Bir Yahudi devletinin kurulmasının bir açıdan sevinçle ve diğer açıdan hayal kırıklığıyla karşılanmasını ve tepki doğurmasını normal bulabiliriz;[1] ayrıca yeni devleti desteklemek için de günlük bir gazete gereklidir.[2] Çünkü modern Türkiye'de anti-arabik doktrin henüz yerleşmiş olmaktan uzaktı ve İslamik görüntülü-judaik özlü tarikatler henüz etkinlik kazanmamışlardı. Bu nedenle tam bu sırada Hürriyet'in yayın hayatına girmesi bu tür soruları doğurabilir; demek ki tartışmaları yadırgamamak durumundayız.

Yahudilik nedir, daha doğrusu Yahudi inisiyatifi nasıl belli olabiliyor; herhalde başa kippa geçirmektir, diyemeyiz. Benim ölçülü değerlendirmeme göre Yahudiliğin en ayırıcı çizgilerinden birisi, Elen düşmanlığıdır ve bu noktadan bakarsak, Hürriyet, sanki Yahudiliği desteklemekten çok bu ülkede Elen-karşıtlığını yaratmak ve körüklemek için çıkıyordu. Bütün yayınları sınır-tanımaz bir anti-Elen propagandasına ve hatta provokasyonuna dayanıyordu; adaletli olmak gerekiyor, aslında İsrail hariç bütün komşular, Hürriyet'in hedefi oluyordu. Bunu siyonizm ile özdeş tutabilir miyiz, tartışmalıdır; özdeşlik öz'de aynılık ise düşünebiliriz. Sadece anti-elenizm değil, ama yine de Erme-

1) Türkiye'de, Yahudiler ve sabetayistlerimiz arasında siyonist cereyanın kök salmadığı hep ileri sürülüyor; bir kez, ileri sürüldüğü kadar köksüz kalmadığını belirtmek durumundayız. İkincisi *Şebeke*'nin üçüncü baskısında gösterebildim, Dokuzuncu Dünya Siyonistler Kongresi'ne Osmanlı delegesi olarak katılan Moiz Kohen, daha sonraki yıllarda Tekin Alp adıyla kemalizmin ideolojisini geliştiriyordu, Osmanlı Türkiyesi'ni, bir tür Erez İsrael olarak gösteriyordu, ayrıca bir Yahudi Devleti kurmayı gereksiz buluyordu. Şimdiki bilgilerimiz, bunların bir bölümünü *Şebeke*'nin dördüncü baskısında etüt etmeyi planlıyorum, Yahudi ve sabetayistlerimizn siyonist ve anti-siyonist olarak bölündüklerine işaret etmektedir, dolayısıyla bir günlük yayına ihtiyaç ortadadır.

2) Diğer iç ve dış politika gelişmeleri ve gereklerini ihmal edemeyiz; Mevhibe Hanım ile ilgili tartışmaları bir yana bırakacak olursak, İsmet Paşa'nın, Türkiye Yahudi Partisi ve Dünya Yahudi Partisi tarafından reddedildiğini netlikle tespit edebiliyoruz. Paşa, kendi restorasyonunu yaparken siyonist doktrinli ve militan sabetayistleri yönetimden uzaklaştırmıştı, bu ve hiç de önemli olmayan Varlık Vergisi affedilmiyordu. Celal Bayar'ın Demokrat Partisi buraya oturuyordu; sabetayizme ve Washington'a yaslanıyordu. Hürriyet Gazetesi'nin Celal Bayar'ın sabetayist Partisi'ni de müfrit bir şekilde desteklediği bilinmektedir. Bu tür desteklerin de katkısıyla, İsmet Paşa'nın yönetimden uzaklaştırılması, 14 Mayıs 1950 tarihindedir; demek ki, Dünya Yahudi Partisi, bölgemizde, iki yıl arayla, birisi İsrail'in kurulması ve diğeri Demokrat Parti'nin hükümete gelmesi olmak üzere, 14 Mayıs'ta iki başarı elde etmiş oluyordu.

niler ve Araplar'ı kötüleme ve mahkum etme, Elen karşıtlığının arkasından gelmektedir; şiddetliydi, o kadar öyle ki eğer bugün komşu halklarda bize karşı bir kuşku ve sevgisizlik varsa, bunda, Hürriyet'in payı çok büyüktür.

Bütün yayını bir "palikarya" ve "kıbrıs türktür" edebiyatına dayanmıştır; 6-7 Eylül 1955 yağmacılığında Hürriyet Gazetesi çalışanlarının sanık olarak yargılanması sadece göstergelerden birisi olmaktadır. Bu büyük yağmacılıkta pek çok "gayri müslim" işyeri ve ev yağmalanırken, hiç bir Yahudi yurttaşımızın malına ve mülküne dokunulmamış olması hem sevindirici ve hem de düşündürücüdür; tahriklerle birlikte ciddi bir planlama ve yönlendirme ihtimalini akla getirmektedir. Öyleyse buradaki soruları tümüyle teorik sayamayız, fakat cevapları daha teorik düzeyde tutmak isabetlidir ve buna özen gösteriyorum.

SEDAT SİMAVİ'NİN TEKZİBİ

Tek yanlı bakmanın bilimde hiç bir yeri olmamalıdır; bu nedenle Hürriyet Gazetesi'nin kurucusu ve sahibi Sedat Simavi'nin bu soruyla ve çok ciddi düzeyde karşılaştığı anlaşılmaktadır. Simavi, Yahudi bağlantısı nedeniyle öylesine bir baskı altına girmişti ki, bir başyazıyla bunu tekzip etmek gereğini duyuyordu. Bu tekzibi arşivlerden çıkararak burada yayınlamayı bilimsel dürüstlük gereği sayıyorum.

★ ★ ★

Hürriyet

11 Aralık 1949

Mecburi bir açıklama

Bu gazeteyi çıkardığım günden beri "Hürriyet" in muvaffakiyetini çekemiyenler aleyhimde sinsi bir propagandaya başladılar: Sözde bu gazeteyi Yahudi sermayesi ile çıkarıyormuşum! Bu çirkin dedikodulara şimdiye kadar ses çıkarmadım, ve neden yalan söyliyeyim, gülüp geçtim. Fakat bu sükûtumun bazı utanmazlara cesaret verdiğini görünce şu açıklamayı yapmağa mecbur oldum.

Ben yirmi beş senedenberi Türkiye'nin en çok satan mecmualarını çıkararak topladığım para ile bu gazeteyi kurdum. Çok zengin dostlarıma ve yalnız imzam mukabilinde bana kredi açabilen milli bankalarımıza rağmen bu gazeteye on paralık yabancı sermaye sokmadım. Ben yüzde yüz su katılmamış bir Türkûm ve Türklüğün idealleriniı tahakkuk ettirmek için bu gazeteyi çıkarıyorum. "Hürriyet" in ilk nüshasında çıkan baş yazımda dediğim gibi bu memlekette hakiki demokrasinin tahakkuku için çalışıyorum. Şahsi emellerim yoktur. Ne mebusluk, ne vekillik benim için mevzuubahis değildir ve hiçbir zaman mevzuu bahis olmıyacaktır. Yegâne emelim, memleketimi dünyanın en ileri ve demokrat milletlerinin başında görmektir.

"Hürriyet.. i yirmi beş senelik gazetecilik tecrübelerime dayanarak çıkardım. Türk efkârı umumiyesi onu derhal benimsedi ve Türk Matbuat tarihinde emsaline tesadüf edilmiyen bir bağlılık gösterdi. Vatandaşlarımın bu sevgilerine lâyık olmak için gazeteyi her gün bir az daha tekâmüle götürüyorum. Atamızın "durma düşersin" sözü benim rehberim oldu ve bunun için "Hürriyet" i her gün daha güzelleştirmeğe çalışıyorum. Bu gün gazetem büyük bir muvaffakiyete erişti ise bunu kadirşinas Türk okuyucularına medyunum.

Ne hazindir ki "Hürriyet" in bu muvaffakiyetini çekemiyenler şimdi onun Yahudi sermayesi ile çıktığını söylemeğe kadar varıyorlar. Bu meyve veren ağaca, zayıf kimseler, kabiliyetsiz ve sinsi şahsiyetler taş atarak zayıflatacaklarını zannediyorlar. Gülerim onların katlandıkları bu beyhude zahmede.

Tekrar ediyorum: "Hürriyet" benim şahsi sermayem ile çıkan yüzde yüz bir Türk gazetesidir. Makinelerimde, kâğıdımda beş paralık olsun kimsenin hissesi yoktur. Karanlık ruhlu sinsi düşmanlarıma haber veriyorum: Siz menî propagandanızı yaptıkça Türk efkârı umumiyesi beni daha çok takdir ediyor ve gazetemi okuyor. Her gün yüz bin Türk okuyucusuna hitap eden bir Türk gazetesinin Yahudi gazetisi olmadığına bundan daha parlak bir delil olabilir mi?

Sevgili okuyucularım: Bugün sizi kendime ait bir mesele ile meşgûl ettiğim için affınızı dilerim. Ne yapayım ki "Hürriyet" gazetesi sizin de gazeteniz olduğu için bu çirkin dedikodunun hikâyesini sizin de bilmeniz lazımdı. Biliyorum, siz de benim kadar bu gülünç iddiaya üzülmüşsünüzdür, fakat bunu açıklamadan geçemezdim. Yüzde yüz Türk gazetesinin sermayesinin yalnız bana ait olduğunu artık dost da düşman da bilmelidir.

"Hürriyet" gazetesinin muvaffakiyetini bir türlü affedemiyen karanlık ruhlu düşmanlarım, artık müsterih olabilirsiniz; Sinsi propagandanızı ummadığınız bir şekilde ve efkârı umumiye huzurunda açıkladım. Bilmem yüzünüz kızaracak mı?

Sedat Simavi

Mecburi Bir Açıklama, Sedat Simavi, Hürriyet, 11 Aralık 1949

AYDIN DOĞAN VAKASI

Peki teorik bakmak nedir, öncelikle çok kesin bir terminoloji kullanmak demektir. Bunu bilimin bütün kollarında ve bu arada siyaset felsefesinde görüyoruz, bütün önemli katkılar, sözcük ve kavramların tanımlarıyla başlıyorlar. Teori kavram titizliğini şart koşmaktadır ve "derin devlet" türünden reklam dünyasına ait sözcükler ya da sözcükler dizisinin bilimde bir yeri yoktur; devlet, gizli servislere indirgenemez ve ayrıca bu "derin devlet" tekerlemesini tanımlamaya teşebbüs edeni bile bilemiyoruz. İsa'nın hem Tanrı, hem "Ruh" ve hem de insan olması misali, devlet de, çok soyut olarak her yerde ve aynı zamanda çok somut halde, mahalle bekçisi kılığındadır; fakat her zaman çarpan bir "ruh", daha doğrusu ezen lazer ışını rolündedir. Öyleyse "derin devlet" sözünü, ana okuluna havale edebiliyoruz.

Devletin monolitik tek parça olduğu iddiası, tarihin belli kesitlerinde geçerlilik kazanıyor; teori ve gereklilik düzleminde ilk formülasyon, J. Bodin'e aittir. Bu arada, devam ederken, "diktatörya" ve "mutlak diktatörya" hallerini birbirinden ayırmayı öneriyorum, birincisi çok yaygın ve ikincisi sınırlıdır. Bunun dışında devleti hep parçalı düşünmek durumundayız ve bu nedenle "teori" kitabında, feodal devleti yeniden "kurmaya çalıştım", yazmayı denedim, demek istiyorum; yakın zamanlarda devlet, feodal devlete benzemektedir. Bu devletin parsellenmiş olduğu anlamına gelmektedir. Hem iç savaş ve hem de tekelist düzende devleti parsellenmiş saymak verimlidir ve bir düzenden diğerine geçişte hep parselli devlet var.

Derin devlet, reklam ve magazin dünyasına aittir ve anlamsızdır; ülkeyi artık çok geniş bir ana okulu ve parsellenmiş devleti, teori ve pratiğin birliği olarak da düşünebiliriz. Hürriyet Gazetesi, parsel devlet olarak ortaya çıkmıştır; Kıbrıs konusunda yaptıklarını, "derin devlet" terminolojisiyle açıklayamayız, derinde değildi ve açıkça, yayınıyla ve tahrik edip gerçekleştirdiği büyük

eylemlerle, hem devletin içindeydi ve hem de bir parçaydı; Hürriyet'in Kıbrıs çizgisi sonunda devletin bütün parçalarına mâl olmuştur. Bu İsrail yanlısı bir çizgiydi ve o zamandan itibaren hem İsrail'in güvenliğini ve hem de şimdi bir reel politika olan Büyük İsrail projesini gözetiyordu. Bu, teori alanında, birinci gereklilik olmaktadır. Kıbrıs, önce bir "yurt" ve daha sonra İsrail'in güvenlik gemisi ve bir süre sonra da Büyük İsrail Projesi'nin araçları arasında görülmüştür, Sedat Simavi'nin yetiştiği aile kültürü içinde bunu hissettiğinden hiç kuşku duyamayız.

İkinci gereklilik ise hep teori ile başlamaktır, buna, büyük hipotezler kurarak yürümek de diyebiliriz. Burada teori ya da büyük hipotez şudur; böylesine önemli bir parseli, Sirkeci'de taksitle beyaz eşya satan birisine vermezler, iktidar teorisinde hibe ya da hediye eylemlerine yer olmadığını biliyoruz.

Kuşkusuz A. D.'nin gazete patronajı Hürriyet'le başlamadı; yalnız bu ayrıntıdır, Milliyet'le başladığını biliyoruz. Fakat bu bizim teorik yaklaşımımızı zayıflatmıyor ve güçlendiriyor; Milliyet'ten sonra bir de Hürriyet'in aynı elde olması ve bu elin A. Doğan sanılması, geliştirmiş olduğumuz teori ile çatışmaktadır. Bu nedenle Aydın Doğan'ı ancak bir vasal ve ilişkiyi de vasalaj ilişkisi saymak zorundayız. Teorik bakış bunu zorlamaktadır.

Şu notları kaydedebilirim; Milliyet'in Karacan'ların elinden çıkışı kolay olmamıştır, başında bulunan Abdi İpekçi'nin katline denk düştüğünü biliyoruz; önce Milliyet'in Koç Holding tarafından satın alındığını yazmıştım.[1] Demek ki, hep teorik bakıyorum; yalnız daha sonra bu görüşümde tereddüte düştüm ve geri almıştım; şimdi ilk formülasyona yaklaşıyorum. Buradan sürdürüyoruz.

Burada bir ek hipotezi harekete geçirebiliriz; bütün sorun, Koç Grubu'nun hem gazete sahibi olmak istemesinden ve hem de bir gazetenin sahibi görünmek istememesinden kaynaklanmaktadır. Bu, aynı zamanda hem isteme ve hem de istememe hali, vasalaj ilişkisini zorunlu yapmaktadır. Bayağı devlet kuramında yeri olmayan bu ilişkinin bizim geliştirdiğimiz teoride önemli olduğunu, teori kitabı göstermektedir, öyle umuyorum.

Bu analizimi destekleyen bir nokta daha var, 1998 sonlarında, Milliyet'in

1) Y. Küçük, ***Bir Yeni Cumhuriyet İçin***, İstanbul, 1980.
Ne yazık, bu kitap, bana verilen sekiz yıllık bir hapis cezasıyla birlikte yasaklanmıştır. Toplananların, kağıt fabrikasında kağıt hamurına çevrildiğini biliyoruz.

Hürriyet, 19 Haziran 2003

görünen sahibi tarafından satılmasının yarattığı skandalları hatırlamak zorundayız. Sonunda bir hükümetin yıkılması ve pek çok iş adamının hapsedilmesini gerektiren bir darbeler dizisinin ardından bu satış iptal edilebilmiştir; ve şimdiye kadar bu büyük siyaset tiyatrosunu analiz etmek için bir denemenin bile yapılmamış olduğunu tespit edebiliyoruz, herhalde bilimsel düşüncenin sona erdiğinin çok büyük bir kanıtıyla karşı karşıya bulunuyoruz.

Şunları sayabiliriz, bir, A. Doğan, vasalaj ilişkisinin dışına çıkabileceğini düşünmüştür veya lordun değiştirilmesine karar verilmiş olmaktadır. Bu, darbe halidir. İki, A. Doğan hizaya getirilmiş ve düzmece[1] lord hapse atılmıştır; bu, düzmeceye devletin bir parselinin emanet edilemeyeceği anlamında-

1) Burada kullandığım "düzmece" terimi benim tercihim olmamaktadır, taht iddiasıyla ortaya ➡

dır.

Tarihten kavramlar çıkarmaya çalışıyorum ve bilimsel katkı, eninde sonunda kavramları çoğaltma işidir; sanatın imajları ve bilimin kavramları dil olarak kullandığı tespiti yerindedir. Reklamcıların da daha çok imajlar aracılığıyla yanılsamalı bir dünya yaratmak istediklerini biliyoruz ve bu nedenle, gerçek bilimadamlarının reklamcılardan tiksinmelerini anlayışla karşılamak gerekiyor; bugün iki dünyanın savaşı var.

Reklam dünyasının kullandığı "on iki dev adam" bu imajlardan birisidir; tarihin hiç bir yerinde on iki dev adam bilmiyoruz ve ayrıca basketbol beş kişiyle oynandığına göre on rakamını anlayabiliyoruz, "on iki", basketbol oyununa göre, fazla kesirlidir. Tarihten ve özellikle dinler tarihinden çıkarabildiğimiz "on iki", Yahudi kavmini oluşturan kabilelerin sayısıdır; A. Koestler, Hazarlar'ı da katarak, "on üç" diyordu. Bunlardan on kabilenin kayıp olduğu kabul edilmektedir.

Daha doğrusu "on iki" kayıp kabile olduğuna inanılmaktadır; aranması hızlanmış görünmektedir. Haklı nedenleri var, Filistinliler'in kendilerini bomba yapıp patlatmaları, İsrail'e göç etmiş Yahudiler'de bir geri-göçü başlatmış durumdadır, anlaşılabilir buluyorum ve bunun da ötesinde, Büyük İsrail Projesi, yeni nüfus keşfini zorunlu kılmaktadır. Her yerde ve her şekilde arıyoruz, "arıyorlar" demek istiyorum.

Geliştirdiğim yöntemlerin de bir katkısı olabilir, öyle düşünüyorum ve özellikle mezar taşı okumaları bir hazine değerindedir. Mezar taşlarını okurken çok belirgin yapılar keşfedebiliyoruz; isimleri, onomastique açıdan üç kademeye ayırabiliyorum. Sıfırıncı kademe atalar, birinci kademe dedeler-nineler, ikinci kademe babalar-anneler ve üçüncü kademe de torunlar olabiliyorlar. Şunları saptayabiliyoruz, sıfırıncı ve hatta birinci kademe, isim bilim açısından anlamlı işaretler vermiyorlar; ikinci kademede düzenli olmamakla birlikte bazı davranış kalıplarına rastlıyoruz. Üçüncü kademe ise çok kararlı ve sarsıcıdır.

Şöhret Doğan'ın mezar taşı, Aydın Doğan'ın ablası olduğu için ilgimizi çekiyor ve evlilik soyadı "Paşabeyoğlu" olarak yazılıdır, bu üç kalıbı çok belirgin olarak ortaya çıkarmaktadır. Harika bir mezar taşıyla karşı karşıyayız,

çıkıp da kaybedene düzmece denmektedir; tarihimizde var. Aynı şekilde "görünen sahip" sözüne de hukuki anlam yüklememek gerekmektedir; feodalitede mülkiyetin sahibi tartışmalıdır ve mülkiyet kurumu önemli olmakla birlikte "sahip" daha az önem kazanmaktadır. Bu ciltte "teori" kitabında analiz ediliyordu.

*Doğan & Ataman & Işıl**

ACI KAYBIMIZ
KELKİT EŞRAFINDAN

Merhum Hacı İrfani Doğan ve merhume Yaşar Doğan'ın sevgili kızları; Merhum Hacı Maşuk Paşabeyoğlu'nun eşi; Merhume Mürüvet Güneş, Aynur-Hacı Hüsrev Doğan, Hikmet-Hasan Ataman, Nuran Aydın, Sema-Aydın Doğan, Melahat-merhum Metin Doğan, Süheyla-Nail Doğan'ın ablaları; Serpil Şahin, İsmet Doğan, Şadıman Yavuz, Reyhan Turan, Ata Paşabeyoğlu, Oral Paşabeyoğlu'nun biricik anneleri; İklima Doğan, Ayten ve Neveser Paşabeyoğlu, Enver Şahin, Hami Yavuz, Osman Turan'ın kayınvalideleri; Özkan, Ercan, Erkan Kerem Şahin, Hilal Yavuz, Ferdi, Polat, Yiğit Yavuz, Sinem ve Çiğdem Turan'ın anneanneleri; Demirhan, Alparslan, Sinan Doğan, Duygu, Cansu, Atahan, Bengisu, Aysu, Nilsu Paşabeyoğlu'nun babaanneleri; Bahriye Hanım'ın ve

AİLEMİZİN SULTANI

HACI ŞÖHRET PAŞABEYOĞLU

2 Kasım Cumartesi günü Hakkın Rahmetine kavuşmuştur.

Hürriyet, 3 Kasım 2002
** Sema Doğan'ın evlilik öncesi soyadı Işıl'dır.*

Doğan & Ataman & Yücel

Vefat

Kelkit eşrafından Hüseyin - merhume Mürüvvet Güneş Yücel'in kızları, merhum Hasan ve Ulvi Güneş Yücel'in yeğenleri, merhume Mualla Güneş Yücel, Yıldız Yücel, Huriye Ataman, Asuman Aydın,
M. Yalçın Güneş Yücel'in kardeşleri, merhume Şöhret Paşabeyoğlu, hüsrev Doğan, Hikmet Ataman, Nuran Aydın, Aydın Doğan, merhum Metin Doğan, Süheyla Doğan'ın yeğenleri, Aynur Doğan, Nail Doğan, merhum Kazım Yavuz, Şeminur Yavuz,
Ali - Demet Bozkır, Ernail Doğan, Ünal Doğan, Yıldız Doğan'ın gelinleri
Adil Mahir Doğan'ın sevgili eşi

MÜBERRA DOĞAN

03.09.2003 tarihinde Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur.

Hürriyet, 4 Eylül 2003

Şöhret Doğan Hanımefendi'nin çocuklarına "Ata" veya "Oral" adlarını vermesini tek sözcükle müthiş buluyorum, önceki çalışmalarımda, Oral Çalışlar ve Zeynep Oral'ı ele almıştım; birine de "Reyhan" adını vermiş ki, ben uydurmaya kalksaydım bu kadar mükemmelini çıkaramazdım, kabul ediyorum. Artık öyle sanıyorum, isim bilimde "h" karakterini "manger" etmeyi öğrenmiş bulunuyoruz, "reyhan", "reyyan", "reyan" ve hiç kuşkusuz "raihan" aynı isimdir; Reyhan Karaca adını hemen hatırlıyoruz ve Hürriyet'in yöneticisi E. Özkök, son zamanlarda bir de "Reyan Tovi" adlı bir hanım keşfetmişti, şimdi daha iyi anlaşılmaktadır. Bu bir Yahudi adıdır ve son zamanlarda Hürriyet'in birinci sayfasını süsleyen Tovi'nin de Yahudi kökenli bir yurttaşımız olduğunda kuşku bulunmamaktadır; "tov" ya da "tuv" güzel anlamındadır, "tovi", güzelim, olabilmektedir. Öyle görünüyor, şu sırada "reyyan" adına da nur doğmuştur, T. Erdoğan'ın hem yeni gelininin ve hem de Reyyan'ın annesinin adının aynı olduğunu öğreniyoruz;[1] ancak, Şöhret Hanım'ın kızına "reyan" adını vermesini tesadüf de sayabiliriz. Değilse, isim yasalarının dinlerden daha etkili ve kalıcı olduğuna inanma zorunluluğu var.

Torunlar kademesine gelince, özkan, ercan, erkan, kerem, yavuz, ferdi, polat, yiğit, alparslan, sinan, doğan, duygu, cansu, atahan, bengisu, aysu, nilsu olarak diziliyor ki, bilimsel araştırmalarda bu tür mükemmel dizilerle çok ender olarak karşılaşıyoruz, istatistik teorisindeki "goodness of fit" bu olmalıdır. Dolayısıyla, Şöhret Doğan'a sesimizi ulaştırma imkanımız olmadığı için, küçük kardeşi Aydın Doğan'a teşekkür ediyoruz. Bu, geliştirmeye çalıştığımız bilim dalına büyük katkıdır;[2] bilime katkıları milyarlarla ölçemiyoruz.

Bu arada Aydın Doğan'ın eşi S. Doğan'ın kızlık soyadını bulmakta zorlanıyordum, "sema" adı uygunluk gösteriyordu. Sabah Gazetesi'nin sahiplerine

1) Analizini özel bölümde yapıyoruz.

2) Basın özgürlüğü kahramanı ilan ederek Dr. İ. Kuçuradi'ye milyarlar bağışladığı için A. Doğan'ı eleştirmiştim, Dr. Kuçuradi'nin hem basın ve hem de özgürlükle bir yakınlığı olmamıştı; şimdi romanyot bir Yahudi yurttaşımız olduğu kaydedilmektedir, gazeteler, gelecek felsefe kongresi için Elenistan ve Güney Kore'nin yarışında Kuçuradi'nin Kore lehine bir karar çıkmasını sağladığını yazdılar. Eğer sanıldığının aksine Elen değil Yahudi olduğu doğruysa, bilim şaşmamaktadır. Yalnız bu vesileyle, Kuçuradi'ye verilen milyarları kıskanmadığımı, sadece böyle bir ödüle layık olmadığını not ettiğimi belirtmek istiyorum; zamanıdır, çünkü bu mezar taşıyla bilime yapılan katkıyı milyarlarla ölçmek imkansızdır ve biz "kârlıyız".

hücuma cevap veren Sabah, "formula 1" için seçilecek yerin A. Doğan'a yeni zenginlikler kazandıracağını ileri sürüyordu; Sabah'a göre uygun araziler önceden kapatılmıştı. Bu uygun arazinin bir parçasının tapuda, S. Doğan adına yazılmış olduğunu işte bu vesileyle öğrenebildik ve buradan kızlık adının "Sema Işıl" olduğuna ulaştık, aranan isimlerden birisinin daha bulunduğunu görüyoruz. Yalnız burada kalmıyor, tapu kaydı pek zengin çıkmıştır, İmre Barmanbek'in bir çalışan olmaktan öte olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü İmre Hanım'ın oğlu Burak Barmanbek de Sema Işıl'la birlikte bu tapuya ortak görünmektedir ve keza yengesi Nihal Işık da arazi sahipleri arasındadır. Bu, nerdeyse tapu değerindeki bilgileri içeren belgeyi ekte sunuyorum.

HİKAYE-İ HÜDA-İ

Amerika'da üniversitelerde bile sınıflar vardır, Georgetown'tan Yale'e gelenleri, Yale'de çok küçümserler[1] ve benim de yüksek sınıf üniversitelerde bulunmam şansıma oldu; yine de asıl şansımı, Amerika'yı hızla terk etme kararını almamda buluyorum. Aşağı sınıf üniversitelerde öğrenim zanaate dönüktür ve yüksek sınıflarda, her disiplinin tarihi ve kendilerine göre teorisi de öğretilmektedir. İstatistik disiplininin tarih ve teorisiyse zanaatinden çok daha hoştur, önemli katkıların biometri'den geldiğini öğrenme imkanı doğmaktadır.

İstatistik zanaatkarları pek bilmiyorlar, "regresyon analizi" uygulamasındaki "regresyon" sözcüğünün istatistikle hiç bir ilgisi yoktur, ilk denemesinden gelmektedir. Bazı canlıların zaman içinde, atalarının karakterlerine dönmeleri, ilkel hallere "regresyon" yapmaları, bilimde büyük bir keşif olmalıdır; ilerleme, progresyon sürecinin tam tersiyle de karşılaşabiliyoruz. Bunun ilk defa istatistik olarak saptanması ilgi çekmişti, unutulmuştur, "regresyon" adı

1) Bu Georgetown'ın cia ile çok yakın ilişkilerinden ileri gelmiyor, bu açıdan Georgetown önemlidir.

buradan geliyor ve kalıntıdır.

Ertuğrul Özkök'ün, Arkansas Seyahatnamesi'ni okuduğum zaman hem bunları hatırlamıştım ve hem de çok üzüldüm; ince, yumuşak, pasif bir arkadaşımızdı, entelektüalizme ilerliyordu ve şimdi "desintellectualisation" sürecine girmiş durumdadır. Bu sözcüğün henüz sözlüklerde yerini almamış olması mümkündür ve ben uyduruyorum, itiraf etmem gerekiyor, modellerinden birisi Eruğrul'du. Dezentelektüalizasyon, aydın olmaktan çıkma demek-

> Şehir dümdüz bir ovanın ortasında.
> İnsanın içine işleyen kuvvetli bir rüzgar esiyor.
> Tam Anadolu'nun bozkır rüzgarı gibi.
> Kaldığım otelin adı 'Capitol Hotel'.
> Yani 'Başkent Palas' diye çevirebiliriz.

tir ve bir regresyon türüdür. Şöyle de söyleyebiliriz, aydınların regresyonu, dezentelektüalizasyondur. Bunu Ertuğrul'da görüyoruz; ne acı, zarif arkadaşımız, şimdi sadece insanlarımızı hapiste görmekten ve askerlerimizi savaşa sevketmekten haz alıyor, kuşkusuz bu regresyon sürecinde "haz" fakülteleri kaldıysa, artık haz almayı unutmuş olması da mümkündür.

Çevirebilir miyiz; Fransa'da doktora yapmış, gerçi aynı tür doktora sahiplerinden on bininin Paris'te taksi şöförlüğü yaptığı haber verilmektedir, üniversitede kariyer sahibi olduktan sonra en yüksek tirajlı gazetenin başına gelen bir arkadaşımızın, "capitol" sözcüğünü bilmemesi çok üzücüdür. Demek Roma'da ve Washington'da bir köylü türünden gibi dolaşmıştır, herhalde Mustafa Kemal'in mozolesine de gitmemiştir, çünkü "anıttepe" denilen bir semttedir. Ne yazık, "capitol" sözcüğünün, başkent anlamı da, aslı "capita" sözcüğüdür, "per capita" olarak çok kullanıyoruz, "kelle başına" demektir ki, "decapite" etmek, kellesini koparmak anlamındadır ve başkentle hiç bir ilgisi bulunmamaktadır; "capita", "capital" olunca başsal anlamını kazanıyor ki, capital city, başkent oluyor ve kısaca "capital" da deniyor, özeti budur. "Capitol" tarihi kalıntıların ya da yapıların olduğu "tepe" anlamındadır, bizde olduğu üzere "anıt-tepe" pek uygundur; Roma'dan geliyor ve demek Arkansas Seyahatnamesi'nde[1] bizim Ertuğrul, bir ovada küçük bir tepeye kondurul-

1) E. Özkök, Asansöre Atla Giren Cumhurbaşkanı, Hürriyet, 28 Şubat 2002.

muş bir otelde kalıyordu, haberinin olmadığı kesindir.

Herhalde dezentelektüalizasyon ile mazoşizm el ele gidiyor; Profesör Mina Urgan, yaşamının sonlarına doğru, "keşke benim adım Mine olsaydı" yollu tutturmuş ve bizleri çok üzmüştü, Farisi'den ödünç adının "mine" anlamına geldiğine işaret etmiştim.[1] Doçent Özkök de "Yahudi Sevgili Bulamayan Cılız Çocuk" başmakalesinde kendisini anlatırken bizleri hayli dilhun etmişti; İzmirli ve hep Yahudi sevgili aradığını yazıyor. Bu acıklı yazının etkisinden çabuk kurtuldum; yanılmaktadır, olmuştur. Bunu gösterebilecek durumdayım, bir kez, Özkök, Hürriyet'in başına geldikten sonra, gazete "okur-yazar" olmayan kız ve hanımlarla doldurulmuştu. Bunlar, Özkök tarafından sevildikleri için işe alın-

YAHUDİ SEVGİLİ BULAMAYAN CILIZ ÇOCUK

PAZAR YAZISI

Ertuğrul ÖZKÖK

En çok istediğim şey, bir Yahudi sevgilim olmasıydı.

Neden bilmiyorum. Başka bir dünyaya geçebilmek arzusundan mı, yoksa gördüğüm her güzel kızı Yahudi zannetmemden mi?

Oysa İzmir'de o kadar çok güzel kız vardı ve Yahudi nüfusu o kadar azdı ki...

Ama kararmış gözüm, bu sosyal orantıyı kurmaktan bile acizdi.

Hiçbir zaman Yahudi bir sevgilim olamadı.

Çünkü hiçbiriyle karşı karşıya gelemedim. Zaten gelsem de utancımdan hiçbir şey konuşamazdım.

Hıncımı, tarihi Asansör'ün tepesinden, aşağıdaki Yahudi mahallesinin evlerinin damına küçük taşlar atarak alabiliyordum.

Özellikle akşam kararmaya başladıktan sonra.

Hürriyet, 19 Ocak 2003

1) Dikran Kélékian'ın, 1911 Constantinople baskılı değerli sözlüğü, "Mina" karşılığında Türkçe "mine" ve Fransızca "émail" demektedir. "Minekar" için ise "artisan qui émaille" karşılığını okuyoruz. Bu sözlükte, Türkçe sözcükler, Arabi karakterlerle yazılı olduğu için, Mina'da hem "i" ve hem de "a" seslerinin uzun söylenmesi gerektiğini de anlıyoruz.
D. Kélékian, *Turc-Français Dictionnaire*, p. 1258.

madılarsa neden alındılar; bu sorunun cevabı yoktur. Okur-yazar olmayan ve istihdam edilen bu kız ve hanımların bir bölümü açık-yahudilerimizdir, hiç bir itirazım yoktur, son olarak bunlar arasına Reyan Tuvi de katılmış bulunmaktadır. Diğerlerinin çoğunu da sabetayist kızlarımız oluşturmaktadır; dolayısıyla Ertuğrul yanılmaktadır. Üzülmesi için gerek olmadığını teyit edebiliyoruz.

Devam ederken bir hatırlatma yerindedir, başta Hürriyet, bütün matbuat ve özellikle "Koç Grubu Matbuatı" tabir ettiklerimiz, zamanın başbakanı Bülent Ecevit'e, ahlak ve insaf ölçüleriyle asla bağdaşmayan, son derece acımasız bir kampanya başlatmışlardı ve Ecevit hakkında, kontrol ettikleri bir hastaneden "başbakanlığa uygun değildir" raporu almayı bile planlıyorlardı, açıkça yazıldığı için biliyoruz. Şimdi burada bir soru var, bu kampanya, Ecevit'in, İsrail'in Filistin Arapları'na uyguladığı katliamı "jenosid" olarak teşhis etmesi nedeniyle mi başlatılmıştı; bu soruyu formüle etmek zorundayız. Kampanyanın bu teşhisten sonra başladığı kesindir.

Bu teşhisten önce E. Özkök, Ecevit'in akıl sağlığını kararlılıkla savunuyordu, bir başyazısında, "dün gördüğüm Ecevit, bana kayınpederiminden söz etti" diyordu; bunu, Ecevit'in belleğinin mükemmel olduğuna kanıt olarak ileri sürüyordu. Şimdi Ecevit'in sağlığında bir sorun olmadığı görülüyor; yalnız savunmanın "iyi" olduğunu söylemiyoruz. Bir kez, eğer yaşlılık ya da parkinson hastalığından kaynaklanan bir bellek zaafı varsa, bu tür hastaların, geçmişi çok iyi hatırladıklarını hep biliyoruz; Hüdai Oral artık eskide kalmış bir politikacıydı.[1] Ayrıca "Oral" soyadını ve bunu taşıyan bir kimseyi unutmak zordur; "Oral" İbrani bir isimdir, benim çalışmalarımdan sonra ekseriyetle biliniyor. Daha önce bilenlerin de olduğundan kuşku duyamayız. "Hüdai" adına gelince ele almak durumundayım

Dezentelektüalizasyona bağlayabiliriz, yazı konusu bulmakta zorlandığını anlıyoruz; bir başyazısına "eşimin yeğeni Elif Oral müthiş bir kızdır" cümlesiyle başlıyordu.[2] Oral soyadını, A. Doğan'ın ablası Şöhret Hanım'ın çocuklarına isim olarak kullandığını göstermiştim; Elif adını taşıyanlar, New York'ta zorlanmadan iş buluyorlar. Sabetayistlerimiz arasında, "Elif adının karşılığı olarak, "Biricik" de kullanılıyor ve iş dünyasıysa "number-one"

1) Arif Hüdai Oral, 1925 Buldan doğumlu, Perihan Hanım ile evlenmiş, ikisi erkek birisi kız üç çocuğu var. Hukukcu, Denizli'de avukat, Chp yöneticisi ve milletvekili idi, saygın bir politikacı olarak hatırlıyorum. Kızı Aslı, E. Özkök ile evlidir.

2) E. Özkök, Aferin Elif..., Hürriyet, 4 Temmuz 2003.

demeyi tercih ediyor; İbrani, Türkçe ve İngilizce varyantlarıdır.

Aynı başyazıda Ertuğrul Özkök kızının adının "Gülümsün" olduğunu da kaydetmektedir, damadıysa "Ercan" idi; karısının da "Aslı" olduğunu öğrenmiş bulunuyoruz. Demek ki, oral, elif, gülümsün, ercan ve aslı'dan oluşan yine mükemmel bir dizi elde etmiş oluyoruz. Öyleyse, sırada "Hüdai" var.

Hüdai & Çelebi

ACI KAYBIMIZ

Sevgili Eşim, Canımız Babamız, Eşsiz Dedemiz,
Emekli Jandarma Kd. Alb.

M. HÜDAİ ÇELEBİ'yi

(1946 - J20)

12 Temmuz 2003 günü kaybetmenin büyük üzüntüsü içindeyiz. Cenazesi 14 Temmuz 2003 Pazartesi günü ikindi namazından sonra Kocatepe Camii'nden Karşıyaka Mezarlığı'na defnedilecektir.
Allah Rahmet Eylesin...

Eşi: Bedriye ÇELEBİ; Çocukları ve Torunları: Levent-Serpil-Ozan ÇELEBİ, Serap-Erdal-Göze SÖNMEZ, Sevtap-Osman-Sarp BORA

Hürriyet, 13 Temmuz 2003

Bu kitap içinde hazırlamış olduğum isim sözlükleri, Hüdai Çelebi'nin sabetayist olabileceğine işaret etmektedir. Soyadıyla ilgili olarak eski milletvekili Işın Çelebi'yi; Washington'un Irak tercihi, Ahmet Çelebi'nin bir kripto ya da sabetayist olma ihtimalini ciddiye almak zorundayız, ailesinin Osmanlı yöneticilerinden geldiğini ileri sürüyordu. Washigton'un yakın müttefiki Ürdün, A. Çelebi'yi banka dolandırıcısı kabul etmektedir ve Ürdün'e girdiği takdirde tutuklanma kararı alınmış durumdadır, bir özelliği olmalıdır ve aramamız normaldir. Öte yandan, Hürriyet'ten T. Türenç, köşesini ayırdığı bir "Hüdai Bey" yazısına, "Hüdai Yavalar, Amerika Atatürk Derneği başkanı ve Derneğin merkezi Washington'da olduğu için Amerikan yönetimi ile yakın ilişkiler içinde" paragrafıyla başlıyordu.[1] Hüdai Yavalar'ın Amerika'da yaşadığını ve Amerikan yönetimiyle iyi ilişkiler içinde olduğunu da öğrenmiş bulunuyoruz.

Şimdi Kürt Yahudileri hakkındaki en temel kaynaklardan birisine başvurma zamanı gelmiş olmaktadır; Erich Brauer, bir de "targum" hazırlamıştır, Kürt Yahudileri'nin dili demektir. Brauer'in kitabına ek olarak verdiği kısa sözlükte, "Hüdai" girişinin karşılığında, "jews" yazmaktadır.[2] Bunun anlamı şudur; uzun yıllar birlikte yaşadığımız ve hâlâ bir bölümüyle beraber olduğumuz Kürt Yahudileri'nin dilinde, "targum", "Hüdai" doğrudan doğruya, "Ya-

1) T. Türenç, Hüdai Bey'in Yaşamı Roman, Hürriyet, 21 Aralık 2002.

2) Hudai, Hude, Hula'i, Huza'e, Jews.
E. Brauer, *Jews of Kurdistan*, completed and edited by R. Patai, Detroit, 1993, p. 414.

hudi" demektir. Buna şunu ekleyebiliriz, Türkiye'de pek çok kimse ve dünyanın her yerinde inançlı Yahudiler, "Hüdai" ile karşılaşınca Yahudi olduğunu düşünmek durumundadır.

Peki bizim bütün bu analizimizden Hüdai Oral'ın Yahudi olduğu çıkıyor mu; bizim geliştirdiğimiz yöntemlerde ve disiplinde hiç bir kesinlik iddiası yer almamaktadır. Bulgularımız probabilistik nitelik taşıyor ve her testle bulgu desteklediği ölçüde doğruluk ihtimalini artırmaktadır; yalnız, kesinliğe hiç bir zaman ulaşılamayacağını ekleyebiliyorum. Kesinlik ancak sezgilerle elde edilebilir ki, bu da adı üzerinde sezgidir.

Hazırladığım sözlükte bizim iklimimizde, "memduh", "berktay", "dağlı" türünden sözcüklerin de "Yahudi" karşılığı olarak kullanıldığına işaret ediyorum; yalnız bu hiç bir zaman bunları taşıyanların mutlaka "Yahudi" oldukları anlamına gelmemektedir. "Hüdai" de bu listeye giriyor; C. Brauer, "ju" sözcüğünün de Kürt Yahudileri tarafından "Yahudi" karşılığı olarak kullanıldığına işaret ediyor ki çok önemlidir; "civ" üzerine lenguistik denememe uygun düşmektedir.

Çocuklar, köylüler ve multi-langue topluluklarda kısaltma çok yaygın yapılmaktadır; "argo"da bozmanın yanında kısaltmalara dayanıyor, bulabildiğimiz açıklama şudur: Aslı, Yehuda idi ve bunu Kürt Yahudileri, "y'huda" olarak söylüyordu; "y" sesinin düşmesi çok doğaldır, çok tekrara dayalı bir dilbilim oyunu y'nin düştüğünü kanıtlamaktadır. Geriye "huda" kalmaktadır ve burada, İsa'dan "İsevi" ya da Musa'dan "Musevi", daha önemlisi de Muhammet'ten "Muhammedi" konstrüksiyonunu hatırlamamamız yeterlidir. Demek ki, "Hudai" adının, Yahudi ile özdeş olduğu yollu saptamamıza, lenguistik açıdan hiç bir itiraz gelmemekte ve tam bir destek çıkmaktadır.

Bu kısa tarihi bitirirken, bir zamanlar zarif arkadaşımız Ertuğrul Özkök'ün yönetiminde Hürriyet'te çıkan bir yazıyı da aktarmak istiyorum. Yazanı, ancak Özkök izin verdiği takdirde bunlar yayınlanabileceği için önemli görünmemektedir; bu çalışmamda da önemli olmayan hiç bir sözcüğe yer vermiyorum.

Başkalarını bilmiyorum, bulgular, beni şaşırtmaktadır. Önce tarih, lenguistik ve davranış analizlerine dayanarak bir denklem dizisi kuruyorum ve sonra buraya çeşitli değerler koyarak ve çözümleri alıyorum. Bu çözümlerin son derece net olarak çıkması, bilim platformunda, çok sevindiricidir; fakat tarih ve siyaset düzlemine geçtiğimizde çok üzücü olduğunu saklayamıyorum.

Hürriyet'in Bilinçaltı

Başkent Selanik

TÜRK modernleşmesinin başkenti Selanik'tir! Evet evet, bir buçuk asırlık çağdaşlaşma projemize esas damgasını vurmuş olan şehir ne İmparatorluğun pay-i tahtı İstanbul'dur, ne de Cumhuriyet'in yoktan var ettiği Ankara...

Yakın tarihimizi yalap şalap incelemek dahi, Halkidikya Yarımadası'ndaki eski limanımızın bizim için ne denli hayati önem taşımış olduğunu ortaya koymaya yeter.

Tabii **"modernleşme"** derken, kordondan Beyaz Kule'ye havai hattı çekilen elektrikli tramvayı veya doklardan şileplere tütün balyası yükleyen buharlı vinçi kastetmiyorum.

Çağrıştırdığım şeyi, hem **"ulus devlet"**e dönüşümün fikri ve idari üstyapısı; hem de o devlete ideoloji ve kadro üretmiş olan **"intelligentsia"** oluşturuyor.

Zira, **"Türklük"** tanımının beşiği dahi Selanik'ti ve Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e, ellili yıllara dek, ülke elitlerimizi Ege kentinin **"rahle-i tedrisi"**nden geçmiş şahıslar oluşturmuştur.

★ ★ ★

BUNDAN daha normal bir şey de olamaz. Hem coğrafi, hem beşeri olarak olamaz...

Çünkü, sırtını Makedonya-Rumeli hinterlandına, gözünü de denize dayamış Selanik, zaten "Avrupa gücü" olan İmparatorluğumuzun Batı'daki en büyük kenti kimliğini taşıyordu.

Şehrin sosyolojik yapısı ise yukarıdaki geo-ekonomik avantajı pekiştiriyordu.

Yetmişyedi millet ve soydan insanın yaşadığı bu kozmopolit liman, özellikle **"Alliance Israelite"** okullarının kurulmasıyla birlikte **"garbileşme"** sürecine giren çok yoğun Yahudi cemaatinin öncülüğü sayesinde, iktisadi-ticari olarak hızla Kıta'ya açıldı.

Ve kim ki iktisadi-ticari açılım diyor, onun fikri-zihni açılımı da kaçınılmazdır!

NİTEKİM, Musevilere ek olarak, hem kent levantenleri, hem de yine yoğun nüfuslu **Sabetay Sevi** kökenliler, kısmi özgürlük havasından ve Mason locasının etkinliğinden ötürü, ne mutlu ki, attıkları modernite ve aydınlanma düşüncesi palamarını nhtımda tutturabildiler.

Ve işte hepimiz, bugünkü Türkiye'nin korkunç akıntılara kapılmadan nispeten sukunetli denizlerde ve nispeten doğru rotalar tutturmasını o palamara medyunuz!

Batı komplekslerinden dolayı yukarıdaki etnik kökeni kullanan ve gizli bir antisemitizmle **"Selanik düşmanlığı"** yapan meczup İslamcıya veya **"İlhanvari Kemalist"** halt etmiş, eğer biz bugün Ankara başkentli bir devlet olarak varsak, **"başkent Selanik"** sayesinde varız.

Tamam, İttihatçısı ve Jakobeniyle, Kuzey Ege limanında **"neşv-i nüva"** bulmuş olan ve kantarın topuzunu kaçıran ideolojiyi en başta bu satırların yazarı eleştiriyor.

Ama, zaman ve mekanla içiçe tarihi **"esas yön"** belirler ve o yön özünde doğrudur.

★ ★ ★

DOĞRUDUR, çünkü etki-tepki meselesi, yukandaki gelişmeler kısa bir süre sonra, canımızın canı Rumeli'den kentte bakan Türk-Müslüman tebayı da pırıldattı.

"Genç Türklük" o sayede boy attı. Kurumlaştı. Askeri ve mülki kadrolar oluşturdu.

En önemlisi ise, kozmopolit Selanik'in aynı zamanda farklı Balkan milliyetçiliklerine eksen çizmesi, onlara tepki olarak **"Türk milliyetçiliği"**ni yarattı.

Milliyetçilikten hiç hazetmeyen birisiyim ama, dediğim gibi tarih zaman ve mekandan soyutlanarak düşünülemez. Yaşadığımız **"ulus devlet"**i de işte o milliyetçiliğe borçluyuz.

Bunu inkar etmek yalan, dolayısıyla Selanik'in başkentliğini unutmak hıyanet olur.

Şehri yitirdiğimizde, Dersaadet'e ve Anadolu'ya göçen **"Selanik intelligentisia"**sının 1912'den itibaren modern Türkiye tarihine her branşta yaptığı sonsuz katkılar da cabası...

Hürriyet, 21 Haziran 2003

Birinci Bölüme Ek Belge:

Sema Işıl Doğan & Burak Barmenbek & N. Işık

İşte faillerin listesi

İşte Doğan Holding'e ait Milliyet Pazarlama'nın, Formula 1 Projesi'nin yapılacağı bölgedeki arsalarının; kimden, kaça, ve ne zaman alındığının tek tek dökümü:

1 MİLLİYET PAZARLAMA, İLKSAN Skandalı'nın kahramanı Sedat Çolak'ın şirketi G.D Gayrimenkul'den 31 Mart 2000 tarihinde 159 dönüm arazi aldı.

2 TUĞRUL DOĞAN, Bahtiyar Doğan, Nihal Işık, Burak Barmanbek, İmre Barmanbek, Ganje tokcan, A. Rıza Temiroğlu ve Işıl Doğan'a ait 130 dönüm yere 12.07.2003'te 995 milyar 664 milyon lira ödendi.
Bu Doğan Holding'in Milliyet Pazarlama'sının 2002 yılında şahıslardan yaptığı ilk alım oldu, isimler incelendiğinde de akraba ve çalışanlar dökülmeye başladı. Tapuya Işıl Doğan diye geçen kişi, Aydın Doğan'ın eşi Sema Işıl Doğan'dan başkası değildi. Akrabalar Işıl Doğan ile sınırlı kalmadı. Tuğrul Doğan, Aydın Doğan'ın ağabeyinin oğluydu. Betül Doğan, Aydın Doğan'ın yeğeni idi.
İmre Barmanbek Doğan Holding'in Yönetim Kurulu Başkan vekili, Burak Barmanbek de, İmre Hanım'ın oğluydu. Nihal Işık ise SSK'da doktordu ama İmre Barmanbek'in yeğeni olma özelliği vardı. Ganje Tokcan ise Doğan Holding'de üst düzey yöneticilik yapan İlder Tokcan'ın kızı. Bu arada Holding'in muhasebecisi A. Rıza Temuroğlu da, arsa alıp Milliyet Pazarlama'ya satanlar arasında yer aldı.

3 BU arada Milliyet Pazarlama 17.07.2002 tarihinde Abdullah Nedin Sarsmaz, Turgut Alev, Nejat Özcan, Necip İmga, Mehmet İlhan Dursoy'un sahipleri olduğu toplam 257 dönüm araziyi 1 trilyon 353 milyar liraya aldı.

4 23.07.2002'DE 819 milyar liraya Erdal Henri Freyman ve Kerim Tuncay Aksoylu'nun 115 dönüm yerini satın aldı.

5 BAŞAR FAKTORİNG A.Ş ve Aksoylu İnşaat Turizm isimli şirketlerin arazide bulunan 208 dönüm hisseleri için 01.08.2002'de 484 milyar lira verildi.

6 30 EYLÜL 2002'DE İLKSAN'ın bin 314 dönüm hissesi satın alındı. MİL-PA bu satışın ardından 2 bin 238 dönümlük 1024 nolu parselin tümüne sahip oldu. İLKSAN avukatlarının iddialarına göre bu arazi için 14 trilyon ödendi.

İkinci Bölüm

PARALEL İSİMLER

İsim bilimin bir kavme kendisini öğretmeye başladığı bir dönemden geçiyoruz. İnsanların birbirine ilk sordukları şey, isimleridir; bu ilk soru, anlama isteğinden kaynaklanıyor. Yalnız şimdi ülkemizde isimlerin, hem anlatmayı ve hem de anlatmamayı amaçladıklarını görüyoruz. Bir ülkeyiz, gazeteler ve televizyonlar, bu ülkeyi yansıtıyorsa, ne kadar çok "cem" ve ne kadar çok "ebru" görüyoruz. Oligarşi, az'ların yönetimidir ve her zaman despotik bir anlamı da yanında taşıyor; yaşadığımız bir ülkeyse, halk içinde o kadar çok "cem" ve "ebru" yoktur, o zaman bir isimler oligarşisi ile karşılaşıyoruz.

İsimlerdeki bu oligarşiyle iktidar düzenindeki oligarşi arasında bir korelasyon var mı; bu sorunun daha önce ve başka bir yerde sorulduğunu sanmıyorum. Cem Boyner, Cem İpekçi, Cem Uzan, hepsi bir parti kurarak başbakan olmaya çalıştılar; çünkü, doğunca "cem" oldular. Tuhaf, "cem" adının nerden geldiğini ne kimse soruyor ve ne de onlar cevap veriyor, bu üç cem'in de Cem Sultan'a özenmedikleri kesindir. Talihsiz şehzade, sonunda Papa'nın oyuncağı olmuştu ve tanassur ettiği bile rivayet edilmektedir, isimlerini, oradan almazlar ve nereden aldıkları meçhül görünmektedir. Cem Mansur, Cem

Yılmaz, Cem Savran; bu adları taşıyanların, "cem" olmalarından başka hiç bir kabiliyetleri yoktur, not etmiştim. Peki nedir; herkesin korsakof olduğu bir ülkede yaşıyoruz. Korsakof, belleği tahrip edilmiş ve sormayı unutmuş demektir; eşantiyon ölçüsünde hapishanelerde ve seri üretim olarak toplumda imal ediyoruz.

Bilimde pek çok zaman sorular, cevaplardan değerlidir, örnekleri biliniyor; bu önemi, korsakoflar'ın soru sorma yetenekleri olmayan canlılar olarak teşhis edilmeleri de ortaya çıkarıyor; Orta Çağ canlıları böyleydi ve sormamaya bir dönüş var. Bunu, sormayı akıl edememeyi, özel bir alan saydığımız isim bilimde hep görüyoruz; halkımızın her katında isim bilim araştırma ve oyunları düzenlendiğini bildiğimiz bu dönemde, akademik çevrelerin, hiçbir soru formüle edememesi herhalde son derece şaşırtıcıdır. Şu sorulabilir ve şimdiye kadar sorulmuş olması gerekiyordu; 1930'lu yıllarda çıkarılan soyadı yasasıyla başlatılan ve büyük bir disiplinle uygulanan "soyadı devrimi", eninde sonunda, yasayla birlikte hazırlanan bir listeye dayandırılmıştı, isimler hangi dillerden etkilenmiştir ve listeyi kim hazırlamıştır, hâlâ sorulmamış olması da bir önemli sorudur. Bu liste, "özkan" veya "ersin" sadece ikisidir, Türkler'de zaman zaman isimler ve soyadları birbirlerinin yerine kullanıldıkları için, bir "isim devrimi" olarak da kullanılmıştı; bu "isim devrimi" kimin marifetidir, bunun da daha önce sorulmadığını sanıyorum.

Peki, "ilhan selçuk" nasıl olabilir; "ilhan" Moğolların bir adıdır ve Selçuklu Devleti'ni yerle bir etmiştir. Peki bir insanın zalim ile mazlumun ismini almasını sağlayan sır nedir; yavaş yavaş bunların hepsini çözebiliyoruz.

Peki, "okan" nereden geliyor ve ne zamandan beri kullanılıyor; bu soru da sorulmalıdır. Püsküllüoğlu, okan'ın "oğan" ve "ogan" sözcüklerinden bozma olduğunu telkin ediyor, aslı "ogan"dır ve bunun da, güneş tanrısı, gök tanrısı, güçlü kişi, yiğit kişi anlamına geldiğini yazmaktadır.[1] Türkçenin hangi kuralına göre, okan'ın bu kadar zengin anlamları olduğunu anlamak zordur. Erol, "okan" için, Püsküllüoğlu'nda hiç olmayan "anlayış" anlamını veriyor ve "oğan'ın değişik bir okunuşu olabilir" yollu ekliyor.[2] Bu ikisini yan yana getirdiğimizde anlamını bulmanın güçlüğünü kabul ediyoruz. Erk Yurtsever ise kendi adının Kemal Paşa tarafından verildiğini bildiriyor, Ruşen Eşref'in bir

1) Ali Püsküllüoğlu, *Çocuk Adları Sözlüğü*, İstanbul, 1998, s. 150-151.
2) Aydil Erol, *Adlarımız*, Ankara, 1992.

mektubu bunu teyit ediyor, Büyük Ata, "erk olsun" demiş; Ruşen Eşref, Uygurca "iktidar" ve Karaim dilindeyse, bu Yahudilik içindedir, "kuvvetli" anlamına geldiğini ekliyor. Erk Yurtsever belki de bu nedenle isimler üzerinde güzel bir araştırma yapmış durumdadır, Kaşgarlı ve Dede Korkut dahil temel Türk kaynaklarını inceleyerek Türk isimlerini derlemiş, değerli bir çalışmadır.[1] Yalnız Yursever'in derlemesinden öğrendiğimize göre, biz Türkler'de "okan" adı yoktur, bunu tespit ediyoruz.

Kiteboard'ın fedaisi

OGAN TÜZEL

1972 Ankara doğumlu Ogan Tüzel Kiteboard'la Havai'de okurken tanışmış. Bakmış ki, kitesurf yapanlar uçuyor kaçıyor, heyecanı ve havası çok, "bir deneyeyim" demiş. Şimdi yılda altı ay İstanbul-İzmir hattında gidip gelerek antrenman yapıyor. Ayrıca Naish markasının Türkiye'deki kiteboard distribütörlüğü de onun üstünde. Üstelik yurtçapında kazandığı pek çok rüzgar sörfü ve snowboard şampiyonluğu var.

Vatan, 26 Temmuz 2003

O zaman ogan'dan geldiğini düşünebiliriz, bütün dillerde "Mehmed- Mehmet" ve "Pegin-Pekin" mutasyonu var, demek ki mümkündür. Yalnız, burada bir sorun var, "ogan" İbrani bir sözcüktür, bu durumda bir İbrani ismi almış oluyoruz. Püsküllüoğlu, ogan'dan türemiş "oganalp" veya "oganer" ya da "ogansoy" isimlerini de sayıyor, kuşkusuz bunlara bir de anlam uyduruyor; izahlarını Püsküllüoğlu'na bırabiliriz, Güneş Dil Teorisi'ni sürdürmektedir. Bununla birlikte, bu adlar da mümkündür, yalnız bir ayrıntı var, -alp, -er ve –soy ile isim yapma sabetayizmin isim türetme tekniklerine uymaktadır. "Alp" ve "er" sözcük ve eklerine şimdiye kadar çok değindim; "ulusoy", "yücesoy" veya "soysal" sabetayizmin isim kurma kalıpları arasında en belirginlerindendir, soy'lu isimlere pek düşkünler, bu vesileyle kaydetmiş oluyorum.

Sakıncası var mı, bilmek koşuluyla bir sakıncası olduğunu sanmıyorum; kaldı ki, Riyaset-i Cumhur Katib-i Umumisi Ruşen Eşref, 1934 yılında, Kemal Paşa'nın tercih ettiği "erk" adının, Yahudi Karaim lehçesinde yer aldığını kağıda düşmekte hiç bir sakınca görmüyordu. Sakınca yoktur, Yahudi isim-sözlüğünden alınabilecek isimlerde modeller var, ben bunları çıkarmaya çalışıyorum. Model çıkarma ve

1) Erk Yurtsever, *Türkçe Adlar Derlemesi*, İstanbul, 1997.

model kurma, iktisatçılarda ve özellikle planlama modelleri yapanlarda, bu bir eğilim oluyor;[1] model yapmak, var olan strüktürü, stilize ederek matematik denklemlere dönüştürmektir, çıkarma ve ekleme olmadan stilizasyonun imkansız olduğunu biliyoruz.

İbrani bir isim, "noya", Türkçe karşılığı "güzel" demektir, böylece kullanıldığını tespit edebiliyorum. Fakat en yaygın şekli biraz farklıdır; noya'nın n'sini kesebiliyoruz, "oya" oluyor ve sabetayistlerimizde çok yaygın olduğunu görüyoruz. "Fortuna versus Tuna" da böyledir; noya'ya devam edecek olursak, -an veya –n eklemelerine değinmiştim, "noyan" adına ulaşıyoruz. Burada Sherlock Holmes öykülerini yine hatırlatmak zorundayım, hep iki senaryo olmaktadır, "noyan" Moğolca'ya da uyuyor ve "oya", ince örgüdür. Yalnız, Aydil Erol, isim-sözlüğünde, "noyan" adına yer vermiyor ve "oya" için de "kadın adı" demekle yetiniyor; doğrusu bu son açıklama için bir sözlüğe ihtiyaç duymuyoruz.

Bilim, bir anlamda model yapmaktır ve tarih bir anlamda, peryodizasyondur; dünyada ve Türkiye'de Yahudi ve sabetayizm partilerini incelerken, 1967 yılını bir milat olarak öneriyordum; bu tarihten sonra bu iki partiyi birleştirebiliyoruz ve eğer bir tek yıl çok keskin sayılırsa, 1967-1973 üzerinde karar kılabiliriz. Dış ve iç tarihte çok açıklayıcı olması mümkündür; aynı yıl B. Ecevit de hükümeti kuracak çoğunlukla seçim kazanmıştı ve Kıbrıs çıkartması var. Her ikisinin önerdiğim "milat" ile bir ilişkisini kurabilir miyiz; bilim, ilişki kurmak içindir.

Peki "altyapı mı versus üstyapı mı"; belirleyenin altyapı olduğunda kuşku yok, yalnız, üst-yapının işaretleri olmasa altı nasıl görebiliriz, kaba marksizmin bu soruya verecek cevabının olmadığını biliyorum. Peki, bu milattan sonra doğan kızlarımız için "ebru" adına nur yağdığını görmüyor muyuz; altyapı ile bunu açıklamak imkansızdır. Hoş değil mi, bugün otuzlu yaşlarına merdiven dayayan, şarkıcı, manken, eğlendirici kızlar arasında ebru'lardan geçilmiyor ve ben bu isimler içinde en çok "ebru yaşar" adının, onomastique açıdan hazine olduğu kanısını taşıyorum; "yaşar" aynı telaffuzla bir Musevi adıdır, "dosdoğru" ya da "en doğru" anlamındadır. "Selçuk Yaşar" da, isim bilim açısından, bana bir hazine olarak görünüyor, ekliyorum.

1) Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı'nın en parlak döneminde, Uzun Vadeli Planlar Dairesi müdürüydüm, İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın modelini bu daire yapmıştı.

Peki "ebru"; burada sabetayist isim kurma tekniklerinin en önemlilerinden birisine gelmiş durumdayız. Bu isimdeki "br" konsonları çok önemlidir, Arabi ve İbrani konsonlarla yazılmaktadır, İbrani'de "ebru" sadece "br" ile yazılabilir ve tersi daha doğrudur, "br" hem ebru ve hemde "ibri" veya, "eber" okunabilmektedir. İbrahim ya da Abram da, "br" yazılmaktadır; ayrıca, Kulin'in roman olarak sunabildiği "Aylin" ile Nazlı Ilıcak'ın ailesinin yeri olan, "İbrada" da, "br" ile yazılıyor, "-da" sonradan eklenmiş olabilir ve tarihin çok eski dönemlerinden beri burada bir Yahudi cemaati olduğunu biliyoruz. Demek ki, "ebru", "ibri" ile paralellik göstermektedir. Ben "ebru" adının 1974 sonrasındaki sputnik yükselişinde bir işaret ve bir hazırlık görüyorum.

Burada da Holmes'u hatırlıyorum, kuşkusuz "ebru" Farisi bir sözcüktür, "kaş" demektir; küçük İrani isimler sözlüğünde, Püsküllüoğlu'nunkinin benzerlerinde, bu ismi bulamıyoruz. Fakat yine de, bunun "kaş" olduğunu ve Türkiye'de pek çok Türk ve Müslüman annenin kaşı çok sevdiğini, kızlarına "kaş" adını vermek istediklerini düşünebiliriz. Kızlarına, firkete ile yapılan örgüyü, "oya" ve "göz-kaş" etmekten "kaş" adını verecek mazoşit anneleri tasavvur etmek mümkündür, bunları Şerlok Holms'a bırakıyorum.

Öyledir, kızlara "ebru" adını koymak, hem işaret vermektir ve hem de ticari olduğu anlaşılmaktadır; ebru'lara, kabiliyetleri ne olursa olsun para akıtılmaktadır. Bu aynı, pek çok dilde, "b" ve "v" özdeşliğine işaret ediyorum, "rab" ve "rav" ya da "avram" ve "abram" aynıdır; "eber", "ever" olabilmektedir. Az olmakla birlikte Yahudi ve sabetayist yurttaşlarımız "ever" adını taşıyorlar; "ever" Fırat nehrinin öte yanı anlamına da geliyor ki, İbri kavminin kökü de kabul edilmektedir. Bu adı taşıyanların sabetayist ya da kripto-yahudi olmaları ihtimalini, bunlara bir hal olunca, başta Hürriyet olmak üzere matbuatın abartmasından çıkarıyoruz ve böylece ever'i fark ediyoruz. Ever'in, "evren" olarak daha Türkçe bir biçime sokulması da mümkündür, araştırmamız gerekiyor.

Hep aynı yönde gözlenen değişmelere, istatistikte "sistematik" diyoruz, İbrani "ş" harfi, Türkçe'de sistematik bir değişme sergiliyor; "ş", hep "s" olmaktadır. "Aşer", önce "aser" ve Doğu dillerinden ödünç aldığımız a'ları "e" yapma kuralı ile, sonra "eser" olmaktadır, "eser" adlı sabetayistlerimizle karşılaşıyoruz. Kripto-yahudi olmaları mümkündür, yalnız bunlardan birisinin soyadı "karakaş" olunca ihtimal azalmaktadır; Ecevit'lerin bunlardan bir başka-

Prof. Dr. ASAF AKAD

AVNİ ATAM

AVNİ REFİĞ

CAN PAKER

EŞREF DENİZHAN

FAHİR ÖZSOY

FERHAN ARKAN

Doç. Dr. İHSAN VARDAL

Prof. Dr. İLTER TURAN

Prof. KAMURAN ATAKAN

MELİH SARTER

NECDET ÜÇER

Dr. OSMAN ÜÇER

Prof. Dr. RONA AYBAY

İSHAK ALATON

MEHMET ATAKAN

TERAKKİ VAKFI GENEL KURULU

Genel Kurul Üyeleri toplu halde

HALÜK ARIĞ
BAŞKAN

BÜLENT TANLA
BAŞKAN YARDIMCISI

OSMAN KIRGIZ
GENEL SEKRETER

Doç. Dr. HASAN ERMAN
MUHASİP

BORA GÖNENÇ
ÜYE

Prof. Dr. EMRE KONGAR
ÜYE

Doç. Dr. DOĞAN BAŞAK
ÜYE

Prof. Dr. AHMET YÜCEKÖK

Aloğlu Ailesi ve Selkan-Alihan-Can-Cem Adları

VEFAT

Rabia Kocaoğlu, Nazire Yeşilay, merhum Sait Gergerlioğlu,
Meliha Sunan, Ömer Gergerlioğlu, Osman Gergerlioğlu,
Gülten Sıddıkoğlu'nun kardeşleri
Selhan, Alihan, Sinan-Murat, Can, Cem'in babaanneleri
Yasemin-Melal'in kayınvalideleri, Sedat-Vedat'ın anneleri,
merhum Selahattin Aloğlu'nun eşi

SIDIKA ALOĞLU

Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur.

Hürriyet, 18 Haziran 2003

Dönmezer & Öney & Demokan & Sütmaç Soyadları

Merhum Pakize ve Cemal ÖNEY'in kızları, merhum Erol Öney'in
kardeşi, Vildan SÜTMEN ve Şükran HATİPOĞLU'nun kardeşleri,
Bumin, Murat, Salim ve Ayşe'nin teyzeleri, Rahşan ve Hakan'ın
halaları, Ord. Prof. Sulhi ve Merih DÖNMEZER'in gelinleri, Sevim
TESAL'ın yeğeni, Av. Zuhal ve Orhan ÇAKIROĞLU'nun yengeleri,
Tülay ÖNEY'in görümcesi,
Av. Ülkü Fatma DÖNMEZER'in biricik annesi,
Cemal DÖNMEZER'in çok sevgili eşi

SEMRA DÖNMEZER

Hakkın rahmetine kavuşmuştur.

Hürriyet, 12 Ekim 2002

GÖZLER ONLARIN ÜSTÜNDE

Bülent Ecevit

Orada okuyan kendini hep 'bir numara' görür

İŞ DÜNYASI

Ömer Dinçkok, Melih Aras, Erhan Dumanlı, Rahmi Koç, Suna Kıraç, Sevgi Gönül, Semahat Arsel, Nejat Eczacıbaşı, Cem Boyner, Vural Akışık, Hüsnü Özyeğin, Burhan Karaçam, Osman Berkmen, Esat Edin, İbrahim Betil, Feyyaz Berker, İbrahim Bodur, M.Emin Karamehmet, Halis Komili, Osman Kavala, Alp Yalman, Serdar Bilgili, Betül Mardin, Neşe Erberk,

İsmail Cem

POLİTİKA

Bülent Ecevit, Rahşan Ecevit, Tansu Çiller, İsmail Cem İpekçi, Emre Gönensay, Algan Hacaloğlu, Cem Kozlu, Ersin Faralyalı, Behice Boran, Kasım Gülek

Orhan Pamuk

EDEBİYAT

Halide Edip Adıvar, Pınar Kür, Refik Erduran, Orhan Pamuk, Talat Halman, İpek Ongun, Tomris Uyar, Nihal Yeğinobalı, Mina Urgan, Emre Yılmaz, Aslı Erdoğan, Cevat Çapan, Ayşe Kulin, Jak Deleon

Nazlı Eray

TİYATRO

Genco Erkal, Haldun Dormen, Engin Cezzar, Ahmet Levendoğlu, Kerem Kurdoğlu, Göksel Kortay, Nevra Serezli,

Zeki Alasya

Zeki Alasya, Can Gürzap, Tunç Yalman, Nedim Saban, Refik Erduran, Beklan Algan, Nedim Göknil, Ülkü Tamer, Yavuzer Çetinkaya

BASIN

Şahin Alpay, Nilüfer Kuyaş, Yıldırım Türker, Altemur Kılıç, Ercan Arıklı, Perihan Mağden, Elçin Yahşi, Sedat Ergin, Deniz Alphan, Mansour Fourutan, İpek Cem, Gündüz Vassaf, Etyen Mahçupyan, Korkmaz İlkorur

SİNEMA/TV

Nuri Çolakoğlu, Ömer Madra, Mim Kemal Öke, Ömer Kavur, Ömer Karacan, Halit Refiğ

REKLAM

Serdar Erener, Yiğit Şardan, Erol Moran, Çınar Kılıç

MÜZİK

Evin İlyasoğlu, Çiğdem Talu, Cem Karaca,

SANAT

Abidin Dino, Vasıf Kortun, Şakir Eczacıbaşı

Sabah, 3 Kasım 2000

N. B. İçlerinde sabetayist olmayanların da bulunması tabidir. Liste, Sabah Gazetesi, üzerindeki işaretler Y. Küçük'e aittir.

sını milletvekili adayı yaptığı kayıtlıdır. Bu çerçevede "şalom", doğrudan "selam" veya "selami" şeklinde karşımıza çıkıyor, "şomer" ise "somer" olmaktadır; Şam'ın "sam" ve "şem" adının, önce "sem" ve sonra da "cem" olmaları yollu akıl yürütebiliriz. Kuşkusuz, "ş" olarak kaldığı durumlar da var, "şemi" öyle olabilir. "Şar" da, Avşar'da, "şar" olarak kalmaktadır, ayrıca bunların Türkçe karşılıklarını da çıkarabiliyoruz ki, sözlükte yerlerindedirler.

Demek ki, isimlerimiz üzerinde, bütünsel cevaplara ve ayrıntılı etütlere ihtiyaç duyuyoruz; pek çok kavimden isim aldığımız kesin görünüyor. Çok din değiştirdiğimiz ve çok iklim aştığımız için bu normaldir; normal olmayan kaynaklarımızı bilmemektir. Bu sözlük, bilgisizliği yırtmak üzere bir küçük katkı sayılabilir; dil ve tarih alanında yetkin olanların tartışmalarını öneriyorum.

İBRANİ İSİMLER	PARALEL İSİMLER
Abdi, Avdi	Abdi
Abiri	Yiğit, Metin
Ada	Ada, Adalet
Adam, Adem, Adom	Adem, Adam, Adamo, Kızıl
Adon, Adoniya	Adon, Adone,[1] Bay, Bayar, Baydar, Bey, Beyhan, Efendi, Efe, Efekan, Üstad
Afeka	Ufuk
Ahud	Şirin
Akad	Akad, Akat
Alper, Alpert	Alp, Alper
Aliz, Eliz	Eliz, Şirin
Amal, Amel	Amel, Say, Sayman, Saymen, Saynur, Bilsay, Emil
Amal-Tov, Emel-Tov	İşigüzel
Amasya	Amasya
Amir, Emir	Güçlü, Emir
Amiran	Amiran
Anan	Bulut

1) Kürt Yahudileri kullanıyorlar.

Ediz & Aylin & Levi Adları

Sabah, 14 Mayıs 2002
N. B. Ediz, Edith olarak da yazılıyor.

Antel & Özdoğan Aileleri
Nisan & Rânâ Adları

VEFAT

Eski Adliye Nazırlarından Darülfünun Hukuk Müderrisi merhum Mehmet Celalettin Bey ile merhume Emine Zekiye Hanımın kızları; Avukat merhum Yusuf Kenan Antel, Kimyager merhum İhsan Celal Antel, merhum Prof. Dr. Sadreddin Celal Antel, Bestekâr merhum Necip Celal Antel'in kızkardeşleri; Melek Antel, Handan Antel, Afif ve Oya Antel, Şerif ve Rânâ Antel'in halaları; merhum Prof. Dr. İhsan Özdoğan'ın eşi; Prof. Dr. Mehmet Celal Özdoğan'ın annesi; Nisan, Çınar ve Kiraz Özdoğan'ın bir tanecik babaanneleri

Prof. Dr.

Belkıs Özdoğan

Doğum, İstanbul 1912
24 Eylûl Salı sabahı Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur.

Hürriyet, 23 Eylûl 2002

Anani	Bulutgil, Bulutoğlu
Anania, Ananya[1]	Bulutay
Anat	Anad, Anat
Anufa	Filiz
Arda	Arda, Erdem
Arel	Arel, Aral, Erel
Arendt, Arens	Aren
Arfa	Arf, Arfa
Ari	Aslan, Arslan, Fatih
Arkin	Erkin
Arman, Herman	Arman, Erman, Armağan
Aron, Aaron	Aron, Harun, Aren, Arkin,[2] Erkin
Asaf	Asaf

1) Daha çok Karaim'lerde, Türkler'de de Karadeniz sahillerinde görünüyor. Anan Bin Davud, bir Karaim Yahudisidir.

2) Rusya'da "arkin" Yahudi kökenli soyadları arasında sayılmaktadır; "aaron" isminin bir versiyonudur.
B. O. Unbegun, *Russian Surnames*, Oxford, 1972, p. 340.

Barlas & Anter Aileleri

Gazeteci Mehmet Barlas ile Canan Barlas'ın güzel kızları Ela Barlas, bir dönem magazin dergilerinin en gözde güzelleri arasında yer alıyordu. Ela Barlas, sade bir yaşamı benimseyince, iki yıl önce ortalardan kayboldu ve Metin Anter ile sessiz sedasız dünyaevine girdi. Şimdilerde mutlu evliliğini katıldığı davetlerde gözler önüne seren ve anne olmaya hazırlanan Ela, formundan da bir şey kaybetmiyor.

Günaydın, 19 Aralık 2002

Erden & Reyent & Ökmen Soyadları ve Ulucan & Kerem Adları

VEFAT

Harp Akademileri Komutanlarından Merhum Emekli Orgeneral Ali Fuat Erden ve Merhume Bedia Erden'in evlatları, Merhum Şerif Remzi Reyent, Merhum Süreyya ve Merhume Handan Reyent'in yeğenleri, Merhum Mümtaz Ökmen ve Leman Ökmen, Merhum Necmettin ve Gülen Sünget'in gelinleri, Necla-Tevfik, Nebahat-Merhum Alp Karadavut ve Dirik Ailelerinin Kuzinleri, Ulucan, Şenol ve Elif Sünget, Aslı, Murat, Kerem, Deniz Avcıergun'un yengeleri,
Hepimizin Sevgili A. Ö'sü,
Merhum Laçin Ökmen'in eşi,
Çiğdem'in Herşeyi

AYLA ÖKMEN'İ

Kaybettik.

Sabah, 14 Mayıs 2002

Asna	Asna
Asya	Asya
Aşer	Eser, Mut, Mutlu, Mesut
Atar	Atar
Avner, Abner, Aviner, Evner	Evner
Avram, Abraham	Avram, Avraham, İbrahim
Avşar, Avişar	Avşar
Ayal, Eyal	Koç
Ayla, Aila, Eila	Ayla
Aylin, Ailin, Eilin	Aylin
Aziz	Aziz
Baba, Bava	Baba, Babacan, Babaç, Babahan, Baban
Bader	Bader
Balaban	Balaban
Barak	Şimşek
Bareket, Bereket	Bereket, Zümrüt
Bakur	Doğan, Nevzad, Nevzat
Bar	Bar, Baran, Barkan, Barka, Barlas

Barlas[1]	Barlas, Özbarlas
Baruh, Baruch	Mut, Kut, Mutlu, Kutlu, Kutsal, Kudsi
Baskın, Baskin	Baskın
Beki, Bekhi	Beki
Benyamin, Binyamin	Benyamin
Berg	Berk, Berki, Berktay, Balkan, Dağ, Dağlı
Berger	Dağlı
Bergman, Berkman	Berkman
Beria	Beria
Berna	Berna
Bika, Bike	Bige, Vadi
Bozer, Botzer	Bozer
Canan, Canaan	Canan, Kenan
Çelebi	Çelebi
Daryaveş, Darya, Deryaveş	Dara, Derya, Derviş
Davar	Daver, Davar
Defne, Dafne, Dafna	Defne; Dafne
Dem, Dam	Kan[2]
Dem, Dam	İldem, Özdem, Demokan
Duran	Duran
Eber, Ever, İvri	Ever, Everi, Evergen, Heper, İbrada, İbran, İbrani
Eber	Ebru
Ebiri, Abiri	Çetin, Metin, Sarp, Aziz, Faik, Üstün
Eden	Eden
Edin, Adin	Edin, Haluk
Edith, Ediz	Ediz, Edith
Ege, Haga, Hagai	Ege, Bayram

1) İbrani onomastique'de, acronym denilen, baş harflerden yapılan isimler yaygındır; "barmak", 'ben rab moşe kalman' isimlerinin baş harflerinden, "barza", 'ben rab zalman aron' isminden çıkıyor, kaynaklarımda "barka"ya bir işaret bulamıyorum, yalnız artık elimizde bir ipucu var demektir. "Barlas" adına gelince, ben rab layb sofer, sözcüklerinden türetilmiştir, Katip Layb Hoca'nın Oğlu, anlamındadır. "Sefer" kitap, "Sofer" katip karşılığıdır. Nili'nin, bizde "Nil" veya "Nilüfer" oluyor, Türkler'e karşı mücadele etmiş bir gizli ve silahlı Yahudi örgütünün adının baş harflerinden türetildiğini, başka çalışmalarımda kaydetmiştim.
Benzion C. Kaganoff, *A Dictionary of Jewish Names and Their History*, London, 1996, p. 36.

2) Damarlardaki kan.

İlklerden, Müslüman elçi F. Dinçmen

Vatikan'da ilk Müslüman kadın büyükelçi

İsveç'i ikna oyunu

YENER SÜSOY

Hürriyet, 24 Eylül 2001

TBMM VE ANITKABİR İNŞAATLARINDA GÖREV ALMIŞTI

Türkiye'nin ilk kadın inşaat mühendisi öldü

Anıtkabir'in ve TBMM'nin inşaatlarında beşkontrolör (mühendis) olarak görev yapan Türkiye'nin ilk kadın inşaat mühendisi, Fenerbahçe Spor Kulübü'nün ilk kadın voleybolcusu Sabiha Güreyman, 93 yaşında İzmir'de öldü.

İlklerden S. Güreyman

Hürriyet, 8 Ocak 2003

İLK KURŞUN VAKASI

İlk Kültür Bakanı	Talat S. Halman
İlk Kadın Büyükelçi	Filiz Alkor Dinçmen
İlk Kadın Başbakan	Tansu Çiller
İlk Kadın Vali	Lale Ataman
İlk Kadın Emniyet Müdürü	Feriha Sanerk
İlk Kadın Mühendis	Sabiha Güreyman
İlk Dünya Güzeli	Keriman Halis
İlk Avrupa Güzeli	Günseli Başar
İlk Öro-Vizyon Birincisi	Sertap Erener
İlk Trt Genel Müdürü	Adnan Öztrak
İlk Devlet Planlama Müsteşarı	Albay Şinasi Orel
İlk Kurşun-Hasan Tahsin	Osman Nevres

Eberi & Everi & Caner & Erdoğan Adları

Eski vücut şampiyonu annenin evlat acısı

Milli sutopçu ve manken oğlu Caner Erdoğru'nun beklenmedik ölümüyle yüreği yanan anne Zeynep Everi, önceki gece alkolle birlikte sakinleştirici ilaç alınca hastaneye kaldırıldı. Acılı annenin hastaneye götürülürken "Oğlumun yanına gitmek istiyorum" diye sayıkladığı ileri sürüldü.

Bu güzel farklı

CANER Erdoğru, gencecik, yakışıklı ve son derece başarılı bir gençti. 24 yaşında, başarılı bir sporcuydu, sutopu Milli Takımı'na seçilmişti. Neşe Erberk Ajans'ta üç ay kadar mankenlik yaptıktan sonra Amerika'ya yerleşmişti. Yıldız oyuncu, yeni yıl tatili nedeniyle geldiği İstanbul'da takımı ENKA'nın Heybeliada ile yaptığı maçta görev almış, ama bu onun son müsabakası olmuştu. Maç sonrası fenalaşan Erdoğru, geçirdiği kalp krizi sonucu yaşamını yitirdi. Caner Erdoğru'nun ölümü, hem spor camiasında, hem de kamuoyunda büyük üzüntü yarattı.

Evlat acısı, en çok anne Zeynep Everi'yi yıktı ve önceki gece ölümün eşiğine getirdi. Everi, alkolle birlikte çok sayda sakinleştirici ilaç alınca fenalık geçirdi. Tarabya Sanatçılar Sitesi D Blok 26 numaradaki annesine ait dairede ikinci eşinden olan oğlu Burak'la birlikte kalan Zeynep Everi, dün sabah 04.00 sıralarında, fenalaştı. Oğlu tarafından Çağlayan'daki Florence Nightingale Hastanesi'ne kaldırılan Everi'nin alkolle birlikte sakinleştirici ilaç aldığı belirlendi. Daha sonra Gayrettepe'deki Metropolitan Florence Nightingale Hastanesi'ne sevk edilen Zeynep Everi'nin burada midesi yıkandı. Doktorlar, sağlık durumunun iyiye gittiğini bildirdi.

■ Murat DELİKLİTAŞ

Vücut şampiyonu olan Zeynep Everi, 1989 yılında kendisiyle yapılan bir röportajda Hürriyet'e oğlu Caner Erdoğru ile böyle poz vermişti.

Zeynep Everi, 1989 yılında Türkiye Bayanlar Vücut Geliştirme Şampiyonu olmuştu. Everi, DJ'lik yaptığı Power FM'deki programıyla 'radyoların romantik sesi' olarak tanınıyordu. Vakkorama Gym'de de aerobik hocalığı yapmıştı.

Hürriyet, 19 Ocak 2003

Serter & Anar & Erdem Aileleri Erbil & Emre Adları

ÇOK ACI KAYBIMIZ

Merhum Yusuf Ziya Erdem ve merhume Fatma Macide Erdem'in oğlu, merhum Salih Saffet Anar ve merhume Muzaffer Anar'ın damadı, merhum Nurettin Besen'in kayınbiraderi, merhume Bünyan Besen'in kardeşi, Fatma Dorkan ve Ali Besen'in dayısı, Ergin, Emre, Umur ve Erbil Serter'in kuzeni, merhum Ali Ulvi Tural ve Duygu Tural'ın dünürü, Esra Erdem'in kayınpederi, Eda Bilol, Ayşe Bilol ve Sinan Erdem'in biricik dedeleri, Zeynep ve Ziya'nın sevgili babası, Süheyla Erdem'in 46 senelik hayat arkadaşı, biricik eşi

Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi Başkanı

Sinan Erdem

Hürriyet, 29 Ağustos 2002

Kıray Soyadı & Gülen Adı

VEFAT

Merhum Albay Mehmet Sadullah Kıray ile merhume Emine Eşref Kıray'ın oğlu, Dr. Gülen Ezel Kıray'ın ağabeyi, Dr. Emine Zeynep Kıray'ın babası, Prof. Dr. Mübeccel Belik Kıray'ın eşi, sevgili

DR. İBRAHİM ZEKİ KIRAY'ı

28.08.2002 günü kaybettik.

Hürriyet, 29 Ağustos 2002

Efes	Efes
Eifer	Ayfer
El, Eli	Al, El, Eli, Ali, Gök, Varlık
Elif, Alef	Elif, Number-One, Biricik
Eliz, Elez, Aliz	Eliz, Neşe, Sevinç
Ehud	Bir, Biricik, Elif, Vahid, Vahit, Tekin
Ela, Ella	Ela, Ayla
Eli, Eliyahu	Veli, Ali, Bülend, Bülent
Elkin, İlkin	İlkin
Emel, Amal	Emel
Emin, Amin	Emin, Güven
Emine, Amina	Emine, Güven
Enç, Anç	Enç, Inç, Arınç, Erinç
Ephrat, Efrat	Fırat
Er, Ar	Er, Erdem, Erem, Erim, Eren, Ergen, Erim, Erinç, Arınç
Er	Er, Uyanık, Bekçi
Emr, İmr, İmre	Emral, Emre, İmre, İmer, İmir
Eran	Mahir, Eren
Erden	Erden, Ardan, Cordan, Jordan, Yarden

Üler & Talu & Güreli Aileleri

VEFAT

Merhum E. Amiral Hilmi Üler ve Merhume Bedriye Üler'in kızı, Merhum A. Hüsnü Bey'in ve Merhume Hacer Hanım'ın gelini, Perihan ve Tarık Talu'nun ablaları, Mine ve Nail Güreli'nin yengeleri, Şehnaz Okyay ve Gülçin Bayramoğlu'nun dünürleri, Deniz-Hıfzı, Asuman-Hüsnü Güreli'nin anneleri, Sinan, Yosun ve Aylin'in babaanneleri, Köy Çocukları Yükseltme Vakfındaki tüm çocukların biricik annesi ve Orhan Güreli'nin sevgili eşi

ŞÜKUFE NİHAL GÜRELİ

29 Mayıs 2001 Sabahı Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur.

Sabah 30 Mayıs 2001

Arat & Sirmen & Giray & Gürel Aileleri

VEFAT

Merhume Muammer Güven ve Merhum Lütfi Güven'in kızları, merhum Kazım Arat'ın eşi, Prof. Jale Güven'in ablası, merhume Türkan Fincancıoğlu ile Müstezat ve Kemal Utku'nun kuzenleri, merhum Dr. Kemal Giray ve İsmet Giray'ın yengeleri, merhum Vedat Sirmen ve Barika Sirmen'in dünürü, merhume Engin Kural ve merhum Orhan Kural'ın, Tiraje-Volkan Coşkun'un teyzeleri, Ümit-Işın Gürel Aslanbay ve Ceyda Coşkun'un büyük teyzeleri, Vedia-Sedat Sirmen'in sevgili anneanneleri, Mithat-Prof. Dr. Lale Sirmen ile Prof. Tuğrul Arat'ın biricik anneleri,
Tapu ve Kadastro Gen. Md. Başhukuk Müşavirliğinden emekli

Av. **Enise ARAT**

Hanımefendi

26 Mayıs 2003 gecesi Hakkın rahmetine kavuşmuştur.

Hürriyet, 28 Mayıs 2003

N. B. Giray, "Geray" olarak da yazılıyor

Erez, Eretz	Erez, Kıray,[1] Toprak, Ülke, El, Il, Medina, Mir, Azri, Kara
Erez, Eretz	Arzu
Eron	Eren
Esra, Esdra, Ezra	Esra, Azra, Ezra
Ester	Ester, Ester Kira, Yıldız, Sitare
Eşkol	Salkım
Etnan	Adnan
Ever	Ever, Evren
Fortuna	Tuna
Gad	Uğur
Gad, Gadi	Savaş, Cenk
Gani	Gani
Gazi, Gaazi, Ghazi	Gazi, Elgazi, Soygazi
Gil, Gila, Gili	Neşe, Sevinç, Şen
Gilon	Şenol
Gonen	Gönen, Gönenli, Gönensay
Gover	Fatih, Muzaffer
Gur	Aslan, Gür, Güray, Gürayman, Gürel, Güreli, Gürer, Güreş, Gürün

1) Rusça'dır, Kırım kökenlilerde görüyoruz; yakında göçen Dr. İbrahim Kıray dostumuz bu soyadını taşıyordu.

Ertuğrul Alatlı ve Alev Alatlı - Ayşe & Baran Adları

VEFAT

İstiklal Savaşı Gazisi malül Piyade Yüzbaşı Makedonya Pirlepe'li Ahmed Seyfettin Efendi'nin ve Nafiya Hanımın oğlu; rahmetli Fürüzan Alatlı'nın eşi; Alev ve Işıl Alatlı'nın babaları, Akın ve Ayşe Baran'ın amcaları, Defne ve Vasif Kortun; Funda ve Kaan Aktan; Mehmet ve Banu Koryürek'in dedeleri; Refika ve Murat Emre'nin büyük dedeleri

"O" KUŞAĞIN SON TEMSİLCİLERİNDEN

Eski Genelkurmay Genel Sekreteri Danışma Meclisi Üyesi emekli Kurmay Albay (Harbiye, 1937)

ERTUĞRUL ALATLI

(Sarıyer, 21 Ağustos 1916- Yeşilköy, 10 Kasım 2002)

DEVLETİN TEK BİR ÇİVİSİNİN HESABINI SORAN, KAPUTUNU BOYATIP EŞİNE MANTO YAPAN, ULUSUNUN ANCAK HAYSİYET VE ÖZVERİ TEMELLERİ ÜZERİNDE YÜKSELEBİLECEĞİNİ BİLEN EVLAD'I FATİHAN'DANDI.

ASKER GELDİ, ASKER GİTTİ.

RUHU ŞAD OLSUN.

Hürriyet, 12 Kasım 2002

Hagar	Agar, Ağar, Hacer, Acar
Hakam	Hikmet, Haham
Haki, Hagi	Hakkı
Halkin, Alkin	Alkin
Halper	Alper
Har, Her	Dağ, Dağcan, Dağlı, Er, Ar, Arman, Erman,
Harar	Dağlı
Hayim, Hayyim	Can, Candan, Caner, Cansen, Cansın, Hayat, Hayati, Hayim, Vital, Vitali, Vito,
Hazan	Hazan, Hasan, Hazan, Kazan
Halev	Alev, Halev, Halevi
Halkin	Alkin
Heled	Halid, Dünya
Herzl	Ersel, Erçel, Arsel
Hodeş	Ay
Horiya	Horiye, Huriye
Hoter	Dal
Hula	Hula, Ula, Ulya, Hülya
Hur	Doğan, Nevzat
Huşa	Duygu
İmer, İmra, İmre, İmri	Emre, İmre, İmer, Imır

Okyar & İpeker Aileleri ve Nil & Nazlı & Kerim Adları

ACI KAYBIMIZ

Berin Okyar ve merhum Rahmi Okyar'ın sevgili oğlu, Vedat ve Asuman Okyar, Arzu ve Mehmet İpeker'in kardeşleri, Suat ve Nil Okyar'ın amcaları, Nazlı ve İhsan İpeker'in dayıları, Naili, Pervin, Sinan ve Kerim Bilol'un enişteleri, Refhan ve Tevfik Bilol'un çok sevgili damatları,
Zeynep ve Oliver Orth'un biricik babaları, Nilgün Okyar'ın can yoldaşı kıymetli eşi

RAİF OKYAR'ı

genç yaşında elim bir trafik kazasında kaybetmenin derin üzüntüsü içindeyiz.

Hürriyet, 17 Mart 2003

Ekrem Bora & Kızı Yasemin &Damadı Kerem Uyçurmen

Çırağan Sarayı'nda çalışan 25 yaşındaki Yasemin Bora, Koç Finans'ta çalışan 32 yaşındaki Kerem Uyçurmen'le evlendi.

Hürriyet, 24 Şubat 2003

K & F Gülman

Hürriyet, 18 Kasım 2000

APO DAVASINDA TÜRK YARGIÇ

AVRUPA İnsan Hakları Mahkemesi, **Öcalan**'la ilgili duruşmasını 21 Kasım'da yapacak. Bu duruşma sonrasında başvurunun **'kabul edilip edilmeyeceğine'** karar verecek olan mahkeme, kabul etmesi halinde davanın esasını incelemeye başlayacak. Şehit yakınları ise duruşmada iddianamelerini yazılı olarak sunacaklar. Birkaç kişi de duruşma salonunda sembolik olarak şehit yakınlarını temsilen hazır bulunacak.

Rıza Türmen

Hürriyet, 18 Kasım 2000

İr	Kent, Kentmen, Kenter, Şehir, İrem, İre
İtzak, İshak	İzak, Eizik, İzel, Sikel, Gülen, Güler, Bengül, Besim, Besime, Gülman, Gülmen, Gülsüm, Gülsün, Gülümser, Gülümsün Hande, Gülüş, Gülse, Gülser, Güllü, Gül
İzzet	İzzet
Jasmin	Yasmin
Jasper, Jaspar	Yeşim
Jordan, Yarden	Erden, Ürdün
Kahana, Kohen	Kohen, Kagan, Kaan, Kan, Kaplan
Kalav, Kalev	Yiğit, Alp, Kahraman
Kalav, Kalev	Gönül, Kalp
Kara	Kara, Karaa, Karabat, Karaca, Karacan, Karadağ, Karadağlı, Karahan Karakaş, Karakaşlı, Karaköy, Karatay, Karaveli, Karay, Karayalçın
Kara	Toprak
Karkom	Çiğdem, Safron, Safran
Katan	Küçük
Kazan	Kazan, Hazan, Kazgan
Kenan, Kenaan	Kenan, Canaan, Canan, Cenan, Can
Kerem, Kerim, Karim	Kerem, Kerim

Mısırlı ve Nil Ailesi ve Kaan adı

ACI KAYBIMIZ

Prizren, Mısırlı ailesinden merhum Mehmet Sadık Nil ve Hayriye Nil'in kıymetli oğlu, merhum Ali ve merhume Samiye Alaybek'in damadı, Güler ve Aziz Karabatur'un can kardeşi, Handan ve Alpaslan Batuk ile Didem ve Murat Karabatur'un sevgili dayıları, Kaan'ın "dayo" su, Eren ve Emir'in çok sevgili babası, Vicdan Nil'in her şeyi

GÜVEN NİL'i

Kaybettik.

Sabah, 20 Şubat 2001

Aksu & Sedes & Öztrak Soyadları, Gülmen & Kerem Adları

VEFAT

Merhum Abdurrahman Aksu ve merhume Hacer Aksu'nun kızları, merhum Abdülkadir Kemalettin Yetkin'in eşi, Şeyma Sedes'in annesi, İzzet Sedes'in kayınvalidesi, merhume Lamia Toykan'ın kardeşi, Ayten Akkuş, merhum Kazım Akkuş, Banu ve Lemi Sarıoğulları'nın teyzeleri, merhum İlhan Öztrak, Gülmen Öztrak, Kemal ve İlkay Öztrak'ın yengeleri, Selda Sedes, merhum Bülent Nikrevan ve Zeynep Nikrevan'ın büyükanneleri, Kerem Nikrevan, Ebru Ateş ve Bala Ateş'in nineleri

Nebahat Yetkin

Vefat etmiştir

Hürriyet, 17 Ağustos 2002

Acar & Terem & Pakman Aileleri ve
Behin & Nur & Tan & Eralp Adları

VEFAT

Merhum Y. Müh. Hüsnü Acar - merhume Emine Acar'ın kızı, merhume Nermin Acar ve merhume Behin Terem'in kardeşi, merhum Saip Kenber ve merhum Feridun Terem'in baldızı, Av. Osman Z. Tüzün, merhum I. Vecdi Tüzün, merhume Jale Büte'nin yengesi, merhum Kazım - Şerife Pakman'ın dünürü, merhum Sabri - Cevriye Ulucak'ın manevi annesi, Timur Ulucak, General Saim - Nur Demirel'in manevi anneanneleri, Timuçin Ulucak, Barış ve Başar Demirel'in manevi büyük anneanneleri, Engin - Gönül Kenber, Değer- Ülkü Terem'in teyzeleri Deniz Kenber, Tan Torun, Eralp - Elif Terem'in büyük teyzeleri merhum Elçi Acar Tüzün - Belma Tüzün'ün sevgili anneleri, merhum doktor Halim Tüzün'ün sevgili eşi, Kız Teknik Öğretim Eski Genel Müdürü Eski Kontenjan Senatörü

ZERRİN TÜZÜN

10 Eylül 2003 günü Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur.

Hürriyet, 12 Eylül 2003

Kerem, Kerim	Ekrem
Kore, Korey	Çağrı, Korel
Koreş	Koreş, Hosrov, Hüsrev, Hur, Hurşit, Kur, Kurus, Kuruç, Güreş, Güneş
Latife, Latifa	Latife
Leila, Lea, Laila, Leyla	Leyla, Layla
Lev	Gönül,[1] Aslan
Levana	Ay
Levent, Levant	Levent
Livni	Beyaz
Maarav, Marav	Batı, Batıhan, Batu
Mahir	Mahir
Malka	Ece, Melike, Türkan
Mansur	Mansur
Mar	Bey, Bay, Efendi
Maya	Maya
Mayan	Pınar
Mazal	Uğur
Meleh	Melih, Malki, Melik, Malik, Melike, Hakan, Tarkan, Kagan, Kral, Şah, Ece, Han
Meraya	Meray

1) İbrani karşılığı, "gönül", Eşkenaziler'in dili olan Yidiş paraleli ise "aslan" veya "arslan" olmaktadır.

Meşi	İpek
Miryem	Miray, Mirey
Mişala	Dilek
Mizrah	Doğu
Mizrahi	Doğulu
Moran	Moran
Murad, Marad, Moryat	Murad, Murat
Mordehay	Menteş
Moşe	Moşe, Moiz, Musa, Suda, Sudan, Suden

Toner & Korman & Benadam Aileleri

VEFAT

Merhum Dr. Salim Paşa ve Meymenet hanım ile Raif Bey ve Saide hanımın torunu, Merhume Emine Sabahat ve Merhum Mehmet Rüştü Toner'in kızı, Merhum Necati, Dr. Şinasi, Nefi ve Ata Kumral'ın yeğeni, Toner ve Kumral Ailelerinin halaları, Benadam, Tolluoğlu ve Korman Ailelerinin yengeleri, Merhum Eczacı Cafer Tayyar Benadam'ın eşi, Emel ve Gündüz Tunçbilek, Ümit ve Aykut Ağan, Lemis ve Babür Benderlioğlu'nun sevgili anneleri, Çiğdem ve Cem Mekik, Dr. Meltem ve Dr. Engin Yılmaz'ın anneanneleri, Can ve Deniz'in büyükanneleri, Murat'ın sevgili Güzin Teyzesi,

EMİNE GÜZİN BENADAM

(1918 – 2003)

Hürriyet, 29 Ağustos 2003

Koç & Yiğit & Soydan & Alkoçlar Aileleri

Koçyiğit ve Soydan'a damattan haciz şoku

SİNEMA oyuncusu Hülya Koçyiğit ile eşi Fenerbahçe Yönetim Kurulu üyesi Selim Soydan'ın damadı Ender Alkoçlar'ın borcu haciz şoku yaşadı. Toprak İnşaat AŞ. Uludağ'daki Alkoçlar Oteli'nin işletmecisi Ender Alkoçlar'dan alacağı olan 28 milyar lirayı tahsil edemeyince İstanbul 7. İcra Müdürlüğü'ne başvurdu. İcra Müdürlüğü, Alkoçlar Oteli'nde haciz yapılması talimatı verdi. Ancak, firma avukatlarının "Alkoçlar, İstanbul'a gelişinde kayınpederinin evinde kalıyor. Buraya menkul taşınmış olabilir. Bu eve de icra memurları gönderilsin" talebi üzerine icra memurları, Koçyiğit ve Soydan'ın Zekeriyaköy'deki villasına gitti. Memurlar, evde bulunmayan ünlü çiftin, olayla ilgisi olmadığını anlayınca haciz işlemi yapılmadı. Selim Soydan, "Bu olay bizi çok üzdü" diye konuştu. **Bekir BATU (SHA)**

Sabah, 6 Ekim 2000

Işın & Çelebi & Mevlevi

Kapını çalana 'hayır' deme!

Işın Çelebi (Eski Bakan)

● **Siz Mevlana'nın torunu musunuz?**
Ben Mevlana'nın torunu değilim. Sadece Çelebi ailesinin mensublarındanım. Torun ağacı farklı.

● **Aile çok sık biraraya geliyor mu?**
Biraraya gelmeye çalışıyoruz. Makam Çelebiliği Faruk Çelebi temsil ediyor. Güzin yenge (Faruk Çelebi'nin annesi), Esin Çelebi (Kız kardeşi) biraraya geliyoruz. Mevlevilik bir padişahlık değil gönlünüzde yaşarsınız.

● **Mevlevi felsefesi nedir?**
Darda kalana koşmak. Kapını çalana hayır diyememektir. 'Dün dünle gitti cancazım, yeni şeyler söylemek lazım' sözü bugün tüm dünyanın felsefesi.

● **Mevlevilik günümüzde yaşatılabiliyor mu?**
Mevlevilik sevgiye ve ahlaka dayalı bir anlayış. Bugün dünyanın yeni anlayışı bu. Bilgi toplumunun gerektirdiği yenilikler, karşılıklı sevgi, saygıyı ortaya çıkarıyor. Rekabetin temeli dürüstlük. Mevlevilik bunun bütünü.

● **Çağımızda tasavvufun önemi nedir?**
Yukarıda sözünü ettiklerim zaten tasavvufun içinde var olanlar. Mevlevilik evrensel bir yaşam biçimi. Bilgi çağı dürüstlüğü, akılcılığı, şeffaflığı getiriyor. Bunlar da mevleviliğin özü. O nedenle mevlevilik en çağdaş inanç sistemi. Bütün dinlerin içinde mevlevilik olduğuna inanıyorum.

● **Bugün neler yapılmalı?**
Bir Mevlana Enstitüsü kurulması gerekir. Dünyanın çeşitli ülkelerinde kürsüler, enstitüler var. Bizde de olması gerekir. Bir de Dede Efendi'nin yetiştiği Yenikapı Mevlevihanesi'nin restore edilmesi gerekir.

Milliyet, 16 Aralık 2002

Nadir	Nadir, Yemini
Naim, Naom, Naomi	Nami, Naim, Naime, Hoşcan
Naor	Aydın, Işık, Ner
Narkis, Narkiss	Nargis, Nergis, Nergiz
Nasi, Nassi	Nasi, Naci
Natan	Hediye
Naz, Noaz	Naz, Nazlı, Binnaz,
Nesim	Nesim
Netzach, Nesa	Zafer
Netzer, Nezer	Dal
Netzhi, Nezhi	Baki, Nezhi
Nili	Nili, Nil, Nilüfer
Nir, Nirel	Saban, Sabancı
Nisa, Nissa	Nisa, Hayr-u Nisa
Nisan	Nisan
Nitzan, Nizan, Nitzah	Tomurcuk, Nisa
Noya	Oya, Güzel, Noyan
Nur	Nur, Ateş, Kıvılcım
Nura	Nur, Nure,[1] Işık, Işıl, Işılay, Işın, Ziya, Roksan, Rona, Rana, Ruşen
Nuri	Nuri
Nuriye	Nuriye
Oda	Oda, Şarkı, Türkü
Odem	Yakut
Ogan	Ogan, Okan, Okandan, Oğhan, Demokan
Omri	Ömür
Onan	Onan
Or	Or, Ur, Işık, Işıl, Işılay, Nur, Nuri, Nuriye, Aydın, Gün, Gündüz
Oral	Oral, Orel, Ural, Urel
Oran	Oran, Orhan, Uran
Ovadya	Tanrıkulu
Oz	Öz, Özal, Özel, Ozan, Uzan, Özgen, Özhan, Özkan, Öztürk, Özilhan, Özlü Güç, Kuvvet, Tuana, Tuvana, Uz, Uzel
Oz	Oğuz

1) Kürt Yahudileri taşıyorlar.

CNN Speakerleri: Özdem Sanberk, Cengiz Çandar, Emre Gönensay, Sönmez Köksal

Ozer, Ozar	Özer, Ozar, Yardımcı
Parla, Perla	İnci, Pelin, Parla
Peiman	Peyman
Peka, Pekah, Pekaya	Filiz
Penina	İnci, Pelin, Parla
Peli, Pelya, Pelaya, Piliya	Ülker, Süreyya, Pervin, Pelyad
Peri	Peri, Perihan
Perida, Peride	Peride
Rabi, Rab, Rav, Ravi	Rabiş, Rabia, Rafet, Refet, Haham
Rahim	Rahim
Raif	Raif
Raihan	Rayhan, Reyhan, Reyan, Reyyan
Ram	Yüce, Yücel, Rahmi, Bülent
Rami	Rami, Rahmi
Ran, Ron	Ran, Roni
Rav	Rauf
Raziya, Razi	Gizem, Raziye
Rebeka	Beki, Rebii
Reina, Recina	Reina, Reyna
Rimiz	Remzi
Rona	Rona, Rana
Roza	Gül, Rozi

Tamer Yiğit & oğlu Yusuf & kızı Aslı

Tamer Yiğit dede oluyor

TÜRK sinemasına 40 yıl hizmet veren ve 200'den fazla filmde rol alan ünlü aktör Tamer Yiğit tatil için geldiği Ölüdeniz'de çifte heyecan yaşıyor. Yakında dede olmaya hazırlanan Tamer Yiğit, rol alacağı diziye de hazırlanıyor. Re-sort Otel'de eşi Rukiye Yiğit, oğlu Yusuf, kızı Aslı ve damadıyla birlikte tatil yapan Yiğit, yeni dizideki rolüne çalışıyor. Yiğit, dizi filmlerinden sinema kadar zevk almadığını söyledi. Kızı Aslı'nın doğumunu da sabırsızlıkla beklediklerini belirten Yiğit, "Dede olmak istiyorum, heyecanlıyım" dedi.

■ **Erdoğan CANKUŞ/FETHİYE (DHA)**

Hürriyet, 26 Temmuz 2003

Saba, Seba	Saban, Saba, Seba, Sabancı
Sadiye, Sadiyah	Sadiye
Sadık, Zadık, Tzadık	Sadık
Safran	Çiğdem
Sam, Sem	Sam, Cem
Sami	Sami
Sander, Sender	Sander, Çandar, Iskender, Akelsander
Sar	Sar, Sargın, Sargut, Sarım, Serdar, Sertab, Sercan, Tekin, Tegin
Sara, Sarah	Sarah, Sara, Sare, Zara, Zare,[1] Serra
Sarai, Saray	Saray,[2] Seray, Sarah
Sav, Saba, Sava	Sav,
Say, Sei	Al, Say
Sefer	Sefer
Sela, Selah	Kaya, Selah, Selahi
Sela, Selah	Aslı, Sıla
Selda, Zelda	Selda
Selek, Zelek, Tzelek	Selek
Selim, Salim	Selim, Salim

1) Son ikisini daha çok Kürtler taşıyorlar.

2) Daha çok Kırım kökenli Yahudi veya sabetayistlerimiz taşıyorlar.

Selin, Celine, Selena	Selin
Selma	Selma
Sema, Sima	Sema
Semira	Semra
Sertel, Zertel	Sertel
Sevi, Zvi, Zviya	Sevi, Meral, Gazel, Sevigen, Sevin
Seville, Sevilla, Sevilya	Sevil, Sevilen
Seyna	Seynan
Simla	Simla
Sinai	Sina, Senai, Sinan
Sion, Tzion, Zion	Üstündağ, Yücedağ
Sofer	Yazar
Sol	Soli, Güneş, Hurşit
Sur, Tzur, Zur	Kaya
Şabat, Sabat	Sebat, Sebati
Şahar	Seher, Tan, Tanla, Tansel, Tansu, Şafak, Tanaltay, Altan
Şalom	Barış, El, Il, Mir,[1] Selam, Selami, Sulh, Sulhi
Şalomit	Selami, Sulhi, Barışsever
Şamayim, Şemayim	Gök
Şemi, Şimi	Şemi, Şima,[2] Şöhret, Ün, Ünlü, Ünüvar, Sanlı
Şereş	Kök, Köklü, Soy, Soylu, Soydan, Soyak
Şinasi	Şinasi
Şlome	Süleyman, Salman, Zalman, Salomon, Cemşid, Cem, Cemgil
Şmael, Yişmael	İsmail, Duygu
Şmuel, Şemuel[3]	Şemi, Semi, Sami, Kemal
Şomer	Somer, Somersan, Bek, Bekçi
Şoşan, Şoşanna	Suzan, Suzana, Süzet, Suzi
Sur, Zur, Tzur	Sur
Tab, Teva	Doğa
Tachan, Tahan, Taçan	Tacan, Tac

1) Rusça, bununla birlikte Kürtçe'de de kullanılıyor.

2) Kürt Yahudileri taşıyorlar.

3) Yusuf Besalel, *Yahudilik Ansiklopedisi*, Cilt 1, İstanbul, 2001, s. 237.

Kapani & Ilıcak & Yemeniciler

Dünür harbinde Nazlı Ilıcak galip

Aslı Ilıcak ile Ali Yemeniciler'in düğününe damadın annesi Jülide Arno, dünürü eski FP'li vekil Nazlı Ilıcak'ın hazırlattığı davetiyeye kızıp katılmamıştı. Davetiyeye gelin ve damadın Osmanlı giysileriyle resmi konmuştu. Arno, "Biz Atatürkçüyüz, Nazlı Hanım ise şov peşinde" demişti. Gelin ve damat, Bodrum'daki Jülide Arno'nun elini öpmeden 19 Ağustos'ta bundan böyle yaşayacakları Miami'ye dönüyor. Bu durumu sosyete, "Nazlı Hanım'ın fendi Jülide Hanım'ı yendi" diye yorumlandı.

■ **Bekir SAÇAR**

Posta, 15 Ağustos 2001

Erkan Özerman

Aralık ayında yapılacak olan "Best Model of the World" yarışmasından Nijerya çıkarıldı. Yarışmanın organizatörü Erkan Özerman, gayrimeşru çocuk sahibi olduğu için recm cezasına çarptırılan Emine Lawal'ın, uluslararası platformdaki kampanyasına destek için bu kararı aldıklarını söyledi. Özerman, "Bu duruma kayıtsız kalamazdık. Organizasyon komitesi aldığı kararla bu yılki yarışmamızdan Nijerya'yı çıkardı" dedi. Öte yandan geçen yılın Best Model of the World birincisi Şenay Akay'la Erkan Özerman, 7 Eylül'de Çin'in Nanjing kentinde yapılacak "Best Model China" yarışması için Çin'e gittiler. Özerman ve Akay, yarışmada jüri başkanı ve onur üyesi olarak yer alacaklar.

Hürriyet, 3 Eylül 2002

Tali	Tali, Şebnem
Talya, Talia, Tal	Şebnem, Talat, Telat
Tanzer	Tanzer
Tavas	Tavas
Tavi	Tavi

Telat	Telat
Tema	Tema
Teo, Teodor	Teo, Teoman
Tikva, Tikvah	Umut, Ümit
Timur	Timur, Tamer, Demir
Tobi	Tuvi, Tuba
Tomi	İkiz, Tomi
Tor	Tör, Tor, Tur
Tov	Edgü
Tovi	Tovi, Tuvi
Tulman	Tülmen, Tülümen
Ulman	Ülman
Ulya	Hülya
Ur	Alev, Kıvılcım, Urfa
Uzal	Uzel, Özal
Verda, Varda	Verda
Yafa, Yafe	Yafa, Güzel

TOPLU İSİM OYUNLARI

Armağan	Hızlı hızlı tekrar söyleyiniz	Arman
Kağan	" "	Kan
Kaan	" "	Kan
Oğuz	" "	Oz
Oğuzhan	" "	Ozan
Rauf	" "	Rav

Yahalom	Elmas
Yakar	Yakar
Yam, Yama, Bat-Yam	Deniz, Derya, Deniz Kızı
Yamin, Yamini	Yemini
Yasmin, Yasmina, Yasemin	Yasmin, Yasemin
Yaşar	Yaşar
Yaviz, Yavitz, Avitz, Yavetz	Yavuz, Cavit
Yedidya	Ediz, Edit

Yehia, Yihye, Yehyel	Yahya, Can
Yehudi	Yahudi, Memduh, Hudai,[1] Berktay, Dağlı,[2] Övünç, Civelek, Cıfıt
Yemuel	Gün, Günkut
Yeor, Y'or	Irmak, Nehir
Yeter	Yeter
Yom	Gün
Yom-Tov	Günaydın
Yosef	Jozef, Cosef, Yusuf
Zenioba, Zenyoba	Zeynep
Zer, Tzer, Tzeri	Zer, Zergün, Taçlan
Zia	Zia, Ziya, Ziaal, Ziyaal, Ziyal,
Zohar	Zehra, Zöhre, Zühre, Çolpan, Gün, Gündüz

Bu tablonun değerlendirmesinde çok temkinli davranmayı öneriyorum; pek çok kavimlerde ve dinlerde isim koymanın çok katı kuralları olmakla birlikte, tesadüfen ve özellikle taklit yollu isimlendirmenin yaygın olduğunu biliyoruz. "Selin" adının sabetayizmi çağrıştırdığını kabul ediyoruz; ancak varoşlarda, Şarkıcı Selin Dion'u beğendiği veya bir trafik kazasında yaşamını yitiren Selin Uras'a acıdığı için, "Selin" adının konabildiğini tahmin edebiliyoruz. Bu nedenle ve bilimin her zaman bir bütünselliği içerdiğini hatırlarsak, bu tablonun kişilerle ilgili bir işaret veya yargı içermediğini düşünmek zorundayız; bilimin hükmü budur.

Galileo'yu düşünce tarihinde önemli yapan, hep aynı hızda gitmenin değil hız değiştirmenin önemli olduğunu bize öğretmesidir. Gerçekte de bir uçakta yol aldığımızı hiç fark etmeyiz; herhangi bir nedenle hızımızda değişiklik olursa mesafe kat ettiğimizi algılayabiliyoruz. Ricardo ve arkasından Marx'ın işaretleri de bu yönde oldu; dikkat ve merakımızı hep değişikliklere ve özellikle normalden sapmalara çevirmemizi bir düşünme normu haline getirdiler.

1) Kürt Yahudileri taşıyorlar ve buradan Türk sabetayistleri ve Yahudilerine geçtiğini tahmin ediyoruz.

2) "Berk", Yidiş ve "tay" Moğolca'dır, birlikte "dağlı" anlamına geliyor ve Tatar etkisi olan yerlerde, "Yahudi" yerine kullanılabilmektedir.

Kenan Evren, önceleri kızsa da sonra Turgut Özal'la çok iyi anlaştı; Özal'ın eşinin adının Nazlı Semra Yeğinman olduğunu biliyoruz. Kardeşlerinden birinin eşinin soyadı ise "Tanaltay" olarak geçiyor, Yusuf Ozal'ın eşi yabancı ve oğlu da İbrahim'dir. İlaveten, Turgut Özal'ın bir adı daha var, "Halil" diyoruz; verilerimiz toplanmıştır, şimdi absürd üzerindeyiz. Evren'in kızlarını ve damatlarını, onomastique açıdan incelediğimizde sürprizle karşılaşmayacağımızı sanıyorum.

Gerçekten de, bir Türk başbakanı veya cumhurbaşkanı için "Özal" adından daha saçma ne olabilir; neyin öz'ünü alması emredilmektedir ve ne için emrediliyor, cevap zor görünüyor. Peki nasıl analiz etmemiz gerekiyor; bölmek zorundayız ve noktaları atmakta hiçbir sakınca görmüyoruz. Geriye, "oz-al" kalıyor; İbrani, "oz" güç ve "al" veya "el" Tanrı demek oluyor, sıfat ismi izliyor; "Tanrı'nın Gücü" anlamı çıkıyor. Bana göre gerçekten öyledir; Turgut Özal ile birlikte çalıştım, çalıştığım kişiler içinde en yeteneksizi olduğunu hep yazıyorum. Demek ki, geldiği yere Tanrı Gücü'yle veya başka bir güçle gelmiştir; bu analizi, Halil Özal'ın, birinci Irak Savaşı'nda, Kuzey Irak'ı zaptetme tutku ve telaşına bir katkı sayabiliriz. Peki kim için; bu soru, yerindedir. Demek ki, benim, Kuzey Irak'taki Kürt liderlerinin kripto-yahudi oldukları yollu hipotezim, önemli olmaktadır.

İki nokta var, birincisi, isim bilim araştırmalarının, yakın ve uzak tarihimizdeki bazı sırları çözmeye katkı sağladığını görüyoruz. Bu nedenle bu araştırmaların genişletilmesinde çok büyük yarar var; kaldı ki benim çalışmalarım öncü niteliğindedir. Öncü çalışmaların, işareti ve yönü doğru olsa da, çok fazla yanlış içerdiklerini biliyoruz. Benim bu sözlüğümde çok yanlış olması hem doğal ve hem de kaçınılmazdır; ben, bir kaç enstitünün veya üniversitenin iş ve sorumluluğunu üzerime almış olduğumu biliyorum.

İkinci nokta, bu çalışmaların bir suçlama veya kötüleme tonu bulunmamaktadır. Bunu çok kez ifade ettim ve şimdi tekrarlamış oluyorum.

★ ★ ★

İkinci Bölüme Ek

KAYNAK MEZAR TAŞLARI

Yaşar Adı & Tan Soyadı

VEFAT

Çok sevgili eşim, babamız, kardeşim, büyük babamız, enişte mız ve değerli varlığımız

SAMİ AHİVA'nın

Vefat ettiğini derin teessürle bildiririz.
Cenaze merasimi 20.12.2000 Çarşamba günü (Bugün) saat 11:00'de Büyük Hendek Neve Şalom Sinagogu'nda icra olunacaktır.
Eşi: SUZİ AHİVA
Evlatları: **VİVİ-ALBERT BAROKAS ESTİ-NURİ TAN**
Kardeşi: **BEKİ-PEPO VİDAL**
Torunları: **RİELLA-VANESSA BAROKAS**
Kayınbiraderi: **YAŞAR-BERTA ADATO**
AHİVA, VİDAL, ADATO, BAROKAS, TAN Aileleri

Hürriyet, 20 Aralık 2000

Akleman Aileleri & Cem & Erol Adları

Biricik sevgili oğlumuz

Kubilay Cem Akleman'ı

Kaybetmenin derin üzüntüsünü bizimle birlikte yurdumuzdan ve yurt dışından kalpten paylaşan tüm dost ve akrabalarımız ile sevgili arkadaşlarına sonsuz şükranlarımızı teker teker ifade etmeğe teessürlerimiz imkan vermediğinden,
alenen teşekkürü borç biliriz.
Annesi: ANN AKLEMAN
Babası: EROL AKLEMAN

Hürriyet, 22 Ekim 2000

Acarlar & Çağlar Aileleri ve Sabah & Ece Adları

Üsküplü Ferit Hoca'nın torunu, Avukat Muaffak Sabri ve Dahiye Acarlar'ın kızı, Beyda, Şeyda, Merhum Adnan ve Merhum Orhan Acarlar'ın ablası, Ayla ve Filiz Acarlar'ın görümceleri, Oya-Lütfi Baştopçu, Sabah-Mustafa Tarhan'ın teyzeleri, Sabri-Amy Acarlar, Can-Sibel Acarlar, Güven-Dilek Acarlar, Alev-Turhan Uslu, Mehmet-Necla Acarlar, İpek-Çağatay Başdoğan, Ece Acarlar'ın halaları, Mustafa Baştopçu, Mine-Mustafa Aytekin, Murat-Ebru Baştopçu, Meltem-Onur Çağlar, Hakan, Kayhan Tarhan ve Lütfi Baştopçu'nun büyük teyzeleri, Gaye, Burcu, Cenk, Berk, Sarp, Mert, Ali ve İpek'in büyük halaları, 19-12-1917 doğumlu Emekli Öğretmen

FERDA ACARLAR

14.09.2001 Cuma günü Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur.

Hürriyet, 15 Eylül 2001

Akkerman Soyadı & Işık & Ziya & Yeşim Adları

VEFAT

Merhum Naki Cevat ve merhume Bedia Akkerman'ın oğulları, Erdem ve Günay Akkerman'ın ağabeyleri, Ömer, Mustafa ve Pıtırcık Akkerman'ın amcaları, Ziba ve Ferda Akkerman'ın biricik babaları, Işık ve Yeşim'in dedeleri, Nezahat Akkerman'ın sevgili eşi, Eski Ticaret Bakanlığı İhracat Genel Müdürü, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Eski Müsteşar Yardımcısı, Sermaye Piyasası Kurulu eski üyesi, Şekerbank Yönetim Kurulu eski Başkanı

ACLAN AKKERMAN

2 Haziran 2003 tarihinde Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur.

Hürriyet, 3 Haziran 2002

Kunter & Vergin ve Naz & Nur Adları

VEFAT

Merhum Mustafa ve Binnaz Kunter'in kızları, merhum Büyükelçi Nureddin Vergin'in eşi, Prof. Dr. Nur Vergin'in sevgili annesi

MÜŞERREF VERGİN

Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur.

Hürriyet, 12 Temmuz 2002

Şeyh Yahya Efendi & F. Akman & B. Bilge

ACI KAYBIMIZ

Şeyh Yahya Efendi'nin torunu, Merhum Tahsin Akman ve eşi Merhum Vesime Akman'ın oğulları, Merhum General Doktor Rüştü Bilge ve eşi Merhume Belkıs Bilge'nin damatları, Reha Akman'ın sevgili hayat arkadaşı, Murat Rüştü Akman'ın değerli babası,

Faruk Akman'ı

Kaybetmenin derin üzüntüsü içindeyiz.

Hürriyet, 20 Temmuz 2000

Tecer & Şaylan Aileleri Besim ve Verda Adları

VEFAT

Merhum Besim ve Merhume Perihan Tecer'in kızları, Merhum Mahmut Tecer ve Erdoğan Tecer'in ablaları, Barbaros Şaylan, Tayfun Kayaş, Nesrin Gültekin'in kayınvalidesi, Can-İpek Şaylan, Semih-Zeynep Kayaş, Zeynep-İrem Gültekin'in sevgili büyükanneleri, Merhum Semih Akıncıgil'in eşi, Verda Şaylan, Selda Kayaş, Coşkun Gültekin'in biricik anneleri

Hadare Akıncıgil

03 Ocak 2002 tarihnde Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur.

Hürriyet, 5 Ocak 2001

Baykal & Südor & Berk & Örsmen & Terim Aileleri

ACI KAYBIMIZ

Merhum İsmail Sabri Bumin ve Hidayet Bumin'in oğlu, merhum Faik ve Nahide Eke'nin damadı, merhume Pakize Südor, Nigar Bumin ve Sabahat Yanç'ın kardeşi, Prof. Dr. Muzaffer ve Aysel Baykal, Tansel Südor, Esin ve Engin Yanç'ın dayısı, Ünal Örsmen ve Doç. Dr. Fral Eke'nin eniştesi, Y. Mimar Çetin Örsmen'in bacanağı, Erkut Baykal ve Prof. Dr. Tülin Berk'in büyük dayısı, Afife Büyükbaykal, Teoman ve Ediz Terim'in dünürü, merhume Gülay Bumin ve Selen Bumin'in kayınpederi, Hande Begüm Bumin ve Orhan Onur Bumin'in dedesi, Prof. Dr. Cihan Bumin ve Mak. Y. Müh. Feyhan Bumin'in sevgili babası, Füsun Bumin'in aziz eşi,

Türk tıbbına uzun yıllar hocaların hocası olarak hizmet etmiş, Türkiye'de ilk kalp ameliyatını gerçekleştirmiş olan Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Genel Cerrahi Kliniği emekli Öğretim Üyesi,

Prof. Dr. Orhan BUMİN

Hakk'ın Rahmetine kavuşmuştur.

Hürriyet, 25 Temmuz 2002

Abra & Tümer & Çelikman Soyadları Sude Adı

VEFAT

Merhum Hayrettin ve Merhume Lamia Abra'nın oğulları, Rıza ve Münire Koray'ın damatları, Yalçın ve Merhume Neş'e Saylam, Sedat ve Hatice Abra, Günhan ve Vildan Çelikman'ın kardeşleri, Orhan ve Gülgün Tümer'in dünürleri, Kemal ve Nesrin Koray'ın enişteleri, Raymond ve Zeynep Mc Gowan, Faruk ve Seda Saylam, Berna Abra, Selim Abra ve Can Çelikman'ın dayı ve amcaları, Eda, Sude ve Darren'in büyük dayıları, Nihan ve Yüce Tümer ile Ömer Abra'nın biricik babaları,
Zümrüt Abra'nın sevgili eşi,

SADİ ABRA

Vefat etmiştir.

Hürriyet, 1 Haziran 2003

Malta & Bezmen & Esen & Edin & Yonsel Aileleri

VEFAT

Merhume Münevver Telci ve merhum İbrahim Telci'nin kızı, Elçin Öngüt ve merhum Nadir Ergin Telci'nin kızkardeşi, İbrahim Öngüt'ün baldızı, Alim Telci ve Ayşe Telci'nin halası, Malta, Bezmen, Esen, Edin, Yonsel ailelerinin kuzeni, Mehmet Öngüt'ün sevgili annesi

GÜLÇİN TELCİ'yi

Zamansız kaybettik.

Hürriyet, 7 Nisan 1999

İzzet & Tal & Cem & Emre Adları

ÇOK ACI KAYBIMIZ

İyiliksever, müstesna insan, değerli varlığımız

Dr. ÜZEYİR GARİH'in

zamansız vefatını derin üzüntüyle bildiririz.

Cenaze töreni 28.8.2001 Salı günü (Yarın) saat 13.00'te Şişhane BüyükHendek Neve Şalom Sinagogu'nda icra olunacaktır.

Eşi:	LİLİ GARİH
Çocukları:	DALYA - DORON HERZİKOWİTZ
	İZZET - ROKSİ GARİH
Ablası:	LUCİENNE İLKBAHAR
Torunları:	NİV, TAL ve NATALİE HERZİKOWİTZ
	CEM, EMRE ve LİN GARİH
Yeğenleri:	DANİ İLKBAHAR
	EDİP - SÜZET İLKBAHAR

GARİH, İLKBAHAR, GAVRİYELOĞLU, BENBANASTE, MİTRANİ, ALAZRAKİ, ŞAŞO, BARUH, SALTİEL, HERZİKOWİTZ, NAHMİYAS, PAPO, YEROHAM, HABİB, ALBUKREK, MUELLEM, MASA Aileleri.

Hürriyet, 27 Ağustos 2001

Piraye & İzgen & Suzan & Kenan Adları

VEFAT

Merhum Pirayende Altunoğlu'nun oğlu, merhum İzgen Bengü'nün eşi, Suzan Yasavul'un kardeşi, Kenan Bengü'nün babası, Arda Bengü'nün dedesi, Mehmet Ali Yasavul ve Nurhayat Yasavul'un dayıları

MEMET FUAT BENGÜ

Hakkın rahmetine kavuşmuştur.

Hürriyet, 20 Aralık 2002

Başaklar Ailesi & Büke & Berk Adları

ACI KAYBIMIZ

Merhum Haşim Onur ile Merhume Mahire Onur'un kızları, emekli Yargıtay Üyesi M. Emin Başaklar'ın biricik eşi, Dilek – Can Başaklar, Gökhan – Haluk Başaklar'ın sevgili annesi Bike, Ekin, Berk, Sarp ve Toygun değerli babaanneleri

AYTEN BAŞAKLAR

15-06-2003 tarihinde Hakkın rahmetine kavuşmuştur.

Hürriyet, 16 Haziran 2003

Osman Barda & Süleyman Barda ve Ela & Emre Adları

VEFAT

Merhum Osman Barda ve merhume Leyla Barda'nın oğulları, merhume Jale Barda'nın kardeşi, merhume Sevgi Barda'nın eşi, Osman Haluk Barda ve Zuhal Barda'nın babaları, Ela ve Emre Barda'nın dedeleri, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi emekli Öğretim Üyelerinden

Prof. Dr. SÜLEYMAN BARDA

vefat etmiştir.

Hürriyet, 2 Kasım 2000

Kermen & Akerson Aileleri ve Nil & Işık Adları

ACI KAYBIMIZ

Merhum Asaf ve Ayşe Kermen'in oğlu, Osman ve Ali Kermen'in kardeşi, merhume Şive Kermen'in eşi, Can-Nil Kermen, Nil-Işık Erbay, Nur-Cihan Akerson'un biricik babaları, Cem Kermen, merhum Ceyhun Deniz, Cenk-Can Akerson ve Tolga Erbay'ın sevgili dedeleri

SAHİR KERMEN'i

kaybettik.

Hürriyet, 24 Eylül 2002

Sargut & Sorak & Pekman Aileleri

VEFAT

Merhum Büyükelçi M. Atıf ve Merhume Müfide Sargut'un oğulları, Merhum Müsteşar İbrahim Sargut ve Merhume Atıfet Sorak'ın kardeşleri, Müzehher Sargut'un eşi, A. Belkıs Ergin'in babası, Fatma Nevra Ergin'in dedesi, Ömer Yılmaz Ergin'in kayınpederi, Baş öğretmen Hacı Şevket Ergin'in dünürü, Seba ve Canan Sorak'ın dayıları, Necla ve Perisima Dinçsoy, Jale ve Nilgün Pekman ve Semih Çelik'in enişteleri
Emekli Tümamiral, Emekli Zonguldak Valisi ve Belediye Başkanı

İSMAİL TEVFİK SARGUT

27 Kasım 2000 Pazartesi gecesi vefat etmiştir.

Sabah, 29 Kasım 2000

Şamlı & Moran & Cezzar & Sururi Aileleri

Merhum Mehmet Şamlı ve merhume Süreyya Şamlı'nın kızları, merhume Sevim Moran ve merhum Hikmet Şamlı'nın kardeşleri, Fatma Cezzar'ın kardeşi, merhum Memduh Moran ve merhum Mehmet Cezzar'ın baldızları, merhume Mine Cezzar'ın teyzesi, Engin Cezzar ve Gülriz Sururi'nin teyzeleri Ömer Şamlı ve Charlotte Şamlı'nın halaları, Sibel ve Nesrin Şamlı'nın büyük halaları, Kerem Kapancı ve Ayşe Naciye Kapancı ile Bilal ve Sam Kapancı'nın babaanneleri, Ali Kapancı ile Cem Kapancı ve Ayşe Hülya Kapancı'nın sevgili anneleri, merhum Ahmed Kapancı'nın eşi,

AYŞE KAPANCI

27 Kasım 2002 tarihinde Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur.

Sabah, 29 Kasım 2000

Kumcu & Dengizer ailesi ve Michael Evren & John Eren Adları

VEFAT

Merhum Necati Kumcu ve merhume Emine Kumcu'nun oğulları, Necdet ve Behiye Dengizer'in damatları, Rami ve Mehmet Dengizer'in enişteleri, Erdoğan ve Ercan Kumcu'nun babaları, Emine ve Patricia Kumcu'nun kayınpederleri, Aslı, Aylin, Michael Evren ve John Eren'in dedeleri, Rana Kumcu'nun 51 yıllık hayat arkadaşı, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi 1948 mezunu, PTT Hastanesi emekli doktorlarından

Op. Dr. M. NECDET KUMCU

Hürriyet, 20 Mart 2001

Berkmen & Güran & San & Brückner Soyadları

ÖLÜM

Max ve Martha Brückner'in kızları, General Asım Berkmen ve Naime Berkmen'in gelinleri, Prof. Dr. İnci San ve Prof. Dr. Coşkun San'ın anneleri, Burcu San'ın anneannesi, Helene Gröbel'in yeğeni, Hansjochen Brückner'in ablası, Axel Brückner'in halası, Brückner, Berkmen, Aksoley, Başkut, Güran, Hesse ve Marth ailelerinin akrabası, merhum Ziraat Yük. Mühendisi Nejat Berkmen'in eşi

EVİN BERKMEN

(1909-2002)
1 Eylül 2002 Pazar günü aramızdan ayrılmıştır.

Hürriyet, 2 Eylül 2002

Moiz Musa & Melih & Elçin Adları

VEFAT

Çok sevgili eşim, babamız, kardeşimiz, büyükbabamız ve değerli varlığımız

MOİZ MUSA SADİ'nin

Vefat ettiğini derin teessürle bildiririz. Cenaze merasimi 28.6.2000 Çarşamba günü (Yarın) saat 11:30'da Büyük Hendek Neve Şalom Sinagogu'nda icra olunacaktır.

Eşi:	LİZET SADİ
Evlatları:	RIFAT - NETSİ SADİ
	NEDİM - LUİZ SADİ
	VERA ADUT
Kardeşleri:	ARON - VİKTORYA SADİ
	NESİM - SARA SADİ
	HAYİM - PERLA SADİ
	YUDA - VARDA SADİ
Torunları:	MELİH SADİ LİDYA SADİ
	MERT SADİ ELÇİN SADİ
	BESİ ADUT

SADİ, NATAN, MOLHO, KASTORYANO, KARMONA, ADUT, ANAV Aileleri.

Hürriyet, 27 Haziran 2000

Yörük & Derman & Edin & Yönder & Türkmen & Tavşanoğlu Soyadları

VEFAT

Rahmetli Ahmet Rasim Paşa ve Besire Hanım'ın Torunu, Rahmetli Fikri Servet TÖR ve Hayriye Hanım'ın Kızı, Ord. Prof. Abdülhak Kemal YÖRÜK'ün Kerimesi, Rahmetli Cafer Ali ve Nazmiye SOLAKSUBAŞI'nın Gelini, Rahmetli Emel Muzaffer HARUNOĞLU, Refik, Nihal ERTUĞ'un Kardeşi Muhtar Mualla ALEMDAR, Prof. Faik Emine TAVŞANOĞLU, Eşref, Melahat İÇLİ'nin Gelinleri, Merhum Gül ve Uğur DERMAN, Servet, Gülden HARUNOĞLU, Ferit, Füsun ERTUĞ, Yavuz, Gül ALEMDAR, Mete, Jane ALEMDAR, Sedat, Leyla, Vedat, Ayşe TAVŞANOĞLU, Adnan, Suna İÇLİ, Altan Şimşek ALÖÇ, Handan ALTINOK'un Teyze ve Yengeleri Melek, Erdem KARAKAŞ, Mahmut, Saba SOLAKSUBAŞI, Ali, Kelly SOLAKSUBAŞI, Fikret, Selma BAĞCAĞIZ'ın Sevgili Anneleri Pelin, Suğla, Selim, Sinan, Fulya, Seray, Leyla, Melis'in Anneanne ve Babaanneleri YÖNDER, EDİN, TÖR, YÖRÜK, TÜRKMEN, AYSAY, SELGİL, TİMURKAN Ailelerinin Kuzeni, Tevfik SOLAKSUBAŞI'nın Sevgili Eşi,

Fatma Sevinç SOLAKSUBAŞI

30 Mart 2003 Günü Vefat Etmiştir.

Hürriyet, 1 Nisan 2003

Barokas & Mizrahi Aileleri

VEFAT
AİLE BÜYÜĞÜMÜZ

MOİZ BAROKAS

Vefat etmiştir.
2 Kasım 2000 tarihinde (Bugün) saat: 13:00'da 1. Ulus Musevi Mezarlığında ebedi istirahatgahına defnedilecektir.

EŞİ	:	Ida BAROKAS
OĞLU	:	Isak - Ida BAROKAS
KIZI	:	Ceni - Israel Ismail MENASE
KARDEŞİ	:	Ester Yosef TSION
KARDEŞİ	:	Suzan BAROKAS
TORUNLARI	:	Mirey - Moshe KOHEN
	:	Metin BAROKAS-VE Nişanlısı
	:	Rivka - Selim MAZLIYAH
	:	Edna - Izak SARFATI

Barokas - Menase - Tsion - Baruh - Mazliyah - Sarfati
Mizrahi - Kohen - Arditi Aileleri

Hürriyet, 2 Kasım 2000

Reyyan & Su & Ada & Ben Adları

ACI KAYBIMIZ

Cazibe Güzkaya'nın eşi, Gülnur, Ayşan Reyyan'ın sevgili babaları, Can, Ahu, Su, Ada, Ben'in dedeleri, Nihat Tabanlı, Bülent Sağın, Ahmet Yaşar Somuncuoğlu'nun kayınpederleri

KEMAL GÜZKAYA

(eski İstanbulspor'lu Sarı Kemal)
16 Haziran 2002 Pazar günü vefat etmiştir.

Hürriyet, 20 Kasım 2002

Atabek & Ertaş Soyadları ve Nur & Aylin Adları

VEFAT

Merhum Nuri Ertaş, merhume Hacı Ayşe Ertaş, merhum Mustafa Ercan ve Ayşe Ercan'ın torunu, merhum Yusuf Apaydın, merhume Leman Apaydın, Nevzat-Necla Özkan, Onur-Gönül Ercan ve Nur Ercan'ın yeğenleri, Nuri Apaydın, Abdullah-Zerrin Bulum, Berrin Apaydın, Fatih-Aylin Özkan, Sencer-Gülnur Özkan, Özgür Özkan, Menekşe Apaydın, Aslı Bulum, Gökhan Atabek, Emre-Merve Özkan ve Nehir Özkan'ın kuzenleri, Ayça-John Sytmen'in sevgili kardeşleri, merhum Uğur Ercan ve Yeşim Ercan'ın can kızları

EBRU HANDE ERCAN'ı

17.06.2002 Pazartesi günü kaybettik.

Hürriyet, 20 Kasım 2000

Ekiz Soyadı & Reyhan & Edis & Enis Adları

VEFAT

Merhum Ibrahim ve merhume Makbule Şınlak'ın kızları; Merhum Hûsnû ve merhume Adviye Ekiz'in gelinleri; Burhan – Sevil Şınlak, Arif – merhume Nurhan Kayıra, Merhum Erhan – Meftune Şınlak, Sedat – Seyhan Özyavuzgil, Reyhan – Beyhan Şınlak'ın kardeşleri; Altay – Emine Çizgenekat, merhum Erol – Fatma Gerzile, Sacide, Hüseyin – Ayşın Ekiz'in yengeleri; Raşit – Edis, Zafer – Gül, Yavuz – Şeray, Oğuz – Can ve Ahu'nun teyzeleri; Lütfû – Sedef, Selda ve Buse'nin halaları; Gürol, Sinan, merhum Alper Oktu – Müge, Aslı ve Deniz'in yengeleri; Enis – Mine Sıdan'ın dünürleri;
Ibrahim, Hûsnû – Sinem'in biricik anneleri, Muhittin Ekiz'in kıymetli eşi;

CEYHAN EKİZ (ŞINLAK)

13.07.2003 Pazar günü Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur. Acımız sonsuzdur.
Cenazesi 15.07.2003 SALI günü Alsancak Hocazade Camii'nde kılınacak öğle namazından sonra Işıkkent Aile Kabristanına defnedilecektir.
Allah Rahmet Eylesin.

Hürriyet, 14 Temmuz 2003

Bahar & Behar & Özinci Aileleri
Sibel & Ediz & Selim Adları

VEFAT

Çok sevgili eşim, babamız, kardeşimiz, büyükbabamız, enîştemiz ve değerli varlığımız

ELİYA D. HABİP'in

Vefat ettiğini derin teessürle bildiririz. Cenaze merasimi 12.11.2000 Pazar günü (Yarın) saat 11:00'de Büyük Hendek Neve Şalom Sinagogu'nda icra olunacaktır.

Eşi:	FORTÜNE D. HABİP
Evlatları:	SÜZET - SABETO BAHAR
Kardeşleri:	VENTURA D. HABİP
	DAVİT
	EVA D. HABİF
Torunları:	CEKİ - JİZEL BAHAR
	SİBEL BAHAR
	EDİZ D. HABİP
Baldızı:	ESTER BEHAR
Kayınbiraderi:	SELİM - RÖNE BEHAR

D. HABİP, BAHAR, BEHAR, D. HABİF, MORENO, BERAHA, PALTİ, KANTAR, ÖZİNCİ, BESKENAZİ, MAÇORO, KATALAN, BENREY Aileleri.

Hürriyet, 11 Haziran 2003

Kohen & Kazes & Aileleri
Nesim & Hayim & Azra Adları

VEFAT

Değerli aile büyüğümüz, müstesna insan

HAYİM ELİYEZER KOHEN'in

(Türkiye Hahambaşılığı Protokol'den Sorumlu Fahri Müşaviri)
vefat ettiğini derin teessürle bildiririz.
Cenaze merasimi 27.9.2002 Cuma günü (Bugün) saat 11:00'de Büyük Hendek Neve Şalom Sinagogu'nda icra olunacaktır.

Eşi:	SYLVİE KOHEN
Evlatları:	ELİYEZER - RUTH KOHEN
	LEON - STEFANİE KOHEN
Kardeşi:	NESİM - MERİ KOHEN
Torunları:	CHAİM, JONAH VE SHALVA KOHEN DANİELLE ve JOEL KOHEN
Yeğenleri:	ELİYEZER - YILDIZ KOHEN
	ROZİ - ALBER VAKİL
Kayınbiraderi:	AZRA - HANNA SASSON
Yengesi:	SUSAN SASSOON

KOHEN, SASSON, VAKİL, NAVEH, TARAGANO, KAZES, VELELİ, LEVİ, IPEKER, TABAH Aileleri.

Hürriyet, 27 Eylül 2002

Gökberk & İnankur Aileleri

VEFAT

Merhum İçel Milletvekili Hafız Emin İnankur ile Merhume Seyide İnankur'un kızı, Merhum Korgeneral Şükrü Naili Gökberk ve Merhume Nazire Gökberk'in gelini, Merhum Ziya İnankur ve Merhume Sıdıka Saltuk'un kızkardeşi, Merhume Süheyla Çeşmebaşı, Semiye İnankur ve Merhum İhsan İnankur'un ablası, Saadet Gökberk, Muhterem Gökberk, Merhum Turgut Gökberk, Merhume Nazire Gökberk ile Yasemin ve Misket'in yengesi, Türkan ve Yüksel İnankur'un görümcesi, Merhum Orhan Saltuk ve Merhum Mehmet Çeşmebaşı'nın baldızı, Banu – Peter Brandt, Seyhun – Ceylan Saltuk, Selen – Sedat Kılıççı ve Emin Çeşmebaşı'nın teyzesi, Zeynep İnankur'un halası, Defne ve Esin'in biricik nenesi, Nilüfer – Mete Tapan ve Ülker Gökberk'in sevgili annesi, Merhum Macit Gökberk'in çok sevgili eşi,
Eski Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksekokul emekli öğretim üyelerinden

ZAHİDE GÖKBERK

20 Nisan 2002'de vefat etmiştir.

Hürriyet, 21 Nisan 2002

Gücüyener Ailesi ve Kora & Bülbün & Talat Adları

ACI KAYBIMIZ

Ailemizin değerli büyüğü,
Merhume Hayriye ve merhum Mükerrem Gücüyener'in oğlu, merhum Dr. Naşid Sunay'ın ve Leman Aşan'ın damadı, Türkan Aksu'nun yeğeni, Müyesser ve Güngör Gücüyener'in ağabeyi, Esen Sunay'ın eniştesi, Ayşe Aksu ve Bülbün Trakyalı'nın dayısı Nesrin, Turgut, Barbaros Gücüyener'in amcaları, Gonca Sunay'ın eniştesi, Şükran Kora ve Mihriban Aksöz'ün dünürleri, Hale, Tunç ve Tuna'nın sevgili dedeleri, Ayşegül – Reha Kora ile Asuman – Talat Gücüyener'in sevgili babaları,

Güler Gücüyener'in değerli eşi, Türk Madenciliğinin Duayenlerinden, Beşiktaş Rotary Kulübü Üyesi

Y. TARIK GÜCÜYENER'i

Kaybetmiş olmanın derin üzüntüsü içindeyiz.

Hürriyet, 15 Mart 2003

Kohen & Haddad & Aciman Aileleri ve Çela & Kemal & Nesim Adları

VEFAT

Çok sevgili eşim, babamız, kardeşimiz, büyükbabamız ve değerli varlığımız

ARON LEVİ'nin

Vefat ettiğini derin teessürle bildiririz. Cenaze merasimi 4. 10. 2000 Çarşamba günü (Yarın) saat 13:00'te Etiler Ulus Mahallesi Yolundaki Arnavutköy Musevi Mezarlığında icra olunacaktır.

Eşi:	BETİ LEVİ
Evlatları:	BELKIS – SAMİ NAHMİAS LEON – ÇELA LEVİ
Kardeşleri:	ROBERT KEMAL LEVİ NESİM – SUZAN LEVİ BARUH LEVİ ADELA HADDAD
Torunları:	NİNA NAHMİAS ALEN ve BETSİ LEVİ
Baldızı:	RİFKA – NİSO ACİMAN

LEVİ, NAHMİAS, HAYON HADDAD, KOHEN, ACİMAN Aileleri.

Hürriyet, 3 Ekim 2000

Yamaner & Gürer & Köksoy Aileleri ve Selen & Kaan Adları

ÇOK ACI KAYBIMIZ

Merhume Lütfiye ve merhum Seyfullah Yamaner'in oğulları, Nemide Yamaner'in biricik kıymetli eşi, Serpil Gürer, Selen Köksoy ve merhum Serdar Yamaner'in can babaları, Hidayet Gürer ve Beydar Köksoy'un çok kıymetli kayınpederi, Osman, Yeşim, Serdar, Mert, Aylin ve Kaan'ın sevgili dedeleri,
Mümtaz İnsan

RAMİZ YAMANER

(E. KUR. P. KD. ALB. 941- B – 3)
14 Şubat 2001 günü vefat etmiştir.

Hürriyet, 17 Şubat 2001

Kösemen & Germen & Kasaroğlu Aileleri

VEFAT

Merhum Cemalettin Enön ve Merhume Faika Enön'ün kızı;
Merhum İlhami Kösemen ve Merhume Zehra Kösemen'in gelini; Merhume Mürşide Germen, Güzide Akkaya ve Merhum Enver Enön'ün kardeşi; Gündüz ve Gülden Kösemen, Kemal ve Merhume Armağan Kasaroğlu'nun anneleri; Cem ve Ayşe Kösemen, Merhum Kerem Kösemen ve Rana Kasaroğlu'nun nineleri, Enver Kösemen'in eşi

FERİDE KÖSEMEN

Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur.

Hürriyet, 1 Şubat 2003

Ozar & Kiper & Ülgen & Börekçi Aileleri Gulnaz & Ayle & Gülüm Adları

VEFAT

Merhum Fevzi, merhume Refiye Ozar'ın kızları, merhume Lamia Börekçi, merhum Suat, Reşit, Sami, Kadri ve Hamit Ozar'ın kardeşleri, Ozar, Börekçi, Ülgen ve Çarıkçıoğlu ailelerinin teyze ve yengeleri, Kaçkar ve Kubalı ailelerinin dünürleri, Muhlis-Muazzez, Nejat-Tülin Kiper'in anneleri, Renan-John, Ferhan-Thomas, Ayşegül-Tarcan ve Gülüm'ün babaanneleri, Gülnaz, Ayle, Alexis, Luke, Dominic ve Colen'in nineleri, İstiklal Savaşı Gazileri'nden merhum Abdülhalim Kiper'in eşi, Göztepe'nin eski hanımefendilerinden

NİGAR KİPER

20 Ocak 2002 Pazar günü vefat etmiştir.

Hürriyet, 22 Ocak 2002

Ziya & Izzet & Karakullukçu & Gülsün Sağlamer

VEFAT

Merhum Osman Karakullukçu ve merhume Gülsüm Karakullukçu'nun oğulları, Merhum Hasan Karakullukçu ve merhume Gülizar Karakullukçu'nun kardeşleri, Merhum Osman ve Merhum İzzet Karakullukçu ile Nahide Şahbenderoğlu ve Memnune Atal'ın amcaları, Günhan-Eda, İlter-Duygu, Memduh, Ziya ve Melih Karakullukçu ile Emin Sağlamer'in biricik beybabaları, Bilhan Karakullukçu'nun büyük beybabası, Ayseli ve Ayfer Karakullukçu ile Ahmet Sağlamer'in kayınpederleri, Orhan ve Turan Karakullukçu ile Gülsün Sağlamer'in çok değerli babaları, Merhume Memduha Karakullukçu'nun sevgili eşi, Trabzon tüccarlarından

ZİYA KARAKULLUKÇU

28 Mart 2003 Cuma günü Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur.

Hürriyet, 31 Mart 2003

Taşman & Tasman & Gökçeer Aileleri ve Şişli Terakki & Işık Lisesi

VEFAT ve TEŞEKKÜR

Merhum Ali Servet Taşman ve merhume Huriye Yıldız Tasman'ın kızları Bülent Tasman'ın kız kardeşi, Y. Mimar Nevzat Şenol'un sevgili eşi, Dr. Sevda Gökçeer ve Şeyda Şengör'ün biricik anneleri, Cerensu ve Azra'nın eşsiz anneanneleri, Dr. Tanju Gökçeer ve Dr. Haşim Şengör'ün kayınvalideleri, Şişli Terakki ve Işık Liseleri emekli İngilizce öğretmeni,

EMEL ŞENOL

2 Ağustos 2003 Cumartesi gecesi Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur.

Hürriyet, 8 Ağustos 2003

Salman & Öztelli Aileleri ve Profesörleri

ÇOK ACI KAYBIMIZ

Merhum Hüseyin ve merhume Yaşar Öztelli'nin kızları, merhum Mustafa-Saadet Salman'ın gelini, Prof. Dr. Sevgül Bilgiç, Prof. Dr. Arman Bilgiç, Gülten-Orhan Önal ve Oktay Öztelli'nin kardeşleri, Prof. Dr. Serpil Salman, Prof. Dr. Aydın Salman ve Güneş Salman'ın yengeleri, Selin ve Tunç'un teyzesi, Petek'in çok sevgili annesi,

Arslan'ın çok sevgili hayat arkadaşı
Kimya Mühendisi

DENİZ SALMAN'ı

Kaybettik.

Hürriyet, 10 Ocak 2001

Evrenos & Kayalar & Duna Aileleri ve Can & Cem & Cenan & Candan Adları

VEFAT

Serezli merhum Ahmet Bey ve merhume Fatma Orhun'un oğlu, merhum Yusuf Naci Evrenos ve merhume Bedia Evrenos'un damadı, merhum Sait Orhun'un kardeşi Jale Orhun Genç ve Ahmet Orhun'un amcaları, Lulu ve Eddy Warrington ile merhume Perihan ve merhum Sabri Fetvacı'nın dünürü, Ayşe Kayalar, Emine Fetvacı, Defne Duna, Zeynep Fetvacı, Can Duna ve Nezihe Hewson'un bir tanecik şeker dedeleri, Cenan Duna, Nilüfer ve Cem Duna, Candan ve Orhan Fetvacı, Ceylan Orhun ve Canan Orhun'un sevgili babaları,
Ceyda Orhun'un 52 yıllık kıymetli eşi
İzmir Hava Lisesi kurucu Kumandanı Emekli Hava Jet Pilot Kurmay Albay
(1942 B)

CANİP ORHUN

19 Aralık Perşembe günü vefat etmiştir.

Hürriyet, 20 Aralık 2002

Caner & Sungar Aileleri ve Saba & Noyan Adları

ACI KAYBIMIZ

Merhume Hacer ve Merhum Cevat Tokgözoğlu'nun oğlu, Merhume Coleeta Tokgözoğlu'nun eşi, Prof. Dr. Mahzar Tokgözoğlu, Yalçın, Suat ve Melih Tokgözoğlu'nun babası, Prof. Dr. Lale Tokgözoğlu, Laura, Gisela Tokgözoğlu'nun kayınpederi, Noyan, Paul, Lydia, Bethany, Glorianna'nın dedesi, Nevin Besneli, Cevza Tokgözoğlu, Sema Sungar'ın ağabeyi, Ömer Besneli'nin kayınbiraderi, Hasan Besneli, Emin Caner, Aygül Caner, Saba Sungar'ın dayısı, Anuş ve Makbule Tokgöz'ün yeğeni, emekli Hacettepe Üniversitesi, Tıp Fakültesi Ortopedi ve Travmatoloji Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi

Prof. Dr. NEJAT TOKGÖZOĞLU

Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur.

Hürriyet, 6 Şubat 2003

Kori & Sevi & Özel & Hassan Aileleri ve Talia & Ezel & Emel Adları

VEFAT

Çok sevgili eşim, annemiz, büyükannemiz, kızkardeşimiz ve akrabamız

Julia Kori'nin

vefat ettiğini derin teessürle bildiririz. Cenaze merasimi 5. 11. 2000 Pazar günü saat 14: 00'te Kadıköy Rıhtım Caddesi No: 52'deki Hemdat İsrael Sinagogu'nda yapılacaktır.

Eşi:	MORDO KORİ
Evlatları:	MORİS BETTY KORİ EZEL KORİ
Torunları:	TALİA KORİ MICHAEL KORİ
Kardeşleri:	RAFAEL SİLVİA RODİTİ
	IZAK EVA RODİTİ
Kayınbiraderi:	HAYİM LÜSİ KORİ
Dünürleri:	EMEL BENO FRAYMAN

KORİ, RODİTİ, SEVİ, ZAMERO, HASSAN, FRAYMAN ARDİTİ, CIAVES, ÖZLE, EVCİ, MOLINAS AİLELERİ

Hürriyet, 4 Kasım 2000

İ-T Muşkara Ailesi & Talat & Nur & Esra & Emre Adları

VEFAT

İttihat ve Terakki Cemiyeti Merkezi umumi Azası Küçük Telat Muşkara ve Nimet Burak'ın oğulları, Merhume Ümit Ardalı, Merhum Celasin-Masume Muşkara ve Gül Burak'ın kardeşleri, Tufan-Banu, Telat-Serra ve Aydın – Zeynep Muşkara'nın babaları, Elgiz Ardalı, Deniz-Sabri Çolakoğlu'nun dayıları, Tahir-Seniha ve Umur –Nur Muşkara'nın amcaları, Turan, Ayşe, Melih, Esra, Lale ve Emre Muşkara'nın büyükbabaları, Gülen Muşkara'nın eşi,

TURAN MUŞKARA

(1922-2003)

Hürriyet, 8 Haziran 2002

Güner & Burak & Armağan & Oral Adları

VEFAT

Çok sevgili canım eşim, biricik babamız,
dünya iyisi tonton dedemiz, dayımız
veçok değerli melek varlığımız
Çocuk Hastalıkları Mütehassısı

Dr. İlya Mefano Üsnomal'ı

Kaybettiğimizi derin teessürle bildiririz. Cenaze merasimi 22.12.2000 Cuma günü (bugün) saat 14:00'de Etiler Ulus Mahallesi yolundaki Arnavutköy Musevi Mezarlığı'nda icra olunacaktır.

Eşi:	GÜNER ÜSNOMAL
Evlatları:	HÜLYA-EROL AKDOĞU-ORAL ÜSNOMAL
Kardeşi:	JANTİ ÜSNOMAL
Torunları:	BURAK-İZAK FRANKO (FRANSA) DORA-MARSEL MENDA (CANADA) İZAK ÜSNOMAL
Kayınbiraderi:	NADİRE-PROF. DR. MERİH ODMAN
Yengesi:	ARMAĞAN ODMAN

ÜSNOMAL-ODMAN-AKDOĞU-FRANKO-MENDA

Hürriyet, 22 Aralık 2000

Toker & Tüzün & Kıray & Aral Aileleri

VEFAT ve TEŞEKKÜR

Merhum Feriha Hanım ve Cavit Bey'in kızları, Merhum Mahir Toker ve Nimet Toker'in dünürleri, Merhum Ferruh-Makbule Doğruyol'un dünürleri, Prof. Dr. Necat Tüzün'ün baldızı, Ülker Tüzün'ün kardeşi, Prof. Dr. Binnur Çelik ve T. İş Bankası İnşaat Daire Başkanı Fikret Çelik'in, İnşaat Mühendisi Bülbün – Ahmet Aral'ın teyzeleri, Togay Çelik ve Zeynep Aral'ın büyük teyzeleri, Handegül Toker'in biricik anneannesi, M. Ferruh Kıray'ın biricik babaannesi, Kadri Toker ve Nesrin Kıray'ın kayınvalideleri, Dr. Nilgün Toker – Dr. Murat Kıray'ın biricik sevgili anneleri,
İsmail Kıray'ın sevgili eşi,

H. MUALLA KIRAY

Hanımefendiyi kaybetmenin acısı içindeyiz.

Hürriyet, 11 Ekim 2002

Talu & Tanberk Aileleri Pınar & Ebru Adları

ACI KAYBIMIZ

Merhum Ethem ve Zeliha Madran'ın kızları, merhum Güzin ve Fikret Ülkü'nün kardeşleri, Lütfiye- merhum Saim Temelli, merhum Mefkure- merhum Adnan Türsan'ın yengeleri, Oya- Gencer Ergül, Ebru- Can Savun, Ebru- Mehmet Ergül'ün teyzeleri, Nahide- merhum Fehmi Çetinel, merhum İlhan- Cevat Kanpulat'ın dünürleri, Emir- Ela Talu'nun nineleri, Esra- Esen Talu, Bener Tanberk, Tılsım Tanberk, Senem Tanberk'in babaanneleri, Pınar- Ergin Tanberk, Melek- Olgun Tanberk'in anneleri, Merhum Lütfü Tanberk'in çok sevgili eşi,

BERİN TANBERK'i

Kaybetmenin üzüntüsü içindeyiz.

Hürriyet, 26 Temmuz 2000

Üçüncü Bölüm

BİR KOMPLO TEORİSİ

Kant'ın felsefede yapmak istediğini, "bir Copernicus devrimi" olarak gördüğünü biliyoruz, fakat bununla, ne kastettiği konusunda netlik bulamıyoruz. Copernicus'un önünde bir kavram ya da bir teori vardı ve tüm pratiği, gökcisimlerinin tüm hareketlerini, bu teoriyle açıklamaya çalışıyordu; Kant'ın işareti buradan başlamaktadır ve Copernicus, hazır bulduğu teori ile başarısız kalmaktadır.[1] Bu teoriye göre, insanın yıldızlara baktığı dünya sabit ve yıldızlar hareket ediyordu; Copernicus, sadece, dünyayı harekete geçirip, yıldızları sabit düşünmüştür, "devrim" işte budur.

Düşündüğü dönüşümden ürktüğüne hükmedebiliriz; çalışmasının yayınlanmasını ölümünden sonraya bırakması bu anlama gelebilmektedir. Yayın-

1) Copernicus'un, üstelik Latince aslından çevrilmesi çok sevindiricidir. Kitabın özgün adı, "De revolutionibus orbiun caelestium" idi; devrimden çok "dönüşüm" anlamında olsa da, "revolution" sözcüğünü ilk önce böylece karşılaşıyoruz. Siyasette ilk kullanıldığında, "revolution" olumsuz ve "restoration" olumlu kabul ediliyordu; "révolution" sözcüğünün de, buradan başlayan bir tarihi var, A. Rey, bunu yazmış durumdadır.

N. Copernicus, *Gökcisimlerinin Dönüşleri Üzerine*, S. Babür çevirisi, YKY Yayınları, İstanbul, 2002.

Alain Rey, *Révolution-Histoire d'un Mot*, Gallimard, 1989. Kant analizi, s. 349-351.

landığı zaman başına bir de, "yazılanlara pek inanmayınız" uyarısı konması da, böyle bir değerlendirmeyi güçlendiriyor; bütün bunlardan o zamanlar bu sözcük kullanılmamakla birlikte, Copernicus'un büyük keşfine bir tür "komplo teorisi" olarak bakıldığını çıkarabiliyoruz. Bu ise yüreklendiricidir, her komplo teorisi başında ürkütücü olsa da sonunda verimsiz kalmamaktadır. Buradan hareket edebiliyoruz.

HEGEMONYA VE İSMET PAŞA

Muhtemelen sabetayist bir aileden gelen ve gizli tarihi kısmen açıklayan H. Derviş, kısa ancak önemli bir incelemesinde, sabetayizmin ve dolaylı olarak da Yahudiliğin, Türkiye'de XX. Yüzyılın başlarında altın çağını yaşadığını yazmıştı. Ben de başka bir çalışmamda, Osmanlı Türkiyesi'nde 1550-1600 yıllarında, bir Yahudi Partisi'nin iktidarda olduğunu ve Türkiye'yi yönettiğini ileri sürüyordum.[1] Derviş, izleyen zamanlarda, sabetayizmin gücünü kaybettiğini de ileri sürüyordu; benim çalışmalarım çok güçlendiğini göstermektedir.

Ne zaman kaybetti ve ne zaman tekrar kazandı ve ne zaman krizin eşiğine geldi; bu sorulara ve cevaplarına girmek istemiyorum. Ayrıca bu komplo tarihi yazımında, Mustafa Kemal Paşa'yı da her türlü tartışmadan ayrı ve üst bir yerde tutuyorum, burada polemik dışındadır. Başlangıç noktası olarak İttihat ve Terakki'yi almak istiyorum; "Terakki" hem bu önemli Fırka'nın ve hem de pek çok sabetayistin feyz aldığı "Terakki" lisesinin adıdır. "Işık" da hem önde gelen bir ittihatçı politikacı ve tıp doktoru, Esat Paşa'nın ve hem de rakip sabetayistlerin kurduğu bir üniversitenin, Işık Üniversitesi, ismidir; bunları biliyoruz ve sadece yakınlığa ve belki de içiçeliliğe işaret için hatırlatıyoruz. Daha geriye gitmeye gerek görmüyorum; son Osmanlı yönetici kad-

1) A. Haluk Derviş, *Sabetay Sevi Olayı ve "Dönmeler"*, Tarih ve Toplum, Cilt 5, 1986.
Y. Küçük, *Şebeke*, Üçüncü Baskı, Istanbul, 2002.

roları ve bütünüyle eliti, seçkinleri, sabetayist hegemonya altındaydılar ve sabetayist hegomanyayı temsil ediyorlardı.[1] Şöyle de söyleyebiliriz; sabetayizmi ihmal ederek veya görmeyerek, Tanzimat'tan bu yana Türkiye modernizasyonunu, edebiya ve basın tarihini yazmak imkansızdır, belki de şimdiye kadar imkansız deneniyordu.

İttihat ve Terakki içindeki tartışma ve kavgaları abartmamak durumundayız; Cumhuriyet, eninde sonunda, İttihat Terakki tarafından, zaman zaman ikinci veya üçüncü takım eliyle kurulmuştur. Bugünkü Türkiye toprakları içinde hemen hemen her yerde mukavemet ve isyan, İttihat ve Terakki mensupları ve bu arada Teşkikat-ı Mahsusa elemanları tarafından başlatılıyordu. Dolayısıyla, varsa sabetayist hegemonyanın Cumhuriyet'le de sürdüğünü tartışamıyoruz.

Daha önce not ettim, tekrar olabilir, Mustafa Kemal Paşa'yı da her türlü tartışma ve bu yollu araştırma dışında tutuyoruz. Öyleyse "İkinci Adam" İsmet İnönü ile başlayabiliriz; sabetayist miydi, bu soru hep ortadadır. Benim şimdiye kadar ki bulgularım sabetayist olduğunu göstermemektedir, başlangıca ait bazı davranışları, bununla tutarlı görünmektedir.[2] Albay İsmet, Kurtuluş mücadelesinin merkezi Ankara'ya katılmakta çok tereddütlü davranmış, bir kez katılmak üzere gelmişse de sonra geri dönmüştür; katılışı ikinci gelişinde olmuştu. Halbuki sabetayistlerimizde böyle bir tereddüt görmüyoruz; çoğu ateşli kurtuluşcuydu ve Kurtuluş Partisi'nin önünde yer tutuyorlardı.

Kemalist dönemin bütün olumsuzluklarının İsmet Paşa'nın omuzlarına yüklenmesini, sabetayist hegemonya prensibi gereği, matbuatın ve tarih yazımının da sabetayistlerin elinde bulunduğunu düşünürsek, ayrıca önemli saymak durumundayız. Bu o kadar öyle ki, reklamcı Mehmet Naili Keçeli, sabetayist dedesi Yenibahçeli Naili'nin, 1926 yılında Maliye Nazırı Cavit ile birlikte asılmasından bile İsmet Paşa'yı sorumlu tutuyor ki, insafsızlıktan ötedir.

---

1) Cumhuriyet döneminde kimi zevat sabetayist kökeni hakkında dezenformasyon amacıyla, soyunun Osmanlı paşalarına dayandığını ileri sürüyor ki, bir ilke ve eğilim olarak bu bir tekzip değil teyit değerindedir. Osmanlı paşaları ve seçkinleri, çok büyük ihtimalle, sabetayist ya da kripto-yahudiydiler. Çerkez, Kürt ve Tatar kökenli veya lakaplı olanlar, bu kategorinin dışında değil, belki de daha çok içindedirler.

2) Eşi Mevhibe İnönü hakkındaki bulgular daha tartışmalı bir niteliktedir; öte yandan, sosyal-aktif iki çocuğu, bir damadı ve yine sosyal-aktif torunları hep Pro-İsrail Parti'de ve disiplinli olarak yer aldılar.

Çünkü hakkında yapılan eleştiriler ne olursa olsun, İsmet Paşa hep siyasi idamların karşısında duruyordu. Bu haksızlık da, sabetayist olmaması ihtimalini artırmaktadır.

Kemal Paşa tarafından düşürülen kurtuluşçu paşaların, Ali Fuad ve Kazım Karabekir Paşalar'ı ve benzerlerini hatırlıyorum, itibarlarının iade edilerek önemli görevlere getirilmeleri bu açıdan büyük bir önemi haiz görünmemektedir; durumunu sağlamlaştırmak için buna mecburdu. Ve bu farklı işaret, kendi halinde, bu paşalarımızın da sabetayist olmadıkları anlamına gelmemektedir.

Buna karşın uzun yıllar Dış İşleri Bakanlığı yapan Tevfik Rüşrü Aras'ın ve benzerlerinin politika dışına itilmeleri daha önemlidir; Aras, sabetayist ortodoksisi güçlü bir kimseydi. Bunun dışında Fuat Bulca misali ve "Çankaya Yaranı" tabir edebileceğimiz zevat da siliniyordu, kuşkusuz sabetayisttiler; yalnız silinmelerini, bir doktriner anti-sabetayizmden daha çok yeni ekip kurma motifine bağlamak yerindedir. İsmet Paşa'da bir doktrin kabiliyetini hiçbir zaman bulamıyoruz; hiç bu ölçüde saf ve güçlü olmamıştır. Fakat burada daha önemli olan Varlık Vergisi uygulamasıdır, bu, sabetayist matbuat ve tarih yazımının abarttığı öneme sahip değildi;[1] ancak asıl önemlisi, belki de bu abartmadır. Önce uygulayan defterdar tarafından "facia" olarak nitelenen, Defterdar Faik Ökte Yahudi kaynaklarda Yahudi olarak tasnif edilmektedir, Varlık Vergisi uygulaması çok önemli ölçüde politize edilebilmiştir. Bu o kadar öyle ki, Demokrat Parti'nin kuruluş nedenleri arasında saymak mübalağa olmamalıdır; Demokrat Parti'nin o zamanlarda çok etkili Ahmet Emin Yalman'ın Vatan ve Sedat Simavi'nin Hürriyet Gazeteleri tarafından tutulmasını, Yalman ve Simavi sabetayist ailelerden geliyorlardı, bu çerçevede anlayabiliriz.

Varsa, İsmet Paşa'nın anti-sabetayist tutumunu büyütmemek durumundayız, biraz ilerde büyük falsifikatör Selim Sarper'den söz ediyorum ve her zaman kullanıyordu, fakat, sabetayistler ile dünya Yahudiliği'nin büyüttüğü kesindir.[2] Bu bağlamda, Paşa'nın, net Amerika yanlısı dönüşü ve bu arada kurulan İsrail Devleti'ni hızlı bir şekilde tanıması, telafi yönlü tedbirler olabilir;

1) Başka bir bölümde, üzerinde duruyorum.

2) Hitler'in katliamlarına kadar, Filistin'de bir İsrail Devleti projesi, dünyanın dört bir yanındaki Yahudiler arasında bile fazla taraftar bulmuyordu. Yahudiler ve sabetayistler bulundukları iklimlerde dayanışma içinde oluyorlardı ve bu dayanışma 1967 yılından itibaren ve özellikle 1967-1973 sonrasında artmıştır.

yalnız düşüşünü önlememiştir. Ayrıca İsrail Devleti kurulmadan gizli olarak yapılan göç, kuruluşla birlikte hız kazanmış, fakat kısa bir zaman sonra Türkiye'ye dönüşler başlamıştı. Rifat Bali'nin araştırmasından öğrendiğimize göre, dönüşün nedenleri arasında, İsrail'deki seferad-eşkenazi kutuplaşmasının yanında Demokrat Parti'nin iktidara gelmesi de önemli bir rol oynamıştı.[1] Demek ki, Türkiye Yahudileri ve sabetayistler, Demokrat Parti'ye yakın ve İsmet Paşa'lı Cunhuriyet Halk Partisi'ne uzak oldular.

Bülent Ecevit, Bayar-Menderes Dönemi'nin ikinci yarısından itibaren, İsmet İnönü'nün özel sekreterliğini ve İngilizce çevirmenliğini yapıyordu; Demokrat Parti'den gelme, Hürriyet Partisi'nden geçme ve Paris'te tahsilde iken "ihtilalci komünist", kuşkusuz sabetayist Turan Güneş ve ekibi, Ecevit'i hem takviye ediyor ve hem de Paşa'ya karşı hazırlıyordu."Beyin Takımı" adını verdikleri ve ön planda D. Baykal, B. Üstünel, A. Yücekök, H. Ülman'ın olduğu bu Güneş Ekibi, önce İsmet Paşa'yı tasfiye ettiler ve sonra hükümete geldiklerinde, kamu yönetimindeki boşlukları yine sabetayist kadrolarla doldurdular. Bütün bunlar, 12 Mart 1971 Darbesi'nden sonraya rastlıyordu; kuşkusuz Darbe'nin lideri Orgeneral Tağmaç ve daha sonra yerine geçen ve Kıbrıs Savaşı'nda Genelkurmay Başkanı olan Orgeneral Semih Sancar da sabetayisttiler. 12 Mart Darbesi'nin ilk başbakanı, Güneş'in akrabası,[2] Nihat Erim ve üçüncü başbakanı bankacı Naim Talu da sabetayist ailelerden geliyorlardı; ortadaki başbakanı Vanlı Ferit Melen'in bir Kürt-Yahudi kökeni olup olmadığı araştırmaya değer görünmektedir, Van Gölü, kripto-yahudiliğin santrallarından birisidir ve "Ferit" adı dikkat çekmektedir. Erim ve Melen, politik kariyerlerini, İsmet Paşa'nın has adamları olarak yapmışlardı, Erim'in başbakanlığı ilan edildiğinde Paşa'nın "Allah Kerim" dediği rivayet ediliyordu, herhalde yakıştırmadır ve bu sırada Ecevit, "12 Mart bana karşı yapıldı" yollu bağırıyordu.

Biz 27 Mayıs 1960 tarihine dönüyoruz.

---

1) Rifat Bali, *Aliya: Bir Toplu Göçün Öyküsü*, Istanbul, 2003, s. 319.

2) Güneş'i severdim, "dost" gözüyle bakardım, büyüğümüzdü ve yetenekliydi ve ne yazık, oğluna vermemiş, ama oğlu da profesör olabildi, bu ülkede sabetayist doğan herkes bir beşik ulemasıdır ve profesörlük doğuştan hakkıdır, büyük iddialarla ortaya çıktı, babasının Ecevit'e verdiğini kendisi alacak ve chp başkanı olacaktı, ama kendisine profesörlük ve fıkra yazarlığı verilen Hurşit Güneş, Kemal Derviş gelince bütün iddialarını bırakarak Derviş'e biat etti. Derviş de Karakaşiler'i bırakıp chp'ye geçerken Baykal'a, muhtemelen Kapaniler'den tertip edilmiş bir milletvekili listesi verdi ve Baykal, bunlardan sadece Güneş'i, saylav atamadı; çekindiğini düşünebiliriz.

HÜRRİYET PARTİSİ VE MBK

Peki, Demokrat Parti'yi bir sabetayist siyasal hareket sayabilir miyiz; bir komplo teorisi yazımı için bu soruyu ortaya koymak zorundayız. 1950 yılında hükümeti alan bu Parti'nin siyasi yaşamında 1955 yılı önemlidir; Eylül Ayı'nda 6-7 Eylül Olayları olmuş ve Aralık Ayı'nda da buradan ayrılan çok önemli milletvekillerinin öncülüğünde ve büyük umutlarla Hürriyet Partisi kurulmuştu. Kurucuları ve yöneticileri arasında Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu, Ekrem Hayri Üstündağ, Turan Güneş, Ekrem Alican, Enver Güreli, Raif Aybar vardı, Hüsamettin Cindoruk, Ankara İl Başkanı olmuştu;[1] bunların ve diğerlerinin çok büyük bölümünün sabetayist olduklarını tespit edebiliyoruz. Buna bakarak Hürriyet Partisi'nin bir sabetayist hizip hareketi olduğuna karar vermemiz yerindedir.

Celal Bayar'ın cumhurbaşkanlığı ve Adnan Menderes'in başbakanlığı ile geçen on yıllık Demokrat Parti yönetiminde, daha sonra, bir "beyin takımı" ile donatılmış Bülent Ecevit hükümetleri derecesinde olmasa da, Ecevit, İsmet İnönü'yü politikadan tasfiye ederek Türkiye sabetayistlerinin yüreğine su serpmişti, yukarda not etmiştim ve bu anlamda Bayar-Menderes misyonunu tamamlıyordu, atamalarda sabetayist disiplin işliyordu. Hürriyet Partisi hizbinin kopuşunun bu disiplini sadece artırdığını söyleyebiliriz. Basın-yayın, mit müsteşarlığı ve benzerleri hep sabetayizme emanet ediliyordu; Menderes'in propaganda şefi, Kemal Paşa döneminde Kadrocu-Komünizan, Burhan

1) Çok iyi hatip, önü parlak bir politikacı olan Cindoruk, Demokrat Parti'nin Genç Demokrat Hareketi'nin genel başkanıydı; Hürriyet Partisi'nde daha da parladı. Fakat 1957 Seçimleri'nde silinen Hürriyet Partisi'nin önemli unsurları, İsmet Paşa'lı chp'ye katılırken Cindoruk, 27 Mayıs'tan hemen önce Adnan Menderes'in saflarına döndü ve büyük prestij kaybını başlattı. Bunu herhalde derin İsmet İnönü fobisine bağlamak durumundayız; daha sonraki Süleyman Demirel beraberliğindeki zigzagları da aynı nedenle açıklanabilir; kabiliyet ve yönelişleri itibariyle hiçbir zaman Süleyman Demirel'le yan yana gelmeyecek bir kimseydi. Buradan ortodoks olduğu sonucunu çıkarabiliriz.

Asaf Belge, kızkardeşi Leman Yakup Kadri Karaosmanoğlu ve kendisi Yahudi ve daha sonra ünlü Hollywood yıldızı Zsa Zsa Gabor ile evlenmişti, bir sabetayistti. Trt kurulduğunda ilk genel müdür atanan Adnan Öztrak da sabetayist bir aileye mensuptu; fakat buraya yarı-resmi ilk atama karakaşi İsmail Cem İpekçi'dir ve bunu Ecevit Hükümeti'ne borçluyuz.

Komplo teorisini sürdürüyoruz, Hürriyet Partisi'nin seçimle yapamadığını, 27 Mayıs, bir askeri müdahaleyle gerçekleştirmişti, Menderes indiriliyordu; ben kendimi, büyük gençlik hareketinin başındakilerden birisi olarak, 27 Mayıs'ın hazırlayıcıları arasında sayıyorum; bizimki bir halk hareketiydi. 27 Mayıs 1960 tarihinde gerçekleştirilen de bir demokratik devrim olmuştu; halkın örgütü ve dolayısıyla bizim örgütümüz yoktu, bir Chp vardı ve Silahlı Kuvvetleri örgütleyebilen modernist subaylar iktidarı aldılar. Biz tahrik etmiş ve devrimi itmiştik, onlar iktidarı paylaştılar. Fakat kurulan ve ülkeyi yöneten Milli Birlik Komitesi'nin başkanı, "Cemal Ağa" lakaplı Orgeneral Cemal Gürsel ve ikinci başkanı Orgeneral Fahri Özdilek, sabetayisttiler. Soyadlarındaki "gür", aslı "Gur" ve "öz" aslı "Oz" bunun sadece işaretleri sayılabilir; geliştirmiş olduğum sabetayist onomastique ile tutarlılık içindedir.

Kuşku duyamayız, 27 Mayıs'ta yönetime gelen Milli Birlik Komitesi'ne sabetayist itikat egemendi, çok büyük çoğunluğuyla hiç kopmayan yakınlığım ve sevgi ilişkim olmuştur, sola yatkındılar ve açıklamanın zamanıdır, en yatkın olanlar en çok sabetayisttiler. Bunu saptamamız ise analitik açıdan önemlidir, yaptıkları içinde sosyalizm bağı ile açıklayamadıklarımızın anahtarını sabetayizm itikadında bulabiliyoruz. Diğer yandan, bilim, hareketleri açıklanabilir basitliğe indirgemek ve çok az dinamikle çözümlemekse, burada da yaptığımız bilimsel olmaktadır.

İki noktaya değinmekle yetinmek istiyorum, Cemal Paşa başkanlığındaki askeri cunta, Başbakan Menderes'i tutuklamıştı ve ancak yeni bilgileri yeni zamanlarda keşfetmiştim, Cemal Paşa, iktidarı alır almaz erkanı ile birlikte Hacettepe'ye gidiyor ve o zamanlar dekan Profesör İhsan Doğramacı'ya başbakanlık öneriyordu; o zamanlar Doğramacı pek tanınmamış ve tanındığı yerlerde de sevilmemiş bir kimseydi. Şimdi öğreniyoruz, profesörlüğe terfisini, gizli servisler "Müslüman olmadığı" gerekçesiyle ve yazıyla durdurmuşlardı; yolunu açan Başbakan Menderes'tir.[1] Ben "ana dili gibi" İbrani konuştu-

1) Y. Küçük, *Tekelistan*, Dördüncü Baskı, İstanbul, 2002.

günu da tespit ettim; Türkiye'deki yakın akrabalarının kripto-yahudi olduğunu söyleyemeyiz, ama, çoğunun sabetayistlikle ilişkilerini araştırıyoruz.

Burada kalmıyoruz, yakın zamanda Tuncay Özkan, belgelerle donatılmış değerli bir kitap yayınladı ve bunda "Irak askeri harekatını yönlendiren Amerikan yetkilileri ve birbirleriyle ilişkileri" başlıklı şematik bir tablo da yer alıyor.[1] Bush'la başlayan, ayrıca Yahudi "türkolog" Profesör B. Lewis'e çok önemli ve meşum bir rol verilen bu şemada, Prof. Doğramacı, bir yandan, Washington'un Irak Devlet Başkanı olarak işaret edilen Prens Hasan bin Tallal ve diğer yandan, Amerikan Savunma Bakanlığı'ndan Yahudi kökenli Richard Perle ile ilişkili sayılmaktadır. Doğru mu; eğer doğruysa, bu ilişkilerin, Gürsel'in başbakanlık önerdiği zamanda ve hatta öncesinde başlamış olduğu kesindir ve öyleyse bir ihtilal liderinin, tanınmamış bir çocuk doktoruna başbakanlık önermesindeki anlaşılmazlığı çözebilmek için bu bilgiler yerindedir. Ve durum özetle şudur, Başbakan Menderes'in, özel emirle istihbarat raporlarını sildirerek profesör yaptığını, Menderes'i deviren, tutuklayan ve sonra darağacına gönderen komite liderinin başbakan yapmak istemesini anlayamıyorduk; çok şükür, sabetayist dayanışma yardımcımız olmuştur.

Belki de "Sarper Vakası" demek isabetlidir, yıllardır irdeliyorum ve yakın zamanlara kadar da, tam tatminkar bir solüsyon bulabildiğimi sanmıyordum, ikinci nokta budur. 27 Mayıs Devrimi yeni hükümeti açıkladığında, Dış İşleri Bakanı olarak Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'ndan hemen emekli olmuş Oramiral Fahri Korutürk görünüyordu; altı saat sonra geri alınarak yerine Selim Sarper'in konduğunu biliyoruz, devrilen hükümetin en yüksek dış işleri bürokratıydı. Değişikliği nasıl açıklayacağız, sabetayizm, hem bilenler ve hem de bilmeyenler için, bir ağırlık taşımıyor, çünkü bu açıdan bir fark çıkaramıyoruz.[2] Sarper de kırklı yıllarda, bu kez İsmet Paşa'nın propaganda müdürü idi, matbuatı yönetiyordu, demek bu iş sabetayist bir meslek oluyordu ve Pa-

1) T. Özkan, *Bush ve Saddam'ın Gölgesinde Entrikalar Savaşı*, İstanbul, 2003, s. 628-629.

2) Selah Cimcoz'un damadıydı, Emel Korutürk'ün erkek kardeşi, 1940 komünistleriyle içiçe yaşayan ve hakkında polis muhbiri rivayetleri yayılan Mehmet Ali Cimcoz olup eşi Adalet Cimcoz da Ferdi Tayfur'un kardeşiydi. Ferdi Tayfur dublaj, Adalet de sanat ve dedikodu yazarlığı yapıyordu, esrar müptelası olduğu için polis baskısı altındaydı, ailenin muhbirliğini buna bağlayarak önemsememek isabetlidir. Korutürk'ün iki oğlu Selah ve Osman da büyükelçi oldular, Selah adı için sözlükler bölümüne bakılabilir ve eşleri Suzan ve Zergun adlarını taşımakla onomastique uyum sergiliyorlar, burada bir kuşku bulunmamaktadır.
Mina Söğüt, *Adalet Cimcoz*, İstanbul, 2000.

şa, ilişkilerin en yoğun olduğu bir zamanda, Sarper'i, büyükelçi olarak Sovyet Moskova'ya göndermişti; bu, 1921 yılında, Kemal Paşa'nın, sabetayist Ali Fuad Paşa'yı atamasından sonra, ikinci önemli misyondur.

27 Mayıs'ın, Dış İşleri bakanlığı altı saat süren Fahri Paşa'ya da, teselli olarak Moskova büyükelçiliği uygun görülmüştü ve ben Tezler'de, artık gizliliği kaldırılmış Amerikan diplomatik yazışmalarının incelemesinden, İkinci Dünya Savaşı'nın hemen izleyen günlerinde Moskova'da "Türk Büyükelçisi" Sarper'in öncelikle Washington için çalıştığını tespit ederek yazmıştım; büyük sürpriz olmuştu ve aynı zamanda büyük kapılar açıyordu. Çünkü Sarper Sovyet liderleriyle Türk büyükelçisi olarak her görüşmesini, önce ve büyük bir ayrıntı ve titizlikle, Moskova'daki Amerikan Büyükelçisi A. Harriman'a anlatıyordu ve Harriman da rapor ediyordu, yıllar sonra Amerikan diplomatik yazışmalarının gizlilik süresi dolunca analiz edebilmiştim, tarihimizin yeniden yazımına önemli bir adım olmuştur.[1] Gerçi aslı önemsiz ve daha sonraki falsifikasyon nedeniyle önem kazanan bu mülakatla ilgili olarak ve sıcağı sıcağına Sarper'in Ankara'ya ne rapor ettiğini bilemiyorduk ve hâlâ bilmiyoruz; ama artık falsifikasyondan kuşku duymuyoruz.

Burada yeri yok, ünlü Molotov-Sarper mülakatı da Harriman'a ve ayrıntıyla anlatılmıştı, burada anormal bir nokta yok; fakat daha sonra İsmet Paşa, bu görüşmede Molotov'un Türkiye'den toprak ve üs istediğini ileri sürmüş ve büyük bir propaganda başlatılmıştı, Türkiye ve Türk solu buna pek çok inandıysa da, Washington, kendi işine gelinceye kadar bu iddiaları hiç ciddiye almadı, Çünkü Molotov-Sarper Mülakatı'nın aslı ellerindeydi, aslını bir talep veya tehdit olarak anlamıyorlardı. Demek Sarper, Ankara'ya ve Washington'a başka başka konuşabiliyordu; öyleyse Moskova'da Washington'un tam güvenini kazandığı kesindir.

Dolayısıyla, Korutürk'ün düşürülerek yerine Sarper'in tayin talebinin Washington'dan geldiğini düşünebiliriz; Dr. Cüneyt Akalın'ın derlediği "U. S. Documents on Turkey 1950-1960" bunu teyit etmektedir. *Tezler*'de değerlendirdiklerim, kırk yıllarının diplomatik yazışmalarıydı, daha sonra yeni dö-

1) İki Rus araştırıcının, Sovyet arşivlerini inceleyerek yayınladıkları çalışmada ve en önemli dayanak saydıkları Molotov'un anılarında, Sovyet tarafının Türkiye'den üs ve toprak istediklerini kanıtlayabilecek hiçbir işarete rastlamıyoruz.
V. Zubov-C. Pleshakov, *Inside the Kremlin's Cold War*, Harward University Press, 1996-1999.
Feliks Çuev, *Molotov-Poluderjavnıy Vlastelin*, Moskova, 2002.

nemlerin belgeleri de deklasifiye edilmişti; Doktor Akalın, bunlardan bizi haberdar etmişti, teşekkür borcumuz var. Açıklanan Ankara-Washington diplomatik yazışmaları, Sarper'in atanmasıyla, Washington'un Ankara'da temsilciliği ikiye çıkmış olmaktadır.

Ankara'daki Amerikan büyükelçisi Warren, 28 Mayıs 1960 tarihli gizli raporuna, "Sarper and I went in my car to General Gursel's office in General Staff Building" sözleriyle başlıyor; Türk Dış İşleri Bakanı, ihtilalin lideriyle buluşmak üzere Genelkurmay Başkanlığı'na, Amerikan Büyükelçisi'nin otomobili ile gitmektedir.[1] Herhalde aidiyeti ilan etmek için gerekli görülmüştür; nitekim, bu sırada Avrupa Komutanı Amerikalı General Norstad, Ankara'ya gelince, Sarper'in eşi ve kızını da ziyaret etmişti ve o zaman gizli belge, Sarper'in önemini göstermek için bunun,"deliberately", kasten yapıldığını not etmek gereği duyuyordu. Bu dönem ayrıca Sovyetler Birliği'nin Türkiye ile ilişkileri normalleştirmek için büyük çaba gösterdiği, birbiri arkasına démarche'lar yaptığı bir zamandı; Amerikan kayıtlarından, Sarper'in, diplomatik yoldan gelen bu açılımların hepsini zamanında Washington'a aktardığını ve bunları etkisiz kılabilmek için, belgeler "to offset" demektedir, Amerika'nın bir açıklama yapmasını istediğini, öğreniyoruz.

Tabi, sabetayist itikatta Komite'nin hükümete aldıkları, Sarper'den ibaret olmamalıdır; Ankara'daki Amerikan diplomatlar, hükümette birkaç "zayıf kız", belgelerde "a few weak sisters" olmakla birlikte, ayrıca bunların yakın bir zamanda tasfiye edileceğine inanıyorlar, "sağlam Amerikan dostları" bulunduğunu haber veriyorlar. C. İren ve D. Koper, "strong friends and admirarers of the United States", özellikle övülüyorlar; itikatlarının sağlamlığından kuşku duyamıyoruz. Fakat Sarper gerçekten bir vaka'dır; bu cürette olanların, fakülte arkadaşımız ambasadör Yalım Eralp aklıma geliyor, az olduğunu biliyoruz.

Sabetayist Cemal Paşa, Washington'un isteğini kırmayarak Sarper'i Dış İşleri bakanı yapmıştı, Sarper, Amerika'nın bir memuru olarak hareket ediyor ve her adımda özel bilgiler veriyordu; bunları tahmin ettiklerini tahmin edebiliriz. Fakat, Sarper'in, Amerikalı diplomatlara Cemal Paşa için kafasız dediğini, "that Gursel was not a great brain", herhalde bilmiyorlardı; Büyükelçi raporunda hem bunu aktarıyordu ve hem de Sarper'in bu değerlendirmesini yukarıya

1) *U. S. Documents on Turkey 1950-1960*, derleyen C. Akalın, İstanbul, 2000, p. 845.

doğru revize etmesini tavsiye ediyordu. Sarper böylesine serviste bulunuyordu ve peki beğeniyorlar mı, gerçek şu, düşürülen ve daha sonra asılan Dış İşleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'ya daha çok değer biçildiğine belgeler tanıklık etmektedir; bir soyu kürt prensi Bedirhan'a kadar uzatılan, Tevfik Rüştü Aras'ın damadı sabetayist Zorlu, belki de daha kimlikli ve kişilikli davranıyordu, çünkü, ezenlerin hizmetlilerde de bir kişilik aradıklarını hep okuyoruz.

TİP YIKICILIĞI

1965 seçimi, görünüşte tek başına mutlak bir iktidar ortaya çıkarmış olmasına karşın aslında istikrarsızlık getirmişti; Demokrat Parti'nin devamı iddiası ile ortaya çıkan Demirel'in Adalet Partisi net bir çoğunluk kazanmıştı ama, Türkiye İşçi Partisi de, bir parlamenter grup kurabilecek sayıda milletvekili ile meclisteydi. Sosyalist etiketi ile meclise girmek ilk kez oluyordu, belki de eşitsiz gelişme yasası işlemişti, şimdi hem içerde ve hem de dışarday-dılar; dünyanın sosyalizme eğildiği bir dönemdi, her yerde yükseliş vardı, böyle bir zamanda Adalet Partisi'nin çoğunluğunu, 27 Mayıs'ı bir hayal kırıklığı olarak algılayan geniş yığınları arkasına alan bir avuç sosyalistin, Demirel Hükümeti'nin yolunu tıkayabileceği kısa zamanda belli oluyordu. Yeni Sol, 1967 yılına gelindiğinde, yeni iktidarı çoktan eskitmişti; bu yılın iki sürprizi gençlik aşısı olmuştur.

Başbakan Süleyman Sami Demirel, belki Sarper ölçüsünde Amerika'ya yakındı, Amerika'nın ilk burslusuydu, yetiştirmişlerdi, seçimlere Amerikan Başkanları'ndan Johnson ile çekilmiş bir fotoğrafla girmişti; önünü kesmek için Sol, zenginliğinin bir göstergesi olarak iki-üç gayrimenkulüne hücum ve bir de mason olduğunu iddia ediyordu. Soldan bir sabetayizm iddiasının gelmemesi artık çok şaşırtıcıdır, ihtiyaç duymadıklarına hükmedebiliriz. Çünkü herhalde dile getirilen iddialar yeterli geliyordu, boğulma işaretleri veren ve ortodoks Pro-Amerikan olarak tanınan Demirel, 1967 yılında, Sovyetler Bir-

liği ile, ansızın 1921 Türko-Sovyet ticaret sözleşmesini çağrıştıran bir anlaşma imzaladı; bu beklenmedik bir gelişmedir. Bunun dışında, ikinci olarak, 1967 yılında Arap-İsrail Savaşı patlak vermiş, İsrail, Arap tarafını hezimete uğratmıştı; bunu da hiç kimse tahmin edememişti. Başta Mısır, Arap dünyasını, Sovyetler ve dünyada sosyalistler destekliyordu; yenilgi, Sovyet tarafının da yenilebileceğini gösteriyordu, böyle anlamak mümkündür. Bir dönüm noktası ya da bazı kriterlere göre bir milat sayabiliriz.

İkincisinin iki sonucunu, şimdi daha açık olarak görebiliyoruz; 1948 yılında İsrail'in kurulması o kadar önemli olmayabilir, 1967 Savaşı, İsrail'in yaşayabileceğini kanıtlıyordu, böyle anlaşılmıştır ve Amerika bu tarihten itibaren, Arap-İsrail ihtilafında denge politikasını bırakıyordu. Başkan, Johnson'du, o zamanlara kadar bilinen en İsrail yanlısı politikacıydı, belki de bu nedenle, Katolik ve siyonizmden uzak Kennedy, kendisini dengelemek üzere yardımcı seçmişti, Başkan Kennedy'nin katledilmesi üzerine, beklenmedik bir zamanda başkan olmuştu ve seçimi kazanması kesin görünen Robert Kennedy'nin de öldürülmesiyle yerinde kalabilmişti; cinayetlerde Yahudi lobisinin parmağını sezmesi zor olmamalıdır, muhtemelen borçluluk bağlılığını artırmıştır. Artık siyonist bir başkandır, Sovyet Lideri Kosigin'i, Arap müttefiklerini yalnız bırakmaya ikna etmesi buna denk düşüyor, Yahudi dünyasını ziyadesiyle sevindiriyordu;[1] 1967 tarihli "Altı Gün Savaşları" ile elde edebildiği kazanımları, İsrail böylece elinde tutabiliyordu; bu, İsrail'in kalıcılığı demektir. Dünyanın her yerinde Yahudiler ve sabetayistler, sadakatlerini İsrail'e yöneltmeye başladılar ve Sovyet sosyalizmini yıkmayı ve dünyanın her yerinde solu boşaltmayı dinsel bir görev saydılar. Sovyetler'de aydın muhalefetinin ateşinin artırıldığı tarih budur.

Diğer noktaya gelince, şunu sorabiliyoruz, acaba Demirel, Sovyetler Birliği ile bu büyük yumuşama anlaşmasını yaparken, Kosigin ile bir de Türkiye İşçi Partisi'nin suyunu kaynatmak için uyuşma sağladı mı; akla getirilmesi zor olmakla birlikte realizasyonu aynı ölçüde zor olmayabilir, çünkü Sovyet komünistlerinin Türkiye'nin bu yeni sosyalistlerinden pek hazzetmediklerini biliyoruz. Bağımsız davranıyorlardı, Ekim Devrimi'ni yüksek tutmakla birlikte Sovyet komünistlerine, sürgündeki etkisiz tkp türünden sadakat ve hayranlık ayinleri yapmıyorlardı. Bununla birlikte, etkisiz de olsa tkp'nin var

1) Joan Comay, *Who's Who in Jewish History*, London, 2002, p. 199.

olan yönetimi, Türkiye'deki yeni harekete hayırhah bir tarafsızlık içindeydi, hızla bozulmuştur; bunların tasfiyesi ve tkp'nin, İşçi Partisi'nden devşirilip ülke dışına çıkarılan genç kadrolarla[1] yeniden forme edilerek Tip'in üzerine salınması da bu tarihten sonradır.

Türkiye İşçi Partisi, dikkat ve temkinle, "sosyalist" yerine "toplumcu" ve "devrim" yerine "dönüşüm" sözcüklerini icat edip kullanmakla birlikte doğrudan doğruya sosyalizmi ve düşük bir tonla da devrimi dillendiriyordu; Sovyetler Birliği Komünist Partisi ise neredeyse artık kendi devrimine şaşıyordu, Küba ve Çin Devrimleri'ne tavrını göstermişti ve inanmıyordu. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra İran'da, Berlin'de, 1962 ve 1967 yıllarında Küba ve İsrail'de geri adım atmaya hep hazır olduğunu belli etmişti; geriye gelişmiş ülkelerde zamanla içi boşalan "cephe" marifetleriyle süslü bir demokratizm ve gelişmekte olan yerlerde de kendi kendini çelen bir "devrim" tarifi ile milli demokratlık kalıyordu. Yeni tkp'nin de resmi doktrini "milli demokratik devrim" olmuştu; fakat bunu, Türkiye'de Tip'e karşı harekete geçirmek, dışardaki ekibin sadık muhalifi Mihri Belli'ye düştü. Belli, "51 tkp Tevkifatı" sürecinde, resmi partiden ayrı düşmüştü ve yine bu dönemin önde gelen aktivistlerinden Doktor Sevim Tarı ile evliydi; Ahmet Almaz'ın sadece sabetayistlerin gömülü olduğu Bülbülderesi mezar taşlarını okumasından öğrendiğimize göre Tarı'lar sabetayist idiler ve Talu'lar kanalıyla Aybar'a akraba oluyorlardı.[2] Demek ki Belli, yıkıcı muhalefetini yönettiği İşçi Partisi'nin genel başkanı Mehmet Ali Aybar'a uzak düşmemektedir.

Sino-Sovyet ihtilaf bu muhalefeti ne yönde, olumlu ya da olumsuz, etkiledi, karar[3] vermek kolay görünmüyor; yalnız çoğalttığı kesindir. Başkan Mao'nun sovyetizme eleştirilerini sivriltmesi üzerine dünyanın her tarafında "maocu" adını alan taraftarları, Çin'deki Kültür Devrimi yandaşlarının keskinliği ve hırçınlığını Türkiye'ye de taşıdılar; artık Tip'e karşı muhalefet parti binalarını basmak ve yöneticilerini dövmek biçiminde gelişiyordu ve bunlar yavaş yavaş Mihri Belli'den ayrılarak Doğu Perinçek'in liderliği altında toplandılar. Hürriyet'te Ferai Tınç Özipek, Cumhuriyet'te başlayan ve tüm

1) Aydın Meriç ve Nihat Akseymen'i hatırlatabiliriz.

2) Ahmet Almaz, *Tarihin Esrarengiz Bir Sahifesi*, İstanbul, 2002, s. 154.

3) Ferai Tınç Özipek'in, annesinin adı Meoni olarak bildirilmektedir ve Yahudi olduğu ileri sürülmektedir.

www.f1.parsimony.net

gazeteyi gezen Osman Cengiz Çandar, Cumhuriyet'te Danyal Oral Çalışlar ve İpek Kelkerer Çalışlar, Milliyet'te Osman Ulagay, Sabancı Üniversitesi'nden Halil Berktay, Gazi Üniversitesi'nden Ercan Enç, Doğu dostumuzun en gözüpek mangası olmuştu; bunların bir bölüğünün sabetayist kökenlerini, daha önceki çalışmalarımda, onomastique çerçevede irdelemiştim, sürdürmek için bir neden görmüyorum.

Yalnız Tip'i zayıflatarak felce uğratan hücumlar sadece "maocu" tabir edilen saflardan gelmiyordu, "sovyet yanlıları" da vardı; ikisine işaret etmek yeterlidir, Oya Baydar ve Orhan Silier'i kaydedebiliyorum. Yarı-resmi Tarih Vakfı'nı çalıştırıyorlar; geliştirmiş olduğum yöntemlerle isim bilim analizi mümkündür, ancak bundan böyle zahmete değeceğini sanmıyorum. Önemli olan, hiç birisinin kaybolmadığı ve sol mücadele yıllarında kaybettiklerinin çoğunu "offset" ederek, çok daha iyi yerlere gelmiş olmalarıdır; komplo teorimiz, buradan kuvvet kazanmaktadır. Eğer, "girdik, yıktık, döndük" derlerse, bir bölümü öğrencim, diğerleri arkadaşım ve bir diğer bölümü de yol-arkadaşım oldular, diyeceklerini sanmıyorum; yine de derlerse hakları var.

Bu kadar tazyik altında, içerden patlama eşyanın tabiatına uygundur; yalnız analizi hâlâ çok zor görünüyor ve bir yanda Mehmet Ali Aybar ve öte yanda Behice Boran ve Sadun Aren, arkalarında Nihat Sargın, İşçi Partisi ortadan parçalanmıştı, bunu sabetayizme bağlayamayız. Çünkü iki yanda da varlar; derindeki ayrışımları olabilir, ama ben hem göremiyorum ve hem de ihtimal vermiyorum. Ayrıca Aybar'ın yolu terkettiği veya 1968 yılında Sovyetler Birliği'nin Çekoslovakya'ya müdahelesi nedeniyle görüş ayrılığı çıktığı iddiaları inandırıcı görünmüyor; özünde, daha büyük başarılara inanan Aybar'ın daha popülist bir çizgiyi ve buna karşılık Boran'ın, kendi açtıkları yolda ilerleyebilmek için daha radikal olma gereğini görmüş olmaları mümkündür. Aybar, yatırımsız bir yüksek verimi ve Boran da verim için büyük bir yatırımı seçtiler; belki de her ikisine de artan sevgimle böylesi bir değerlendirme daha isabetlidir.

Peki Mehmet Ali Aybar ve Behice Boran, eğer sabetayist ailelerden geliyorlarsa, sabetayist olmadılar mı; cevabı başka yerde aramak gereklidir. Şöyle söyleyebiliriz, eğer Çetin Altan ve Fatma Hikmet İşmen, birincisi iki dönem Tip millevekili ve ikincisi uzun yıllar ve tek Tip senatörü yapıldılarsa, yapıldılar, ve sabetayist iseler,[1] işte burada sabetayist davranış kalıbıyla karşılaşı-

1) Çetin Altan'ın Tatar Hasan Paşa'nın torunu olmakla övünmesi engel görünmüyor; öncelikle, sık

yoruz. Çünkü her ikisi de sosyal mücadelenin dışındaydılar, Altan, ellili yıllarda bugünkü ölçüde toplumsal sorumsuz ve büyük sermayeye yaslanmış olmasa da, yine de parlak bir eksantrikti ve hiç güven vermiyordu. Seçimlere yaklaşırken sol yazıyordu, fakat o dönemde dünyanın her yerinde bütün ağaçlar sola eğiliyor ve bütün kalemler sol döküyordu ama Tip üyesi olmuyordu, bir ayrıcalığını bulmak güçtür. Öyleyse ve eğer sabetayistseler bulunmalarını ve seçilmelerini, sabetayizm içi bilgilere ve dayanışmaya bağlamak zorundayız.

Kırklı yıllarda, Ankara Valisi Nevzat Tandoğan'a atfedilen bir söz vardır; "eğer komünizm de gelecekse, biz getiririz", bu sözü, bu bilgilerimizin ışığında, sabetayizme bağlamak daha yerindedir. Ülkeye bir sahiplenme keşfediyoruz; hiçbir stratejik noktayı bırakmadıklarını görüyoruz. Buna İslamcılığı ve Kürt hareketini mutlaka katıyoruz. Bu çerçeveden baktığımızda, sabetayizmin Türkiye solunu bıraktığını kesinlikle ileri sürmüyoruz; sabetayizmde bir kontrol alanını bırakma yoktur. Duruma göre çoğaltılmış kadrolarla dönüşleri saptayabiliyoruz.

Fakat ağaçlara değil de ormana bakacak olursak, 1967 herhalde bir milattır. Bundan sonra ülkede sol boşaltılmış ve İslam doldurulmuştur; bunu, benim, Türkiye tarihinin üçüncü uzun iç savaşı dediğim bir dönemde, 1965-1967 yıllarını hep başlangıcı gösteriyorum, yürürlüğe konan bir doktrin ile, Türkiye'nin soldan boşaltılması ve İslamla doldurulması olarak anlayabiliriz. Doldurulan İslam, önce Araplar'dan uzak ve gittikçe anti-Arap bir İslamdır. Dolayısıyla sabetayizmin etkisi ve kazanımı iki yanlı olmuştur; aslında sabetayizmin kendisini de ele alacak olursak, bu dönemde hem itikadını ve hem disiplinini ve sonuç olarak hegemonik gücünü çok artırmış olduğunu da tespit ediyoruz ki, asıl kazanım buradadır.

Bunun kutlandığından kuşku duyamayız, layık olmayanın fıkra yazarı,

---

sık karşımıza çıkarılan Osmanlı paşalığı, sabetayizm konusunda çürütücü bir kanıt değil ve çok zaman güçlendiren bir iddiadır, bunu tekrarlama gereği duyuyorum. Ayrıca Kırım'dan gelenlerde ve "tatar" görünenlerde çok kripto-yahudi ve Karay bulunuyor; kaba "dönme" sözlerini bırakıp bu alana soğukkanlı ve her zaman konusunu seven bilimadamları üslubuyla yaklaşmak, bizlere bunları kazandırmaktadır. Öte yandan Altanlar sabetayist evlilik ve ilişkileri tercih ediyorlar. Fatma Hikmet İşmen'e gelince, Muradoğlu, sabetayist Dervişler'e akraba olduğunu ortaya çıkarmıştır; demek ki İşmen'in de sabetayizminden kuşku duymuyoruz.
Abdullah Muradoğlu, *Reformun Dervişleri*, İstanbul, 2001, s. 73.

çarpık yüzlülerin yıldız, kekemenin hatip, tüm cahillerin profesör, kuyuya atılanların başbakan, düşmüşlerin en yüce olmalarını ve her yere daha çok sabetayist atanmasını kutlama saymayacaksak nasıl açıklayabiliriz; bir zafer bayramı yaşadıklarını anlıyoruz. Yalnız bütün adımların da yeni atıldığını hiç düşünmemeliyiz; türkoloji Batı'da ve kürdoloji Rusya'da kurulmuştu, ilkinde Yahudi kökenli kalem çok etkindir, *Sırlar*'da işaret etmiştim, şimdilik yeterli sayabiliriz.

İslama el atılmasının tarihiyse daha eskiye gidiyor; Osmanlı'daki büyük İslam alimlerinin bir bölümünün kripto-yahudi veya sabetayist olduklarını göstermek zor görünmemektedir.[1] Cumhuriyet tarihinde sabetayist pek çok ilahiyat profesörü ve hatta Fakülte Dekanı biliyoruz; başka çalışmalarımda, sabetayist mevlevi öğrenciler ve hatta şeyh fotoğrafları yayınlamış bulunuyorum.[2] Bektaşi pirleri arasında da var; ayrıca kabala ile nakşibendi yakınlığını belirlemiş durumdayız.

Bunlarda yenilik yok; asıl yenilik, Türkiye İslamından arabist bağlantıları kazımakta yatıyor ve belki bu, Amerika'ya yerleşmiş bir Şerif Mardin'in Said-i Nursi'yi, ölçüsüz olarak göklere çıkaran kitaplar yazmasını da açıklıyor. Öyleyse, "vatan-turan" doktrini ile, başbakan veya cumhurbaşkanı olan, Halil Turgut Özal'ın, savcılıkça aranan Fethullah Gülen'i resmi köşkünde saklaması, Süleyman Sami Demirel'in iç asya yöneticilerine, Gülen için tavsiye mektupları göndermesi ve Mustafa Bülent Ecevit'in felsefi sohbetler yapması tutarlıdır; ikinci dizinin çok daha cüretkar olduğunu eklemek koşulu ile devamlılığı yazabiliyoruz. Öyleyse türkist ve hatta kürdist nakşibendi, hem iç düzenleme ve hem de yeni Orta Doğu haritaları açısından tercihli bir hale gelebilmektedir; bunu kemalizmin gelişmiş şekli olarak takdim eden bir doktrinin çok gecikmeyeceğini tahmin edebiliriz. Bunu sabetayizme borçlanıyoruz; bu durumda, İslamda 'sabetayizmi' düzenin ve yeni Orta Doğu haritalarının garantisi sayan yaklaşımlar anlaşılabilir olmaktadır.

---

1) Sabetayistlere ait Bülbülderesi mezarlığında araştırmalar yapan A. Almaz, mezarlığın içinde ve girişinde Pir Aziz Mahmut Hüdai Hazretleri'nin bir müridinin türbesi olduğunu görerek şaşkınlığını ifade ediyordu; halbuki targum'da, Kürt Yahudileri'nin dili, "hüdai" Yahudi anlamına gelmektedir. "Aziz" ve Arabi ve İbrani yazımına göre "mahmut", mehmet olarak da okunabildiği için, bütün isimleri şaşırtıcı bulmayabiliyoruz. Peki öyle mi, kuşkusuz bizim geliştirdiğimiz bilimsel yöntemlerin sağladığı sonuçlarda kesinlik iddia etmiyoruz.
A. Almaz, *Tarihin Esrarengiz Bir Sahifesi*, op. cit., s. 144.

2) B. Erenus-Y. Küçük, *Aydınlık Zindan*, İstanbul, 2002. Yeni eklere bakılabilir.

İKİ TOPLU İDAM

Siyasal suikast iddialarına dayalı veya başarısız askeri darbeleri takip eden idamları bir kenara koyabiliriz. Cumhuriyet döneminde, Deniz Gezmiş-Hüseyin İnan-Yusuf Aslan'a kadar, iki toplu ve siyasi idam biliyoruz. Birincisi, 1926 yılında Ankara'da Cavit, Doktor Nazım, Yenibahçeli Naili ve Filibeli Hilmi'nin asılmalarıdır; İttihatçı'ydılar. İkincisi, 1961 yılında, İmralı'da, Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan'ın idam edilmesidir; Demokrat Parti yöneticileriydiler. Doktor Nazım'la Adnan Menderes'in akrabalık ilişkisi muhtemeldir; Menderes ile Zorlu'nun, akraba oldukları kesindir. Ayrıca, bu dört ve üç kişilik toplulukların, tamamının değilse de tamamına yakınının sabetayist olduklarını varsayabiliriz. Belki tamamıdır; bu durum karşısında, sabetayist hegemonya hipotezimizi tartışmak zorundayız.

Burada 1950'li yıllarda, Türk matbuatındaki son derece sert polemikleri hatırlamanın yeridir; Vatan'ın sahibi ve başyazarı Ahmet Emin Yalman'a son derece sert hücumlar yapılıyordu ve kavga, gazetelerin tamamını içine alıyordu. Yalman'ın "dönme" olduğu hep ortaya çıkarılıyordu; Yalman'ın karşısındakilere "sizde" dememesi son derece dikkata değer bir olgudur; hakkı vardı ve büyük bir disiplin içinde kavga edildiğini kabul etmek gerekmektedir.

Demek ki, sabetayist olmak, tartışma ve kavgalara engel olmamaktadır; zaman zaman ihanet sözcüğü çok uygun düşmektedir. Çok gerilere gitmeye gerek görmüyorum, bu araştırmalarda Ecevit'in şahsını da polemik dışında tutuyorum; Ecevit, bu sözcüğü kullanmamıştır, yalnız Kemal Derviş'in yaptıklarını buna yakın elfaz ile dillendirdiğini biliyoruz. Bu ayrı, fakat İsmail Cem'in Derviş tarafından başbakanlığa ikna edildikten sonra yalnız bırakılmasını ve politik sahnede perişan olmasını, "ihanete uğramak" sözcükleriyle ifade edenler olursa, bunu abartma sayamayız. Kuşkusuz Kemal Derviş, burada zorlanmıyordu ve Cem, kendisini hep seçilmiş başbakan olarak görüyordu ve ayrıca Koç'tan gelen işaretlere de

önem veriyordu; ama yine de Amerikan anahtarıyla başbakanlık kapısını açtığını iddia eden ve sonra da bırakıp giden Kemal Derviş olmuştu. Artık böyle niteleniyor, bunu, tartışmıyoruz.

Peki bu nedir; sabetayist literatürdeki "karakaşi vs kapani kavgası" diyebilir miyiz, Yahudilik'te "seferad vs eşkenazi kutuplaşması" vardı, hafiflemiş olsa da sürüyor. Türkiye'de de sabetayizmin bu iki kolu arasındaki kavga, üçüncüsü yakubiler, her birine ve geri kalanlara daha asimile görünüyorlar, pasif kanallarda olmakla birlikte devam etmektedir. Ortodoks Karakaşiler'e, liderlik programı uygun bulunmamaktadır; son tarih bunu yine göstermiştir ve idama gidilmediğini, sevinerek, not edebiliyoruz.

Bunda, bir bütün olarak sabetayist hegomanyanın güçlenmiş olmasının önemli bir yerini tespit edebiliyorum. Bu son iç savaşta, solun veya sağın birbirini yok ettiğini söylemek imkansızdır; solun tükenmediği kesindir. İç savaş sabetayist kontrolü çok artırmıştır, 1961 veya 1926 yıllarında aynı ölçüde güçlü olsalardı, idamı önleyebileceklerini ileri sürebiliyorum. Fakat bu o kadar önemli olmayabilir; asıl önemli olan İsrail ile yakınlaşma ve İsrail'in Türkiye politikasında kazanmış olduğu ağırlıklı yerdir. Bu, Amerikan ağırlığı ile birlikte işliyor ki, aynı kökten kan akmasını hafiflik sayacaklarını tahmin edebiliyoruz.

Başa dönersek, bu komplo teorisi da, eninde sonunda hareket merkezini değiştirmiş olmaktadır. Copernicus'un çıkış noktasını hatırlatıyor.

Katkı 7

DÖRT TEMMUZ TEZLERİ

Birinci Tez: Dört Temmuz, Amerika'nın İngilizler'den ve Türkiye'nin Amerika'dan kurtuluş günüdür.

İkinci Tez: Koç Matbuatı'nın ilk yaklaşımı hayvanidir. a) Kurt-

larla birlikte uluyorlar. Kurt sürüsünün içine düşen çakalların yöntemidir. Yoksa yem olurlar. b) Timsah göz yaşları döküyorlar. Uzun zamandır, Birinci Dünya Savaşı'nın asıl sonu, diyordum. Şimdi bunun anlaşılmasını istiyorlar ve bunun için timsah göz yaşları döküyorlar. Bir süre sonra, Birinci Dünya Savaşı'nın sona erdiği anlaşılıp kabul edilince, önemsiz olduğunu ve telafi edildiğini yazmak zorundalar.

Üçüncü Tez: Ottoman Empire of America kurulmaktadır, plan budur ve burada, "Türkler" için yer yoktur.

Dördüncü Tez: Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu, İsrail Devleti'nden öncedir ve o zaman hayal edilmemektedir. Dışarda "ünlü" ve içerde okunamayan bir "yazar", Yahudi asıllıdır, New York'ta, "bize bir devlet gerekiyordu ve bu'nun için Müslüman göründük" demiştir; demiş midir, bilemeyiz ve ancak uydurulmuş olsa bile güzel uydurulmuştur, gerçekten çok daha gerçektir.

Beşinci Tez: İleri sürdüğüm "rezerv devlet" kavramı tartışılmalı ve geliştirilmelidir. Polonya ile Irak'ta kurulmakta olan kürdo-judaik devletler ele alınmalı ve incelenmelidir.

Altıncı Tez: İslam'dan sonra Yahudi Devletleri, benim önerdiğim yeni bir kavramdır. a) İspanya'daki Arap Devleti'ni, Müslüman-Yahudi, b) 1550-1600 İstanbul'dakini Türko-Judaik sayabiliriz. Tartışılmalıdır. c) Washington, bu açıdan ele alınmalıdır.

Yedinci Tez: Washington, Sovyetler'in Afrika'da renkleri uygun Kübalıları ileri sürmelerini gıptayla karşıladılar. Sovyetler'in yıkılmasını Pünik Savaşı saydılar. Roma, Doğu ve Batı olarak ikiye ayrıldı ve eğer Pünik Savaşı ise, önce Doğu Roma'yı, bu Osmanlı İmparatorluğu demektir, kurup sonra tekrar birleştirmek mümkündür. Bunun için, Doğu'dan, Yahudiler, kripto-yahudiler, kürtler, azeriler ve sabetayizmin de vatanı polonyalılar önem kazanmaktadır. Türkler'e yer yoktur ve ayrıca Türkler, bölgeyi hiç benimsemediler. Yayılmak ya da kimlik değiştirmek peşindeler

Köprüler, üzerinden geçmek ve yıkmak içindir.

Sekizinci Tez: "Türk-İslam Sentezi" veya "Avrasya Birliği", Amerikano-Judaik yayılmanın paravanasıdır.

Dokuzuncu Tez: 4 Temmuz, 15 Mayıs 1919 tarihini de hatırlatmaktadır, İzmir'e Elenler çıkmıştır. Fakat artık bir Halide Edip yoktur. Bu durum, Türkiye kurtuluş mücadelesinde, Yahudiler'in, kripto-yahudilerin, sabetayistlerin, çerkez ve kürtlerin ne kadar önemli olduğunu da göstermektedir; son ikisi içinde Yahudi asıllıların sanıldığından çok olma ihtimali var. Demek ki, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun sabetayist olduğunu eklersek, "Yaban" çok gerçekçidir. Yaban, kurtuluş mücadelesine Türkler'in isteksizliği üzerinedir. Kemal Tahir'in "Yorgun Savaşçı" yazısı da aynı yöndedir ve önemleri ya da abartılmaları, edebi olmaktan çok, belgesel niteliklerindendir.

Onuncu Tez: a) Mustafa Koç Wolfowitz geldiğinde evini, misafirhane yapmıştı. Burada K. Derviş ve önemli kriptolar buluştular. b) Mhp yöneticisi Bülent Yahnici, Grossman geldiğinde evini rasathane yapmıştı ve dış işlerinden Ü. Dinçmen özel kalemiyle toplanmışlardı. c) Öz-ilhan, New York'ta Musevi cemaati ileri gelenleri ve arkasından da Wolfowitz ile buluşmuştu. Yakınlıkları olduğu anlaşılıyor. d) M. A. Birand ve Osman Cengiz, Wolfowitz'in İstanbul uzantıları durumundalar.

Bütün bunlarıysa, liderlerinden birisinin Wolfowitz olduğu bir parti yapmaktadır. Kelepçe takma emrinin kaynağı bellidir. Bu durumda, bunlara ve New York'ta Musevi cemaati ile irtibatı olanlara, Washington Institute müdavimlerine en az bir telefon etmeleri düşmektedir. Bir telefon etmeleri gerekir, W. özür diler; aksi takdirde izahı zordur. Kurtuluş Bayramı'nda değillerse, açıklaması yoktur.

On Birinci Tez: Dünya Yahudi Partisi'nin Türkiye Chapter'i ve İslamist Parti çökmektedir. Bu zıtların birliği değildir. Görüntü ile özün birliğidir.[1]

On İkinci tez: Cumhuriyet'in kurucu sütunları sallanmaktadır. "Üç Kasım tezleri" ile, 4 Kasım B. Y. tarihlidir, bir interregnum'u haber vermiştim. Henüz yeni bir düzen görünmemektedir.

---

1) İlk taslakta "zıtlığıdır" yazılmıştı.

Dördüncü Bölüm

DEVALÜASYON YASASI

Tekrar tekrar söylememiz gereken bir nokta var, grotesk bir dili tercih edebiliriz; kıtaları icat etmek mümkün değil, ancak keşfedebiliyoruz. Çünkü kıtalar, kaşiflerinden önce varlar ve belki de bekliyorlar; yasalar da buna benzemektedir. Newton, kendi adına da bağlanan yasayı icat etmedi ve ancak bulduğunu söyleyebiliriz.

Kaşif ile alim arasında hiç fark yok mu, buldukları açısından yoktur; yaptıklarının farklı olduğunu düşünebiliriz. Yasalar da kıtalar misali, bir zaman bilinmez halde duruyorlar, birilerinin kendilerini görmelerini bekliyorlar, buna, "buluş" diyoruz; ancak bilimadamları kaşiflerden çok daha aktif ve yaratıcıdırlar, bulduklarını stilize ediyorlar. Bu halleriyle, yasa bulan bilimadamları, daha çok heykeltıraşa benziyorlar; taş, heykel olunca artık taştan ötedir. Yasada da, buluşa göre düzenleme eklidir; bir anlatım ve bir hareket gücü kazandığını ifade edebiliyoruz.

Yalnız yine de yasa bulmak, açıklamak demek değildir; tek başına yer çekiminin varlığını göstermek, neden çekildiğini anlatmak anlamına gelmemektedir, bu daha çok yaratıcı çaba ve belki de kollektif bir yaratıcılık ge-

rektiriyor. Bizim "devalüasyon yasası" da bu haldedir; doyurucu bir açıklamasına sahip olduğumuzu söyleyemiyorum. Fakat keşfedilmiştir ve her gün daha çok doğrulanmaktadır; kesinlikle söyleyebiliyoruz, bir "devalüasyon yasası" var.

Şöyle formüle edebiliyoruz: Her büyük devalüasyon bir büyük rejim değişikliğidir. Bu formülasyon, pek çok "yasa" türünden son derece genel görünüyor ve bu hem bir zorunluluktan doğuyor ve hem de kaba marksist formülasyonun illüzyonundan uzak kalmayı amaçlıyor, bilerek yapıyorum. Bugün kaba marksist kriz kuramı düzenlemeye ve düzeltmeye muhtaç durumdadır; ekonomik krizler, cennetin kapısını açacak devrimleri getirmeyebiliyorlar; nazizmin büyük ekonomik bunalımın arkasından geldiğini artık bilmeyen kalmamıştır. Öte yandan bugün gelişmiş özel mülkiyet ülkelerinde işsizlik endeksleri düşünülebilecek her türlü ölçüyü aşmış düzeydedir, dünya özel mülkiyet ekonomileri, bir çeyrek yüzyıldır kronik krizler yaşıyorlar, artık "iğretilik", Orta Çağ'dan sonra tekrar kimliktir. Bu kriz dönemi, Ekim Devrimi ile kurulan Sovyet İktidarı'na yenilerini ekleyemedi, yıkılma çağı oldu, işçi sınıfının büyük grevleri unuttuğu yılları yaşadık ve Sovyet düzeninin yıkılışının, bizi, işçi sınıfı içinde bir hayıflanmaya yol açtığına inandıracak işaretlerden yoksunuz. Buna karşın özel mülkiyet düzeni, bu krize büyük bir saldırı ve radikalleşme ile cevap vermiştir; söz uygunsa, iki yüzyılda ayaklarına bağlanan zincirlerden kurtulmaktadır. Büyük mülk sahipleri gözüpek ve işçi sınıfı ile diğer emekçiler yılgındırlar; Büyük Napoleon'un esaretinden bu yana, en uzun yılgınlık döneminden geçiyoruz.

Gelişmiş özel mülkiyet düzeni, bu büyük krizden "zincir kıran" ideolojisi ve eylem programı ile çıkmaktadır. Dolayısıyla, devalüasyon yasasını, ileri ve geri oklarından bağımsız olarak formüle etmemiz isabetlidir. Oklarda tereddüt doğmuştur, rejim değişikliğinde ise hiç bir tereddüt yoktur, bunu çok net olarak açıklayabiliyoruz.

Bir soruyla karşılaşıyoruz; bir yasa formülasyonu için kaç gözleme ihtiyacımız var. Copernicus'un önünde milyonlarca gözlem olduğunu biliyoruz; hemen hemen tümüne yakını birbirini destekliyordu ve Copernicus'un bunlara değil bir-kaç uyumsuz gözleme itibar ettiği de hep yazılmaktadır. İstatistik pratiği ise bir ilişki formülasyonu için en az dokuz ile on bir ara-

sında gözlemi gerekli görmektedir. Ancak buradaki gözlemler, fasulya talebi ile fiyatları türünden son derece basit, yalın, içinde zenginlik gizlemeyen olguları ilgilendiriyor; devalüasyon ile rejim değişikliğiyse, her iki taraf bakımından zengindir. Zengin olgu da, adı üzerinde zengindir ve hem çok çeşitli yönleri işaret etmekte ve hem de her işareti daha çok aydınlatıcı olmaktadır. Tarihsel olgu ve gözlemler bu türdendir.

Devalüasyon yasasının ilk formülasyonunda önümüzde üç gözlem vardı; 1946 Devalüasyonu, 1958 Devalüasyonu ve 1970 Devalüasyonu, bunlara dayanarak yasanın ilk keşfinde bulunabilmiştik. Birincisinden dört, ikincisinden iki ve üçüncüsünden bir yıldan daha kısa bir zaman sonra rejim değişmişti; bunlardan sonuncusu net olarak despotik, ikincisi kesinlikle demokratik ve birincisi ise tartışmalıdır. Bu birinciyi, 1950 Seçimleri ile iktidar değişikliğini, "Avcıoğlu Ekolü" bir "karşı-devrim" olarak niteliyordu ve mülk sahipleri "demokratik devrim" sayıyordu; benim bakış açımdan hiç bir zaman karşı-devrim değildi, fakat "demokratik" saymaksa doğrudan doğruya demokrasi kategorisini tartışmaya davet ediyor ki yerinde bir davettir. *Tekeliyet*'in ikinci cildinin, "teori" kitabında, ele alıyorum.

Üç gözlemden çıkan devalüasyon yasası inandırıcı oldu, toplumsal bilince yerleşmekte gecikmedi; o kadar öyle ki, 1980 Ocak Devalüasyonu ile birlikte bir rejim değişikliğinin kapıda olduğunu hemen herkes dillendiriyordu. Gerçi o zamanlar, devalüasyon olmasa da bir askeri müdahale bekleniyordu; yalnız bu bekleyiş, yasayı zayıflatmıyor, daha da kuvvetlendirdiğini söyleyebiliriz. Çünkü mekanizmasının açıklanması kolay olmasa bile, yasa, eninde sonunda devalüasyon ile rejim değişikliğinin beraberliğine işaret ediyor; baskıcı bir rejim değişikliğinin devalüasyonu hızlandırmasını mantıki sayabiliriz. Öte yandan rejim değişikliği ihtiyacının emekçi kütlelerin ekonomik durumunun kötüleşmesi ile doğrudan bir ilişkisi olduğu muhakkak, devalüasyon da bu kötü durumu keskinleştirmektedir. Dolayısıyla baskıcı rejim değişikliği ile devalüasyon kararının birbirini destekleyen yönde çalıştıklarından kuşku duyamayız. Nitekim, 1980 Devalüasyonu ve Darbesi ile ilgili literatür, her ikisinin de aynı merkezlerde hazırlandığını ortaya çıkarmıştır.

ALTI DEVALÜASYON VE ALTI REJİM

Eğer, para için, ayrı bir standart yoksa devalüasyondan söz edemeyiz; "standart", değişmeyen öz ya da değer anlamındadır. Standart altınsa ve para da altın olursa, bir devalüasyonu tarif etmek imkansızdır; standardın altın olması da zorunlu değil, sterlin ya da dolar veya bir başkası olabilir, yeterlidir. Paranın bu standarda göre ayarlanması ve ilişkinin sabit olması esastır; bunda değişikliğe "devalüasyon" diyoruz, değer düşürümü anlamındadır. Bazen değer artırımı da oluyor, "revalüasyon" denmektedir, fakat son derece istisnai bir hal; yaygın olan zayıf ekonomili ülkelerin paralarının değerini standarda göre düşürmeleridir, "devalüasyon" sözcüğü buradan çıkıyor ve yayılıyor.

Ayrıca ithalat ve ihracat yoksa veya bu sonsuz trampa ile yapılabiliyorsa, yine de bir devalüasyon ihtiyacı doğmamaktadır. Sorun, bir ülkenin, daha önceki duruma göre, daha çok ithalat yapar hale düşmesidir; bu da ancak ihracat kabiliyetinin azalması durumunda anlamlıdır ve olumsuz işaret sayılıyor. Böyle bir ülke ithalat ve ihracatı ortadan kaldırırsa yine de devalüasyon kendisini zorlamamaktadır; eğer bunu yapamıyorsa, ithal malları fiyatlarını yükseltmek ve ihraç malları fiyatlarını düşürmek gerekiyor; bunu yapmanın en kısa yolunun devalüasyon olduğuna inanılmaktadır.

Yalnız ithal malları ihraç malları üretimine de girmektedir, pek çok makine, hammadde veya petrol hep ithal ediliyor, dolayısıyla devalüasyonun ihraç fiyatlarını yükselterek kendi kendisini bozması da mümkündür, bunun önlenmesi önem kazanıyor. Ayrıca ithal fiyatlarının yükselmesi, iş gücünden başka satacak malı olmayanların fakirleşmesi demektir, bunların da ücretlerini yükseltmemesi ve hatta ihracatı daha da kamçılamak için ücretlerini düşürmesi de istenebilmektedir. İşçiler ve emekçilerin buna gö-

nüllü olarak razı olmamaları halinde baskı gereklidir; böyle işlemektedir. Demek ki, büyük devalüasyon ile rejim değişikliği arasında organik bağ var ve öte yandan devalüasyon kararlarına hep "psikolojik etki" yaratma da eklendiği için, küçük devalüasyonlar tercih edilmiyorlar; öyleyse devalüasyonlar, tanım gereği, büyüktür.

Kuşkusuz işçi ve emekçi yığınların yaşam koşullarının bozulmasına, devalüasyon öncesinde rastlamamız doğaldır; fakat, devalüasyon sözcükleri, "stabilizasyon" ya da "istikrar" politikalarıyla birlikte dillendirildiği için, devalüasyon ile birlikte, işçi ve emekçilerin yaşam koşullarının kötüleşmesi mutlaktır. Dolayısıyla, bunları yapanların kötü görülmeleri ve düşürülmeleri bir yasa gereğidir.

Yıllar	Başbakan	Hüküm ve Sonuç
1946 Devalüasyonu	Recep Peker	Düşürülmüş, Silinmiştir.
1958 Devalüasyonu	Adnan Menderes	Düşürülmüş, İdam Edilmiştir.
1970 Devalüasyonu	Süleyman Demirel	Düşürülmüş, İdam Edilmemiştir.
1980 Devalüasyonu	Süleyman Demirel	Düşürülmüş, Enterne Edilmiştir.
1994 Devalüasyonu	Tansu Çiller	Düşürülmüş, Silinmiştir.
2001 Devalüasyonu	Bülent Ecevit	Düşürülmüş, Ölü'ye Sayılmıştır.

Burada, devalüasyon ekonomisine girmek durumunda değilim; gereklilik veya başarı ölçülerini tartışmak, şimdi, konumuz dışında kalmaktadır. Yapmaya çalıştığım, devalüasyonların sırrını ortaya çıkarmaktır; bu, şimdiye kadar, benim çalışmalarımın dışında ihmal ediliyordu. Son derece politik bir düzenlemenin son derece "teknik" gösterilmek istenmesi bilimdışı idi, düzeltmeye çalışıyorum. Bunu yaparken de en çok 1994 ve özellikle 2001 Devalüasyonları üzerinde durmak istiyorum; en çok "politik" olan bu ikisidir ve bunların politik niteliğiyse daha şiddetle örtülmüştür. Bu bölümün en temel amacı da, bu örtüyü kaldırmaktır, böyle özetleyebiliyorum.

İlk resmi devalüasyon, 7 Eylül 1946 tarihini taşıyor; son devalüasyon Şubat 2001 tarihlidir ve ikisinin bir ortak noktası var, her ikisi de ahlaki ve cezai açıdan tartışmalıdırlar. Her ikisinin de yapılmadan önce bazı iş adamlarına duyurulduğu iddiası yaygındır; bunu not etmekle yetiniyorum. Or-

tak bir noktalarını daha kaydedebiliriz; her ikisi da diğerlerine göre daha politiktiler, hem 1946 ve hem de 2001 devalüasyonları, Batı dünyası ve daha net bir söyleyişle Amerika Birleşik Devletleri ile daha çok bütünleşme ve kaynaşmanın mekanizmaları oldular. Birincisi için "bütünleşme" ve ikincisi için "kaynaşma" uygun düşmektedir.

İlk üç devalüasyon için, Nazif Eksen'in monografisi değerlidir ve buradan bir paragraf aktarmak istiyorum: "7 Eylül 1946 günü açıklanan, 9 Eylül 1946 Pazartesi günü yürürlüğe giren 7 Eylül 1946 Devalüasyonu, Türkiye'de yeni bir dönemin başlangıcını vurgulamaktadır. 7 Eylül Devalüasyonu'nu, 1958 ve 1970 Devalüasyonları'ndan ayıran en önemli özellik de bu noktada toplanmaktadır. 7 Eylül Kararları ile birlikte, Türk ekonomisi ve siyasası yeni bir dünyanın içine girmiştir."[1] İkinci Dünya Savaşı sona ermiş, dünyanın kurumlar olmadan yönetilemeyeceği yollu Keynes reçeteleri galip gelmişti; Uluslar arasında Birleşmiş Milletler ve ekonomi ile finansta, Bretton Woods sistemi ve Uluslararası Para Fonu ile Uluslararası Kalkınma ve İskan Bankası, Imf ve Ibrd düzenleri, ortaya çıkıyordu ve 7 Eylül Kararları ile Türkiye, bu yeni düzenin içine dalıyordu, anlamı budur. Bunlar, uluslararası anarşiyi disiplin altına alacaklar ve bir düzenleme ve planlama getireceklerdi, felsefe buradadır.

1946 Devalüasyonu ile Türk Lirası ilk kez dolara göre de ayarlandı, dolar tarifi yenidir; 7 Eylül Kararı ile bir dolar 282 kuruş tespit edilmişti. Daha önce dolar ayarı olmadığı için devalüasyon oranını söyleyemiyoruz; sterline göre yüzde on çevresinde görülüyor ki yanıltıcıdır, daha yüksek olduğu tahmin edilmektedir. Bunu izleyen 1958-1960 Devalüasyonu ile dolar 9 yüz kuruş olmuştu; yüzde altmışın üzerindedir.[2] '46 Devalüasyonu da, dolara göre yüzde elli çevresinde olmalıdır, tahminler bu yöndedir; her ikisi de büyük sayılmaktadır.

Bu devalüasyon gerçekten bir düzen değişikline de işaret ediyorsa, ar-

1) Nazif Eksen, *1946-1958-1970 Devalüasyonları*, Maliye Bakanlığı tetkik Kurulu yayın no 1980/226, Ankara, 1980, s. 7.

2) Devalüasyon oranının hesaplanmasında bir incelik var; paranın değer düşürüm oranının yüzde yüzü geçmesi anlamsızdır ve dolayısıyla, 900 kuruşu 282 kuruşa bölerek devalüasyon oranı hesaplayamıyoruz. Bunun yerine, 900 kuruştan 282 kuruşu çıkartıp farkı, 900 kuruşa bölüyor ve değer düşürüm oranını buluyoruz. Böylece devalüasyon oranı hep yüzde yüzün altında kalmaktadır.

tık ihtilalci-kemalistlere, siyaset dünyamızda yer kalmamış demektir. Recep Peker, kemalist-ihtilalci par excellence idi; Kurtuluş Savaşı'ndan geliyordu, binbaşıydı, Kemal Paşa'nın ileri mevzilerde görmek istediklerinin başındaydı, üniversitelerde kemalist-ihtilal dersi olarak Peker'in kitabı okutuluyordu, sosyalizme olduğu kadar Batı emperyalizmine karşı, reformist ve anti-demokratist idi. Eğer emperyalizm ile bütünleşme politikası yürürlüğe konduysa, tasfiye edilmesi gerekiyordu; şimdi tarihin ışığından bakıyoruz, oto-likidasyon yolunu, intihar usülünü, seçmiştir. Başbakan olmuştur, güven oyunu aldıktan yirmi gün sonra da, kendi kendisini reddederek 7 Eylül Devalüasyonu'nu yürürlüğe koymuştur; bu 1946 yılındaydı ve sadarette bir yılı bile doldurmadan istifa ettiğini, 1947 yılındadır ve herhalde üzüntüden, çok geçmeden de öldüğünü biliyoruz.

Adnan Menderes, devalüasyonu 1958 yılı Ağustos ayında yaptı; devalüasyon yapmak, ekonomide başarısızlığı kabul etmektir, Menderes kabulü reddediyordu, dolayısıyla de facto devalüasyondu, resmi hale getirilmesi çok sonra, 1960 yılındadır. Peker devalüasyon kararını alırken rejim yine de İsmet İnönü adına yazılıydı ve dört yıl sonra iktidardan düşüyordu. Menderes ise devalüasyonu yaptıktan sonra iki yıl geçmeden tutuklandı ve bir buçuk yıl sonra da asıldı. Demirel'in devalüasyonu, 1970 yılı ağustos ayındadır; bir yıldan daha kısa bir zaman sonrasında, 12 Mart 1971 Darbesi ile başbakanlıktan uzaklaştırılıyordu. Bunun üzerinde durmam gerektiğini düşünüyorum. Verimlidir.

Ağustos 1970 Devalüasyonu'nu yapan Başbakan S. Demirel'le ilgili olarak "düşürülmüştür, idam edilmemiştir" ibaresini, sadece bir önceki işaret olan, "düşürülmüştür, idam edilmiştir" ifadesiyle bir paradoks yarattığı için seçtim; devalüasyon-sever yöneticiler arasında yazgısı en az kara olan Demirel'di, bunu göstermek istiyorum. Bir kez daha önce de değindim, ekonomik krizlerin toplumu daha ileriye götüreceği yollu kaba marksist görüşler her zaman işlememektedir. Bunun ötesinde, böyle bir formülasyon, hem 1970 Devalüasyonu'nu ve hem de 12 Mart Darbesi'ni daha iyi açıklamaya katkıda bulunmaktadır; burada da önemli olan anlatımdır. Bunun dışında, idam kötüdür; hiç bir zaman kuşku duymuyoruz.

Devalüasyon başlı başına bir kriz hali değildir; bir kriz halinde, mülk sahibi sınıfların bulduklarını düşündükleri çözüm olarak karşımıza çıkı-

yor. "70 Devalüasyonu" öncesinde şunları sayabiliriz, a) Cumhuriyet tarihinde ilk kez, kendilerini "sosyalist" ilan eden on beş mücahit, Parlamento'ya girmişti. b) Sosyalist ve devrimci bir işçi sendikaları federasyonu oluşmuştu, sürekli grev yapabiliyor ve işçi ücretlerinde artış sağlıyordu. İstanbul işçileri, 1970 yılı yaz aylarında kıyam ettiler ve 15-16 Haziran tarihlerinde, İstanbul'un kontrolünü ellerine geçirdiler. İstanbul'da devlet otoritesini restore edebilmek için sıkıyönetim ilan edildiğini hatırlıyoruz. c) Ekonomi, planlı dönemin yarattığı imkanlarla, tüketim araçları sanayisinde parlak bir yükseliş gerçekleştirebilmiş, fakat şimdi saturasyon dönemine girmişti ve tipik "Pazar Sorunu" ile karşı karşıyadır. Dış pazar bulma zorunluluğu ilk kez kendisini dayatıyordu ve eşitsiz gelişme yasası egemendir. Emperyalist arayışların ve "Misak-i Milli" Doktrini'nin itibar yitirişinin başlangıcı sayabiliriz. d) Bütün ağaçların sola eğildiği bir dönemdi, üniversite rektörleri ve yüksek yargı mensupları birbiri arkasından sosyalist olduklarını ilan etmeye başlamıştı, sosyalist olmanın insan olmaya eşit sayıldığı yıllardır ve aydın radikalizmi sürekli yükseliyor ve yeni mevziler kazanıyordu. Ordu radikal aydınların odaklarından birisi haline gelmiştir. e) İttihat ve Terakki'den beri ilk kez, sivil ve subay aydınlar ortak komiteler kuruyordu, kemalist programı kaldığı yerden ele alarak ileri götürmek fikri her gün yeni taraftar buluyordu. f) Daha sonra öğrenildiği üzere, 9 Mart 1971 tarihi, radikal subaylar ile radikal aydınların iktidarı almak üzere hareket günü olarak tespit edilmişti. 12 Mart Darbesi, hem bunu boşa çıkarmak ve solu bozmak ve hem de ücret düzeyini düşürme fonksiyonlarını üstlenmişti, işler tarihseldir; bütün bunlar, Demirel'in yapmak istediği, ancak gücünün yetmediği işlerdi, beceriksiz bulanlar çoktur. Öte yandan darbeyi yapanlar ve büyük mülk sahipleri, Demirel'i takdir etmekten geri kalmıyorlardı; bununla birlikte halk, Demirel'i, sorunların ve çözümsüzlüğün nedeni ve sembolü olarak görüyordu, "Morrison Süleyman" en çok kabul gören adıdır. İbareyi bunu özetleyebilmek için seçmiş bulunuyorum.

Altmışlı yılların ortasından itibaren ülke, sola yatmıştı; "sol" görüntülü ve bir "reform hükümeti" kurulması kaçınılmazdır. Tarihte usül budur, eğer kütlede sola yatkınlık varsa, bozucu soldan çıkmalıdır; Mussolini soldan çıkmış ve Hitler, "sosyalizm" adına sığınmıştır. 12 Mart 1971 tarihin-

de de, New York'ta Birleşmiş Milletler'den ve Washington'da Dünya Bankası'ndan birtakım "şöhretler" ithal edildi ve bir "beyin takımı" hükümeti kuruluyordu, demek tarihin usülü geçerlidir.

Belki küçük bir ayrıntı olabilir, bu hükümetin, çok büyük ölçüde sabetayistlerden kurulduğunu o zaman bilmiyorduk ve şimdi biliyoruz. Bilmek, bir perde indirmektir ve hep birlikte indirmiş bulunuyoruz.

Bu kadarı, kısa dönemli bir çözüm olarak çıkmıştır; Türkiye sola yatmıştı, tekrarlıyorum, temel politika bozmak olmalıdır ve bozmak için İslamizm bir devlet politikası haline getirildi ve bu politikanın, 1971-1997 arasında hiç değişmediğini ve artan disiplinle uygulandığını söyleyebiliriz. Paramiliter birliklerle öldürmeleri "politika" saymak zordur; "uygulama" diyebiliriz. Kaldı ki, Albay Türkeş'in, geleneksel şamanizm çizgisini terk ederek İslamizm politikasına yatması da bu zamandadır; analizimize mantık katmaktadır. Sonra, 1997 tarihinde sadece gevşetildi, bir "restorasyon" denemesi yapılıyordu ve İslamı tehlike sayan yeni devlet doktrini işte bu denemenin bir parçasıdır. Fakat 2001 Devalüasyonu ve özellikle buraya giden ekonomik gelişmeler, ekonomik yapının bu tür denemeler için fazla zayıf olduğunu ortaya çıkarıyordu, büyük mülk sahipleri yaratıcılık ve özgürlüğe hiç güvenemiyorlardı; Şubat Devalüasyonu, bu yeni doktrinden vazgeçildiğini haber vermektedir. İstenirse "darbe", istenirse "anti-restorasyon" denebilir; öncelikle "28 Şubat" mimarlarının tasfiyesi başlamış demektir.

2001 Devalüasyonu, İslamı tekrar devlet politikası yapma mekanizmasıdır. Ancak, 1971 yılında "reformist" hükümet ile solu bozma politikası, 2001 yılında İslamı bozma olarak renk değiştirmektedir. Bunları gösterebilmeyi umuyorum; ama değişmez olan da var, hem 1971 ve hem de 2001 rejimlerinde sabetayizm manivela rolü oynuyordu. Eskiden bunu göremiyorduk, perde inmiştir, artık görüyoruz.

Kuşkusuz iki sahnede, birbirine göre değişiklikler olabilir, kaçınılmazdır; fakat İsrail'in güvenliğine verilen yüksek önem değişmemektedir. Bunları ele alıp çıkarabiliyoruz. Ama yine de daha derine inebilmek için 1994 Devalüasyonu'na dönmek durumundayız; buna "Kanlı Devalüasyon" adını bile verebiliriz. Ne yazık, çok ihmal edilmiştir.

Katkı 8

SABETAYİZM VE EMPERYALİZM

Çalışmalarımda bir leit motif var, hoşlandığım için değil, gerçeklere cüretle bakabilmek üzere hep tekrarlıyorum, *Tezler*'de neredeyse başlı başına bir kanaldır; "biz Türkler köksüzüz", kendisini tekrarlayan tez budur. Önce rahatsızlık yarattı ve şimdi genel bir kabül var; çünkü şimdi köksüzlüğü yaşıyoruz. Her gün "değişiyoruz", değişmeyi bir fetiş haline getirebildik ve esiri olduk; artık sadece hedonistiz ve sadece değişimden haz alıyoruz.

Peki köksüzlüğü, değişmenin fetiş olduğu aşama olarak tanımlayabilir miyiz, mümkündür. Ama yine de "aşağılık kompleksi" ve "inançsızlık" ile açıklamak daha verimlidir. Yenilmek, herhalde aşağılanmaktır ve sürekli yenilmenin bir komleks yaratması ve yenenlerin hep üstün sayılması anlaşılır bir durum olabilir; fakat kabul edilebilir bir durum olduğunu hem söyleyemiyorum ve hem de kabul edemiyorum. Biz, Karlofça'dan beri hep yeniliyoruz; demek ki aşağılanmaya alışıyorduk ve bu bizde yenenleri üstün görme olarak ortaya çıkıyordu. Yenen entiteden koparılmış her parça veya her relics, başlı başına hayranlık uyandırıyordu, nerede hayranlık duyuyoruz; Dünya Bankası'na girebilmiş her gerizekalı bile, çok bildiğimiz bir vakadır, bir dâhi olarak görülüyordu. Tılsımlı değnek elindedir ve artık kafasının içini bilmeye ihtiyaç duymuyoruz. Dünya Bankası'na değmek yeterlidir.

Her yenilenin yenenin âdet ve kurumlarına ilgi duyması ve bunların transplantasyonuna eğilim göstermesi doğaldır ve tarih tanıklık ediyor. Fakat biz Türkler'de istisnai bir durum da görülüyor, Türkler, Roma'yı dağıtarak Anatolia'ya girmişti, kendisini "muzaffer" sayabiliyordu; ama yine de Roma kurum ve âdetlerini kopye ettiğini biliyoruz. Bunlara *Tezler*'de değindim, tekrar ele almak istemiyorum; bizde hayranlık ve bu-

nunla birlikte gelen aşağılık kompleksi neredeyse bir kimlik halindedir, buna işaret etmek istiyorum. Her gün Batı'da bir sahte zaferle avunmak ve bunların yalanını yaymak, sadece utanç vericidir.

Paris'te atletizm yarışmasında bir tek kızın yarışı için, başbakan koltuğuyla ana muhalefet lideri sandalyesine oturtulmuş iki kişinin bir tür "amigo" olarak tribünlere yerleşmesi, utanç verici değilse nedir, engin tarihi olan bir ülke için bir tek kızın binlerce yarıştan birisinde alabileceği bir dereceden gurur çıkarmaya çalışmak, çok derin bir aşağılık kompleksinin dışa vurumudur.[1] Birincilik elde edilse bile, bunun ortalama insan bir yana, spor ve hatta atletizm dünyasında hiç bir yansımaya yol açmayacağını bilmemek ayrıca şaşırtıcıdır; aşağılık kompleksinin bütün ölçüleri bozduğunu saptamak yerindedir. Ne yazık ilk kez olmuyor, uzun yıllar, bir naif yazarımızın, Nobel ödülüne aday gösterilmesiyle övündük; bunu, ödülün kendisinin bile üstüne çıkardık, demek ki, sadece yenenler bizi değerlendiriyorsa değerimiz olduğuna inanabiliyoruz. Derin aşağılık kompleksi içinde yüzüyoruz; bu, budur.

David Ricardo için söylenmişti ve yakın zaman Türkiye'sine adapte etmiştim; öyle zamanlar var, bilim, Ricardo'nun üzerine yıkılıyordu ve şimdi yıkılışı, Türkiye'dedir. Daha ne olabilir; başbakanlık koltuğuna itilmiş olan T. Erdoğan, daha bir kaç yıl öncesine kadar, 19 Mayıs Gösterileri'ne kızların eşofmanla çıkmalarını savunuyordu ve şimdi Paris'e, bikinisiyle koşan bir Süreyya Ayhan'a amigo olmak için uçmaktadır. Bu kadarı fazla görülmeyebilir; birinciliği Rus kıza kaptıran Süreyya Ayhan'ın o gün adet halinde olup olmadığını bir devlet sorunu kabul edebiliyordu ve yanındaki muhalefet sandalyesi sahibi Baykal'ı, "biliyorum, adetliydi" diyerek önemli devlet sırlarından habersiz bir yetkisiz haline sokabiliyordu; böylesine hızlı ve utandırıcı bir değişme hiç bir kavimde görülmemiştir. Yalnızca anti-islamist değil, tüm gelenek ve âdetlere karşı bir metamorfoz ile karşı karşıyayız. Buna artık "sonsuz inançsızlık" dönemi diyebiliyoruz.

Kişileri bir kenara atabiliriz, güzel, fakat, bu son ve üçüncü büyük savaşın bir tek hedefi olduğunu tespit edebiliriz; diğer bütün hedefler bu esas hedefin türevi oldular. Hedef, inançsızlaştırmaktır; iç savaş, bir topyekün inançsızlaştırma savaşıdır. İnançsızlığın insansızlaşma demek olduğunu bilmeden ve belki de bilerek, bütün inanç sahiplerine savaş açıl-

mıştır; en büyük ve en hızlı başarının İslamistlerde alındığını söyleyebiliriz. Bunda, İslamist inancın yayılmasının, başlangıcının demek istiyorum, otonom olmamasının rolü büyük sayılmalıdır; "devlet verdi, devlet çıkarıyor" demek, kabaca görünse de gerçeği yansıtabiliyor. Tümüyle çıkardığını söylemek son derece yanıltıcıdır; İslamizmin bir metamorfozu realize edilmektedir; 27 Mayıs'tan itibaren başlamış bir süreç olduğunu kaydetmek durumundayız. Anti-Arap ve Pro-İsrail, halksızlaştırılan ve oligarşiye yönelen bir İslam kurulmaktadır ve buna bu iklimde en çok Kürtler ve Sabetayistler yatkındırlar.

Bunda, bu inançsızlık formasyonunda, sabetayizmin rölü var mı ve eğer varsa ne ölçüdedir; araştırmaya muhtaç görünüyor. Ben bu araştırma yerine başka bir soru formüle etmek istiyorum; bir sabetayist ne ölçüde Müslüman ve ne ölçüde Yahudidir veya hangisinde samimidir, formülasyon budur. Buna da cevap arayacak değilim; yalnız T. Erdoğan ve partisinin alnına yapıştırılan "takiye" yaftası sabetayizmde de var, not etmekle yetinmek zorundayım. İnançsızlaştırma savaşının, her cephede, hızlı sayılabilecek bir başarı elde etmesi, savaşın her iki tarafında da, her zaman, sabetayistlerin baskın bulunmalarıyla açıklanabilir; tek açıklama değil, ama, ağırlıklıdır.

1967-1973 arasını, Türkiye sabetayizminin inanç değiştirme dönemi olarak niteliyorum, son zamanlarda pek çok çalışmamda bu da leit motif durumundadır. 1967 yılında İsrail'in, Araplar'a karşı umulmadık, ancak, büyük bir zafer kazanması; İsrail Devleti'ni kağıt üzerinde bir devlet olmaktan çıkarıyordu ve Türkiye sabetayizminin, Türkiye'ye inançlarını yitirmelerinin başlangıcıdır. 1973 yazında başarının tekrarlanması inançsızlığı artırıyordu, bu sonuncu kısmen Sovyetler'i püskürtme anlamına da geliyordu ve 1974 yılında, Türkiye'nin Kıbrıs çıkarması, İsrail'i güvence altına da alıyordu.[2] Bu dönemde, Türkiye'de ekonomik dinamiklerin dış pazarı zorladığına işaret etmiştim; alttan alta emperyalist mekanizmalar etkili olmaya başlıyordu;[3] Amerikano-Judaik emperyalizm ile çakışmaktadır. Artık İsrail, bir ileri karakol olmaktan ötededir.

Aşağılık kompleksi, yabancı hayranlığı demektir ve bu, yenen yabancılar olduğu takdirde bir fetiş haline gelmektedir, tekrarlıyorum. 1970 ve 2001 Devalüasyonları'nda fetiş ise Dünya Bankası'dır; artık Dünya Ban-

kası'na değmek, kafaların içine deha ve değenlerin eline tılsımlı değnek yapıştırmakla özdeş tutulmaktadır. Aslında genellikle médiocre ve zaman zaman da vasat altı insanların çalıştığı bir yerdir; girişi her uluslararası kurumdakine benziyor, çok zor olmadığını ve orada iş bulabilenlerin bir bölümünün kendi ülkesinde iş bulmakta zorlandığını tespit edebiliyoruz. Türkiye'den gidenler de aynı durumdadırlar; sanıldığından çoklar ve Türkiye'de "şöhret" yapılanlar ise misyonerdirler.[4] Şöhret ve fetiş yapmak, misyonu gizlemek içindir ve üzerinde durmak istiyorum.

Alisbah ve Dünya Bankası

VEFAT

İstanbul Üniversitesi Rektörlerinden merhum Cemil Bilsel'in kızı, merhum Profesör Orhan Alisbah'ın eşi, Dünya Bankası Emekli Başkan Vekili Bilsel Alisbah'ın annesi, Lorie Alisbah'ın kayınvalidesi, Kathryn, Cemil, Nimet Alisbah ile Tara ve Onur Karacan'ın babaanneleri, Eden Orhan Karacan'ın büyükninesi, modern, kültürlü ve sanatsever Cumhuriyet kadınlarımızın ilk kuşağından

NİMET ALİSBAH

4 Temmuz 2001 Çarşamba günü, Olney-Maryland'de aramızdan ayrılmıştır.
Tanrı'nın rahmeti üstünde olsun.

Hürriyet, 6 Temmuz 2001

Nimet Alisbah Hanımefendi'ye ait modern mezar taşı zengin görünmektedir; oğulları Bilsel Alisbah'ın, ki aynı zamanda İstanbul Üniversitesi Rektörlerinden Cemil Bilsel'in torunu, Dünya Bankası başkan vekilliği yaptığını buradan öğreniyoruz. Bu, B. Alisbah'ın, bir Türkiyeli olarak, Dünya Bankası'nda, şimdiye kadar kaydedilen en yüksek pozisyona geldiği anlamındadır; iki açıdan önem taşıyor, birincisi, bundan kuşku duymamız için bir nedene sahip değiliz ve ikincisi de, Alisbah'ı kimse tanımamaktadır. Demek ki herhangi bir niteliği ile tanınmamış bir kimse, Dünya Bankası'nda, başkana da vekalet edebilmektedir; bunun, şimdiye kadar ileri sürdüğümüz görüşlerle tutarlı bulunacağını umuyorum. Alisbahlar'ın sabetayist olduklarını düşünmemiz için yeterli işaret mevcut, mezar taşının onomastique çözümlemesi bunlar arasındadır; Koç Ailesi ile yakınlıklarını da hatırlıyoruz ve Amerikalı oldukları anlaşılmaktadır.

Karaosmanoğlu ve Dünya Bankası

VEFAT

Merhum Ali Selimgil ve merhume Nezaket Selimgil'in kızı, Merhum Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu'nun eşi, Ali Karaosmanoğlu ve merhume Canan Karaosmanoğlu'nun anneleri, Nazlı Karaosmanoğlu'nun kayınvalidesi, Kerem ve Defne Karaosmanoğlu'nun nineleri

BETÜL KARAOSMANOĞLU

Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur.

Hürriyet, 15 Mayıs 2003

Betül Karaosmanoğlu Hanımefendi'nin modern mezar taşının analizi ise daha çok belirleyicidir, sabetayizm çağrışımı yüksek görünüyor; ilaveten, Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu'nun başında bulunduğu Hürriyet Partisi'nin de, Demokrat Parti içinden çıkan bir hizip olduğuna işaret etmiştim. Aynı Aile'den tanınmış yazarımız Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun sabetayizminden de kuşku duymuyoruz.[5] Bütün bunlar, Dünya Bankası'nda yine başkan yardımcılığı pozisyonuna kadar yükselen A. Karaosmanoğlu'nun da sabetayist olma ihtimalini ortaya çıkarmaktadır. Karaosmanoğlu, '70 Devalüasyonu'nu izleyen 12 Mart 1971 Darbesi ile kurulan "reform hükümeti" içinde başbakan yardımcısı olarak görev alıyordu. Bu "reform hükümeti" içinde sabetayist olup olmadığına karar veremediğim bir-iki kişi var; bu arada, New York'ta görev yapan Talat Halman da getirilerek Kültür Bakanı yapılmıştı ve böylece "ilk pozisyonları" sabetayistlere ayırma usülü devam ettirilmiş oluyordu. Her adımda bir titizlik bulabiliyoruz.

Bir parantez açarak devam edecek olursam, emperyalizm açısından, Dünya Bankası stratejik ve Para Fonu ise taktik bir kuruluştur. Nasır sonrası Mısır'ın, Tito sonrası Yugoslavya'nın Amerikan kampına bağlanmasında Dünya Bankası misyonlarının önemli rol oynadıklarını biliyoruz. Bu misyonlarda, Türkiyeli sabetayistlerin şef veya buna yakın kapasitelerle bulunması herhalde çok yanıltıcıdır; bu eski Osmanlı topraklarındaki yüksek kamu görevlilerinin, muhataplarının Yahudi asıllı olduklarını bilmemeleri, onlar açısından, talihsizliktir. Ne kadar talihsizliktir, ölçüsünü bilemiyorum.

Düzeltme, bir başka yanlışa yol açmamalıdır; Dünya Bankası'nda sadece Yahudi asıllıların istihdam edildiğini düşünmek çok yersizdir, içlerinde Hintli, Pakistanlı Müslüman ve her milletten insan çalışabiliyor. Fakat pek çok uluslararası kuruluş misali, Yahudi asıllılar üst ve stratejik pozisyonlardadır; bu, hem Yahudiliğin uluslararası örgütlenmesinden ve hem de Dünya Bankası'nın, Amerika Birleşik Devletleri'nin vasalı olmasından kaynaklanıyor; A. Krueger, Yahudi olduğu için yükselebilmektedir. Türkiye'den nerede ise inhisar halinde sabetayistleri almalarıysa, bir konspirasyona imkan sağlamasındandır. Kemal Derviş'in, Le Monde'un deyişiyle, "ajan gibi" görülmesi, bunun, tartışmaya açılması anlamındadır.

Derviş'e "Ajan" ve "Jurnalci" iddiası

Muharrem SARIKAYA YAZIYOR

MHP: Derviş bizi jurnalliyor

IMF Başkanı Hörst Köhler ve Başkan Yardımcısı Stanley Fischer, önceki gün arka arkaya yaptıkları açıklamada aynı noktaya işaret ettiler:

"Program, siyasi birlik içinde mümkün olduğu kadar güçlü şekilde uygulanmalı."

IMF'den yapılan bu açıklamaların Ankara'daki tercümesi ise şöyle:

"Koalisyon ortakları, programın arkasında olduklarını göstermek için MHP ile Kemal Derviş arasındaki kavgayı bitirmelidir."

Peki, MHP, stand-by anlaşmasının akabinde başlayan Derviş ile kavgasına nokta koyma niyetinde mi?

MHP'den dün gelen hava, **"bunun kolay olmadığı"** yönünde.

Le Monde: Derviş'i ajan gibi görüyorlar

LE Monde dünkü sayısında Nicole Pope imzasıyla yayımladığı haber yorumunda Devlet Bakanı Derviş'e ajan gözüyle bakıldığını yazdı. Gazete şu yorumu yaptı: "Derviş'in çabaları, iktidardaki koalisyon hükümetinin saygınlığını yeniden kurmaya yetmedi, reformcu olan, ancak bazı meslektaşları tarafından aşırı milliyetçi, yabancı iktidarların ajanı gibi mütalaa edilen Derviş, yeni yasaların kabul edilmesi ve ekonomik yeniden yapılanma programının uygulamaya geçmesi için sürekli mücadele etmek durumunda kalıyor. Ancak Derviş karşısındaki husumetini gizlemeyen (aşırı sağcı) MHP, bazen hükümet ortağıymış gibi değil de, muhalefet partisiymiş gibi hareket ediyor. Bu tartışmalar da, iktidarın reform sürecine canla başla girişme iradesine sahip olup olmadığı hakkındaki şüpheleri besliyor."

Krize de değinen Le Monde, batılı bir diplomatın şu görüşlerine yer verdi: "Hükümet üyeleri, krizin ciddiyetinin bilincinde değilmiş gibi görünüyorlar veya Türkiye'nin stratejik öneminden dolayı, uluslararası topluluğun her zaman yardımlarına geleceğine inanmış durumdalar."

Muammer ELVEREN / PARİS

Hürriyet, 15 Temmuz 2001

Sıra, 2001 Devalüasyonu ile Dünya Bankası'ndan ithal edilen Kemal Derviş'e gelmiş durumdadır; geleceğinin açıklandığı tarihten başlayarak sabetayist bir aileden geldiğini ileri sürüyordum, O. Cengiz Çandar veya Nazlı Ilıcak türünden sabetayizmle organik bağı olanların, Derviş Ailesi'nin sabetayizmini reddetmeleri, çok yakışıksız olmuştur.[6] Şimdi burada hiç bir kuşku bulunmamaktadır ve ancak buradan, Dünya Bankası'nda yükselebilen Türkiyeliler'de bir Yahudi bağlantısı arandığını tespit edebiliyoruz.

İç-Dış Entegre Kampanya

Derviş, Avrupa'da yıldız ekonomide Atatürk gibi

HAFTALIK BussinessWeek Dergisi, Devlet Bakanı Derviş için, "Tarihe Türk ekonomisinin Atatürk'ü olarak geçebilir" yorumunu yaptı. Dergi, Derviş'i aynı zamanda Avrupa'nın yıldız isimlerinden biri" olarak gösterdi.

BUSINESSWEEK Dergisi Devlet Bakanı Kemal Derviş'i, "Avrupa'nın yıldızlarından biri" olarak nitelendirdi. Dergi, Derviş'in bağımsızlığı sayesinde Türkiye'nin tarihinin en önemli reformunu gerçekleştirdiğini belirterek "Derviş, tarihe Türk ekonomisinin Atatürk'ü olarak geçebilir" dedi.

BusinessWeek'in internet sayfasında yer alan yazıda Kemal Derviş'in Şubat 2001'de Türkiye'nin modern tarihinin en kötü ekonomik krizini çözmek için hükümete yardımcı olmayı kabul ettiğini bildirdi. Çok az kişinin Derviş'in başarılı olabileceğini düşündüğünü kaydeden BusinessWeek, 'yumuşak' davranışları olan Derviş'in yıllarca Türkiye'nin dışında yaşadığını, ülkede siyasi bir tabanının bulunmadığını kaydetti.

Derviş'in gerçekleştirdiği reformlara dikkat çeken BusinessWeek, bu çerçevede kamu bankalarını Türk siyasetçilerinin elinden kurtardığına, Merkez Bankası'nın bağımsız olmasını sağladığına işaret etti. Dergide, geçen yıl yüzde 8.5 oranında daralan ekonominin bu yıl yüzde 2-4 arasında bir büyüme göstermesi beklendiğini vurguladı.

TARİHE GEÇEBİLİR

BusinessWeek, Derviş'in prestiji ile ABD ve Avrupa'daki finansman çevreleriyle üst temaslarının katkısıyla Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) 16 milyar dolar tutarındaki yeni kredileri vermesinin sağlandığını belirterken, Garanti Menkul Değerler Direktörü David Edgerly'in "Derviş sonuna, dar siyasi çıkarlardan çok Türkiye için doğru olan tutum ile yaklaştı" görüşüne yer verdi. Yazıda şöyle denildi: "Derviş'in yıldızlara yakışan popülarite reytingleri nedeniyle Türkiye'de onun siyasete girecegine ilişkin söylentiler çok yoğun. Ancak Derviş, şimdiye kadar seçimlerin bu konudaki merakını gidermedi. Kararı ne olursa olsun, tarihe Türk ekonomisinin Atatürk'ü olarak geçebilir."

The Economist: Ecevit'in yerine Derviş veya Cem

Hürriyet, 8 Haziran 2002

Bu son derece çapsız insanın[7] bir kurtarıcı ve hatta bir "Atatürk" olarak sunulması artık çok geride kalmış görünmektedir; önemini yitirdi, ama yine de bu tür sunuşların, Batı dünyasının "saygın" yayın organları tarafından da yapılması dikkat çekicidir.. Böyle bir durumun, geçerken işaret edebileceğimiz iki önemi var; birincisi Türkiye'de hükümet biçim ve

kadrosunun artık doğrudan doğruya emperyalizmin iş ve sorumlulukları haline geldiğini görüyoruz. Etkileme döneminden, seçme ve belirleme dönemine girilmektedir; koloniler zamanında bir kural iken bu usül klasik emperyalizmde ortadan kalkmıştı ve şimdi emperyalizm, sömürge idaresinin aletlerine yeniden dönmektedir. İkincisi Türkiye'de tekeller çok büyüdüğü ve enternasyonalize olduğu için, iç bağlantılar dışa uzanabilmekte ve dış da içselleşmektedir. İlişkiler ve finansman kapasitesi elverişli ölçeklere ulaşmıştır ve emperyalist merkezlerle İstanbul, kendisini aynı kayıkta görmektedir. Ortak problemler için ortak kadrolar keşfedebiliyorlar; bunu görüyoruz.

Şimdi K. Derviş'in sabetayizmi ve sözüne güvenilmezliği üzerinde durmak için bir neden kalmamıştır; fakat yine de nasıl geldiğini biraz daha etüt etmenin verimli olması muhtemeldir. Gerçi ben, *Şebeke*'de, "Makovsky-Dervish Komplosu" başlıklı bölümde, Makovsky o tarihte etkin Washington Institute'te, Türkiye işlerini yönetiyordu ve İsrail ile bağlantısını kesmemiş bir Yahudi olduğunu biliyoruz, gönderilmiş olduğunu ileri sürüyordum; inandırıcı olmuştur. Yalnız yeni bilgi ve gelişmelerin yeni ışıklar getirebileceği anlaşılmaktadır.

İlk başından itibaren bu sınırlı yetenekli misyonerin Başbakan Ecevit tarafından davet edildiği ileri sürülüyordu; Ecevit'in kabul ettiği ortadadır, fakat, davet etmesine ihtimal vermiyorum. Gerçi Ecevit, daha sonra, Derviş'in de kendisine karşı büyük komplolar içinde olduğunu ve belki herkesten sonra gördüğünde, "benim günahım" demişti; bunu, kendisine gönderilen Derviş'i kabul etmesini günah olarak görmesi biçiminde anlamak yerindedir. Bunun dışında bir "eski arkadaşı" göreve çağırmak Ecevit'in üslubu içinde yer almıyor, emsalini göremiyoruz; bağımsız görünen bir devlette, ayrıca seçimle gelmiş hükümetlerle yönetilme iddiası varken, hiç bilinmeyen bir kimse, Washington'da ve Amerikan emperyalizminin kurumlarından sayılan bir yerden alınarak bakan yapılırken, "old comrade" paravanasına ihtiyaç olduğu kesindir. Eski arkadaşlarıyla tekrar buluşmak Ecevit'in siyasi ahlakında olmamakla birlikte bu tür paravanalara özel bir düşkünlüğü olduğunu biliyoruz.

Ecevit'te "arkadaş kavramı" var mı, bu ayrı ve peki bu son derece sıradan iktisatçı Türkiye'de ne kadar çalışmış, bakan olarak gönderilmeden

önce iki yılı doldurduğu bile kuşkuludur; muhalefette bir Ecevit'in çıkarttığı, daha sonra hiç de benimsemediği bir derginin yazı kurulunda aradabir bulunmak, eski arkadaş sıfatı için çok zayıf kalmaktadır. Ayrıca bu dergide kimler yok ki, A. Muradoğlu bir liste vermektedir.[8] Herkes var, Muradoğlu'nun listesinde, o tarihte bir "meçhul şöhret" olan Sami Türk'ten başkasıyla Ecevit'in yolunun bir daha kesişmediğini tespit edebiliyoruz.

Bülent Ecevit, sui generis bir politikacı ve devlet adamıdır; kendisinde bir "mesih" kabiliyeti gördüğü ortadadır. Mesih, kendi kurtarıcılığına inanan ve başka kurtarıcı kabul etmeyen demektir; başka kurtarıcıya biat edenlerle yolunu ayırabilmektedir. Halbuki, Bülent Ecevit, politikada en iddialı olduğu bir zamanda, zengin iş adamı Cem Boyner'in başkanlığında "Yeni Demokrasi" adı altında bir başka mesih hareketi icat edildiğini ve K. Derviş'in de Washington'dan buna katıldığını biliyoruz. Bu mesiyah hareketini destekleyenlerin hepsi, Boyner'in başarısızlığı üzerine, K. Derviş'in kendisi bir mesih olarak Washington'dan ihraç edildiğinde, bu kez, Derviş'in muamini oldular. Bunlar da aslında, New York'ta tezahür eden, "Neo-Conservative" ya da "Neo-Con" adıyla anılmakla birlikte bir "Yahudi Komplosu" olan parti hareketinin partizanıydılar. Bu Yahudi Komplosu, Beyaz Saray'a hakim olmuş durumdadır, fikir babaları, 1940 yıllarının tanınmış trotskisti I. Kristol ile siyaset felsefesicisi L. Strauss olmakla birlikte şu andaki icra konseyi başkanı, Savunma Bakan yardımcısı Wolfowitz'dir, her üçü de Yahudi'dirler; Irak'ın işgali bütünüyle bunlara mal edilmektedir. Bu işgalin, İsrail'in güvenliği ve bu yolla da "Büyük İsrail" Projesi'ni realize edebilmek için gerekli görüldüğü düşüncesiyse zamanla daha inandırıcı bulunmaktadır. Ecevit'in bu çizgide olmadığını söylemek bir haklılık gereğidir; Bülent Bey, İsrail'in yaşamasını savunan ve hükümet kurduğu zamanlar sabetayistlerin kamu idaresinde stratejik pozisyonlara getirilmesi politikasına itiraz etmeyen birisidir, burada kuşkumuz yok, fakat, hiç bir zaman anti-Arap çizgiye iltifat etmemiştir. İsrail'in, Filistinli Araplar'a mezalimini "jenosid" olarak niteleyebiliyordu; Yahudi Komplosu, bunu affetmemektedir. Dolayısıyla, K. Derviş ile Bülent Bey arasındaki, pamuk ipliği değerinde bile olmayan ilişki çoktan kopmuştu; Derviş, bir komplocu olarak ithal edilmiştir, şimdi bu noktadayız.

Bir noktayı daha belirgin yapabiliriz, emperyalizmi salt ekonomik sa-

Yahudi Komplosu & Ecevit'in düşüşü

Batı, Başbakan'ı terk etti

ABD Savunma Bakan Yardımcısı Wolfovitz yalnız Derviş'i aradı, IMF de yalnızca Derviş'le görüştü. Cem'in istifa etmesiyle AB Komisyonu Başkanı Prodi, Türkiye ziyaretini iptal etti

ANKARA - Dışişleri Bakanı İsmail Cem'in istifası ve Devlet Bakanı Kemal Derviş'in 'istifa girişiminiyle' hükümetteki sarsıntı depreme dönüşürken, AB ve ABD, Başbakan Bülent Ecevit'i muhatap almadığını gösteren adımlar attı. ABD Savunma Bakan Yardımcısı Paul Wolfovitz hükümetten biri yerine Derviş'i ararken, AB Komisyonu Başkanı Romano Prodi, Cem'in istifasını ziyaret iptali için yeterli saydı. Ankara'daki IMF heyeti yalnız Derviş'de görüşürken, siyasi muhatap kalmadığı için İstanbul'da yapılması öngörülen Yabancı Yatırım Konseyi toplantısı iptal edildi.

Wolfovitz'den telefon

Irak'a yönelik saldırı konusunda ABD'deki şahin isimlerden Savunma Bakan Yardımcısı Wolfovitz, pazartesi gelmeyi planladığı Ankara'da neler olup bittiğini, dün Derviş'e sordu. Önce ABD'nin Ankara Büyükelçiliği ile temasa geçen Wolfovitz, yaşanan krizi Cem ve Derviş'in çözeceği yanıtını alınca, Washington'dan tanıdığı Derviş'i arayıp "Orada neler oluyor" diye sordu.

IMF Türkiye Misyon Şefi Kalkınmanın bakanlıktan kimseyle görüşmedi. AB Komisyonu Başkanı Prodi'nin tarihli ziyareti gerçekleşmeyecek. ABD Savunma Bakanı Wolfovitz geliyordu pazartesi Ankara'da.

Radikal, 12 Temmuz 2002

yanlar, yanılmak durumundalar; aynı zamanda bir protokoldür. Feodalizmde Lord ile vasal arasındaki alt-üst ilişkisi, emperyalizmde de var; titizlikle uyulması bekleniyor. Bu nedenle, Irak'ın işgalinden sonra, Kuzey Irak'ta bir yere atanan kürt vali yemin ederken Amerikalı generalin ayaklarını uzatmış oturması bir ihmal değil, bir hatırlatmadır. Emperyalizm, protokolün unutulmasını uygun bulmamaktadır; Türkiye Cumhurbaşkanlarından Turgut Özal, kişiliğinin bir parçası olan ve hep bilinen ölçüsüzlüğü içinde kendisini, Amerika Cumhurbaşkanlarından George Bush'un "arkadaşı" görmek bir yana göstermeye çalışıyordu, vakitsiz ölümünde bu gösterişin rolü oldu mu, araştırılmaya değer buluyorum.

Bu bağlamda, Ankara'nın, "Derviş'i davet ettik" masalına ihtiyaç duyduğu bir sırada, emperyalizmin bu masalın sirkülasyonuna pek de izin vermeyeceğini beklemek durumunda idik; benim, adının telaffuz edildiği andan itibaren, gönderilmekte olduğunu ileri sürüşüm herhalde hatırlanmaktadır, *Şebeke*'de yer almaktadır. Nitekim, Dünya Bankası Başkanı Wolfenshon, itibarlı Le Monde'da "Derviş'i biz gönderdik" açıklamasını yapmakta gecikmedi.[9] Bu açıklama, emperyalizmin tabiatında saklıdır; atlamasını bekleyemeyiz.

"Derviş'i Yolladık" & "Derviş'i Yolladılar"

Dünya Bankası Başkanı Wolfensohn, Le Monde'a açıkladı

Dünya Bankası: Türkiye'de rüşvet vermeyene ihale yok

DÜNYA Bankası tarafından hazırlanan kamu ihalesi raporuna göre, yüzde 15'lik rüşvet sistemi Türkiye'de standart hale geldi. Önümüzdeki günlerde hükümete verilecek olan raporda, açık, şeffaf ve siyaset dışı ihale sisteminin gerekliliği vurgulandı. Financial Times'in dünkü sayısında yer alan habere göre, Dünya Bankası, kamu ihaleleriyle ilgili bir rapor hazırladı. Gazetenin "Türkiye yolsuzlukla suçlanıyor" başlığı ile verdiği haberde, sözkonusu raporun içeriğine de yer verildi. Dünya Bankası'nın saptamalarından bazıları şöyle:

■ Türkiye'deki ihale sisteminde ihale miktarının yüzde 15'i kadar bir rüşvet standart hale geldi.

Derviş'i biz gönderdik

DÜNYA Bankası Başkanı James Wolfensohn, Fransız Le Monde gazetesine "Kemal Derviş'i Türkiye'ye biz gönderdik" dedi. IMF'nin makro-ekonomiyle, Dünya Bankası'nın yapısal sorunlarla ilgilendiğini belirten Wolfenshon, "Türkiye'de, makro-ekonomik kriz var. Yani grup başı olmak IMF'ye düşüyor" diye konuştu.

DÜNYA Bankası Başkanı James Wolfensohn, Le Monde gazetesine yaptığı açıklamada "Kemal

Hürriyet, 22 Nisan 2001

Derviş sadece Ecevit'le dost olduğu için gelmedi

Rahmi Koç, Amerika'nın Derviş'in arkasında olduğunu ve ondan önemli bir misyon beklediğini söyledi. Koç, 'IMF dedi ki; 'Bunlar bunlar çıkacaktır.' Kemal Derviş diye bir arkadaşı yolladılar ve çatır çatır çıkıyor' diye konuştu

Milliyet, 21 Mayıs 2001

Bir senkronizasyona işaret etmek gereğini duyuyorum; emperyalizmin dışsal olduğu görüşünü de artık terk etmek zorundayız. Wolfenshon'un "gönderdik" deklerasyonu ile hemen hemen aynı ay içinde, o tarihlerde Koç Holding'in başında bulunan R. Koç da "Imf dedi ki, 'bunlar çıkacaktır', Kemal Derviş diye bir arkadaşı yolladılar ve çatır çatır çıkıyor" yollu açıklamada bulunuyordu. R. Koç'un, kendi kelamından sevinç duyduğu anlaşılmaktadır; Imf'nin yolladığı bir memur ile "Yüce Meclis", çatır çatır çalışır hale geçmiştir, bunun bir onur sorunu yaratabileceğini bile düşünememektedir.

Şubat Devalüasyonu, Merkez Bankası Başkanı Gazi Erçel'i koltuğundan etmişti; Başbakan Ecevit, Kemal Derviş'in, Merkez Bankası başkanı olarak geldiğini sanıyordu; halbuki Washington hükümetin içinde olmasını uy-

gun buluyordu ve öyle olmuştur. Çünkü K. Derviş, iktisatçıların jargonu ile "para-banka" meselelerini hiç bilmez, Dünya Bankası mensupları, uzun vadeli "kalkınma problemleri" üzerinde uzman sayılıyorlar; enflasyon ve devalüasyon türü sorunların yabancısıdırlar. Washington, bunu bilecek durumdadır, nitekim K. Derviş, Ankara'ya geldikten kısa bir zaman sonra, bu işler için, ışık bildiği İsrail'den bir "hoca" sipariş ediyordu, siparişinin yerine getirildiğini biliyoruz.

Mesih'e İsrail'den Hoca

Hürriyet, 5 Haziran 2001

Derviş'in, Washington'dan Ankara'ya ihraç edilmesinin iki nedenini bulabiliyoruz; birincisi, merkezi devleti tekrar feodal devlet haline dönüştürmektir. Bu, devletin parsellenmesi anlamına geliyor; devleti, hiç bir merkezi devlet politikasını izleyemeyecek fragmanlara ayırmak ve bunların başına, tekellerin ve emperyalizmin ortak kadrolarını yerleştirmektir. "Özerk kurullar" dedikleri budur ve bunlar için de Meclis'in "çatır çatır", bir tür fast-food anlayışı ile yasa çıkarması gerekiyordu. Ekonomi, bütün övünmelerin aksine son derece cılız olduğunu ispatlamıştı ve devalüasyon da Türkiye'yi, imf'nin şantajına boyun eğecek hale getirmişti; K. Derviş, şantajların icra memurudur. İşini yapabilmesi için K. Derviş'in iktisat bilmesine gerek yoktu ve bilmediğini biz biliyoruz; Washington'un adamı olması ve yerel oligarşi tarafından kabul görmesi yeterlidir. Sabetayizm burada pivotal değerdedir; bunu başından itibaren görebildiğim için deşifrasyonuna önem veriyordum, yine de önemli olduğunu kaydedebiliyoruz.

Bu, konjonktürel olan misyondur; daha kalıcı olanı var, Bülent Ecevit,

devalüasyonu yapmış ve kendi işini kendisi bitirmiştir. Şimdi Ecevit sonrasını düşünme, planlama ve kurma dönemi başlamaktadır; K. Derviş'in daha uzun vadeli misyonu burada görülmektedir. Aslında bu, konjönktürel olandan daha büyük öneme sahip görünüyor ve belki de devalüasyonu bile buna bağlayabiliriz, gelişmelerin içinde fark edememiş olsak da şu tarihte bunu netlikle tespit edebiliyoruz. Şimdi daha iyi değerlendirebiliyoruz, bu açıdan bakıldığında, csis'in, 24 Mayıs 2002 tarihli açıklamasının başlığı yeteri ölçüde açıklayıcıdır; "postponing the post-ecevit era" demektedir, Ecevit döneminin sonrası, artık Washington'un gündemindedir. Stratejik ve Uluslararası Etütler Merkezi, csis inisiyalleridir, Washington Institute türünden etkili ve aynı şekilde Yahudiler'in kontrolünde, yarı-resmi denebilecek bir Washington kuruluşudur; Türkiye işlerini "Kıbrıslı bir Türk" yönetiyordu ve 2002 seçimleri öncesinde, Türkiye'de iç politikanın figürlerinden birisi haline gelebilmişti. Bu raporu kaleme alan Kıbrıslı Türk, bir yerde "in a statement to a prominent columnist within days of Ecevit's original hospitalization, Dervis openly contradicted the government's policy of opposition to elections before April 2004, at the end of the current parliamentary term" diyordu; erken seçim kampanyası başlatılmıştı ve Ecevit'le koalisyon ortakları, normal tarih olan 2004 Nisan ayı öncesinde bir seçimi reddediyorlardı, raporda da yazıldığı üzere, K. Derviş, Hükümet'in erken seçimi ret kararını reddediyordu. Demek ki, sabetayist K. Derviş, bir uzman ya da bir iktisatçı olarak ithal edilmemiştir; bunu artık daha iyi anlayabiliyoruz.

Daha önce işaret ettiğim senkronizasyon yine karşımıza çıkıyor; csis raporu ile hemen hemen aynı hafta içinde, Ankara'da, Amerikan Büyükelçisi Pearson ile K. Derviş'in yemek yedikleri basına sızmıştı, içeriği tartışmalıdır. Haberlerden anlaşıldığına göre malum Derviş, Amerikan Büyükelçisi'ne "Başbakan Bülent Ecevit cumartesi günü görevden ayrılacak" haberini vermişti; yayılınca da iki taraf yalanlamak zorunda kaldılar.[10] Ancak yalanlama olsa da daha sonraki gelişmeler, Ecevit'i, K. Derviş, İ. Cem veya H. Özkan'dan birisi lehine ferağat etmeye ikna etme operasyonunun başlatıldığını kesinlikle gösteriyordu; Ecevit'in diretmesi üzerine, "tıbben ölü" anlamına gelen bir rapor düzenlenmesi için ha-

rekete geçildiğini artık kesinlikle biliyoruz.

Orta Çağ saray darbelerini aratmayan bu entrikalar dizisinde temel hedefi teşhis edebiliyoruz; S. Demirel'in şampiyonluğunu yaptığı "başkanlık sistemi" inandırıcı bulunmamıştır, bunun yerine Washington iki partili sistemi karar kılmış durumdadır. Sistemin, söz uygunsa tahterevallinin, bir kanadı da bellidir, sözünü ettiğim csis raporunda, if Erdogan does manage to overcome the obstacles to his leading the jdp into elections, the other parties will somehow have to find a way to challenge his appeal to the voters, deniyor ki, T. Erdoğan'ın, akp'nin başında seçime girmesinin önündeki engellerin aşılmasından başka bir kaygının olmadığı anlaşılmaktadır. Washington açısından, the very influential armed forces, "çok etkin silahlı kuvvetler" ikna edildiği zaman, iktidar belirlenmiş sayılmaktadır; tahterevalli'nin diğer kanadı için ise, K. Derviş ve Mehmet Ali Bayar'ın adları telaffuz ediliyor, demek ki, 2001 Devalüasyonu rejimini, seçimlerden önce, okuyabiliyoruz.

İki Partili bir sistemdir. İki partide de sabetayist kontrol esastır. Oyun budur ve öyle umut ediyorum, adım adım çözülmüş haldedir.

---

1) Bunlar anormal durumlardır ve her anormal durum incelenme davet etmektedir. sabetayizmin, "ilk kurşun" masalından başlayarak bir ilk'ler tekeli kurmak istediğini tespit ediyoruz, bunun için, *Tekeliyet*'te bir tablo da hazırlamış durumdayım. Erdoğan ve Baykal, Süreyya Ayhan'ı da "ilk" listesine alabilmek için çok yoruldular; bu da beni, Süreyya Ayhan'ı incelemeye tahrik etmektedir. Sabetayist mi, cevabı, "*Tekelistan*" veya "*Şebeke*"nin yeni baskılarından birisine yetiştirmeyi umuyorum.

2) "*Tekeliyet*" içindeki Kıbrıs tarihi ile ilgili bölümün tekrar incelenmesini tavsiye etmek durumundayım.

3) Y. Küçük, *Emperyalist Türkiye*, Ankara, 1992.

4) Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı'nda çalıştığım sırada, Paris'te, Oecd'de görevli Münir Benjenk, Banka'ya, personel işlerinden sorumlu başkan yardımcı olarak transfer olmuştu. Personel alıp çıkarmanın dışında bir uzmanlığı olmayan sevimli bir Yahudi yurttaşımızdı.

   Öte yandan Banka mensuplarını hem görevim dolayısıyla tanıdım ve hem de Yale'de olduğum zaman bir mülakatı kazanarak dört ay staj yaptım, benim için yeterlidir. Dünya Bankası içinde çalıştıkları zamanlar, "hiçlik" duygusu içinde boğulan bu "uzmanlar", bir görevle bir yoksul ülkeye gittikleri zaman bir "efendi" gibi yaşadıklarını hissederler.

5) Yakup Kadri, Burhan Asaf'ın, daha sonraki yıllarda B. A. Belge, kızkardeşi Leman Hanım ile evlenmişti ve sabetayizm açısından tutarlıdır. Buna ilave olarak, 22 Şubat 2002 tarihli Hürriyet Gazetesi'nde yayınlanan ölüm ilanından F. Karaosmanoğlu'nun kardeşinin adının "Nesim" olduğunu öğreniyoruz.

6) Hürriyet, 28 Şubat 2001. "Derviş Merkeze Çağrıldı" haberi.
Mehmet Ö. Alkan, *Imparatorluk'tan Cumhuriyet'e Selanik'ten Istanbul'a- Terakki Vakfı ve Terakki Okulları 1877-2000*, Istanbul, 2003.
Bu çalışma, Derviş, Kapani, İpekçi, Kibar, Edin Aileleri'nin, başkaları da var, sabetayist ya da "dönme" olduklarına resmiyet kazandırmaktadır. Freely'nin kitabından sonra ikinci belge manzumesi niteliğindedir.

7) Savaş Ay'ın "Meclis'te Bir Yalnız Derviş" başlıklı röportajı bu çapsızlığı çok iyi gösteriyor, okumak yeterlidir.
Sabah, 21 Kasım 2002.
Ayrıca, *Bussiness Week*'in, Derviş'i, "Atatürk" ilan etmesi ve *The Economist*'in de Ecevit'in koltuğuna oturtması, emperyalist bağlantıyı bir kez daha kanıtlamaktadır. Bunun coupure'ünü ekte sunuyorum.

8) "Haluk Ülman'dan Alev Coşkun'a, Bülent Ecevit'ten Mustafa Üstündağ'a, Besim Üstünel'den Ahmet N. Yücekök'e, Önder Sav'dan Erhan Bener'e, Orhan Koloğlu'ndan Hikmet Sami Türk'e, Türker Alkan'dan Ergun Özbudun'a, Emre Kongar'dan Şerif Mardin'e, Atilla İlhan'dan Mümtaz Soysal'a, Tevfik Çavdar'dan Yakup Kepenek'e, Bozkurt Güvenç'ten Kemal Karpat'a, İlhan Tekeli'den Yiğit Gülöksüz'e, Arslan Başer Kafaoğlu'ndan Ahmet Taner Kışlalı'ya, Muhittin Taylan'dan Mete Tunçay'a ve Hilmi Yavuz'a kadar pek çok isim vardı."
Abdullah Muradoğlu, *Reformun Dervişleri*, Istanbul, 2001, s. 163-164.
Değerli araştırmacı A. Muradoğlu bu dökümü yaptıktan sonra ayrı bir ara başlık ile "Yalçın Küçük de *Özgür Insan*'dan" diyor ki, yanılmaktadır. O tarihlerde ben, önce liderleri hapiste olduğu için, Türkiye İşçi Partisi'ni fiilen yönetiyordum ve daha sonra da yeniden kurma faaliyeti içinde yer alıyordum. Önemli olmamakla birlikte düzeltiyorum.

9) Dünya Bankası Başkanı, *Le Monde*'a beyanatında, K. Derviş'in Banka'nın başkan yardımcılığı iddiasını da yalanlıyordu, daire başkanlarından birisi olduğunu açıklamıştır. İç basın bu yalanı düzeltmemekte ısrar etti; bu açıklamayı ekte sunuyorum.

10) Hürriyet, 17 Mayıs 2002. "Pearson: 'Ecevit Çekilir' Demedim" haberi.
"Bazı gazete ve internet sitelerinde, Abd Büyükelçisi Robert Pearson'un, Devlet Bakanı Kemal Derviş ile görüşerek, Başbakan Ecevit'in görevden çekilip çekilmeyeceğini sordu şeklindeki haberler Derviş ve Pearson tarafından ayrı ayrı yalanlandı."
Rapor için, www. Csis. Org./turkey., yerine bakılabilir.

1994

Cumhuriyet tarihinde daha kanlı bir yıl hatırlıyor muyuz; 1993 yılı siyasi cinayet ve ölümlerle doludur. Yılın ortasında, yaz sıcağında, iki yıl öncesine

kadar kimsenin bilmediği ve öğrendiği andan itibaren de cümle kurmadaki beceriksizliği ile belleğinin zayıflığına ve bu arada bilgisinin kıtlığına şaşırdığı, Tansu Çiller adında bir hanım profesör, dyp genel başkanlığı yoluyla başbakan olmuştu. Dyp genel başkanı olduğu tarih 13 Haziran 1993'tür ve ben, 15 Haziran 1993 tarihli bir basın açıklamasıyla "darbe" teşhisi koyuyordum.[1] Yeni başbakan, bir yıldan kısa bir zaman sonra, büyük bir devalüasyon yaptı; bunun için mi getirilmişti, söylemek zor, ama bu 1994 Nisan ayındadır ve bir yıl sonra yapılan seçimlerin sonucunda başbakanlıktan düşüyordu. Zamanla istiskal edildi ve en sonunda silindi; şimdi insan içine çıkmadığını tespit edebiliyoruz.

O zamanlar bilmiyordum, sabetayist olduğunu bulduğum zaman çok şaşırdığımı hatırlıyorum. Şimdi sabetayizm bir bilim kolu haline gelmek üzeredir, artık şaşırmıyorum.

Einstein hep haklıdır ve önce teori gereklidir; darbe teşhisi için, zamanın Amerikan Dış İşleri Bakanı Warren Christopher'in İstanbul'a gelmesinden başka bir pratik gözlem yoktu, İstanbul'a gelmiş, ne resmi ve ne özel bir iş yapmıştı, 13 Haziran tarihindedir. O gün dyp kongresi vardı ve ben bunu, Christopher'in seçim sandıklarını denetlemek için geldiği yollu algılıyordum. Çiller'e karşı, K. Toptan ve İ. Sezgin rakip çıktılar ve birinci turda kimse kazanamadı; her ikisi de seçimden çekiliyordu, bu anormal bir durumdu, normalden sapma diyebiliriz. Sapmalar, üzerlerinde düşünmek içindir. Yeni buluş ve bilgiler, sapmalar üzerinde çalışmaktan çıkmaktadır.

Aynı Parti'den Meclis Başkanı H. Cindoruk, aday olsa kazanabilirdi ve yıllar sonra, adaylığını Demirel'in engellediğini açıklıyordu ki, bu benim teorik beklentilerime uygun düşmektedir. Daha sonraki yıllarda dyp genel başkanlığına aday da oldu, kardeşinin damadı İlhan Kesici'nin çıkışını da önlediğini tahmin edebiliriz. İsmet Sezgin ise on yıl sonra "Demirel'in yüzünden kaybettim" açıklamasını yaptı ki, doğruluğundan hiç kuşku duymuyorum.[2] Dolayısıyla, Çiller'i başbakanlık koltuğuna Washington'un yerleştirdiği ve yer-

1) Hiç kuşkusuz hiç bir yerde yayınlanmadı ve ben, yıllar sonra, *Tekelistan*'da, tıpkı basım olarak yayınlamış bulunuyorum. Tarih oradadır ve sonraki günler beni haklı çıkardı, haksız çıkabilmeyi her zaman tercih ediyorum.

2) İ. Sezgin, adaylığını açıklamak için Demirel'le görüşmek istemişti, "on beş gün boyunca beni oyaladı" diyordu. Cindoruk hakkında, "adamları ile Tansu Çiller'i destekledi" açıklamasını yaptı. Necmettin Cevheri için de "yakın arkadaşım aleyhime çalıştı" ifadesini kul-

➡

leştirme sürecini S. Demirel'in yönettiği artık nettir; Koç Holding'in denetimindeki matbuat da, "güzel sarışın kadın" sloganıyla "halkla ilişkiler" düzenlemesini yapıyordu, "darbe" teknik açıdan mükemmeldir. Erdal İnönü'yü darbenin mihmandarlarından birisi olarak görüyoruz.

Cinayetlerin ve özellikle yarattığı yılgınlığın, 1994 Devalüasyonu'nu hazırladığından kuşku duyamayız; yalnız cinayetlerin mahiyetini analiz etmede o kadar rahat değiliz. Özal'ın tek kişilik "beyin takımı" Adnan Kahveci'nin cinayet benzeri bir trafik kazasıyla ortadan kalkışını ayrı bir yere koyuyoruz; 1993 yılı artık mesleğinin de ötesinde önem kazanan gazeteci Uğur Mumcu'nun katli ile başlamıştı, 24 Ocak 1993 tarihindedir. Bir ay geçmeden, 17 Şubat 1993 tarihinde, Jandarma Genel Komutanı Orgeneral Eşref Bitlis'in, bir uçak kazası sonucunda ölümünü haber almıştık; kaza dendi, ancak, aynı hafta, "Vezir Düşürmesi" başlıklı yazımla ben, suikast ihtimalini ileri sürüyordum. Bugün Eşref Paşa'nın öldürüldüğüne inananlar çok daha fazladır; Mumcu'nun katli ile ve hatta Çiller'in, "darbe" olarak nitelediğimiz, başbakanlığıyla bir bağ kurulabilir mi, henüz fikir yürütme aşamasındayız.

Çiller'in başbakan olması için Demirel'in bu makamı boşaltması gerekiyordu ve bu nedenle de, Demirel'e yer bulmak zorundaydık; işte tam bu sırada cumhurbaşkanlığı boşalıyordu ki "ilahi" kabul edebiliriz. Şöyle söylemek yerindedir; 1993 Nisan ayında, muvazzaf cumhurbaşkanı Özal'ın ölümüne bir suikast diyebilmek için elimizde hâlâ en küçük bir kanıt yoktur, fakat, elli yıl sonra, ölümünün bir cinayet sonucu olduğuna inanmayacak tarihçi bulamayız. Öyleyse, Turgut Özal'ın "zayi oluşu" sadece "ilahi" değil, aynı zamanda fevkalede zamanlıydı; S. Demirel'in cumhurbaşkanı olabilmesi için artık sadece bir Erdal İnönü'ye ihtiyaç kalıyordu ki, hazırdır.

Üç büyük ölüm; eğer bunlar, düzenin içinden bir darbeyi tahrik etmediyse darbe var, demektir. Buna Çiller'in başbakanlık koltuğuna oturmasından hemen sonra, sanki bir kutlama, Sivas'ta, otuzdan fazla seçkin aydının yakılmasını ekleyebiliriz; mutlaka bir rejim değişikliğini düşünmek zorundayız ve devalüasyon bunun ayrılmaz elemanı durumundadır. Bütün bunlara, istenirse, pek çok Kürt işadamının kaçırılarak ve çoğunun işkence ile ortadan kaldırılmasını da ilave edebiliriz; pek az rejim değişikliği bu kadar kanlı olmuştur. Not etmekle

lanıyordu. Bunlar, pek çok açıdan açıklayıcıdırlar.

Hürriyet, 7 Ekim 2002. "İsmet Sezgin On Yıllık Suskunluğunu İlk Kez Bozdu" başlıklı röportaj.

yetiniyorum ve üstünde durmak istemiyorum. Çiller'in başbakanlık koltuğuna oturtulduğu yılla izleyenler için "kan gövdeyi götürüyordu" demek yeterlidir.

Erdal İnönü, gülüşü anlamdan yoksun bir öğretmendi ve Turgut Özal'ı ise, ölçüsüzlüğü ile tanımlayabiliriz. Hiç ummadığı yerlere gelmek, Özal'a ölçü yerine daha büyük ölçüsüzlükler kazandırmıştı ve bunu, ülke ölçeğine yaymaktan geri kalmıyordu; benim "Emperyalist Türkiye" teşhis ve kitabım, bu ölçüsüzlüğün yansımalarını içermekteydi ve kayda geçirmektedir. Hem İç Asya'da ve hem de Kuzey Irak'ta, Washington'u rahatsız eden "emperyalist" heveslerini teşhis edebiliyordum; bir İç Asya seferinden hayal kırıklığıyla döndükten hemen sonra ölmüştü ki, en azından bu hayal kırıklığını Washington'un tahrik ettiğini kabul edebiliriz. Ölçülü bir sağlığı olmadığı için ölümünü tahrik etmek kolaydır, fakat varsa müteharriği bilmek o kadar kolay görünmemektedir. Bugün, bilgi düzeyimiz buradadır.

Kürt başkaldırısını bir sorun olarak görmediğini çıkarabiliriz ve belki de çözüm için gerekli bir kapı görüyordu; Kürt Sorunu'nu çözerken Türkiye'yi genişletmek istiyordu, bu nokta kesindir. Bu açıdan, Jandarma Komutanı maktul Eşref Paşa ile aynı yerdedir; Washington'a bağlıydı, ancak öyle görüyoruz, bu bağı, Demirel misali "Katolik Nikahı" saymıyordu, belki da taahhütlerini idrak edemiyordu. İdraksizliğin, ölümünde rolü var.

Devamla, en passant not ediyorum, sınırlı tutuyorum, Özal'ın eşi Nazlı Semra Yeniğmen sabetayisttir; Turgut Özal, İsrail ile ittfaktan yana olmakla birlikte, malum ölçüsüzlüğü içinde, heveslerinin Washington'u rahatsız ettiğini algılayamıyordu, böyle düşünmek mümkündür. Doksanlı yılların başında, Amerika Birleşik Devletleri'nin, o sırada Başkan Bush, şimdikinin babasıydı, Irak'a saldırısında, Kuzey Irak'ı işgal etmek için yanıp tutuştuğu güncel tarihte yazılıdır; hareket emrini, zamanın Genelkurmay Başkanı Orgeneral N. Torumtay'ın bozduğunu biliyoruz. Artık görüyoruz, bu bozma işinden en çok Washington memnun olmuştur; çünkü, Türkiye'yi Kuzey Irak'a girmekten ve kendisini Osmanlı "varisi" görmekten men etmeye, o zaman da kararlıydı,[1] anlaşılmaktadır. Bu durumda, ölümler kadar rejim değişikliği için de nedenlerle karşılaşıyoruz. Bu bir yana, ölümleri, katliamları, rejim değişikliği ve devalüasyonu birbirlerinden ayırmıyoruz.

1) Genelkurmay, şimdi, Irak Savaşı'na katılmak hususunda kararlıdır ve bu kararlılığın ışığında, önceki tutumu tekrar incelenmek zorundadır.

Katkı 9

MUHTASAR ERDAL İNÖNÜ TARİHİ

İsmet Bey'i, Cumhuriyet'in kuruluşunda, Kemal Bey'in önüne koymasak bile hiç bir zaman arkasında kalmamıştır. "Bugün çıkmadım. Akşama doğru Babıali'yi dolaştım. Oruçlu değilim." 7 Haziran 1919 tarihli notlarında bunlar var, okuyoruz. Ramazan Ayı'ndadır.

"Erdal" adını hiç anlamıyorum. Acaba, ilk kez, Mevhibe Hanım mı, icat etti; araştırılması gerekiyor. "Oğlum olmuş. Ne güzel oğlum." Bu not da İsmet Bey'e ait, 7 Aralık 1919 tarihini gösteriyor; bu oğula "İzzet" adı veriliyor.[1] İki yıl sonra İsmet Bey, "İzzet zayi olmuş" notunu düşüyor, ölmüştür. Erdal, bundan sonra dünyaya geliyor; Cumhuriyet dönemi fizik profesörlerinin en az profesör olanıdır.

Profesör Erdal İnönü, benim görebildiğim, en Pro-İsrail insanlardan birisidir. İsmet Paşa'ya bağlayamayız; Mevhibe Hanım'ın İsrail aşkı aşılamış olmasını düşünmek zorundayız. Sohtorikler'in kızı olan eşinin de etkisi olabilir, hayatındaki iki kadının ürünüdür. Sanki, babası İsmet Paşa'nın siyasi testament'ına ihanet kastıyla politikaya sürüklenmiştir, yaptıklarından bunu çıkarıyoruz. Erkekten uzak ve kadından yana bir politikacı olmuştur, söyleyebiliyoruz.

Bir: Süleyman Demirel'i önce başbakan ve sonra cumhurbaşkanı yapan Erdal İnönü'dür. O sırada, chp yerine kurulan partilerden birisinin lideriydi; Demirel'in, başbakan ve cumhurbaşkanı olması için desteği ve oyları gerekiyordu, gönülden verdiğini biliyoruz. Türkiye entelijansiyasına ihanettir.

İki: Önce, "İsmet Sezgin olmazsa, hayır" diyordu ve Washington'un Çiller'i hazırladığını bilmiyordu; Çiller'i başbakan koltuğuna oturtan Erdal İnönü'dür. Bunu Türkiye'ye ihanet sayabiliriz. Muavini olmuştur; Demirel'in muavinliğine göre tenzil-i rütbedir ve Yazar Uğur Mumcu, birinci muavenat döneminde katledilmişti, belki de tesadüf sayamayız.

Üç: Çiller başbakandı ve Sivas'ta, Madımak'ta aydınlar yakılıyordu; Başbakan Yardımcısı Profesör Erdal İnönü, gülerek seyrediyordu. Gülüşü hep iticidir.

Dört: Zamanlarında Türkiye Bilimler Akademisi kuruldu; başbakan yardımcısı olarak Erdal İnönü'ye bağlıydı. Buraya sadece sabetayistleri atadığını biliyoruz; ana sözleşmesine göre bu yer, sadece Washington'dan sicil alanlara açıktır ve başkalarına kapatılmıştır. Madımak'ta ilgisiz olan burada titizdir.

Beş: 91 Seçimleri'ne Kürtlerle ittifak yaparak girdiler, seçim başarısında bu oylar var, Kürtler, öncelikle kendi partisinin milletvekili oldular. Sonra bunlar, milletvekilliğinden tard edildiler ve bir kısmı, Meclis'in kapısında yakalanıp hapse kondular.1994 Mart ayındadır. Hâlâ oradalar. Bunun, kendisine ve parlamenter sisteme bir darbe olduğunu algılayamadı. "Çiller-Demirel-Güreş" darbesi vardı ve mihmandar idi.

Bir Büyük Kurucu'nun oğlunun kısa tarihi budur ve çok uzundur.

1) İsmet İnönü, *Defterler 1919-1973*, Birinci Cilt, yky, İstanbul, 2001, s. 16.

Bir hipotez için elemanları biriktirmiş haldeyiz; öldürülen veya ölenler, Kürt Sorunu'nda inisiyatifi, Americano-Judaik tarafa bırakmak istemiyorlardı ve varsa öldürenlerse, Americano-Judaik ekspansiyonu önde tutuyorlardı. Hipotez budur, yalnız bunu, o zamanlar hissedebilsek bile net olarak göremiyorduk; netlik şimdiki gelişmelerin ürünüdür. Şimdi hem iç ve hem de dış Kürtler meselelerinde, bütün hareket kabiliyeti, Americano-Judaik tarafa geçmiş durumdadır ve Türk tarafının da bunu kabul ettiği anlaşılmaktadır. Kuzey Irak ile ilgili Amerikan doktrininin kabul edildiğine; Türk birliklerinin giriş ve çıkışlarının Amerikan izniyle disipline bağlanması, iç Kürtler için, Washington'un isteğiyle yeni "pişmanlık yasası" çıkartılması ve Kuzey Irak'ta mevzilenmiş iç Kürtler'in tedip edilmesinin Washington'tan rica edilmesi, açık işaret ve hatta kanıttırlar.

Şunu da ekleyebiliyoruz, bu rejim değişikliğiyle birlikte, başlangıcına, artık Devlet Başkanı Demirel, Başbakan Çiller ve Genelkurmay Başkanı

Orgeneral Güreş'in adlarıyla, "Çiller-Demirel-Güreş Darbesi" adını veriyorduk, iç Kürtler'in başkaldırısını bastırma programıyla, Kuzey Irak'ta bir Kürt devletsi yapılanması da yaratılıyordu; Barzani-Talabani devletsi organizasyonun yaratılmasında en büyük inisiyatif ve katkı Ankara'nın olmuştur. Bizim, bu devletsi yapının kripto-yahudilerin elinde olduğunu

Batman Özel Ordusu Silahlanma Raporu

Gümrük müfettişleri, Batman eski Valisi Salih Şarman ve Vali Yardımcısı Mithat Kuşadalı'ya 'kaçakçılığa' neden oldukları gerekçesiyle işlem yapılmasını istediler. Vali Şarman: silahlar kayıp değil. Onları Muş ve Bismil'e verdim

SUİKAST SİLAHLARI

Sabah 9 Temmuz 2000

Batman silahlarında ŞOK RAPOR

Okan MÜDDERİSOĞLU
ANKARA

Kayıp Batman Silahları Dosyası'nın "gümrük" ayağında yapılan soruşturma tamamlandı. Gümrük Müfettişleri, 507 bin dolar değerindeki silahın, Türkiye'ye gümrük muayenesi yapılmaksızın, kaçak yolla ithal edildiği, dönemin Batman Valisi Salih Şarman ile Vali Yardımcısı Mithat Kuşadalı'nın kaçakçılığa sebebiyet verdikleri ve bu suça iştirak ettikleri sonucuna vardılar.

Müfettişler, gümrük personelini de yeterli dikkat ve özeni göstermeyerek, kaçakçılığı önlemedikleri için kusurlu buldular ve haklarında da va açılmasını istediler. Gümrük Müfettişleri, "Batman Silahları" ile ilgili dosyayı, ithalatın yapıldığı Bulgaristan ve Çin'den gelen bilgileri de kullanarak oluşturdular. Batman eski Valisi Salih Şarman'ın görev yaptığı dönemde gümrük giriş beyannamesi verilerek 14 kez silah ithalatı yapıldığı, ithalata ilişkin tüm belgeler, akreditif (ödeme emri) kayıtlarında Vali Şarman ve Vali Yardımcısı Kuşadalı'nın imzaları bulunduğu tespit edildi. İçişleri Bakanlığı'ndan gelen bilgilerde, valiliklerin silah ithal etme yetkisi bulunmadığı, bu yönde bir özel iznin verilmediği anlaşıldı. Bu durum rapora, "Batman Valiliği'nin, silah ve mühimmat ithal etme yetkisi olmaksızın ithalat yaptığı sonucuna varılmıştır" şeklinde yansıdı.

Gümrük müfettişlerinin hakkında işlem yapılmasını istediği Eski Batman Valisi Şarman, "Silahlar kayıp değil Muş ve Bismil'de" dedi.

SİLAHLAR NASIL GELDİ?

Soruşturma raporunda, kayıp silahların Türkiye'ye getirilişi de anlatıldı. Kayıp silahların 9 Haziran 1995 tarihinde Bulgaristan'dan gönderilen silahlar olduğu ancak bu tarihten sonra Batman Valiliği'ne, silah ithali için Başbakanlık'tan izin verildiği anlaşıldı. TC Başbakanlık Güvenlik İşleri Başkanlığı antetli ve 28 Ağustos 1995 tarihli belgede, dönemin Başbakanlık Müsteşarı Ali Naci Tuncer'in imzası bulunuyor. Yazıda, şöyle deniliyor:

"Batman ilinde görev yapan Karma Özel Harekat Birlikleri'nin ihtiyacı olan ekli listede yazılı silah ve mühimmatın Bulgaristan'ın Plovdiv Havaalanı'ndan Batman Havaalanı'na nakledilmek üzere C 130 veya C 160 tipi askeri nakliye uçağının tahsis edilmesine ilişkin Batman Valiliği'nin talebi uygun görülmüştür.

VALİ NE DEDİ?

Vali Şarman, Mülkiye Müfettişleri'ne verdiği ifadede olayı şöyle anlattı:

"...Silahların tamamı 9 Haziran 1995 tarihinde, bir adet C 130 ve bir adet C 160 tipi askeri nakliye uçağı ile Batman'a getirildi. (Silah satıcısı) Kintex firması ile valiliğe çekilen yükleme faksıyla faturanın mukayesesi neticesinde sipariş edilen malzemeyle, yüklenen ve teslim edilen malzemenin aynı olduğu görüldü. Bu malzeme, gümrük işlemi yapıldıktan sonra teslim alındı. Aradan yıllar geçmesinden sonra gümrük belgelerinin bulanamamasından dolayı sorumlu tutulmam doğru değil."

Vali Şarman ayrıca ithal edilen malzemelerle, dağıtılan malzemeler arasında çıkan eksi yöndeki farklılıkların nedeninin, kendilerinin o dönemde Muş İl Jandarma Komutanlığı ile Diyarbakır Bismil İlçesi Kaymakamlığı'nın isteği üzerine ithalat yaparak uçak başında bu il ve ilçe yetkililerine malzemelerin teslim edilmiş olmasından kaynaklandığını belirtti.

"VALİ BİZE FIRÇA ATTI"

Dönemin Batman Gümrük Müdür Vekili Mustafa Kahraman ise kayıp silahların getirildiği günü şöyle yansıttı:

"9 Haziran 1995 günü Batman Valisi beni aradı ve askeri malzeme geldiğini, havaalanına gitmemiz gerektiğini söyledi. Muayene memuru Ahmet Sezgen'le alan a gittik. Orada Vali de vardı. İçinde silah olduğu söylenen paketleri 50-60 metre mesafeden gördük. Bizi, eşyaların bulunduğu bölüme dahi yaklaştırmadılar. Eşyayı görmek isteyince Vali Şarman bize fırça atarak, 'Burası OHAL Bölgesi, eşya da askeri malzeme, görüp ne yapacaksınız?' dedi. Biz de sicil amirimizin dediğini eşyayı görmeden yapmak zorunda kaldık.

Sabah, 9 Temmuz 2000

gösterebilmiş olmamız ise bir ektir ve Barzaniler'in Yahudi asıllı olmaları ihtimali çok yüksektir, bütün bunlarsa, analizde yerini bulmaktadır. Talabani'nin, 2002 yılı sonbaharında, Süleymaniye'de, bir " Kürt Yahudileri Milli Partisi" kurması ayrıca dikkat çekicidir.

Böyle bir kan duşunda ve seçilmiş milletvekillerinin parlamento kapısından alınıp hapse konduğu bir zamanda, devalüasyon yapmak, herhalde son derece kolay olmalıdır; 1994 Nisan Devalüasyonu da, büyükler arasındadır. Bu büyük gürültü içinde bir tepki doğurmaması doğaldır, tepkisizlik hazırlanmıştı. Devlet legalitesinin kendi içinden sarsıldığı yıllardı; geleneksel paramiliter örgütlerin dışında, mafya ile İslamik tarikatlerin silahlandırılarak, "resmi görevlere" koşuldukları dönemdir. İncelenmesi konumuzun çok dışında kalıyor, değinmekle yetiniyoruz.

Fakat ölçeğine işaret edebilmek için yine de "Batman Özel Ordusu" üzerinde, çok kısa olsa da, durmak zorunluluğunu duyuyorum. Bu Özel Ordu'nun silahlanmasıyla ilgili, müfettiş raporunun bir özetini ekte sunuyorum; Türkiye'de bir vilayetin ithalat yapma yetkisi yoktur ve müfettişler, çok sonraları, Batman Vilayeti'nin ithalat ve üstelik kaleşnikof ithalatı yaptığını ortaya çıkardılar. Parasının da Konut Fonu'ndan alındığı tespit ediliyordu ki, daha sonraları, Fon yöneticileri, bu parayı "kalkınma" için verdiklerini ileri sürdüler; "ex-solcu" idiler, ne diyebilirlerdi ki, silahlardan haberleri yokmuş, öğreniyoruz. Kimsenin olmamıştır.

Gizlice uçaklarla getiriliyor ve gümrükten gizlice çıkarılıyordu; yapılan işi, Batman Valisi S. Şarman[1] ve bir-iki yardımcısından ve bir de alanlardan başka bilen olmadığı anlaşılmaktadır. İncelemeler, Vali Şarman'ın 14 kez silah ithalatı yaptığını göstermiştir; 1994 yılında başladığı, müfettiş raporlarında kayıtlıdır. Fakat silahların nerede olduğu bilinmiyor, "kayıp silah" denilmektedir; bununla birlikte, Batman ve çevresinde hizbullah örgütlenmesinin güçlü olduğu ve silahlandıkları duyuluyor ve ileri sürülüyordu, halen bilinmektedir. Öyleyse ve özetle, 1994, legalite ve meşruiyet tartışmasının yapılması gerekli bir dönemin adıdır. Sonuçları olmalıdır ve şimdi bunu ele alıyoruz.

1) Şarman'daki "şar", İbraniceyi çağrıştırmaktadır, "av-şar" ve "şar-man" benzerliğine işaret edebiliyoruz. –man, artık hep tanınmaktadır.

DEVALÜASYON VE ANTİ-RESTORASYON

Devletin parselizasyonu başka ve dağılması ise bambaşkadır; birincisiyle tekelokrasi sağlanıyor ve ikincisinde devlet ortadan kalkıyor, "Çiller-Demirel-Güneş Darbesi" dağılmaya kapı açmıştı. "Batman Özel Ordusu" türünden örgütlenmeler, ancak Çiller misali her türlü devlet, legalite ve meşruiyet kavramlarından habersiz birisinin imza atacağı işlerdir; Washington'un daha ciddi beklentileri olsa da Demirel'in, Çiller'i, bunu bilerek seçtiğini düşünebiliriz. Demirel, her zaman yasadışı işlere yatkındır, fakat hiç bir zaman bunların sorumluluğunu üstlenme cesaretine sahip olamamıştır; Albay Türkeş'e yüklediği paramiliter işlerin daha risklisini, şimdi "risk" sözcüğünü anlamaktan aciz bir profesöre veriyordu, kendisi "sorumsuz" cumhurbaşkanı koltuğunda oturmaktadır.

Diğer yandan, devletle İslami hareket arasındaki ilişkiyi, lord ile vasallar arasındaki vasalaj ilişkisine benzetebiliriz; İslam, lordu korumak üzere yayılmış ve silahlandırılarak güçlendirilmiştir. Fakat 1995 seçimleri, fazla güçlendirildiğini ortaya çıkarıyordu; solu, aydınları ve başkaldıran Kürtleri bozmada çok önemli rol oynayan İslam, şimdi bağımsızlık iddiasındadır. Başbakan Erbakan'ın gücünü abarttığını düşünmek yerindedir; bu, 1995 seçimlerinden sonraki durum olmaktadır.

3 Kasım 1996 tarihinde, Susurluk'taki çatışmayı böyle anlayabiliriz ve bir restorasyon sürecinin işareti sayabiliriz. Düzen, kendisini korumak için tutulması tehlikeler içeren yerlere kadar çıkmıştı ve geri çekilme ihtiyacı duyuyordu ve aksi takdirde en sağlam görünen mevzileri dahi kaybetmesi muhtemeldi; buna "restorasyon" diyoruz. Susurluk çatışmasında, devletin illegal aygıt ve korumaları sokağa dökülmüştür, planlı olduğunu düşünmek isabetlidir.

Bu sözcüğe en yakın kelime, "restaurant"dır, yakınlıktan ötedir, aynı kökten çıkıyor; insanların bir restaurant'ta yaptıkları, eski hallerine gelme işidir,

erittiklerini yerine koymak üzere restaurant'a gidiyorlar. "Restorasyon" da eski hale gelme anlamındadır; eskiden, eski günlerin daha iyi olduğuna inanıldığı için "devrim" sözcüğü yerine kullanılıyordu, şimdi aşırılıkları budayarak sağlamlık kazanma anlamındadır.

Hiç bir yerde mutlak "restorasyon" düşünemeyiz; eninde sonunda bir tahkimat, konsolidasyon, işidir. Büyük Napoleon'dan sonra Fransa'nın Ancien Regime'e dönmesi imkansızdı ve fakat yine de adı "restorasyon" olan bir dönemin geldiğini biliyoruz.

Cumhurbaşkanı makamında bulunan, Demirel, bundan uzaktır, çünkü restorasyon da bir cesaret gerektiriyordu ve Başbakan Erbakan'ın kendisine karşı bir adım atmasını düşünemeyiz; XX. Yüzyılın başında İstanbul'da olduğu üzere bir "müsteşarlar hareketi" görüyoruz. Genelkurmay Başkanlığı'ndan İkinci Başkan, "müsteşar" diyebiliriz, Mit Müsteşarı ve Dış İşleri Müsteşarı'ndan oluşan bir triumvira hareket halindedir.[1] Restorasyonu, bu triumvira'nın başlattığını yazmak, tarih verilerine uygundur, öyle sanıyorum.

Dinamiklerini sadece siyasal ve Başbakan Erbakan'ın, Başbakanlık Konutu'nda tarikat şeyhlerine yemek vermesi türünden aşırılıklarına bağlayamayız, ekonomik ve konjonktürel nedenler de olmalıdır. Oligarşi, eninde sonunda son derece miyop ve egoisttir; yerli üretimde Koç ve Oyak otomobil satışlarının çok düşük olduğu bir zamanda, Erbakan Hükümeti'nin Almanya'dan döviz getirme gerekçesiyle, bedelsiz ithalata kapıları açması, Malezya'dan otomobil ithalatını hızlandırması kızgınlık yaratacak adımlardır. Kamusal fonları bir havuzda toplama projesi de, devlete borç vererek faiz gelirleriyle büyüyen bankaların aşırı kârlarını tehdit ediyordu ve bankalar, oligarşinindirler. Dolayısıyla, sonradan adına "28 Şubat" denilen süreç her açıdan kendisini hazırlıyordu, dayatmıştır; İsrail'i tanımadan sonraki İsrail yanlısı en önemli adım olan Türkiye-İsrail İttifak Antlaşması'nı imzalamak bile, 1996 tarihinde, Erbakan'ı kurtaramamıştır. 28 Şubat 1997 tarihinde Ordu, siyasi İslamı da, "irtica" deniyordu, rejimin tehditleri arasında gören yeni doktrinini açıkladı."İrtica" odağı sayılan merkezlere tanklar sürülüyordu, rahatsız olanlar, "post-modern darbe" dediler, "post-modern" nitelemesinin anlamını bildikleri çok kuşkuludur ve fazladır, "darbe" denebilir. Bu durumda, Çiller'in, kendisine yeniden başbakanlık imkanı doğduğu hayaline kapıldığı ve milletve-

1) Sırasıyla, Çevik Bir, Sönmez Köksal ve Onur Öymen.

killerinin bir bölümünün de, darbeye karşı durmayı doğru bulmamaları üzerine, Erbakan Hükümeti sallanmaya başladı, istifa yoluyla yıkılması gecikmemiştir. Değerli generallerimizin hep birden "Onuncu Yıl Marşı" söyledikleri bir restorasyon dönemine giriyorduk, hep biliyoruz.

Bir açıklama yerindedir, yakın zaman siyasal ve ekonomik tarihimizi yazmıyorum; bir "devalüasyon yasası" çıkarmaya çalışıyorum. Bu nedenle buradaki anlatımım, bununla sınırlıdır ve restorasyon adım ve kurumlarını yazmak, ayrı bir konu olmalıdır, ayrı bir yer gerekmektedir. Fakat, 2001 Şubat Devalüasyonu, "28 Şubat" sürecini tasfiye etmiş ve anti-restoratör bir dönemi başlatmıştır; dolayısıyla, bu anti-restorasyon döneminde, bütün restorasyon mekanizmaları tahrip edildiği için, herhalde, özet olarak söz etmek zorundayım. Bunu yapmadan, 2001 Şubat Devalüasyonu'nun çok büyük bir rejim değişikliğine yol açtığını ortaya çıkarmam imkansızdır; yasanın inandırıcılık ve güvenilirliği buna bağlı görünmektedir.

Peki, devalüasyonun anti-restoratör mekanizmaları harekete geçirmek için ilan edildiğini söyleyebilir miyiz, bu soruya, "sanmıyorum" cevabı uygundur. Güçsüz ekonomi, ekonomik ve sosyal açıdan Belçika ve Bangladeş olarak ikiye bölünmüş bir Türkiye, son derece egoist ve hep sıkıyönetimlerde "özgürlük" bulmuş bir oligarşi, otuz yıllık iç savaşta aşırı zenginlikler biriktirerek enternasyonalize olmuş bir büyük sermaye için, "legalite" ve "lejimite" türünden kavramlar lükstür. Vazgeçecekti, ekonomik kriz bunu zorlamıştır ve ayrıca, yüzyılın sonuna gelindiğinde, "Özal Reformları" denilen düzenlemelerin, ekonomik yapının temellerini çürütmüş olduğu ortaya çıkıyordu. 2000 yılında, Türk ekonomisinin, 1980 yılına göre çok daha zayıflamış ve sorunlarının büyümüş olduğu kesindir.

Geçen yüzyılın sonlarında patlayan Asya krizi, Türk ekonomisinin ne ölçüde zayıf olduğunu gözler önüne seriyordu; döviz sağlanması, benim "tit" adını verdiğim, tekstil-inşaat-turizm sektörlerine dayanıyordu ve bunlar Asya rekabeti karşısında son derece dayanıksız çıktılar. Her üçü de esaret ücretine göre çalışıyordu; fakat, Güney Kore, Singapur, Filipinler, Malezya, Pakistan ve Bangladeş ile Mısır, esaret ücretinde rakip tanımıyorlardı. Asya Krizi ile bu ülkeler paralarının değerini düşürdükleri an, devalüasyon yaptılar ve düşürdüler, Türkiye rekabet gücünü ve pazarlarını kaybediyordu, kaybetmiştir.

Bu analiz, "tit" analizi, verimlidir; tekstili, Turgut Yılmaz, inşaatı, Şarık Tara ve turizmi Mehmet Nazif Günal ile sembolize edebiliriz, kaybeden ve karları azalan, bunlardır ve bunların devalüasyon baskılarına, Ecevit'in başkanlığında, Mesut Yılmaz ve Devlet Bahçeli'den kurulu hükümetin çok hassas davranması doğaldır. Demek, devalüasyon, kaçınılmaz görünmektedir. 2001 Şubat Ayı'nda, Türk Parası dalgalanmaya bırakılarak büyük devalüasyon gerçekleştirilmiş olmaktadır.

Çok şaşırtıcı değil mi, hükümet değişmemiştir ve hükümet içinde, İç İşleri Bakanlığı'nın bağlandığı partide de bir değişiklik olmamıştı; fakat, bu devalüasyondan sonra, emniyet genel müdürlüğü teşkilatında, 27 Mayıs 1960, 12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980 askeri müdahelelerinde bile görülmeyen değişiklikler yapılıyordu, askeri devrim ve darbelerin çok ötesinde ve çok büyük bir hızla kadro değiştirilmesine şahit olduk. Emniyet Genel Müdürü, İstanbul dahil büyük illerin emniyet müdürleri, pek çok yerde şube müdürleri görevden alındılar, görevden alınanlara devrik bir rejimin memurlarına yapacağı muamele uygun görülüyordu. O kadar öyle ki, emniyet örgütü içindeki tasfiyelere bakacak olursak, devalüasyonla birlikte ortaya çıkana "devrim" ya da "karşı-devrim" demek çok yerindedir.

Restorasyon döneminin iki yıldızı vardı, dürüstlük örneği sayılıyorlardı ve bunlar Maliye eski Bakanı Zekeriya Temizel ile İç İşleri Bakanı Sadettin Tantan idiler; ilki mali yasalarda düzenlemelerle vergi disiplini sağlıyor ve ikincisi, yolsuzlar ve hırsızlarla mücadele ediyordu. Restorasyon döneminin bu iki kahramanı, Şubat Devalüasyonu sonrasında başlayan anti-restorasyon döneminde günah keçisi oldular, bütün felaketlerin nedeni olarak gösteriliyor ve sürekli taşlanıyorlardı. Tarihin hiç bir döneminde, Türkiye'de, kahramanlarla suçlular, bu kadar hızla yer değiştirmediler.

Bir Anayasa Mahkemesi Başkanı vardı, terörle mücadele yasasının sekizinci maddesini, müphem ve esnek buluyor ve özgürlüklerin engeli sayıyordu. Sonra cumhurbaşkanı oldu ve Avrupa Birliği'ne uyum düzenlemeleri içinde ünlü sekizinci madde lağvediliyordu; aslında artık işlemiyordu,[1] fakat, Anayasa Mahkemesi eski başkanı ve şimdiki cumhurbaşkanı A. N. Sezer, bu ünlü sekizinci maddenin kaldırılmasını kabul etmedi. Bir kamu yöneticisi için

1) Bunları, çok ayrıntılı bir biçimde, ilerdeki ciltlerin birisinde ve "hukukun sonu" başlıklı bölümde ele almayı planlıyorum.

Sezer ve Dünya Yahudileri

Türkiye'nin ABD ve Batı Avrupa ile ilişkilerinde kilit rol oynayan Musevi lobisi, Sezer'le ilk görüşmelerinden memnun ayrıldı: 'Artık Türkiye'de bir dostumuz daha var'

Zirvenin 'EN'leri

EN İLGİNÇ KONU
Liderlerin toplu halde kahvaltı yapacakları BM binasının çatısı aktı. Kongre'nin ödeneği kesmesi yüzünden binaya 1980'den bu yana bakım yapılmıyor.

EN ŞAŞIRTICI AÇIKLAMA
Yunanistan Başbakanı Kostas Simitis'in Yugoslavya'yı "Demokrasiden yoksun" olarak nitelemesine kızan Sırplar, Simitis'i zirveye götüren uçağa geçiş izni vermedi. Uçak geri dönerek İtalya üzerinden yoluna devam etti.

EN İLGİNÇ İDDİA
Simitis'in bugün, program dışı olarak Sezer'le görüşmek istediği söyleniyor.

SÖZDE ERMENİ TASARISI İÇİN DESTEK İSTEDİ
Kaldığı Pierre Oteli'nde ülkenin Musevi lobisi liderleriyle görüşen Cumhurbaşkanı Sezer'in sözde Ermeni soykırımı tasarısı konularında Türkiye'ye destek vermelerini istediği belirtiliyor.

Sabah, 7 Eylül 2000

Fikri Çankaya'da değişti

Anayasa Mahkemesi üyesiyken, kamu düzenini bozmak kavramının iptalini isteyen Sezer, şimdi TMY 8. maddeyi veto ederken, 'açık-mevcut tehlike' kavramının eklenmesini önerdi

ANKARA - Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in, 5'inci uyum paketinde 'devletin bölünmez bütünlüğü aleyhine propaganda' suçunu düzenleyen, uygulamada düşünce açıklamalarına mahkumiyet gerekçesi yapılan ve Türkiye'nin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde (AİHM) sayısız ceza almasına neden olan Terörle Mücadele Yasası'nın (TMY) 8. maddesinin kaldırılmasına ilişkin düzenlemeyi veto gerekçeleri tartışma yarattı. Sezer'in 1991 yılında kaldırılan TCK'nin ünlü 141-142 ve 163. maddelerinin yerine konulduğu için 8. maddenin korunması istemi dikkat çekti.

311 ve 312'yi eleştiri

Sezer, maddenin kaldırılması halinde yerine TCK'nın 312 ve bu maddelere göre daha fazla ceza öngören 311. maddelerinin uygulanabileceğine ilişkin yasa gerekçesini de sert şekilde eleştirdi. Sezer, 8. maddenin kaldırılmasının ülkenin bölünmez bütünlüğü aleyhine tehlike doğuracağını savunurken, bunun yerine iki yeni kriter eklenerek maddenin korunmasını önerdi. Cumhurbaşkanı Sezer'in veto yazısının ilgili bölümü şöyle:

"Gerçekten, TCK'nın 312. maddesinde yapıldığı gibi, bölücü propagandanın suç sayılabilmesi için 'kamu düzeni için açık ve mevcut tehlike oluşturacak biçimde' ya da 'terör yöntemlerine başvurmayı özendirecek biçimde' koşuluna yer verilerek TMY'nin 8. maddesini korumanın daha uygun olacağı değerlendirilmektedir."

12 yıl önce...

Sezer'in şimdi önerdiği düzenlemeyi çok çağnıştıran bir değişikliği 12 yıl önce eleştirdiği ve iptalini istediği ortaya çıktı. 1991'de çıkarılan 3713 sayılı TMY'nin birçok maddesinin iptalini dönemin ana muhalefet partisi SHP istemişti. Anayasa Mahkemesi de yasanın bazı maddelerini iptal etmiş, bazılarını reddetmişti. O dönem mahkeme üyesi olan Sezer, bazı red kararlarına muhalif kalmıştı. Sezer'in iptalini istediği düzenlemelerden biri TMY'nin 1. maddesindeki kimi kavramlarla ilgiliydi. Sezer'in iptal istemiyle yazdığı karşı oy yazısı şöyle: "Anayasa'nın 38. maddesine göre suçun yasayla belirlenmesi zorunludur. Bu ilke suçun tüm öğelerinin ve ceza artırma nedenlerinin herkesin anlayabileceği ve sınırlarını çizebileceği bir açıklıkla yasada belirlenmesini gerekli kılar. Oysa 1. maddedeki terör tanımında kullanılan gerek yöntemini, gerekse amacı belirleyen kavramlar açıklıktan yoksun, son derece belirsiz ve subjektif uygulamaya açık kavramlardır. Maddede yer alan 'ekonomik düzeni değiştirmek', 'devlet otoritesini zaafa uğratmak' ve 'kamu düzenini bozmak' gibi kavramlar sınırları belli olmayan kavramlardır. 4. maddede yönünden cezayı ağırlaştırıcı neden olan 7. madde yönünden ise suç öğesini oluşturan 1. maddedeki belirsiz kavramlar Anayasa'nın 38. maddesindeki suçun yasayla belirlenmesi ilkesine aykırıdır."

Başkanken de farklıydı

Sezer, Anayasa Mahkemesi Başkanı seçildiğinde ise düşünce özgürlüğü önündeki tüm engellerin kaldırılmasını istemiş ve şunları söylemişti: "Türkiye, insan haklarında evrensel normlara uyum sağlamak için Anayasa ve yasalarda gerekli değişikliği yapmak zorunda. Anayasa ve yasalar, özgürlüğü engelleyen öğelerden arındırılmalı, özgürlük genişletilmeli."

Düşünce özgürlüğü alanında demokratik değerlere yer verilmeli. Düşünce özgürlüğü, demokratik toplum temellerinden biridir. Özgürlükçü ve çoğulcu demokratik düzenin kurucu öğesidir. Eylem çağrısı yapılmayan, eyleme yönelmemiş düşünce açıklamaları suç sayılmamalı. Açıkça eyleme ve suç işlemeye tahrik niteliği taşımayan, somut tehlike yaratmayan düşünce açıklamalarının sınırlandırılmaması gerekir. Düşünce açıklaması eylemden ayrılmalıdır."

Radikal, 2 Temmuz 2003

örnek olmaması gereken bir çelişkiyi göze alarak, sekizinci maddeyi ortadan kaldıran düzenlemeyi Meclis'e iade etti; bu maddeyi mahkum ederken restorasyon dönemindeydik ve muhafazasında ısrar ettiğinde ise anti-restorasyon çağına girmiştik. Çok kısa bir zamanda kendi görüşlerini mahkum eden bir cumhurbaşkanı görüyoruz; ortaya çıkardığım bu yasanın bu kadar güçlü olmasına isyan etmeyi öneriyorum. Restorasyon dönemleri şen ve anti-restoratör ise ezicidir; bunu görüyoruz.

Bundan ibaret olmamasını daha ciddi bulmak durumundayız; K. Derviş'in bilgisizliği ile birlikte sabetayizmi tescil edilmişti, buna, Amerikalı eşinin Polonya asıllı Yahudi olduğu iddiaları da ekleniyordu. Adaylık sırasında evliliğinin tescil edilmemiş olduğunun açığa çıkması, sinagogda evlendiği yollu değerlendirmelere yol açmıştı; muhtemel, fakat yine de doğru olmaması mümkündür. Ayrıca bir önemi kalmadığını da söylemek yerindedir, çünkü bu tür bilgiler, bir karalama ya da kötüleme için değil, bağlılığını anlayabilmek için gereklidir, anlaşılmıştır. Derviş, Washington'da kontrolü elinde tutan Yahudi Komplosu ile birlikte hareket ediyordu; bu Komplo'nun icra konseyi başkanı olarak hareket eden Amerikan Savunma Bakan yardımcısı P. Wolfowitz ile bağları bunu göstermektedir. Wolfowitz, İstanbul'a geldiğinde, M. Koç'un evinde bir tür "parti" toplantısı yapmıştı ki, K. Derviş Hazine Bakanı sıfatını koruduğu zamanda bile buna katılıyordu. Türk devlet teşkilatı buna izin vermemektedir; örneğini bilmiyoruz, Sezer'in bunları öğrenmeden cumhurbaşkanı yapılması bir talihsizlik olmuştur. Aynı Derviş, İsrail Başbakanı Ariel Şaron Ankara'ya geldiğinde, Şaron'la bir otel odasında başbaşa görüşme cüretinde de bulunmuştu, tutanak olmadan bu tür görüşmeler, sadece başbakanlar ya da devlet başkanları arasında ve son derece kısa süreli olarak yapılabilmektedir. Ayrıca Hazine Bakanı'nın, Savunma Bakan yardımcısı ve belligerent bir başbakanla görüşmesi usül dışıdır.

Bu ne demektir; 2002 yılı yaz aylarında bu Dervish artık bakanlık binasını, yeni komploları ve kurulacak parti görüşmeleri için kullanmaya başlamıştı ve bu, devletin bir aşiret düzeyine indirilmesi anlamına geliyordu ve öyle anlaşılıyor, Dervish, bakanlık binasını, "çadır" sanıyordu. İsmet Paşa'nın yanında yetişmiş Ecevit, herhalde bu kadarını fazla buldu, Dervish'i çağırdı, istifaya zorladı, Dervish istifasını yazdı ve Cumhurbaşkanı Sezer kabul etmiyordu. Dervish yerinde kalmıştır. Sezer'in kırmızı trafik lambasında durması

veya gelir bölüşümü lehine nutuklarıysa, yerinde kalmamıştır. Böylesine temelli kuralsızlıkları tasvip eden bir kimsenin daha alt düzeydeki kurallar üzerine gösterdiği titizliği ciddiye almak imkansızdır. Sezer, kariyerine karşı darbe yapmaktadır.

Devam ederken, kamu maliyesi ile ilgili bir hatırlatmaya ihtiyacımız var. Vergi kaçağını yakalamak için en az iki önlem gereklidir; birincisi hamiline yazılı hisse senetlerinin kaldırılması ve diğeriyse, servet değişikliği bilgilerinin tescil edilmesidir, bu ikisi olmadığı sürece, "vergi kaybını önleyeceğiz" açıklamalarının hiç bir değeri bulunmamaktadır. Hamiline yazılı hisse senedi olduğu sürece, bir yüksek bürokratın aldığı rüşveti tespit edemeyiz, servet artışlarını da bilemeyiz ve servet artışları kaydedilmediği müddetçe, kurumların ve büyük zenginlerin verecekleri vergi miktarları, sadece insaflarına kalmıştır. Öyle mi, bunun bir kanıtı var; Türkiye'de isteyen ve reklama ya da övünmeye ihtiyacı olduğu zaman, "vergi rekortmeni" olabilmektedir. Birgün Türkiye "vergi rekortmeni" olan, bir sonraki yıl, handiyse fakir-fukara fonundan yardım talep edecek ölçüde bir gelir beyannamesi verebilmektedir, durum budur.

Temizel, İstanbul'da defterdar olmuştu, bu görev belkide maliye bürokrasisinde ikinci pozisyondur; Maliye Bakanı olduğunda, restorasyon rüzgarları esiyordu. Ordu, yolsuzlukların kurutulmasının devletin bekası için gerekli olduğu doktrinine inanır görünüyordu; generallerimizin, eşleri hanımefendilerle birlikte, "onuncu yıl marşı" ile başlayıp "dağ başını duman almış" marşıyla tamamladıkları heyecanlı toplantılarının, televizyon ekranlarında göründükleri zamandı. Cumhurbaşkanı Demirel, başbakan ya da yardımcısı M. Yılmaz'ın yüzlerce korumayla düzenledikleri "cuma namazı şenlikleri" geride kalmıştı, işte bu günlerde, Zekeriya Temizel, bir adım attı, Maliye Bakanıydı. "Mali Milat" deniyordu, büyük bir iç savaştan geçilmişti, büyük hırsızlıklar yapılmış ve büyük zenginler yaratılmıştı; o kadar öyle ki, İstanbullu bir arkeolog, Saddam'ın Sarayı kanalıyla yaşadığı lüksü anti-propaganda malzemesi olarak kullanılırken, "İstanbul'da bunlardan yüzlerce var" deme gereğini duyuyordu. Maliye Bakanı Temizel, herkesin gerçek servetini yazdığı bir kağıdı zarfa koyup, devletin kasalarına emanet etmesinin yararına inanıyordu; böyle bir yasa önermiş ve Meclis'ten geçmiştir. 1999 yılındadır. Bu ve izleyen yılı, oligarşinin moralinin en düşük noktası olarak tespit edebiliyorum.

Korkak oligarşi, restorasyon rüzgarlarının estiği zamanda bunu önleyeme-

di; Temizel'e kin beslediği kesindir. Ecevit'in, İstanbul Belediye Başkanlığı adaylığı gerekçesiyle Temizel'i milletvekilliğinden tard etmesinde bu kinin etkisi var. Yalnız "mali milat" denilen bu adımı, anti-restorasyon hazırlıklarının başlangıç noktası da sayabiliriz, tedbirleri işlemez hale getirme hareketi başlamıştır. Devalüasyon bunun içindedir, nitekim Şubat 2001 Devalüasyonu'ndan sonra, Hürriyet'te E. Özkök, "bu felaketin sebebi Temizel" başlıklı yazısını kaleme alabiliyordu;[1] artık Z. Temizel, Batılılar'ın kibar olduklarında "günah keçisi" ve diğer zamanlarda "Türk Kellesi" dedikleri hedeftir, taşlanması gerekiyordu ve hep taşlanmıştır.

Ordu dilinde "irtica" sözcüğünün ayrı bir yeri var, "geriye dönüş" anlamındaki bu sözcük, din temellerine dayalı bir devlet yönetimine dönüş olarak anlaşılmaktadır. Ordu dilindeki bu anlayış çok eksiktir, asıl irtica buradadır. Şubat 2001 Devalüasyonu ile birlikte yapılanlar, hem geriye dönüş anlamında tam irtica ve hem de devletin devamlılığına bir suikast olmuştur. Milliyet'in, "Bir Bardak Su!" başlıklı birinci sayfası bunu çok iyi özetliyor ve sözü uzatmamak için buraya alıyorum. Önce, a) yasalar değiştirilerek yolsuzluklar ve özellikle büyük mülk sahiplerinin yolsuzluk ve hırsızlıkları dgm nezdinde görülecek suçlar olmaktan çıkarılmıştır ve böylece, dgm'ler, klasik hallerine, aydınlara ve kürtlere bakan mahkemelere rücu etmiştir. Büyük

1) Hürriyet, 25 Aralık 2001.
Arkasının geldiğini görmekte gecikmiyoruz, "Servet Affı Geliyor, 'Nereden Buldun' Bitiyor" haberinde işaretler yazılıdır. Onomastique analizlerin sabetayist izlenimini verdiği Maliye Bakanı Sümer Oral'ın hazırladığı tasarıdaki önemli madde şudur:"Mevcut veya yeni kurulacak sermaye şirketlerine ayni veya nakdi sermaye olarak konulan değerlerden hareketle bir vergi incelemesi veya tarhiyat, vergi usül kanununun 30. maddesinin birinci fıkrasının 7 numaralı bendi dahil, yapılamaz. Bu hükmün uygulanabilmesi için 31.12.2002 tarihine kadar, mevcut sermaye şirketlerinde sermaye artırımı işlemlerinin, yeni kurulacak şirketlerde şirket kuruluşunun tamamlanması ve sermaye olarak konan değerlerin şirket aktifine girmesi şarttır." Çok açık hırsızlık veya gayri meşru yolla elde edilen servetler, hiç bir vergi araştırması olmadan sermayeye eklenebilmektedir "Oral, 1999 seçimleri öncesinde Zekeriya Temizel'in Maliye Bakanı olduğu Anasol-D hükümeti döneminde çıkarılan ve ekonomik kriz sonrası büyük eleştriler alan 'Nereden Buldun' Yasası'nın da değişeceğini açıkladı."
Hürriyet, 31 Mayıs 2002.
Ayrıca, Sabah'ta "İş Dünyasına Saatli Bomba" haberi, birinci sayfada başlık halindedir."Temizel üç yıl önce vergi usül yasasından bir kelime çıkartı. Şimdi küçük büyük tüm işverenler ve şirket yöneticileri hapis tehlikesiyle karşı karşıya" alt başlıktır. Radikal'in "Vergide Eski'ye Dönüş" haberi de restoratör bilgileri içermektedir.
Sabah, 22 Nisan 2002.
Radikal, 1 Haziran 2002.

Bir bardak soğuk su!

Üç parti baraj için uzlaştı

● Cumhurbaşkanı Sezer'in gerekirse Meclis'i feshedebileceğini açıklaması üzerine YTP, ANAP ve SP yeni formül geliştirdi. 3 Kasım'da seçim koşuluyla. Seçim Kanunu'nda değişiklik için Meclis olağanüstü toplantıya çağrılacak. Hedef, ülke barajının yüzde 5'e düşürülmesi ve tercihli oy imkanı sağlanması ■ 20'de

Demirel de diğerleri gibi şatafatlı yaşantısına geri döndü

20 bankaya el konuldu. Patronları hapse atıldı. Ama hepsi tek tek çıktı. Geriye halkın sırtına yüklenen 25 katrilyonluk dev bir kambur kaldı

2001 Şubat Devalüasyonu & Anti-Restorasyon

mülk sahiplerinin dgm'lerde yargılanamayacak bir yüksek sınıf oldukları, ilk kez bu kadar açıklıkla kabul ediliyordu. b) Yolsuzluktan yargılanan ve tutuklu bulunan büyük mülk sahiplerinin hepsi tahliye edilmiştir. Sonra, Uzan'lar misali Koç Holding hegemonyasına başkaldıranların dışında, büyük mülk sahipleri için yolsuzluk suçları lağvedilmiştir. Bu, tekelokratik juriprudence'ta çok büyük bir adım olmaktadır ve hukukun ekonomiye transformasyonunun en yüksek aşamasıdır, kaydediyorum. Burada ekonomi, tekelist aşamadadır ve her türlü eşitliği reddeden bir kimyadadır.

Jandarma Genel Komutanlığı geri çekilmiştir. Yolsuzluk soruşturması yapıyor ve dgm savcılıklarına teslim ediyordu; bu yol, tarihe havale edilmiştir. Cumhuriyet savcılarının yetkilerinde de değişiklik yapılmış ve soruşturma alanları daraltılmıştır. O kadar öyle ki, restorasyon döneminde "süper savcı" edebiyatı çok yüksekti ve İtalya'dan savcı ithalatı yolları da araştırılıyordu; özellikle dgm savcıları, televizyon ekranlarında görünme açısından, film yıldızları ve mankenleri çok geride bırakıyordu. Hepsi "tarih" olmuştur; Zekeriya Temizel'e henüz yapılamayanlar bazı tanınmış savcılara uygulanabilmiştir; anti-restoratör pratikte "seks kasetleri" ayrı bir yerdedir, püskürtmek için kullanıldığını biliyoruz.

Türk Silahlı Kuvvetleri'nin bu büyük restorasyon süreci dışında kalabileceğini düşünemeyiz; üç noktayı hemen tespit edebiliyoruz. Birincisi, "28 Şubat" Doktrini terk edilmiştir. İkincisi, 28 Şubat Süreci'nde ön planda rol alan yüksek rütbeli subaylar, devalüasyonu izleyen iki Ağustos Şurası ile emekliye sevk edildiler.[1] Üçüncüsü, Türk Silahlı Kuvvetleri, 22 Şubat Devalüasyonu'nu destekliyordu;[2] bu desteğin, ne yazık, Dervish'in şahsına kadar uzan-

1) 2002 Ağustos Şurası'nda son anda Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hüseyin Kıvrıkoğlu'nun görev süresinin uzatılmasından vazgeçilmiştir; bunda, o sırada Başbakan Yardımcısı M. Yılmaz'ın rolü büyük olmalıdır. Yılmaz, R. Koç'tan aldığı desteğe güvenerek, seçimlerin sonucunda, hükümete katılabileceğine ciddiyetle inanıyordu ve politikayı bırakmak zorunda kaldığında, yakın arkadaşlarına, akp ile ilgili olarak, "bu hükümetin en büyük şansı Hilmi Paşa'dır" demesi dikkat çekicidir. Hüseyin Paşa'nın, son zamanlarında, tank modernizasyon ihalesini İsrail'e vermesi ve bunu eleştirenleri, "anadan doğma Yahudi düşmanı" ilan etmesi, sonucu değiştirmeye yetmemiştir; bir denge durumu bırakarak çekildiğini hatırlıyoruz. Ama yine de Wolfowitz Partisi'nin İstanbul'daki medya kollarının hedefi olabilmektedir. Mehmet Ali Birand'ın "genç subaylar değil yaşlı subaylar rahatsız" formülasyonunda Hüseyin Paşa'yı okuyabiliyoruz.

2) "Devlet Bakanı Kemal Derviş, Dış İşleri Bakanı İsmail Cem'in onuruna verdiği yemekte Genelkurmay İkinci Başkanı Büyükanıt'la sohbet etti ve 'hoş bir sohbet oldu' dedi." Sabah, 17 Mart 2001. "Derviş Askerlerle tanıştı" haberi.

➡

dığını saptayabiliyoruz.

Bu devalüasyonun, "Arjantin'e benzemediği" bir masaldır; bunu, korkak oligarkların mezarlıkta ıslık çalması olarak algılamak mümkündür. Her ikisi de dervishist olan S. Çelebi'nin başında bulunduğu disk ile Bayram Meral'in başında olduğu, türk-iş'i bir kenara bırakabiliriz; 3 Ağustos 2001 tarihinde, İzmir'de, belki de cumhuriyet tarihinin en büyük köylü mitingi yapılmıştı, 40 bin köylü deniyordu, oligarşik matbuatın görmezlikten geldiğini biliyoruz. Aynı yıl içinde, başta başkent Ankara'da olmak üzere pek çok yerde patlak veren esnaf eylemlerinin, yine cumhuriyet tarihinde benzerini bulamıyoruz; çok kalabalık ve militandılar. Bu esnaf eylemlerine, resmen "provokasyon" dendi ve bazı tutuklamalar olduysa da hiç kimse "provokatör" sayılarak mahkum edilmedi, burada bir açıklık var.[1] İlaveten, Başbakanlık önünde gerçekleşen ve arkası kesilmeyen çaresizlik gösterilerini de hatırlamak zorundayız; devalüasyon, öncesi ve sonrasıyla, çok büyük hareketliliğe yol açmıştır; bütün bunların ötesinde, anti-amerikanizm, bu restorasyonla kütlelere yayılmış ve artık yerleşmiştir. Demek, irtica hiç bir zaman mutlak olmamaktadır. Herhalde yeni bir durum, kütlelerin, Amerikanofil genç yığınlardan ve kırılmış aydından çok daha sol olduğu bir dönemden geçmiş bulunuyoruz.

Fischer & Ecevit & Derviş

Tarihsiz

E. Özkök de, bu yemekle ilgili olarak, "İsmail Cem, Kemal Derviş ve Orgeneral Büyükanıt gerçek anlamda zarif ve medeni insanlardır" yollu yazıyordu.
Hürriyet, 23 Mart 2001. "Cem'in Yemeğinde..." yazısı.

1) Bu esnaf eylemleri incelenerek yazılmalıdır, ülkeyi başka yolla bilemeyiz.

Genelkurmay Başkanı Hüseyin Paşa'nın, devalüasyonu izleyen Amerikan Günü olan, 4 Temmuz 2001 tarihinde, Imf için, "bizi zor durumda bırakmazlar" açıklaması, ilk bakışta şaşırtıcı olmakla birlikte, yapmakta olduğumuz değerlendirmeyle tutarlılık göstermektedir. Gerçekten de, imf, subay sınıfının bilgi alanına girmemektedir ve Genelkurmay Başkanı'nın bu alanda bu kadar güvenle konuşmasını teamül içinde göremiyorum. Ayrıca zamanlaması son derece talihsizdi; tam bu tarihte Mhp'li Ulaştırma Bakanı Enis Öksüz, telekom kuruluyla ilgili Imf diktasına karşı ve somut olarak da Dervish'le mücadele ediyordu, Dervish'in sadakatinin açıkça ve yüzüne karşı tartışıldığı zamanlardaydık. Fakat ne yazık, Hüseyin Paşa'nın imf'ye ve dolayısıyla Dervish'e bu aşırı güven ifade eden sözlerini bir kaç gün sonra Mhp kontenjanından Milli Savunma Bakanı S. Çakmakoğlu tekrarlamıştı, belirleyici olmuştur. Dolayısıyla, 4 Temmuz 2001 tarihini, direnişin kırılma günü olarak tespit edebiliriz. Bundan sonra restorasyon hız kazanmıştır; restoratör tedbirlerin sıralanmasına tanıklık ediyorduk, bu anlamdadır.

Belki de geriye dönüş, "irtica" noktası ya da günü demek daha uygundur. Bugünden sonra, 28 Şubat öncesi doktrine dönmek kaçınılmaz olmalıdır; bu tarihlerde, Milli Güvenlik Kurulu adına Avrupa'da tarikatlerle temasların başladığı haberlerinin duyulmasını da rastlantı olarak görmemek isabetlidir. 1960'lı yılların ortalarından itibaren, istenirse, 12 Mart 1971 başlangıç olabilir, anti-Arap bir İslam yaratılıyordu, devlet politikasıdır ve artık, "Musevi lobisi desteği olmazsa ayakta kalamayız" doktrini en çok sağda kök salıyordu, Pro-Israil çizgi, neredeyse partiler üstüdür. Restorasyon, güveni ve geleceği, böyle bir yönetime bağlamak anlamına geliyordu ki bir rejim değişikliği olduğundan kuşku duyamıyoruz.

Peki nasıl oldu; devalüasyon devlet büyüklerinin, çok bozuk bir dille "sahne aldıkları" bir oyunla gerçekleştirilmişti, şimdi buradayız. İsmet Paşa, muhalefet başkanı ve Adnan Menderes başbakan iken, ben, üniversitede siyasal bilgiler öğrencisiydim, Bülent Ecevit de hem Paşa'nın tercümanı ve hem de Ulus Gazetesi'nde fıkra yazarıydı, politikayı çok dikkatle izliyordum. Bana öyle geliyordu, Adnan Bey, o tarihte pek önemli olan kamu iktisadi teşekküllerinin ürettiği mal ve hizmetlere her büyük zam kararı aldığında, sanki şehir hatları vapurlarından birisinin, Boğaz'daki yalılardan birisine çarpmasını emrediyordu; çünkü, bir gün sonra kamu, zamlardan çok

Sabah, 20 Şubat 2001

Dalgalı kur dönemi

Türkiye'nin nefesini kesen 13 saatlik Ankara'daki 'ekonomik krize çare zirvesi'nden 'Dalgalı Kur' sistemine geçiş kararı çıktı.

Şimdi ne olacak

YETTİ BU İNAT

Pazartesi günkü MGK'da başlayan kavga dün de bitmedi. Siyasi kavganın ekonomiye olumsuz etkisi de devam etti.

■ **Ecevit Köşk'e çıkmıyor** Başbakan, "Uyumlu çalışamıyoruz" diye Cumhurbaşkanı'na veryansın etti. Ecevit, Sezer'le bugünkü haftalık olağan görüşmeye de gitmeyeceğini söyledi. Sezer ise Başbakan'ın istediği "Ekonomik programı destekliyorum" açıklamasını ekonomi dibe vurduktan sonra yaptı.

■ **28 Şubat'ın sivil inisiyatifi** Aynı saatlerde, iş dünyası ve bankalar ikiliderin bir araya gelerek, istikrar mesajı vermeleri çağrısı yaptı. "Sivil İnisiyatif" adıyla 28 Şubat'ta bir araya gelen 5 sivil toplum örgütü de bugün çağrı yapacak.

Türkiye Türklerindir

Hürriyet

22 Şubat 2001 Perşembe Kurucusu: Sedat Simavi 1896 - 1953 Fiyatı: 200 bin TL

Bu tablo sizin eseriniz

Faizlerde rekor

Hürriyet, 22 Şubat 2001

yalıdaki zarar üzerinde duruyordu. Belki, Adnan Bey, zam kararını alıyor ve yalı kazalarını bekliyordu; Bülent Bey'in, Adnan Bey'den bu dersi aldığına inanmak yerindedir. Devalüasyondan kaçamazdı, "tit" bastırıyordu ve işte tam bu sırada, meşhur, "devletin zirvesinde kriz" oyunu sahneye konmuştur, bu senaryo yazılmıştır.

İki büyük gazeteden iki "kesik" ibret levhasıdır; 20 Şubat 2001 tarihli Sabah, adının da üstünde "ipler koptu" başlığını seçmişti, "Sezer Anayasa'yı Ecevit'e fırlattı, Özkan 'nankör' diye bağırdı" yollu aydınlatıyordu, oyunun özü budur. Başbakan Ecevit televizyonlara çıkıyor, hasar görmüş bir yalı haliyle, "terbiye dışı bir üslupla bana ağır ithamlarda bulundu" diyordu, sanki Sezer Ecevit'e çarpmıştı, öyle yaralı ve öyle kızgın ki, inanmamak imkansızdır. Doğrusu, misyonerlerin Robert Koleji'nde okuduğu yıllarda tiyatro çalıştığını unutmuştum, oyuna ben de inanıyordum.

Hiç kimse aksini söylemedi, A. N. Sezer susuyordu, bunlar Milli Güvenlik Kurulu'nda oluyordu, yüksek komutanlar ağızlarını açmıyordu ve basın, bunun dışında en küçük bir imada bulunmadı, demek "milli senaryo" ile karşılaşıyorduk. Bir gün sonrası gergin geçti, 22 Şubat 2001 tarihli Hürriyet, adının çok üzerinde, "Dalgalı Kur Dönemi" haberini veriyordu. Vivace bir havası var, döviz dalgalanmaya bırakılmıştı; dolar, 1 milyon iki yüz bine çıktı ve daha sonra 1 milyon altı yüz bini buluyordu; küçük bir düşüş olduğunda, Mhp kontenjanından dış ticaret bakanı Tunca Toskay, "ihracat için kötüdür" yollu demeçler veriyordu. Yoksul bir ülkenin, parasının sürekli değer kaybetmesine sevinmesini, iktisat açısından da anlamak kolay değildir; fakat Türk Parası ne kadar değer yitirirse, titçi'lerin karı o kadar artıyordu, ülkenin maküs talihi budur.

Peki ne oldu? 19 Şubat 2001 tarihinde Milli Güvenlik Kurulu'nda devlet erkanının iddia ettiklerinin hiç birisi olmamıştır, otopsi raporunda bu kesindir. Hüsamettin Özkan, o sıralarda Ecevit'in bazen oğlu ve bazen de "sağ kolu" sayılıyordu, ama sonra bunları konuşurken yıkılmış bir adamdı, seçimleri kaybetmiş bir eski politikacı olarak, yeni mecliste soruşturma komisyonunun önünde sadece şunları söylüyordu:"Rahmetli Hacı babam der ki, kendinden küçüğüne, büyüğünün yanında herhangi bir işlem yapamazsın, bağırıp çağıramazsın. Çekersin kenara yaparsın. Kendinden büyüğüne de ağzını açmazsın. Başbakan, 17 yaş büyüktü. Cumhurbaşkanımız, çekerdi bir

kenara, gel kardeşim, ister döver, ister kavga ederdi. Bizim yanımızda yapmasını ben içime sindiremedim. Belki bir müdahalem olmuştur." Bir zamanlar gazeteci Hasan Cemal'in, bir meddah üslubuyla, "köprü adam" dediği "oğul" artık yoktu, ürkek bir hali vardı; Özkan'a göre olaylar bu kadar basitti ve belki de sindiremeden bir müdahale yapmış olabilirdi, "hatırlamıyorum" demektedir.

Mesut Yılmaz da aynı durumdadır ve aynı soruşturma komisyonunda bir başka gün şunları anlatıyordu: "Cumhurbaşkanı kavgalı Mgk toplantısında bazı konuları gündeme getirdi. Hüsamettin Özkan ve Başbakan Ecevit, 'doğru söylemiyorsun' diye tepki gösterdiler. Sezer de, önünde duran Anayasa'yı eliyle biraz itti. Anayasa atma diye bir olay yok."[1] Yılmaz, Ecevit'e soğukkanlılık tavsiye ettiğini söylemektedir, bu çıkışı tasvip etmediği anlaşılıyor. Özkan ise, Ecevit'in bir bardak suda fırtına koparmak için, Genelkurmay Başkanı Hüseyin Paşa'dan izin aldığını eklemektedir. Bunları ekliyorum, çünkü, gerçekten ve sözcüğün her anlamıyla, bir irtica ile karşı karşıyayız.

Artık şunu kesinlikle yazabiliyorum; "devletin zirvesinde oyun" tarihinde, devalüasyon kararı çoktan alınmış haldedir. Imf'nin birinci başkan yardımcısı S. Fischer'in dalgalı kur sistemine geçmek için ısrar ettiği biliniyordu ve diğer yandan artık, devlet ile tekeller arasında bir ayrım kalmamıştı, devletin sırları, tekelokraside, tekellerin bilgileridir. Bankalar, devalüasyon kararını önceden bilecek durumdaydılar; öyleyse daha önce ellerindeki Türk Lirasını dolara tahvil etmek çok karlı bir iştir, bunun dışında kalmak, normal çağlarda, dürüstlük olsa bile tekelokraside aptallık kategorisine girmektedir.

Merkez Bankası Başkanı, Gazi Erçel'in, "gazi" daha doğru yazılışla, "gaazi" adının İbraniler tarafından da kullanıldığını ve "hertzel" adının, Selanik'in İtalyan etkisinde kalan bölümünde "erçel" olarak söylendiğini başka bir çalışmamda kaydetmiştim, karardan iki gün önce bütün parasını dolara çevirdiği, erken belli oldu; yargılanmaktadır. Olsun, Erçel'in tahvilatına devede kulak bile diyemeyiz; iki günde bazı kaynaklara göre on milyar dolara yakın döviz, bankalar tarafından çekilmiştir; öyleyse bu büyük restorasyon bir büyük skandalı da içinde saklamaktadır. Geriye dönüşler, ahlak bozulmasıyla birlikte olmaktadır; dönüldükçe ahlakın daha da düşüşüne tanıklık ediyoruz.

1) Özkan için, Hürriyet, 2 Temmuz 2003.
Yılmaz için, Hürriyet 14 Haziran 2003.

O GECENİN HİKÂYESİ

SABAH 2001 KRİZİNDEKİ "DALGALI KUR" KARARININ PERDE ARKASINI ARALIYOR

KRİTİK TÜYO IMF'DEN

Türkiye'ye "devalüasyon yapın" diyen IMF'ci Fischer, o devalüasyondan en çok kâr eden Citibank'a yönetici oldu

Citibank'ın "Cin Ali"si bir hafta fazla mesai yaptı

ŞUBAT krizinde yerli bankalar TL sıkışıklığı yaşarken, Citibank bol bol TL buldu, bununla tam 1 milyar dolar aldı.

BU "kârlı" operasyonu yönetenin izini, o dönem bankanın Hazine Müdürü olan Ali Karaali'yeli. 7'DE

ISRARLA ÖNERDİ

STANLEY Fischer, Şubat 2001 krizinde Türkiye açısından en kritik IMF görevlisiydi. IMF'nin Birinci Başkan Yardımcısı olarak Türkiye'ye "dalgalı kura geçin" dedi. Onun ısrarlı önerisiyle hükümet devalüasyon yaptı.

CITIBANK'A YARADI

Bu devalüasyonla 21 banka bir gecede 1.5 milyar dolar kâr etti. En çok kâr eden banka ise 305 milyon dolarla Citibank oldu. Tesadüfe bakın ki, Fischer sonra IMF'den ayrıldı. Citibank'in tepe yönetimine geldi.

Sabah, 18 Temmuz 2003

Başkan 48 saat önce dolara dönmüş

Eski Merkez Bankası Başkanı Gazi Erçel'in, 22 Şubat devalüasyonundan 48 saat önce lira birikimini dolara çevirdiği ortaya çıktı.

❑ Devalüasyon yok diyordu

Erçel, piyasaya "Devalüasyon yok" mesajı verdiği günlerde; Halk Bankası'ndaki 52 milyar liralık birikimini, 19 Şubat tarihli Merkez Bankası kurundan dolara çevirdi. Böylece eski Merkez Bankası Başkanı, parasını, 21 Şubat'ta dalgalı kura geçiş kararıyla birlikte gelen devalüasyon karşısında korudu. Erçel, birikimini TL bazında ikiye katlamış oldu.

Erçel tam zamanında parasını korudu

Hürriyet, 10 Nisan 2001

Benzion Kaganoff, "fisch" sözcüğünün, "fish", balık ile hiç bir ilgisi olmadığı konusunda bizi uyarmaktadır;[1] S. Fischer'in soyadındaki "fisch" kökünün, haym, vital, life veya "can" karşılığı olduğunu öğreniyoruz. "Fisch-

1) Benzion C. Kaganoff, *A Dictionary of Jewish Names and Their History*, London, 1996. p. 57.

man", tipik Yahudi soyadıdır ve "fischer" olabilir, ayrıca araştırma yapmadım. Imf birinci başkan yardımcılığını, bu devalüasyondan sonra bırakıp city bank yöneticisi olmuştu; yerine gelen Anne Krueger Yahudidir. Öyleyse, Yahudi olabilir, diyebiliriz, tek başına bir önemi yok; bütününde anlam kazanmaktadır.

Sabah Gazetesi'nin haberini buraya alıyorum:"Fischer dalgalı kur için bastırdı. Şubat 2001 Krizi'nde Citibank 1 milyar dolar aldı. Fischer daha sonra Citibank'ın başına geçti."[1] Eğer gerçekten Citibank, devalüasyon öncesinde, 1 milyar dolar aldıysa, kur farkından 305 milyon dolar kazanmış olmaktadır. Sabah Gazetesi'nin istihbaratına göre, devalüasyonu önceden haber alıp dolar çekenler, toplam 1,5 milyar dolar kar etmiş olmaktadırlar.[2] Bu haberden anlaşılan, Fischer hem kazanmış ve hem de kazandırmıştır; diğer bankalara da kararı duyurduğu şüphesi dillendirilmektedir. Bu bankalar da, Koç Holding'e, Şahenkler'e, Aydın Doğan'a, Turgut Yılmaz'a aittirler; bunlar da bir gecenin büyük kârlıları listesinde yer alıyorlar.

Güzel, ancak, bütün bunlar olurken, Sabancı'ya ait Akbank'ın, son derece dürüst davranarak, bu alışın dışında kaldığını düşünmek fazla saflıktır. Tekelokrasi'de dürüstlük, "ahmaklık" sayılmaktadır. Dolayısıyla, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası dolarının yağmasının daha büyük miktarlara ulaşmış olması gerekmektedir. Liste Banka'dadır ve Hükümet'in bu listeyi açıklamaması da, bu düşünceyi doğruluyor, demek yağma ortaktır. Buna ek olarak, oligarkların devalüasyon kararını öğrenmek için, Fischer'e ihtiyacı olduğunu düşünemeyiz. Tekelokrasi'de olagarklar karar veriyorlar; Fischer belki diğer yabancı bankaları haberdar etmiştir, kurallara uygundur.

Iki devalüasyon, ilki ile sonuncusu, 1946 ve 2001, birleştiler. Yalnız birincisindeki yolsuzluk, devalüasyonu daha önce haber verme, henüz ispatlanmamış bir iddia aşamasındadır ve 2001 Devalüasyonu'nda yolsuzluk devlet kasasındadır, açıktır. Birincisi, imf'ye bağlanmak için yapılıyordu ve ikincisinda oyuncak olduğumuz kesindir. Rejim değişikliği ise süreklilik kazanmaktadır; yasanın hep işlediğini görebiliyoruz. Ülke, yasaların zembereğindedir.

1) Sabah, 18 Temmuz 2003. Okan Müderrisoğlu'nun haberi.
2) Sabah, 17 temmuz 2003. "1,5 Milyar Dolar Kazanmışlar!" haberi.

Beşinci Bölüm

DESELEKSİYON

En çok Einstein'ın dilini çıkarmış haline şaşırıyoruz, hem şaşırmış ve hem de şaşırtan bir "adam" görüyoruz. Bu bilimadamı demektir. Şaşırmanın bittiği yerde, bilim bitmiştir, bunu kesinlikle söyleyebiliriz.

Kabuk yiyenler ve hep kabuk görenler, hiç şaşırmazlar, pozitivisttirler; bilim pozitivizmin reddindedir. Çünkü gerçek, batinidir, dinsel anlamda işaret etmiyorum ve görünenin çok altındadır. Çünkü bilim, derini keşfetme sanatıdır ve en çok şiire benzetebiliriz. Bu nedenle bilimadamı hep derinde cevher arayandır ve her cevher bulan madenci, önce şaşırmaktadır; Arşimed, bir madenci idi, bu nedenle "buldum" derken şaşırıyordu, bunu hep biliyoruz.

Şaşırmayı yitirmiş bir toplumuz. Bu, sormayı unuttuğumuz anlamına gelmektedir. Sormazsak, nasıl şaşırırız veya şaşırmıyorsak, nasıl sorarız, soru budur. Bu sorunun bir cevap yüklü olduğunu hissediyoruz, yükü, hepimizin korsakof olduğumuzu haber vermektedir. Sürü'ye sayıyorlar hepimizi ve "sürü" olduk, işaret veriyorum. Artık düşünemiyoruz.

İlk önce isimlerini öğreniyoruz, ama "ilhan selçuk" adına hiç şaşırmıyoruz, "ilhan" yıkan ve "selçuk" yıkılandır, biri Moğol ve diğeri Oğuzlar'dan ge-

liyor; yanyana gelmesine ben çok şaşırıyorum. Aynı şekilde "selçuk erez" ikilisine de çok şaşırıyorum; "erez", Türkçe'de u-sözcük'tür, "usözcük" diyebiliriz. İbrani'de toprak demektir, hazırladığım sözlüklerde karşılıkları var, Rusça "kıray" da denilebilirdi, belki Kırım'dan gelenlere uygundur, ama, "selçuk" ile uygun düşmüyor. "İsmail Erez" ikilisindeyse bir uyum görüyoruz, ne de olsa İsmail, İbrani'de "Yışmael", bunu kendisi de Yahudi olan bundan önceki Amerikan Dış İşleri Bakanı Albright'ın I. Cem'e hitabından hatırlıyoruz ve éponyme, isim babası, İsmail'in, Tevrat'a göre, Erez İsrael'de doğduğunu ve İsmail Erez'in, Paris büyükelçisi iken Asala tarafından öldürüldüğünü biliyoruz. Peki bunu bilmemiz yetiyor mu, Asala neden Erez'i öldürüyordu;[1] bunu da sormak zorundayız, masumdu, fakat öldürülüyordu. Derine inmek mecburiyetindeyiz.

Bilim kütleseldir, kütlenin sormayı unuttuğu bir toplumda bilim olabileceğini düşünemeyiz; bilim kütlenin içindedir. Bunun anlamı korsakof olmuş bir toplumda bilimadamı da, eninde sonunda korsakof olmak zorundadır. Yalnız bu sürecin, "bilimadamları" ile başlaması da mümkündür; benim ortaya çıkardığım, iktisat profesörlerinin ahmak oldukları ve Amerika'da , Yale veya Harvard Üniversiteleri'nde iktisat profesörlerinin daha da ahmak sayılmaları gerektiği yollu yasa hatırlanmalıdır; bunu bir paradoks sayamayız. Akıl mutlak değildir, kosmosun ve yapılan işin etkisindedir; gözleyenin, gözlemden bağımsız kalamadığı, mikropun mikroskobun oluşumunu etkilediği tespit edilmiştir. Demek ki falsifikatör, falsifiye olacaktır; emperyalist aşamanın hemen eşiğinde bir karşı-devrimle iktisat disiplinini bir "muska" haline getirme süreci başlamıştı, devam etmiştir. Öyleyse, "en büyük" iktisat profesörlerin en büyük ahmak olmaları kaçınılmaz görünüyor ve bunlar, bir korsakof ölçüsünde sorma fakültelerinden yoksun durumdalar. Öyleyse darwinist seleksiyon sürecinin yerini tekelist deseleksiyon mekanizması almış, demektir.

Benzer işlevli disiplinlerde de ortaya çıkıyor, nitekim, benim de bir işaretimin abartılmasıyla "büyük" tarihçi sayılan Halil İnalcık'ın hiç bir soru soramadığını not etmiştim, nasıl olduysa, Osmanlı dinastisinin kurucusunun adının "Otman" olabileceğini keşfetmiş, fakat soramıyor ve "peki, neden" soru-

1) Ermeni "Asala" tarafından katledilen diplomatlarımız ve dış görevlilerimizle ilgili araştırma ve tahlillerimi, ***Tekeliyet***'in, izleyen ciltlerinde yayınlamayı umut ediyorum.

suna cüret edemiyor. Sadece İnalcık mı, "Selçuklu" tarihçileri bile, Selçuk'un, çocuklarına, Türki isimlerin yanında hep bir de Musevi adı koymasını farketmekten çekiniyor haldedirler, Musevi mi yoksa Türk adı mı esastır, korku var. Tekrar "selçuk" adına dönecek olursak, Selçuklu dinastisinin kurucusu, bir Hazar Komutanı'ydı, ve bir de Rum Selçukluları, Haçlılar'a baraj örmeye çalıştılar, demek aynı zamanda Kudüs'u savunuyorlardı, bu nedenle mi; ikisi de olabilir, demek, "selçuk" adının taşınması için nedenler bulabiliyoruz. Diğer yandan, bu ismin çift-cinsiyetli olduğunu da biliyoruz. O halde, sormak, araştırmaya davet etmektir, bunu yapıyoruz.

Davette tekrar var, bazen kaçınamıyoruz, yanlışlıkla "bayazıd" ve daha büyük bir yanlışlıkla da, "beyazıt" dendiğini biliyoruz, doğrusu, "bayezid" olmalıdır; Cumhuriyet Türkiyesi'nde anneler-babalar, çocuklarına neden bu ismi koyuyorlar, anlamak zor ve belki de bugün anlamak, sadece zor olanı anlamaya çalışmaktır, bu nedenle soruyoruz. Aslı "aba-yezid" idi, "yezid'in baba-

Selçuk & Sezer

Selçuk'u ben, Canan ve Bennu birlikte yıkadık

HÜRRİYET ÖZEL

Günlerdir Dr. Selçuk Gerede'nin ölümünün ardından, bir papağan Bubi olayıdır gidiyor. "Selçuk Gerede öldü. Naaşı bu sıcakta üç gün evde saklandı. Sevgilisi naaşını süsleyip etrafında fotoğraflar çekti. Selçuk Bey e bozulmayı geciktirici iğne yapıldı. Bu sırada papağan Bubi ortadan kayboldu. Sevgilisi Fatoş Sezer, papağanımı verin diye kapıcının kapısını kırıp içeri girdi. Gerede'nin ailesi 'Fatoş zaten deli' dedi. " Bunlar alt alta yazıp okuduğunuzda güzeller güzeli bir adamın ardından konuşulacak en son şeyler diye düşünüyorsunuz. Şöyle bir durum var sanıyorsunuz. Herkes Fatoş Sezer'in anlattıklarını müstehzi tebessümlerle okudu, dinledi. Bütün bu olaylar neden çıktı? Fatoş Sezer hakikaten deli mi değil mi? Canan Gerede ve Fatoş Sezer niye sürekli birbirlerini hırsızlıkla suçladı? Görenlerin yakışıklılığı ve karizmayı karşısında nefesini kuşkuyu Selçuk Gerede'nin etrafındaki kadınların bir garip hikayesi de bu işte..

Şermin SARIBAŞ

■ Selçuk Gerede'nin ölümü ve paylaşılamayan papağanınızla gündeme düştünüz. Memnun musunuz?
-Hayır, papağanımı geri aldığım için memnunum. Selçuk olsaydı papağanı kapıcıya vermezdi.
■ Bubi'yi geri alabilmek için kapıcının kapısını kırıp içeri girmişsiniz.
-Kapıyı kırmadım, aralıktı. Bubi'nin sesini duyunca kapıyı yumruklardım, kapı kendiliğinden açıldı. Evden çıkarken, kapı açık kalmasın diye komşudan tornavida istedim. Selçuk'un söylediği çok güzel sözler vardı. O sözleri ezberleyip, bize tekrar etsin diye espri yapmak için papağan aldım. Selçuk'tan bana kalan tek şey, her şeye değer.
■ Size sadece papağan mı kaldı? Mirasından hak talep edecek misiniz?
-On yıl yaşadım ona baktım, para talep et diyorlar. Ben onun bakıcısı değil, sevgilisydim. (Çekmeceden 1 dolar çıkarıp gösteriyor). Bak şu paraya, üzerine ne yazıyor. "İşte bütün servetim, Fatoş'a bırakıyorum." Selçuk'la benim aramda paranın mevzuu bu kadardı.

HIRSIZLIKLA SUÇLANDIN

■ Resmi eşi Canan Gerede'yidi. Canan Gerede'yle kavga etmeniz bu yüzden mi?
-Canan, Selçuk'un iki kızının annesi. Selçuk öldükten sonra para alabilsin diye boşanmadılar. Eve sürekli gelirdi. 10 dakika durur, evdeki eşyaları ve paraları tek tek sayıktan sonra giderdi.

Hürriyet, 26 Temmuz 2003

Selçuk Özkardeş

Albay Cemal Demirel, önce eşini boğarak öldürdü. Sabah üniformasını giyen Demirel, komşusu Kıdemli Albay Selçuk Özkardeşkaya'yı makamında tabanca ile vurarak öldürdü.

Hürriyet, 25 Mayıs 2002

sı" anlamındadır;[1] baştaki a'yı atıyoruz, teknik sözcükle "yutuyoruz" veya "manger" ediyoruz, "bayezid" kalmaktadır. Yezid, Emevi halifelerden birisidir ve dindışı işler yaptığı için Sünni İslam dünyasında sevilmemektedir; bu nedenle de Arap isim-sözlüklerinde ulemanın bu ismin taşınmasını tavsiye etmedikleri notunu da okuyabiliyoruz.[2] Bu notu herhalde annelerimiz biliyorlar ve uyuyorlar, çünkü, ortodoks-Müslüman annelerimizin haylaz çocuklarına bazen "yezid'in oğlu" veya "yezid'in dölü" diye bağırdıklarını da biliyoruz; bu, Sünni İslam'da büyük bir küfürdür. Öyleyse insanlarımızın kendi dinlerinde küfür de olabilen bir sözcüğü isim veya soyadı olarak taşımaları gerçekten şaşırtıcıdır;[3] çok şükür, araştırmalarımız, bu alanda rahatlatıcı ve ancak kısmi bir cevap getirmiş durumdadır. Her isim, tesadüfen de alınabiliyor, onomastique'de "calque" denilen taklit ya da özenti ile taşınabiliyor, bunlar ayrı ve önemlidir; yalnız yine de bu adı daha çok sabetayistlerimizle özellikle "Kürt" kripto-yahudilerin kullandıklarını tespit edebiliyoruz. Bu tür taşımalara "şükran ismi" de diyebiliriz,[4] aynı zamanda sadakat işaretidir.

Acaba, adındaki bir yanlışlıkla "Beyazıt Öztürk", bu nedenle mi, utandığı için mi, ismini bi-

1) Profesör Faruk Sümer ve Aydil Erol, "ebu yezid" olarak kaydediyorlar; Arabi "ab" sözcüğünden geliyor, "baba" demektir. İbrani "av" olabilmektedir, "avram" ve "abram" aynı yapıdırlar, "yüce baba" anlamını veriyor ki, biz Arapça kaynağımıza bağlı kalarak, "ebram" veya "ibram" diyebiliyoruz.
Prof. Dr. F. Sümer, *Türk Devletleri Tarihinde Şahıs Adları I*, İstanbul, 1999, s. 20.
A. Erol, Adlarımız, Ankara, 1992, s. 62.

2) "Certains ulema déconseillent donc ce prénom".
Younous et Nefissa Geoffroy, *Le livre des prénoms arabes*, Casablanca, 1994, p. 149.

3) İlgili denemede bir açıklama var.

4) Böyle küçük bir tablo var, ilerdeki ciltlerde genişletmeyi planlıyorum.

raz daha yiyerek, baştaki a'yı ve sondaki it'i de yutarak, adını, "beyaz" yaptı, bilemiyoruz, merak konusudur. Doğrusu, ben bu çocuğu her dinleyişimde şaşırıyorum, bana bir merak topu olarak görünmektedir, kendimi bir top yün iplik görmüş kedi sanıyorum; çünkü konuşma-kusurlusu bir insanın sadece konuşarak teneke teneke para kazanması ancak bizim ülkemizde olabilmektedir. Bunu saptamak gerekmektedir, ama burada ben de, üstelik bilerek bir yanlış yapıyorum, "kazanmak" fiilini kullanıyorum, Beyaz'ın para kazandığını söylemek çok yanlıştır. Doğrusu, para verilmektedir; hegomonik bir düzende, Beyaz, toplam ranttan bir pay almaktadır, rant dağıtımı var. Şu nedenle, ister marksist ve isterse neo-klasik bölüşüm doktrininde , konuşma-kusurlusu, teknik sözcükle, sadece ismindeki bazı heceleri değil, bütün sözcüklerdeki önemli tüm heceleri yutarak konuşan bir kimsenin, konuşarak kazanmasını anlamak ve anlatmak mümkün değildir, burada iktidarın hem tekel ve hem de kendisini sürdürebilmek için bozucu niteliklerinden gelen bir dağıtım kuralı söz konusudur. Bunu feodal düzende, Latince veya Elen etimolojisine göre "bénéfice" ya da "fief" ile anlattığımız, biz Farisi "tımar" sözcüğünü kullanıyoruz, bir mekanizma ile tahlil ediyoruz; tekeliyette, daha nüfuz edeni buluncaya kadar, rant diyebiliriz. "Rant", zorun tekelinden elde edilen, çalışma veya yetenekle hiçbir bağlantısı bulunmayan, bir imkan dağıtımıdır, toprak sınırlı ise, zor'a dayanarak elinde tutanlar mutlaka üründen fazla alırlar, "rant" diyoruz; öyleyse yaratılan değerlerden önce, zor'a paydar olma gereklidir, zor'un paydarları için teneke teneke para artık sadece bir dağıtım katsayısıdır, burada bunu saptıyoruz.

Toplam artık'tan en büyük payı alanlar, daima düzeni en çok tutanlardır. Tekeliyette düzeni tutmak, insanları bozmak demektir, en çok bozanların payı en büyüktür. Buna diğer taraftan da bakabiliriz, en çok bozulmuş insan en çok "parazit" olmuş demektir; bu durumda parazit yapmanın parazit olmayla birlikte gittiğini görüyoruz. Hiç kuşkusuz böyle bir analize, Türkiye'de "eğlence sanayisi" faktörleri kadar, Yale ve Harvard'ın iktisat profesörleri de girmektedir, analizi dolduruyorlar. Her iki sektör de parazit imalathanesidirler ve sektör faktörleri biçimlemektedir.

Tekeliyet, bir bozma düzeni olduğu kadar bir de intikam sistemidir; tekeliyeti sürdürebilmek için her ikisine de gerek olduğunu çıkarabiliyoruz, birbirinden ayrı olmadıklarını eklemek durumundayız. Mantığının ilk haber-

cilerinden birisi, Huxley olmuştur, seksen yıl kadar öncesinden, köleliğini bilmeyen esirler yaratan bir düzeni yazıyordu, adını ben koyuyorum, tekeliyettir. Marcuse, bunu, altmış sekizlilere kakmıştır, işini, Huxley'den söz etmeden, arkaik Alman felsefesi kalıpları içinde yapıyordu, okunması zorlayıcı, fakat, yaptığı iş olumluydu, daha ilerde ele alacağımı not etmiştim.

Yapılanı en iyi, bazı Şii kollarının yılın belli günlerinde, çok büyük kalabalıklar halinde, çok büyük disiplin ve dinsel bir görkem içinde, kendilerini topuzlu zincirlerle dövmelerini gözümüzün önüne getirdiğimiz takdirde anlayabiliriz; bizim gözümüzün önüne bile getirmemiz zordur, biliyoruz. Ancak bir anlamda bu zorluk da arkaiktir, çünkü bu çağdaş flagellant'lar, maksatları, kendilerine çok büyük acılar vermek olmakla birlikte acı çektiklerini bile bilmemektedirler, vücutlarından kan fışkırıyor, ancak dövüldüklerinin bilincinden çok uzak kalıyorlar ve kendilerinden intikam alıyorlar, başkalarından intikam aldıklarını sanıyorlar; öyleyse, şimdi ben, köleliklerini bilmeyen esirler ve kendilerini intikamlarının nesnesi yapan sürülerden söz ediyorum.

Türk aydınının ve Solu'nun "star" şarkıcısıydı, ben her dinledikçe kendimi işkencede ve sorguda sanıyordum, sürdükçe kendime güvenimi yitiriyordum, bu sürüleşmenin başlangıcıdır, İhtilal-i Kebir'den miras tüm tariflerimiz kazınıyordu, sonra nasıl oldu bilemedim, belki bir isyan haliydi, ansızın, "bu adam teneke sesli" deyiverdim; sonra herkes "teneke sesli" diye tekrarlıyordu. Demek, isyan budur. Ancak uzun yıllar boyunca, bu intikam-işkence süreçlerine, kendiliğinden ve büyük bir hazla teslim olduktan sonra, her nasılsa ve birdenbire, yine bir sürü içgüdüsüyle, hep birlikte "teneke sesli" demek, "hiçbir şey" değildir; bizden intikam alınmıştır, bunu silemeyiz. Aynı şekilde konuşma-kusurlu bir Ebu Yezid veya Abayezid ya da Beyazıt'ın, bütün hoparlörlerden her daim konuşması ve bu konuşmanın her gün daha çok yayılması bir intikamdır; bunu, Huxley'nin formülasyonuyla, köleliğini bilmeyen esirler fabrikasyonu içinde görmemiz gerekmektedir, öneriyorum.

Demek ki, hem "medya" ve hem "iktisat" bir intikam sektörüdür, insanı parazite dönüştürmek, bir intikam alma işidir. Başta aydından intikam alıyorlar; çünkü aydın olmak, insan olmaktır. Herhalde biliyorlar.

Buradan, zor-paydarı durumlarını irdelemeyi sürdürecek olursak, kuşkusuz, abayezid-bayezid-beyazit-beyaz dönüşümünün bu rantiye pozisyonunu elde etmeye yetmeyeceğini kabul etmemiz kaçınılmaz görünmektedir, "öz-

türk" soyadına da el atmak zorunluluğunu görüyoruz. Aslında bu "öz", ya da "oz" ve belki de "uz" sözcüklerinden kompoze isim ve soyadları da pek şaşırtıcıdırlar; iş bankası'ndan ersin öz-ince, tüsiad'tan tuncay öz-ilhan, başbakan yardımcılarından hüsamettin öz-kan'ı da sayabiliyoruz, öz-türk ile birlikte elimizde, üzerinde fikir yürütmemize imkân veren bir örnek kümeye ulaşmış oluyoruz, alışmamış bir akılla baktığımızda hepsi şaşırtıcıdır. Bunu ayrı bir bölümde ele aldığım için burada sürdürmüyorum. Burada Beyaz'ın bir de öz'ü olduğunu saptamak yetmektedir.

"Öz" de, bir soyadı olarak anlamlı görünmüyor; ancak Arabi ve İbrani'de vav'la yazıldıkları için Latin karakterlere "oz" veya "uz" olarak translitere edilen ve birincisinin üzerine iki nokta eklenen İbrani'de "oz" sözcüğünü biliyoruz; yalnız, Türkçe'de "öz" olsa da, New York'ta yine "oz" olduğu için bu noktalara da fazla önem veremiyoruz.[1] Beyaz'ın soyadını "oz" olarak da düşünebiliyoruz; noktalar bazen atılabiliyorlar. Bilim, aynı zamanda, noktalardan kurtulma işidir.

Bu sözcük "kuvvet" demektir, bazen "kudret" olarak da kullanılabiliyor; böyle olmakla birlikte, ülkemizde çeşitli isim bilimler üzerinde çalışırken Farsça'nın çekiciliğine bir kez daha tanıklık etmiş durumdayım. Farsça'da "tuvana" deniyor; bu isimde Türkler'e rastlıyoruz. Böylece, sadece bilimadamının fildişi kulesindeki bir denemeyle, İbrani "oz" kelimesinin yardımıyla, Beyaz'a, "kuvvet" veya "kudret" soyadını yakıştırabiliyoruz; o halde, zor-paydarı olmasına bir adım daha yaklaşmış haldeyiz.

HEM BAYEZİD HEM CEM

Peki, güzel, "Beyazid" adını, bir parçası yendiğinde "Beyaz" kalıyor ve ad ve soyad olarak taşıyoruz; Beyazid'in savaştığı ve ülkesine sokmamak için her

1) New York'ta ortaya çıkan harika doktor Mehmet Öz'e, New Yorklular'ın Mr. Oz dedikleri kesindir. Doktor Oz türünden, onomastique açıdan zengin gözlemlerimizle ilgili değerli

➡

türlü çareye başvuduğu Cem'in adı ne oluyor, Beyazid'in altın verip zehirlettiği bile ileri sürülmektedir. Son zamanlarda, Cumhuriyet ile birlikte "Cem" adına da vurulduğumuz görülmektedir; çok ilginç, "beyazid" ad veya soyadını verdiklerimizi zengin yapmaya özen gösteriyoruz. Buna mukabil Cem'ler ise başbakan olmak istiyorlar, destekliyoruz; Cem Boyner, İsmail Cem, Cem Uzan, hep başbakan olmak istediler. Burada ben üçüncü Cem'le ilgilenmek istiyorum.

İsim olarak taşınıyor, İsmail Cem, kendisini "İpekçi" ailesinden bağımsız kılmak için, bir yargı kararıyla, adını soyadı yapmıştı; gerekçesi var, belki de akrabası Abdi İpekçi'nin gölgesinde kalmak istemiyordu. Fakat, bu soyadı, eski söyleyişle "dönme" biliniyordu, bundan da uzaklaşmak istemiş olması mümkündür; böyle olabilir, yalnız artık gereksiz bir dikkat olmuştur. Çünkü sabetayist komünite iradi veya gayri iradi bir deklerasyonu başlatmış haldedir ve artık "kapani" "derviş" ve "ipekçi" soyadları sabetayizmle özdeş sayılıyorlar, kimsenin itirazı olmamaktadır. Kaldı ki, aynı aileden stilist Cemil İpekçi, sabetayist olduğunu kıvançla açıklamaktadır, bir sakıncası olduğunu sanmıyorum. Diğer yandan, aileden B. İpekçi için verilen ölüm ilanında, "Modern Mezar Taşları" diyoruz, mezarlık olarak "Bülbülderesi" açıklıkla belirtilmektedir; müteveffanın, G. Savran'ın, Sungur Savran'la evlenmeden önceki soyadı "Acar" idi, babası İbrahim Acar ile akraba olduğu da anlaşılmaktadır ki Acar'ın ilanında da aynı yere işaret edilmişti. Sabetayist itikata göre, bülbül sesi ile Mesih arasında bir irtibat kurulmaktadır.

Cem'in tarihi ile başlamak yerindedir, bu isim bazen "cemşid" ile yer değiştirecek şekilde kullanılmaktadır. Doğrusu, sadece Selçuklular'ın ve bazı Anadolu beyliklerinde şehzadelerin kullandıkları isimler değil, Osmanlı hanedanın da isimleri incelenmemiştir, bir heterodoksi tespit edebiliyoruz. Kısaca, şunları not etmek yerindedir. 1) Birinci Bayezid, Birinci Murat'ın oğludur. Diğer çalışmalarımda, Murat adının Türklere ait olmadığını göstermiş-

bilgileri çoklukla Leyla Umar'dan alıyoruz; Umar, Doktor'un babasına ek olarak oğlunun adının da "Mehmet" olduğu haberini vermektedir. Umar, bir arada, "Dr. Öz'ün bu ziyaretini Florence Nightingale hastanelerinin sahibi 38 yaşındaki Prof. Cemşid Demiroğlu'na borçluyuz" demekte ve bizi çok borçlandırmaktadır. Biz biraz ilerde bu 38 yaşındaki hastaneler kralı Cemşid Bey üzerinde duracağız, adını bu nedenle anıyoruz.
Sabah, 13 Haziran 2002.

Öz'ün, New York'ta "Oz" olmasına gelince, şu anda İsrail'de yaşayan A. Oz adında erkek ve New York'ta yaşayan C. Ozick adında, "ozık" okuyabiliriz, bir hanım yazar olduğunu kaydetmek, bir bilgi verebilir, yeterlidir.

Yusuf Besalel, *Ünlü Yahudiler*, İstanbul, 1999, s. 107.

Acar & Aker & Sezerman & İpekçi Aileleri ve Eymen Adı

VEFAT

Merhum Fahri Birol ve merhume Mehpare Birol'un kızı, Mustafa ve Jackie Birol, merhum Mehmet Birol ve Hale Birol, merhum Abdi Birol ve Helga Birol, Resam Acar ve merhum İbrahim Acar, Ender ve Müjde Birol, merhum Menent Birol ve Hare Birol'un ablası, merhume Hayat ve merhum Mehmet Aker'in, merhum Abdi İpekçi ve Sibel İpekçi'nin yengesi, Cem Hızlıalp ve Aylin Ünel'in ninesi, Ayşe ve Varol Ünel'in, Zeynep ve Haluk Hızlıalp'in anneannesi, Leyla İpekçi ve Semih Kaplanoğlu'nun babaannesi, merhum Ali İpekçi ve Vasfiye İpekçi, merhume Serra İpekçi, Eymen ve Dr. Özge Sezerman'ın sevgili annesi, merhum Mehmet İpekçi'nin eşi,

BERŞAN İPEKÇİ

9 Ağustos 2003 tarihinde Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur.

Milliyet, 11 Ağustos 2003

Cem & Can & Esra

VEFAT

Oro Suhami ve merhume Edith Bensusam'ın abileri, Can, Esra ve Cem Eskinazi'nin değerli büyükbabaları, Mirey-Jak Eskinazi ve Lina-İzak Eskinazi'nin biricik babaları, Raşel Eskinazi'nin çok sevgili hayat arkadaşı

(Urla'lı)

SALVATOR ESKİNAZİ'yi

kaybettik.

Hürriyet, 27 Nisan 2003

Mimi Kapani & Cin Kapani

MİMİ KAPANCI SELANİK'TE DOĞDU. İZMİR'DE BÜYÜDÜ. İSTANBUL VE MALAGA'DA YAŞADI. ATİNA'DA SON NEFESİNİ VERDİ.

"ANNEMİ KAYBETTİM. HÜKÜMSÜZDÜR." DEYİP, YENİSİNİ ÇIKARTMAYI NE ÇOK İSTERDİM.

HEYHAT...

CİN KAPANCI

Hürriyet, 13 Mayıs 2003

Sezerman & Hızlıalp & İpekçi Aileleri

Berşan İpekçi ve merhum Mehmet İpekçi'nin oğlu, Nesime Sungu ve merhum Cavit Sungu'nun damadı, Eymen ve Dr. Özge Sezerman'ın ağabeyi, Ayşe (Sezerman) - Aylin - Varol Ünel ve Zeynep - Cem - Haluk Hızlıalp'in dayısı, Hülya - Leyla - Ceren - Esen Sungu ve Güniz - Özgür Yalaz'ın enişteleri, Leyla (İpekçi) - Semih Kaplanoğlu'nun babası,

Vasfiye (Sungu) İpekçi'nin sevgili eşi,
Galatasaray Divan Kurulu Üyesi

Ali Ü. İPEKÇİ

Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur.

Milliyet, 28 Eylül 2000

tim, Murat'ın kendisi Emir Orhan'ın oğlu olmakla birlikte annesi Türk değildi. 2) Murat'ın bilinen ve kaydedilen çocuklarına baktığımızda, Bayezid'ten başka, Yakup, İbrahim ve Savcı olduklarını görüyoruz.[1] Bayezid'in dışındaki bu üç isimden ikisinin, İbrahim ve Yakup'un Tevrat'ta geçen isimler olduğunu biliyoruz; Savcı'ya gelince, tam bir Türk adıdır ve Kaşgarlı Mahmut, bunun Türkçe peygamber demek olduğuna bizi inandırmaktadır. Demek, Birinci Murat prenslerine, Ortodoks-Müslüman isimler vermemekte sistematiktir; bunu önemli bir saptama saymak durumundayız. Birinci Bayezid'in prensleri içindeyse, İsa, Musa, Süleyman veya Yusuf adlarını taşıyanlar çoğunluktadır, bunu sadece ek bir bilgi olarak veriyoruz. Kuruluş döneminde ve hatta öncesinde, Osman dinastisi, her dinden peygamber adlarına merak sarmaktadır, kaydediyoruz. Bu bir dinsel kararsızlık olarak ele alınabilir, verimlidir.

Başka bir çalışmamda, Osmanlı dinastisinin kurucusu Osman'ın adının Osman olmasının çok düşük bir ihtimal sayılması gerektiğine işaret etmiştim; eğer ileri sürdüğüm üzere, eponymous Osman'ın adı tartışmalıysa Osmanlı Devleti tarih yazımına yeniden başlamak zorundayız. Devamla, 3) İkinci Mehmed'in, İkinci Bayezid olarak tahta geçen oğlundan başka, tahta varis olarak gördüğü bir de Cem adında bir prensi daha olduğunu hep biliyoruz; Cem Sultan'ın tahtı kaybetmesi, Türkiye'de her zaman bir masal, bir roman ve film konusu olmuştur, biliyoruz. Bilmek yetmiyor ve belki de filmi de incelemek gerekiyor, geçerken kaydediyorum.

İkinci Bayezid'in kişiliği çekici olmasa bile tahtın kuvvetli varisi Cem'in kaybıyla sonuçlanan bu iç savaşın hiçbir önemi yok mu, bu soru yerinde ve verimlidir. Bir cevap ararken şu bilgileri sıralayabiliyoruz; 1) Babaları ve büyük Fatih ikinci Mehmet'in beklenmedik bir zamanda ve bir sefere çıkarken ölümünü, zehirlenme olarak tahlil eden görüşlere katılmayı isabetli saymak gerekmektedir. 2) Bayezid'in tahtı ele geçirmesi kolay olmamıştır; uluslararası boyutları ve katılımı da olan bir iç savaş yaşandığını biliyoruz. 3) Bayezid, oğlu Selim tarafından tahtan kovulmuştur, ayrıca zehirlenerek öldüğü iddiasını da ciddiye almak mümkündür.[2] 4) Yalnızca haritaya bakmak bile, Fa-

1) A. D. Anderson, *The Structure of the Ottoman Dynasty*, Oxford, 1956.
Anderson'un kitabının sonundaki şemalardan yararlanıyoruz, sayfa numarası vermem için neden kalmamaktadır.

2) Anderson, depresyondan ölmüş olabileceği ihtimalini gözardı etmemekle birlikte, ölüm tablosunda Bayezid'in karşına, "intihar ve katl" sözcüklerini koymaktadır.
A. D. Anderson, ibid., p. 110.

tih'in çocuklarına bıraktığı devletin, Küçük Asya'nın gerçekten küçük batı bölgesini elinde tutan bir Avrupa ülkesi olduğunu göstermeye yeterlidir; Müslüman nüfus ve toprakların Osmanlı mülkü haline sokulması, Bayezid'in tahttan kovulması sonrasındadır. Tebriz, Bagdat, Halep, Şam ve Kahire'nin Osmanlı İmparatorluğu'na sokulması, Avrupalılığı reddeden Selim ile başlıyordu; öyleyse Bayezid'in halledilmesini ve özellikle Prens Cem'in tahtının engellenmesini bir politika savaşı ve imparatorluğun büyük manevrası saymak durumundayız.

Öyleyse, Cem-Bayezid savaşları sırasında, Osmanlı Devleti'ni çok büyük ölçüde Hıristiyan ve ayrıca Yahudi nüfusa sahip bir Avrupa Devleti kabul etmek yerindedir, Yahudiler, İspanya'dan kovulmadan da önce, bu topraklara dağılmışlardı; savaşı ve taht kavgasını bu durumun devam edip etmeyeceği konusunda bir çatışma olarak düşünmek zorundayız. Kuşkusuz, Avrupa'nın reformasyon sancıları çektiği ve güçsüzlükten kurtulduğu, modern devletin ortaya çıktığı bir tarih kesitinde, bir statükonun sürebileceğini akla getirmek de imkansızdır; Osmanlı, Hıristiyan bir Avrupa devleti olacak mı, işte temel soru buydu. Vatikan, olma ihtimalini yüksek tutuyor ve umudunu ve gücünü Cem'e bağlıyordu.

Cem'in Hıristiyanlığı seçtiği tartışması, burada hiç önemli görünmüyor, Orta Çağ'da prenslerin ve hükümdarların din değiştirmeleri, hep bir "güç dengesi" sorunu oluyordu; bunun en çarpıcı ve öğretici örneklerinden birisini Hazar Türk Devleti'nin Yahudiliği resmi bir din olarak kabul etmesinde görüyoruz. Güneyden Müslüman-Arapların ve Batı'dan, Bizans'tan, ortodoks-Hıristiyanlar'ın baskısı altında kalan bir zamanların bu pek güçlü devleti, bağımsızlığını ancak judaizmi resmi din yaparak koruyacağına inanmış ve böylece, Hazar'dan Ural'lara kadar uzanan bir bölgeye ve özellikle Kırım'a Yahudiliği yerleştirmişti. Başka örnekleri de var, burada Hazar deneyi ile sınırlı kalabiliriz, Bayezid'in temsil ettiği partinin izlediği politikada, Hazar yolunun izlerini görüyoruz; Cem'in Hıristiyan yanlısı politikasına karşılık, Bayezid'in, Müslüman-Yahudi ittifakına yöneldiğini çıkarabiliyoruz. Bayezid'in böylece, Avrupa'ya karşı güç kazanma amacına yöneldiği kesindir. İspanya'nın Yahudiler'i kovduğu bir dönemde, 1492 yılı itibariyle, Bayezid'in, Türkiye kapılarını Yahudiler'e açması, bu politikanın devamıdır; gelenler, bunlara sefardim diyoruz, İspanyol Yahudileri demektir, daha önce burada yaşayan

Yahudiler'i, bunlar Romaniot olarak adlandırılıyorlar, küçümsediler, aralarında sorunlar çıktı, fakat elli yıl içinde Türkiye'yi yönetecek kadar güçlendiler, *Şebeke*'de bunu ortaya çıkarmıştık, tekrar etmiyoruz.

Yahudi-Müslüman ittifakı, belki de Hıristiyanlığın doğuşu ve doğasından çıkıyor; Yahudi tarihçilerinin, tarihte saptayabildikleri Yahudi pogromlarını Haçlı Seferleri'yle başlatmaları önemli bir işarettir, Haçlılar, 1096 yılında ilk sefere çıkarkan, Kutsal Toprakları yalnızca Müslümanlar'dan ve Müslüman Türklerden değil aynı zamanda Yahudiler'den temizlemeyi planlıyorlardı. Yalnız hareket noktalarında Türk ve Müslümanlar'ın olmamasına karşın Yahudiler yaşıyordu; öldürmeye buradan başladıklarını ve Batı Avrupa'da pek çok Yahudi katlettiklerini biliyoruz. Sadece Avrupa'da değil, Kudüs'te de Yahudiler'i yok etmek üzere yola çıkan Haçılar'a karşı, o zamanlarda hâlâ Hıristiyan Anatolia'da karşı koyanlar, Selçuklular'dı ve Türkiye Yahudileri ile özellikle kripto-yahudiler ve sabetayistlerin "selçuk" adına düşkünlüklerinin bir izahını burada görüyoruz.

Tersi de var, çok daha yakın tarihlerde, Türk Kurtuluş savaşı sona ererken, Batı Anadolu'da Türk askerinin ilerlediği yerlerde, Elenler'e, bunlara "yunan" diyoruz, en aşırı davrananların başında bu topraklarda yüzyıllardan beri yaşayan Yahudiler olduğunu da söyleyebiliriz.[1] Ayrıca Ermeniler'in, XX. Yüzyılın başında kendilerine yapıldığını iddia ettikleri kötülüklerden birinci derecede Yahudiler'le sabetayistleri ve sonra da Kürtleri sorumlu görmeleri ciddiyetle incelenmeyi beklemektedir; birgün araştırılacağını ümit ediyorum.

Bu Yahudi-Müslüman birliğinin, uzun bir tarihi olmuştur; fakat, Filistin topraklarında bir Yahudi Devleti'nin kuruluşu ve bu devletin genişlemek için, Araplar'ı kovmaya ve öldürmeye başlaması, bu garip ittifakı sarsıyordu. Ariel Şaron'un yönetimiyle birlikte, kovma ve öldürmeler, sistematik pogrom'lara dönüşmüştür; Filistinler'in başına gelenlerin, Avrupa'da Hıristiyanlar'a, İsa'nın yazgısını hatırlattığını ve küllenmiş husumeti canlandırdığını düşünebiliriz. İsmail Cem'in cumhurbaşkanlığı hevesleri ve arkasından, Rahmi Koç tarafından önerilen ve Washington'ın atadığı bir vali kabul edilen Kemal Derviş'in ağzıyla teyit edilen başbakanlığa kanarak, hep elinden tutmuş Bülent Ecevit'e ihanet etmesi, işte bu bellek canlanmasına denk düşüyordu ve Cem'in bunları görebilecek bir kafada olmadığı artık daha çok bellidir. A. Şa-

1) "Dört Temmuz Tezleri" burada tekrar incelenebilir.

ron ve R. Koç, canlandırıcı işler yaptılar. İşte yeni Cem Vakası, bu geçiş döneminde realize ediliyordu; tam bir "vaka" olması, bir ölçüde de, kavrayışsızlık sonucudur.

Bu tarih sorularından sonra, "cem" adına gelebiliriz; sabetayistlerin ve Yahudiler'in, Cem Hakko var, "cem" adına düşkünlükleri hâlâ tatminkar çözümünü bulamadığım bilmecelerden birisidir; Cem Boyner'i, Cem Uzan'ı ve sabetayist bir baba ile Yahudi bir anneden doğma Cem Mansur'u bir kenara bırakarak İsmail Cem üzerinde durmayı öneriyorum. Cem'in bir zamanlar ön plana çıkarılmasından yarar umduğu sabetayizmini müphem bir şekilde reddetmeye başladığını görüyorsak da, bunları önemsememiz imkansızdır.[1] Sadece sabetayizm değil, İsmail Cem'in, dinine, mutaassıp ölçüde bağlı olduğunu söyleyebilecek durumdayız; isimbilim, burada hiçbir kuşku bırakmıyor.

İsim bilim üzerindeki incelemelerim, her toplumda, özellikle köküne bağ-

'DSP'yi bölmeseydin'

Liderlere bir mektup yazarak yerel seçimlerde işbirliği isteyen İsmail Cem'in önerisine, Ecevit sıcak bakmadı

YTP Genel Başkanı İsmail Cem, CHP Genel Başkanı Deniz Baykal, DSP Genel Başkanı Bülent Ecevit ve SHP Genel Başkanı Murat Karayalçın'a birer mektup yazarak, yerel seçimde işbirliği önerisinde bulundu. Cem, "Tarih önünde sorumluluk taşıdığımız görüşündeyim" dedi. Cem'e ilk yanıtı veren Ecevit ise, "Niyeti solda birleşme olsaydı 3 Kasım öncesi DSP'yi bölmezdi" yorumunu yaptı.

Hayati bir tercih

Cem, sol partilerin, yerel seçim öncesinde hayati bir tercihle karşı karşıya olduklarını savundu. AKP'nin yarattığı dengesizliği demokrasinin taşıyamayacağını öne süren Cem, şunları kaydetti: "Kullanılan oyların yüzde 34'ünü, toplam seçmeninse yüzde 25'ini almış bir parti TBMM'nin yüzde 66'sına egemen olabilmiştir. Şimdi aynı parti, yüzde 25-30 oy toplayarak il merkezlerinin yüzde 80'inde belediyeleri alırsa, bu büyüyen dengesizliği taşımakta demokrasinin zorlanacağı açıktır."

İlk yanıt: Ret

Cem, her seçim bölgesinde demokratik sol – sosyal demokrat kimlikli partilerden sadece birinin seçime katılması, diğerlerinin seçime katılmadan bu partiye destek vermeleri önerisinde bulundu. Cem'in işbirliği önerisine sıcak bakmayan Ecevit ise sorular üzerine, "İşbirliği niyeti olsaydı, seçimlerin yaklaştığı bir zamanda DSP'yi ikiye bölmezdi" dedi.

Milliyet, 12 Ağustos 2003

1) Hürriyet Gazetesi, "Yeni Türkiye'nin Lideri" başlığıyla ayırdığı tam sayfa tanıtımda, Ilgaz Zorlu'nun "Cem'in dedesi haham" diye yazdığına işaretle Cem'in verdiği cevabı aktarıyordu: "Bunlar saçma sapan laflar, ailemin Atatürk'ün hemşehrisi olması benim için büyük gurur. Ben hiç böyle bir şey duymadım ailemde, hiç konuşulmadı, hiç de okumadım" Cem'in burada neyi yalanladığı açıkla anlaşılmamaktadır. Eğer sabetayizmi ima ediyorsa, artık bu imkansızdır, mezun olduğu Amerikan Koleji'inde hocalık yapan Freely, Sabetay'a tahsis ettiği ve Londra'da yayınlanan yeni bir kitabında bunu iftiharla yazıyordu: "After their resettlement in Turkey the Dönme quickly adapted to their new sitution, developing a more open and modern way of life. Some of them became prominent in modern Turkey, making a name in business, academia, journalism or government, the most recent notable

lı ailelerde, isim koymanın, insan iradesini aşan kuralları olduğunu ortaya çıkarıyor; İran Moğolları'nda doğan bir prens de olsa, doğum sırasında ilk görünenin isminin verilmesi zorunluluğunun, daha sonra ne büyük zorluklara yol açtığına, başka yerde, işaret etmiştim. "Kazgan" adı, daha sonra tahta çıkan prensin tam doğduğu sırada elinde kazan olan birisinin odaya girmesindendir, "kazgan", kazan, demektir. İsmail Cem'in de, belki Moğol ölçüsünde, köküne ve inançlarına çok bağlı olduğunu çocuklarına verdiği isimlerden çıkarıyoruz. Bir bilimsel talihimiz var, bakanlığı sırasında iki çocuğunu evlendirmesi ve onların da hızla çocuk sahibi olmaları, gazetelerde resimli haber olmuştu, ben burada, gazetelerdeki haberlerden ve daha doğrusu coupure'lerinden yararlanıyorum; coupure'ler artık bilimsel değer kazandılar, yerlerini buluyorlar. Burada bir hatırlatma gereklidir, Yahudilik ve sabetayizmde, iki isim esastır, birine şem hakodoş, kutsal isim ve diğerine de kinnuy, Batı dillerinde, "gentile" isim diyoruz, "Yahudi olmayan" anlamındadır, bazen "laik isim" olarak da çevriliyor ki, doğru bulmuyorum; "İsmail Cem İpekçi" dizisinde, birincisi, şem hakodoş, "şem", arabi'de "ism" ve "kodoş" da "kudsi" sözcüklerine denk düşüyorlar, ikincisi kinnuy'dur. Bayan Tansu Çiller'in eşinde de, yaptığımız araştırmalar sonucunda, soyadı ile birlikte üç isim tespit etmiştik, "Süleyman Özer Çiller" idi. Süleyman, "Şlome", Özer de "Ozar" İbrani'de varlar; görülüyor, kinnuy isimlerde bile, gizlice, İbrani isim dünyası ile bağlar kurabiliyoruz. "Tansu" isminde, "Tan", İbrani "Şahar" ve Arabi "Seher" karşılığıdır; Bayan Çiller'in, varsa şem hakodoş'unu henüz çözememiş durumdayım, eksik kalmıştır. Şem hakodoş, doğum, sünnet, evlilik, boşanma ve hepsinden önemlisi, mezar taşlarında zorunludur; yalnız yanlış anlaşılmamak için, Yüce Gök'e, ilim yolunda sabırlı olduğumuzu haber veriyorum. Burada , geçerken, Şem'i, bizim "Sem" olarak söylediğimizi ve Cem'in de Sem'in, New York yazı-

example being Ismail Cem, Foreign Minister in the government of Prime Mimister Bülent Ecevit at the turn of the millenium." Türkiye'de yaşayan John Freely'nin, yazdığı zaman Dış İşleri Bakanı İsmail Cem'den izin almadan, Cem'in kökenini tüm dünyaya ilan etmesini bekleyemeyiz. Ayrıca, Terakki Vakfı da yeni çıkardığı ansiklopedik çalışmada, kapani, derviş ve ipekçi ailelerinin dönme olduklarını, biz, pöjeratif bir tonu olmadığı için, "sabetayist" demeyi tercih ediyoruz, ilan etmiş durumdadır. Bu inkar, hem inandırıcı olmaktan uzaktır ve hem de yakışmamaktadır.

Hürriyet, 4 Ağustos 2002, Pazar.

J. Freely, *The Lost Messiah*, Penguin, 2001, p. 201.

lışı olma ihtimalini tekrarlıyorum.

İsmail Cem'in ve ailesinin isimlerinin bilimsel analizi, bir hazine olmuştur ve isim bilime başlangıç sayabiliriz. Tevrat'ta, peygamber adı olarak, Abraham veya İbrahim var, böylece Cem'in damadı İbrahim Şıvan'ın, şem hakodoş'unun Abraham veya İbrahim olduğunu da kaydedebiliyoruz. Yine Tevrat'a göre, Abraham'ın Sarah'dan çocuğu olmayınca, Sarah, cariye Hacer'i, İbrahim'in yatağına sürüyor, Cavit Çağlar'ın annesi bu adı, Hacer adını taşımaktadır, ve bir çocuk dünyaya geliyor, işte bu İsmail idi, İbrani'de, "duyacaklar" anlamındadır. Demek, Cem'in ve damadının Tevratik adları var. En azından denk düşmektedirler.

İbrani'deki söylenişi, "Yişmael", ki bunu bir de, Amerika Birleşik Devletleri'nin bundan önceki ve Yahudi kökenli Dış İşleri Bakanı M. Albright'ten duymuştuk, Cem cumhurbaşkanlığını kaybettiği zaman, "aldırma, Yişmael, aldırma" demişti, teselli ediyordu; yeni şanslar diliyordu. İsmail Cem, cumhurbaşkanı olmaya layık değildi ve olamadı, ancak kendisini önemli görevler için "seçilmiş" saydığını düşünebiliriz, başbakanlığın sunulduğunu sandığı oldu, yakın zamanlarda bir de başbakanlığa heves etmesinde ve bunun için partisini kundaklayanlar arasında adının yazılmasında, bu geçmiş iyi şans dileğinin etkisini de görebiliyoruz; yanılmıştır, normal sayıyorum, çünkü Cem, tarta tarta tartmanın cahili olmuştur.

İsmail dünyaya gelmekle birlikte, Rab burada durmamış ve doksan yaşındaki Sarah'ın, İbrahim'den hamile kalmasını buyurmuştur; yaşı geçmiş bir zamanda bu işten Sarah'ın biraz utandığını ve çocuğa herkesin güleceğini düşündüğünü anlıyoruz, çocuk doğunca, "İtzak" ya da "İshak" veya "İzak" adı verilmiştir ki, İbrani'de "gülecekler", "gülerler" anlamına geliyor, gülme fiilinden çıkmadır. Türkiye'de onomastique yasalara sadık sabetayistler de, bu sözcük karşılığı olarak, "Besim", "Besime", "Güler", "Gülüş", "Gülen" , "Gülümsün" ve "Hande" ile benzeri isimleri kullanabiliyorlar. Kuşkusuz bu isimleri sabetayist olmayanlar da taşıyorlar; gerekmemekle birlikte yine de bu notu kaydediyorum.

Bütün bu onomastique hatırlatmalardan sonra, coupure'lerin analizine başlayabiliriz; 1) birinci haberden, oğlunun adının "Karim" olduğunu öğreniyoruz, İngilizce "Kareem" veya doğrudan "Karim" yazmak zorundayız. Gerçekten de İngilizce yazılmış, İbrani isimler sözlüğü böyle bir ismin olduğunu

kaydetmektedir.[1] 2) Kızının adı ise "Nur" olarak geçiyor ki, İbrani'deki "Or", ışık adının karşılığıdır, "oran" veya "orali", buradan da "oral" olarak türevlerini de biliyoruz. Tükçe'de sık sık, "Işık", "Işın", "Işıl", ve "Ziya" ile "Nur" olarak taşınıyor; ayrıca Arami kökenli "Nura" ve "Nurya" isimlerini de biliyoruz, Yahudiler, bunu da taşıyorlar, "Nura" da ışık anlamındadır.[2] Şimdi sabetayist hegemonya döneminde, Bab-ı Ali'ye, pek tuhaf, "Nur" yağdığını görüyoruz, "nur", "nuriye", "nuray", "nurcan" olmadan gazete çıkarılmamaktadır; belki de İsrail'e yaranmak için her gazeteye bir "Nur" veya türevinden birisi şart koşulmaktadır.

Devamla, 3) bir numaralı resimdeki bilgilerden, Kerim'in, Latin Amerika'dan getirilen eşinin adının, İngilizce yazımıyla "Sioufi" olduğunu okuyoruz, bunu, "Sufi" olarak telaffuz etmemiz yerindedir. Sabetayizmin temelin-

Kerim & Karim & Sufi & Sioufi Adları

Sabah, 15 Nisan 2001

1) Alfred J. Kolatch, *The Complete Dictionary of English and Hebrew First Names*, N.Y., 1984, p. 129.
2) ibid., p. 390.
Mardin tarafından üne kavuşturulan J. Norah'ın, "Nure" okuyabiliriz, Yahudi kökenli olması ihtimali yüksektir. New York'ta A. Ertegun ve A. Mardin, "Yahudi ve Sabetayist Teali Cemiyeti" olarak çalışıyorlar.

de, Yahudi mistisizmi veya sufizmi demek olan Kabala'nın bulunduğuna hep işaret ediyorum, isim bizi yanıltmamaktadır, gelin Sufi ailesindendir. 4) Türkiye sabetayistlerinin üç kolları var, birbirini kabul etmiyorlar ve dolayısıyla karşılıklı evlilik yapmıyorlar; bu partner sıkıntısını artırmaktadır. Bu nedenle, İsmail Cem'in yavrularına, sınır ötesinden eş bulmak zorunda kalmasına şaşırmıyoruz; damat İbrahim'in bir adının da Şivan olmasına bakacak olursak, iddia edildiği türden Türkmen olmasına imkan veremiyoruz, Şivan, Kürt adıdır, "Çoban" anlamındadır. Kuzey Irak'ta ve Kürtler arasında çok sayıda Yahudi olduğunu hep yazıyorum; *Tekelistan*'da, İhsan Doğramacı'nın, ana dili ölçüsünde İbrani konuştuğunu, güvenilir kaynaklarla, gösterebilmiştim, Kuzey Irak doğumlu olup, iki sayılı haberden anlaşıldığına göre, Yahudi oligark İshak Alaton ile birlikte düğünün konukları arasında yüksek yerini alıyordu. Doğramacı'nın, Reha Muhtar ve Mehmet Ali Erbil misali Erbil'li olduğunu biliyoruz; akraba olmaları ihtimal dahilindedir.

Öyleyse sırası gelmiştir, bilimin bir dizge sorunu olduğunu hatırlamamız verimlidir, tek tek kanıtların değil, sistemin tutarlı olmasına önem veriyoruz. Bir tek isme, bir tek okula, tek başına evliliğe itibar etmiyoruz, tek "gözlem", yalnızca başlangıçtır ve gözlemler dizgesini ve bunlar arasında tutarlılığı arıyoruz. Tutmayanların neden tutmadığının analiziyse bazen çok güçlü bir uyum yerine de geçebiliyor; demek "cilve" bilimde yaşamdan da çekicidir. Görülmesini umut ediyorum.

Bundan sonraki gazete kesiğinden, 5) Kerim'in kızına "Yasemin" ve Nur'un kızına da "Kumru" adı verildiğini okuyoruz; yerindedir. Yasemin, pek çok kavim tarafından ve bu ara Yahudilerce de isim olarak taşınıyor; Paris'ten çıkan tiyatronun son yıllarda parlayan yıldızı "Yasmina Reza" bir örnektir. Bu Yasemin Rıza için, Le Monde, "Yasmina Reza, célébrée à l'étranger, boudée par les théatres publics français" demektedir, "ülke dışında ünlü, Fransa'da yüz astırıyor" anlamına geliyor; demek , sanata Yahudi lobisinin egemen olduğu Paris'te bile geçerli olamayan Yasmina, Londra'da, New York'ta ve İstanbul'da Kenterler'de, çirkin bir söyleyişle, şöhreti yakalayabiliyor, çünkü Yahudidir ve Yasemin ismini taşıyor. Burada böylece biz de, bu ismin Yahudilerce kullanıldığını ve şöhrete kapı açabildiğini söylemiş oluyoruz; [1] önemli olan budur.

1) Yasemin Cem'den önce, Derviş oğlu ile adı geçen Yasemin Kozanoğlu'nu, Milliyet'te Washington'ı temsil eden Yasemin Çongar'ı, T. Erdoğan'la parti kuran Yasemin Kumral'ı

Nur'un kızı Kumru'ya gelince, bu isim "Sumru" olarak da söylenmektedir; küçük güvercin anlamındadır. Türkler'de eskiden "Köpek" dahil hayvan isimleri taşınıyordu, şimdi, "Lev" karşılığı olarak da kullanılan, "Aslan" hariç, azalmış durumdadır; "Kumru" ilgi çekmektedir ve biz, isim bilimde "Kumru" veya "Sumru" ismiyle ilgili bir rivayete sahip bulunuyoruz. Sabetay Sevi'nin, Osmanlı Sultanı tarafından islâm ile ölüm arasında bir tercihe zorlandığında, Mehmet adını aldığını biliyoruz, ancak, New York'taki ünlü doktor Oz'un, babasından ve kendisinden sonra, yeni doğan oğluna da "Mehmet" adını vermesinin bu tarihsel vaka ile ilgisi olup olmadığını bilemiyoruz, sadece, bu "üç mehmet vakası" şaşırtıcıdır, not etmeden bırakamıyoruz. Kumru'ya döndüğümüzde, bu episode ile ilgili olarak bildiğimiz bir de şu var, Sabetay'ın, bu sırada canı çıkıncaya kadar Müslüman kalacağına söz verdiğidir; halbuki bu söz tutulmamıştır.

Rivayet şudur; söz verilmiştir, yalnız Sabetay bu sözü verirken göğsünde bir küçük güvercin yavrusu saklıyordu, "can" dediği bu kumruydu, yeminden sonra bu kumruyu çıkartıp uçurmuştur, demek, can çıkmıştır ve Sabetay ya da Mehmet Efendi, kumru uçunca, sözünde durmuş olmaktadır. Bu rivayet, Kumru'nun sabetayizm tarihindeki önemli ve kutsal yerine işaret ediyor; ismine yönelişin buradan kaynaklandığı ileri sürülmektedir, böylece, "Mehmet" ve eşlerinden birinin aldığı "Ayşe" adıyla birlikte "Kumru", Türkiye sabetayizminde, bir tür şem hakodoş statüsü kazanmaktadır. Muaviye ile Ali arasındaki yüzük hilesini hatırlatıyor; yakıştırma olması ihtimal dahilindedir, bununla birlikte, diğer tespitlere bakarak, analizimizi pek zayıflatmadığını düşünebiliyoruz.

Herhalde analizimizin bu aşamasında, "jewish given names" adındaki özet bir kaynaktan bir aktarma yapmama izin verilebilir, çok açıklayıcıdır: "Ashkenazim, Jews from Eastern Europe, do not name babies after living relatives. Sephardim, Jews from Iberia and Middle East, on the other hand, name their children in honor of living grandparents, usually in fixed order. The first son is named for the father's father, the first daughter for the father's mother. The next son is named in honor of his mother's father and the second girl for

biliyoruz; ancak bunlarla ilgili onomastique araştırma yapmadığımı belirtmek durumundayım. Sadece "Kozanoğlu" soyadının, Selanik yakınındaki Kozana'dan geldiğini düşünebiliriz. Öte yandan, Erol Simavi'nin kızı da "Yasemin" olup Mehmet Ali Erbil, "Yasmin" diyor ki, İbrani aslı ile özdeştir.

her maternal grandmother."[1] Bu önemli paragraf, Eşkenaziler'den farklı olarak Sefardim'de, torunların hangi büyük babanın ve kızlarda büyükannenin isimlerini, hangi sırayla alacaklarının çok kesin kurallara, yasa gücünde diyebiliriz, bağlı olduğunu açıklamaktadır; sabetayizmde isim koyma yasaları bazı farklılıklar göstermekle birlikte, kaynağımız yaşayan ninelerin adlarının de verilebildiğine işaret ediyor ki ayrıca önemlidir, Yahudi yasalarını izlemektedir. İsmail Cem'in, torunlarına isim verilirken bu yasalara uyup uymadığının irdelenmesini, okuyanlara bırakıyorum; gerekli tüm bilgiler, aktardığım gazete coupure'lerinde var.

ŞEYHLER VE SABETAYİSTLER

Yıldırım ve Sofu, model olamıyorlar, anlaşılabilir ve ayrıca "yezid" sözcüğü caydırıcıdır; bu nedenle aşırı şükran ve tarihsel bir borç ödeme kaygısıyla hareket edilmediği hallerde, "bayezid" adının sıklıkla taşınmamasına şaşırmıyoruz. Peki "Cem" adının, özellikle sabetayistlerimiz arasında yaygınlığını nasıl açıklayacağız; kuşkusuz, sabetayist olmayanlar arasında da kullanılıyor, yalnız bunu, isim bilimde "calque" sözcüğüyle ifade edilen taklit ile tahlil edebiliriz, varoşlardaki Türk-Müslümanlar arasında da "Selin" veya "Berna" ya da benzeri isimlerin artmakta olduğunu tahmin edebiliriz. Son zamanlarda başta ve öncelikle devlet televizyonu olmak üzere bütün televizyon dizilerinin, "kerim", "cem", "berna", "ediz", "yeliz", "selin", "pelin", "sinan", "kerem", "teo", "defne" baskınına uğradığını görüyoruz, isimlerde de bir hegemonya savaşı ve teslimiyet olduğunu teşhis edebiliyoruz; buna gazeteler ve televizyonlar eklenmektedir. "Cem" adı açıklama davet etmektedir.

Beni de tümüyle rahatlatan bir açıklama olacağını söyleyemiyorum; geliştirdiğim iki ipucunu yardıma çağırmak durumundayım. Bunlardan ilki, İsrail Devleti kurulmadan önce daha çok, fakat hâlâ, New York'un, dünya Yahudi-

1) Warren Blatt, Jewish Given Names, www.jewishgen.org/infofiles/GivenNames/slide7.html

liğinin gerçek başkenti olduğudur. İsim koyarken, New York göz önünde tutuluyor; bu Türk-Müslümanlar arasında bile bir eğilim olabiliyordu, soğuk savaş dönemi'nde Amerikalı bahriyelilerden çocuk doğuranlar "deniz" veya "can" adını seçiyorlardı. Amerika'da "denis" veya "john" olarak kolayca telaffuz edilebiliyordu.[1] Sabetayistlerimiz arasında tercih edilen "Cem" adının, New York'ta "Sem" olarak söyleneceğini tahmin etmek zor değildir; "cent" sözü , sent okuyoruz, tanığımızdır. Cem, New York'ta Sem'dir.

Buradan ilerlerken, Leman Sam adını hatırlamak verimlidir; ayrıca ikinci ipucundan söz etmenin de sırasıdır. Bizde Kuranik olmayan ve Türkçe sayılmayan isimlerin çoğunun İran'dan ödünç alındığını görüyoruz ve ben hep "Buland" adını hatırlatıyorum; ödünç işlemi sırasında, u'ya iki nokta ekliyoruz, d'yi bazen "t", a'yı da sıklıkla "e" yapıyoruz, "Bülent" olmaktadır, yüksek anlamına geliyor. Her ikisi de Şişli Terakki Vakfı yöneticisi, Selanik'teki Fevziye Mektepleri'nin devamı olduğu iddiasındadır ve Cem'in ailesinin katkıları da hep şükranla anılmaktadır, Bülent Eczacıbaşı ve Bülent Tanla, örnek olabiliyorlar, "a" ile "e" mutasyonu diller arasında ve her dilde mümkündür.

Cem'den Sem'e, Leman'dan Sam'a ulaştıysak, "Sami" veya "Sammy" bildiğimiz sözcüklerdir, ikincisini, Samuel'in diminutifi olarak söyleyebiliyoruz; İbrani aslı, Şemuel'dir ve Tanrı'nın adı anlamındadır. "Şem", isim ve "El" Tanrı demektir; ikinciyi "Al" olarak da görebiliyoruz, "Eli" veya "Ali" çekilmiş halidir, bu son yazılışta bir Amerikan film yıldızı vardı. Böylece Şem Hakodeş'teki isim sözcüğünü bulmuş durumdayız; İbrani de Arabi türünden yalnızca konsonantlarla yazılan bir dildir, grafik şekli "ş" ve "m" karakterlerinden ibarettir, tekrarlıyorum. Burada, İbrani'deki ş'nin Arabi'de "s" olduğunu göz önüne getirirsek, İbrani "şalom", Arabi "selâm", bu kez de "isim" veya "ism" sözcüğüne varıyoruz. Bir açıklığa ulaşmış durumdayız, halbuki, bu kadar uzun bir yolu katetmemize gerek olmayabilirdi, çünkü, "semite" veya "semitizm" sözcüklerinin kökü, işte bu sem'dir; ancak uzun yolun daha analitik olduğunu düşünüyorum.

Hem Sem'i ve hem de "ism" sözcüğünü elde etmek bir aşamadır; Yahudi mistisizmi demek olan Kabala'da harfler ve isimler önemli kabul ediliyorlar,

1) Deniz'in de, fakat Can'ın, sabetayizmde özel bir yeri var, ayrıca her isme ekleniyor, Fevziye Mektepleri'nden eski bakan Ekrem Alican adını hatırlayabiliyoruz; "can" , John yoluyla Yahya adına uzanmaktadır.

gizli anlamları olduğuna inanılıyor. Bu nedenle "cem" veya "sem", isim olarak konmasının bile anlamlı olduğunu kabul edebiliriz.

Böyle olmakla birlikte, ikinci ipucuna da el atmakta bir sakınca yok; bu İrani isimlerin incelenmesi anlamındadır. Burada yaptığım araştırmaları değil sonuçlarını aktarmakla yetiniyorum; İran tarihinde böyle bir isim bulunmakla birlikte artık kullanılmadığını görüyoruz. Çünkü bu isim, İran dışında yaşayanlar için derlenen kısa isim sözlüklerinde yer almıyor; buna mukabil İran'da basılan isim sözlüklerinde karşılıklarını buluyoruz, demek özenilen ve özendirilen bir isim değildir. Ayrıca İrani isim-sözlüklerinde ise çok kısa bir yer tutuyor ve "Cemşid" ismiyle birlikte gösteriliyor; şimdi buradayız.

Kısaca, İran kaynakları yerine, Ferhengi Ziya'ya bakmayı öneriyorum, burada, "cem, cemşasb, cemşid, cemşidun" girişi aynıdır ve şu bilgi verilmektedir: "Pişdadiler sülalesinin dördüncü ve en büyük hükümdarı. Hazreti Süleyman ile İskender'e de Cem denir."[1] Kısa açıklamanın ayrıntıları var, ancak "Cem" adının, Yahudiler'in "Şmole" dedikleri Süleyman yerine de kullanılması yeterli bir açıklamadır. Önemli buluyorum ve bu durumda, çürütülünceye kadar, Cem'in kaynağı ve çekiciliği konusundaki bu açıklamayı kabul etmek zorundayız.

Burada isim bilimin verimlerinden birisine tanıklık etmiş oluyoruz; şimdiye kadar ihmal edilmiş olması bundan sonra da küçümsemeyi gerektirmemektedir, tam tersine, bilimde ilerleme kaydedebilmek için üstü örtülü alanlara yürümek çok daha isabetlidir, çünkü, belki de muhtemel verimleri nedeniyle üstü örtülmektedir. "Osman" adı burada güzel bir örnek oluyor; benden önce, benim bilgilerime göre bir kişi daha, Dr. H. İnalcık buradaki tutarsızlığı görmüştü, fakat, gördüğüne pişman olduğunu söyleyebiliriz. Üstünü örtme çabası içindedir.

Halbuki, bilimin ve bu arada isim bilimin daha başındayız, "cem" adını analiz ederken, "cemşid" ile beraberliğini tespit etmemiz, bizi, işin başında olduğumuza inandırmaktadır. Bir de yaşamla bilimin içiçeliğini görerek şaşırıyoruz; bazı çevrelerde "cem" ile "cemşid" hâlâ birbirinden ayrılmıyorlar. Burada coupure'ünü verdiğim bir haber bunu gösteriyor ve yepyeni sorulara kapı açıyor, buradan devam ediyoruz. "Florance Nightingale Cemşid Hoca'nın" haberi, isim biliminin de ötesinde, bir düzene ve bu düzenin dış ilişkilerine ışık tutmaktadır; belki "nur" demek daha doğrudur. Nur'lar çoğaldıkça, saçı-

1) Ziya Şükün, *Farsça-Türkçe Lügat*, Cilt I, Devlet Kitapları, İstanbul, 1984, s. 659.

lan ışık'tan bilim da paydar olabilmektedir.

Bu isimden, "cemşid" daha önce söz etmiştim, özel habercimiz L. Umar'ın haberine göre,[1] New York'taki M. Oz ile sıkı ilişkiler içindedir ve yine Umar'ın bize verdiği bilgilere göre, haber tarihinde, sadece 38 yaşındadır. Bu yaşta hem profesör ve hem de bir hastaneler grubunun sahibidir; çünkü adı Cemşid'dir. Daha da önemlisi şimdi göçük Profesör Cemi Demiroğlu'nun oğludur; üzerinde durmamız gerekiyor, verimlidir.

Bir: "Cemi" adındaki, -i, daha önce "kara-i" ve " karaid" ile ilgili açıklamalar sırasında ifade ettim, nisbet bildiriyor, Cem'e veya Sem'e ait demektir, "Sami" de diyebiliriz. İki: Orgeneral Kenan Evren iktidarı alıp pek çok öğretim üyesini üniversitelerden kovarken, İstanbul Üniversitesi rektörü idi; artık daha uygununu düşünemiyorum. Cunta lideri Evren'e, İstanbul Üniversitesi adına, fahri doktora verdiği kayıtlardadır. Üç: O zaman hastaneler kralı olduğu ve yerine oğlu Cemşid'i hazırladığını bilmiyorduk. Dört: Bu haberden, bu hastanelerin eski rektörden oğluna geçirilişinde, hukuki muamelelere, Profesör Sulhi Dönmezer'in nezaret ettiğini öğreniyoruz;[2] bu da çok uygundur. Beş: Doktor Öz'ün, üç kuşak "Mehmet" adını almaları misali, bunların da baba-oğul "Cem" adına bağlı kalmalarını da not ediyoruz. T. Erdoğan'ın son gelini Reyyan'ın annesinin adının da "Reyyan" olması dikkat çekicidir, bu ad, Yahudi ve sabetayistler dışında çok az taşınmaktadır.

Bunlar önemli mi; önem her zaman nisbidir. Başlı başına kuşkusuz önemlidir; ancak ortaya çıkardığı başka bir gerçekle karşılaştırıldığında hiç önemli olmadığını anlıyoruz. Ortaya çıkan şudur: Kimin üniversitesi? Osmanlı'da beşik uleması vardı, bebekler "alim" atanıyordu; aynı dönemde olduğumuzu düşünebiliriz. Artık ve şimdi üniversitelerde, asistanlığa giriş için yapılan sınavların göstermelik olduğunu ileri sürenlere hak vermemek imkânsızdır. Demek, Türkiye'de tıp profesörü bir rektör, sahibi olduğu hastaneler grubunun başına geçirmek için oğlunu kariyere alabilmekte, hiçbir engelle karşılaş-

1) Yerini, Hürriyet'ten Y. Gürsoy'a bırakmış görünmektedir.

2) Bu da çok uygundur; Dönmezer, altmışlı ve yetmişli yıllarda düşünce davalarında, sıkıyönetim mahkemelerine bilirkişi olurdu, hepsinin mahkumiyetle sonuçlandığını hatırlıyoruz. Yıllar sonra da ölüm oruçları zamanında Adalet Bakanı H. Sami Türk'ün neredeyse baş danışmanıydı; Reşat Tesal'ın anılarından, kızkardeşi Merih ile evli olduğunu çıkarıyoruz. Tesal, Selanik'ten gelişlerini, Zonguldak'ta göç eden Yunaniler'in konaklarına yerleşmelerini, mal-mülk edinmelerini de, hikaye etmektedir.
Reşat Tesal, *Selanik'ten İstanbul'a*, İletişim, 1997.

Cemi & Cemşid

Florance Nightingale, Cemşid Hoca'nın

PROF. Dr. Cemi Demiroğlu'nun vefatı ile boşalan Florance Nightingale Hastanesi ve Türk Kardiyoloji Vakfı'nın başına, Cemi Hoca'nın oğlu Prof. Dr. Cemşid Demiroğlu getirildi.

Prof. Dr. Cemi Demiroğlu'nun vefatı nedeniyle boşalan Group Florance Nightingale Hastanesi ve Türk Kardiyoloji Vakfı Başkanlığı'na Cemi Hoca'nın oğlu Prof. Dr. Cemşid Demiroğlu seçildi. Ordinaryüs Prof. Dr. Sulhi Dönmezer'in başkanlığında toplanan Vakıf ve Florance Nightingale Hastanesi Yönetim Kurulu, 6 yıldır başkan vekilliği yapan Prof. Dr. Cemşid Demiroğlu'nu başkanlığa seçti. Demiroğlu, kendisine verilen görevleri en iyi şekilde yapacağını ve Group Florance Nightingale Hastanelerini uluslararası bir kurum haline getirmeye çalışacağını söyledi. Kurucuları arasında Raif Dinçkök, Ayhan Şahenk, Ali Rıza Çarmıklı, Ziya Çarmıklı ve Turan Kurtcebe gibi ünlü işadamlarının bulunduğu Group Florance Nightingale Hastaneleri 1979'dan beri dünya çapında başarılara imza attı. Bünyesinde Florance Nigtingale, Avrupa Florance Nightingale ve Metropolitan Florance Nightingale hastanelerini bulunduran kurum ayrıca, Türk Kardiyoloji Vakfı, Kadir Has Üniversitesi'ne bağlı bir tıp fakültesi ve hemşirelik okulunu da yönetiyor. Hastane, kanserde Memorial Sloan Kettering, ortopedide Hospital for Special Surgery, kalp ve genelde Columbia ve Cornell Üniversiteleri ve New York Presbyterian hastaneleri, genetik gastroentereloji, beyin hastalıkları dallarında da Baylor Tıp Fakültesi ve Huston Methodist hastanesiyle işbirliği anlaşmaları yaptı.

Hürriyet, 15 Eylül 2002

New York'ta Cemşid & Öz

Prof. Dr. Cemşit Demiroğlu (solda) ve Columbia-Cornell Rektörü Herbert Pardes

TÜRKİYE-ABD ARASINDA TIP KÖPRÜSÜ

Florance Nightingale Hastaneler Grubu, ABD'nin ünlü tıp kuruluşları Columbia-Cornell Tıp Fakülteleri, New York Presbyterian Hastanesi ve Memorial Sloan Kettering'in üst düzey yöneticileriyle bir işbirliği anlaşması imzaladı. Anlaşma gereğince iki ülke arasında tıpta karşılıklı öğrenci yetiştirilmesi, doktor eğitimi, teknoloji paylaşılması, bilgi ve tecrübe alışverişi gerçekleşecek. İmza töreni nedeniyle New York'a gelen Florence Nightingale Hastaneler Grubu İcra Kurulu Başkanı Prof. Dr. Cemşit Demiroğlu, üç önemli sağlık kuruluşu ile yapılan işbirliği anlaşmasının Türk tıbbının gelişmesine ciddi katkıda bulunacağını vurgulayarak şöyle ekledi: "Anlaşmanın hedefleri karşılıklı öğrenci mübadelesi, eğitim, araştırma, sağlık bakımını içeriyor. Grubumuzdaki Kadir Has Üniversitesi Tıp Fakültesi öğrencileri, New York'ta eğitim görecekler, ihtisas yapabilecekler. Buradaki üç hastane ve fakülte öğrencileri, doktorlar hemşirelerle de Türkiye'ye bizim kurumlarımıza eğitim ve ihtisas için gelecekler. Türkiye'de kalp, göğüs hastalıkları, kanser gibi ağır vakalarda ameliyattan önce Amerika'nın sayılı kalpçilerinden Prof. Dr. Mehmet Öz'ün senenin muayyen aylarında ameliyatlar yapmak üzere Türkiye'ye gelecek."

Prof. Demiroğlu, Columbia-Cornell'in Rektörü Pardes'in Florence Nightingale Hastanesi'nde yılda 3 bin açık kalp ameliyatı, 6 bin anjiyo, 2 bin anjiyo-plastı balon tatbikatının yüzde 2'nin altında kayıpla gerçekleştiğini öğrendiğinde çok şaşırdığını ve "Türkiye'de tıbbın bizim büyük merkezlerimiz düzeyinde olduğunu bilmiyordum" dediğini söyledi.

■ Doğan ULUÇ/NEW YORK

Hürriyet, 10 Mart 2002

madan, profesör yapabilmektedir; Profesör Sulhi Dönmezer'in hukuk katkılarıyla, New York'la bağlar sağlamlaştırılmaktadır, onomastique araştırmaları bu noktaya gelmiş durumdadır. Belki de bu yüzden isim bilim, politika bilimidir, diyebiliyoruz; çekici olduğunu kabul ediyorum, fakat henüz erken görünüyor, hak etmeliyiz.

Tekil mi; artık iktisat profesörü Erdoğan Alkin'in iki oğlunu da akademik kariyere soktuğunu ve genç yaşta her ikisini de doçent yaptığını ekleyebiliyoruz. Yalnız bu bilgi tek başına bir olumsuzluk olarak değerlendirilmeyebilir, çünkü, bunların gerçekten çok değerli olduklarını düşünebilmemiz için başka işaretler de var; oğulların, genç yaşlarına karşın, Harp Akademileri'nde ders verdikleri ileri sürülmektedir, gerçekten değerli olmaları gerekmektedir.

Devam ederken, ölümün ve otopsinin, bilimin gelişmesindeki acılı ve ancak büyük katkısını not etmemiz zorunludur; çünkü, böyle bir ölüm haberi olmasa, adli tıp kurumunun da, bir babadan kızına geçtiğini bilmemiz mümkün olamazdı, yine de ölümüne sevindiğimiz anlaşılmamalıdır. Yalnız açık, çok önemli bir sorunla karşı karşıyayız; hastaneler grubunun babadan oğula, adli tıbbın babadan kıza geçişini, bunların engellenmeden, kabiliyetleri ne olursa olsun üniversitelere ve istediklere dallara asistan olabilmelerini, basamakları hep çıkabilmelerini ve zincirin hiçbir yerde kırılmamasını kim ve hangi karar mekanizması garanti ediyor, artık hegemonik bir durum olduğundan kuşku duyamıyoruz. Mutlaka gizli bir anayasa olmalıdır; araştırılmasını öneriyorum ve bu kapsamda, göçtüğünü üzüntüyle haber aldığımız adli tıp direktörü Profesör Ş. Gök'ün ölüm ilânını ekte sunuyorum, eşinin, Müslüman olmaması ve diğer isimler, onomastique açıdan önemli ip uçları sağlamaktadır. Yerine geçen kızı Profesör Sevil[1] Hanımefendi'yi ise, Aydın Doğan'ın aydınlarından birisi olarak tanıyorum, Hürriyet'in sıklıkla fotoğrafı-

1) "Sevil" ismi için iki açıklama mümkündür; "mardin" , "kavala", "erbil" , şam'dan "sam" örneklerdir, ailenin kök-yeri soyadı olabilmektedir, Sevilla'dan gelenler, Fransızca "sevil" söylenmektedir, hem soyadı ve hem de ad olarak taşıyabiliyorlar. Ayrıca, ikinci nazariye olarak, "sevi-l" düşünülebilir, bunun için "sevi-n" de uygundur.
Ferda ve Profesör Ş. Gök'ün kızı olarak doğan Sevil, Şişli Terakki'de ilkokula başlamıştır. Babasının sabetayist ve ayrıca annesinin Yahudi olması ihtimali var. Kimya Fakültesi mezunu, Tıp Fakültesi'nde kariyere alınmıştır; terfileri hızlı ve Adli Tıp Kurumu'na intisabı ve yükselmesi neredeyse otomatik olmuştur. Atasoy'lardan Faruk ile evlenerek , "Selin" adlı bir kız çoğu annesi de olmuştur; Hürriyet Gazetesi her vesileyle promosyonunu yapmaktadır.

nı yayınladıkları arasındadır. Burada bizim ilgimizi çekmiyor; ayrıca digression'a da, "cem" ve "cemşid" adlarının birlikte karşımıza çıkması neden olmuştu, tekrar ana konumuza dönüyoruz.

Adli Tıp'ta Baba & Kızı

Adli Tıp'ın babası Prof. Gök öldü

Prof. Şemsi Gök, Tıp Enstitüsü Müdürü Sevil Atasoy'un ba[illegible]sı.

Hürriyet, 21 Ekim 2002

Strumza & Gürsoy & Atasoy

VEFAT

Merhum Hakim Hikmet Gök ve merhume Feride Gök'ün oğulları, Op. Dr. Hulusi Gök-Dr. Neriman Gök'ün ve merhume Nurten Aykut'un ağabeyleri, Ahmet-Günseli Gök'ün amcaları, Nuray-Mehmet Gürsoy'un dayıları, Müteveffa Giesela (d.Gross)-Saul Strumza'nın damatları, Selin-Tamer Hartevioğlu'nun dedeleri, Prof. Dr. Sevil Atasoy-Faruk Atasoy'un sevgili babaları
ve Dr. Ferda Gök'ün sevgili hayat arkadaşı, modern Türk Adli Tıp Bilimi'nin kurucularından

Prof. Dr. ŞEMSİ GÖK

aramızdan ayrıldı.

Hürriyet, 21 Ekim 2002

Şu soruyla pek çok kez karşılaşıyorum; bu kadar önemli ve ülke yazgısını çok derinden etkileyen bir sorun, neden daha önce teşhis edilerek analiz edilmemiştir, ilk bakışta çok haklı bir çıkış olarak görünmektedir. Çünkü, herhangi bir sorunu, tarihin ve toplumsal gelişmelerin olgunlaştırdığı zamandan önce görüp formüle etmek imkânsızdır, bilimadamını, tarihin ve toplumsal çatışmanın dışında düşünemeyiz. Öte yandan bu sorun, "sabetayist hegemonya", daha önce ortaya atılsaydı, inandırıcı da olmayabilirdi; nitekim hep tekrarlıyorum, çözümlemelerim hiçbir zaman bir başlangıç değildir, olmamıştır. Öncü çalışma ve çıkışların olduğunu hep görmek durumundayız; bunlardan fazlasıyla yararlandığım kesindir.

Sorunun bu kadar net formülasyonunun ve yarattığı büyük ilginin bazı nedenlerini görebiliyoruz; birincisi, İstanbul'un New York ve Ankara'nın da Washington'la yakınlaşması ve hatta içiçe girmesidir. İkincisi, Londra , Ankara ve Tel-Aviv sanki Washington'un dışarıdaki kalbi oluyordu, böyle attığı bir dönemi yaşadık ve yaşıyoruz; bu son derece yeni bir durumdur ve bu üçgende Tel-Aviv'in varlığı başlı başına uyarıcı etkisi yapıyordu. Üçüncüsü, sadece

Brüksel'de değil, Türk dış politikası, Kuzey Irak'ta, tam bir iflas halindedir; sanki Dış İşleri, kendi çıkarlarını tamamen unutarak, İsrail'in geleceğini garanti altına alacak bir Kürt oluşumuna göz yumuyor veya fiilen destek sağlıyordu. Büyük ekonomik krizdeyse politikaların ve reçetelerin hepsi dikte ediliyordu, dördüncü budur ve bunları da, kasıt fazla görünse de gafletle açıklamak kaçınılmazdır. Sistematik bir gafletse sistem analizlerine hazır bir ortam yaratıyordu; aklın çalışması bu yöndedir.

Buna sabetayizmin büyük bir iktidar gösterisine kalkışmasını eklemek imkanımız var; Türkiye'nin tanıdığı en kıskanç, en acımasız ve aç gözlü hegemonya denemesi diyebiliriz. En büyük gazetelerden birisi, zenginliğinden başka bir özelliği olmayan bir Eczacıbaşı'nı müstakbel cumhurbaşkanı, ne niteliği olduğu bilinmeyen bir Uğur Bayar'ı başbakan ilan edebiliyordu;[1] bunu özgürlük değil ölçüsüzlük saymak zorundayız. Sabetayist olmayana, parti yöneticiliği kapatılıyordu; sabetayist olmayanların, devlet veya özel televizyonlarda, yöneticilik bir yana, spiker olmalarını bile düşünemez olduk, mankenlik ve hatta pahalı fahişelik bile tekel altına girmişti. Bütün "vakıf" ve moda sözcükle "sivil toplum" kuruluşları kontrol altına alınmıştı, "başkan sabetayist olmalı" direktifi, bir yasa kabul ediliyordu, sporda "12" sayısı kutsallaştırılıyordu,[2] itibarlı üniversitelerin rektör ve dekanları kesinlikle sabetayistlerden seçiliyordu, sabetayist olmayanlara belki yolu olmayan yörelerde dekanlık veriliyordu; daha önemlisi artık bunların üzerini örtmek yerine reklâmını yapmak tercih ediliyordu. Bir iktidar gösterisi veya görgüsüzlüğü kakılıyordu. Ölçüsüzlük, üniversite profesörlüğünde, adli tıp gibi çok önemli kamu kuruluşlarında hanedanlar yaratmaya vardırılmıştı; Hürriyet Gazetesi, adının yanına "Türkiye Türklerindir" ilânını koymakla birlikte, hem çalışanlarını seçerken ve hem de haberlerinde çok ayrımcı davranıyordu, jürilerini bunlardan kuruyor, ödüllerini bunlara veriyordu, bunlardan birisi bir trafik kazasına uğrasa, milli matem ilan ediyordu. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Yahudi kuruluş ve lobileriyse Türk Devleti'nin resmi muhatabı haline getirilmişti; yeni cumhurbaşkanları veya başbakanlar, önce bunlara takdim ediliyordu. Bütün kapılar bütün kabiliyetlere kapatılmıştı, ortada yetenek kalmamıştı; fark edilmemesini ve tepki yaratmamasını düşünebilmek de gaflet demektir.

1) T. Erdoğan'ı incelemek zorundayız.

2) Hazar Türkleri, on üç sayılıyor ve Yahudilik on iki kabileden gelmektedir.

Kuşkusuz tek başına buna bağlayamayız, B. Eczacıbaşı'nın, K. Derviş'i son anda İ. Cem'le parti kurmaktan caydırmasını, bu tekelci iktidar gösterilerinin toplumun en alt kesimlerinde çok büyük rahatsızlıklar yarattığının nihayet anlaşılması saymamız yerindedir. Ayrıca, İ. Cem'in ham bir şekilde başbakan ilân edilmesinin de Avrupa başkentlerinde ve özellikle Berlin'de kaygılara neden olduğunu tahmin edebiliriz; çünkü, Cem'in sabetayizmi, Londra'da penguin tarafından yayınlanan kitapta ilân edilmişti, o sıralarda iktidar ilânının zamanlı olduğu değerlendirmesi yapılıyordu ve şimdi, ikincisi, Almanya, Arap-İsrail ihtilafında, Washington'dan çok ayrı düşünüyordu, sabetayist bağlantıları nedeniyle açıkça İsrail'i tutacağını tahmin ettiği bir Türk başbakanı istememesi normaldir. Çünkü biz "sabetayist" diyoruz, "Yahudi asıllı" denmesini önerenler de var, Almanya'nın böyle değerlendirdiğini biliyoruz.

Cem'in, K. Derviş tarafından terk edildikten hemen sonra, aniden Berlin'e ziyaretini buna bağlıyoruz; bu , Berlin'in rahatsız olduğu tespitlerini tekzip gezisiydi. Bunun arkasından aynı Cem'in, keskin bir dönüşle, dedelerini Bektaşi Şeyh'i ilân etmesi de, sabetayist imajı gölgeleme hedefine yöneliyordu; demek, iktidar gösterisi yerini tedbirliliğe bırakıyordu. Öyleyse, analizimizi sür-

Cem & Sömürge Valisi Dervish

Başbakan adayım İsmail Cem'di

Eğer Ecevit çekilseydi

CHP İstanbul Milletvekili adayı ve eski devlet Bakanı Kemal Derviş, Hürriyet'e verdiği mülakatın ikinci bölümünde, erken seçim talebini mülakatın ikinci bölümünde, erken seçim talebini Türkiye'nin gündemine getirmesinin perde arkasını anlattı. Derviş'e yöneltilmiş sorular ve kendisinin yanıtları özetle şöyle

Başbakan Ecevit 4 Mayıs'ta rahatsızlanıp hastaneye gitti. Siz 8 Mayıs'ta DSP'yi ve Kenan Cemal'e verdiğiniz mülakatta erken seçim gerektiğini söylediniz. Daha sonra bu görüşünüzü 4 Temmuz tarihindeki liderler zirvesinde liderlerin önünde açtınız. Türkiye'deki siyasetçilerin, liderlerin çağrı Türkiye'nin erken seçime gitmesine sizin bu çıkışınızın yol açtığına inanıyor...

'Belirsizliğin kalkması, faizlerin inmesi için yeni bir senaryo gerekliydi. Eğer Ecevit'in çekilmesi söz konusu olursa, seçime kadar İsmail Cem'in başbakan olmasını önerdim. Bu piyasaların inanabileceği bir senaryoydu.

devralabilir gibi konularda bir senaryo gerekliydi.

O noktada siz ne olabileceğini düşünüyordunuz?

Bu değişim hükümet içinde de olabilirdi, ama İsmail Cem de olabilirdi. Benim o sıralarda görüşüm, eğer başbakanın sağlığı hakkaten daha da ciddileşip anlaşmasını gerektirir duruma gelirse, zaman DSP'deki arkadaşlarla konuştuğum zaman sanki parti içinde en olası aday İsmail Cem gibi görülüyordu. Bu hükümet yapısı içinde DSP en büyük parti, İsmail Cem DSP'de sevilen bir insan, ayrıca başarılı bir Dışişleri Bakanı. Dış piyasalarda da güven duyulan bir isim. Dolayısıyla seçime kadar böyle geçişin olabileceğini düşündüm. Bu bir senaryoydu, piyasaların inanabileceği bir senaryoydu.

Hürriyet, 15 Ekim 2002

dürürken, şeyh-sabetayist ilişkisine de değinmek zorunda kalıyoruz.

Ne önemi var ve ne değişecek; ne yazık, burada, önce, başka yerlerde yazdıklarımın bir bölümünü özetlemek zorundayım. Bütün kaynaklar, bu batıni, esoterik dinin, sabetayizmin islam görüntüsü vermesine karşın, islâmla bir ilgisi olmadığı konusunda birleşiyorlar; son derece kapalıdır ve böyle olduğu için, bu kesin yargıyı veri kabul etmemiz zordur, temkinli bir kabul mümkündür. Eğer böyle olursa, mevlevilik veya bektaşilik türünden tarikatlerde, Müslümanlığın vecibelerine uymakta ve yasaklarına uymamakta bir özgürlük olduğu için, sabetayistlerin mevlevi veya bektaşi görünmeleri veya bu tarikatlere meyletmeleri çok mantıklıdır. Eğer sabetayist ise, bektaşi görünüyorsa, Müslümanlar'la aynı tarihte oruç tutmamasını açıklamak kolaydır; sızan kıt ve değerli bilgiler, bu analizimizi destekliyorlar.

Buna eklenecekler var; sabetayistlerin, sadece bu tarihsel tarikatlere değil, aynı zamanda, nurculuk ve nakşilik dahil, islâmik sufizm kollarına, tasavvuf ya da mistisizm de diyebiliriz, yönelmelerinin, yalnızca gizlenme maksatlı olduğunu düşünmek, hem yanlış ve hem de sabetayizme bir büyük haksızlıktır, çünkü sabetayizmin kendisi mistiktir. Sabetayizm, Yahudi mistisizmi demek olan Kabala çıkışlıdır; Yahudiler içinde de kabalistler var, katledilen Ü. Garih'i hatırlıyoruz, bunlar bir yana, bütün sabetayistler kabalist ve dolayısıyla, Yahudi sufisidirler. Devamla, bunlara da ekleyeceklerimiz oluyor, her dinde, Tanrı'yı tanıma ve Tanrı'yla buluşma kapısı açan tüm mistik kapılar, birbirine yakın düşüyorlar; bu da var, bir de Yahudi mistisizmi ile İslâmik tasavvuf, içiçe geliştiler, birbirinden etkilenerek oluştular, Müslüman İspanya beşikleriydi. Seferad Garih'ten, belki sekiz yüzyıl önce İspanya'daki dedeleri, Müslüman zaviyelerine gidiyordu; bu mekânlar, karşılıklı olarak, huzura kavuştukları yerlerdi. Bu nedenlerle, İ. Cem'in, şimdi soyunda Bektaşi Dedeleri olduğunu ortaya çıkarması, yanıltma hedefine yönelik değilse, bilgisizlik sonucudur; bunu çıkarmış oluyoruz.

Daha temelli bir noktayı da teşhis edebiliriz; nakşibendi ve nurculuk türü tarikatler, Türkiye İslamını, Arabist İslamdan ayırmanın da kapısı olmaktadır. Bu, dünya ve Türkiye Yahudi Partileri için çok büyük bir öneme sahip görünüyor ve böylece sabetayizmin bütün önemli tarikatlere girmelerini çok büyük bir siyasal gereklilik sayabiliriz.[1] Bulgularımız bu yöndedir.

1) Ne yazık bu analizlerimizi gelecek ciltlere bırakmak zorundayız.

Ekte sunduğum Müfit Erenli'ye ait modern mezar taşı, gizemlidir; buradan okuduğumuza göre, göçük Müfit Erenli'nin babasının adı "Nuri" ve annesinin adı ise "Naime"dir, birincisini tanımış bulunuyoruz ve ikincisiyse model Naomi Campell'in adını çağrıştırıyor ki, bu sonuncu ad da İbrani'de var, "hoş" ve "zarif" demektir. "Naime" de bu anlamdadır; diğer isimlerin çoğu, ilgimizi çekiyorlar ve aralarından, şimdi göçük Serbülent Bingöl'ü ayırabiliyoruz. Doğrusu, onomastique çalışmalara başlayıncaya kadar, Serbülent Bey'in her askeri müdahalede bakan yapılmasını hiç anlamıyordum, bilinen birisi değildi, kim yapıyordu ve neden yapıyordu, cevap bulamıyordum; bu adı da "özgür yüksek" olarak bir yere oturtamıyordum. Şimdi İbrani'de sıfatların isimden sonra geldiğini, Türkçe'nin tersidir ve "ser" ya da "sar" sözünün eski kullanılışında , "prens" ve şimdi de "bakan" anlamı verdiğini öğrenince, bu adın, yüksek prens veya altes prens olabileceğini; dolayısıyla, adı ve kökü nedeniyle, hiç politikanın zahmetine katlanmadan, askerler yönetimi alınca, hep bakan oluşunu çözmüş bulunuyorum. Fakat burada bitmiyor, bu modern mezar taşı, Erenli için, "Yahya Efendi Şeyhi Hasan Hayri Efendi Hz.'nin Torunu" bilgisini de kaydediyor; demek, şeyh soyundan gelmektedir ve İsmail Cem'in hiçbir ayrıcalığı kalmamaktadır.

Yine ekte sunduğum diğer bir modern mezar taşı da sırlıdır; gazeteci ve daha önemlisi sinema eleştirmeni Erman Şener'e aittir, Erman Şener pek değerli bir sinemacıydı. İsimler doğruluyor, fakat bu doğrulanmaya da ihtiyacımız yok; ayrıca Türk Sineması'nın başından itibaren, oyuncuları, rejisörleri ve eleştirmenleriyle bir sabetayist tımar olduğunu biliyoruz ve senaristleri hiç ihmal edemeyiz.[1] Bunu da bir eleştiri veya olumsuzluk ifadesi olarak değil, bir tür şükranla yazıyorum; Türk sinemasını, çok büyük ölçüde, sabetayistlere borçluyuz. Ayhan Işık, Kenan Işık, Sadri Alışık'a borcumuz büyüktür. Bu borçla, Erman Şener'in mezar taşından, "Afyon Mevlevi Şeyhi merhum Velit Bey Mevlanagil ve merhume Nadide Hanım'ın oğulları" ibaresini de aktarıyorum; Mevlevi Şeyhi Velit Mevlanagil'in oğlu olduğu anlaşılmaktadır.

Şunu söyleyebilirim, sabetayizm araştırması, çok zor ve aynı ölçüde he-

1) Kendisi de bir sabetayist olan ve kitabı da "kabalcı" yayınlarından çıkan, "Tahiri" rejisör Halit Refiğ'in anıları, hem sinema ve ilişkiler ağı açısından değerli bir kaynaktır.
Halit Refiğ, *Düşlerden Düşüncelere*, İstanbul, 2001.

yecan vericidir; gizlilik, hem zorluğun ve hem de heyecanın kaynağında yer alıyor. Bilgilerimiz çok az, aslında bilimsel araştırma da, yeni bilgi kurmak demek olduğuna göre, bilimselliğin başında olduğumuz buradan da belli oluyor; yalnız açılmaktadır. Bu açılışta, İstanbul'da tiyatro sanatçısı Esin Eden ile Fatma Ang'a borcumuz büyüktür; kendilerinin kimi yaşam sahnelerini açıklama cesaretini sergilediler, verdikleri bilgiler belki sınırlıdır, fakat, başlangıç olduğu için büyük ışık saçtılar.

Esin Eden Hanım'ın Atinalı Nicholas Stavroulakis ile birlikte yazdıkları, "Selânik Yemekleri" kitabından, daha önce ve başka çalışmalarımda söz etmiştim; Esin Hanım burada, sabetayist yaşamın bazı perdelerini kaldırıyordu ve biz, sabetayist-mevlevi ilişkisinin ilk kanıtlarını burada bulmuştuk. Önemi nedeniyle, Selânik'teki bir sabetayist-mevlevi çocuğun fotoğrafını aktararak yayınlamıştık, mevlevilik veya bektaşiliği, sabetayizmi örtmek için kullanma hevesleri karşısında yeniden yayınlamak gereğini duyuyorum. Şunu söyleyebiliriz, tasavvuf veya sufizm, sabetayizmi kapatmıyor; buna açılan bir kapı olabilmektedir.

Atina'dan N. Stavroulakis'in, Esin Hanım ile ortak çalışmasından önce, konuyla ilgili bir başka çalışması daha olduğunu öğrenmiş, fakat sağlayamamıştım; bu boy olmamakla birlikte hacmi küçük kitap da son derece değerlidir, "Salonika: Jews and Dervishes" başlığını taşımaktadır. Buradan yapacağım iki aktarmadan birisi şudur:"Many of the dervish orders in the Ottoman Empire, especially the Bektashi and Mevlevi had associates and in certain cases even members who were either Christians or Jews who studied under a Sheikh or Dede and in Salonika, one inner sect of Ma'min, the Kapancilar, were closely associated with the dervishes in the Great Mevlevihane."[1] Başka bilgiler bir yana, sabetayistlerin bir ve en büyük kolu, Kapancılar'ın, Selanik'teki Büyük Mevlevihane ile çok sıkı bir bağlantı içinde oldukları, burada kaydediliyor; Osmanlı'da Hıristiyan ve Yahudiler'den bazıları bir şeyh veya dede tarafından eğitilmeyi tercih ediyorlardı, bu da belirtilmektedir. Bu gelenek, önemli bölümünü açıklamış olduğum nedenlerle, kendilerine, imanlı anlamına "mü'min" diyen sabetayistlerde, neredeyse ayrılamaz bir bütünlük sağlamıştı; bu nettir.

Bir nokta var, geçerken kaydetmem yararlıdır, sabetayistlerin her bir kolu

1) N. P. Stavroulakis, *Salonika: Jews and Dervishes*, Athens, 1993, p. 7.

sadece kendisini "mü'min" kabul ediyor; kollar arasında evliliğin olmaması veya istisna düzeyinde kalması bu taassuptan kaynaklanmaktadır. Bektaşi veya mevlevi kültürü bile bu taassubu her zaman aşamıyor; Stavroulakis, bu kültür içindeki mevlevilerden Esad Dede'den de söz etmektedir; "Esad Dede who was born in 1848 into one of the wealthiest Ma'amin (or Dönme) families of Salonika, the Kapanci"[1] diyor ki, Kapancılar'ın Selanik'te iken de çok zengin olduklarını öğreniyoruz, Esad Dede, Kapaniler'dendi. Daha sonra İzmir'in ticaret ve politik yaşamını kontrol eden Kapaniler'den, Demokrat Parti döneminde bakan Osman Kapani, Hukuk Profesörü Münci Kapani, Belediye Başkanı Osman Kibar'ı biliyoruz; Esad Dede'nin de bir mevlevi büyüğü haline geldiğini, Stavroulakis, bize haber vermektedir.[2] Böylesine son derece değişik alanlara yayılmak ve her alanda lider konumunu sağlamak, belki de hegemonya kuruculuğun bir gereğidir.

Stavroulakis, bu kaynak kitabında, pek çok fotoğrafla birlikte, Selanik Büyük Mevlevihanesi'nin şeyhinin fotoğrafını da yayınlamaktadır; buraya alıyorum. Bunun önemli bir nedeni var; diğer kitaptaki mevlevi çocuğun sabetayist olduğunu işaret eden Stavroulakis, bu Mevlevi Şeyh hakkında özel bir not düşmemektedir. Ancak fotoğrafı, "Yahudiler ve Dervişler" başlığını taşıyan bir kitapta yayınlaması dikkat çekicidir; ayrıca, Cem'in sabetayizmini bütün dünyaya açıklayan J. Freely, sözünü ettiğim çalışmasını, aynı Stavroulakis'e ithaf etmişti, Atinalı'yı bu alanda büyük bir otorite, kendisinin ilham kaynağı ve araştırmasında besleyen kimse olarak göstermektedir. Bir nokta daha var, hem sabetayist-mevlevi çocuğun ve hem de Atinalı mevlevi şeyhi-

1) ibid., p. 72.

2) İ. Cem'in karakaşi ve K. Derviş'in kapani kollarına mensup oldukları da ileri sürülüyor; bu kollar birbirinin rakibi sayılmaktadırlar. Üçlü'nün , Özkan, Derviş, Cem, bir parti için anlaştıklarını ilan ettikleri gün, ben kartlarıma, "Kapaniler, karakaşi liderliği kabul eder mi" diye not düşüyordum. Etmediler, bunun rolü ne kadar, Ercan Karakaş, Cem'i bırakıp Derviş ile chp'ye gidemedi ve Eser Karakaş da Chp ile yapmış olduğu nişanı bozmak zorun da kaldı.

Demek ki, Ecevit'in bu üç yıldızının, Cem, Özkan ve Derviş'in de sabetayist oldukları ortaya çıkmaktadır. Özkan'ın ailesine ait isimlerin analizi ve kızını E. Alkin'in oğluyla evlendirmesi, hiç bir marifet sergileyememesine karşın Koç Matbuatı tarafından hep göklere çıkarılması, Hasan Cemal'in "köprü adam" keşfi müthiştir, hiç bir kuşku burakmıyor. Bu, yerine bıraktığı hükümetin üç isimsiz yıldızının, arınç-gül-erdoğan, incelenmesini gerektirmektedir.

Selanik'te Mevlevi-Sabetayist Çocuk

E. Eden & N. Stavroulakis, Salonika - A Family Cookbook, Athens, 1993

Selanik Büyük Mevlevihanesi'nin Şeyhi

Nicholas P. Stavroulakis, Salonika: Jews and Dervishes, Athens, 1993

N. B. Cem'den gayrı Türk Dış İşleri Bakanlarından birisinin dedesi olduğu ileri sürülmektedir.

nin fotoğraflarını kendi çalışmasında yayınlamış durumdadır;[1] bütün bunlar mevlevi şeyhinin de sabetayist olduğunu telkin etmektedir. Bilemiyoruz, şu anda bir sonuca ulaşmak mümkün görünmemektedir; fakat, ilgili çevrelerde, Selanik'teki bu mevlevi şeyhinin, İ. Cem'den önce Dış İşleri bakanı olmuş bir başka sabetayistin dedesi olduğuna inanılıyor, ilerde netleşebileceğini düşünerek burada yayınlıyorum.

Belki de "şeyhler ve sabetayistler" sorununu böyle kısaca ele almamıza fırsat hazırladığı için, İsmail Cem'e teşekkür borcum var; eski dostumuza, cumhurbaşkanlığı ve başbakanlığı kaçırdığı için de, üzülmemesini tavsiye edebiliriz. Çünkü Washington, düşüncelidir; kızını yetiştirmeye şimdiden başlamış görünmektedir, liderlik kursuna çağrıldığını haber alıyoruz.

Nur Cem Şıvan Liderlik Kursunda

Cem'in kızına liderlik bursu

YTP Lideri ve Dışişleri eski Bakanı Ismail Cem'in kızı İpek Nur Cem dünyanın konusundaki en saygın burslarından biri olarak kabul edilen "Eisenhower" bursunu kazandı. İpek Nur Cem, bursu kazandığını kızı Kumru Emine'nin doğumu ile aynı günde öğrendi. Hürriyet'e konuşan Cem, gelecek Nisan-Mayıs aylarında burs için ABD'ye gideceğini belirterek, "İki üç senede belirli ülkelerden sadece bir kişiye verilen bir burs. Bu yüzden, beni seçtikleri için gurur duydum" dedi. Ülkesinde kariyer olarak gelecek vaadeden kişilere verilen bursu Türkiye'den daha önce Süleyman Demirel, Nilüfer Narlı, Akın İzmirlioğlu gibi isimler aldı. ■ ANKARA

Hürriyet, 4 Eylül 2002

1) J. Freely, *The Lost Messiah*, op. cit. p. 180.

Bektaşi kapısında Musevi müritler...

Kendilerini "Bektaşi Museviler" olarak tanımlayan 21 kişilik grup Cem ayininde ibadet etti

HACIBEKTAŞ'I anmak için Turkiye'nin dört bir tarafından gelen insanlara bu yıl yurtdışından pek çok turist de katıldı. 40. yılını kutlayan törenler 16 yıldır da uluslararası düzeyde yapılıyor. Her dinden insanı bu küçük kasabaya toplayan törenleri izleyenler arasında 21 kişilik Musevi grup da yer aldı.

Bu ilginç grubu Hacibektaş'a Zeev Ben Arie adlı bir Musevi getirmiş. Geçen yıl da farklı bir grupla törenlere katıldığını söylüyor. Arie, Sufizme ilgisi olan insanlar için Hacibektaş'ın bulunmaz bir kaynak olduğunu, onu yaşadığı yerde anlamanın çok daha kolay olduğunu anlatıyor. Grubun üyelerinden Anat Botzer, Cem ayini sonunda muthiş bir rahatlama duygusuna kapıldığını itiraf ediyor. Sosyolog olan Botzer, Bektaşi felsefesinin hangi dinden olursa olsun insanları rahatlıkla kucaklayabileceğini söylüyor.

Bu grupta Sufizmle ilgili en uzman kişilerden biri ise Yaakoub Ibn Yussef'di. Yussef'in İbranice söylediği ilahilere ozanlar da Anadolu deyişleriyle eşlik etti. O gece Musevi Bektaşiler ile Alevi Bektaşiler hep birlikte ibadet ettiler.

FOTOĞRAF: BURAK ÖZTÜRK

Sabah, 19 Agustos 2003

P.S. Haberde adı geçen Musevi-Bektaşi, Anat Botzez, onomastique açıdan dikkat çekiyor; adı, "Anat", CNN spikeri Çiğdem'e soyadı olmuştur. Soyadı "Botzer", "Bozer" olarak okunabiliyor, Dış İşleri eski bakanı Ali'de çıkmaktadır. Ali Bozer'in kız kardeşi Sevim Bozer'in Turgut Göle ile evliliğinin fotoğrafını, Beki L. Behar, "Ankara Yahudileri" kitabında yayımlamış bulunmaktadır. Sevim Bozer'in çocuklarından Celal Göle, K. Derviş'in akrabası İnci Derviş ile evlidir. Sevim Bozer'in diğer çocuğu Nilüfer Göle'nin eşi ise "televole profesörü" olarak da tanınan Asaf Savaş Akad arkadaşımız idi.

Beki L. Beher, Ankara Yahudileri, Istanbul, 2003, s. 150

PAYİDAR VE PAYDAR

Politik sistemdeki tüm eksikliklerden, büyük devletlerin her türlü baskı ve desteklerinden soyutlayabiliriz, bu takdirde bir Tansu Çiller'in nasıl başbakan, bir İsmail Cem'in Dış İşleri ve bir Kemal Derviş'in bakan olabileceğini sorabiliriz; Çiller'in cümle kurarken bile zorlandığı yıllardı, biliniyordu ve şimdi de Cem ve Derviş'in zekâ ölçüleri anlaşılmaktadır. Bu sorunun bir tek cevabı var; üçü de ve benzerlerinden hiç birisi, geldikleri yerlere kendileri gelmediler ve hep o makamlara çıkarıldılar, Bu cevabın bir de uzantısı olmalıdır; eğer bir sabetayist hegemonyadan söz ediyorsak, bu aynı zamanda tüm kabiliyetlere karşı bir topyekün savaştır. Bunu "deseleksiyon" kavramıyla da anlatabiliyoruz.

Bütün kabiliyetlerin önü kapatılmıştır.

Eğer ülkede bugün her yerde tam bir kıraçlık varsa, bütün yaratıcılık alanlarına kıran girmişse, bu her türlü yeteneğin önüne baraj çıkılmasındandır. Kabiliyetlerin üstüne duvar örülmüştür ve hegemonlar, üretme ve yaratma kabiliyetinden yoksundur ve manzara-i umumiye budur.

* * *

War is peace[1]
Esir, özgürdür
Cahil, profesör
Sabetay El'dir[2]
Gazete, oligark

1) G. Orwell, *Nineteen Eighty-Four*, penguin, 1964, p. 7.
2) Allah anlamındadır.

Teneke, tenördür
Fahişe, model
Ve mafya, ahlâk
U-ses, şarkıcıdır
Öğrenci ise sürü
Ölüm, yaşamaktır
Yaşamak, sürünmek
Nefret, aşk
İşkence, okşamaktır
Zengin, zor'dur
Yalan, doğru
Ve doğru, yalandır
Cehalet, öz
Ignorance is strength
Ve payidar, paydar
Nizam-ı mülk, tekeliyettir

* * *

Bütün bunları takdir edebilmek için isim bilim analizimizi sürdürmek gereğini duyuyorum; "yaşar" ismini ele almayı öneriyorum. Tam bu telaffuzda İbrani bir isim var, taşınıyor ve "dos doğru" anlamına geliyor, not ediyoruz. Yalnız, Yahudilikte isim koyma da bir başka yol daha görüyoruz, yaşar, bir de Yahudi tarihinde önemli bir zatın üç adının baş harflerinden meydana geliyor; İbrani dilinin ünlüleri yazmadığına işaret etmiştim, bu üç harf de Yaşar'dır. İsim bilimde ve Batı dillerinde, buna, "acronym" diyoruz.

Bizde göremiyoruz; Rus ve daha doğrusu Sovyet isim yaratmada da benzer yolların denenmiş olduğunu tespit edebiliyoruz. Yirmili yıllarda Sovyetler Birliği'nde, "komünar", "lyubomir" veya "novomir" türünden o zamana kadar bilinmeyen isimler taşınıyordu; birincisi, Paris komünarlarını yaşatıyor ve ikincisi "barışsever", üçüncüsü de "yeni dünya" anlamına geliyordu.[1] Bunlardan başka Lenin'den türetilmiş, "vilen" veya "vladlen" sözcükleri, kuşkusuz "engelen" misali Lenin ile Engels'i yan yana getiren konstrüksüyonlar ya

1) Akademiya Nauk SSR, *Onomastika i Norma*, Moskova, 1976, str, 22.

da "rev", revolyutsiya, sözcüğünün başı isim olabiliyordu; "kim" ise, Kommunistiçeskiy Internatsional Molodeji, sözcüklerinin baş harflerinden ibarettir, Gençlik Komünist Enternasyonali'nin Rusça karşılığıdır.

Benzer bir durumu, İsrel'de buluyoruz; "Nili" adı çok ilgi çekiyor, netzah israel lo ieşkar, sözcüklerinin baş harflerini birleştirmektedir. Bu, Filistin ve Suriye'de, bu toprakların Osmanlı-Türk egemenliği altında olduğu zaman, Türkler aleyhine ve Büyük Britanya lehine istihbarat toplayan ve suikast düzenleyen gizli bir Yahudi örgütünün adıydı; Yahudiler bu örgütle çok övündükleri için Nili'yi isim olarak taşıyorlar.[1] Bizde de kullanılıyor; Nili Tlabar'ı hatırlıyoruz; bununla birlikte bizde daha çok "Nil" olarak taşınıyor, Noya, Oya veya Nura, Nur olabiliyor, işaret etmiştim. Kayıtlara "Nil" veya "Nilifer" olarak geçmesi mümkündür, her ikisi de günlük yaşamda "Nili" olarak söyleniyor ki; bir ülke yurttaşlarının kendilerine karşı savaşmış bir örgütün adını isim olarak taşımasına belki sadece bizde rastlıyoruz. Bu, sanıyorum, esirlerin özgürlüğüne denk düşüyor; artık eski "yabancılaşma" ve yerine önerdiğim "ötekileşme" sözcüğü de yetersiz kalmaktadır, esir sözcüğü üzerinde durmak zorundayız.

Adı geçen "Nil Karaibrahimgil" sabetayist mi; sabetayist olmasına gerek yoktur. Adındaki dört sözcük de, judaizmde ayrı ayrı isimdir;[2] öyle olmasa bile bu isimlerle, sabetayist hegemonya altında, sabetayist sayılacağından kuşku duyamayacağız. Böyle bir dünyada, Nil'i, sabetayistlerin kontrolündeki bir reklam firmasının "keşfetmesi", sabetayistlerin konrolündeki basının belleklere kazıması, B. Uzuner veya V. Kanetti türünden köşe tutanların "olay" haline getirmesi, hiçbir zaman tesadüf olmayacaktır. Tesadüf, matematik bir kesinlikle, sabetayist olmayan bir kızı bulmayacaktır; Sezen Aksu'da hiçbir kusur bulmuyorum, sabetayist olmayan kızlar vokalist olarak hiç başvurmadıysa, bunda Sezen'in eksikliği aranmamalıdır, Nil Kara İbrahim Gil'e teneke teneke para verilmesi normaldir.

Nil Kara İbrahimgil'in para kazandığı bir yalandır; paydardır ve teneke teneke para verilmektedir. Bunun için payidar gereklidir; var olduğunu görüyoruz.

Hegemonik düzen bütün kabiliyetlerden intikam düzenidir. Tekelokra-

1) Benzion C. Kaganoff, *A Dictionary of Jewish Names and Their History*, New Jersey, 1977 1996, p. 83.

2) Kaganoff'un bu değerli çalışmasının endeksine bakmak yeterlidir.

si'de deseleksiyon zorunludur. Ancak, "intikam" başlı başına bir tahriktir, unutmamamız gerekiyor; bu deselective kıza, bir de "özgür kız" adını takdılar, "kız" yanını bırakabiliriz, fakat diğerinin "oz" ve "gur" sözcükleriyle ilgisi olup olmadığını incelemek zorundayız, zamanının gelmesini umuyorum.

Özgürlük: Kabiliyetlere Savaş

REKLAMIN MESAJINI DEĞERLENDİREN AYDINLAR İKİYE BÖLÜNDÜ

Özgür Kız atışması

SEVENLER

'Bu bir arzu'

'Mantık aranmamalı'

'Geç bile...'

Fotoğraflar: Nihat ODABAŞI

Sabah, 23 Mayıs 2002

Anti-şarkıcı Tarkan'ın soy adının "Tevet" olduğunu öğrenince incelemeye başlamıştım; İbrani'de bir ay adıdır ve ayrıca şimdi göçük faşist politikacı F. Tevetoğlu'nun kardeşinin çocuğu olduğu ileri sürülmektedir. F. Tevetoğlu, onomastique testlere pozitif cevap veriyor ve Tarkan'ın kız arkadaşının, Fevziye Vakfı mekteplerinden Işık mezunu olduğunu da buluyoruz. Sesi yoktur,[1]

1) Bir açıkhava konseri vardı, herkes beğenmişti, bir manken "çok güzel, çok güzel, ama playback olmasa daha iyi olurdu" diyordu, konserin banttan dinlendiğini, bu çocuğun konser boyunca ağzını açıp kapadığını ve şarkı söyleme taklidi yaptığını o zaman öğrendim. İki şarkıyı art arda söyleyecek kadar nefesi yokmuş ve makinelerle sesi destekleniyormuş, inanması çok zor bir durumdur. En kibar deyişle, müzik eleştirmenleri açısından bir sahtecilik var. Kesinlikle deseleksiyon düzenindeyiz; şarkısı olmayanlara teneke teneke para verilmektedir.

dans tabir ettikleri hareketlerle ve davulla saklıyorlar; ancak bu bilgiler karşısında teneke teneke para alması normaldir. Çünkü kabiliyet-dışı sektörde, rant dağıtımı var; payidar sistemde dağıtım usülü budur.

Ün, artık bir sonuç değil, bir başlangıç sayılıyor; reklâm nesnesi yapılmaktadır. Nil Kara, reklamdan ün aldı ve Tarkan'a önce ün verildi, reklama çıkarılması arkadan geliyordu. Sonra, İsrail'de bir örgüt adı "Nil" ile İsrail'de bir ay adı "Tevet" bir araya getirildi; teneke teneke para dağıtılmıştır. Daha sonra Nil de şarkıcı yapıldı; ana okullarının dışında işkencedir.

Hegemonik düzen işkence düzenidir; kendinden çıkarmaya yaramaktadır.

İşkence, okşamaktır. Teneke cızıltısı şarkıdır.

Peki, bu şekilde teneke teneke para dağıtmak yolsuzluk mudur? Tekeliyette yolsuzluk yoktur; çünkü nizam-ı mülk yoktur.

Payidar varsa, sadece paydar var. Buna, "tekeliyet" diyoruz.

SABETAYİST ÜNİVERSİTEDE

Abdi İpekçi'nin, Çetin Altan'ı mason yaptığı ve karşılığında kendisinin de sosyalizme meylettiği rivayet edilir; önemli olan mason yapmaktır, çünkü, altmışlı yıllarda dağ-taş sosyalizme eğiliyordu. İpekçi Ailesi'ndendir, aile daha çok film malzemeleri ithalatı ve sinemacılıkla tanınmıştı; "İpek Film" sinema sektörünü kontrol edebiliyordu. Önemli gazetelerde önemli yerlere gelenlerse, başbakanları konrol hevesine kolay kapılıyorlar, önce birisini başbakan yapma sevdasına tutuluyorlar, Vatan'da Ahmet Emin Yalman, Adnan Menderes'i başbakan yapmayı hedef edinmişti, yaptı ve Milliyet'te Abdi İpekçi, B. Ecevit'e oynuyordu. Ecevit, Hükümet kurunca, 1974 yılında, kamu yönetiminde eksik kalan yerleri sabetayistlerle doldurma bir kampanya haline geldi; Turan Güneş, Besim Üstünel, Ahmet Yücekök, Deniz Baykal, Ecevit'e "beyin takımı" olmuşlardı. Eksik kalan kadrolaşmayı bunların tamamladıkları bilinmektedir.

Aynı Aile'den İsmail Cem, Cumhuriyet'te işe başladı, İpekçi'nin yönetimindeki Milliyet'e geçti; yükselen Türkiye İşçi Partisi'ni destekliyordu, Milliyet'te fıkra yazarı oldu. 1974 yılında Bülent Ecevit başbakanlığa gelmişti, İsmail Cem'i Trt genel müdürü yapmaya karar verdi ve herkesi şaşırtmıştı; o zamanlar, bu tür kritik yerlere sadece sabetayistlerin atandığı bilinmiyordu, Trt'nin ilk genel müdürü Adnan Öztrak da son genel müdürü de sabetayisttir. Bu sırada Cem'in desteklediği Türkiye İşçi Partisi liderleri hapisteydiler.

S. Demirel, sabetayizme hiç bir zaman karşı olmamıştır, kim oldu ki; Halil Turgut Özal ve Tansu Çiller, Demirel'in marifetidir, ama Cem'in müdürlüğüne çok itiraz ediyordu, "solcu" sayıyordu, tekrar görevi alınca, Cem'i tard etti. Yalnız yıllar sonra, Ecevit başbakan ve kendisi cumhurbaşkanı koltuğuna oturduklarında, bu kez bakanlar kurulu listesine itiraz ediyordu, "dün dündür" diyordu, listede Dış İşleri bakanı olarak Şükrü Sina Gürel görünüyordu ve Demirel, bu görevde Cem'i istiyordu, çünkü Gürel, "millici sabetayizmi" temsil ediyordu. Cem ise, Baykal ve Ecevit arasında çok zigzag çizmiş ve genel başkanlık koltuğunda gözü olduğunu belli etmişti; Ecevit çekiniyor ve istemiyordu, Demirel'in ısrarı ile İsmail Cem Dış İşleri bakanı oldu, hep biliyoruz. Demirel, marifetlerine bir yenisini ilave etmiştir, not ediyoruz. Bu nottan ayrı olarak, benim formüle ettiğim, Dış İşleri bakanı sabetayistlerden çıkar, yollu yasa[1] işliyordu, yürürlüktedir.

Sovyetler yıkılmıştı, "büyük" devlet Amerika'da Dış İşleri bakanı Madam Albright Yahudi'ydi ve "rakip" Elenistan'da George Papendreu'nun ise hem annesi ve hem de babaannesi Yahudi kavminden geliyordu; bunların da yardımıyla, Doğan ve Bilgin Grubu ve televizyonları, Cem'i sürekli övüyorlardı; dış politikanın bütünüyle Dünya Yahudi Partisi'ne teslim edildiği dönemdir. Kuzey Irak Kürtleri ile Washington arasındaki koalisyon Cem'in bakanlığında pekiştirilmiştir, şimdi önemi açığa çıkmaktadır; boşuna övülmüyordu. Bu övgüler ve Dış İşleri bakanlığının propagandaya elverişli koltuğu, İsmail Cem'i "seçilmiş adam" inancına sürüklüyordu, kolaydır.

1) Yaşar Yakış, herhalde değil, çünkü, hem matbuat ve kanallar ve hem de dış işleri bürokrasisi, iki koldan, hücuma geçtiler; Yakış da bu hücumu, "onlardan olmadığım için yapıyorlar" anlamına gelen bir ifadeyle bozmaya çalıştı. Fakat kısa bir zaman içinde, bakanlıktan tard edilmekten kurtulamadı.

Güzel, ancak yönetimde koalisyon hükümetleri vardı, bunun yarattığı yavaşlık ve Ecevit'in geçmişten gelen politik çizgisiyle saplantıları buna ekleniyordu; ayrıca 2001 Şubat Devalüasyonu, hükümet partilerini çok yıpratmıştı. Bu sırada Washington, Amerika'da "pet-project" diyorlar, iki-partili Türkiye projesini tekrar uygulamaya koymak istedi ve partilerden birisi ve lideri belliydi. T. Erdoğan'a bir partner aranıyordu ve aynı dönemlerde Rahmi Koç her ay birisine başbakanlık mührünü gönderiyordu, 2002 yazına gelmiş durumdayız.

Sabetaist veliaht

● DSP'nin Bülent Ecevit'ten sonraki genel başkanının kim olacağı konusu, Rahşan Ecevit'in açıklaması skandala dönüştü. DSP'nin "gölge genel başkanı" olarak nitelendirilen Rahşat Ecevit'in, "halefimizi belirledik" sözleri DSP'de şaşkınlıkla karşılanırken, siyasilerden de büyük tepki topladı. DSP'nin yeni genel başkanı olarak sabetaist kökenli Dışişleri Bakanı İsmail Cem İpekçi'nin adı özellikle öne çıkarılıyor. Rahşan Ecevit'in de bir "Sabetaist" olduğuna dikkat çeken siyasiler, "Rahşan Hanım, kendisi gibi bir sabetaist olan İsmail Cem'den başkasını veliaht seçmez" dedi.

Akit, 2 Ekim 2001

Bir nokta var, yaz aylarından önce Nisan Ayı'nı unutamayız; Ecevit, İsrail'in Filistinli Araplar'a yaptığını "jenosid" olarak nitelemişti; baskılar karşısındaki davranışı, ağzından kaçmadığını göstermiştir, muhtemelen bu, iç ve dış Yahudi Partisi için savaş işareti oluyordu. Ecevit'i indirme kararı alınınca, "seçilmiş adamlar" kendilerini başbakan olarak görmeye başlıyordu. İhanet ve acımasızlık içiçedir ve baş aktörlerin sabetayist olması şaşırtmamaktadır. Başbakanları da var, ama bu durum, birdenbire H. Özkan ile İ. Cem'i rakip hale getiriyordu; kaldı ki, yüksek bürokrasinin H. Özkan'ı istediği, Financial Times'e sızdırılmıştı, istemekten daha ileri adımlar atılmış olduğunu sanıyorum.

İsmail Cem'in "seçilmiş adam" kompleksine kapılması çok kolaydır, not etmiştim, hiç bir yere kendi kabiliyet ve çabasıyla gelmemiş-

ti, koltuklara bir ilahi el oturtuyordu ve aslında önce, dsp'yi parçalamak düşünülmüyordu. Bülent Ecevit, istifaya ikna edilecek, olmazsa, Başkent Üniversitesi doktorlarından "başbakanlık yapamaz" raporu alınacaktı, Ecevit inat etmiştir.[1] Ecevit'in güvendiği doktoru Profesör Zileli ile H. Özkan'ın ilişki içinde oldukları o tarihte bilinmiyordu; "doktorlar ihaneti" iddiaları daha sonradan ortaya atıldı. Yalnız bir ihanetten çok zincirinden söz etmek yerindedir, İ. Cem de zincirde halka oldu, bu, "seçilmiş adam" kompleks ile Ecevit'in inatının karşılaşmasından doğuyordu, sonu hezimettir. Yalnız burada bir zorunluluk da tespit edebiliyoruz, bazı gazetelerin "sabetayist veliaht" resimleri basmasına rağmen, herhalde Cem, Ecevit'in dsp'yi kendisine teslim etmeyeceğini biliyordu; dolayısıyla şansını denemek zorundaydı; hezimetin nesnel nedeni olmalıdır, görebiliyoruz.

Abartılmamalıdır, "hezimet" sadece "seçilmiş adam" olmayanlar için var; biz burada Oğuz Özerden'den söz etmek zorundayız. Üniversite'yi bitirmiş ve "Yeni Asır" gazetesinde, Bilgin Grubu İzmir'de çıkarıyordu, gazetecilik yapmış ve daha doğrusu yapamamış, bu kendi ikrarıdır.[2] Sonra İngiltere'ye gitmiş ve dönüşünde "seks hattı" uzmanıdır; "900'lü hatlar" olarak bilinmektedir. Yoksul aile çocuklarını, telefonla seks bataklığına çekmek anlamına geliyordu ve Oğuz Özerden, bu yolla çok büyük zengin olduğunu kabul etmektedir.

Ahlakın bozulmasında sabetayizmin katkısı ne ölçüdedir, bunu, kasten yapmadıklarını biliyoruz; amaçları para kazanmaktır. Fakat bu arada, "bozma" işi de gerçekleşiyorsa buna bir itiraz olmamaktadır. Ayrıca, teori kitabında işaret ettim, Avrupa'da katedrallerin çok büyük bir bölümünü korsanlar kurmuştu; Oğuz Özerden de üniversite kuruyordu, adı çok uygundur.

Öz ya da oz'dan söz ettim, "erden" hazırladığım sözlükte yer alıyor, fakat yine de açıklamak zorunda kalıyorum. Aslı İbrani olup "Yarden" yazılmaktadır, fakat, Tevrat'ta "erden" olarak geçiyor ve Türkçe'de "cordan" olarak da ta-

1) Yüksek bürokrasinin Hüsamettin Özkan'a önerisi, Ecevit'in güvendiği bir gazeteci tarafından, Ecevit'e iletilmişti ve Özkan'ın bunu hamisi Ecevit'e aktarmadığı anlaşılıyordu; yüzleşme yapılmıştır ve Ecevit, Özkan'ı bir daha, ayrılık buluşmasına kadar görmeye tahammül edememiştir.

2) Hürriyet, 24 Mart 2002. E. Armutçu'nun "Bilgi Üniversitesi'nin Öğrencilerden Ayırdedilmeyen Patronu Oğuz Özerden" başlıklı röportajı.

Oğuz & Oz & Erden

Oğuz Özerden

Aslında bugün bir "patron" olarak anılması gerekir ama değil; büyük paralar yatırarak oluşturduğu iddialı bir kurumda maaşlı çalışıyor ve alışık olduğumuz zenginlere hiç benzemiyor. Memur emeklisi bir baba ile öğretmen bir annenin oğlu. Çankırı doğumlu (1963), Ankara TED mezunu. Zenginliği babadan kalma değil ve paradan çok iyi bir şeyler yapmaya önem veriyor -o buna "varolmak" diyor. Pek takım elbise giymiyor, daha çok spor, hatta salaş kıyafetler. Sekreterleri, koruma ordusu yok. Otomobilinin şoförü kendisi. Odasının -ki Kuştepe'de- kapısı her daim açık. Sosyetik yerlerde değil, Bebek Kahve'de gazete okurken, Beyoğlu'nda sinema izlerken görülüyor. Kültür, sanat ve dünyada olup bitenlerle yakından ilgili, bir kitap kurdu. Bir ara televizyonculuk yapan, prodüksiyon şirketleri kuran, küçük bir özel hastane işleten Oğuz Özerden'in adının 900'lü hatlarla anılması on yıl kadar önce Türkiye'de başlattığı furyadan kaynaklanıyor. O bugün unutmak istese ne yazar, tarihe, "900'lü hatların babası" olarak geçti bile. Çünkü pazarlamacıların deyimiyle "niş" bir alan yakaladı ve inanılmaz paralar kazandı. Alo Bilgi'yi yedi kişiyle kuran Özerden, bugün yedi bin öğrencisi, bine yakın çalışanı olan İstanbul Bilgi Üniversitesi'nin Mütevelli Heyeti Başkanı Onun cesareti ve sermayesiyle 1996'da kurulan üniversite, uluslararası eğitim anlayışı, kültür sanat etkinlikleri, en fazla burslu öğrenciye sahip olması ve kaynaklarını öğretim üyesi yetiştirmeye seferber etmesi, sürekli yenilik peşinde koşması gibi özellikleriyle dünya üniversitesi olma iddiasında. O ise üniversitenin birinci adamı olmasına rağmen halen İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nde doktora yapıyor.

Hürriyet, 24 Mart 2002

Cem Vakası

O şimdi kadrolu hoca

3 Kasım seçimlerinde baraj altında kalan Yeni Türkiye Partisi'nin lideri, eski Dışişleri Bakanı İsmail Cem, İstanbul Bilgi Üniversitesi'nde kadrolu öğretim üyesi olarak göreve başladı. Cem, Uluslararası İlişkiler Bölümü 4'üncü sınıf öğrencilerine 'Diplomasi', yüksek lisans öğrencilerine de 'Siyaset Bilimi' konusunda dersler veriyor. Öğrenciler, üniversitenin Kuştepe Yerleşkesi'nde yapılan derslere büyük ilgi gösteriyor. İsmail Cem, deneyimlerini ve bilgi birikimini gelecek kuşaklarla paylaşma imkanı bulduğu için mutlu olduğunu belirtti. Bir öğrenci ise Türk siyasetinde çok önemli bir yeri olan Cem'den ders almanın kendileri için bir ayrıcalık olduğunu belirterek, "Hiçbir dersini kaçırmıyoruz. Hocamız olduğu için çok mutluyuz" dedi.

■ Gaye GÜZELAY/İSTANBUL

Hürriyet, 5 Nisan 2003

şınıyor, böyle taşıyanların bir bölümünün Kafkas Yahudisi veya sabetayisti olmaları ihtimal dahilindedir. İngilizce "Jordan" ve Arapça ise "Ürdün" denmektedir, bir nehir ve daha çok "cennet" anlamına gelmektedir. Demek, seks hattından kazanılan paralarla "Bilgi" Üniversitesi'ni kurmak, Erden'e uygundur ve yalnız buna bir de "öz" ön eki gelirse daha uygun olmaktadır, öyle anlaşılıyor.

Seks hatları işletilmiş, kemalist dostumuz Toktamış Ateş, özel üniversitelere itirazını geri almıştı, Gülten Kazgan bütün saygın kariyerini unutmakta sakınca görmüyordu, Asaf Savaş Akat, çoktan sakıncasız profesör olmuştu ve böylece "Bilgi" doğuyordu. Bütün sabetayistlerimizi topladılar, işsiz kalmalarını istemiyorlardı ve galiba sabetayist olmayan bir-iki öğretim üyeleri vardı, böylece "cemaat darülfununu" iddialarını bertaraf edebiliyorlardı, Işık Üniversitesi'nin artık bu tür ithamlardan rahatsız olmadığını biliyoruz ve bir tek İsmail Cem eksik kalmıştı. İsmail Cem, şimdi Bilgi Üniversitesi'nde hocadır. Ve gerçekten bir vakadır.

Tam bir deseleksiyon süreci görüyoruz; bunu, kabiliyetler için bütün yolları kapatma anlamında kullanıyorum. Deseleksiyon, bütün mevkileri hiç bir yeteniği olmayana vermek demektir; yanlışlıkla bir görevlendirme yapılırsa, tard mekanizmaları işletilmektedir. Elini sıcak sudan çıkarıp soğuk suya sokmasına gerek olmadı, Cem için gazetecilik, fıkra yazarlığı, genel müdürlük, miletvekilliği hazırdı; hiç bir mevki için kabiliyetini göstermek gerekmemiştir. Yoktu, yalnız bu o kadar önemli değil; kimse olup olmadığını sormuyordu. Tekelokrasi'de sormak yoktur ve bu nedenle herkesi korsakof yapmak zorunluluktur; ayrıca korsakof'ların isyan etmeyeceklerini de biliyoruz. Unuttular.

Bitiyor mu; kızı babasını öğretmektedir. Annesinden fıkra yazarı olarak doğmuştur, gazetelerin yazdığına göre aynı zamanda ticarethanesi var. Aynı zamanda, dünyaya "lider" olmak üzere gelmiştir; Amerika'dan liderlik kursu için burs gönderilmiş durumdadır, biliyoruz. Peki herhangi bir kabiliyeti var mı; "İstanbul'un iki yakasını bir gerdanlık gibi çerçeveleyen güzelim Boğaziçi'ni betonla doldumadığımız kaldı", bir fıkrasına böyle başlamaktadır.[1] Yazık, herhalde evde Ladino ve ticarethanede İngilizce konuşuyor; Türkçe'yi öğrenmeye zamanı olmamıştır, olsun, bu fık-

1) İpek Cem, Milliyet, 12 Haziran 2002.

ra yazarı olmasına engel sayılmamıştır. Zavallı kızcağız, gerdanlığın sadece boğaza takıldığını ve dolayısıyla boğazın kendisininin "gerdanlık" olmayacağını bilmiyor, "gerdan" sözcüğünün anlamını bildiği de kuşkuludur; boğazın, İstanbul'un iki yakasını çevrelemediğinden de haberi yok, su yollarının karaları çevrelemediklerini ve böldüğünü bilmesi de imkansız görünmektedir. Köprüler'e "inci gerdanlık" diyorlar, anlamsız; ama yine de hiç olmazsa bir boğaza takılmaktadır; tam bir mantık ve dil skandalı, diyebiliriz. "Bu denli özgün hiçbir dünya kentinin başına böyle şeyler gelmiyor", bu da bir cümledir; bu düzen, demek ki, bu kızcağıza, fıkra yazdırmaya mecburdur, bunu anlıyoruz.

Çok geri bulduğumu saklamıyorum; yazı yazmasını bilmediğine ve mantıklı cümle kuramadığına göre, ticarethanesine bir üniversite öğrencisi alarak yazılarını yazdırmayı akıl edememesi gerçekten şaşırtıcıdır. Bu bir regresyon halidir, bunu, tespit etmiş oluyoruz.

İ. Cem, Dış İşleri bakanlığı imkanından da yararlanarak, endogami çemberini yarabildi; sabetayistlerimiz, köylerde yaşam türünden iç evlilik yapmaya mecbur kalıyorlardı. Fakat bunun kızına bir yararı olmayacak, olmadığını görüyoruz; Cem, nur topu gibi kızı için geç kalmıştır, bunu teşhis edebiliyoruz. Endogaminin nesilden nesile zeka yitimine neden olduğunu artık hepimiz biliyoruz; bu, sabetayistlerimizin hızla aptallaştıkları anlamına gelmektedir. İç evliliğe, bir de yarışın olmaması ve deseleksiyon sürecinin rahatlığını ekliyebiliyoruz; akıllarını kullanmaya ihtiyaçları kalmıyor, bunu da, aptallaşmanın bir diğer nedeni olarak kaydedebiliriz. Doğru mu, bilemiyorum; bildiğimiz süratle ve kütlesel olarak aptallaştıklarıdır, nedeni ne olursa olsun durum budur ve bu nedenle araştırmaya mecburuz. Manzara-i umumiye netlikle görünüyor, hem bütün kapıları tutmuşlar ve hem de sürekli aptallaşıyorlar; felakete yol alıyoruz.

★ ★ ★

Beşinci Bölüme Ek Belgeler

Cem u Ecevit

YeniTürkiye

insanların, kurumların ve fikirlerin artık değişmesi ve yenileşmesi için şimdi tam zamanı...

Cem Ecevit
Ankara 1. Bölge
Milletvekili Adayı

Karakaş & Ar

Hasankeyf Kalesi'ni gezdikten sonra yorgunluğu açık havadaki lokantada atan Müjde Ar ve Ercan Karakaş, Dicle balığı ve kebap yedi, ayran içti.

Hürriyet, 25 Mart 2002

Gisela ve Saul Strumza & Kızı Sevil Atasoy

VEFAT

Gisela (doğumu Gross) ve Saul Strumza'nın kızları, Prof. Dr. Sevil Atasoy ve Faruk Atasoy'un anneleri, Selin (Atasoy) ve Tamer Hartevioglu'nun
Sevgili Frida'ları,
merhum Prof. Dr. Şemsi Gök'ün Biricik Kuş'u

Dr. FERDA GÖK

kaybetmenin derin üzüntüsü içindeyiz.

Hürriyet, 23 Ağustos 2003

Mevlevi Şeyhi Oğlu

ACI KAYBIMIZ

Afyon Mevlevi Şeyhi merhum Velit Bey (Mevlanagil) ve merhume Nadide Hanım'ın oğulları, Erdem ve Elif'in biricik babaları, Emine Şener'in 27 yıllık hayat arkadaşı Milliyet Gazetesi yazarlarından

ERMAN ŞENER'i

kaybetmenin derin üzüntüsü içindeyiz.

Milliyet, 30 Mart 2002

Yahya Efendi Dergahı Şeyhi Torunu

VEFAT

Aşar Nazırı Merhum Hacı Nuri Bey ve Yahya Efendi Dergahı Şeyhi Hasan Hayri Efendi Hz.'nin torunu, merhum Hüsnü Nuri ve merhume Naime Erenli'nin evlatları, merhum Nuri ve merhume Nahide Ebussuutoğlu'nun damatları, Türkan ve merhum Orhan Çapcı ile merhum Yavuz ve Müzehher Erenli'nin ağabeyleri, Gönül ve merhum Serbülent Bingöl, merhum Sadun ve Güzin Erenli, merhume Güzin Erenli'nin kuzenleri, merhum Reşat ve merhume Sadun ve Güzin Erenli, merhume Güzin Erenli'nin kuzenleri, merhum Reşat ve merhume ayşe Sagay, Ali ve Hale Ebussuutoğlu, merhum Hasan Ebussuutoğlu, Abdullah ve Şenel Ebussuutoğlu'nun enişteleri, Mine ve Sedat Tüzüner, Enver ve Betül Çapçı'nın dayıları, Gaye ve Paye Erenli'nin amcaları, Hayri Erenli ve Oya Sezer'in değerli babaları, Nihan Erenli ve Zühtü Sezer'in kayınpederleri, Didem ve Kerem Epikmen, Selim Sezer ve Murat Erenli'nin çok sevgili büyükbabaları, İrem ve İdil'in ataları, Nimet Erenli'nin 57 yılını birlikte paylaştığı sevgili eşi Galatasaray 1937 mezunu Kimya Yük. Müh.

Müfit Erenli

Müfit Erenli 21 Mart Perşembe günü Hakkın rahmetine kavuşmuştur.

Milliyet, 23 Mart 2002

Mevlana Vakfı Başkanı Arbaş

Manastırlı merhum Şükrü ve Selma ARBAŞ'ın oğlu,
Aytaç-Tülin ARBAŞ'ın ağabeyi
Ruba-Deniz-Almila UZEL'in amcaları
Gülden ARBAŞ'ın çok değerli babası,
Nurten ARBAŞ'ın sevgili eşi,

ANDAÇ ARBAŞ

Hakk'a yürümüştür.

10 Mart Pazartesi günü Hacı Bayram-ı Veli Camii'nden kılınacak öğle namazını müteakip Cebeci Asri Mezarlığı'na sırlanacaktır.
Allah'tan mağfiret niyaz ederiz.

AİLESİ

Mevlânâ Kültür ve San'at Vakfı kurucularından, Yönetim Kurulu Başkanı

ANDAÇ ARBAŞ

Hakk'a yürümüştür.

10 Mart Pazartesi günü Hacı Bayram-ı Veli Camii'nden kılınacak öğle namazını müteakip Cebeci Asri Mezarlığı'na sırlanacaktır.

Muhterem büyüğümüze Allah'tan mağfiret, Aile efradına ve Mevlevi Camiasına sabır ve metanet niyaz ederiz.

**MEVLANA
KÜLTÜR ve SAN'AT VAKFI**

Hürriyet, 10 Mart 2003

Altıncı Bölüm

GİZLİ DİNLİ YAŞAM

Aleni Hıristiyanlar, gizli-hıristiyanları tanıyorlar ve sır gibi saklıyorlardı. Ancak Osmanlılar tarafından onlara yönelik herhangi bir adaletsizlikte hemen yan tutuyorlardı.

O yıllarda Kromni'ye bir başka gizli-hıristiyan, molla oldu. Süleyman Ağa'nın oğlu Pehrem'di, o. Bir bilimadamıydı ve iyi bir Türkçe eğitim almıştı. Molla olan gizli-hıristiyanlar, Hıristiyan olanları korurdu. Argyroupoli[1] yönetimi bu kadar çok mollayla bölgenin dini denetim altında tutulduğunu düşünüyorlardı. Bilmiyorlardı ki, mollaların çoğu gizli-hıristiyandı.

Y. Andreadis, *Gizli Din Taşıyanlar*, s. 59.

Bazen "kripto-yahudi" ve bazen de "kripto-hıristiyan" deniliyor, bu küçük fakat çok değerli kitabın adı da "Cryptochristians", iki dinli bir yaşamı anla-

1) Bugün "Gümüşhane" diyoruz. aynı şekilde, "molla" burada, "hoca" veya "imam" anlamındadır. Farsça'dan geliyor, "mulla" veya "mevla" olarak da söyleniyor, Kürtler ➡

tıyor; hem çok zor ve hem de ikiyüzlü bir yaşamdır. Ne kadar "ikiyüzlü", eğer "samimi" veya bilinçsiz anlamda, gerçek olarak bir ikiyüzlülük varsa, buna, "çift dinli" demek zorundayız; bu söyleyiş, herhalde daha zengin olmalıdır, fakat ben burada bırakıyorum "Kripto", gizli anlamındadır, bir ikidinlilik varsa, dini bir yana bıraktığımızda, ya kokuşmuş ya da aşırı disiplinli ve ilkeli bir serüvenle karşılaşıyoruz.

Ürgüp'te kalıntılarını gördüğümüz, ya ulaşılması zor dağlara tünemiş ya da inilmesi neredeyse, imkansız yerin dibine oyulmuş ibadet-evleri beni her zaman etkilemiştir. Çünkü bunlar, eninde sonunda inançlılığa dikilmiş abide değerindeler; Kromni'deki bu serüvenli yaşam da bende bir insanlık serüveni heyecanı yaratıyor ve ben buradaki yaşamın gerçekliğine inanıyorum.

Gizli-Hıristiyan yaşama, 1650 yıllarında geçmişler ve ilk kez, XIX. Yüzyılın başlarında, Rus-Türk savaşlarında Ruslar buraları alınca, bir bölümü, gizliliği atıp Hıristiyan olduklarını ilan etmişler. Fakat Ruslar kalmayarak çekilince, ölüm tehlikesini göze alamayarak Batum'a göç etmişler; haklılar, çünkü Osmanlı hukukunda Hıristiyanlığını açıklayanlar, Hıristiyanlığa geçmiş sayılıyorlar, "tenasür" etmek, karşılığı idamdır. Batum'a göçenlerin bir bölümü, daha sonra Yunanistan'ı buluyorlar; bu kitap, işte bunların anlatımına dayanmaktadır. Yazan, gizli-hıristiyan anneannenin,[1] Müslümanlığa geçişte hiçbir zorlama olmadığını söylediğini kaydediyor ki, bu bir nesnellik ve doğruluk habercisidir.

Güzel, ama iktisadı, bir "zorlama" olarak düşünmezsek, bir bilim olma kabiliyetinden söz edebilir miyiz, özünde zor'dan yoksun olan, bilim kabiliyetinden de yoksundur; kuşkusuz, fiziksel bir zorlama söz konusu değil, dayak veya hapis yok, yalnız, iktisat, belki dayaksız ve hapissiz, fakat yine de, daha acımasız bir zorlamadır. Burada var, Kromni bir maden yerleşkesi idi, Hıris-

"mele" olarak okuyorlar, yazılışları aynıdır. Yahudi dünyasında, "haham" ya da "rab" veya "rav" karşılığıdır. Hıristiyanlar "papaz" diyorlar ki, gizli-hıristiyanlıkta "molla" veya "imam" aynı zamanda papazdır. Yalnız molla veya haham ya da rab sözcüklerinin tam ve saf karşılıklarını "bilgin" sözcüğünde buluyoruz. "Mevlana", bizim bilginimiz, bizim üstadımız, demektir.

1) "Anneanneme onların zorla Müslümanlaştırılmış Rumlar olup olmadıklarını sordum, fakat, cevabı olumsuzdu. Bu, Kromni'de nasıl tükendiğimizi gösteriyor, dedi ve hiç kimse, söz konusu olabilecek bir şiddetten asla bahsetmedi."
Y. Andreadis, *Gizli Din Taşıyanlar, The Cryptochristians*, Selanik-İstanbul, 1995-1999, s. 13.

tiyanlar çalışıyordu, madenciliği biliyorlardı ve geçimleri iyiydi; sonra Hıristiyanlar'ın çalışmalarına sınır getirildi, usta veya yöneticilik yasaklandı ve Hıristiyanlar da Müslüman olmaya başladılar ve gizlice Hıristiyanlıklarını sürdürdüler. Kromlu da deniyordu, Gümüşhane'ye yakındı; fakat gizliden Trabzon metropolitliğine bağlandılar, Trabzon'a yetmiş kilometre uzaktaydılar. Kurnazlık saydıkları muhakkak, kolay olacağını düşündüklerinden kuşku duyamayız, sonunda bir sonsuz "gizli örgüt" oldular ve iki yüzyıl iki hayatı birden yaşadılar. Birisi cehennemdir ve ikincisi ise eksik yaşamdır.

Kromni, bir büyük bölgeydi, Andreadis, Kromni'de ve köylerinde bir tek cami ve bir tek kilise olmamasına dikkat çekiyor; "ancak Kromni'de olduğu gibi hiçbir yerde bu kadar çok gizli mabet olmamıştır" diyordu. Demek, Kromlular, kiliseye ihtiyaç duymuyorlardı; çünkü, her evde bir gizli, söz uygunsa "kilise" vardı, Andreadis, "mabetler genellikle yeraltındaydı ve insanlar, gizli bir iç kapıdan aşağıya inerlerdi" yollu yazıyordu.[1] Gizli-Hıristiyanların adları, giysileri ve evleri Osmanlı'ydı, yalnız hepsinin kendi aralarında kullandıkları Hıristiyan isimleri vardı ve iki katlı evlerinin mutlaka bir katı şapel olarak kullanılıyordu; Osmanlı yönetiminin bu gizli yaşamdan kuşkulanmadığını anlıyoruz.

Kromni'de kuşkusuz açık-hıristiyanlar da vardı, daima gizli-hıristiyanları korudukları anlaşılmaktadır. Aksini düşünemeyiz, mutlaka hem kendi içlerinde ve hem de gizliler ile açıklar arasında sürtüşme ve kavga olmuştur; hiçbir ifşaat olmadığı bilinmektedir. Arada-bir Osmanlı'dan kız alındığı oluyordu, karşılıklı sevdalanmak kaçınılmazdır, böyle durumda gizli-hıristiyanlar Osmanlı gelini bir psikolojik eğitimden geçiriyorlardı, gelin bunu bilmiyordu, yalnız iki yıl da sürse, psikolojik eğitim tamamlanmadan gerdeğe girilmiyordu ve gelin önce vaftiz ediliyor ve sonra birleşme gerçekleşiyordu; Murtaza Efendi oğlu Aziz Ağa da, ki bir gizli-hıristiyan idi, İspir'den bir Müslüman kızı alınca aynı yol izlenmişti, psikolojik eğitimi başarıyla geçen gelin, Panaya Sumela Manastırı'nda vaftiz ile Sofiya adını almıştı, usül budur.

Bir talihsizlik, Sofiya'nın geveze çıkmasıdır, birgün eski evine gidince, Hıristiyan olduğunu ağzından kaçırıvermişti; patlak veren skandalı örtebilmek ve mahkemeleri ikna edebilmek, pek çok rüşvete ve pek çok yalancı şahide mâl olmuştu, anlatım bu yoldadır. Yalnız kapatılmış olmakla birlikte bir

1) ibid., s. 26.

kez kuşku tohumu atılmış oluyordu, Kromlu gizli-hıristiyanlar, kuşkuları gidermek üzere, Kromni'ye bir cami yaptılar; böylece "Müslüman" Kromni camiye kavuşmuş oluyordu, 1815 yılındadır. Bunun üzerine açık-hıristiyanlar da bir kilise inşa ettiler, sanki oyun oynuyorlar.

Ister kripto-yahudi ve isterse kripto-hıristiyan olsunlar, gizli dinlilerin en önemli sorunlarından birisinin bir Müslümanla ya da daha doğru sözcükle bir Osmanlı ile evlenme tehlikesidir. Müslüman bilindikleri için güzel kızları istenebiliyor; herhangi bir kuşku yaratmadan bu talebi reddetmek bir beceri işidir, çok büyük hileleri ve yalanları gerektiriyordu. Molla Süleyman böyle bir tehlikeyi yaşamıştır ve kızı, Osmanlı adıyla Gülbahar ve vaftiz ismiyle Maria, tehlike bertaraf edildikten sonra, yazarımız Yorgo Andreadis'in büyük akrabalarından birisiyle evlenebiliyor, bu episodu bu nedenle biliyoruz.

Molla Süleyman, bir gizli-hıristiyandı, herkes Süleyman'ı, Kromlu'nun imamı biliyordu, aslında papazdı, Arapça bilmemekle birlikte Kuran'ın bazı ayetlerini ezberlemişti, yalnız Türkçesi de zayıftı, Pontusca okuyordu; gündüzleri imam ve geceleri papaz olarak evleri dolaşıyordu, tüm vaftizleri yapan ve nikahları kıyan papaz, Süleyman'dır. Süleyman'ın, Sait Ağa adında zengin ve gizli-hıristiyan olmayan bir dostu vardı, uzak yerden bazen ziyaretine geliyordu, yemeğe alıkoymaları normaldir. Birisinde Süleyman çok zor durumda kalmıştı, Sait Ağa'nın evinde misafir olduğu gece, Hıristiyanlar'ın orucuna denk düşmüştü, sıkıntı yaşadı, yolunu buldu, karnının ağrıdığını söyleyerek sadece çay içmişti, gizli dinlilikte yalan söylemek yaşamanın bir şartıdır.

Sohbet ettiler, Sait Ağa da Pontusca kelam edebiliyordu, ancak nasıl olduysa Sait Ağa, kapı aralığından Gülbahar'ı gördü, on iki yaşındaydı, güzelliğine vuruldu, hemen almaya karar verdi; gerçi çok eşlilik yaygın ve gizli-hıristiyanlar da bu âdete uymuşlardı, ama, Sait Ağa, Gülbahar'ı oğluna istiyordu. Köyüne döner dönmez tanınmış çöpçatana haber göndermişti, Sait bilmiyordu, Fatma da Paresa adında bir gizli-hıristiyandı, telaşlandı ve içine doğmuş olabilir; Sait'i bulup meseleyi anlayınca bahaneler uydurmaya başlamıştı, Gülbahar daha çocuktu. Sait, "bekleriz" diyordu ve Fatma'nın haber vermek için Süleyman'a koştuğunu öğreniyoruz.

Artık yanmak sırası Molla Süleyman'dadır, tecrübeliydi, sabah olduğunda çare hazırdı, derhal Yazıcızade Murat'a haber gönderildi, kuşkusuz gizli-hıris-

tiyandır. Erkek ailesinin kız istemesi usüldür, yalnız bir Hıristiyan kızının bir Türk'le evlenme tehlikesi varsa, usül ihmal edilebiliyordu; Süleyman, Murat'tan oğlu Dursun'u kızı Maria'ya istiyordu, böyle büyük bir tehlike karşısında Murat'ın hemen kabul ettiğini tahmin edebiliyoruz.

Kuşkusuz bu beklenmedik bir olaydı, gizli dinlilikte, ilkel topluluklarda beşik kertmesi denilen, çocukları en küçük yaşta birbirine "kesmek" yaygındır.[1] Bu nedenle ben, "beşik kertmesi" görünce ya ilkellik ya da gizli dinlilik işareti alıyorum. İkincilerde bir tür savunma silahıdır ki aşksız bir yaşamı da beraberinde getiriyor; kripto-dinli yaşamda, kadınlar, ilke olarak, ya ev-siz ya da aşk-sız yaşamaya mahkumdurlar. Kromni'de buna bir de, partner sıkıntısı nedeniyle, erkeklerin çok evliliği ekleniyor, gizli-hıristiyan Kromlular da, Müslümanlar misali, birden fazla eş alıyorlar; yalnız ekonomik durumları elverişli olduğu için ayrı ev açabiliyorlar.

Yorgo Andreadis, Müslümanlığa geçişi durdurabilmek için Doğu Kilisesi'nin gizli-hıristiyanları, Hıristiyan saydığını ileri sürüyor; benim bulabildiğim kaynaklarda böyle bir işaretle karşılaşmıyoruz. Patrikhane, ruhun esir alınamadığına hükmederek bunların Hıristiyanlığını sürdürüyor; kripto-yahudilikten farklı olarak bunu bir trajedi olarak niteleme eğilimi var.[2] Ne de

---

1) "Bezmen Ailesi, kripto-yahudi mi, sabetayist mi, yoksa samimi bir dönme mi, bilemiyoruz; hep birbiriyle evlendikleri için, üçüncü ihtimali sarf-ı nazar edebiliyoruz. Aile'nin bir kolu Viyana'da, bir kolu Arjantin'de, Paris, Londra ve Selanik de var, yalnız evlenmeler beşik kertmesi ile oluyordu. Refik Recep'in karısı Ayşe hamile olunca, içki masasında "çıkan çocuğu Halil'e verdim, gitti" diyebiliyordu.
"Halil Ali henüz yedi yaşındaydı ve doğacak çocuğun kız olacağı sadece bir tahmindi. Ama iki kafadar çoktan anlaşmışlar, aralarında söz kesmişlerdi bile. Ali Molla büyük bir memnuniyetle 'hay hay Refikim, çok da münasip olur' dedi."
Peki, "çıkan" bebek kız değilse; "bu arada Ayşe Hanım ikinci doğumunu yapmış ve dört gözle beklenen gelin bebek nihayet dünyaya gelmişti, Vedia Nefise. Refik Bey ile Ali Molla'nın keyfine diyecek yoktu. Ne var ki aralarında anlaştıkları beşik kertmesinden Halil'in haberi olmadığını düşünüp ondan da bir söz almak gerektiğine karar verdiler." Bu nedenle çocuk Halil'i, yeni çıkan Nefise'nin beşiğine götürerek nişanladıklarını okuyoruz.
Fuat Bezmen, *Bir Dıtayenin Hatıratı*, İstanbul, 2002, s. 15-16.
Öte yandan Rauf Denktaş'ın Baf'ta doğduğunu biliyoruz, Havari Paul, İsevi doktrini yaymak üzere sadece Yahudiler'in yoğun olduğu yerleri geziyordu, Baf'a uğramıştı ve sinagogta İsa'yı anlatmıştı, demek önemli bir Yahudi merkezidir. Rauf'un eşi Aydın'a gelince, bir yerde, "henüz dokuz yaşındayken, 'işte eşin bu olacak' dedikleri Rauf Denktaş ile 15 yaşında evlenen Aydın Denktaş.." haberini okuyoruz. Buna göre bir tür "beşik kertmesi" ile karşılaşıyoruz. (Star, 16 Aralık, 2002)

2) " 'Crypto-Christianity' thus frequently constituted an intermediate stage in the process of ultimate conversion to Islam. It was certainly one of Hellenism's greatest tragedies."

➡

olsa, gizli dinlilerin bir bölümü, görünüşteki dinde kalabiliyorlar.

Ne zamana kadar; kripto-yahudilikle ilgili bilgilerimiz, bu "kalma" sözcüğünün mutlak bir anlam taşımadığını göstermektedir. Yüzyıl ve hatta bin yıl gizlilikten sonra kendisini Yahudi ilan edenler çıkıyor; tekrar dönmek herhalde bir oportünite sorununa dönüşmektedir. Kromni gizli-hıristiyanlarında da "oportünite" meselesi ön plandadır.

Önce şu noktayı tespit etmek yerindedir; Karadeniz'e yakın iklimde gizli din taşıyanlar Kromni ile sınırlı değildir, Andreadis'in bize aktardıklarından çok yaygın olduklarını anlıyoruz. Bunların bir bölümü artık Türk'tüler, Andreadis'in anneannesinin, "Tonyalılar artık Türkler'den daha Türk olmuşlardır" sözü ilgi çekmektedir, Türkiye'ye bir cumhurbaşkanı kazandırmış Of için de benzer bir değerlendirme mümkündür.[1] Fakat yine de "ne zamana kadar" sorusunun net bir cevabını bulamıyoruz.

Karadeniz bölgesinin gizli din taşıyanları, ilk önce Elenler'in bağımsızlık savaşı ile heyecanlanıyorlar, dinlerini açıklama dalgasının etkisine giriyorlar. Sultan Mahmut'un patrik ve din adamı idam etmesi herhalde caydırıcı etki yapmıştır; fakat, 1828 Türk-Rus Savaşı ile Ruslar Gümüşhane'ye gelince bir bölümü dayanamıyor ve Hıristiyan olduklarını açıklıyorlar. Ancak bunları bir sürpriz bekliyor, Rus askerleri burada çok kalmıyorlar ve bu nedenle dinlerini açıklayanlar, Rus kuvvetleriyla Batum'a göç ediyorlar; söz etmiştim, bu serüveni anlatanlar işte bunların çocuklarıdırlar.

Tanzimat Fermanı'nın yeniden heyecan yarattığını öğreniyoruz; fakat artık iyice yaşlanmış Molla Süleyman ve Trabzon Metropoliti temkinli davranmayı öneriyorlar, en azından acele ile dinlerini açıklayan Ermeniler'in yazgısını beklemek gerekmektedir. Ermeniler'den birisinin "tenasür" ettiği gerekçesiyle idam edilmesi heyecanı bastırmaya yetiyor ve yeni bir bekleme dönemi başlamıştır.

Hiç kuşkumuz yok, Düvel-i Muazzama konsoloslukları gizli-hıristiyanların varlığından haberdardılar, çalkalanmayı biliyorlardı; nitekim, 1856 Islahat Fermanı din özgürlüğünü taahhüt etmişti. Bu bir dönüm noktasıdır; her

A. E. Vacalapoulos, *Origins of the Greek Nation-The Byzantine Period 1204-1461,* New Jersey 1970, p. 67.

1) "Bugün Oflu halk, onların Rum kökenli olduğunu, atalarının Hıristiyan olduğunu bilir, fakat uyanıp tek gerçek din olan İslamiyet'i kabul ettiklerini söyler."
Y. Andreadis, *Gizli Din Taşıyanlar,* op. cit. s. 82.

yerde gizli din taşıyanların yüreklendiğini ve dinlerini açıkladıklarını görüyoruz. Dilekçelerinin bir kopyasını, konsolosluklara verdiklerini tahmin edebiliriz; tedbirlilik gereğidir.

Öyle bir hücum ki, Trabzonlular, "uzun sokak çamur oldu, Krumiler gavur oldu" tekerlemesini icat etme gereği duydular. Osmanlı Devleti'nin artık yapacağı, komiteler kurmaktan ibaretti, kaymakamın başkanlığında kazalarda kurulan komiteler, eski Müslüman ve yeni Hıristiyanlar'ı deftere kaydediyordu. Trabzon'a 27 kilometre mesafedeki Cevizlik'teki komite kayda değer, kaymakam, askeri komutan ve imam Molla Vaizoğlu'ndan oluşuyordu. Her gün, çevre köylerden gelen gizli-hıristiyanları yazıyorlardı, akşam defter kapatılmaktadır.

Andreadis'in anlatımıyla birgün şöyle sona ermiştir: "Çevre köylerden tüm gizli-hıristiyanların geldiği ve Hıristiyan adlarıyla kaydedildiği dönemlerde birgün komite defterleri kapatmaya karar verdi, çünkü kimse kalmamıştı. İşte, nihayet bitirdik, dedi Kaymakam. Henüz değil, diye cevapladı Molla Vaizoğlu, biraz daha bekle. Kısa bir süre daha geçti ve kimde gelmedi, Molla konuştu, Beni de kaydedin.'Georgios Kirittoplos, Kapıköylü, papaz.' Efradı hâlâ Kavala ve Kozan'da yaşıyor."[1] Andreadis'in tanıkları, 1910 yılı itibariyle, geride pek çok kripto-hıristiyanın kaldığını söylüyorlar; ihtimal dahilindedir.

O kadar şaşırtıcı ki, bu anlatıma ne ölçüde güvenebileceğimizi tekrar sormak gereğini duyuyorum. İki yüzyıl bir topluluk, evlenme, borç alma, boşanma, satış ve benzeri bütün akitleri gizlice, "Kutsal Peder adına" yapıyor ve buna uyuyorlar; mutlaka ihtilaf çıkıyordur, ama, bunları kendi aralarında tutabiliyorlar ve hiçbir zaman sızdırmıyorlar. Kamusal ve resmi dinsel, mahkemelerden ayrı ve önce gizli, dinsel bir yargının olduğu sonucu çıkmaktadır; önemli olan budur. Bu inandırıcı olabilir mi; XX. Yüzyılda Cumhuriyet Türkiyesi'nde sabetayistlerin de bu tür mahkemeleri olduğu biliniyordu ve Bezmen'in bunlardan birisini kayda geçirmesi ayrıca önemlidir.[2] İnanılmaz görünse de, demek ki, çok yakın zamanlar da bile benzerleri var.

---

1) Yorgo Andreadis, ibid., s. 78.

Ne kadar ilginç, Kavala ve Kozan'dan da Cumhuriyet Türkiyesi'ne kripto-yahudi ve sabetayist geldiğini biliyoruz. "Kavala" ve "Kozanoğlu" soyadları taşıyanların bir bölümünün bu göçerler olduklarını düşünmemiz isabetlidir.

2) "O tarihe kadar, Aşirefendi'de, iş ve ticaret dünyasının adeta kadısı olan, bütün anlaşmaz

➡

Bir nokta daha var, Andreadis, gizli dinlilerin hepsine samimi Hıristiyanlar gözüyle de bakmıyor; "sultandan gelen yardım durduğunda ve işsizlik başgösterdiğinde, devlet askere gitmelerini ister istemez ikiyüzlü Müslümanlıklarını terkettiler, çünkü ondan kazanacak birşeyleri kalmamıştı" demektedir.[1] Öyleyse gizli din taşıyanların tümü olmasa da bir bölümünü oportünist sayabiliriz, artık Osmanlı çöküyordu; Osmanlı ve Müslüman kalmanın zahmeti, getirisinden fazla görünüyordu.[2] Gizli dine dönme zamanıdır.

Bunu, bütün gizli dinliler için düşünmek yerindedir. Birgün gizli dinlerine dönebilirler. Zaman sınırı olmadığını çıkarıyoruz.

---

lıkların mahkemeye gitmeden kendisine getirildiği, kararlarına itirazsız saygı duyulan, Anadolu'dan İstanbul'a gelen tüccarların, piyasaya girmek için muhakkak icazetine ihtiyaç duyduğu, Türkiye'nin ilk sanayicisi koca Halil Ali."

Fuat Bezmen, op. cit., s. 115.

1) Yorgo Andreadis, op. cit. s. 81.

2) Böyle düşündüğümüzde, zaman zaman "dönme" sözcüğü de anlamını yitirmektedir; Osmanlı'da ilk bilimsel deneyi yapan ve çok zaman da pozitivist bilimin kurucusu saydığımız Hoca İshak Efendi ile ilgili olarak Galante'nin açıklamaları çok öğreticidir. "İshak Efendi eski mezhebinden olanlarla hoş geçinerek elden gelen yardımı esirgememiştir. Yahudilerce "Tersane Hahamı" olarak bilinirdi."

Avram Galante, *Türkler ve Yahudiler*, İstanbul, 1995, s. 145.

Altıncı Bölüme Ek

KRİPTO

Metin Toker & Kızları Gülsün & Nur & Bülent Yahnici

Metin Toker anıldı

GAZETECİ, yazar Metin Toker ölümünün birinci yıldönümünde bir dizi etkinlikle dün anıldı. Toker için ilk olarak Cebeci Asri Mezarlığı'nda kabri başında bir tören düzenlendi. Törene, eşi Özden Toker, kızları Gülsün Bilgehan Toker ve Nur Peri Özlen, kardeşi Mübin Toker, eşinin kardeşleri Erdal İnönü ve Ömer İnönü ile dostları bazı gazeteciler ve sevenleri katıldı.

Daha sonra Gazeteciler Cemiyeti'nde "Metin Toker'in Gazeteciliği" konulu panel düzenlendi. Gazeteci Cüneyt Arcayürek, Erdal İnönü ve gazeteci Kurtul Altuğ, Toker'in Akis Dergisi serüvenini ve anılarını anlattılar.

Metin Toker'in mezarı başında yapılan anma törenine ailesinin yanı sıra aralarında MHP Genel başkan yardımcısı Şevket Bülent Yahnici'nin de bulunduğu birçok siyasi partl temsilcisi katıldı. (Fotoğraf: Yavuz ÖZDEN a.a)

Hürriyet, 19 Temmuz 2003

Türkçe "kripto" yazıyoruz, İngilizce, "crypto" yazılıyor, "crypto-jews",[1] son yıllarda sık sık kullanılıyor; öncelikle bir "gizlilik" anlamı taşımaktadır. Hem Latince ve hem de Elence kökünde, yeraltında oda, mahzen ve kasa anlamı var, bizde dış işlerinde kullanılışı çok yaygındır; şifreli gönderilen yazıya işaret ediyor, bu nedenle elçiliklerde "kripto memuru" şart, şifreli gelen yazıları açıyorlar. Bunun dışında, bir de gizli din taşıyanlara bu ad verilmektedir; bilimseldir ve hiç bir kötüleme ya da aşağılama tonu bulunmamaktadır. Gizli din sahibi ise, "kripto" demek doğaldır ve dilbilimi açısından yerindedir.

Bizde bir başka anlamda da kullanılmıştı, gizli komünistlere, "müseccel" deniyordu, tescil edilmiş anlamındadır; yalnız bunun için bir mahkumiyet almak gerekebiliyordu. Böyle olmazsa, "mahut" sözcüğü kullanılıyordu; zamanla eskimiştir. Bu eskiliği ve yeni bir isme ihtiyacı ilk gören Metin Toker olmuştu, bütün yaşamı boyunca Nato'yu savunmuştur, o kadar öyle ki, Nato'nun Türkiye'de "kripto" ambasadörü olduğunu söyleyebiliriz. Başarılı bir gazeteci ve azılı bir ilerleme karşıtıydı, biz sosyalistler için "kripto" demeyi tercih ediyordu; icat, Toker'indir.

Sosyalizmin legal olduğu dönemdi, hızla yayılıyordu, dağ-taş sosyalist olmuştu ama Toker, bir insanın sosyalist olabileceğine hâlâ inanmak istemiyordu ve belki de "komünist" ile "sosyalist" arasındaki farkı kabul etmiyordu; bizlerin takibattan ve hapse girmekten korktuğumuz için kendimize "sosyalist" dediğimizi ileri sürüyordu ve bu nedenle bütün sosyalistlere "kripto" diyordu. Bu icadı sırasında artık okuyucusu kalmamıştı; bir talihtir, bu nedenle "kripto" sözcüğünü fazla yerleştiremedi, ama biliyoruz.

Ne tesadüf, Metin Toker de, bir kripto'dur; gazeteciliğe pek çok seçkin kripto misali, İ. Cem dahil, Cumhuriyet'te başladı, Türkiye'de siyasal haber dergiciliğinde bir "devrim" sayılan Akis'i çıkarttı, D. Avcıoğlu ve M. Soysal Akis'te yetiştiler, C. Arcayürek Akis için hapse girerek şöhret kazandı, yazıları üstleniyordu ve Cumhurbaşkanlığı kontenjanından senatör dahi oldu. Birinci ölüm yılında yaşadığı döneme göre, çok daha fazla övüldü, böylesine bir sadakati ancak sabetayizmde bulabiliyoruz, ne yazık bizde yoktur; kızlarının birisinin adının "Gülsün" ve diğerinin "Nur" olduğunu bu vesileyle öğreniyo-

1) J. Liebman Jacops, *Hidden Heritage-The Legacy of the Crypto-Jews*, University of California p., 2002.

ruz. Gülsün Toker, Kapaniler'in liderlerinden K. Derviş tarafından milletvekili yapılmıştır;[1] burada not ediyorum, başka bir bölümde Derviş'in atadığı saylavları ele almayı umuyorum.

NAMAZ

Karadağlı

Hürriyet, 24 Ocak 2003

1) Bu, Gülsün'ün dedesi İsmet Paşa'dan af dilemek mi yoksa babası Toker'e şükran bildirmek mi; önemli bir sorudur.

Nasıl yapıyorlar, bu konuda bilgimiz yok denecek kadar azdır; "kripto" sosyete olmanın doğal sonucu saymak zorundayız. Çok sakınımlı davranıyorlar, kapı çalındığı zaman, üst pencereden kapıyı görmek mümkün değilse, yine de "yanında çiğ soğan getirdin mi" yollu soruyorlar; "çiğ soğan", kripto olmayandır. Dikkatli yaşıyorlar, kripto olmayanla tenis bile oynamamaları bunun kanıtıdır; oyunun rahatlığı veya kızgınlığı nedeniyle "sır" bir sözü telaffuz etmeleri mümkündür, burada aşırı disiplini görüyoruz. İmkanları içinde her yere ve göreve sadece kripto getirmelerinde, tekelist doktrin kadar gizliliğe verilen önemin de rolü var.

Ahmet Emin Yalman'ın bir yanı herhalde mucizevi olmalıdır; Türk matbuatında adı dönmeye çıkmıştı ve o zamanlar, gazeteler birbiriyle savaş haline giriyorlar ve suçlayıcı özel ekler çıkarıyorlardı, şimdi daha iyi görüyoruz, suçlayanlar belki de daha "dönme"ydiler. Yalman'ın "dinime küfredenler bari Müslüman olsa" dememesi hem şaşırtıcı ve hem de disipline bağlılığı açısından övücüdür. Bu nedenle suikaste uğradı, ölümden döndü, fakat "yalnız ben miyim" demedi; halbuki son bir kaç yılın sağladığı açıklık, Yalman'a her açıdan haksızlık yapıldığını göstermektedir.

Zor bir yaşamdır ve bu nedenle üzüntüm ve hayranlığım büyüktür; kripto-hıristiyanların yaşamıyla ilgili bölümü, bu duygularla hazırlamış bulunuyorum. Bu ek'tir.

Kriptolar içinde en ünlülerinden birisi Nasi idi, Fransızca "Nassi" yazılıyor, Türkçe "Nasi" ve bazen de "Naci" olarak görüyoruz, Donna Gracia ve Josef Nasi'den diğer çalışmalarımda, ayrıntılı olarak söz etmiş bulunuyorum. "Maranos" bir ailedir; Portekiz'i terk ettiler ve Avrupa'da Hıristiyan olarak yaşadılar, çok zengindiler, Gracia'yı kız kardeşi Venedik'te, aralarındaki mali ihtilaf nedeniyle, kripto-yahudi olduğu iddiasıyla ihbar etmişti. Tutuklandı, yakılabilirdi; Osmanlı Sultanı, savaş tehdidi de dahil bütün yolları deneyerek, kurtardı; bir iddiaya göre daha Avrupa'da iken ve diğer iddiaya göre özgür Osmanlı mülküne gelir gelmez, Yahudi olduğunu ilan etmişti. Dük Nasi, hem yeğeni ve hem de damadıdır; "dük" sıfatını İkinci Selim'in bahşettiğini biliyoruz. Bunlar, elli yıl kadar Osmanlı Devleti'ni yönettiler, egemen oldular; hem Osmanlı ve hem de Yahudi tarihinde ağırlıklı yerleri var, Yahudi ansiklopedileri "statesman in Turkey" demektedir. Ben "hanedan" olarak görüyorum; ayrıca İngilizce "House of Nasi" nitelemesini böyle anlayabiliriz.

Cecil Roth, Nasi Hanedanı'nı yazmış durumdadır, bu tür monografiler, genel tarih için de önemli bir katkı sağlıyor ve bir yerde "but he did all with out conviction, perhaps muttering some secret formula of self excuse, as so many marrones did, whenever he entered a church and performing private austerities to atone for his outward christian observances" demektedir.[1] Profesör Roth bir Yahudi ve üstelik geleneklerine çok bağlı birisi olduğu için buna güvenmek durumundayız. Hiç bir kaynakta atıf yapıldığını veya işaret edildiğini görmediğim, Roth'un bu haberi çok değerlidir ve bize karanlıkta tutulan bir yaşamın kapısını aralamaktadır.

XVI. Yüzyılda Hıristiyan yaşamda bir rahatlama olsa bile, bir converso Hıristiyan görünmek ve bunun için de kiliseye girmek zorundadır.[2] Nasi, bir istisna değildi; ancak Profesör Roth'dan öğrendiğimize göre, kilisede ayine hiç inanmadan katılıyordu, without conviction, belki de dua eder görünürken, Rabbi'nden bunları yapmak zorunda kaldığı ve kiliseye girdiği için af diliyor ve daha sonra da bu "günahları" affettirebilmek için oruç tutuyor ve benzeri yollara başvuruyordu, bu günahın kefaretini ödemek zorundadır. Tüm kriptoların böyle davranacağını düşünmek durumundayız.

Peki gecikmiş ve ani şöhret T. Karadağlı'nın bu halini nasıl açıklayacağız, hiç kimse tanımıyordu, talih kuşu ansızın başına konmuştu, kendisiyle yapılan mülakatlarda hep bu soruluyordu, "nasıl oldu da bu kadar bekledikten sonra birden parlamıştı"; bu haline baş dönmesi diyebiliriz. Gerçekten de Karadağlı'nın nedenleri var: "Halamın vefat ettiği haberini aldım ve erkenden

---

1) Cecil Roth, *The House of Nasi-The Duke of Naxos,* Philedelphia, 1948.
"Bergama civarında Trahalla köyünde 1828-1829 senelerinde oradan geçen Mac Farlane adlı bir seyyahın söylediğine göre, bu köyün sakinleri, tip itibariyle, sami ırkına mensup gibi gözükmekte olup, cumartesi günleri tatil ederlerdi. Bunların İzmir'de Şabettay Sebi'ye uyanlardan olup, sonradan Bergama havalisinin mamuriyetinden dolayı, oraya hicret eden bir zümre olması mümkündür. (bkz F. W. Hasluck, *Christianity and Islam un der the Sultans,* Oxford, 1929, II, 473 v. d.)"
İslam Ansiklopedisi, Üçüncü Cilt, s. 646.

2) Bizde Bektaşi, Alevi ve Mevlevi görünmek büyük bir rahatlık sağlamaktadır; çünkü pratiquant Müslüman olmaktan kurtulma imkanı doğmaktadır. Kripto olup da "aydın" iddiasında bulunanların "ateist" olma şansı var; nitekim O. Pamuk böyle bir iddia ile çıkmıştı, annesi Şukufe Hanım'ın O. Pamuk'u azarladığı, gazete arşivlerinde yerini bulmuş durumdadır. Öyleyse, "mevlevi" ve "bektaşi" iddialarının bir bölümünü, oranını bilemeyiz, kripto hanesine kaydetmek zorunluluğu altındayız.
Ateizm şemsiyesi, Avrupa'da kriptolar arasında da yaygındır.

Türkmen & Karadağlı

Sevgili annemiz

TÜRKAN KARADAĞLI'yı

kaybettik. Acımız büyük

Oğlu: SEYFİ TÜRKMEN

Kızı: AYŞIN TÜRKMEN

Aydın & Erdem & Deniz

Sevgili babamız

AYDIN KARADAĞLI'yı

kaybettik. Acımız büyük

Eşi: DENİZ KARADAĞLI

Oğulları: MUZAFFER ve ERDEM KARADAĞLI

yola çıktım. Öğleye doğru Ankara'daydım. Bu arada amcamı da ziyaret etmek istedim. Ancak evine vardığımda amcam vefat etmişti. Ben kapıyı çaldığımda uyumakta olan yengem açtı kapıyı. Sonra amcamın yanına gittik. Ama onun vefat ettiğini gördük." Çok şaşkın olduğunu anlıyoruz, hikayesi inandırıcı görülmüyor, demek amcasına telefon etmeden gitmiş, herhalde sürpriz yapmak istemiştir, amcasının bu yeni şöhret evladının ani ziyaretinin yaratabileceği heyecanla ölebileceğini hesaplayamamış, fakat ne yazık, amcası yine de vefat etmiş, ama tuhaf, yengesinin bundan haberi yokmuş; bütün bunlar ansızın gelen ünün etkisinden kurtulamadığını anlatmaktadır. Öyleyse saf tutmasını da tedbirsizliğine bağlamak zorundayız.

Modern mezar taşlarından, halasının çocuklarının "Türkmen" soyadı ve yengesinin "Deniz" ve amca çocuklarının da "Muzaffer" ve "Erdem" adlarını taşıdıklarını öğreniyoruz; Karadağlı'nın vefat eden amcası Karadağlı da "Aydın" adıyla tanınıyordu, bunlar araştırmayı teşvik etmektedir. "Kara" sözcüğünü artık çok iyi biliyoruz, O. Pamuk adında New York'ta çok ünlü ancak Türkiye'de okunmayan bir yazarımız her yere bu ismi sokmaktadır. Bizde bir renk ve aynı zamanda "toprak" demektir; "kara" adıyla bildiğimiz bir de Yahudi mezhebi var, artık ezbere biliyoruz.

Soyadında yer alan "dağlı" sözcüğüne gelince, "berktay" ile özdeştir; berktay'ın icadını, muhtemelen, İzmir'de yetişmiş, 1951 Büyük Komünist Tevkifatı ile hapse mahkum olan, tanınmış sosyalistlerimizden Erdoğan Berktay'a borçluyuz. Benim deşifrasyonuma göre "dağlı" demektir ve "Yahudi" anlamı-

Dağlı & Dinçmen Aileleri ve Nazlı & Işıl & Elif & Sıla & Aslı & Gülben Adları

VEFAT

Merhume Rebia Dağlıoglu ve Merhum Ahmet Kemal Hayyam Dağlıoglu'nun oğlu, Ayzin Görgün, Perizat Güner, Gülben Dinçmen, Meral Dağlıoglu ve Hayat Yılmaz'ın biricik ağabeyleri, Erol Görgün, Orhan Güner, Yener Dinçmen, Yavuz Sakarya ve Hamdi Yılmaz'ın kayınbiraderleri, Sıla, Aslı, Sedef, Şehnaz, Zeynep, Nazlı, Elif, Gamze, Işıl'ın dayıları, Perizat Petra ve Yasemin Eva'nın babaları, Peter Bippus ve Oliver Schnell'in kayınpederi, Helga Dağlıoğlu'nun sevgili eşi

ÖZDEN DAĞLIOĞLU

1 Temmuz 2003 tarihinde vefat etmiştir.

Hürriyet, 2 Temmuz 2003

na gelmektedir; açıklamasını başka yerde yaptığım için tekrarlamıyorum. "Dağlı" sözcüğü, Kafkasya'da Yahudi ile özdeş tutulmaktadır.

Bir diğer Dağlıoğlu'nunki daha ayrıntılı ve bilimsel açıdan zengin bir mezar taşıdır; babasının adındaki "hayyam", hayyim yerine alınmamışsa, kız kardeş "hayat" kesinlikle "hayyim" demektir, biz Türkiye'de "can" ve "hayat" isimlerini, bazen "vital" ya da "vitali", hayyim yerine taşıyoruz. Kuşkusuz kendi yerlerine taşıyanlar olmalıdır, fakat burada davranış kalıplarını çıkarmaya özen gösteriyorum. "Dağlı", "hayyam" veya "hayat", hiç bir kripto anlam taşımayabilir, bu çok normaldir; ama burada aradığımız, batını işarettir, hipotezimizi böyle kurmamız normaldir. Bu mezar taşında, en genç kuşaklara indiğimizde, sıla, aslı, ki bu ikisi de selah'a naziredir, zeynep, nazlı, elif, ışıl, perizat, yasemin, çok az kuşku bırakmaktadır. Ilaveten müteveffa Özden Dağlıoğlu'nun eşi Helga Hanımefendi olarak görünmektedir ki, çok yerindedir; çünkü, Sabetay Sevi Türk-Müslümanla değil evlenmeyi, cinsel ilişkiyi bile günah sayıyordu. Yasaktır.

Sabetay Sevi'nin bu önemli emrini bilmenin günlük hayatımızda ne çok sır çözdüğünü göstermem gerekmektedir, verimlidir; manken ve tv "yıldızları" arasında, bütün "entertainment" sektöründe, sık sık okuduğumuz, "beni arkadaşımla aldattı" çığlıkları bu yüzdendir, çünkü, kriptolar, kriptolar dışın-

da bir yasakla karşı karşıyadırlar.[1] Sadece bildikleri ve yakınlarında olanlarla aldatabilme imkan ve özgürlükleri var.

Alanları dar, imkanları sınırlı ve şansları azdır ve bu, Sevi'nin emrinden kaynaklanmaktadır; ayrıca başta tekstilciler olmak üzere tit'cilerin arkasından barcıların rağbette olması da, kolay kazandıkları paralarının dışında bir çekicilikleri olduğu yollu anlaşılmamalıdır, gereksiz bir kıskançlığı önlemek istiyorum, ayrıca hepsinin yakışıksız olduğunu da teşhis edebiliyoruz, çünkü, rantı olan barlar, kripto tımarı ya da tekelidirler.[2] Sevi, dışarıya açılma imkanı yoksa,[3] kripto'yu kripto'ya mahkum etmiştir, sorun buradadır.

Birbirine mahkumdurlar, dolayısıyla sık sık swapping yapmalarını, genel ahlakı tahrip etse de anlayışla karşılamak gerekmektedir.[4] Kaldı ki, genel ahlakı korumak için Hülya Avşar'ın formülünü biliyoruz; "usturuplu" olmalıdır. Her alanda reklama önem veren Avşar'ın burada gizliliği salık vermesi dikkat çekicidir; yalnız yerinde olduğunda iştirak halindeyiz.

Karadağlı'ya döndüğümüzde, saf tutup Müslüman gibi dua etmemesi, cenaze namazında secdeye kapanma olmadığı için Karadağlı'nın yaptığına saf tutup namaz kılmamak demek daha doğrudur, tam bir acemilik örneğidir. Karadağlı'nın bu tuhaf durumu soran gazetecilere, "herkesin inancı kendini ilgilendirir" dedikten ve bir de "hepimiz Müslümanız" sözünü telaffuz ettikten sonra, "ve ben duamı içimden ettim" buyurması, daha da tuhaf olmaktadır. Bir kez cenaze namazlarında herkes duasını içinden ediyor ve ne söylediklerini de kimse duymamakta ve bilmemektedir, bu nedenle cenaze namazı için sure bilmeye de gerek yoktur; fakat daha da önemlisi, bir insanın duasını içinden yapması, ellerini yukarıya kaldırmasına engel değildir. Bir kez Johnson için söylenmişti, yürürken sakız çiğneyemez, diyorlardı; doğru, Karadağlı'da hiç bir zeka pırıltısı görünmüyor, ama yine de Johnson ile karşılaş-

1) "Bu suretle Müslümanlar'dan veya başka bir zümreden kız alanlar veya yabancı erkeklere varanlar, 'cemaat dışı' sayılarak 'kararmış' diye anılırlardı."
İslam Ansiklopedisi, Üçüncü Cilt, s. 649.

2) "Laila", İbrani'de "gece" demektir. Raina veya Reina ya da Reyna ise, sözünü ettiğim Grasya'nın kızı ve Nasi'nin karısıydı ve Grasya'ya İbrani tarihinde "Ha-Geveret" denmektedir, The Lady oluyor, azize derecesindedir. Buralarda para harcamada, demek ki, bir ayin değeri buluyorlar.

3) Hıfzı Veldet Velidedeoğlu'nun torunu Alinur, K. Derviş, bu imkanı kendileri ve İ. Cemle Mehmet Ali Birand da çocukları için yaratabildiler; enternasyonalize olmuşlardı.

4) Bilim ve devrim, bir açıdan bakıldığında zıttır, çünkü, anlamak, kabul etmeye bir yol olmaktadır. Bu nedenle devrim için sadece bilim değil bir de isyan damarı şarttır.

tırmak haksızlık ve ayrıca dua hep dudak kıpırdatmayla yapılmakta ve eller mutlaka yukarıya kalkmaktadır. Burada bir tutarsızlık teşhis ediyoruz.

Tutarsızlık saptaması, bilimsel sürecin başlamasıdır, tutarlı olan üzerinde düşünmek aptalların ve pozitivistlerin ayrıcalığıdır; bir kripto'nun bunu yapması çok büyük günahtır; öyle anlaşılıyor, Karadağlı, ansızın gelen şöhretin etkisiyle tedbirli olamamış ve yanlışlıkla saf tutmuştur. Bu yanlışlığı örtebilmek için ellerini kaldırmama yolunu seçmiş ve bu İslamik düzlemde yanlışlık olmuştur.[1] Böyle anlıyoruz.

Bir noktayı belirgin hale getirmek istiyorum, geliştirdiklerim ve yazdıklarımın hepsi yanlış olabilir, asıl amacımın yanında bunu önemli görmüyorum; bilimselliği geliştirmek istiyorum. En adi olgulara bile bir soruyla yaklaşmak ve bilimsel yöntemlere dayalı bir düşünme sürecini geliştirmek, bilimsellik başlıyor demektir; yalnız bilim hiç bir zaman tek başına yönteme indigenemez, aynı zamanda bilgi birikimidir. "Paradigma" denilen, kristalize olmuş ve stilize edilmiş bilgidir; modeller dizgesi de diyebiliriz. Bu nedenle bir model denemesi daha yapmama izin verileceğini umuyorum.

Model için önce bir "fakirlere yardım derneği" postüle ediyorum ve buna ek olarak sömürü oranının çok arttığını ve dolayısıyla da bu derneğin kullanabileceği büyük fonların var olduğunu düşünüyorum. Kuşkusuz sömürü ve fon "milli" kimliklidir ve ancak fakirlere yardım derneğine, bundan böyle "fyd" diyoruz, kullanabileceği kadar fon tahsis edilmektedir; bunun anlamı fyd'nin bütçe sınırlaması olmadığıdır. Bundan sonra Kenan Işık, Tamer Karadağlı türünden "geri bırakılmış", bu teknik söyleyiştir, "fakir kalmış" uygundur, şahıslar tespit edilmektedir ve telafi programına tabi tutulmaktadır.

K. Işık'ın neden bugün olduğu yerde olduğunun cevabı yoktur, belki yüzyıldır yaşıyordu ve yaşadığını kimse bilmiyordu, ağız yapısı Rutkay Aziz misali konuşmaya elverişli değildir, şimdiye kadar sahnede hiç bir başarısı işaret edilmemiştir, bu nedenle fyd tarafından seçildiğini düşünmeye mecburuz.[2] T. Karadağlı için de aynı modeli uygulamak zorundayız; burada "senin

1) İslamik tarikatlere katılmış sabetayistlerin durumu ayrıdır; bu analizimiz "laik" sektör üzerinedir.

2) Benim bunları sürekli olarak izlediğim varsayılıyor, K. Işık'ı hiç izlemedim, ama en passant görmek yeterlidir. T. Karadağlı'yı da hiç görmemiştim, namaz belgeselinden sonra hakkın da çıkanların hepsini kesip dosyalıyordum, fakat izlemeyi hiç düşünmedim; yalnız P. Altuğ'un İsrail ile bağlantılı bir tarikat nedeniyle adını duyunca, başka bir yerde yazmak

➡

de sıran gelebilir" mantığının yerleştirilmek istendiğini görüyoruz. Bu mantık, tranquilisant bir etkiye sahiptir, ilaç olarak da düşünebiliriz; yalnız T. Karadağlı'ya uygulanan dozaj fazla gelmiştir, şaşırmasını buna bağlıyoruz.

HELİN BÖYLE DUA ETTİ

Camideki mevlitte Hülya Avşar "Her şey için dua ettim. Ülkemiz için, depremler için, ekonomik kriz için... Zehra'nın da burada olması çok iyi oldu. O da dinimizi öğreniyor" dedi. Avşar'ın kardeşi Helin Avşar Hindu geleneğine göre dua etti.

Hürriyet, 30 Temmuz 2003

DUA

Helin Avşar'ın dua belgeseli, bu analizi, doğrulamaktadır. Bir kriptonun Müslüman türü dua etmesinin günah oluşu ile ilgili tereddütlerimiz azalmaktadır, öyle umut ediyorum. Fakat bu durum, henüz Helin Avşar üzerine bir iddia ve ispatı içermemektedir; araştırmamız gerekiyor. Şimdilik bu belgeselin, Kaya Çilingiroğlu'nun babası Kaya Çilingiroğlu'nun ölüm yıldönümü törenlerinde çekilmiş olduğunu not etmekle yetiniyorum.

Yalnız şunu eklemek durumundayım; bir davranışbilimi kuruyoruz. Sadece onomastique ve sadece dinsel ritüeller yetmemektedir. Tüm davranışları ele alıyoruz ve burada cinsel davranış önem kazanmaktadır.

üzere, seyretmeyi denedim. Burada gördüklerim de yeterlidir, Karadağlı'nın yıllarca "geri bıraktırılmış" olmasında hiç bir adaletsizlik bulamıyorum. Yanlarındaki küçük çocuklara gelince, demek ki, fyd, bunların ana-babalarına teneke teneke para vermek istiyor, bunu anlıyoruz.

"Harika Çocuklar" yasasından yararlananların hemen hemen tamamının sabetayist olduğunu düşünebiliriz, ama, ciddi ve çalışkandılar. Hepsine sevgim var, muziği bu kadar sev memde onların katkıları büyüktür ve benim için her zaman "harika" idiler; ama yeni zamanda "harika çocuklar" yine sabetayistler ve sadece "facia" sözcüğünü hak ediyorlar. Bu facia çocuklar, bütün yeteneksizlikleriyle bütün yeteneklerin önünü tıkıyorlar ve "yetenek" sözcüğünü bozuyorlar; herhalde tekelokrasi buna muhtaçtır.

ZİNA

Helin'in ablası Hülya Avşar'ın "usturuplu zina" doktrinine gelmiş durumdayız, bu arada araştırmalarım sırasında ve sürpriz diyebilirim, Helin ile Hülya arasında bir de Leyla olduğunu tespit etmiş durumdayım,[1] artık "Laila" da demeyi öğrenmiş bulunuyoruz; "Avşar Doktrini", bizi, Sabetay Sevi'nin emirlerine denk düştüğü için ilgilendirmektedir. Böyle olmasaydı, hiç bir analiz değeri olmayacaktı, bu nedenle üzerinde duruyoruz ve ayrıca, Avşar'ın doktrinini geliştirirken bu denkliği bilip bilmediğini bilmiyoruz; analizlerimizin açıklık getirme şansı var.

Bu noktanın din sosyolojisini ilgilendiren yanı çok önemlidir, kısaca üzerinde durmak gereğini duyuyorum. "Converso", teknik olarak din değiştirmiş ve hatta "dönme" demektir, daha yaygınlıkla kullanılıyor, "marronos" sözcüğünde zamanla unutulsa da bir aşağılayıcı connotation var; Donna Gracia misalini gördük, yüzyıllar geçse de, "Yahudiliğe dönüyorum" dediği an, Yahudi kabul edilmektedir. Bir sabetayist içinse bu şans hiç yoktur;[2] İran'da yaşayan ve bununla birlikte sabetayizme geçmemiş bir converso da, beş yüzyıl sonra karar verdiği dakikada, Yahudiliğe tekrar girebiliyor, sabetayistlere bu yol kapalıdır.

Yahudilik için zina ölümcül günahlardan birisidir; Yahudi mesih olarak ortaya çıkan Sabetay Sevi, Yahudi emirlerine yaptığı ilavelerden birisinde bu emri yumuşatmış durumdadır. Sabetayistler, bu yumuşatmayı, "hissettirme-

1) Televizyon sunucusu Yasemin Bozkurt'un yazmakta olduğu kitapta, basına yansıdığına göre, şu satırlar var: "İlk veliliği ile ilgili olarak Avşar, kardeşi Leyla Hanım'dan gerekli bilgileri alacağını söylemişti. Leyla Hanım'ı aradım, konuştuk. Bana Avşar'ın ilk veliliğini ne kadar genç yaşta yaptığını, kocasının onu aldattığını söyledi. Hülya birgün evi basmış. Eve gittiğinde Mehmet Bey'i bir kadınla görmüş. Hatta eşi kendisini itmiş, tokatlamış." Demek ki meçhul ilk eşi Mehmet ve tanınmayan kız kardeşi Leyla'dır.
Hürriyet, 14 Mart 2003.

2) Ilgaz Zorlu'nun çok büyük ısrarından ve yeni bir eğitimden sonra Yahudi kabul edildiğini hatırlatmakta yarar görüyorum.

den" veya "usturuplu" zina yapmak yollu anlıyorlar; Sabetay Sevi'nin neden böyle bir yumuşatmaya gerek duyduğu tartışmalıdır, çeşitli ve hepsi de makul görüşler ileri sürülmüştür, hâlâ da sürülüyor. Taraftarlarını veya günahları çoğaltma savları aynı ölçüde makul görünmektedir, ama bunları ayrı tutuyoruz, bunların ötesinde, sabetayizmin "usturuplu" zinaya cevaz verdiği, doktrinde kabul edilmektedir; Avşar'ın, muhtemelen bunlardan habersiz ola-

Usturuplu Zina Üzerine Discours

Hürriyet, 31 Ekim 2002

Hürriyet, 7 Mart 2003

rak telaffuz ettiği kelamın önemi buradadır.

Buradan devam edebiliriz, fakat önce bir tespite ihtiyaç var, araştırmalarım sırasında, çok şaşırtıcı bir bulguyla karşılaştım, Koç Grubu Matbuatı, H. Avşar'ın Kaya'dan boşanmasına kesinlikle karşı çıkmaktadır. Şöyle de söyleyebilirim, "birgün Kaya ayrılırsa"; Hürriyet ve Milliyet and Co., bunu, sosyalistlerin hükümete gelmesinden daha "kötü" ve büyük bir felakat haberi saymaktadır, sanki düzen yıkılmaktadır. Ben bunu saptadığım zaman Kaya için çok üzüldüm; kırık-çıkık tamirinde ustalaşmış bir tıp profesörünün,[1] bir zamanlar daha çok mafya kırıyordu, oğlunun boşanma özgürlüğü olmaması anti-demokratik bir haldir ve Kaya'nın boşanma özgürlüğünün reformlar paketine alınmaması büyük bir ihmal sayılabilir. Bu saptamanın başka uzantıları da olmalıdır; belki de Kaya, boşanma özgürlüğüne sahip olabilmek için pervasızca hareket etmektedir. Böyle bir çerçeveden baktığımızda Kaya'yı bir anti-katolik reformist ve hatta bir özgürlük kahramanı dahi sayabiliriz, kendisini kurban etmekten sakınmamaktadır ve sürekli yakalatmaktadır.

Bilimin görünene itibar etmemek olduğunu ve derini aramanın verimini belki bir daha teşhis edeceğiz, ekte belgeseli var, 7 Kasım'da, Avşar, "Kaya mutlaka hissettirmeden beni aldatıyordur" demekle birlikte artık boşanmaya rıza gösterdiğini ilan ediyordu, burada malum Suden'in de adı geçiyor ki, önemlidir.[2] H. Avşar "Kaya ile Biricik çocukluk arkadaşı" diyor ki, eğer ikisi de sabetayist ise çok uygundur;[3] tekzip değil teyit saymak daha isabetlidir. Böylece ve nihayet 8 Kasım tarihinde ve matbuatta, Kaya'nın boşanma dilek-

1) Baba Kaya Çilingiroğlu'nun tanınmış mafya lideri Alaattin Çakıcı'yla akraba olup olmadığını araştırıyorum. Buradaki işaretim bu ihtimale dayanmaktadır; doğruysa oğul Kaya Çilingiroğlu da akraba demektir.
Bir gazete haberinde, K. Çilingiroğlu'ndan söz edilirken "en yakın dostu Hakan Ural" ibaresi geçiyordu, Selçuk Ural'ın oğludur, Selçuk Ural'ın kızı Aslı Ural da, A. Çakıcı Fransa'da ya kalandığında yanındaydı, genç kız mafya liderinin "sevgili"siydi. Bir bağlantı ve veridir. Kaya'yı Rahatlatan Rapor, Hürriyet, 27 Kasım 2002.

2) Bkz., *Tekeliyet 2*, "Bir Lenguistik Deneme" adlı bölüm.

3) Nitekim, uzun açılım ve "beraberlik" hikayelerinden sonra M. Alanson ile vuslat ilan edildiğinde, "çocukluk aşkı" oldukları ilan edilmişti. Sabetay Sevi'nin emri, partner kıtlığı yaratmış ve çocukluk ilişkileri ile "beni arkadaşımla aldattı" çığlıklarının yükselmesine neden olmuştur, bunu, ampirik olarak gösterebiliyorum.
Burada yaptığım, antropologların, Afrika'da ilkellerin cinsel davranışları üzerine araştırmalarıyla eş değerdedir; belki daha zor olduğunu söyleyebilriz. Veri bulmak zor ve dikkat gerektiriyor; ayrıca sujeler olmasa bile alan çok bakirdir.

"Birlikte Olduğu İnsanla Seks Yapamayan Kadın" İddiası

GÜNÜN TARTIŞMASI

KAVGA

Hülya Avşar, bir röportajında "Evliliğin yürümesi için duymayacak, konuşmayacak, görmeyeceksin" deyince, Duygu Asena ona "Kadınlar bu kadar aptal, seviyesiz, yalak yavşak olmamalılar" diye karşılık verdi.

Birlikte olduğu insanla seks yapamayan kadın huysuz olur!

Duygu Asena, kendisine "Aşk ile seksi karıştırıyor. Toplum için tehlike arz ediyor" diyen Avşar'a dün Habertürk'teki köşesinde yanıt verdi.

Bunların övünecekleri "güzelliklerinden başka" hiçbir şeyleri yoksa ve güzelliklerinin geçmeye başladığı 40'lı yaşlara gelmişlerse, sinir içindedirler ve saldırgan olurlar. Bu yüzden onlara hiç "bulaşmak" istemem. Ama 30 yıldır yazıyorsun, dile kolay... Bulaşıveriyorsun işte...

İkinci kez Hülya Avşar'a cevap vermek hatasını yapıyorum. İlki yıllar önce Kadınca Dergisi çıkarken ve Hülya Hanım da bir gazetede "yazar" olmuşken feministlere bulaşmıştı ve "Feminizm potansiyel lezbiyenliktir" demişti. Böylece anlamını bile bilmediği üç kelimeyi birleştirerek bir cümle kurmuş ve gündeme gelmişti.

BU SON CEVABIM

Bir de topluma mesaj vermeye çalışıyorlar... Mesela çıkıp "Bir tokat dayak sayılmaz, bunun için erkekten boşanılmaz" diyebiliyorlar. Hülya Hanım gibileri, yani bazı "sanatçılar" tokadı dayak olarak görmüyor... Mesaj bu... Aşk budur... Yücedir. Koca, önüne her gelenle yatıp kalkmayı alışkanlık etse de, kutsal yuva dağıtılmamalıdır. Kırılmış bir onurla, o adamın koynuna girilip, Türk kadınına mesajlar verilir. Bakın bu kadar güzel bir kadın da aldatılıyorsa, siz de aldatılın.

AKLIM SEKSTE

"Aklı fikri sadece sekste olan bir kadın Duygu Asena" diyor yazarımız... Doğru... Ama "sadece" değil. Yani başka şeylere de takılıyor aklım. Aklım fikrim sekste; çünkü birlikte oldukları insanlarla seks yapamayan ya da aşk içinde, doyurucu seksler, tutkulu orgazmlar yaşayamayan, hele kocalarının bu seksleri başka kadınlarla yaşadığını bilen kadınlar huysuz ve mutsuz olurlar. Mutluymuş gibi yapıp, isterik kahkahalar atabilirler sadece... Sonra da sağa sola saldırırlar. Hele tek tutunacakları dalları güzellikse ve bu da artık gitmeye başlamışsa...

Birkaç yıl önce onunla yaptığım söyleşide, durumunu gözlemlemiş ve anlamıştım. Ben de bir kadınım ve onun için yürekten üzülmüş ve ona acımıştım. Böyle ünlü olmasalar da, onun gibi yaşayan kadın o kadar çok ki ve ben de o kadınların mücadelesini verdim. Bu yüzden asla acıdığım kadınları üzecek sert bir şeyler yazmak istemem. Onun için bu ikinci ve son cevabımdır.

Hürriyet, 27 Mart 2003

A. Doğan Matbuatının Hassasiyeti

Kaya'ya tecavüz tuzağı

Q Girls Grubu üyelerinden Reyhan Gökdeniz, evine gelen Kaya Çilingiroğlu'nun kendisine zorla tecavüz ettiğini iddia ederek, dava açtı. İftiraya uğradığını belirten Çilingiroğlu ise, "Olay reklam amaçlı" dedi

YAŞAR ÇAKMAK, DENİZ ALTUNTAŞ, ABDULLAH MALKOÇ

Bugüne kadar Hülya Avşar, Kaya Çilingiroğlu hakkında pek çok "ikinci şahıs" sözü gündeme geldi. Ama bu seferki diğerlerinden farklı, çünkü bu bir aldatma değil, tecavüz iddiası. Daha önce Avşar'ın şov programına konuk olan, Q Girl Grubu üyelerinden Reyhan Gökdemir, evinde bir buçuk saat geçiren Çilingiroğlu'nun kendisine zorla tecavüz ettiğini öne sürerek, davacı oldu.

"Çirkin sözler"

İddiaya göre, Gökdemir önceki gece arkadaşı Burcu Arabaş ve Avşar'ın avukatlarının ortağı

Kaya Çilingiroğlu, eşi Hülya Avşar ve kızı Zehra ile...

Milliyet, 24 Kasım 2002

KAYA ÇİLİNGİROĞLU SAVCILIK İFADESİNDE İLİŞKİYİ KABUL ETTİ

Tecavüz yok rızayla oldu

Hülya Avşar'ın eşi Kaya Çilingiroğlu, savcılık ifadesinde Q Girls grubu üyesi Reyhan Gökdeniz'in evine gittiğini kabul etti ve "onunla kendi rızası üzerine" birlikte olduğunu öne sürdü. Çilingiroğlu, Reyhan Gökdeniz'in amacının "Şöhret" olduğunu belirtti.

Erkek arkadaşın var mı?
Reyhan Gökdemir, Hülya Avşar Show'da Avşar'ın "Erkek arkadaşın var mı?" sorusuyla karşılaşmıştı. Gökdeniz, soruyu "Hayır, yok" diye yanıtlamış, Avşar da "Tabii olmaz" diyerek alaylı bir yorum yapmıştı. Bu konuşmaların Gökdeniz'i intikam almaya ittiği söyleniyor.

Q Jazz Bar'ın dansçı kızlarından Reyhan Gökdeniz'e tecavüz etmekle suçlanıp geçtiğimiz cumartesi akşamı saat 18.30'da ilk incelemeyi yapan İstanbul Cumhuriyet Savcısı Mehmet Gürdal'a yaklaşık 20 dakika ifade veren Kaya Çilingiroğlu'nun ifade ayrıntıları ortaya çıktı. Tecavüz iddiasını reddederek komşin kurbanı olduğunu öne süren Çilingiroğlu olay gecesiyle ilgili şu ifadeyi verdi: "Kendisiyle olaydan 2 gün önce Buzz Bar'da tanıştık. Daha sonra nereden bulduysa cep telefonumdan beni aradı. Bir bara gitmeyi teklif etti. Kabul etmedim. Daha sonra çağrılar birakmaya başladı. Beni de cep telefonuma düşen numaradan kendisini aradım. Kahve içmek için vestiği adrese gittim. Sohbet ettik. Daha sıkıcı görünmek için kıyafetini değiştirdi. Şort ve dekolte bir kıyafet giydi. Daha sonra soyunduk ve yatak odasına geçti. Beni çağırdı. Bayanlık kendi isteği üzerine birlikte olduk. Sonra saat 02.00 sıralarında kendisine alttakısmarlatık diyerek evden çıktım. Çıkarken apartmanın güvenlik görevlisi beni tanıdığım söyledi. Tecavüz iddiası, bayanın şöhret olmak amacıyla yaptığı bir iftira. Ertesi gün basın mensupları beni aradı. Tecavüz iddiasını duyunca şaşırdım."

Reyhan Gökdeniz, Çilingiroğlu'nun o gece sarhoş olduğunu ve kendisinin saçlarından sürükleyerek yatak odasına götürüp tecavüz ettiğini öne sürmüştü. Olayın netlik kazanabilmesi için, şikayetçi Gökdeniz'in yatak odasından alınan çarşaf ve diğer numuneler üzerinde yapılacak sperm incelemesi sonrası düzenlenecek Adli Tıp raporu bekleniyor. Savcılık soruşturmasında ifadelerin tamamlanmasından sonra tek eksiğin Adli Tıp raporu olduğu, bu raporun gelmesiyle birlikte ya dava açılacağı ya da takipsizlik kararı verilebileceği bildirildi.

Onun ne yapmak istediği belli

Tecavüz iddialarının ardından zor günler geçiren Kaya Çilingiroğlu, konunun bu kadar çok uzatılmasının Reyhan Gökdeniz'e yarayacağını belirtti. Ses tonundan moralinin bozuk olduğu anlaşılan Çilingiroğlu, şunları söyledi: "Ben size olayı anlatayım ve telefonu kapatalım. Size gelene kadar gazetelerin üst düzey yöneticileri hepsi arkadaşım. Hepsi aradı. Televizyon genel müdürlerine kadar herkese karşı mahcup olurum. Dolayısıyla benden bir şeyleri söylememi istemeyin. Bu konu hakkında söyleyeceğim tek şey, 'Konuyu görün' olur... Ben bir şey söyleyeceğim, karşı taraf bir şey söyleyecek. Karşı tarafın reklamı olacak. Bunu uzatmanın bir anlamı yok."

Hürriyet, 26 Kasım 2002

çesini okuyabildik; sevindik, fakat büyük bir sürpriz bizi bekliyormuş, 9 Kasım 2002 tarihinde "yine araya hatırlı kişiler girdi ve Hülya Avşar'ın evliliği kurtuldu" haberi "bomba gibi" patlıyordu. Buradan kesinlikle düzenin Hülya'nın boşanmasını istemediği sonucunu çıkartıyoruz; ve eğer bu "düzen" bizim bildiğimiz "düzen" ise güçlüdür ve boşanma imkansızdır, ne yazık, gelişmeler doğrulamaktadır.

Avşar'ın "Kaya beni hissettirmeden aldatıyor" açıklaması yetmemiş, bir de bunu güçlendirmek için "evliliğin yürümesi için duymayacak, konuşmayacak, görmeyeceksin" vaazında bulunmuştu; bu vaazın muhatabı kimdir, kimilerinin Avşar'ın kendisini anlattığını düşündükleri anlaşılıyor, belki de muhatap Kaya Çilingiroğlu'dur. Duygu Asena'nın, Avşar'ın vaazını böyle anladığını düşünmek için ortada ciddi kanıtlar var; çünkü feminist Asena, H. Avşar için, "birlikte olduğu insanla seks yapamayan kadın huysuz olur" demektedir. Bundan, Kaya ile Hülya arasındaki cinsel ilişkinin, şu veya bu nedenle, sona erdiği çıkmaktadır; hem feminist ve hem de gazeteci olan Asena'yı, bu yatakhane sektöründe, otorite kabul etmek durumundayız. Demek Kaya'nın kendisini harici yataklara atması bu yüzden, D. Asena'nın haklı olması mümkündür.

Cinsel ilişkinin sona erdiği ciddiyetle ileri sürülüyor, böyle bir durumda, tarafların dışında, düzenin hatırı sayılır kişilerinin evliliği sürdürmek için ısrar etmeleri anlaşılır bir hal olmaktan uzak görünüyor; sanki "en güzel benim" yollu bağıran bir hanım ya birisinin üzerinde ya da sokakta kalacak, korkunun büyük olduğunu da tespit etmiş oluyoruz. Dahası da var, Hürriyet-Milliyet and Co. Daha büyük bir telaş içindedir, şimdi buradayız.

Birgün "Reyhan" adında bir genç hanım, Kaya Çilingiroğlu'nun kendisine tecavüz ettiği iddiasıyla ortaya çıkmıştı, savcılığa başvurduğu kayıtlıdır. Burada dikkati çeken ilk nokta, son zamanlarda "reyhan" ya da "reyan" isim sektörüne de nur yağdığıdır, şarkıcılar var, T. Erdoğan'ın son gelini ve gelinin annesi de "reyan" idi, onomastique'de "ahmet" ile "a'met" arasında bir fark olmadığını tekrar hatırlatıyorum ve Hürriyet'ten E. Özkök, yakın zamanda bir "Reyan Tuvi" keşfetmişti ki, bir Yahudi yurttaşımız olduğundan kuşku duymuyoruz, işte şarkıcı Gökdeniz de bu sektördedir. Dikkati çeken ikinci nokta, Reyhan Gökdeniz'in şikayetinin, Kaya'nın boşanma dilekçesinin geri aldırıldığı ay gerçekleşmesidir; bunu, zavallı Kaya'cığın boşanma özgürlüğü için çırpınması şeklinde de anlayabiliriz.

Ama bir nokta daha var ki, çok daha önemli olduğunu sanıyorum, Kaya Çilingiroğlu, bu tür ilşkilerle tanınmaktadır ve dolayısıyla, "tecavüz" sözcüğü ağır olsa da, bu tür bir ilişkinin yaşanmış olması ihtimali yüksektir. Fakat hiç de öyle olmadığını görmekte gecikmiyoruz, M. Yakup Yılmaz'ın yönetimdeki Milliyet, Reyhan Hanım'ın şikayet için karakola gidişini, başka bir deyişle haberin çıkışını, "Kaya'ya Tecavüz Tuzağı" olarak sunabilmektedir. Bir şarkıcı karakola gidiyor, "tecavüz ettiler" diyor ve Yakup Yılmaz'ın yönetimindeki gazete hemen, o saat, "tecavüz" teşhisi koyuyor, gazetecilik açısından utanç verici bir hal olması bir yana, Hülya Avşar'ın boşanması ihtimalinin, bu matbuatı çok korkuttuğu bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Milliyet ve Hürriyet and Co., Reyhan'ı şikayetinden dolayı pişman etmeye çalıştılar, sanki tecavüz eden Reyhan'dı ve hapse girmediğine şükretmek durumunda kalmıştır. Basının ve ahlakın tarihinden bir ibret levhası olduğunu düşünebiliriz.

Reyhan'ın çarşafları üzerinde de araştırma yapıldığını öğrendik, hastane raporunu Hürriyet, "Kaya'yı rahatlatan rapor: darp yok" başlığı ile yayınlamıştı;[1] sonunda Çilingiroğlu da cinsel ilişkiyi kabul etmişti, fakat bu arada dövmediği, doktor raporu ile tespit edilmektedir. Kaya'cığın darp etmeden cinsel ilişkiyi başarmasını "rahatlatan" ilan edebilmek için bir bildikleri olması gerekiyor ve biz bilmiyoruz. Ama bunun, Kaya'dan çok Hürriyet'i rahatlattığını artık biliyoruz, boşanma kapısı kapanmaktadır. Düzen, bir kez daha kurtulmaktadır.

Bundan sonrası bizi pek ilgilendirmiyor, Kaya'cık darp yapmadan cinsel ilişkiyi kabul ediyor ve bütün matbuat Reyhan'ı taşlamakta birleşiyorlar; "recm" yapmadılar ve düzenin bir kez daha kurtulması kesindir. Nitekim, matbuatın bu büyük kampanyası sonuç veriyor ve Kaya'ya takipsizlik raporu alınıyor; Kaya'nın yaptığı hissedilmiş olsa da, artık "usturuplu" diyemiyoruz, kızgınlık göstermesi gerekli, fakat ne yazık, o da boşanmamaya mahkumdur, Avşar hızla soğuyor, "Kaya utanılacak bir şey yapmadı" demeye başlıyor, demek ki günah yoktur. Şeytan Reyhan, Kaya'cığı iğfal etmiştir, günah olur mu; buna rağmen Hülya Avşar, "Zehra olmasa çoktan bitirirdim" hitabeti ile Kaya'yı ümitlendirmekle birlikte düzeni tehdit etmekten de geri kalmıyordu. İşte burada, E. Özkök'ün büyük keşiflerinden P. Suda, "bir kadın yüzünden boşanma" vaazı ile düzeni yine kurtarıyor;[2] önemli olan her zaman düzendir.

1) Hürriyet, 27 Kasım 2002.
2) Hürriyet, 13 Aralık 2002.
Bkz., *Tekeliyet 2*, "Bir Lenguistik Deneme" adlı bölüm.

Hülya Avşar, önceki akşam yemek için gittiği Lott'dan ayrılırken, "Bana biraz zaman tanıyın" dedi. Avşar, dün şov programının çekimlerinde ise, "Kaya'nın bu durumdan üzüntü duymasını istemem. Onu kınamıyorum. Ama bir süre ayrı kalmak yararlı olacak" dedi.

Kaya utanılacak bir şey yapmadı

HÜLYA AVŞAR'DAN AF SİNYALİ

Tecavüz skandalıyla ağır bir darbe alan Kaya Çilingiroğlu-Hülya Avşar evliliğinde sürpriz gelişme. Avşar, hakkında takipsizlik kararı çıkan ve kuken aklanan eşine sahip çıktı: "Her erkek bu tuzağa düşebilir. Kaya'nın utanç duymasına gerek yok. Olayı gözümde büyütmüyorum."

Hülya Avşar, Reyhan Gökdeniz tarafından tecavüz iddiasıyla hakkında suç duyurusunda bulunulan eşi Kaya Çilingiroğlu'na sahip çıktı. Avşar, önceki akşam Kanal D Haber'e yaptığı açıklamada şunları söyledi: "Kaya Bey'le ayrı yerlerdeyiz artık. Bir araya gelmemiz için biraz zaman geçmesi lazım. Yeniden bir araya gelmeye yo da boşanmaya, yani nihai kararı vereceğimiz ana kadar ayrı evlerde kalacağız. Bu süre içinde sadece çocuğunu görebilir, görecektir de zaten." Gerekli delillerin bulunmaması nedeniyle, tecavüz davasının düşmesi sonucu rahatlayan Avşar, eşine tuzak kurulduğunu söyledi. "Bir kararsızlık yarılmış olması beni tabii ki rahatlattı. Ayrıca gerçekten de şu anda çok iyiyim. Bu son olayı çok fazla büyütmüyorum gözümde. Kaya'nın bu olaydan utanç duymasına yada rahatsız olmasına gerek yok. Çünkü her erkeğin düşebileceği bir tuzak bu. Benim 12 senedir tanıdığım Kaya, hiçbir zaman böyle basit bir şey yapmaz... Kaya, çok iyi bir ailenin çocuğudur, son derece kültürlüdür, son derece aklı başında iyi bir işadamıdır. Hayatımda tanıdığım en kaliteli insan-

dır. Dolayısıyla onun böyle bir hataya düşmesini basitlinin bağlanması olarak görüyorum." Reyhan Gökdeniz'i isim vermeden ağır bir üslupla suçlayan Avşar, Kaya Çilingiroğlu ile evlerini ayırmalarında bu yaşamalarının etkili olmadığını belirtti: "Piyasada bu tür pek çok insan var. Etrafa tehlike saçıyorlar. Hatta belki hastalık da yayıyordur bunlar. Eğer erkek içkiliyse, bir kadın da eğer onu kafaya takhıysa, muhakkak bir gün de olsa elde eder diye düşünüyorum Erkeklere özgü bir şey."

■ MAGAZİN SERVİSİ

Hürriyet, 29 Kasım 2002

'Deliller saklandı'

Kaya Çilingiroğlu tarafından tecavüze uğradığını iddia eden Reyhan Gökdeniz Şimdi de delillerin yok edildiğini ileri sürdü. Q Kızı, takipsizlik kararına da itiraz etti.

Sevgilisi saklanıyor

Q Kızı'nın sevgilisi Ramiz Özbay ortadan kayboldu

OLAYIN patlak vermesinin ardından ilk günler Reyhan Gökdeniz'in yanında olan sevgilisi Ramiz Özbay ortadan kayboldu. Acemi çapkın Ramiz, ilk günlerde 'göğsünü Reyhan'a siper etti'. Ama çelişkilerini görünce sevgilisini savunmaktan vazgeçti. Hele de "A Takımı" programında 'Savaş Ay'dan "Oğlum sen ne yapmaya çalışıyorsun" diye tatlı sert bir 'fırça' yiyince ortadan kaybolmayı tercih etti.

Q Kızı Reyhan Gökdeniz, Kaya Çilingiroğlu ile yaşadığı ilginç geçenin ve iddialarının peşini bırakmıyor. **Hülya Avşar** ile **Kaya Çilingiroğlu**'nun yuvasını sarsan tecavüz 'bombası'nın kahramanı **Reyhan, "Beni bu kadar kolay harcayamazlar"** tavrıyla avukatı **Cesim Parlak**'la birlikte sonuna kadar savaşacağını söylüyor.

O gece unutulmayacak

Hatırlayacağınız gibi yeni Nez olabilmek için **O Jazz Bar**'daki seçmelere katılan ve elemeleri geçen diğer 2 kızla birlikte bir grup oluşturan **Reyhan Gökdeniz**, 'daha dün bir, bugün iki' piyasada olmasına rağmen **Kaya Çilingiroğlu** ile 8 aydır 'kanka' olduklarını ileri sürmüştü.

O meşhur gece de **Kaya'nın "Çok önemli bir şey söyleyeceğim. Hemen görüşmemiz gerek"** diyerek evine gelme isteğini 'tavrdan kılanmasına' rağmen kabul ettiğini söylemişti. Ardından ne yaşanmışsa yaşanmış, **Reyhan Gökdeniz**, sabah erken karakola gidip bombasını patlatmıştı: **Kaya Çilingiroğlu bana tecavüz etti!**

Dilekçeyi avukatı verdi

İddia ciddiydi. Emniyet birimleri hemen devreye girdi. Tecavüzü kanıtlayacak deliller arandı. Elde edilebilen ne varsa incelendi ve sonuç açıklandı. Ortada tecavüzü gösterecek bir kanıt yoktu ve **"Evet sevişti ama zorla değil"** diyen **Kaya Çilingiroğlu** hakkında dava açılmayacaktı. Ancak bu gelişmenin ardından susup oturmayacağını herkese gösteren **Reyhan Gökdeniz**, **Kaya Çilingiroğlu** hakkında verilen takipsizlik kararına itiraz etti.

Günaydın, 5 Aralık 2002

Hülya Avşar, bir süre ayrı yaşıyor;[1] sonra düzen normal olarak akıyor, bundan sonrası bizim ilgi alanımızın dışındadır.

Onomastique bulguları özetlemeden önce, cinsel davranış üzerindeki ilk analizleri geliştirme gereği duyuyorum; ekonomi politik ilişkilerinde yardımına muhtaç durumdayız. Daha önce pek çok kez açıkladığım "tit" modelimizi tekrarlamak için bir ihtiyaç duymuyorum, turizm-inşaat-tekstil ve son yıllarda ekonomi ve politika bunlara dayanmaktadır. Kuşkusuz, bunlar da iktisat politikasına dayanıyorlar ve bu nedenle şekillendiriyorlar. Bu açıdan tit'i baş aktörlerle de donatabiliyoruz, turizm ile M. Nazif Günel'i, inşaat ile Şarık Tara'yı ve tekstille de Turgut Yılmaz'ı ve burada Cavit Çağlar rakiptir, sembolleştirebiliriz.

Tekstili ele aldığımızda, "esir ücreti" diyebileceğimiz bir ekonomidir; kadın işçi, aşırı ölçüde çocuk işçi ve ayrıca kaçak işçi ile yürütülmektedir, sigorta ve sendika silinmiştir. Üretim süreci çok çeşitli ve aşikar nedenlerle mafyöz bağlantılara dayanmaktadır; Orta Çağ insani kalmaktadır. İhracat ise, sürekli devalüasyonları zorunlu kılmaktadır; 2001 Şubat Devalüasyonu ve arkasından gelen sürekli devalüasyonlar, "tit" için yapılmıştı ve rahatlatmıştır.

Futbol kulüplerinin başına yakın zamanlarda sadece inşaatçılar geliyordu, G. Sazak ve A. Yıldırım misali ve şimdi tekstilciler de gelmektedir, S. Bilgili ve Ö. Canaydın örnektir; buna mecburlar. Çünkü Orta Çağ'da korsanlar katedral yapıyorlardı ve kulüp başkanlığı, yüksek komutanlar, matbuat oligarşisi ve hiç kuşkusuz manken ve entertainment sektörüyle de teması sağlamaktadır. Esir ücretlerinin geçerli olduğu ve mafyöz ilişkilerin zorunlu olduğu tit'çiler için, kulüp başkanlığı ile Orta Çağ'daki katedral inşaatı aynı işleve sahiptir ve dolayısıyla anlayabiliyoruz.

Rant ve tekelokrasi teorileri işte burada aydınlatıcıdır, bana sık sık soruluyor, "peki nasıl oluyor"; başkasına müsade edilmemektedir. Fenerbahçe'de başkan G. Sazak, Beşiktaş'ta başkan Süleyman Seba ve Galatasaray'da başkan Alp Yalman sabetayist idiler; geçmiş dönemlerden söz ediyorum. Burada bir tekel var ve devam ettiğinden kuşku duymamız için bir neden görmüyorum.

Aşağıya doğru yayılmaktadır, Mustafa Işık Denizli'nin sabetayist olduğu-

1) Biz böyle biliyoruz, o sırada kimse var mı, matbuatın varsa bile, bu sektörde, haber verme özgürlüğü yoktur ve bu nedenle "ayrı yaşıyor" demek zorunda kalıyoruz. Bu, bilim düzleminde, bir doğrulanmamış bilgidir.

nu tespit etmiştim, hem "Fatih" ve hem de "Terim" adına sabetayist isim-sözlüğünde rastlıyoruz ve henüz incelemedim; basketboldan sonra futbol takımlarının da sabetayizmin tımarı haline getirilmesi dönemi başlamış görünmektedir. Basketbolda herhalde dev adamları sabetayist olarak düşünmemiz yerindedir, istisnaları ihmal edebiliriz; futbolda ise ilerliyoruz, İbrahim Toraman, ilerleme demektir.

Bu yeni sürecin iki "yararı" var, ilkin, sabetayizm içinde sosyal adalet programının yüksek tutulmasına imkan vermektedir, yoksul sabetayist ailelerin çocuklarına da şöhret ve para kapıları açılıyor. İkinci olarak, bir de partner darlığına çare olmaktadır, artık entertainment sektörünü rahatlatan bir işlev görmektedir.

Helin Avşar ile ilgili bir ek olduğuna işaret ettikten sonra[1] isim bilim analizlerimize geçebiliyoruz; "helin" adının Türk isim sözlüğünde hiç bir yeri olmadığı kesindir. "Leyla" adının var, ama, hem "leyla" ve hem de "laila" olarak Yahudilerimiz ve sabetayistlerimiz tarafından taşındığını pek çok kez tespit etmiştim. "Emral" ismi de harika; "imir", "emre" veya "imre" üzerinde de yeterli bilgi sahibiyiz; "al", "oral" veya "ural" da da karşımıza çıkıyor. Kimse merak etmiyor ve "emral" nasıl isimdir denmiyor; İbrani, "Tanrı'nın Sözü" anlamına gelebilir; Hülya Avşar'ın annesine yakışmaktadır.

Köylerde olabiliyor, kentlerde ise Türk-İslam isim sözlüğünde anne ve babalarla çocukların aynı ismi taşımaları çok nadir görülmektedir; Denktaş'ın New-York'lu Doktoru Mehmet Öz'ün hem babasının ve hem de oğlunun isimlerinin kendisininki ile aynı olması dikkat çekmektedir. T. Erdoğan'ın son gelini Reyan ile annesi da aynı ismi kullanıyorlar ve Kaya Çilingiroğlu da babası türünden Kaya Çilingiroğlu'dur. "Çilingiroğlu" adını bırakıyoruz ve "Kaya" üzerinde durmak istiyorum.

Kuşkusuz geçerken saptamak çok yararlı oluyor, savcılık önünde Reyan'la darpsız cinsel ilişkiyi kabul eden mazlum Kaya'nın annesinin adı "Gülümser" olarak kayıtlıdır ki, bu kitapta hazırladığım sözlükte, "ishak" girişinin karşısında yer almaktadır. "Izak" veya "Ishak" İbrani'de, herkes bize "güler" veya "gülümser" anlamındadır; Tevrat'a göre Sarah, Abraham'dan hamile kalınca

1) Bir mesleği var mı, ben tekstilciliği uygun buldum, E. Acar'dan sonra futbolcu Serhat isabetlidir; yalnız böylece Esra Eron açıkta kalmış görünüyor; sirkülasyonun yüksek olduğunu biliyoruz. Ayrıca futbolcular arasında "emre" çoğalmaktadır.

S. Akın & E. Eron & H. Avşar & E. Acar ve Kapalı Devre

"Artık peşimi bırak Helin'le beraberim"

Eski sevgilisi Serhat Akın'ın bu mesajı, manken Esra Eron'a sinir krizi geçirtti

ESRA Eron, Fenerbahçe yönetimi ile arasındaki buzları eritikten sonra kendisinden ayrılan Serhat Akın hakkında gazetecilere demeç vermeye devam edince eski sevgilisini kızdırdı. Akın, Eron'a olan kızgınlığını "Artık peşimi bırak. Kendime yeni bir sevgili buldum. Helin Avşar" mesajı atarak gösterdi. Serhat'ı hâlâ sevdiğini ve barışmalarının mümkün olduğunu söyleyen Eron, bu mesajdan sonra sinir krizleri geçirdi.

ERON kendisini eve kapatıp gözyaşı dökerken, Erdinç Acar'dan ayrılan Helin Avşar ile Serhat Akın arasında filizlenen aşk tüm yoğunluğuyla sürüyor. Akın, geçtiğimiz hafta Reina'da Helin Avşar ile sarılmış görüntüler sergilemişti. Birkaç gün önce de Lala'da eğlenen ama birlikte fotoğraf çektirmeyen çift tekne ile ayrıldı.

Milliyet, 11 Ağustos 2003

Helin AVŞAR, Erdinç ACAR

Bir dargın bir barışık

Hülya Avşar'ın kardeşi Helin Avşar, bir yılı aşkın süredir Erdinç Acar ile bir dargın bir barışık ilişki yaşıyor. Helin Avşar ise bu aşk ile büyük bir değişim içine girdi ve neredeyse kapı dışarı çıkmaz oldu. Yeni yıl öncesi ayrı olan sevgililer, 2003'e ayrı girdiler ama geçtiğimiz hafta tekrar barıştılar. Sevgilisi ile barışır barışmaz çıktığı gece turlarında objektiflere takılan Helin Avşar'ın yeni saç modeli ise dikkat çekti.

Günaydın 13 Ocak 2003

böyle konuşmuş, bu nedenle, "ishak" girişine koydum, ama, Gülümser Çilingiroğlu'nun bunu bilmemesi ihtimal dahilindedir. Şimdi sırada Kaya var, geçiyorum.

Junior Çilingiroğlu'na layıktır, "kaya" bizde çift-cinsiyetli bir isim, "kadın yazar" Cahit Uçuk'un ablasının da Kaya olduğunu not etmiştim ve biz buna, İbrani karşılık bulabiliyoruz. Cumhurbaşkanı hazretleri Fahri Korutürk'ün eşleri Emel Hanımefendi'nin babası Selah Cimcoz idi; İttihat ve Terakki içinde önemliydi, sosyalist kanada mensup olduğunu biliyoruz. Cimcoz Selah'ın sabetayist olduğu kesindir, karakaşi olması muhtemel görünmektedir; yazarlardan Selah Birsel'i ise kapani düşünebiliriz; "selah", kaya demektir. Çeşitli yollarla aktarabiliyoruz.

Doğrudan doğruya taşıyanlar veya "selahattin" ismine asimile edenler olmaktadır; birincileri cesur ve ikincileri kurnaz sayabiliyoruz. Yalnız "s" ve "l" konsonlarını sabit tutarak "aslı" ve hatta "sıla" olarak sürdürenler de çoktur; "kaya" ise Türkçe varyantıdır. Hiç kuşkusuz bütün kaya'lar selah'a bağlıdırlar demek imkanına sahip değiliz ve öyle bir iddiamız bulunmamaktadır. Bilim iddiadır, yalnız bu, ilişkiler için geçerlidir, bunun dışında probabilistik ifade kullanmayı tercih ediyoruz.

Başka bir bölümde de değinmek zorundayım, "Mardin" ailesinin sabetayist olduğunu biliyoruz, muhtemelen kripto; hukuk profesörü Ebulula Mardin'i hatırlayanlar olmalıdır ve adı, Ula'nın babası ya da atası anlamındadır. Kim, "Ula", üçüncü yüzyılda yaşamış Filistinli bir bilgindir, Yahudiydi; önemlidir, adı "Ula" veya "Ulla" olarak saygıyla taşınıyor. Bu adın bir de "boyunduruk" anlamı var ki, Hulya'ya uyup uymadığına karar veremiyorum. Halbuki, "Hulda" daha uygun düşmektedir, İbranilerin kadın peygamberlerindendi; Hülya da dinsel emirler ve vaazlar vermekten geri kalmamaktadır.

Noya'dan "oya" veya Fortuna'dan "tuna" yapıyoruz; Ula'dan, "ulya" yapmak mümkündür. Bu arada hatırlatıyorum, isim bilim için bir test geliştirmiş durumdayım; "şam", New York'ta "sam", "cem" ise "sem" olarak söyleniyor ve "hülya", New-York'ta kesinlikle "ulya" telaffuz edilmek durumundadır, noktalar ve "h" her zaman düşüyor, öğrenmiş bulunuyoruz. Demek ki, Hülya, New York'ta kesinlikle Ulya'dır[1] ve bunu da Ula'nın bir varyantı sayabiliriz.

1) Yahudi isim bilimin en güvenilir kaynaklarından birisi B. Kaganoff, Tevrat'tan çıkma, kızlar için popüler isimlerden birisi olarak "Hulda" adına işaret etmektedir, Tikva, "Umut" veya

Ulya'lı Adlar

Merhume Ulya - merhum Osman Kibar'ın kızları,
Merhume Zeynep - merhum Mahmut Özgener'in gelinleri,
Seli - Sibel Kibar'ın kardeşleri, Yıldız Özgener'in eltisi,
Elhan Özgener ve Günseli - Erdoğan Sarı'nın yengeleri,
Selin - Uğur Bayar ve Osman Kibar'ın halaları,
Ahmet Sarı, Esra - Dr. Kemal Uğurbil, Müge Akın, Dilek - Can Akdeniz'in yengeleri,
Türkan - Adil Baykal ve Müjde - Kemal Çolakoğlu'nun dünürleri,
Aslı ve Mert Baykal'ın anneanneleri,
Zeynep - Sami Baykal ve Ayşe - Mahmut Özgener'in anneleri,
Esin Özgener'in 40 yıllık hayat arkadaşı

BİGE ÖZGENER

Hakkın rahmetine kavuşmuştur.

Bir kadın peygamber adı olan "Hulda" da mümkündür; yalnız "Ula" olarak sabetayistlerimiz tarafından taşındığına işaret ettim ve daha da önemlisi, bilimsel açıdan zengin bir mezar taşından "Ulya" adının da kullanıldığını gösterebiliyorum. İzmir'de Belediye Başkanlığı da yapmış, Şişli Terakki'den, müteveffa Osman Kibar'ın eşinin adının "Ulya" olduğunu çıkarabiliyoruz. Kibar Ailesi'nin sabetayizminde hiç bir kuşku bulunmamaktadır; kızları Bige Özgener'e ait bu ölüm ilanı, mezarlık olarak "Işıkkent" yazılıdır, "Bige" dahil sadece Yahudiler tarafından taşınan, "Bika"[1] varyantı da var ve "Vadi" anlamındadır, pek çok isme açıklık getirmektedir. Bu mezar taşı aynı zamanda "Ulya"

"Ümit", Hulda'nın kayınpederi oluyor. Hulda, semantik planda, Hülya'yı daha çok çağrış tırmaktadır.

Benzion C. Kaganoff, *A Dictionary of Jewish Names and Their History*, London, 1977-1996, p. 80.

Bu arada not edebiliriz, Kaganoff, Slav ülkelerden muhtemelen Rusya'dan göç etmiştir, "off", "-oğlu" veya "zade" ekini kestiğimizde "kagan" kalıyor, "kohen" veya "kahana", Rus ya'da böyle söylenmektedir.

1) Osman Kibar'ın diğer kızının adı "Seli" ve Yahudi isim-sözlüğünde "Sali" ; bu, bu ailenin isimlerine çok bağlı olduklarını göstermektedir. Dolayısıyla sabetayist isim bilimde güvenilir bir model oluşturmaktadırlar. Bike, "Aybike" olarak da söyleniyor; yalnız tek başına olunca sonore g'yi tercih etmek yerindedir. C. Kırca'nın eşinin adının da "Bige" olması muhtemel görünmektedir.

adınına da kesinlik kazandırıyor; bu nedenle diğer Hülya'lar veya Ulya'lar üzerinde durmaya gerek duymuyorum. Sırada "şar" var.

Bir başka mezar taşı, "şar" ve "uluşar" soyadlarının taşındığını haber veriyor, "şardağ" da var, M. Okanşar aleste haldedir; "şardan" soyadındaki "–dan" ekini "soydan" soyadındaki "-dan" olarak düşünebiliriz ve bu soyadından Selim Soydan'ı hatırlıyoruz. "Şar", İbrani'de şarkı ile ilgili bir sözcüktür; İbrani "şiir" ise "şarkı" demektir. "Avişar", şarkı söyleyen babamdır, veya kısaca "şarkı babamdır" anlamına geliyor ki, isim olarak da taşınıyor, "avşar" da müm-

Şar'lı Soyadları

VEFAT

Merhume Resmiye ve merhum
Faik Şar'ın kızı,
merhum Namık Uluşar'ın eşi,
merhum Uğur Uluşar'ın annesi, Bekret
Uluşar, Oya, Baykal Evren'in anneleri,
Funda, Erhan, Fırat'ın anneanneleri

PAKİZE ULUŞAR'I

Kaybetmenin derin üzüntüsü içindeyiz.

Posta, 9 Ağustos 2001

kündür. "Gürel" de, "Gur-al", "Güreli", "Gur-al-i" olabiliyor; "-i", possesive, "benim" ekidir, "Allah'ın Aslanı" ile "Benim Tanrımın Aslanı" arasında bir fark bulamıyoruz. Dolayısıyla "avişar" ve "avşar" birbirinin yerine geçiyorlar; karışıklık görmüyoruz.

Bitirmiş durumdayım; kuşkusuz minik Zehra'yı unutamayız ve unutabilmeyi tercih ediyordum. Ne yazık ki "Zohar" ile "Zehra" arasında en küçük bir fark bulunmamaktadır; ilki İbrani ve İkincisi Arabi'dir. Her ikisinde de "z", "h", "r" konsonları var; Arabi ve İbrani yalnızca konsonlarla yazılıyor, "zo-

har", "zehra" ve hatta "zöhre" yazılışları arasında bir fark göremiyoruz. "Zohar", Kabala'nın büyük ve kutsal kitabının adı;[1] Kabala ile de Yahudi mistisizmi anlaşılıyor, ışık buradan çıkıyor, her sabetayist buna inanmak durumundadır. Bir nokta daha ekleyebiliriz, her Yahudi kabalist değildir, fakat her sabetayist kabalisttir; başka bir deyişle, sabetayizm Yahudi mistisizminden ve kısaca, Zohar ya da Zehra'dan çıkmış olmaktadır.

Hem Emral ve hem de Gülümser'in torununa, Zohar veya Zehra adı çok uygun düşüyor ve ben Zöhre'yi tercih ediyorum. Güzel ama bütün bunlar uygun düşüyor mu; bulgularımın hepsinin yanlış olmasını umut ediyorum. Hepsinin yanlış olduğu gösterilirse çok sevinirim, çünkü yanlış, yanlıştır.

1) "Bu gizli mezhep, İzmir'de Türkler arasında Kara-Menteş lakabı ile anılan ispanyalı muhacir Yahudi Modehay Sebi'in, 'geyik' oğlu Şabbetay Sebi'ye, 1632-1675, bağlanır. Hahamlık tahsil ederken, bilhassa Zohar'ın mutalaası ile, 'Kabbala' adı altında toplanan teosofik fikirlere merak sardıran bu genç Yahudi, o asırda zuhuru beklenen Mesih'in kendisi olduğu iddiası ile, ortaya çıkmış ve İzmir'de 1648 senesinde mesihliğini ilan etmiş" idi.
İslam Ansiklopedisi, Üçüncü Cilt, s. 646.
Şunları eklemem gerekiyor, İbrani Ş'yi biz "S" olarak söylüyoruz, "Şalom" adını "Selami" olarak taşıyoruz, yalnız eski metinlerde Ş'de ısrar görülmektedir. "v" ile "b" birbirinin yerine geçmektedir, baştaki karakter tsadik olduğu için transliterasyonda tereddütler çıkıyor, "Zvi" ve "Sebi" veya "Sevi" denmektedir, sözcük anlamı geyiktir.
"Modehay" olarak yazılan isim "Mordehay" olarak da taşınıyor ve başka bir yerde , Profesör Galante'ye dayanarak Mordehay'ın Türkçe karşılığının "Menteş" olduğuna işaret etmiştim, bu ad ve soyadlarına rastlıyoruz. Demek ki, "Menteş" ad ve soyadlarının bir bölümünü "Mordehay" sayabiliyoruz.

Altıncı Bölüme Ek Belgeler-1

AVŞAR ve ULYA

İki belge ekliyorum. Sabetayizm'in "benzeme-benzet" emrine göre mahalli isimleri, "gentile" adları, kullanmak caiz, fakat benzetmek farzdır. Ankara'dan bir "mmt", "avşar" soyadı üzerinedir. Ne anlama geliyor, artık sabetayizm'i bir disiplin haline getirebilmiş durumdayız, buradaki "avşar" işaretinin değerlendirilmesinin zor olmayacağını sanıyorum.

İkinci belgede, daha önce hülya'yı "ulya" olarak taşıyanların da bulunduğuna işaret etmiştim, şimdi daha inandırıcı bir "mmt" ile karşı karşıyayız. Burada Ulya'ya, "germen" soy adı hayli uymaktadır. Ben, ilaveten, sadece lenguistik ve onomastique açıdan "hülya" ile "ulya" arasında bir fark olmadığını hatırlatıyorum.

Avşar Soyadı ve Özel & Örye Adları

VEFAT

Merhume Feride Okay ve merhum Muhlis Okay'ın kızları, merhum Remzi Avşar'ın eşi, Altındal-Özel Avşar, Örge-Turhan Tunalı, Yurdanur-merhum Önder Avşar'ın sevgili anneleri, Nilüfer-Ali Avşar'ın, Ceylan-İbrahim Dedecioğlu, Pınar-Rotar Berier, Peri Avşar, Burak Tunalı'nın biricik babaanneleri, Ahmet-Özlem-Mert-Melike'nin birtanecik büyük babaanneleri, çok kıymetli aile büyüğümüz, Ayaş eşrafından

NİMET AVŞAR

22 Ocak 2003 tarihinde vefat etmiştir.

Hürriyet, 23 Ocak 2003

Nota Bene: Ankara-Ayaş sabetayizmin yoğun olduğu bir yöredir.

Ulya Adı & German & Maku Ayhan Soyadı

VEFAT

Trabzon eşrafından,
merhum Cemal ve merhume Muminat Maku'nun damatları, merhum Kemal, merhum Hüsnü, merhum Ahmet Aybay, merhume Müzeyyen Nemli, merhume Didar Gologlu, merhume Meliha Elbi'nin kardeşleri, Suha Germen, Seda ve Selen Aybay'ın büyükbabaları, Cenap-Şenol Aybay, Ulya-Yavuz Germen ve Ecmel Aybay'ın babaları,

Adalet Aybay'ın eşi

MEHMET RIZA AYBAY

Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur.

Hürriyet, 31 Aralık 2002

Altıncı Bölüme Ek Belgeler-2

KAPALI DEVRE SIKINTILARI

VE BİRİCİK SUDEN SAHNEDE

İki yıl sonra Laila'da Biricik Suden'le son derece samimi bir şekilde eğlenirken görüldü Çilingiroğlu. Hülya her zamanki gibi eşinin arkasında durarak, "Kaya ile Biricik çocukluk arkadaşı. Böyle bir şey olamaz" dedi. Kaya Çilingiroğlu'nun bu konuyla ilgili yorumu ise şok ediciydi: "Biricik'le birlikte olmadık ama bu birlikte olmayacağımız anlamına gelmiyor!" İkili, bu olaydan sonra uzun süre konuşmadılar. Ancak hayatlarındaki minicik bir çocuk onları birbirlerine bağlıyordu. Zehra nedeniyle olanları bir kez daha unutup evliliklerine kaldıkları yerden devam ettiler. Avşar, Laila kaçamağından bir hafta sonra Laila'ya eşiyle giderek gövde gösterisi yaptı ve sorular karşısında "Ben hep Laila'ya gelirim" yanıtını verdi.

YOLU AÇIK OLSUN

Avşar, eşinin çapkınlıklarını röportajlarında da zaman zaman dile getiriyordu. Geçtiğimiz hafta yine bir röportajında Hülya Avşar, "Kaya mutlaka hissettirmeden beni aldatıyordur. Yani benim kocam beni aldatmaz demem asla. O zaman kendimi geri zekalı durumuna sokmuş olurum. Ben hissetmediğim sürece de yolu açık olsun" diyerek eşine güvensizliğin ne boyuta geldiğini ortaya koydu.

Hürriyet, 7 Kasım 2002

İşte eşinin dava dilekçesi

Avukatı E. osman Hacıbekiroğlu aracılığıyla Sarıyer 1. Asliye Hukuk Mahkemesi'nde Hülya Avşar'a boşanma davası açan Kaya Çilingiroğlu, dilekçede bürosunun adresini ikamet yeri olarak gösterdi. Çilingiroğlu'nun avukatının Medeni Kanunun 166/1 maddesine istinaden açtığı boşanma davası dilekçesinde şunlar yazılı: "Taraflar arasındaki düşünce farklılıkları, evlilik birliğinin temelinden sarsılmasına neden olmuş ve ortak hayatı sürdürebilmelerine engel teşkil eder hale gelmiştir. Bu nedenle boşanma davasının açılma zorunluluğu meydana gelmiştir. Tarafların boşanmasını arz ederim..."

■ Halit AYDINGÖZ

ANNESİ DE DAMADA KIZGIN

Torunumun babasını gördüğü mü var?

Hülya Avşar'ın annesi Emral Avşar şok ayrılık kararının Kaya Çilingiroğlu'nun çapkınlıkları yüzünden alındığını söyledi.

Anne Avşar, "Önceki gün çok şiddetli kavga ettiler, bu doğru. Bu kavga sonrasında Kaya gitmiş, dilekçeyle mahkemeye başvurmuş. Ama ben ayrılacaklarını sanmıyorum. O zaman çocuğu yapmasalardı. Çünkü Zehra babasına çok düşkün. Ama babayı gördüğü mü var?" dedi. Ancak Emral Hanım, çiftin boşanmasına yine de karşı çıktı ve "Boşanamazlar. Boşanırlarsa kızımı evlatlıktan reddederim. Evliliklerde böyle durumlar olabilir bir öfke sonucu hırslanıp böyle bir şeye kalkışmış olabilirler. Zehra'nın bir şeyden haberi yok. Ben Zehra'yı düşünüyorum" diye konuştu.

Hürriyet, 8 Kasım 2002

AD-DİZİN

Abdülnasır, Nasır: 247, 248, 250, 372
Adams, T. W.: 252
Adıvar, Halide Edip: 358
Agnew, Spiros: 241, 250
Ahmet Mithat Efendi: 191
Akad, Asaf Savaş: 305, 443, 454
Akalın, Cüneyt: 347, 348
Akbulut, Yıldırım: 197
Aksu, Sezen: 446
Aktaş, Kutlu: 116, 119
Alaton, İshak: 305, 425
Alışık, Sadri: 437
Albright, M.: 410, 423, 449
Altan, Çetin: 352, 353, 448
Althusser, Louis: 8
Aminoff, M. J.: 62
Andreadis, Yorgo: 215, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466
Anderson, A. D.: 418
Arşimed: 409
Arcayürek, Cüneyt: 468
Aras, Tevfik Rüştü: 342, 349
Aren, Sadun: 352
Arendt, H.: 9, 233, 234, 235, 236
Asena, Duygu: 482
Aşık, Metin: 118
Atatürk, Mustafa Kemal: 292, 340, 341, 374, 382, 421
Ataç, Nurullah: 103
Avşar, Hülya: 474, 477, 478, 479, 482, 483, 485, 486
Avşar, Helin: 476, 486
Aybar, Raif: 344
Aybar, Mehmet Ali: 351, 352

Ayling, S. E.: 239
Aziz, Rutkay: 475
Aziz Tomasso: 26
Aziz Francis: 154
Aziz Bonaventura: 26

Babinger, F. : 217, 218, 219, 225
Bahçeli, Devlet: 393
Bali, Rifat N.: 243, 244, 281, 343
Barber, Richard J.: 80
Baraner, R. Fuad: 245
Bayar, Celal: 17, 282, 343, 344
Bayar, Mehmet Ali: 381
Bayar, Uğur: 434
Baykal, Deniz: 343, 369, 381, 448, 449
Beckett, S.: 165
Bedirhan, Bedirhani: 349
Berktay, Erdoğan: 472
Berktay, Halil: 352
Berdiav, N., Berdiaeff: 39, 43, 49, 50, 52, 54, 68, 71
Belge, Asaf: 345, 381.
Belli, Mihri: 351
Beşikçi, İsmail: 17
Bezmen, Halil: 266
Bezmen, Fuat: 266, 463, 466
Bilge, Suat: 273
Bilgili, Serdar: 198, 485
Bitlis, Eşref: 384
Bir, Çevik: 391
Birand, Mehmet Ali: 256, 358, 399, 474
Bloch, M.: 28, 62, 88, 89, 95, 98, 99, 145, 149, 192, 193

Birsel, Selah: 488

Bismarck, Otto von: 239

Boccace, Boccaccio: 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 188

Bodin J.: 8

Boran, Behice: 352

Boyner, Cem: 299, 376, 416, 421

Bozer, Ali: 443

Bozkurt, Yasemin: 477

Brejnev, Leonid: 253, 254

Brabant: 26

Brauer, Erich: 295, 296

Brunner, H.: 99

Burckhardt: 55

Bush, George W.: 8, 42, 192, 263, 346, 377, 385

Büyükanıt, Yaşar: 399, 400

Camus, Albert: 165, 167

Cantor, N. F.: 90, 220, 240

Canaydın, Özhan: 198, 485

Cardini, Franco: 138, 152

Cervantes: 145, 212

Cevdet Paşa: 190, 191

Charles Martel, Charlemagne, Büyük Charles: 89, 97, 99, 100, 101, 121, 122, 125, 126, 135, 136, 137, 143, 144, 153

Clinton, Bill: 75, 251

Cloth, André: 227

Cimcoz, Selah: 346, 488

Cindoruk, Hüsamettin: 344, 383

Copernicus, Kopernik: 55, 141, 339, 340, 356, 359

Coulborn, R.: 78, 79, 93

Çağlar, Cavit: 197, 198, 423, 485

Çakıcı, Alaattin: 479

Çakmakoğlu, Sabri: 401

Çalışlar, Danyal Oral: 290, 352

Çandarlı Halil : 219

Çandar, Osman Cengiz: 270, 352, 374

Çarmıklı, Sabri: 14

Çeçen, Anıl: 12

Çiller, Özer: 422

Çiller, Tansu: 197, 205, 278, 312, 363, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 390, 391, 422, 444, 449

Çongar, Yasemin: 425

Çölaşan, Emin: 106, 107

Da Vinci, Leonardo: 27

Dante, Alighieri: 25, 26, 28, 34, 50, 145, 168, 188

Davies, Norman: 135, 157

Delort, Robert: 148

Demirel, Süleyman: 84, 198, 205, 256, 275, 277, 344, 349, 350, 354, 363, 365, 366, 381, 383, 384, 385, 387, 388, 390, 391, 396, 449

Demiroğlu, Cemi: 430

Denktaş, Rauf: 255, 256, 261, 263, 264, 266, 267, 269, 276, 277, 278, 279, 463, 486

Denizli, Mustafa: 485

Derviş, Kemal: 156, 267, 343, 351, 355, 356, 358, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 395, 399, 400, 420, 424, 435, 438, 439, 443, 444, 469, 474

Derviş, Suat: 245

Dion, Celine: 327

Disraeli, Benyamin: 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242

Doğramacı, İhsan: 345, 346, 425

Doğan, Aydın: 286, 287, 290, 291, 294, 407, 432

Doğan, Şöhret: 288, 290, 294

Dostoyevski: 107

Dönmezer, Sulhi: 430, 432

Duatepe, Cenk: 279

Duby, George: 125, 146, 147

Dumézil, Georges: 139, 140

Dündar, Uğur: 117

Ecevit, Bülent: 30, 31, 34, 37, 48, 256, 275, 277, 294, 302, 303, 343, 344, 345, 354, 355, 363, 375, 376, 378, 379, 380, 382, 393, 395, 397, 399, 404, 405, 420, 422, 439, 448, 449, 450, 451

Eczacıbaşı, Bülent: 127, 428, 434, 435

Eden, Esin: 438

Eisenhover, Dwight D.: 248, 250

Einstein, Albert: 383, 409

Eksen, Nazif: 13, 364

Engels, Friedrich: 38, 40, 86, 90, 92, 445

Ergin, Sedat: 31

Erbil, Mehmet Ali: 425, 426

Erbakan, Necmettin: 390, 391, 392

Erim, Nihat: 267, 268, 269, 343

Erçel, Gazi: 378, 405

Erdoğan, R. Tayip: 290, 369, 370, 381, 425, 430, 434, 450, 482, 486

Erener, Sertap: 312

Erenus, Bilgesu: 354

Erol, Aydil: 300, 302, 41

Eşkenazi, Salomon, Slome: 222, 230, 231

Evren, Kenan: 112, 328, 430

Fatih Sultan Mehmet: 217, 218, 219, 221, 418

Filibeli Hilmi: 355

Foucault, Michel: 160, 161
Freely, John: 382, 421, 422, 439, 442

Gabor, Zsa Zsa: 345
Galante, Avram: 216, 221, 222, 224, 225, 226, 227, 228, 243, 466, 491
Galileo, Galilei: 327
Gezmiş, Deniz: 273, 355
Gibbon, Edward: 151, 153, 155
Gibbons, H. Adams: 66, 179, 180
Girgin, Kemal: 261, 263, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279
Gorbaçov, Mihail: 68, 84
Gorki, Maksim: 41
Gök, Prof. Şemsi: 432
Gökalp, Ziya: 244
Gönensay, Emre: 270, 322
Gromiko, Andrei: 249
Grossman, Mark: 48, 263, 358
Guerevitch, A. J.: 169
Guillotin, J. I.: 161
Günal, Mehmet Nazif: 393
Güneş, Turan: 267, 269, 343, 344, 348
Güneş, Hurşit: 343
Güngör, Nahusi: 13
Gürel, Şükrü Sina: 449
Güreli, Enver: 344
Gürsel, Cemal: 345, 346
Güvenç, Bozkurt: 382

Hakko, Cem: 421
Halevi, Judah: 220, 221
Halman, Talat S.: 268, 312, 372

Hannibal, Annibal: 83, 84

Hamon, Moşe: 222, 22

Hasan Sabah: 155

Havari Paul: 264, 463

Heer, F.: 25, 94

Hegel: 181

Herzl, Theodr: 227

Hitler: 58, 68, 90, 177, 240, 342, 366

Hobbes, Thomas: 8, 9, 118

Hobson, J. A.: 10, 46

Hobsbawm, Erich J. E.: 72, 75, 157, 158

Horrox, Rosemary: 182, 186, 193

Huizinga, J.: 56, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 143, 151, 153, 192

Huxley, Aldous: 10, 52, 53, 54, 56, 64, 414

Ilıcak, Nazlı: 303, 374

Ionesco: 165

Işık, Kenan: 437, 475

Işık, Ayhan: 437

İbn Haldun: 50, 164, 171

İlhan, Atila: 382

İnalcık, Halil: 218, 410, 411, 429

İnan, Kamran: 261

İnönü, İsmet: 269, 341, 343, 344, 365

İnönü, Erdal: 197, 384, 385, 386, 387

İpekçi, Abdi: 286, 448, 449

İpekçi, İsmail Cem: 278, 299, 345, 355, 399, 400, 416, , 420, 421, 422, 423, 424, 425, 427, 437, 442, 444, 449, 450, 454,

İsa: 27, 76, 87, 141, 147, 149, 150, 184, 186, 214, 215, 233, 245, 264, 285, 296, 418, 420, 463

İskender, Büyük İskender: 81, 83, 217, 429

Jacops, J. Licbman: 468
Johnson,W.: 247, 248, 249, 250, 349, 350, 474
Julius Sezar: 27, 28

Kafka, Franz: 10
Kaganoff, B. C.: 311, 406, 446, 488, 489
Kahveci, Adnan: 384
Kandinski : 41, 50
Kanuni S. Süleyman: 90, 152, 213, 222, 223, 224, 225, 227
Kant, Immanuel: 55, 339
Kapani, Münci: 439
Kapani, Osman: 439
Karabekir, Kazım: 342
Karaca, Reyhan: 290
Karakaş, Ercan: 439
Karakaş, Eser: 439
Karadağlı, Tamer: 471, 472, 474, 475, 476
Karaosmanoğlu, Atilla: 268, 372
Karaosmanoğlu, Yakup Kadri: 345, 358, 372
Kaşgarlı Mahmut: 301, 418
Kavala: 190lı **Mehmet Ali Paşa**
Keçili, Nail: 341
Kélékian, Dikran: 293
Kennedy, J. F.: 248, 249, 250, 251, 252, 350
Kennedy, R.: 251
Kepler, Johannes: 181
Kesici, İlhan: 383
Keynes, John Maynard: 142, 211, 364
Kılıçbay, M. A.: 28, 88, 160
Kırca, Coşkun: 489
Kışlalı, Ahmet Taner: 382

Kibar, Osman: 439, 489

Kissinger, Henry: 238, 240, 241, 242, 243, 247, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 257, 259, 261, 264

Koç, Mustafa: 395

Koç, Rahmi: 127, 355, 399, 420, 421, 450

Koç, Y.: 194, 195, 199, 200, 202, 205, 206, 378

Koenigsberger: 122, 125, 148, 149, 174

Koestler, Arthur: 288

Kohen, Moiz: 235, 282

Koloğlu, Orhan: 382

Konstantin: 96, 97, 220

Kongar, Emre: 382

Korutürk, Fahri: 346, 347, 488

Kosıgin: 250, 350

Kozanoğlu, Yasemin: 425

Kōksal, Sōnmez: 391

Kōprülü, Fuat: 179

Krueger, Anne: 373, 407

Kuçuradi, İonna: 290

Kuhn, Thomas: 38, 188

Kulin, Ayşe: 303

Le Goff, J.: 26, 95, 97, 126, 138, 169, 181, 182,

Lebow, R. N.: 252, 253

Lenin, Vladimir İlyiç Ulyanof: 10, 11, 53, 54, 180, 445

Lewis, Bernard: 346

Littré, E.: 170, 171

Lordoğlu, K.: 202, 205

Lopez, R.: 90

Luther, Martin: 90

Lysenko, T. Denisoviç: 163

Machiavelli, N.: 8

Mardin, A.: 424

Mardin, Ş.: 354, 382

Marcuse, Herbert: 414

Makarios, Mikhail K. M.: 252, 257, 263

Makovsky, A.: 375

Mansur, Cem: 299, 421

Marx, Karl: 10, 11, 12, 38, 40, 77, 80, 90, 92, 180, 192, 234, 327

Mao Tse Tung: 351

Menderes, Adnan: 17, 245, 269, 274, 275, 277, 278, 343, 344, 345, 346, 355, 363, 365, 401, 448

Menderes, Aydın: 17

Mc Neill, William H.: 179, 183, 193

Metternich, Clemens: 259

Melen, Ferit: 343

Minc, Alain: 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 64, 71, 92

Mithat Paşa: 191

Molotov, Viacheslav: 347

Morgenthau, Hans: 177

Montesquieu: 8, 111

Muhammet: 90, 144, 214, 215, 296

Muhtar, Reha : 425

Mumcu, Uğur: 384, 386

Muradoğlu, A.: 353, 376, 382

Mussolini, Benito: 366

Namık Kemal: 190

Napoleon Bonaparte: 68, 360, 391

Nasi Ailesi: 225, 226, 227, 228, 231, 470, 471

Nasi, Garsiya, Grasya, Ha-Geveret: 223, 224, 225, 470

Nasi, Joseph, Yasef: 225, 226, 227, 228, 229, 230

Nazım Hikmet: 51, 52, 104, 190

Nazif, Nizamettin: 245
Newton, İsaac: 12, 359
Nesin, Aziz: 14, 104
Nixon, Richard M.: 241, 242, 250, 251, 253, 254, 255
Nohl, Johan: 175, 185, 187

Olcay, Osman: 268
Osman Nevres, Hasan Tahsin: 312
Oman, Sir Charles: 100, 101, 120, 122, 124
O'Malley, B.: 255, 256, 257, 259
Oral, Zeynep: 290
Orwell, George: 46, 53, 444

Öcalan, Abdullah: 275
Ökte, Faik: 342
Öymen, Onur: 391
Öz, Mehmet: 267, 415, 416, 430, 486
Özal, N. Semra (Yeğinmen): 328, 385
Özal, Turgut: 84, 197, 200, 234, 280, 328, 354, 377, 384, 385, 392, 449
Özdemir, Hasan: 116, 117, 118, 119
Özerden, Oğuz: 451
Özkan, Tuncay: 346
Özdemir, Prof. Dr. Gazi: 62
Özkan, Hüsamettin: 30, 380, 404, 405, 439, 450, 451
Özkök, Ertuğrul: 279, 290, 292, 293, 294, 295, 296, 397, 400, 482, 483
Öztrak, Adnan: 312, 345, 449

Pamuk, Orhan: 213, 471, 472
Pearson, Robert: 380, 382
Peker, Recep: 363, 365
Polatkan, Hasan: 355

Poliakov, Leon: 74

Quesnay: 191

Rasputin: 243, 250
Reagan, Ronald: 42, 164, 199
Refiğ, Halit: 437
Rogers, J. E. Thorold: 193
Ricardo, David: 327, 369
Rostow, W. W.: 39, 180
Rousseau : 111
Roth, Cecil: 225, 226, 227, 228, 229, 231, 471
Russell, J. C.: 178

Sanberk, Özdem: 270
Sancar, Semih: 269, 343
Sarper, Selim: 342, 346, 347, 348, 349
Sartre, Jean Paul: 165
Saddam Hüseyin: 346, 396
Sakık, Şemdin: 275
Sabancı, Sakıp: 407
Sazak, Gün: 485
Seba, Süleyman: 485
Sevi, Sabetay: 269, 340, 426, 473, 474, 477, 478, 479
Schumpeter, Joseph A.: 237, 239
Schmitt, Carl: 9, 11
Sezgin, İsmet: 383, 384, 386
Sezer, Ahmet Necdet: 57, 393, 395, 396, 404, 405
Simavi, Erol: 426
Simavi, Sedat: 243, 245, 283, 286, 342
Sismondi: 71

Sokullu Mehmet Paşa: 227, 228, 229, 230, 231
Southern, R. W.: 94, 136, 193
Soydan, Selim: 490
Soysal, Mümtaz: 261, 269, 382, 468
Sprengel, Kurt: 171, 187
Strayer: 78, 79
Stalin, Josef: 68, 240, 243
Stavroulakis, N.: 438, 439
Strauss, L.: 191, 376
Sümer, Faruk: 412

Şah Tahmasp: 227
Şaron, Ariel: 395, 420
Şah İsmail: 213
Şeyh Bedrettin: 216
Şinasi: 190

Tağmaç, Memduh: 343
Tahir, Kemal: 104, 358
Tantan, Saadettin: 116, 155, 156, 393
Tara, Şarık: 48, 197, 205, 269, 270, 393, 485
Tanla, Hasan Bülent: 428
Talu, Naim: 343
Tayfur, Ferdi: 346
Temizel, Zekeriya: 393, 396, 397, 399
Tesal, Reşat: 430
Tevetoğlu, Tarkan: 447
Terim, Fatih: 486
Thatcher, Margaret: 164, 199
Thompson, J. Westfall: 68, 69, 70, 71, 74, 167, 177
Tınç, Ferai: 269, 270, 351

Timuçin: 136
Timuçin, Afşar: 56
Toskay, Tunca: 404
Toqueville, Alexis de: 234
Toker, Metin: 468, 469
Toptan, Kürşat: 383
Torlak Kemal: 216
Tovi, Reyan: 290
Truman, Harry S.: 229, 240, 241, 242, 243, 248
Tuchman, Barbara: 71, 72, 73, 74, 75, 76, 177, 178
Türk, Hikmet Sami: 376, 382, 430
Türkcan, Ergun: 13, 152

Ural, Aslı: 479
Ural, Selçuk: 479
Ural, Hakan: 479
Urgan, Mina: 170, 293
Usame bin Ladin: 46, 74
Uzan, Cem: 299, 416, 421

Ülman, H.: 343, 382
Üstünel, Besim: 343, 448
Üstündağ, Ekrem Hayri: 344, 382

Vambery, Armenius: 238
Vacalapoulos, A. E.: 241, 464
Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet: 474
Vergilius: 26

Weydemer: 40
Wernicke, Carl: 59, 62

Weintraub: 231, 232, 233

White Jr., Lynn: 99, 100

Wilson, Woodrow: 80

Wolfowitz, Paul: 48, 263, 267, 270, 358, 376, 395, 399

Yahuda, Yehuda: 27, 296

Yakış, Yaşar: 449

Yalçın, Soner: 13

Yalman, Ahmet Emin: 342

Yalman, Alp: 485

Yahnici, Şevket Bülent: 258

Yetkin, Murat: 13, 31

Yılmaz, Cem: 300

Yıldırım, Aziz: 198, 485

Yılmaz, Turgut: 197, 198, 393, 407

Yılmaz, Mesut: 116, 117, 119, 197, 198, 205, 267, 269, 270, 393, 399, 405, 407, 407

Yirmibeşoğlu, Sabri: 131, 135

Yiğit, Korkmaz: 119

Yurtsever, Erk: 300, 301

Yücekök, Ahmet: 304, 343, 382, 448

Yücelen, R. Kazım: 116

y Gasset, Jose Ortega: 55, 67, 68

Zorlu, Fatin Rüştü: 274, 277, 279, 349, 355

Zorlu, Ilgaz: 421, 477

KONU-DİZİN

absürd: 165, 328

akıl, akılcı, akılcılık: 48, 49, 56, 65, 90, 142, 162, 192, 197, 235, 246, 276, 294, 300, 308, 410, 415, 455

akıldışı: 30, 65, 105

akılsızlaşma: 53, 54

antik çağ: 78, 90, 148

antikite: 86

anarşi: 126, 137, 161, 364

anti-semitizm: 74, 150, 250, 281

aristokrasi: 126, 136, 137, 146, 153, 176, 177

avrupa birliği, AB: 85, 137, 204, 261, 263, 270, 393

aydınlanma çağı: 54, 77

batı: 8, 38, 39, 43, 49, 50, 53, 55, 59, 64, 65, 68, 77, 88, 97, 98, 100, 121, 122, 136, 138, 139, 141, 143, 144, 146, 147, 148, 150, 152, 153, 154, 159, 163, 171, 181, 182, 183, 189, 212, 213, 216, 220, 240, 254, 354, 357, 364, 365, 369, 374, 420, 422, 445

barbar, barbarlar, barbarlaşma: 65, 66, 67, 90, 93, 94, 96, 100, 123

balkan paktı: 245

bilim, bilimsel: 8, 11, 12, 28, 30, 38, 40, 42, 44, 54, 64, 65, 69, 71, 76, 77, 80, 111, 124, 151, 154, 155, 158, 170, 171, 177, 179, 180, 181, 187, 188, 191, 199, 202, 204, 205, 217, 267, 273, 281, 283, 285, 287, 288, 289, 291, 296, 300, 302, 327, 345, 354, 369, 383, 409, 410, 415, 422, 423, 425, 429, 430, 432, 438, 460, 466, 468, 473, 474, 475, 479, 485, 488, 489

bilimdışı: 42, 154, 199, 226, 363

bilgi: 9, 11, 15, 16, 19, 37, 46, 31, 57, 59, 60, 62, 63, 69, 71, 78, 88, 90, 103, 119, 122, 131, 171, 172, 178, 179, 214, 215, 218, 226, 244, 246, 255, 259, 261, 263, 266, 273, 274, 276, 279, 282, 291, 345, 346, 348, 353, 375, 383, 385, 395, 396, 397, 401, 405, 416, 418, 424, 427, 429, 430, 432, 436, 437, 438, 448, 454, 464, 470, 475, 477, 485, 486

bilimadamı, bilgin: 9, 16, 25, 67, 97, 288, 353, 359, 409, 410, 415, 433, 459, 460, 488

birleşmiş milletler: 242, 281, 364, 367

burjuvazi: 79

bürо: 10, 31

bürokrasi: 34, 70, 226, 274, 396, 450, 451

calque: 412, 427

cangıl: 45, 46

cehennem: 26, 27, 28, 34, 187, 259, 461

cennet: 26, 150, 217, 360, 454

ceza, cezalandırma: 19, 25, 27, 47, 48, 57, 70, 76, 85, 96, 113, 116, 118, 119, 160, 161, 162, 163, 164, 170, 177, 182, 184, 185, 186, 276, 286, 363

converso: 150, 240, 471, 477

çatışma: 41, 82, 136, 144, 212, 225, 245, 246, 252, 269, 286, 390, 419, 433

çelişki: 10, 57, 80, 154, 180, 187, 264, 395

decameron: 168, 169, 172, 173, 174, 175, 177, 186

dejenerasyon: 63, 68

demokrasi: 8, 10, 77, 88, 92, 119, 121, 136, 143, 156, 226, 361

demokratizm: 10, 11, 73, 351

demokratizasyon: 70, 133, 136, 154

deseleksiyon: 410, 444, 447, 454, 455

despotizm: 8, 10

devlet: 7, 9, 10, 14, 16, 17, 18, 42, 44, 45, 46, 47, 50, 54, 60, 66, 68, 72, 78, 79, 80, 81, 83, 92, 93, 95, 111, 112, 117, 118, 119, 125, 137, 142, 149, 152, 153, 156, 189, 191, 199, 212, 213, 227, 228, 239, 240, 241, 242, 244, 247, 254, 255, 256, 263, 281, 282, 285, 286, 287, 357, 366, 367, 369, 370, 375, 376, 379, 388, 389, 390, 391, 395, 396, 397, 401, 404, 405, 407, 419, 420, 427, 434, 444, 449, 466

devletin parsellenmesi-parselizasyonu: 46, 47, 112, 285, 379, 390

devalüasyon: 11, 156, 196, 197, 198, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 370, 372, 374, 378, 379, 380, 381, 383, 384, 385, 389, 390, 392, 393, 394, 399, 400, 401, 404, 405, 407, 450, 485

dezentelektüalizasyon: 292, 293, 294

diaspora: 15, 235, 247

dinsel, dinsellik: 30, 41, 58, 66, 69, 87, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 154, 156, 167, 173, 176, 184, 187, 350, 409, 414, 418, 465, 476, 488

diktatör, diktatörya: 86, 90, 285

dilbilim, dilbilimci: 87, 137, 139, 296, 468

diplomasi: 79, 225, 243, 253

diskur: 57, 261

doğa: 41, 52, 95, 154, 162, 192, 420

düzen: 9, 10, 17, 28, 30, 34, 37, 39, 45, 46, 47, 48, 50, 53, 66, 68, 70, 73, 77, 78, 79, 80, 84, 85, 92, 93, 94, 99, 100, 101, 103, 105, 106, 109, 110, 111, 113, 120, 121, 122, 124, 125, 126, 127, 132, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 154, 155, 156, 157, 158, 161, 162, 163, 164, 169, 184, 188, 189, 191, 194, 195, 196, 197, 199, 200, 201, 217, 223, 235, 237, 246, 266, 268, 268, 299, 354, 358, 360, 364, 384, 390, 413, 414, 429, 446, 447, 448, 455, 479, 482, 483, 485

efendi: 28, 30, 31, 34, 37, 38, 93, 124, 137, 143, 381

ekonomi: 10, 42, 48, 54, 66, 69, 92, 104, 106, 130, 142, 146, 147, 164, 173, 180, 181, 187, 195, 196, 199, 200, 201, 206, 222, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 370, 376, 379, 391, 392, 397, 399, 434, 463, 485

emperyalizm, emperyalist: 12, 71, 72, 190, 199, 234, 236, 241, 263, 277, 280, 365, 366, 370, 372, 375, 376, 377, 378, 379, 382, 385, 410

entelektüel: 26, 42, 63, 64, 65, 136, 147, 149, 249

entelijansiya: 77, 386

engizisyon: 159

esir: 120, 139, 148, 164, 192, 195, 201, 203, 204, 214, 230, 246, 368, 414, 444, 446, 463, 485

eşkenazi: 231, 319, 343, 356, 427

falsifikasyon, falsifiye, falsifikatör: 9, 218, 342, 347, 410

faşizm: 55, 140

felsefe: 45, 55, 62, 65, 72, 112, 119, 170, 212, 250, 290, 339, 364, 414

fetiş: 28, 47, 368, 370, 371

feodalite, feodalizm: 38, 39, 42, 44, 46, 78, 80, 88, 89, 90, 92, 93, 94, 95, 99, 112, 120, 121, 122, 127, 135, 137, 138, 139, 140, 142, 143, 144, 146, 156, 157, 158, 288, 377

fief: 28, 95, 120, 121, 138, 413

flagellation: 71, 185, 186

flagellant, dövünenler: 71, 76, 186, 187, 414

frank, franklar: 98, 99, 168

fransız devrimi: 12, 54, 161, 164

fordizm: 50

gentile: 422, 492

giyotin: 161

global: 41

gri bölge: 44, 45, 48

haçlı seferleri: 73, 74, 142, 145, 146, 147, 148, 150, 151, 152, 153, 154, 177, 184, 230, 420

hammadde: 202, 462

hapishane, cezaevi: 14, 57, 61, 62, 104, 108, 160, 161, 162, 164, 195, 197, 203, 204, 205, 300

hedonizm: 191

hegemonya: 39, 65, 73, 82, 167, 181, 189, 242, 248, 340, 341, 355, 399, 424, 427, 433, 434, 439, 444, 446

heterodoks: 151, 155, 179, 212, 218, 416

hospitalye: 153, 154, 155

hukuk, hukukçu: 17, 18, 19, 44, 45, 47, 48, 78, 92, 118, 119, 160, 163, 164, 200, 223, 288, 294, 393, 399, 430, 432, 439, 460, 488

iç savaş: 9, 38, 84, 109, 127, 132, 133, 134, 154, 164, 250, 253, 285, 356, 369, 392, 396, 418

ideoloji: 43, 68, 73, 112, 125, 146, 154, 163, 164, 184, 249, 256, 282, 360

ihanet: 27, 31, 34, 37, 144, 150, 355, 386, 420, 451

iktisat, iktisatçı: 56, 69, 149, 174, 177, 198, 199, 302, 375, 379, 380, 381,

404, 410, 413, 414, 432, 460, 485

iktidar: 10, 46, 54, 58, 67, 78, 79, 80, 93, 130, 140, 180, 197, 198, 199, 121, 223, 225, 226, 228, 229, 230, 236, 238, 245, 286, 299, 301, 340, 343, 345, 349, 361, 365, 366, 381, 413, 430, 434, 435

ilahi komedya: 25, 26, 68

ilerleme: 38, 39, 44, 180, 191, 238, 291, 429, 468, 486

ilkel toplum: 39

islam: 12, 41, 84, 85, 148, 151, 154, 178, 188, 213, 214, 218, 220, 245, 282, 353, 354, 357, 358, 367, 369, 370, 389, 390, 391, 401, 412, 436, 464, 475, 486

jenosid: 294, 376, 450

judaik, judaizm: 12, 221, 222, 223, 228, 229, 232, 237, 264, 282, 357, 370, 387, 419, 446

kabala, kabalist: 154, 156, 220, 354, 425, 428, 436, 491

kabile: 81, 90, 96, 97, 137, 232, 288, 434

kale: 76, 77, 86, 88, 89, 111, 124, 125, 126, 135, 139, 146, 152, 153, 155, 188, 199, 213, 216

kapitalizm: 12, 30, 38, 39, 41, 42, 54, 79, 80, 120, 125, 140, 142, 143, 157, 158, 173, 187, 199, 202, 203

kapitülasyon: 223

kanun: 17, 45, 111, 112, 116, 397

kara ölüm: 69, 75, 96, 167, 170, 172, 183, 184

karanlık çağ: 26, 97, 141, 204

karolenj: 89, 136

kazıyıcı: 158, 160, 162, 163, 167, 178

kır, kırsal: 90, 92, 135, 212

kilise: 70, 76, 97, 99, 152, 154, 159, 176, 177, 184, 186, 187, 188, 193, 214, 215, 226, 246, 461, 462, 463, 471

köle, köleleşme: 52, 53, 94, 95, 120, 138, 146, 193, 194, 195, 196, 197, 201, 202, 203, 204, 206, 414

komünizm, komünist: 39, 43, 44, 46, 48, 50, 54, 67, 145, 245, 252, 343,

344, 346, 350, 351, 353, 446, 468, 472

korsakof: 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 117, 300, 409, 410, 454

konstrüksiyon, dekonstrüksiyon: 8, 97, 296

korku: 10, 46, 47, 48, 53, 57, 86, 87, 88, 96, 99, 101, 102, 106, 113, 116, 123, 124, 126, 127, 135, 136, 138, 141, 143, 152, 160, 161, 164, 172, 173, 174, 182, 189, 195, 229, 238, 217, 276, 411, 482

komplo: 11, 17, 31, 191, 218, 219, 249, 263, 269, 339, 340, 344, 345, 352, 356, 375, 376, 395

korsan: 451, 485

korporatizm, korporasyon: 80, 157

kültür: 42, 50, 52, 56, 63, 66, 67, 73, 88, 219, 286, 351, 372, 489

leviathan: 9

lord: 28, 45, 78, 93, 94, 137, 192, 238, 239, 242, 287, 372, 390

lojman: 104, 105, 127, 128, 132, 133, 134, 135

marksizm, marksist: 39, 55, 125, 154, 158, 180, 188, 302, 360, 365, 413

mafya, mafyöz: 45, 92, 104, 112, 139, 195, 198, 203, 389, 445, 479, 485

manüfaktür: 157, 202

materyalist: 111

meta: 56, 202

modernizm, modernite, modernist: 41, 190, 191, 200, 266, 341, 345

monarşi: 78

mukavele: 45, 106, 111, 156, 157, 227

mülkiyet: 39, 47, 106, 112, 116, 121, 137, 173, 187, 288, 360

nazi, nazizm: 11, 28, 55, 68, 75, 233, 360

narodnizm: 77

oğul: 28, 30, 31, 34, 37, 78, 95, 212, 219, 371, 386, 405, 430, 432, 437, 479

oligarşi, oligark: 34, 41, 44, 47, 48, 57, 84, 85, 92, 93, 109, 112, 116, 120, 127, 133, 135, 138, 158, 299, 370, 379, 391, 392, 396, 400, 407, 425, 444,485

olgu: 40, 42, 52, 65, 94, 112, 138, 142, 177, 243, 246, 355, 361, 475

oryantal despotizm: 8

orta çağ: 25, 26, 28, 30, 31, 34, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 46, 47, 48, 49, 50, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 66, 68, 69, 70, 75, 77, 78, 79, 86, 87, 88, 89, 90, 93, 94, 95, 96, 97, 99, 100, 111, 116, 121, 122, 127, 137, 138, 139, 141, 143, 144, 145, 146, 149, 158, 159, 161, 162, 164, 169, 174, 176, 177, 178, 185, 191, 192, 195, 201, 202, 203, 204, 205, 212, 217, 220, 300, 360, 381, 419, 485

osmanlı (imp., dev.): 43, 71, 79, 82, 90, 136, 137, 143, 152, 159, 161, 162, 177, 178, 179, 180, 188, 189, 190, 193, 212, 213, 214, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 234, 235, 238, 241, 242, 245, 246, 282, 295, 340, 341, 353, 354, 357, 372, 385, 410, 416, 418, 419, 426, 430, 438, 446, 459, 460, 461, 462, 465, 466, 470

paradigma: 38, 188, 189, 191, 475

paydar, payidar: 155, 413, 414, 415, 430, 444, 445, 446, 448

post-modernizm, post-modernizasyon: 41, 76, 77, 191, 391

pagan, paganizm: 66, 67, 145, 149

pogrom: 74, 184, 185, 186, 420

propaganda: 163, 245, 261, 282, 344, 346, 347, 396, 449

pünik: 73, 81, 82, 83, 84, 357

pirus: 81, 82, 84, 85

rasyonel, irrasyonel: 39, 136

razzia: 89, 97, 98, 138

reconquista: 146, 147, 148, 220

refah devleti: 46, 164, 167, 191, 199

regresyon, regresif: 43, 63, 68, 291, 292, 455

reform, reformist: 67, 84, 121, 160, 190, 365, 366, 367, 372, 392, 419, 479

restorasyon: 39, 72, 193, 282, 367, 390, 391, 392, 393, 395, 396, 397, 399, 400, 401, 405

rönesans: 45, 54, 145, 220

ritüel: 37, 66, 224, 476

romanyot, romaniot: 220, 290, 420

sabetayizm, sabetayist: 12, 152, 156, 190, 205, 220, 224, 245, 264, 266, 267, 268, 269, 278, 282, 294, 295, 301, 302, 303, 307, 323, 327, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 367, 368, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 379, 380, 381, 382, 383, 385, 387, 395, 397, 412, 416, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 430, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 442, 444, 446, 448, 449, 450, 451, 454, 455, 463, 465, 468, 475, 476, 477, 478, 479, 485, 486, 488, 489, 491, 492

sadakat: 27, 28, 30, 34, 85, 143, 145, 174, 247, 350, 401, 412, 468

salgın: 69, 70, 75, 96, 97, 122, 167, 170, 172, 178, 179, 182, 183, 186, 200

sanayi devrimi: 190

saracen, sarrasin: 87, 90, 92, 101, 144, 146

seferad, sefardim: 220, 221, 228, 230, 343, 356, 419, 427, 436

seleksiyon: 410

semitizm: 428

serf: 94, 95

serfdom: 94, 141

senyör: 95

sınıf, sınıfsal: 10, 11, 16, 70, 73, 77, 78, 79, 80, 99, 120, 122, 125, 137, 139, 140, 143, 146, 147, 148, 152, 153, 154, 162, 177, 184, 190, 199, 201, 205, 291, 360, 365, 399, 401

sion: 220, 221

siyaset bilimi: 10

siyaset felsefesi: 7, 9, 10, 11, 110, 285, 376

siyonizm: 227, 228, 248, 249, 251, 282, 350

soğuk savaş: 9, 39, 68, 163, 165, 167, 180, 243, 254, 428

sosyalizm: 8, 10, 38, 39, 42, 44, 46, 48, 54, 55, 67, 71, 84, 85, 140, 142, 149, 154, 345, 349, 350, 351, 365, 366, 448, 468

strüktür, strüktüralizm, strüktüralist: 12, 41, 77, 133, 191, 200, 202

sürü, sürüleşme: 9, 10, 19, 42, 71, 150, 154, 167, 184, 203, 357, 409, 414, 445

sürgün: 25, 50, 126, 162, 190, 350

süvari: 82, 99, 100, 123, 126

şamanizm: 66, 212, 367

şehir: 76, 90, 92, 125, 126, 180, 184, 215, 222, 401

şövalye: 87, 99, 100, 120, 121, 122, 126, 137, 138, 139, 143, 144, 145, 147, 148, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 168, 194

şövalye devrimi: 153, 156

şövalye düzeni: 99, 100, 122, 126, 138, 143, 144, 145, 146, 148, 151, 152, 153, 154, 155

tarikat: 48, 67, 75, 142, 143, 146, 154, 155, 176, 282, 389, 391, 401, 436, 475

tarih felsefesi: 50

tanpliye: 154, 155, 156

taylorizm: 50

tekel, tekelist: 10, 12, 16, 44, 47, 48, 54, 57, 77, 79, 80, 103, 109, 111, 140, 229, 285, 375, 379, 381, 399, 405, 410, 413, 434, 435, 470, 474, 485

tekeliyet: 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 16, 17, 18, 19, 41, 42, 47, 54, 56, 58, 62, 127, 142, 143, 145, 161, 163, 164, 174, 177, 179, 361, 381, 410, 413, 414, 445, 448

tekelokrasi, tekelokrat, tekelokratik: 8, 9, 10, 19, 80, 111, 113, 120, 121, 127, 140, 142, 390, 399, 405, 407, 446, 454, 476, 485

teori, teorik: 7, 8, 9, 11, 14, 17, 18, 30, 40, 47, 76, 77, 86, 90, 111, 126, 132, 135, 140, 141, 149, 162, 164, 174, 176, 177, 180, 181, 187, 211, 216, 221, 233, 242, 243, 244, 269, 283, 285, 286, 288, 290, 291, 301, 339, 340, 344, 345, 352, 356, 361, 383, 451, 485

transformasyon: 60, 67, 99, 121, 122, 124, 138, 153, 399

trajedi: 86, 183, 463

tevrat: 147, 410, 418, 423, 451, 486, 488

tımar: 28, 34, 95, 413, 437, 474, 486

tören: 28, 30, 137, 215, 476

truman doktrini: 241, 242, 243, 248

tüketim: 39, 56, 73, 147, 366

tüketim toplumu: 39

tüccar: 40, 41, 48, 70, 121, 154, 168, 169, 202, 205, 219, 223, 224, 466

usûl: 34, 57, 103, 104, 119, 185, 217, 365, 366, 367, 372, 375, 395, 397, 448, 461, 463

uygarlık: 52, 56, 66, 88, 171

üniversite: 9, 16, 17, 43, 68, 71, 77, 85, 103, 124, 133, 165, 170, 205, 236, 261, 273, 278, 291, 292, 328, 340, 352, 365, 366, 371, 401, 410, 430, 432, 434, 451, 454, 455

üzengi: 100, 139

vasal: 28, 34, 45, 78, 95, 121, 137, 138, 286, 373, 377, 390

vasalaj: 28, 30, 31, 34, 137, 286, 287, 390

veba: 69, 70, 73, 74, 75, 76, 96, 97, 98, 167, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 191, 192, 193, 194, 212

varlık vergisi: 266, 282, 342

yahudi, yahudilik: 11, 28, 73, 74, 75, 98, 147, 150, 152, 156, 176, 177, 178, 184, 185, 186, 187, 188, 190, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 255, 263, 264, 266, 268, 269, 270, 278, 280, 281, 282, 283, 288, 290, 293, 294, 295, 296, 301, 302, 303, 308, 309, 311, 321, 323, 324, 327, 328, 340, 341, 342, 343, 345, 346, 350, 351, 353, 354, 356, 357, 358, 370, 372, 373, 374, 375, 376, 380, 381, 388, 389, 395, 399, 407, 410, 412, 416, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 427, 428, 429, 430, 432, 434, 435, 436, 438, 439, 443, 445, 446, 449, 450, 454, 459, 460, 462, 463, 464, 465, 466, 470, 471, 472, 473, 477, 482, 486, 488, 489, 491

yeni feodalite: 38, 39, 46, 80, 121, 138

yüzyıl savaşları: 73, 212

zohar: 220, 490, 491